

JOHAN. KIRCHMANNI LUBECENSIS, DE FUNERIBUS ROMANORUM, Libri Quatuor.

Cum APPENDICE.

Accessit &

FUNUS PARASITICUM NICOLAI RIGALTII.

Editio Quarta Prioribus Correctior.

Z księgozbioru Łepkowskiego

FRANCOFURTI,

Sumptib. THOMÆ HENR. HAUENSTEINII, Bibliop. Hannov. & Zellensis.

Typis JOANNIS GÖRLINI.

M DC LXXII.

Nobilissimis, Amplissimis, Consultissimis ac Prudentissimis Viris,

DNN. CONSULIBUS, SYNDICO, TRIBUUM PRÆFECTO, CAMERARIIS, RELIQUOQUE SENATORUM ORDINI, QUI EST HANNOVERÆ, UNIVERSO,

Dominis suis ac Patronis ætatem colendis.

Sal. & obs.

ANno hujus sæculi quarto primum in adspectum lucemque publicam prodierunt Clarissimi Kirchmanni de Funeribus Romanorum Libri eo literatorum applausu, ut, exemplaribus exiguo temporis spatio distractis, ad incudem eos revocari & secundum typis describi è re literaria judicaret auctor. Factum hoc ab eo est anno post primam editionem vigesimo primo. Verum nec ista eru-

eruditiſsimi operis copia univerſum Reipubl. Literariæ deſiderium exhauſit. Paucorum enim annorum intervallo denuo in tabernis deeſſe cœpit. Anno igitur abhinc decimo tertiùm à me repetita ejuſdem eſt editio; pari ſucceſſu. Nondum enim triennium eſt, ex quo illud vel ſexcenties à me fruſtra requiſiverunt antiquarii. Unde, quid de Viri in Antiquitate verſatiſsimi lucubrationibus exiſtimet orbis eruditus, haud difficilis cuiquam poteſt eſſe conjectura. Neque enim vulgares oportet eſſe merces, quæ tanto empturientium ſtudio comprobantur. Quod ego mecum reputans, de iisdem quartum imprimendis, & altero ejuſdem auctoris opuſculo, quo annulorum originem, materiam, uſum, abuſum, univerſamque rem annulariam mira accuratione perſequitur adjungendo, curam & cogitationem ſuſcepi, ſtudium hoc

meum eruditis non ingratum fore ratus. Quod si enim non contemnitur, sed necessaria judicatur eorum opera, qui rerum ad victum pertinentium in tempore nobis faciunt copiam; nec meam hanc qualemcunque opellam improbatum iri spero, planeque confido. Sicut enim ad corporis vitam commode tuendam variis cibariis; ita ad literatorum animos, quà excolendos, quà relaxandos ac reficiendos hujusmodi libris opus esse, cordatorum arbitror negare neminem. Accedit, quod munus aliquod civis industrii in hoc negotio mihi videor executus. Neque enim mihi persuadere possum, multa artium & negotiationum genera ornatus tantum ac varietatis gratia in civitate requiri; sed ut, aliis alia procurantibus, quorumvis indigentiæ succurratur, & quæ non cuivis domi nascuntur, eorum aliunde participes

reddantur ſinguli. Unumquemque igitur rerum ſuarum ſatagere oportet, operamque dare, ut ea ſuppetant, quæ ab ejus arte aut negotiatione expectantur.

Quamobrem cum haut exiguo multorum deſiderio hi libri quærerentur, meas partes diutius deſiderari nolui, & ad illos denuo divulgandos animum adjeci. Qua in re ſiquis tantum proprio, nec etiam communi eruditionis commodo me veleficari dictitat, nec ille iniquus eſt harum rerum cenſor. Quantis enim impenſis librorum conſtet impreſſio, & quam dubium, quamque ſerum ex hac materia redeat lucellum, norunt harum rerum non imperiti.

Vos, Patroni plurimum honorandi, quid de hac mea opera judicaturi ſitis, veſter ille in me, meumque mercimonium animus, dubitare me nequaquam ſinit. Non tantum enim,

cum annis abhinc aliquot apud vos profiterer, civitatemque peterem, me lubentes adoptaſtis, alboque civium veſtrorum adſcripſiſtis; verum etiam ex illo omnibus iis beneficiis, quæ à magiſtratu ſuo civem expectare æquum eſt, paternè complectimini. Cæterum P. p. h. non ſum adeo infrunitæ mentis, ut curas & labores, abſque quibus urbem tam populoſam ac celebrem, cujuſmodi noſtra hæc eſt, gubernari non poſſe conſtat, parvi ducendos putem: grato potius, cum me ex parte attingant, eos agnoſco animo: eumque animum etſi prompto obſequio præcipue declarandum eſſe duco; vitio tamen à nemine mihi datum iri ſpero, ſi alia quapiam ratione meam erga Vos obſervantiam teſtatum eam. Eo fine Nobil. Ampliſſimiſq; veſtris nominib. quartam hanc Kirchmanni mei editionem inſcripſi, quam nũc vobis ea,

qua par eſt, animi ſubmiſſione offero, etiam atq; etiam vehementer rogans, ut in meliorem partem audaciam hanc meam accipiatis, meque favore, quo adhac conſuevistis, proſequi pergatis. Deus vos civium omnium, veſtro ac meo bono diu ſalvos & incolumes præſtet, conſilia veſtra in ſui nominis gloriam, atque urbis ſalutem dirigat, mala patriæ vel incumbentia vel imminentia clementer averruncet. Valete.

Dabam domi meæ,

An. 1671. 10. *Septembris.*

Thom. Henr. Hauenſtein,
Civis & Bibliopola Hannoveranus.

Magni-

Magnificis, Nobilibus & Amplissimis

CONSULIBUS AC SENATORIBUS URBIS LUBECÆ,

Dominis suis honorandis

L. M. D. D.

JOHAN. KIRCHMANNUS.

ROmanæ antiquitatis atq; adeo ipsius Græcæ, ex qua illa maximam partem videtur derivata, quantus sit fructus, quantaque utilitas, non ignorare possunt ii, qui modò cum Musis, id est, cum humanitate & doctrina habeant aliquod commercium. Nam ut mittam, quod proprium huic scientiæ & insitum est, facem præferre veterum scriptis, unde non solum utriusque linguæ copiam, sed & omnem civilem prudentiam hauriunt melioris literaturæ candidati: hoc quanti existimandum est, quod frustra quis in superiorum disciplinarum aliqua excellere se posse speret, qui antiquitatis præsidio sit destitutus? De Jurisprudentia extra omnem controversiam est, eam & ornamentum & adjumentum & lumen sumere à ritibus priscis:

An verò horum cognitio etiam Theologo neceſſaria ſit, video nonnullos dubitare: ſed, quod verè dixerim, ſine cauſa. Nam etſi quidem in eo accuratam antiquitatis peritiam requiri non affirmo: permulta tamen in ſacris literis eſſe, quorum ſeria ac penitior intelligentia à ceremoniis ac morib. antiquis dependeat, tam certum eſt, quàm nivem algere. Nihil jam dico de illis majorum gentium S. Patrib. quos conſtat crebro ad ſui ſeculi ritus olim deſitos alluſiſſe, & plurima ex remotiſſima antiquitate deſcripſiſſe, quæ ad evellendam ex animis hominum impiam ſuperſtitionem ac cultum veræ religionis inducendũ facerent. Qui verò ſacra illa monumenta non à limine, quod dicitur, ac veſtibulo ſalutare, ſed in eorum adyta longè ſeſe penetrare cupit ſacrarũ literarum ſtudioſus, eum certè oportet animum afferre non vulgari antiquitatis notitia præparatum, niſi una & eadẽ opera velit, ut Plaut. ait,

——piſcari in aëre
Venari autem rete jaculo in medio mari.

Hæc ita ſe habere, res clamat ipſa. Quo magis mirum eſt, reperiri nonnullos adeo inſulſos & ridiculos, ut hoc ſtudii genus nõ modò non laudare, ſed & vitilitigare ſoleant idque juventuti de manibus excutere omnibus machinis omnique contentione conentur, dummodò patrocinium aliquod ignorantiæ ſuæ prætendant. Eſt enim ita ferè comparatum, ut qui ſe ſolos ſapere

existi-

existimant & aliis omnibus aditum ad doctrinæ laudem obstructum cupiunt, simul atque posito cum conscientia sua calculo, relictos se in eruditionis stadio animadvertunt ab iis, qui per latissimos humaniorum literarum campos inoffenso pede ad candidam calcem cucurrerunt, protinus invidiam concipiant & tanquam inutilia & non magni momenti reprehendere sustineant, quę ipsi vel ob ingenii tarditatem consequi non potuerunt, vel præ opum honorumque studio neglexerunt. Sed horum sermones ego semper præterfluere sivi, nec unquam adduci hactenus potui, ut ita me severiori disciplinæ addixerim, ut non respectum semper habuerim ad hæc antiquitatis studia & reliquas, quæ humanitatis nomine censentur artes: sine quibus neminem posse videbam ad sublime eruditionis fastigium pervenire: Hoc autem institutum dum plusculos años teneo, & in copulanda cum elegantioribus Musis sacra Theologia diutius me occupo, animũ tandem adjeci periculũ facere, ecquid tantum literarii thesauri assidua lectione à me comportatum esset, quo publicã rem juvare & aliquam gratiã à studiosa juventute inire possẽ. Excutienti igitur mihi diligentius Adversaria nostra, & ex varia materiarum, quas undiquaque congesseram, silva seligenti unam, in qua ingenium meum experirer, forte fortuna occurrit farrago quædam de Funeribus Romanorum,

norum, quam penè puer ex veterum ſcriptis in proprios uſus ſine ullo ordine conſarcinaram. Aurem quidem mihi vellebat hortabaturque veterum conſuetudo, Cenſores priſcos imitarer, & ut illi in luſtro condendo aut vectigalibus locandis fauſti ominis gratia à bono nomine ſolebant auſpicari: ſic ego ex lætiore aliqua materia famæ naſcentis primordia peterem. Sed cum & iſta olim fuiſſe recordarer, quando gentilis ſuperſtitio latiſſimè regnabat: & argumentum hoc à nemine hactenus ita pertractatum eſſe intelligerem, ut quidem res ipſa poſtulabat, non autem indignum mihi videretur, cui & manum & mentem ſeriò quis admoveret; cœpi id extemplo ſub incudem revocare, in capita diſponere, locupletare & nihil denique intermittere omnium, quæ ad colligendas haſce infimæ vetuſtatis reliquias nimium quantum diſiectas diſperſasque pertinere videbantur. Interea accidit, ut in terram Galliam Italasque oras iter mihi occipiendum eſſet: ubi cum nonnullis viris doctis, quibus utraque hæc regio, etſi olim quidem magis abundavit, etiam nunc ad invidiam cæteræ Europæ inſtructa eſt, hanc operam noſtram oſtenderem, illique eam non inanem aut ſupervacuam nobis ſumptam judicarent, hortarenturque ne diutiùs intra privatos parietes contineremː facere tandem non potui, quin jam feliciter abſoluta ferè triennali noſtra peregrinatione

tione

tione hæc, cuicuimodi ſint, in luce publica repræſentarem, partim expungendi nominis mei gratia apud eos, quibus id jam pridem promiſiſſem: partim verò ne viderer tantorum hominum autoritatem, quæ mihi rationis inſtar eſſe poterat, ſuperciliosè ſpreviſſe. Cur autem Vobis potiſſimum, Viri Magnifici, Nobiles & Ampliſſimi, has ſtudiorum meorum primitias oblatum ire, & futuræ famæ velut vadum ſub veſtri nominis auſpicio tentare, vel ut propriè loquar, percontari mihi viſum, in promptu ſunt cauſæ & multæ ſatis & graves. Nam præterquam quod fas eſſe exiſtimavi, ut vobis otii illius literarii, quo complures jam annos perfruor, rationem aliquando, tanquam Reipub. veſtræ civis, redderem: volui etiam hac nuncupatione omnem ingrati animi notam à me amoliri, & meam erga Vos devotionem ac pietatem publicè teſtari. Denique verò lucem quoque aliquam huic libello fœnerari conatus ſum à claritate & luce veſtra: qui ad clavum ſedetis ejus Reipublicæ, cujus vix natæ & in libertatem aſſertæ tantus repentè ſplendor effulſit, ut non ſolum Germaniæ univerſitas eam ex Liberarum civitatum omni numero dignam judicarit, quæ inclitam illam Urbium eximiarum, quæ columnis hujus præpotentis imperii accenſetur, quadrigam conſtitueret: Verùm etiam ipſæ fœderatæ civitates omnes tam Anſaticæ quam Vandalicæ

quæ appellantur, fasces suos illi submiserint, & velut Reginam aliquam sint amplexæ. Atque hanc dignitatem majores vestri jam ab annis circiter quadringentis tam fortiter & strenuè defenderunt ac tutati sunt, ut cum potentissimis regibus interdum armis experiri & opes, fortunas, sanguinem, vitam denique profundere maluerint, dummodò ne commissa sibi Respubl. quid detrimenti caperet. Quo etiam factum, ut patria nostra paulatim ad id culmen ascenderit, ut hodieque (absit fascinum) in primariarum Europæ urbium lustro censeri mereatur: imo verò cum multis de principatu contendere ausit, sive ædificiorum incredibilem & ad cœlum exaggeratam altitudinem, sive viarum symmetriam, sive onerariarum navium, quarum magnitudo in exteris quoque nationibus prædicari solet, infinitam copiam spectare quis velit: nam de Legibus taceo, quas sapientissimè æquissimeque descriptas esse nullum dubium est, cum pleræque omnes ad Balthicum hunc Oceanum Respub. non solum iis tanquam norma & regula utantur; sed etiam ad vestrum judicium non raró provocare soleant & civium suorum lites ac controversias tam à Vobis decidi malint, quàm à Principibus, quibus sunt subjectæ. Sed quo me ducit jucunda Patriæ commemoratio? cujus laudes ne culpa ingenii deterere videar, finem faciam, si prius
Vos,

Vos, Magnifici, Nobiles & Amplissimi viri, etiam atque etiam rogavero, ut hoc, quicquid est, libelli ingratum vobis accidere ne patiamini, meque adversus malevolos veteratores, quorum nimis quàm ferax hoc seculum, autoritate & patrocinio vestro tuendum defendendumque suscipiatis. Valete. Rostochii, Idibus Augusti, Anno 1604.

HIE-

HIERONYMUS MERCURIALIS JOHANNI KIRCHMANNO de Funeribus Romanorum scribenti.

CUm viderim cogitationes tuas de ritu sepeliendorum cadaverum Romanorum, easque dignissimas judicem, ut à cunctis legantur, ne differas in ipsis edendis etiam atque etiam te hortor: præterquam enim quod omnes eruditos juvabis, tibi quoque æternum nomen comparabis. Vale. Pisis die 21. Januarii, Anno 1602.

RADULPHUS FORNERIUS GUL. F. Antecessor Aurelius.

FUnera dum scribis veterum, Kirchmanne, Quiritum,
Luce beans ritus tam longa nocte sepultos,
Hæc te funeribus subducunt funera, jamq;
Conciliant nullo perituram tempore famam.

Lusit ex tempore Aureliis 9. Cal. Febr. An. 1601.

RÆMUNDUS MASSACUS D.

FUnera quæ multis urnas tumulosque dedêre
Illa tibi interitum, subripientq; necem.
Nam de Funeribus semper tua scripta manebunt:
Hinc de funeribus funera nulla tibi.

Aureliis Idib. Ian. Ann. 1601.

GEOR-

GEORGIUS REMUS JC. JUDICII Norici Assessor.

Expers funeris obtigisse nomen
Piscis Romulidis fatemur omnes:
Hos dum tu modò, Jane perpolite,
Laudas à pietate, quam supremam
Functûm corporibus dedêre, suaves
Queis clausere oculos, rogoque lota
Rite composuere; concinente
Buxo funereaq; tibiaq;:
Permixtis & odoribus, beatûm
Allatis procul Insulis & Indis
Excussera; pium hoc boni putabant:
Urnis cum cinerem ossuariisq;
Tandem reposuere, quos quieti
Æternæ voluêre consecratos.
Hos dum multiplices sacrosq; ritus
Nunc charta exigis eruditiore,
(Quod nemo hactenus explicavit) arte,
Magno judicio, labore multo.
Tibi ex Funeribus tuis videmus
Expers funeris obtigisse nomen.

Norimbergæ, mense Augusto
Anno 1602.

CUNRADUS RITTERSHUSIUS JC. & Antecessor Noricus.

FUnereos ritus, prisca & solemnia mortis
Dum tu vivaci condis, Kirchmanne, papyro,
Et veterum illustras nitida face nubila scripta,
Ipsa tibi æternam reparabunt Funera vitam:

Effugiensque rogos ardentes inclyta Fama
In Sophiæ regno plaudet fulgentibus alis.

Altorphij mense Septembr
Anno 1602.

JANUS GRUTERUS JC.

CUm tibi pompa sepulchralis, Kirchmanne, decenter
A capite ad calcem sit celebrata libro.
Quem Musæ lustrare oculis, quem Gratia posset,
Nec genius fugiat parte fovere sinus.
Haud trutinâ Libitina tuum pensaverit æqua
Officium, ipsa tibi ni velit esse cliens:
Et sic te chartasq; tuas defendere, contra
Morborumq; dolos, mortiferumq; nefas.
Ut quoque cum tenuem fueris mutatus in umbram,
Usque tuis chartis vita sit usque tibi.

Heidelbergæ 15. Mart
Anno 1604.

BALTHASAR CAMINÆUS D.

FUneribus lucem Romanis Teuto novellam
Vis inferre, situm & demere codicibus.
Sic est: hunc geminum sed dum te ferre laborem
Censes, bis gemino fungeris egregie.
Namque simul temet bene clara in luce reponis,
Expers & nomen funeris esse facis:
Et studiis juvenum quoque consulis, ut tibi nemo
Non cupide clarum plaudat utraque manu.
Perge ita: sic levius GULIELMI patria fatum
Sufferet, & JANUS tu Charisi alter eris.

Francofurti ad Oderam fl.
An. 1604. 11. *Aug.*

DA

DAVID HOESCHELIUS.

Τοῦ κρύψαι γαίῃ τοὺς νεκροὺς, εἰδέν' ἐρῶν τις,
ἦν ἂν Ῥωμαίοις τοῖς πάλαι ὅσα τέχνη;
τὴν δὲ λαβὼν δέλτον Νασμάννου, κάρτα μαθεῖται:
κείνους τοῦ θάπτειν ὅς σάφα γράψε τρόπους.

Augustæ Vindelicorum 11. Kal. Junii
Anno 1602.

M. MICHAEL PICCARTUS
Francus, Professor Noricus.

SI qua fides Veterum scriptis, KIRCHMANNE, Syrorum
Funere mersa suo sese ipsa reseminat ales,
Et vitam de morte trahit: Tu rectius illa
De virtute tua atque aliorum Funere vitam
Cum Fama ducis, divinamque ingenii vim
In succum vertens, omni sine parte pericli,
Quacunque Aonides & earum præses Apollo
Cum sacra Charitum triga fixere Tropæum
Extendis, Kirchmanne, tuæ pomæria laudis.

Altorphij Anno DoMInICo
mense Oct.

ARNOLDUS CLAPMARIUS
Professor Noricus.

KIrchmanne, rei lux magna literariæ
Men' obsecras præconium libri tui
Pleni ingenj & reconditæ pleni notæ?
Funesta res & omninosa pernegat.
An tu putas Apollini & DIs cæteris
Negotium esse cum sepulchretis tuis?
Fremit Camœna, insurgit Æsculapius
Insensus hostis atque prædo funerum,
Mihique dum tot cerno busta, tot rogos

Et tot recordor scæva mortualia,
Sensim cadentes frigus artus occupat.
Adeone cordi sunt tibi ista Funera?
Quid? Morta si annis post tibi labentibus
Manum inferat, lugubre quis carmen canet?
Nam tu labore macte funebri tuo
Omnem supra nunc te erigis panegyrin.
Cur ergo me præconium tui obsecras?
Quo Præficæ, quo funerum tibicines
Dignas negant se posse canere nænias.
Non ille, cujus os Venus saliverat
Melle atque cœlesti sale, atque sesamo
Gulielmus, heu immite raptus funere, &
Famosa factus mortis atræ infamia,
Si vivat, atq; utinam ille vivat! hoc queat,
Non ipsa par erit Lubeca luctui
Saxonicarum gloria & caput rerum.

Altorfii Noricorum
An. 1602.

CL. Viro,
DN. JOHANNI KIRCHMANNO
Poëseos & humaniorum literarum in inclyta Rostochiensi Academia Professori quondam Publico, nunc Scholæ patriæ in Imperiali & libera Republ. Lubecensi Rectori dignissimo suum *de Romanorum Funeribus* librum iterum publicanti.

CUm tot sustineas patrii tantosq; labores
Gymnasii Kirchmanne, decus prælustre Lubecæ
Præsidiumq; Urbis, sub quo tolerare magistro
Discendi grave gaudet onus formanda Juventus,
Ingenium mirata fidemque docentis & artem.
Id tamen impensè navus, præstantibus ausis
Dissimilem ne te lux arguat ulla, laboras.

Vidimus, ut nuper jucundæ lucis in auras
Aureus, atque adamante nitens, rutiloque Pyropo
Prodierit partus, nulli parcente labori
Te duce cum scitum est, ut fulvi circulus auri
Ambierit digitos meritis & honore potentum,
Moribus antiquis cum res Romana Virisq;
Staret adhuc: nunc actorum meminisse laborum
Te juvat, atq; operi supremam imponere Curam
Funereo, à multis retrò labentibus annis
Cujus primitias & libamenta dedisti,
Cum terras alio lustrares sole calentes,
Et Campos ubi Roma fuit, tumulosque Latinos,
Plurimus ingenii sublimis spiritus in queîs
Errat adhuc, pulchrisq; anima exhalata sub orsis,
Perge adeo patriam factis insignibus urbem
Illustrare, quod est nati ad sublimia Civis,
Tuq; tuâ patriâ, te rursus & illa fruatur,
Non speciem rerum sectari nata vel umbram,
Nec verum ficto decus in splendore reponens,
Sed solidæ bonitatis amans, dulcique parata,
Si sit opus, Vitam pro libertate pacisci.
Hinc meritus tibi surget honos, tibi Funera famam
Perpetuam, pulchramque dabunt post funera Vitam.

Henricus Vagetius Hamburg. F. Lunæburgi An. 1625. mense Jan.

Judicia Clarorum Virorum

JOHANNES MATTHÆUS WACKHER
à Wackenfels S.C. Majestati à Consiliis
Imperialibus aulicis.

KΗδελικὰ tua statim legi, ut ex proximis nundinis huc allata fuerunt. Et legi verò & probavi inventionem, judicium, stylum, &c. Pragæ 21. Martii Anno 1605.

ISAACIUS CASAUBONUS.

DE Mortualibus tuis quid sentiam, dicerem nisi effecisses, ne liberum mihi esset de eo pronunciare. Non enim possum eum librum non ferre in cœlum laudibus, quo libro meæ laudes & quidem immeritæ tot locis attinguntur, &c. *Bretoneriæ septimo ab Urbe lapide, huc enim migrare nos coëgit grassans per Urbem pestilentia. 4. Kal. Sept. Anno* 1606.

DANIEL HEINSIUS.

Scaligero nostro quantum placuerit opus tuum non facilè dixerim. Laudat enim καὶ τὴν ἀφέλειαν *in scribendo,* καὶ τὴν ἀκρίβειαν *in persequendis singulis, quibus nullum volumen par futurum putabamus omnes. Macte ingenio, macte hoc judicio! &c. Lugduni Batavor. 5. Novemb.* 1605.

JOHANNES WOWERIUS

Centur. 1. Epist. 54.

FUneralia tua vidi vel potius basio excepi. Nihil dabo auribus, verè me cepit simplex & inornata Venus & ratio disserendi inaffectata. Sæpius in hac scena spatium expande: juvabit te clamor, sed in equestribus concitatus, &c. Ex arce Wandesbeck Non. Februarii 1605.

JULIUS CÆSAR CAPACIUS

Neapolitanæ Urbi à Secretis Libro Secundo Elogiorum.

N*Ulla de re differentes doctos viros libentius audivi, quam de Gentium funeribus; nihil enim in tota Antiquitate curiosius existimavi. De Humatione multa igno-*

rabam. De Combustione in varias ferebar opiniones. Verebar ut à Græcis uterq; mos defluxerit, vel à trium Philosophorum dogmatibus. Nam Heraclitus Combustionem proposuit, quòd omnia ex igne constare dicebat, Thales humationem, ut corpora humore resolverentur, ex quo omnia procreari arbitrabatur, & Democritus in melle servanda affirmabat, quæ sic reviviscere pollicebatur. Ignorabam an Romani ex Græcis exemplum sumpserint; nec constabat quo pacto in rogum cadaver cum lecto collocatum combureba-tur, quo pacto legerentur ossa, servarentur cineres; nescio quid de lino Asbestino, vel Indico in mentem venerat, quo comburi corpora plerique tam verè affirmabant, ut vel etiam credidissent navibus onerariis opus fuisse, ut comportaretur ad tot corpora comburenda, multaque alia ad quæ edíscenda multorum annorum usuram contulissem. Cum ecce tibi eruditum opus, à Johanne Kirchmanno Lubecensi elaboratum accepimus, qui fortasse aspernatur Porcachii exiles in ea materie labores (sed plurimi faciendos, quod primus in arenam descendit) uberius absolvit, quæ ille jejunus inchoavit. Nihil est, quod amplius desideres. Ex optimis quibusque Latinis, Græcisque Auctoribus, effossis cœmentis, nobilissimum sepulchrorum ædificium condidit. Habes itaque indictiva, tacita, vulgaria, plebeia, translatitia, censoria, triumphalia funera, oscula, lotionem, uncturam, vestitum, coronas, lectum, conclamationem, elationem, cantus, tubas, tibias, nænia, ludos, imagines, pheretra, lacerationes, convivia, crines, digitos abscissos, insignia, orationes, pyras, decursionem, mactationem, sepulchrorum loca, munera, odores, δῶρα ψυχαγωγίαν, Leges, Præficam, urnas, pacis precationem, ossilegia, religionem, violationis pœnam, parentationes, Feralia, Novemdialia, Denicalia, victimas, mensas, aras, inferias, unguenta, vel χοὰς, Arseriam aquam, vel Arserial, aut Adserial, ut in Glossis, quam

Græ-

Græci χθόνια λουτρὰ dixere, vinum, lac, & sanguinem, flores, tænias, silicernia, Manes, ferales cibos, cuncta præterea, quæ cum in libris, aut in lapidibus, legeris, in Numismatibus inspexeris, in eorum notitiæ cupiditatem te impellere posse videbantur. Brevi scies. Callebis optimè; & multa, quæ in Poetis præsertim legendis prætereras, diligentius cum hac lectione animadvertes.

JOHAN. KIRCHMANNI, DE FUNERIBUS ROMANORUM,

LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

Humatio & Combustio præcipua sepeliendi genera. Utramque Græcis, à quibus Romani plerosque ritus accepere, fuisse in usu monstratur. Combustionis fabulosum initium ad Herculem referri. Philosophorum de utraq; discordes sententiæ. Combustionis causæ nonnullæ.

FUNEBRES Romanorum ritus pro mea virili explicaturus, & quicquid hujus argumenti vel ipsemet veterum scripta pervolutando observavi, vel nostro seculo notatum ab aliis est, quod memoriam meam non fugiat, συλλήβδην atque uno velut fasce complexurus, operæ precium existimavi, prius quam seriò spatium hoc ingrediar, paulisper ante carceres consistere & paucis indicare, quodnam sepulturæ genus in urbe domina, quæ τῆς οἰκουμένης ἐπιτομὴ non immeritò dicta est, usitatum fuerit. Notum est enim omnibus qui *mython plasmata & historiam* primoribus tantùm labris gustarunt, varia fuisse olim & penè innumera apud diversos populos sepeliendorum mortuorum servata discrimina: De quibus fortassean alibi erit

uberior dicendi locus. Inter illa autem duo potissimum familiam ducunt, ac literis monumentisque autorum sunt famosissima, *Humatio* nimirum & *Combustio*, quarum utramque Romanis in usu fuisse reperio & quidem ad exemplum Græcorum ac inprimis Atheniensium, à quibus plerasque non solum leges, sed & ritus ac ceremonias acceperunt. Hos enim, ut paulò altius exordiar, jam inde à Cecropis primi ipsorum regis tempestate; mortuos suos terra condidisse, Cicero auctor est 2. de leg. *Nam & Athenis jam illo more à Cecrope, ut ajunt, permansit hoc jus terra humandi.* Atque Cecropem hunc *Athenis in Minervio terræ mandatum* ex Antiocho refert Arnobius lib. 6. adversf. gent. Huic rei etiam indicio est catum illud & prudens Solonis factum, qui Salamina optimo jure ab Atheniensibus occupatam probaturus, effossis sepulchris ex cadaverum πρὸς δυσμὰς dicam an ἀνατολὰς βλεπόντων positura id demonstravit, ut memoriæ proditum à Plutarcho, Laertio & Æliano: quorum pugnantia super hac re loca alibi concilio. Et ut plurima alia testimonia prætereàm, inter inferiores ævi scriptores humationis Græcanicæ meminit Petronius in Satyrico de matrona Ephesina loquens, & Phlegon Trallianus περὶ θαυμασίων καὶ μακροβίων: quos infra laudo.

Sed & igne solebant Græci mortuos comburere: cujus ritus initium ad Herculem referunt, à quo Argeus Licymnii F. hoc modo sit sepultus. Historia, sive fabulam appellare malumus, sic habet: Mos erat Trojæ, ut quotannis virginum tempestivarum aliqua ceto devoranda objiceretur: quod aliter iram Deorum, quos Laomedon rex offenderat, placari non posse, è cortina esset responsum. Sorte igitur ducta Hesione ipsius Laomedontis filia cruento huic sacrificio destinatur: stabat infelix virgo jam scopulo alligata, & mortem præsentaneam

neam expectabat, cum fortè illac transiens Hercules liberaturum se filiam Laomedonti pollicetur, sed ea lege, ut, quos ipsum habere constabat, equos divino seminio ortos in præmium sibi donet. Accipit conditionem Laomedon, sed monstro occiso, filiaque liberata promissis stare recusat. Ea re indignatus Hercules Ilium expugnare & acceptam injuriam ulcisci cogitat: cumque exercitum colligeret, etiam Argeum familiarem suum à Licymnio patre petit; quo abnuente, quod jam ante alterum filium Eonum bello Lacedæmonico amisisset, Hercules jure jurando se de reducendo Argeo obstringit. Profectus igitur ad Ilium, cum Argeus in acie cecidisset, comburi ipsum curavit, ac ossa ejus & cineres ad patrem remisit, hoc modo fidem suam se liberasse & perjurii crimen effugisse arbitratus. Sed placet ipsa Scholiastæ verba, unde pleraque hæc, licet non αὐτολεξεὶ, desumpsimus, hic adscribere: Sic autem ille ex Androne vetere historico ad Homericæ Iliad. α. ἡ δὲ αἰτία τοῦ καίεσθαι τὰ σώματα παρ' Ἕλλησιν αὕτη. Πρῶτος φασὶν, οὕτως ἐτάφη Ἀργεῖος ὁ Λικυμνίου δι' ἀνάγκην ὑπ' Ἡρακλέους, Συναγαγὼν γὰρ στρατείαν ἐπὶ Ἴλιον Ἡρακλῆς, διὰ τὸ τὸν Λαομέδοντα παρὰ σύνταξιν ποιῆσαι αὐτῷ σώζαντι τοῦ κήτους τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Ἡσιόνην. καὶ μὴ δοῦναι τοὺς ἵππους, οὓς ὑποσχόμενος ἦν αὐτῷ ὑπὲρ τῆς τοσαύτης εὐεργεσίας, ἐξῄτει καὶ τὸν Ἀργεῖον ὡσανεὶ οἰκεῖον. Λικυμνίου δὲ φασὶ τοῦ πατρὸς Ἀργείου φοβουμένου, ὅτι καὶ τὸν πρότερον αὐτοῦ υἱὸν ὀνόματι Ἠωνὸν ἀποστήλας εἰς Λακεδαίμονα, μεθ' Ἡρακλέους ἀπέβαλεν, καὶ μὴ διδόντος, Ἡρακλῆς ὤμοσεν ἀπάξειν πάλιν αὐτόν. Τότε δ' οὖν συμπεσούσης Ἀργείῳ τῆς τοῦ βίου τελευτῆς, διαπορηθεὶς ὁ Ἡρακλῆς πῶς ἂν διατηρήσοι τὸν ὅρκον, ἔκαυσεν αὐτόν. Καὶ πρῶτον φασὶ τοῦτον τῆς τοιαύτης ἐπιμελείας τυχεῖν. ἡ ἱστορία παρ' Ἀνδρωνι.

Plura ad hanc rem petes, si operæ tibi est, ab Eustathio Iliad. α. Quidquid autem sit, sive Herculem sive alium

habeat auctorem Crematio, hoc constat, Troicis temporibus illam apud Græcos fuisse usitatissimam, si modo fides habenda ipsorum Poëtis, quorum testimonia cuivis sunt in promptu. Meminit & Thucydides lib. 2. ubi de peste, quæ sua ætate Athenas infecerat, sic loquitur inter alia: ἐπὶ πυρὰς γὰρ ἀλλοτρίας φθάσαντες τοὺς νοσήσαντας, οἱ μὲν ἐπιθέντες τὸν ἑαυτῶν νεκρὸν ἐφῆπτον: οἱ δὲ καιομένου ἄλλου ἄνωθεν ἐπιβαλόντες ὃν φέροιεν ἀπῄεσαν, &c. Quem locum Lucretius ita reddidit lib. 6.

Namq; suos consanguineos aliena rogorum
Insuper exstructa ingenti clamore locabant,
Subdebantq; faces multo cum sanguine sæpe
Rixantes potius, quam corpora desererentur.

Scholiastes quoque Thucydidis lib. eo. ad hæc verba: οἱ Ἀθηναῖοι τῷ πατρίῳ νόμῳ χρώμενοι, disertè notavit: τὸν πάτριον νόμον πληροῦντες περὶ τῆς τῶν Ἀθηναίων ταφῆς: δηλονότι καύσαντες τὰ σώματα: οὗτος γὰρ ἦν νόμος Ἀθηναίοις καὶ πᾶσιν Ἕλλησιν. Et, quod maximè huc facit, Silius Italicus ac Lucianus, dum diversos gentium in sepeliendis mortuis ritus enumerant, Græcis Cremationem uno ore uterque tribuunt: hic quidem de Luctu: ὁ μὲν Ἕλλην ἔκαυσεν: ὁ δὲ πέρσης ἔθαψεν. *Nam Græcus exurit, Persa defodit, &c.* Ille verò lib. 13.

Cecropidæ ob patriam Mavortis sorte peremptus
Decrevere simul communibus urere flammis.

Ex dictis igitur liquet & Combustionis & Humationis morem apud Græcos obtinuisse, nec introducto uno exolevisse alterum, sed remansisse utrumque, aliis hunc, aliis istum usurpantibus pro cujusque arbitrio, opinor, & voluntate. Cujus rei supernumerarium testem facio Platonem, apud quem Socrates venenum hausturus sic loquitur in Phædone: ἵνα Κρίτων ῥᾷον φέρῃ καὶ μὴ ὁρῶν μου τὸ σῶμα ἢ καιόμενον ἢ κατορυττόμενον ἀγανακτῇ

ὑπὲρ

ὑπὲρ ἐμοῦ, ὡς δεινὰ ἄττα παχόμενος. Hoc est, *Ut Crito facilius ferat & videns corpus meum aut comburi aut humo mandari, meam vicem minimè indignetur, quasi acerba quædam passus fuerim.* Arguunt id ipsum non obscurè veterum Philosophorum de utroque sepulturæ genere discordes sententiæ, quas Servius annotavit in lib. 11. Æneid. *Heraclitus qui omnia vult ex igne constare, dicit debere corpora in ignem resolvi. Thales verò qui confirmat omnia ex humore procreari, dicit obruenda corpora, ut possint humore resolvi.* Heracliti autem dogma amplexus & Heraclides Ponticus teste Varrone περὶ ταφῆς. *Quare Heraclides Ponticus plus sapit, qui præcepit ut comburerent, quam Democritus, qui, ut in melle servarent: quem si vulgus secutus esset; peream si centum denariis calicem mulsi emere possemus.* Neque tamen adeò insipienter Democritus, cum in spem reviviscendi hoc modo cadavera asservanda docuerit, ut patet ex lib. 7. cap. 55. Plinii his verbis eum irridentis: *Similis & de asservandis corporibus hominum & reviviscendis promissa à Democrito vanitas, qui non revixit ipse.* Sed ut ad Heracliti dogma redeamus, Cremationem adstruentis, id multi etiam ex postgenitis amplexi sunt, existimantes animam non nisi hoc modo à corporis sordibus purgari & ad suam naturam reverti posse. Scholiastes Homeri Iliad. α. τὸ παλαιὸν τὰ σώματα τῶν θνησκόντων πρότερον ἐκαίετο. διὰ τὸ ἀπέριττα γίγνεσθαι, εἶθ' οὕτως ἐθάπτετο ὑπὸ γῆν. Servius III. Æneid. *Romani contra faciebant comburentes cadavera, ut statim anima in generalitatem, id est, in suam rediret naturam.* Respexit huc Ovidius 1. Trist. El. 4.

Spiritus hic vacuas prius extenuandus in auras
Ibit, & in tepido deseret ossa rogo:
Quam subeant animo meritorum oblivia nostro, &c.

Et Silius Italicus lib 10 in funere Pauli.

Hæc Lybys: Atque recens crepitantibus undiq; flammis
Æthereas anima exultans evasit in auras.

Concludam hoc caput eleganti loco Quintiliani, qui mirè ad hanc rem facit: is vero declamatione X. sic ait: *Vana ergò sapientes persuasione frustrati, qui constare homines & perfici corporis alimentis animæque dixerunt, corpus caducum, fragile, terrenum, ut sicca humidis, calida frigidis, resoluta astrictis pugnarent, partim aut doloribus affici, aut novissimis annis & senectute dissolvi. Animam verò flammei vigoris impetum perennitatemque non ex nostro igne sumentem, sed quo sydera volant, & quò sacri torquentur axes, inde venire, unde omnium rerum auctorem parentemque spiritum ducimus, nec interire, nec solvi, nec ullo mortalitatis affici fato: Sed quoties humani pectoris carcerem effregerit, & exonerata membris mortalibus levi se igne lustraverit, petere sedes inter astra.* Vide Eustath. in Iliad. α. Synesium de Insomniis.

Caput II.

Romanos ad exemplum Græcorum & humasse & combussisse mortuos. Plinius leviter reprehensus quod Combustionem non esse veteris instituti dixerit. Ejus antiquitas ostensa & creber usus. Usurpatam quoque à Germanis & Gallis: improbatam verò à Persis ac Ægyptiis & quare? Justinus fortassean correctus. Non esse sublatam ab Antoninis: Sed Christianæ religionis politia invalescente paulatim desiisse.

SEd in viam revertamur, à qua longiuscu'è præter opinionem aberravimus: ostensuri Romanos ad ex

em

emplum Græciæ tam cremasse quam terra condidisse mortuorum cadavera. De Græcis autem, quantum res postulare videbatur, peregimus. Ad Romanos igitur jam stylum convertamus, quos utrumque hunc ritum usurpasse disertè Plinius scribit lib.7.cap.54. *Ipsum cremari*, inquit, *apud antiquos non fuit veteris instituti, terra condebantur. At postquam longinquis bellis obrutos erui cognovere* (nota causam) *tunc institutum. Et tamen multæ familiæ priscos servavere ritus: Sicut in Cornelia nemo ante Syllam Dictatorem traditur crematus: Idque voluisse, veritum talionem eruto C. Marii cadavere.* Et ante ipsum Cicero lib.11. de Legibus. *Ac mihi quidem antiquissimum sepulturæ genus id fuisse videtur, quo apud Xenophontem Cyrus utitur. Redditur enim terræ corpus & ita locatum ac situm, quasi operimento matris obducitur. Eodemque ritu in eo sepulchro, non procul à fontis arâ regem nostrum Numam conditum esse accepimus: gentemque Corneliam usque ad memoriam nostram hac sepultura scimus usam. C. Marii sitas reliquias apud Anienem dissipari jussit Sylla victor acerbiore odio incitatus, quam si tam sapiens fuisset, quam fuit vehemens. Quod haud scio an timens, ne suo posset corpori accidere, primus è patriciis Cornelius igne voluit cremari.* Hic nequeo satis mirari Plinium, qui ipsum cremari affirmat *non esse veteris instituti.* Atqui, ut Virgilium ac Ovidium prætéream, quorum ille cremandorum cadaverum ritus in Italia etiam ante urbis conditum meminit lib.11. Æneid. hic verò sub ipso nascentis Reip. exordio Remum hoc modo sepultum tradit lib 4. Fastor. Sed ut hos mittam, quibus fortean per Anticipationem ista esse dicta, posset quis objicere: ille ipse Plinius suo se gladio jugulat, dum lib.14.cap.12. rogum vino aspergi à Numa rege vetitum scribit. Sed & Plutarchus author est, eundem Numam

testamento cavisse, ne corpus suum post mortem combureretur. Πυρὶ μὲν, inquit: οὐκ ἔδοσαν τὸν νεκρὸν, αὐτοῦ κωλύσαντος ὡς λέγεται. Δύο δὲ ποιησάμενοι λιθίνας σόρους, ὑπὸ τὸν Ἰάνοκλον ἔθηκαν. τὴν μὲν ἑτέραν ἔχουσαν τὸ σῶμα, τὴν δὲ ἑτέραν τὰς ἱερὰς βίβλους. Id est, *Corpus crematum non est, quod ipse [ut fertur] prohibuerit, duas autem lapideas arcas confecere & sub Ianiculo posuerunt: in quarum altera corpus ejus condebatur, in altera libri sacrorum.* Hujus verò rei causam Numa non habuisset, nisi jam tum uterque ritus & terra obruendi & igne cremandi Romæ obtinuisset. Et, ut exempla alia deessent, quorum tamen inopia nobis non est, ex interdicto legis 12. tabul. de non sepeliendis *neve urendis* in urbe mortuis, quod diximus clarius est.

Quam solis radii esse olim, cum sudum est solent.

Antiquissima itaque Combustio & quidem adeò frequens, ut ferè sola quasi regnum obtinuerit: unde Tacitus lib. 16. Annal. de Poppæa: *Corpus non igni abolitum ut Romanus mos.* Et Laertius in Pyrrhone: *Ægyptii quoque condientes sepeliunt corpora, Romani verò incendentes.* Nec pluribus opus in re tam manifesta. Unum hoc addo, ὡν ἐν παρόδῳ, Gallis etiam & Germanis nostris aliisq; septemtrionalibus populis hanc Νεκροκαυστίαν fuisse usurpatam, ut legimus apud Cæsarem lib. 6. bell. Gall. Tacitum in German. & Eustath. Iliad. α. E contrario autem improbatam Ægyptiis & Persis, quorum illi ignem existimarunt esse animatam belluam, quæ quicquid nanciscitur, devoret ac consumat: ubi verò exsaturata sit, simul cum eo, quod devorarit, moriatur: Hi vero ignem pro Deo colebant, ac venerabantur: & ideo humana corpora Deo consumenda objicere, nefas censebant. Sed placet ipsius Herodoti verba adscribere ex III. Musa: ubi de Persis sic loquitur: Πέρσαι γὰρ θεὸν

νομί-

νομίζουσιν εἶναι τὸ πῦρ· τὸ ὦν κατακαίειν τοὺς νεκροὺς, οὐδαμῶς ἐν νόμῳ οὐδὲ τέροισί ἐστι, πέρσῃσι μὲν δὴ ὅπερ εἴρηται, θεῷ οὐ δίκαιον εἶναι λέγουσι νέμειν νεκρὸν ἀνθρώπου. De Ægyptiis verò hoc modo: Αἰγυπτίοισι δὲ νενόμισται πῦρ θηρίον εἶναι ἔμψυχον· πάντα δὲ αὐτὸ κατεσθίειν, τά περ ἂν λάβῃ. πλησθὲν δὲ αὐτὸ τῆς βορῆς, συναποθνήσκειν τῷ κατεσθιομένῳ. Magos etiam ἀνόσιον ἡγεῖσθαι πυρὶ θάπτειν *nefas existimare igne sepelire* notavit Laertius in Procemio. Hos secutus Pythagoras, qui & ipse cadavera κατακαίειν οὐκ εἴα, μάγοις ἀκολούθως: Et rationem subjungit Jamblichus, quia μηδενὸς τῶν θείων τὸ θνητὸν μεταλαμβάνειν ἐθέλησε: *nullius rei divinæ mortalem quempiam participem fieri voluit.* Sed hîc mihi in mentem venit Justini locus, quem ab omni mendo purum, nec ulla exscriptoris manu inquinatum, vix adducor ut credam. Scribit is lib. 19. Legatos à Dario Persarum rege Carthaginem venisse, afferentes edictum, *quo mortuorum corpora cremare potius, quam terra obruere à rege jubebantur.* Quod edictum cum patrio Persarum ritu pugnare, ex superioribus constat. Suspicabar igitur, duo ista verba τὸ *cremare* & τὸ *terra obruere* sede sua esse sollicitata, atque hoc quidem primo, illud autem postremo loco reponi debere: quæ transpositio cum veteri Persarum consuetudine ad amussim planè convenit, nec aliena est à ritu ipsorum Carthaginensium, quib. Cremationem cadaverum etiam ante istius Darii ætatem in usu fuisse legimus. Et potuerunt quidem illi jussu Persæ aliquantisper à Crematione abstinuisse, ad quam tamen, ut fuit illorum ingenium, paulò post redierunt. Sed de hac re viderint doctiores & inprimis tu, amplissime Bongarsi, cujus acerrimo limatissimoque judicio non solum hanc in Justinum tuum [cur enim non ita appellem, cui tu princeps vitam & lucem dedisti?] suspicionem: verùm adeo totam nostram de mortualibus hisce ceremoniis commentationẽ

ſubmittimus. Ad νεκροκαυςίαν jam revertimur, quæ quando deſita ſit, fateor me juxta cum ignariſſimis ſcire. Nam ab Antoninis illam eſſe abrogatam, ut quidam volunt, neque fictum, neque ſcriptum, neque pictum uſquam memini legere. Longè alia mens Jul. Capitolini, cujus locus corruptus fortean illos in errorem induxit, ut infra videbimus. Macrobius, quidem diſertè ſcribit, morem illum ſuo jam tempore planè exoleviſſe, lib. 7. cap. 7. *Deinde licet urendi corpora defunctorum uſus noſtro ſeculo nullus ſit: lectio tamen docet, &c.* Vixit autem ille ſub Theodoſio juniore: quod omnibus notum. Sed cum de hac re nihil, quod ſciam, ab antiquis ſcriptoribus literarum monumentis conſignatum ſit, ἀναμφισβήτως ita exiſtimamus, politiam religionis Chriſtianæ ritum hunc gentilem paulatim ſuſtuliſſe, ſtrenuè laborantibus in eo ſanctis Patribus, ut ex Tertulliani ſcriptis paſſim videre eſt. Quod cum Paganus illis vitio verteret apud Minutium Felicem his verbis: *Inde videlicet & execrantur rogos & damnant ignium ſupulturam.* Sic reſponſum huic criminationi ab Octavio: *Nec (ut creditis) ullum damnum ſepulturæ timemus: ſed & veterem & meliorem conſuetudinem humandi frequentamus.*

CAPUT III.

Infantes & Fulguritos cremari fas non fuiſſe. Suggrundarium. *De fulguritorum humatione varia ſcita. Ravardi & Fruterij interpretatio Legis Numæ rejecta.* Supra genua tollere *quid ſit ex ſententia Caſauboni. Græcos τὰς αὐτόχειρας non combuſſiſſe.*

VErum hic præterire non debeo, religionem antiquitus fuiſſe Infantes & Fulguritos igni cremare. De

De Infantibus Plinius lib. 7. cap. 16. *Hominem prius quam genito dente cremari, mos gentium non est.* Unde lux Juvenal. Satyr. 15.

Naturæ imperio gemimus, cum funus adultæ
Virginis occurrit, vel terra clauditur infans,
Et minor igne rogi.

Locus autem, ubi infantes hujusmodi sepeliebantur, dictus fuit *Suggrundarium.* Fulgentius Placiades: *Suggrundaria antiqui dicebant sepulchra infantium, qui necdum XL. dies implessent, quæ nec Busta dici poterant, quia ossa quæ comburerentur, non erant, nec tanta cadaveris immanitas, quâ locus tumesceret.* Utitur eo Rutilius Geminus Astyanacte: *Melius suggrundarium quæreres, quam sepulchrum.*

De Fulguritis quoque idem Plinius lib. 2. c. 54. *Hominem ita exanimatum cremari fas non est: conditerra religio tradit.* Et Tertullianus: *Qui de cœlo tangitur salvus est, ut nullo igne cinerescat.* Sepultos autem fuisse eo ipso in loco, ubi fulmen eos occiderat, discimus ex Artemidoro, lib. 2. cap. 8. οὐ γὰρ οἱ κεραυνωθέντες μετατίθενται, ἀλλ᾽ ὅπου ἂν ὑπὸ τοῦ πυρὸς καταλυφθῶσιν, ἐνταῦθα θάπτονται. *Fulguriti non transferuntur in alium locum, sed ubicunque fulmine occupati, ibi & sepeliuntur.* Quo pertinet Scholastica illa lex Quintiliani Declam. 264. *Quo quis loco fulmine ictus fuerit, eodem sepeliatur.* Excipio tamen locum publicum: nam quos intra urbem fulgur exanimasset, puta in templo, theatro, circo, via, &c. eos alibi humatos, si quis ambigat, me indice clarissimum exemplum reperiet apud Festum: *Statua est*, inquit ille, *ludii ejus, qui quondam fulmine ictus in circo, sepultus est in Janiculo.* Atque hinc etiam de reliquis locis facile est judicare. Humati quidem igitur οἱ κεραυνοπλῆγες: sed, quod notandum, sine ullis justis, & funerum solemnibus,

bus, prohibitis cascâ lege Numæ Pompilii, quam recitat Festus in voce *Occisum*. Ea, ut Lipsius emendavit, sic habet: *SEI HOMINEM FULMINIS OCCISIT EM SUPRA GENUA NE TOLLITO. HOMO SEI FULMINE OCCISUS ESIT. EI JUSTA FIERI NULLA OPORTETO.* *Fulminis* antiqui nominandi casu dicebant pro Fulmen, ut *Vulturis* pro Vultur Ennius: & *Oscinis* pro Oscen Cicer. testibus Prisciano & Carisio Lips. lib. 1. Epist. Quæst. 11. Paulò aliter legit doctissimus Fruterius in Epistola quadam ad Muretum, quam, si operæ tibi, vide. Variis enim lectionibus paginas implere non est nostri instituti. Satius fuerit in Legis ipsius interpretatione aliquanto diutius immorari. Rævardus, quem, si benè memini, Lipsius vocat magnum Belgicæ Papinianum, existimat κεραυνωθέντας velut sceleratos & impios unco tractos fuisse, non capulo elatos; qui verò capulo efferebantur, eos non capulo humeris imposito efferri solitos: sed in eam altitudinem à terra capulo levatos, ut supra genua duntaxat tollerentur. Vide ejus verba cap. 22. ad Leg. 12. tab. Cui non absimile est Fruterii interpretamentum, sed cum leviori lapsu conjunctum. Nam tantum hoc dicit, se putare *Supra genua tollere* esse ad sepulturam tradere. Theod. Marsilius ad Persium *efferre* explicat, quod idem est. Sed addit Fruterius, videri sibi morem olim fuisse, qui etiam nunc in quibusdam Galliæ partibus est [vidi ipse Aureliis non semel] ut restibus quibusdam vel lineis mantilibus feretro circumvolutis, earumque extremitatibus manui obvolutis, funus ultra genu sustollerent, sicque in locum communem Mettiâ porta transferrent. Atque hæ sunt Rævardi & Fruterii super lege hac opiniones; quibus refutandis tempus non libenter tero; satis est, si dixero eas esse planè ἀνερ-

ματί-

ματίςυς, nec in ullo veteri ſcriptore hujuſmodi elationis volam aut veſtigium extare. Contra verò mortuos humeris fuiſſe elatos, vel ſexcentis teſtibus tam facilè confirmare poſſum

——*quàm pirum volpes comeſt.*

Verùm omnis error ex phraſi *ſupra genua tollere* non rectè intellecta pullulaſſe mihi videtur. De hac igitur incomparabilis viri, quo quidem, cum viveret, in Gallia Sol doctiorem nullum illucebat alterum, Iſaaci Caſauboni ſententiam argutam Jupiter! & meo judicio, opinor etiam aliorum, veriſſimam placet adſcribere. Cum enim illas doctiorum noſtri ævi ſuper Numæ lege explicationes & meas ab iis diſſenſiones ad ejus tribunal afferrem, ac pro noſtra amicitia rogarem, ut ſerio de hac lite cognoſceret; certique aliquid concluderet, ac ſignaret, ut Juriſconſ. dicunt, reſponſum, in hunc ſenſum vir humaniſſimus ad me perſcripſit: id loquendi genus *ſupra genua tollere* ſibi quoque perſæpè negotium feciſſe: Jam verò ſe ita cenſere, φράσιν eſſe ἀπὸ μέρους τοῦ παντὸς, hoc eſt, πάσης τῆς περὶ νεκρὸν ὁσίας καὶ κηδείας, Propriè enim *Supra genua tollere* iis conveniſſe, qui ſedentes cruribus tibiiſque porrectis ſupra genua poſitum corpus exanime mundabant, lavabant, unguebant. Quæ cura vel mulierculárum ut plurimum fuit, vel pollinctorum, ut alibi monſtramus. Hanc conjecturam confirmant antiquæ ſtatuæ, quæ paſſim locorum conſpiciuntur. Mulieres ſunt impoſitum genibus habentes CHRISTI τοῦ σωτῆρος corpus cruci detractum, idque nudum, πρὸς τὸ ἐνταφιάζειν αὐτό. Qui hujuſmodi imagines viderunt, non quærent amplius quid ſit *ſupra genua tollere.* Mihi certè non tam docere ut intelligamus, quam manu ducere videntur, ut quid iſta Numæ verba propriè denotent, penè contractemus.

Et

Et confirmat hanc conjecturam Dionysius Alexandrinus, cujus verba ceremonias in Christianorum funeribus usitatas accuratè recensentis extant apud Euseb. lib. 7. cap. 17. *Sanctorum corpora*, inquit ille, *manibus erectis supinisque excipere, gremio suo reponere, occludere oculos, ora obturare, gestare humeris cadavera, decenter ornare, illis adhærescere, amicè complecti, lavare accuratè & linteo funebri involvere non gravati sunt.* Est igitur ἀναντιῤῥήτως mens Legis, non licere τὰ νομιζόμενα ποιεῖν *justa facere* illi, quem fulmen occidisset. Non repugno, si quis in duo capita velit partiri; unum de non persolvendis τῷ κεραυνοβλήτῳ justis & parentalibus; alterum de negando illi funeris honore, τὸ περ θέμις ἐστὶ θανόντων Funeris honore, inquio: non, ut Turnebus vult lib. 16. Advers. cap. 12. omni omnino sepultura. Humabantur enim, ut supra ostendimus: Et quidem Aruspicum cura ad funebre hoc officium accedente; ut divinus Scaliger notavit ex Seneca lib. 1. De Clementia cap. 7. *Ecquis regum erit tutus, cujus non membra Aruspices colligant? Quod si Dii placabiles & æqui delicta potentium non statim fulminibus prosequuntur, &c.* Quinimò, si Cornuto Persii glossatori fidem arbitrari velimus, non, ut alii, terra defodiebantur, sed in planicie terræ humabantur, tellure nempe adgesta: Sic enim ille ad hunc versum:

Triste jaces lucis evitandumque bidental Jaces, inquit, *quia fulminati supra terram positi mandantur sepulturæ*, Interdum tamen & super terram intra bidentalis conseptum relictos, ut spectarentur, observavit Th. Marsil. ex Plut. Symp. Prob. 2. l. 4. Τῶν ὑπὸ κεραυνοῦ διαφθαρέντων ἄσηπτα τὰ σώματα διαμένει. Πολλοὶ γὰρ οὔτε καίουσιν οὔτε κατορύττουσιν, ἀλλ' ἐῶσι περιφράξαντες ὥστε ὁρᾶσθαι τοὺς νεκροὺς ἀσήπτους, h. e. *Fulmine ictorum corpora non putiscunt. Multi enim neque cremant ea, neque terra obruunt, sed sinunt ita jacere, sepien-*

pien-

pientes illum locum, ut spectaculo sint mortui isti non putiscentes. Nam septa fuisse loca cœlo tacta, alii annotarunt, quorum scrinia non compilo. Habeo quidem plura de fulguritis, sed non sunt hujus loci. Hæc autem sufficiunt ad ostendendum humatos fuisse, quos fulgur tetigisset, non combustos: ob quod tota hæc disputatio fuit instituta. Jam velut ἀντίμετρον admetiar adhuc quendam ritum Græcorum, qui & ipsi nefas esse duxerunt, cremare eos, qui sibimet mortem intulissent. autor Philostratus in Heroicis: ἔθαψαν δὲ αὐτὸν (Αἴαντα) καταθέμενοι εἰς τὴν γῆν τὸ σῶμα, ἐξηγουμένου Κάλχαντος, ὡς οὐχ ὅσιον πυρὶ θάπτεσθαι οἱ ἑαυτοὺς ἀποκτείναντες: h. e. *Sepelierunt autem Ajacem corpus ejus in terram ponentes, cum Calchas censuisset, fas non esse, eos igne comburi, qui se ipsi interfecissent.* Hinc & apud Statium libr. 3. Thebaid. Rex Thebanorum Mœonem, qui se ipsum è vita sustulerat

——vetat igne rapi, pacemque sepulchri
Impius ignaris nequicquam manibus arcet.

CAPUT IV.

In funeribus habita ratio Ætatis, Facultatum, Dignitatis ac ultimæ voluntatis defuncti. Funera duûm generum Indictiva & Tacita. Indictionis funebris formula solemnis. Publici funeris honos à Senatu decerni solitus. Usurpatus quoque à Græcis & Massiliensibus. Inter publica funera præcipuum Censorium. Funus Tacitum *alio nomine* Vulgare, Plebeium, Commune, Translatitium, *fortean &* Simpludearium, *Funera acerba & immatura quæ?*

VEnio nunc ad Funerum discrimina, quæ, sicut hodieque fit, ex diversa sepeliendorum Ætate, Faculta-

tatibus, Dignitate & Voluntate ultima oriebantur. Horum enim quatuor in Funerationibus habitam rationem reperio.

Ac de Ætate planum eſt ex Tacito lib. 13. Annal. de morte Britannici: *Feſtinationem exequiarum edicto Cæſar defendit, id à majoribus inſtitutum referens, ſubtrahere oculis acerba funera, neque laudationibus aut pompa detinere.* Idem affirmat Plutarchus Conſol. ad uxorem: Τοῖς γὰρ αὐτῶν νηπίοις ἀποθανοῦσιν, inquit, οὔτε χοὰς ἐπιφέρουσιν, οὔτ' ἄλλα δρῶσι περὶ αὐτὰ, οἷα εἰκὸς ὑπὲρ θανόντων ποιεῖν τοὺς ἄλλους: οὐ γὰρ μέτεστι γῆς οὐδὲν, οὔτε τῶν περὶ γῆν αὐτοῖς. οὐδ' αὐτοῦ περὶ ταφὰς καὶ μνήματα καὶ προθέσεις νεκρῶν φιλοχωροῦσι καὶ παρακάθηνται τοῖς σώμασιν, hoc eſt: *Veteres neque infantibus pueris inferias ferebant, neque cætera faciebant, quæ par eſt facere alios pro mortuis: nondum enim his terra communicata eſt, neque eorum quicquam, quæ terra naſcuntur: neque ſepulchra extruebant, neque monumenta ac collocationem mortuorum amabant, neque corporibus aſſidebant.* Alluſit huc Auſonius in Parentalibus Epigrammat. 10.

Tu gremio in proavi funus commune locatus,
Invidiam tumuli ne paterere tui.

Sic apud Græcos hoc quoque ætatis diſcrimen obſervatum innuit Euripides in Alceſtide, ubi Apollinem ſic loquentem inducit:

Κἂν γραῦς ὄληται, πλουσίως ταφήσεται.
Si anus moriatur, ſplendidius ſepelietur.

Sed & ad Facultates reſpiciebant, pro re puta atque opibus unicuique funus facientes. Ulpianus lib. 14. §. 6 D. De Religioſ. *Sumptus funeris arbitrantur pro facultatibus vel dignitate defuncti.* Quemadmodum igitur leges jubebant exquiſitas mortuo diviti exſequias ducendas eſſe, unde idem Ulpianus lib. 14. §. 9. D. eod. diſert

in

inquit: *Judicem, qui de ea æquitate cognoſcit, interdum ſumptum omnino non debere admittere modicum factum, ſi fortè in contumeliam hominis locupletis modicus factus ſit:* Ita etiam è contrario non permittebant, pauperum Funera majoribus expenſis duci, quam facultates ipſorum ferrent. Id quod etiam ſuo exemplo docere voluit M. Porcius Cato, *quem funus mortui filii in Prætura tenuiſſimo, ut valuit, nam pauper erat, ſumptu feciſſe,* autor eſt Epitomator Livii lib. 48.

Sæpiſſimè tamen etiam Dignitatis & meritorum habebatur ratio. Non enim facilè committebant Romani, ut quis ſummis honoribus defunctus & optimè de Republ. meritus propter inopiam vili ſepultura afficeretur: Ideoque aliquam multos ex collatitia ſtipe ſplendidiſſimè funeratos legimus: ut Valerium Publicolam regum exactorem teſte Livio lib. 3. *In Conſulis domum plebes quadrantes ut funere ampliore efferretur, jactaſſe fertur;* & Plutarcho in ejus vita: ὁ δὲ δῆμος ὥσπερ οὐδὲν εἰς ζῶντα τῶν ἀξίων πεποιηκώς, ἀλλὰ πᾶσαν ὀφείλων χάριν, ἐψηφίσατο δημοσίᾳ ταφῆναι τὸ σῶμα, καὶ τεταρτημό-ειον ἕκαστος ἐπὶ τιμῇ συνεισενήνοχεν. Addo & Ammian. Marcellinum lib. 14. *Hinc ex collatitia ſtipe Valerius humatur ille Publicola.* Mitto Apuleium, qui Apolog. 1. & hujus & Menenii Agrippæ, qui populum Senatui reconciliavit, *funus ob tenues opes à populo Romano collatis ſextantibus adornatum* ſcribit. Et ante illum Seneca ad Albinam cap. 10. *Menenius Agrippa, qui inter patres & plebem publicæ gratiæ ſequeſter fuit, ære collato funeratus eſt.* Videſis & Dionyſ. Halicar. lib. 6. & Livium lib. 2. In eadem claſſe & Q. Fabius Maximus, teſte Valerio Maximo lib. 5. cap. 2. *Magnum grati populi ſpecimen in Q. Fabio Max. enituit. Nam cum quinq; conſulatibus ſalutariter Reipubl. adminiſtratis deceſſiſſet, certatim æs con-*

tulit, quo major ac speciosior ejus funeris pompa duceretur. Idem tradit auctor de viris illustrib. cap. 32. De Scipione simile narrat Plinius lib. 27. cap. 3. *Nec erat in bonis funeris impensa. Asses ergo contulit populus & funus elocavit.* Pertinet huc vetus Inscriptio Neapolitana in domo quondam Petri Lupi:

M. VINICIO. P. F.
POST MORTEM
MUNICIPES SUI
ÆRE CONLATO
PIETATIS CAUSA
POSUERUNT.

Symphosius interpres historiæ Apollonii Tyrii: *Pro meritis fabricant loculum ex ære collato & scripserunt : DII. MANES. CIVES. TARSIÆ. VIRGINI. PRO. BENEFICIIS. PATRIS. EIUS. SEPULCHRUM. EX. ÆRE. COLLATO. POSUERUNT.*

Denique ultimam voluntatem etiam & suprema morientium judicia attendebant, quorum erat funus mortuis curare. Sic Pomponius Atticus *elatus est in lecticulâ, ut ipse præscripserat, sine ulla pompa funeris, comitantibus omnibus bonis, maxima vulgi frequentia*, ut ait Cor. Nepos in ejus vita. Annæum Senecam quoque *sine ullo funeris solemni* crematum tradit Tacitus lib. 15. nimirum *ita codicillis præscripserat, cum etiam tam prædives & præpotens supremis suis consuleret.* Et de Othone Imp. Suetonius: *Et celeriter & parvo cultu, nam ita præceperat, funeratus est.* Ex quibus locis & hoc apparet, solitos Romanos plerunque modum & rationem funeris sui hæredibus præscribere: quod longa exemplorum serie demonstrare nihil est necesse; ex multis tamen pauca hæc affero. Augustum Cæsarem *mandata de funere suo uno volumine complexum esse*, Suetonius cap. ult.

ult.& Dio lib.71.ſcribunt. Julium Frontinum quoque vetuiſſe *omnino monimentum ſibi fieri* additis his verbis: *Impenſa monumenti ſupervacua eſt, memoria noſtri durabit, ſi vitam meruimus*, legimus apud Plinium lib. 9. Ep. 19. qui etiam alibi ſcriptum reliquit Cæcilium Iſidorum teſtamento ſuo funerari ſe juſſiſſe HS.XI.M. Atque hæc ſunt quatuor iſta, quorum vel unius vel plurium in qualibet Funeratione habitam eſſe rationem diximus.

His diligenter conſideratis, reperio Funera fuiſſe duûm generum: Indictiva & Tacita. Indictivum funus erat, teſte Feſto, *ad quod per præconem populus evocabatur*, ab Indicendo dictum, quâ voce in hoc ſignificatu veteres uſi. Suetonius in Cæſare: *Funere indicto, rogus extructus eſt in campo Martio.* Utitur & Cicero, quanquam per translationem, in oratione pro Domo ſua ad Pontifices: *Qui etiam de meipſo cum tua rogatione funere elatam Rempublicam eſſe dicerent, tamen id funus etſi miſerum atq; acerbum fuiſſet, jure indictum eſſe dicebant: quod de me cive ac de Republic. benè merito tuliſſes, funeſtum funus te indixiſſe Reipubl. quod ſalvis auſpiciis tuliſſes jure egiſſe dicebant.* Et de Provinciis Conſularibus. *Itaque vir ſumma autoritate, ſumma eloquentia dixit graviter, caſum illum meum funus eſſe Reipublicæ, ſed funus juſtum & indictum.* Solemnia autem hujus indictionis verba fuere ejuſmodi: *OLLVS QVIRIS LETHO DATVS EST. L. TITIO EXEQVIAS IRE, CVI COMMODVM EST, JAM TEMPVS EST. OLLVS EX ÆDIBVS ECFERTVR*, ut jam olim obſervavit illuſtris Scaliger ex Terentio & Varrone: quorum ille in Phormion. Act.v.Sc.ult. *Exſequias Chremeti, quibus eſt commodum, ite, hem tempus eſt.* Hic verò lib.4.de Ling.Lat. *Ædes*, inquit, *ab aditu, quod plano pede adibant. Itaque ex ædibus efferri in-*

dictivo funere præco etiam eos dicit, qui è tabernis efferuntur. Et lib. 4. *Alterum apparet in Funeribus Indictivis, quum dicitur, Ollus letho datus est.* Id quod etiam Festus notavit, qui, quantum ex literarum vestigiis conjectare licet, in voce *Quirites* scripserat, *Quiris etiam singulari numero à nonnullis usurpari: indicioque esse præconis vocem, qui in Funeribus Indictivis prædicabat: Ollus Quiris letho datus est.* Hoc igitur, ut dixi, modo populus per præconem publicitus evocabatur ad Funera indictiva, quæ amplissima fuisse, & præter alium sumptuosum apparatum quoque ludis celebrata discimus ex eodem Festo: *Indictiva,* inquit ille, *sunt quibus adhibentur non ludi modò, sed etiam desultores, quæ sunt amplissima.* Et ex CiceR. lib. 2. de Leg. *Reliqua sunt in more, Funus ut indicatur, si quid ludorum.* Huc pertinet Funus Publicum, quod nunc idem cum Indictivo fuisse existimo, nunc tantum ejus partem. Idem est, cum omnem amplioris ac splendidioris funeris apparatum denotat, quo ditiores potissimum ac primores civitatis sepeliebantur; de hoc Apuleius capiendus lib. 2. Metamorph. *Ecce jam ad ultimum defletus atque conclamatus processerat mortuus, rituque patrio unus de optimatibus pompa funeris publici ductabatur per forum.* Pars autem est, cum vel justitium indicitur, ac publicus luctus, vel sumptus fiunt è publico. Utrumque quidem publicitus per præconem fuisse indictum arbitror: sed alterum non nisi decreto Senatus, alterum verò etiam privata interdum Domini funeris authoritate, puta, si quid ludorum, quos ditiores plerique post mortem suam sibi fieri testamento solebant cavere. Atqui hos omnes publicis impensis funeratos aut ob eorum mortem justitium indici solitum, non fit mihi verosimile; qui scio hujusmodi funere efferri, habitum semper

per fuiſſe pro eximio aliquo honore , quem Senatus aut Imperatores viris illuſtribus & benè de ſe aut Republ. meritis ſolebant decernere. Id quod δημοσίᾳ ταφῇ τιμεῖν, vel δημοσίᾳ θάπτειν, *& publico funere honorare* Scriptores appellant. Tributus is honor Siphaci quondam opulentiſſimo Numidiæ regi , quem teſte Valerio Maxim. lib. 5. c. 1. *captivum in cuſtodia Tiburi mortuum, publico funere ſenatus cenſuit efferendum, ut vitæ dono honorem ſepulturæ adjiceret.* Et Perſæ , qui cum, teſte eodem, poſt Pauli Æmilii triumphum *Albæ, in qua cuſtodiæ cauſa relegatus erat, deceſſiſſet, Senatus quæſtorem miſit , qui eum publico funere efferendum curaret.* Xiphilinus de Tiberio καὶ δημοσίας ταφῆς ἔτυχε καὶ ἐπῃνέθη ὑπὸ τοῦ γαΐου. Suetonius in Vitellio cap. 3. *Defunctum Senatus publico funere honoravit.* Dio de Sphæro Cæſaris Auguſti pædagogo & liberto lib. 48. Σφαῖρον ὁ Καῖσαρ παιδαγωγόντε καὶ ἐξελεύθερον αὐτοῦ γενόμενον δημοσίᾳ ἔθαψε. Et de L. Piſone Urbis præfecto, quem Tiberius publico funere honoravit, idem Dio lib. 58. Τόντε Πείσωνα τὸν πολίαρχον τελευτήσαντα δημοσίᾳ ταφῇ ἐτίμησεν , ὅπερ που καὶ ἄλλοις ἐχαρίζετο. Hinc illa veteris monumenti verba : *HUIC DECURIONES. FUNUS. PUBLICUM. STATUAM. EQUESTREM. CLYPEUM. ARGENTEUM. LOCUM. SEPULTURÆ. DECREVERUNT.* Sed nec fœminæ illuſtres hujus Funeris expertes fuere. Attiam Cæſaris matrem δημοσίᾳ ταφῇ τιμηθεῖσαν ſcribit Dio libr. 47. De Livia Xiphilinus in Tiberio: οὐ μὴν οὐδὲ ἐς τιμὴν ἄλλο τι αὐτῇ, πλὴν δημοσίας ἐκφορᾶς καὶ εἰκόνων, ἑτέρων τε τινῶν οὐδενὸς ἀξίων, ἐνέμεν. *Nullos honores illi tribuit præter funus publicum & imagines, aliaq; nonnulla non magni momenti.* Nec dubium, quin multò plures hoc Funere ſint elatæ: quarum nomina mihi jam memoria non ſuggerit. Hoc

 in-

insuper addo, apud Græcos quoque honorem publici funeris obtinuisse. Laertius de Democrito lib. 9. Τελευτήσαντα αὐτὸν, δημοσίᾳ ταφῆναι βιώσαντα ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν ἔτη. Hoc est, *vita functum publicè sepultum esse cum vixisset ultra centum annos.* Pausanias in Arcadicis de Gryllo: Φαίνονται δὲ οἱ Μαντινεῖς Γρύλλον μὲν δημοσίᾳ τε θάψαντες, καὶ ἔνθα ἔπεσεν ἀναθέντες εἰκόνα ἐπὶ στήλης ἀνδρὸς ἀρίστου τῶν συμμάχων, hoc est, *Quin apparet Mantinenses Gryllum publice sepelivisse, & quo loco cecidit, statuam ei posuisse ac dicasse super Cippum viri sociorum fortissimi.* Et apud Massilienses Græcorum coloniam, ut conjicere est ex Justini lib. 43. *Audiverant urbem Romanam à Gallis captam incensamque. Quamobrem nunciatam domi Publico Funere Massilienses prosequuti sunt.*

Sed ad Romanos revertamur: apud quos Publicorum Funerum varia fuerunt genera, puta pro diversitate honorum aut Magistratuum, quos defunctus olim gesserat, ut sunt: Prætoria, Consularia, Censoria, Triumphalia: quemadmodum non obscurè indicare videtur Polybius lib. 6. *Ubi autem præclarus aliquis ex domesticis objicit, instituunt funeris apparatũ, & circumfusi qui similes magnitudine & statura videntur, vestes capiunt: si Consul vel Prætor fuit, purpura prætextas: si Censor, purpureas: si Triumphalis, auro intextas.* Postrema verba Græcè sic habent: ἐὰν μὲν ὕπατος ἢ στρατηγὸς ᾖ γεγονὼς, περιπορφύρους (intellige ἐσθῆτας λαμβάνουσι) ἐὰν δὲ τιμητὴς, πορφυρᾶς. ἐὰν δὲ καὶ τεθριαμβευκὼς, διαχρύσους. Ex quibus verbis videmus distinctum fuisse Censorium Funus à Triumphali, & hoc dignius: quod fortassean Polybii quidem temporibus fuit: sed sub Imperatoribus videtur confusum cum Censorio, ut rectè monuit antiquitatis promus condus Justus Lipsius. Omnia enim ornamenta, quæ Triumphali tribuit Polybius, reperire est in

in isto. Vide Xiphilinum in Severo. Deinde nemo Latinorum Triumphale nominat, nisi fortè Seneca, qui in Consolat. ad Martiam cap. 3. Druso *funus triumpho simillimum fuisse ductum* affirmat. Deniq́ue Censorio funere tanquam dignissimo elati non solum viri illustres, & quibus summum honorem delatum ibant, ut Lucil. Largus omnium Cæsari Tiberio tristium lætorumque socius; de quo Tacit. lib. 4. Annal. *Ita quanquam homini novo Censorium funus, effigiem apud forum Augusti publica pecunia Patres decrevere.* Et Ælius Lamia Urbi præfectus teste eodem lib. 6. *Extremo anni mors Ælii Lamiæ funere Censorio celebrata*: Verum etiam ipsi Principes, ut Claudius autore Tacito lib. 12. *Decretum Claudio Censorium funus & mox Consecratio.* Item, Pertinax Imperator, de quo Capitolinus: *Funus imaginarium ei & Censorium ductum est & ab ipso Severo funebri laudatione honoratus est.* Dignissimum igitur Censorium Funus, & quemadmodum inter Magistratus honoratissima Censura, eaque κορυφὴ τῆς τιμῆς ἁπάσης καὶ τρόπον τινα τῆς πολιτείας ἁπάσης ἐπιτελείωσις, ut Plutarchus vocat in Catone Majore: sic inter Funera etiam illud primo loco. Spartianus in Ælio Vero: *Funus Imperatorium* vocavit: in Opilio Macrino *Regium*, quæ appellationes isti seculo magis conveniebant.

Tantum de Funere Indictivo: cui Tacitum opposui, quod fiebat sine Pompa, sine designatore, sine ludis, præcone & indictione. Seneca lib. 1. De Tranquillitate cap. 1. *Vis tu nunc id agere, ne te posteri taceant? Morti natus es: minus molestiarum habet Funus Tacitum.* Ovid. l. 1. Fast. Eleg. 3.

Quocunq; adspiceres, luctus gemitusq; sonabant,
Formaq; non Taciti funeris instar erat.

Alio nomine appellatur Funus Vulgare: Capitolinus in

M. Antonino Philosopho: *Tantaque clementia fuit, ut & sumptu publico vulgaria funera juberet fieri.* Item Funus Commune: Ausonius Parentalibus:

Tu gremio in proavi funus commune locatus.

Etiam Plebejum Funus: Propertius lib. 2. Eleg. 14.

——— adsint

Plebeii parvæ funeris exequiæ.

Item Funus Translatitium. Suetonius Nerone cap. 33. de morte Britannici: *Postero die raptim inter maximos imbres translatitio extulit funere.* Hujus generis fuisse videntur etiam Simpludiaria, de quibus Festus: *Simpludiaria funera sunt, quibus adhibentur duntaxat ludii corbitoresque quidam ea dixerunt esse, quibus neutrum genus interesset ludiorum.* Vide Scalig. ad Festum & lib. 1. Auson. Lect. cap. 28.

Porrò ad Tacita Funera pertinent etiam Acerba, hoc est, eorum qui intra tyrocinii diem & ante sumptam togam virilem moriebantur. Senec. Epist. 123. *Quantulum enim à funere absunt & quidem Acerbo, qui ad faces & cereos vivunt?* Idem libr. 1. de Tranquil. cap. 11. *immaturas exequias* vocat. Et Juvenal. Satyr. 2.

Non præmaturi cineres, non Funus Acerbum

Luxuriæ, sed morte magis metuenda senectus.

Quanquam Julianus Archiepiscopus Toletanus Acerba ab Immaturis hoc modo distinguit, ut illa sint Infantum duntaxat, hæc verò Juvenum. Sic enim lib. 1. προγνωστικῶν vel de origine humanæ mortis cap. 51. *Tria sunt genera mortis, Acerba infantum, Immatura juvenum: Naturalis senum.* Græcis Ἄωροι θάνατοι vel ὀμφανίαι νεκροὶ dicuntur. Larvata Funera quid sint, alibi ostendemus.

CAPUT V.

De osculis quæ dabantur non solum morientibus, sed etiam jamjam in rogum ponendis. Causa hujus ritus investigata. Animam in primo ore, labris tenere. *Annuli morientibus detracti.*

SEd jam tempus, ut in rem præsentem veniamus. Ordiar igitur ab ipso capite & quod ait Aristophanes ἀπὸ τῆς βαλβίδων. Cum jam omnis vitæ spes in ægro decollasse, & anima in summo quasi ore versari videretur, jamjam è corporis hospitio emigratura, amici & sanguine proximi, qui aderant, morientem solebant osculari, & corpus ejus amplecti, donec animam exhalaret. Cujus moris nihil apud scriptores frequentius. Seneca de Brevitate vitæ: *Cæsar patruus meus Drusum intima Germaniæ recludentem & gentes ferocissimas Romano imperio subjicientem in complexu & osculis suis amisit.* Ausonius Parentalibus carmine 23.

Illa manus inter genetricis & oscula patris
Occidit, Hispanátum regione procul.

Sic Augustum Cæsarem in osculis Liviæ defecisse, autor Suetonius in ejus vita, cap. 89. Nec opus est pluribus in re adeo manifesta & pueris etiam septuennibus nota. At qua de causa Romani morientes osculati sunt? An quemadmodum peregrè abeuntes, sic etiam morientes osculo dimittendos censuerunt? mortem enim ad vitandam τὴν δυσφημίαν, antiqui *Abitionem* dixere, ut multi notarunt. An verò exeuntem animam hoc modo excipere & in se transferre voluerunt? quod fieri posse; veteres muliebriter existimarunt. Cicero in Verrina V. *Matresque miseræ pernoctabant ad ostium carceris, ab extremo complexu liberum exclusæ,*

quæ nihil aliud orabant, nisi ut filiorum extremum halitum excipere sibi liceret. Virgil. 4. Æneid.

——date, vulnera lymphis
Abluam, & extremus si quis super halitus errat,
Ore legam.

Albinovanus in Epicedio de Liviâ:

Sospite te saltim moriar Nero: tu mea condas
Lumina, & excipias hanc animam ore pio.

Et paulò ante Liviam deplorat, quod ipsi non licuerit, ut Senecæ verba usurpem, consolatione ad Martiam: cap. 2. filii oscula gratumque extremi sermonem oris haurire:

Non animam, inquit *apposito fugientem excepit hiatu,*
Nec traxit scissas per tua membra comas.

Putabant enim antiqui animam à corpore discessuram per os tanquam januam aliquam exire: atque ideo *Animam in primo ore vel labris tenere* dicebant de iis, qui in mortis confinio. Seneca Epist. 30. *Non dubitare autem se, quin senilis anima in primis labris esset, nec magna vi abstraheretur à corpore.* Et in Hercule furente versu 1310. Verba sunt Antigonæ ad Herculem:

—— hanc animam levem
Fessamq; senio, nec minus quassam malis
In ore primo teneo.

Utitur & Cyprianus Sermon. De Cœna, cujus aureola, & omnibus, qui Christiani audimus, memoriterediscenda, animoque penitus infigenda sententia hæc est: *Sed in eodem articulo temporis, cum jam anima festinet ad exitum & egrediens ad labia exspirantis emerserit, pœnitentiam clementissimi Dei benignitas non aspernatur, nec serum est, quod verum, nec irremissibile, quod voluntarium: & quæcunque necessitas cogat ad pœnitudinem: nec quantitas criminis, nec brevitas temporis, nec horæ extre-*

mitas, nec vitæ enormitas (si vera contritio, si pura fuerit voluptatum mutatio) excludit à venia: sed in amplitudine sinus sui mater charitas prodigos suscipit revertentes, & volit nolit Novatus hæreticus, omni tempore Dei gratia recipit pœnitentes.

Non autem de morituris solum genus illud dicendi usurpatum: sed & iis, qui se invicem animitus osculabantur. Aristænetus lib. 2. Epist. 7. de osculis, quæ amantes invicem mutabant: ἐγγὺς μὲν τοῦ στόματος ἡ καρδία, ἡδὲ ψυχὴ τῶν θυρῶν, hoc est, *tum cor proximum ori, proximaque anima januæ suæ.* Et libr. eod. Epist. 19. οὐ μόνον στέρνῳ ἁρμόζοντες: ἀλλὰ καὶ φιλήμασιν ἐπισυνάπτοντες τὰς ψυχάς. τοῦτο γὰρ τὸ φίλημα δύναται καὶ τοῦτό ἐστιν ὁ βουλόμενος. Σπεύδουσιν αἱ ψυχαί. διὰ τῶν σομάτων πρὸς ἀλλήλας καὶ περὶ τὰ χείλη συναντῶσιν. Καὶ ἡ μίξις αὕτη γλυκεῖα γίνεται τῶν ψυχῶν, hoc est: *Non admotis solum pectoribus, sed juncta per oscula ipsis etiam animis; hoc enim osculum potest, hoc petit. Festinant invicem ad sese animæ per ora, concurruntque circum labia: fitque ibi coitus animarum dulcissimus.* Allusit huc Plato carmine in Agathonem, quod est apud Laertium & A. Gellium, lib 19. cap. 11.

Τὴν ψυχὴν Ἀγάθωνα φιλῶν ἐπὶ χείλεσιν εἶχον,
ἦλθε γὰρ ἡ τλήμων ὡς διαβησομένη.

Quod alius apud Aul. Gellium & Macrobium lib. 2. c. 2. in plures versiculos licentius liberiusque sic vertit:

Dum semihulco savio
Meum puellum savior
Dulcemque florem spiritus
Duco ex aperto tramite
Anima tunc ægra & saucia
Cucurrit ad labias mihi, &c.

Huc pertinet & illud Lucilii Satyra 20.

Eduxique ollis animam in primoribus labris.

Sed

Sed quando hîc de osculis agitur, moneo veteres oscula fixisse non solum moribundis, & adhuc in vicinia mortis versantibus; sed etiam jamjam in rogum ponendis, ut patet ex Propertii lib. 2. Eleg. Non tot Achæm. ubi sic ait:

Osculaq; in gelidis pones suprema labellis,
Cum dabitur Syrio munere plenus onyx.

Et Tibullus lib. 1. Eleg. 1.

Flebis & arsuro positum me Delio lecto,
Tristibus & lachrymis oscula mixta dabis.

Porrò annulos quoque morientibus detrahi solitos discimus à Plinio, qui libr. 33. cap. 1. circa finem: *Gravatis somno*, inquit, *aut morientibus religione quadam annuli detrahuntur.* Exemplum in Tiberio, cui deficienti annulum extractum, quem mox resipiscens requisiverit, testis est Suetonius in ejus vita cap. 73. Nec enim audiendi, qui Tiberium id mutandi hæredis causa fecisse censent. Nam etsi quidem veterum consuetudo erat annuli traditione hæredem & successorem designare, quemadmodum Alex. Magn. ἐπειδὴ τὸ ζῆν ἀπέγνω περιελόμενος τὸν δακτύλιον ἔδωκε Περδίκᾳ teste Dio. Siculo. Et vide plura apud Valer. Max. lib. 7. extremo: Hic tamen annulorum traditio id efficere non potuit extante scilicet testamento. Ex hoc more intelligendus Æl. Spartianus, qui annuli spontaneum de digito casum inter signa mortis Hadriano Imp. oblata retulit. *Signa mortis*, inquit, *hæc habuit: Annulus in quo imago ipsius sculpta erat, sponte de digito delapsus est.* Fortè autem ideò detrahebantur annuli, ne in pollinctorum manus pervenirent. Nam post redditos iterum digito & una cum cadavere combustos, non obscurè indicat Propertius lib. 4. Elegia: Sunt aliquid, &c.

Et solitum digito beryllon adederat ignis.

CAPUT VI.

Oculi morientibus clausi. καθαιρεῖν, συναρμόττειν, συγκλείειν τοὺς ὀφθαλμοὺς, condere, formare, operire, comprimere oculos. *Lex Mœnia explicata apud Varronem.* Καταμύειν *pro mori. In causas hujus ritus inquisitum. Pupillas morituris albescere.*

PRogredior ad ritum oculos mortuo claudendi Græcis pariter ac Romanis familiarem: quod illi καθαιρεῖν, συναρμόττειν, συγκλείειν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἢ βλέφαρα; hi verò *condere*, *formare*, *operire*, *premere*, *comprimere oculos* vel *lumina* dicebant, ut ex plurimis autorum locis apparet, quorum nonnulla hic adscribam, & quidem eo ordine, ut uxores viris & contra viros uxoribus, parentes liberis & vice versa liberos parentibus, amicos denique & cognatos amicis & cognatis suis hoc officium præstitisse demonstrem.

Uxores maritis oculos condidisse clarum est ex Homero, qui in Necya fingit Agamemnonem querentem de officio hoc ab uxore sua Clytemnestra neglecto: Verba ejus ad Ulyssem hæc sunt:

——— οὐδέ μοι ἔτλη ἰούσῃπερ εἰς ἀΐδαο,
χέρσι κατ' ὀφθαλμοὺς ἑλέειν σὺν τε στόμ' ἐρεῖσαι, hoc est, *Neque mihi eunti ad Plutonis domos voluit manibus oculos comprimere, neque os componere*, id est, malas hiantes & ἐκ τοῦ σφαδασμοῦ deformatas corrigere. Idem Homerus Odyss. ω.

οὐδ' ἄλοχος πολύδωρος ἐχέφρων Πηνελόπεια
Κώκυσ' ἐν λεχέεσσι φίλον πόσιν, ὡς ἐπέοικεν,
Ὀφθαλμοὺς καθελοῦσα, τὸ γὰρ γέρας ἐστὶ θανόντων.

Ovidius lib. 4. Trist. Eleg. 3. ad Conjugem:

Supre-

Supremoque die notum spectantia cœlum,
Texissent digiti lumina nostra tui.

Maritos autem uxoribus supremum hoc officium exhibuisse, testatur Ariadne apud Ovidium in epistola ad Thesea:

Ergo nec lachrymas matris moritura videbo?
Nec mea qui digitis lumina condat, eris?

De parentibus qui liberis oculos operuerunt, elegans locus est Homeri Iliad. λ. ubi Ulysses Soccum interficiens sic loquitur:

Α δείλ᾽, οὐ μὲν σοί γε πατὴρ καὶ πότνια μήτηρ
Οσσε καθαιρήσουσι θανόντι περ.

hoc est, *Ah miser, non quidem tibi pater & honoranda mater oculos claudent mortuo.* Hinc Polynices ad matrem apud Euripidem Phœnissis:

Συνάρμοσον δὲ βλέφαρα μῆτερ σῇ χερὶ
Μᾶτερ, τίθησι δ᾽ αὐτὸς ὀμμάτων ἐπὶ.

hoc est, interp. J. Gulielmio:

Jam claude mater oculos mihi manu tua
Simul oculis & ipsius imponit manum.

Lucanus lib. 3. de Argo jam animam agente:

Ille caput labens & jam languentia colla
Viso patre levat: vox fauces nulla solutas
Prosequitur: tacito tantùm petit oscula vultu
Invitatq; patris claudenda ad lumina dextram.

Ovid. lib. 3. Amor. Eleg 8.

Hic certè manibus fugientes pressit ocellos
Mater & in cineres ultima dona dedit.

Mater Euryali apud Vergil. 9. Æneid.

Heu terra ignota canibus data præda Latinis
Alitibusq; jaces: nec te tua funera mater
Produxi pressivè oculos, nec vulnera lavi.

Quid de liberis dicam? à quibus ut hoc officii sibi con-

contingeret, parentibus unicè erat in votis. Tale votum Penelopes apud Nasonem in Epistola ad Ulyssem de Telemacho loquentis:

Dii precor hoc jubeant, ut, euntibus ordine fatis,
Ille meos oculos comprimat, ille tuos.

Optat idipsum Livia apud Albinovanum:

Sospite te saltim moriar, Nero: tu mea condas
Lumina & excipias hanc animam ore pio.
Atq; utinam Drusi manus altera & altera fratris
Formarent oculos comprimerentq; meos.

Mento apud Senecam lib. 9. Controvers. cap. 4. *Ita oculos meos filii manus operiant, ut ego inter liberos meos fortior steti.* Valerius Maximus lib. 11 cap. 1. de muliere Asiana: *Cum jam visceribus rigorem cordi imminere esset locuta, filiarum manus ad supremum opprimendorum oculorum officium advocavit.* Penelope Epist. 1. ad Ulyssem!

Respice Laërten ut jam sua lumina condas,
Extremum fati sustinet ille diem.

Meminit hujus ritus & Polyxena matrem consolans sollicitam de filii Polydori salute apud Euripidem in Hecuba:

Ζῆ δὲ θανούσης ὄμμα συγκλείσει τὸ σόν.

Commodum hîc mihi in mentem venit legis Mœniæ, qua interdiu hoc officio defungi filiis interdictum fuisse quidam existimant. Extat ea apud Varronem in Geminis: *Contra lex Mœnia est in pietate, ne filii patribus luci claro sigillent oculos*, hoc est, Claudant & quasi obsigillent. Nonnulli ita interpretati sunt, quasi caveatur, ne filii morituris patribus oculos occludant: sed ut id faciant propinqui & necessarii. Alii filiis id quidem licuisse arbitrati, sed velarium fuisse obductum, aut clausas fenestras, ne assistentes viderent oculos morientis.

tis. Neutrum placet. Potius aſſentior CL. V. Antonio Auguſtino Tarraconenſi Archiepiſcopo, exiſtimanti dictum id per translationem eſſe, videlicet ne parentum mortem maturent, iiſque ſpiritum adhuc ducentibus oculos operirent. Verum ne longius abeam, Fratrem quoque fratri oculos compreſſiſſe videre eſt ex Epicedio Pedonis ſæpius jam laudato:

Lumina cærulea jam jamq; natantia morte
Lumina fraternas jam ſubitura manus.

Ad hunc ritum procul dubio reſpexit Bion apud Laërtium lib. 4. qui εὔκολον ἔφασκε τὴν εἰς ᾅδου ὁδὸν καταμύοντας γοῦν ἀπιέναι. *Facilem eſſe dicebat ad inferos viam: clauſis enim oculis illuc ire.* Itaque etiam καταμύειν pro mori veteres uſurpabant, εὐφημισμοῦ χάριν. Lucianus; καὶ μεγάλας ἐλπίδας ἔχομεν παρ' αὐτοῦ, ἢν ὁ γέρων μόνον καταμύσῃ. Morientibus igitur clauſi oculi. Nam nefas eſſe Romani exiſtimabant eos ſupremum ab homine ſpectari. Plinius diſertè lib. 11. cap. 37. *Morientibus oculos operire, rurſusque in rogo patefacere, Quiritium magno ritu ſacrum eſt: ita more condito, ut neque ab homine ſupremum ſpectari fas ſit, & cœlo non oſtendi nefas.* Fortè etiam eo ipſo indicare voluerunt, mortem ferè ſomnum quendam eſſe aut ſomno quam ſimillimum: vel cavere ne horror aliquis circumſtantibus oboriatur, cum terribile appareat apertis oculis à mortuo velut conſpici: Vel etiam gratificari ipſis morientibus, quibus maximæ curæ eſſe ſolet, ut membris decenter compoſitis è vita migrent. Sic enim Auguſtus Cæſar eo die qui ſupremus ipſi illuxit, *petito ſpeculo capillum ſibi comi ac malas labantes corrigi præcepit*, teſte Suetonio, cap. 89. Hinc *formare oculos* dixit ſuprà Albinovanus. De ritu autem corrigendi & dirigendi diſtorta mortuorum membra, quod Græci κατερθοῦν & ἐτείνειν dicebant; vide Ca-

ſau-

saubonum lib. 2. Animadvers. Suetonianarum, & Petrum Victorium libr. 10. Var. Lect. cap. 20. Notandum hic etiam, quod Physici tradunt, pupillas solere morituris albescere. Servius in illud Virgilii:

Dat somnos adimitq; & lumina morte resignat.

Physici dicunt pupillas, quas in oculis videmus, morituros ante triduum non habere: quibus non visis est summa desperatio. Idem alibi ad hunc versum: Ut senior letho canentia lumina solvit; notat: *Physicam rem dicit: dicuntur enim pupillæ mortis tempore albescere.* Quomodo autem pupilla diffundatur, ut desinat apparere, medici docent, cum περὶ ὑποχύσεων ὀφθαλμῶν disputant. Vegetius lib. 2. artis veterinariæ, cap. 16. *Cum accidit suffusio, oculus videtur incolumis, nullis lachrymis, nullo sanguine, nulla indignatione prodit injuriam, sed uno tantum declaratur indicio, quod cum pupilla ipsius imaginem suam tanquam in speculo videre non potes.* Capitolinus in Pertinace: *Signa interitus hæc fuerunt: Ea die qua occisus est, negabant in oculis ejus pupillas cum imaginibus, quas reddunt spectantibus, visas.*

CAPUT VII.

De lotione & unctura mortuorum. Plinii παῤῥάμα de unguentis. Causa hujus unctionis quæ exsequias præcedebat, indicata.

PEregi de *Morientibus* & in mortis quasi vicinia constitutis: sequitur jam quid *Mortuo* factum & *ante Funerationem* & *in Funeratione* & *post Funerationem*. In hæc tria enim summa capita omnem hanc funebrem materiam divisimus, de singulis, ut quidem noster captus est, subtiliter acturi & partite.

Ac *ante Funerationem* omnium primò *Lotio* occurrit & *Unctura*. Nam simul quis animam efflasset, corpus ejus statim lavari solebat & ungi, hoc quoque ritu priscæ Græciæ, ut sunt plerique alii, cum Romanis communi. De lotione clarum ex Euripide, apud quem in Phœnissis Creon Jocasten accersit, ut filium suum mortuum lavet:

ἐγὼ δ' ἥκω μετὰ στέλλων
Ἀδελφὴν Ἰοκάστην, ὅπως
Λούσῃ, προθῆταί δ' οὐκέθ' ὄντα παῖδ' ἐμὸν,

hoc est, interpr. J. Gulielmio:

Ipse ad sororem eo Jocastam, ut abluat
Cadaver illa filii atq; collocet.

Et in eadem Tragœdia circa finem Antigone à Creonte petit, ut sibi fratrem lavare liceat:

Σὺ δ' ἀλλὰ νεκρῷ λουτρὰ περιβαλεῖν μ' ἔα.
At tu abluam saltem concede mortuum.

Apuleius lib. 8. Metamorph. *Tunc properè familiares, miseræ Charites accuratissimè corpus ablutum unita sepultura ibidem marito perpetuam conjugem reddidere.* Apud Dardanenses autem quàm solemnis hujusmodi Lotio fuerit audiamus ex Æliano qui lib. 4. Variæ histor. cap 1. ὅτι Δαρδανεῖς, inquit, τοὺς ἀπὸ τῆς Ἰλλυρίδος ἀκούω τρὶς λούεσθαι μόνον παρὰ πάντα τὸν ἑαυτῶν βίον, ἐξ ὠδίνων καὶ γαμοῦντας καὶ ἀποθανόντας. *Dardanenses Illyricos ter tantam lavari audio per universam vitam, & post partum, & cum nuptias inirent, & post mortem.* Sed & in primitiva Ecclesia receptam fuisse lotionem, apparet ex 9. cap. Actuum, ubi Tabitham vita functam confestim lotam fuisse, manifestè legimus. Meminit ejus moris etiam Tertullianus, qui inde jocum captavit in Apol. 142. *Non lavor diluculo Saturnalibus, ne & noctem & diem perdam. Attamen lavor honesta hora, & salubri, quæ mihi & colorem &*

& sanguinem servet. Rigere & pallere post lavacrum mortuus possum. Cujus loci hæc est sententia interprete Desid. Heraldo: Nolo ex lavacro matutino rigorem & pallorem mihi contrahere: satis mihi est, quod mortuus rigere & pallere debeo post lavacrum, quo mortui procurantur. Nam fieri nequit, ne ij, qui diluculo lavantur, palleant & de sanguine amittant.

Non autem lota solum, sed unguentorum usu invalescente etiam ungi cœperunt mortuorum cadavera, sive ea terræ mandanda essent, sive igni comburenda. De cujusmodi unctura intelligendus Plinius Secundus lib. 5. Epist. 16. *Non possum exprimere verbis, quantum animo vulnus acceperim, quum audivi, Fundanum ipsum præcipientem, quod in vestes, margaritas, gemmas fuerat irrogaturus, hoc in thura & unguenta & odores impenderetur.* Apuleius Apol. 1. *Et si thus & casiam & myrrham, cæterosque id genus odores funeri tantum emptos arbitreris, cum & medicamento parentur & sacrificio.* Macer. lib. 1. ad Leg. 20. Hæreditatum: *Funeris sumptus accipitur quicquid corporis causa, velut unguentorum, erogatum est.* Allusit hunc ritum Martialis, lepidum hinc dicterium trahens in hominem, qui convivas affatim exterius, sed non interius perfuderat:

Vnguentem fateor bonum dedisti
Convivis, here; sed nihil scidisti.
Res salsa est, benè olere & esurire;
Qui non cœnat, & unguitur Fabulle,
Is vero mihi mortuus videtur.

Sed omnium disertissimè Plinius lib. 13. hist. naturalis cap. 1. *Postea voluptas ejus* (unguentum intelligit) *à nostris quoque inter laudatissima atque etiam honestissima vitæ bona admissa est: Honosque is & ad defunctos pertinere cœpit.* Sed ut hoc obiter moneam, duplex eo loci

magni istius viri παρόραμα : Unum quod ignorata dicit Iliacis temporibus unguenta : Alterum à Persis primum ab Alexandro Magno devictis usum eorum ad Romanos Græcosque transiisse. Verba ejus hæc sunt : *Unguenta Iliacis temporibus non erant, nec thure supplicabatur.* Et mox : *Persarum esse debet gentis unguentum. Illi madent eo & accersita commendationis ingluvie natum virus extinguunt. Primum quod equidem inveniam, castris Darii regis expugnatis in reliquo ejus apparatu Alexander cepit scrinium unguentorum.* De primo audiamus judicium viri eruditissimi & τῶν ἰατρῶν κορυφαίου. Hieron. Mercurialis in libro de Decoratione cap. ultim. *Quo tempore*, inquit ille, *inventa fuerunt unguenta, invenio Plinium lib. 13. esse deceptum, qui scripsit tempore Trojano non fuisse unguenta : cum tamen Homerus mentionem faciat unguentorum & Homero antiquior Moses.* Ac Mosis quidem loca de funeratione Jacobi & Josephi cuivis sunt in promptu. De Homero autem jam pridem Athenæus monuit libr. 15. ὁ δ' ὅμηρος τὴν μὲν χρῆσιν οἶδε τῶν μύρων, ἔλαια δ' αὐτὰ καλεῖ μετ' ἐπιθέτων. δροσόεντι δ' ἔχρισεν ἐλαίῳ. καὶ ἡ ἀφροδίτη αὐτοῦ τὸν ἕκτορος νεκρὸν, ῥοδόεντι χρῖσεν ἐλαίῳ ἀμβροσίῳ. *Unguenta & Homerus novit, sed* μύρου *nomen haud novit*, ἔλαια *nominans cum Epitheti adjectione.* Sed hujus ἁμαρτήματος μνημονικοῦ excusationem fortean meretur Plinius sacrarum literarum ignarus : Quandoquidem Homeri etiam loca per πρόληψιν accipi possent ; verum alterum illud multo gravius est, vix tanto viro dignum. Nam longè ante Darium devictum [quod accidit circa olympida 112. vel annum ab urbis conditu 422.] unguenta Romanis suis fuisse cognita, ab iisque usurpata in hac ipsa funeratione, scire poterat vel ex 12. *servilem uncturam* prohibentibus: quam legem Romano scriptori in mentem

tem

tem non venisse, nequeo equidem satis mirari. Mitto Anacreontem quoque, quem circa olympida 65. vixisse plerique asserunt, hujus feralis unctionis meminisse. Sic enim ille in Odis:

Τί σε δεῖ λίθον μυρίζειν;
Τί δὲ γῇ χέειν μάταια,
Ἐμὲ μᾶλλον, ὡς ἔτι ζῶ
Μύρισον ῥόδοις δὲ κρᾶτα
Πύκασον.

hoc est, interpret. H. Steph.

Tumulum quid est quod ungas?
Vel humo quod ebibenda.
Peritura dona fundas?
Potius manente vita
Roseas meo corollas
Capiti ferasq; odores.

Verum hæc nimis generaliter ita à nobis dicuntur; plures enim feralium hujusmodi unctionum differentiæ, de quibus singillatim suo loco. Nam nunc tantum unguentatos fuisse mortuos non multò post efflatam animam, nimirum ante exsequias & collocationem erat ostendendum: id quod planum est ex Persio Sat. 3. funus alicujus divitis depingente:

——tandemq; beatulus alto
Compositus lecto crassisq; lutatus amomis, &c.

Et Apuleio libr, 4. Florid. ubi hominem describit qui jam in rogum erat exportandus: *Jam miseri illius membra omnia aromatis persperse, jam os ipsius unguine odoro delibutum, jam eum pollinctum, jam cœnæ paratum (contemplatus enim diligentissimè) quibusdam signis animadvertit, &c.* Ac causa hujus unctionis erat, ut fœtor à corpore mortuo arceretur. Monuit Lucianus de luctu; Μετὰ ταῦτα δὲ λούσαντες αὐτοὺς, ὡς οὐχ ἱκανῆς τῆς

λίμνης λετρὸν εἶναι τοῖς ἐκεῖ, καὶ μύρῳ τῷ καλλίςῳ χρίσαντες τὸ σῶμα πρὸς δυσωδίαν ἤδη βιαζόμενον. Qua fini etiam Acerram mortuo appositam existimo. Festus: *Acerra ara quæ ante mortuum poni solebat, in qua odores incendebantur.*

Caput VIII.

Vnctura feralis usurpata etiam à Judæis & Christianis. Ejus origo ab Ægyptiis, quorum ritus nonnulli indicantur. Vsi veteres in condiendis corporibus mortuorum, Sale, Nitro, Cedro, Asphalto, Melle, Cerâ, Myrrha, Balsamis, Gypso, Calce.

NEc verò Romani solum; sed & pleræque omnes gentes humaniores, hunc ritum ungendi usurparunt. De aliis taceo: apud Judæos uncturam obtinuisse, videre est ex Joanne Evangelista, qui cap. 19. corpus Salvatoris nostri aromatis delibutum narrat καθὼς ἔθος ἐςὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἐνταφιάζειν. Vel, ut Nonnus ait;

Ὡς νόμος Ἑβραίοις ἐπιτύμβια θέσμα φυλάσσειν.

Et ex Matthæo cap. 26. ubi Christus Mariæ peccatricis, à qua ungebatur, pietatem laudans: ἔργον, inquit, καλὸν εἰργάσατο εἰς ἐμέ. Βαλοῦσα γὰρ αὕτη τὸ μύρον τοῦτο ἐπὶ τοῦ σώματός μου πρὸς τὸ ἐνταφιάσαι με ἐποίησεν. *Opus bonum operata est erga me. Quod enim hæc unguentem hoc misit super corpus meum ad sepeliendum me fecit.* Nec vallit in eo Tacitus, quamvis rerum Judaicarum imperitus; nam & hic scriptum reliquit, *Judæos corpora condere quam cremare è more Ægyptio.* Transiit is mos deinde & ad Christianos, quod ex S. Patrum scriptis discimus, qui sæpissimè eum tangunt. Tertullianus Apologet. cap. 42. *Thura planè non emimus. Si Arabiæ queruntur, sciant Sabæi pluris & carius suas merces Christianis sepeliendis pro-*

profligari, quàm Diis fumigandis. Idem de Resurrectione carnis: *Proinde enim & corpora medicata condimentis sepulturæ mausoleis & monumentis sequestrantur.* Et in De Idololatria loquens de aromatibus: *Etiam hominibus*, inquit, *ad pigmenta medicinalia, nobis quoque insuper ad solatia sepulturæ usui sunt.* Clemens Alexand. lib.2.Pædag.cap.8. *Nimiæ unguentorum unctiones justa quæ fiunt, mortuis potius, quam familiarem vitæ consuetudinem redolent.* Minucius Felix Octavio inter crimina Christianis objecta: *Non floribus caput nectitis, non corpus odoribus honestatis: reservatis unguenta funeribus.* Rectè autem Tacitus instituti hujus originem ad Ægyptios retulit, ex quorum ritu Josephus pollinctoribus suis in mandatis dedit, ut patrem Jacobum vita functum aromatibus condirent. Et paulò post Josephus ipse simili ritu ab Ægyptiis sepultus legitur Genesi extrema. At qua ratione & modo Ægyptii corpora mortuorum condierint, multis narrat Herodotus lib.2.& Diodorus Siculus lib.2.cap.5. quorum loca longum foret huc transcribere. Hoc tantum addo, quosdam ex Ægyptiis hunc morem habuisse, ut mortuos suos unctos & ita conditos ne facilè putrescerent, domi secum servarint. Cicero 1. Tusc. *Condiunt Ægyptii mortuos, & eos domi servant.* Pomp.Mela.lib.1.cap.9. de Ægyptiis loquens: *Mortuos nec cremare nec fodere fas putant: verum arte medicatos intra penetralia collocant.* Sextus Philosophus libr.3. Pyrrhon.hypothes. cap.24. *Ægyptii intestina extrahentes condiunt defunctos & secum super terram habent.* Imò etiam mensis adhibebant, tanquam convivas; unde Silius Ital.lib.12.

—— ——Ægyptia tellus
Claudit odorato post funus stantia saxo
Corpora & à mensis exanguem haud separat umbram.

Cujus consuetudinis oculatum testem advoco Lucianum in De luctu: Ταχιρεύει δ' ὁ Αἰγύπτιος· οὗτος μὲν τοι, λέγω δὲ ἰδών, ξηράνας τὸν νεκρὸν σύνδειπνον καὶ συμπότην ἐποιήσατο. Sed quod amplius est, interdum etiam parentum aut amicorum cadavera hoc modo medicata creditoribus pignoris loco deponebant, teste eodem Luciano dicto libro: Πολλάκις δ' καὶ δεομένῳ χρημάτων ἀνδρὶ Αἰγυπτίῳ ἔλυσε τὴν ἀπορίαν, ἐνέχυρον ἢ ὁ ἀδελφὸς ἢ ὁ πατὴρ γενόμενος ἐν καιρῷ. Qui verò pignus illud non solveret, eum maxima manebat infamia ac privatio sepulturæ. Diodor. Siculus lib. 1. νόμιμον δ' ἐστὶ παρ' αὐτοῖς καὶ τὸ διδόναι τὰ σόματα τῶν τετελευτηκότων γονέων εἰς ὑποθήκην: Τοῖς δὲ μὴ λυσαμένοις ὄνειδός τε μέγιστον ἀκολουθεῖ καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν, στέρησις ταφῆς.

Cæterum usos reperio veteres in condiendis mortuis & putredine abigenda potissimum Sale, Nitro, Cedro, Asphalto, Melle, Cerâ, Myrrhâ, Balsamis, Gypso, Calce.

De Sale Plinius lib. 31. cap. 9. *Salis*, inquit, *natura est per se ignea & inimica ignibus fugiens eos, omnia erodens, corpora verò astringens, siccans, alligans: defuncta etiam à putrescendo vindicans, ut durent ita per secula.* Et Eunapius salita martyrum corpora irridet De vitis Philosoph. Ædesio.

Nitrum etiam, teste Herodoto lib. 2. carnes ita tabefacit, ut mortui tantum cutis & ossa relinquantur. Τὰς σάρκας τὸ νίτρον κατατήκει. Καὶ δὴ λείπεται τοῦ νεκροῦ τὸ δέρμα μόνον καὶ τὰ ὀστέα.

De Cedro Scholiastes Nicandri Θηριακοῖς: ἡ κέδρος τοὺς νεκροὺς ἀσήπτους ποιεῖ τὸ νοτερὸν καὶ τὸ ῥευστικὸν ἐξωθοῦσα, ὅθεν καὶ νεκρῶν ζωὴν ἔνιοι αὐτὴν ἐκάλεσαν. Plinius lib. 24. cap. 5. *Cedrus magna, quam Cedrelatem vocant, dat picem, quæ Cedria vocatur. Defuncta corpora incorrupta ævis ser-*

vat,

vat, viventia corrumpit; mirâ differentiâ, cum vitam auferat spirantibus, defunctis pro vita sit. Huic Cedriæ inesse vim, ξηραίνειν καὶ ἄσηπτα φυλάττειν τὰ τεθνεῶτα μέρεα. Galenus scribit lib. 7. simp. medicament. quam Dioscorid. φυλακτικὴν τῶν νεκρῶν σωμάτων appellavit lib. 1. de Cedro.

Asphalto autem, hoc est, bitumine, quod in mari Sodomæorum legitur, Ægyptios usos tradit Strabo lib. 16.

Maximè verò ob hanc virtutem Mel commendatur, de quo Plinius lib. 22. cap. 24. *Mellis quidem ipsius natura talis est, ut putrescere corpora non sinat, jucundo sapore, atque non aspero alia quam salis naturâ.* Atque ideo Democritum mortuos in melle servandos statuisse, autor Varro, cujus testimonium supra laudavimus. Babylonios hoc ritu cadavera sua condiisse, memoriæ prodidit Herodotus lib. 1. Alexandrum Magnum quoque hoc modo conditum præter plerosque historicos etiam Statius lib. 3. Syl. in Propemtico Metii Celeris indicat:

> *Duc & ad Emathios manes, ubi belliger urbis*
> *Conditor Hiblæo perfusus nectare durat.*

Idipsum de Hippocentauro, qui Claudio Cæsari allatus fuit ex Ægypto, narrat Plinius dicto loco, & Athenæus lib. 2. Agesipolin quoque Spartiaten, cùm è Macedonia cum exercitu rediret, in vicinis Olynthi oppidi locis gravi morbo correptum, mortuumque septima die in melle conditum Lacedæmonem esse reportatum, atque regia sepultura ornatum, autor est Xenophon lib. 5. de rebus gestis Græcorum.

Ab hoc ritu non multum abit Persarum consuetudo, qui Cerâ mortuos oblinebant. Herodotus lib. 1. κατακηρώσαντες δὴ ὦν τὸν νεκρὸν Πέρσαι, γῆ κρύπτουσι. Quod

ipſum & Cicero affirmat, 1. Tuſcu. *Perſæ jam cera circumlitos condiunt, ut quam maximè permaneant diuturna corpora.* Et Strabo lib. 15. Θάπτουσι δὲ κηρῷ περιπλάσαντες τὰ σώματα. Idipſum Scythis tribuit Herodot. lib. 4. De Ageſilao ſic loquitur Æmilius Probus: *Ibi eum amici, quò Spartam facilius proferre poſſet, quod mel non habebant, cera circumfuderunt, atque ita domum retulerunt.*

Myrrha etiam corpora mortuorum condita fuiſſe, ne putreſcerent, tradit Philo Carpathiorum Epiſcopus in Cantica. Meminit & Prudentius in Cathem. hymno de defunctis:

Candore nitentia claro
Prætendere lintea mos eſt,
Aſperſaq; myrrha Sabæo
Corpus medicamine ſervat.

De Balſamis Corrippus lib. 3. de funere Juſtiniani Imperatoris:

Thura Sabæa cremant, flagrantia mella locatis
Infundunt pateris & odoro balſama ſucco.
Centum aliæ ſpecies, unguentaq; mira feruntur,
Tempus in æternum ſacrum ſervantia corpus.

Inſcriptio Hiſpanica: *MATER. AD. LUCTUM. ET GEMITUM. RELICTA. EUM. LACHRIMIS ET. OPOBALSAMO. UDUM. HOC. SEPULCHRO. CONDIDIT.* vide Arnob. lib. 5.

Gypſo Æthiopes induxiſſe ſuos mortuos jam arefactos, autor Herodot. lib. 3.

Calcis quoque uſum huic fini non ineptum fuiſſe exiſtimat ampliſſimus Vuelſerus. Nam ſive caro tabefacienda, calcis vivæ mordax & cauſtica vis eſt, teſte Dioſcoride lib. 5. cap. 91. ſive cadavera alioquin exſiccanda. Galenus tradit calcem ſæpius aqua lotam valde

ſicca

ſiccare, abſque ulla mordacitate, lib.9. de ſimp. medic. facultat. Sic S. Afræ corpus ab Embricone Epiſcopo repertum *quondam candidiſſimo cæmento obductum fuiſſe*, memoriæ proditum eſt: Et corpus D. Thomæ Apoſtoli ferè eodem modo conditum Melianore in Coromandelio littore ſub Joanne III. Luſitaniæ rege inventum eſſe, autor Maffejus in Indicis lib. 8. ſcilicet immiſta calci & arenæ candidiſſima ſpecie oſſa: appoſita lanceæ cuſpide & viatorii baculi fruſto atque vaſe fictili.

CAPUT IX.

Lotio mulierum fuit: unctura Pollinctorum. De Libitinariis & Venere Libitina. In hujus templo τὰ πρὸς τὰς ταφὰς erant venalia. Servii Regis inſtitutum, de conjiciendo nummo in ærarium Veneris Libitinæ. Funus locare. *De pollinctoribus.* Servilis unctura *apud Tullium quid?*

NImis fortè diu peregrinati ſumus; ad Romanos remigrandum eſt: apud quos lota & uncta fuiſſe defunctorum corpora ſatis jam ſuperque demonſtratum eſt. Hujus verò muneris curam ad mulieres pertinuiſſe, Muretus lib.3. Var.Lect. cap.19. probat hoc verſu Ennii:

Tarquinii corpus bona fœmina lavit & unxit.

Dicebantur hæ mulieres proprio nomine Funeræ. Servius ad illud Virgil. 9. Æneid. *Nec te tua funera mater, Produxi, &c.* id eſt, *Funerea*, inquit. *Apud majores Funeras dicebant eas, ad quas funus pertinet, ut Sororem, Matrem. Nam Præficæ ſunt planctus principes, non doloris.* Sed & apud Athenienſes ſequiorem ſexum mortuos laviſſe, clarum ex Platonis Phædone, ubi So-

cra

crates venenum bibiturus sic loquitur: Δοκεῖ γὰρ ἤδη βέλτιον εἶναι λουσάμενον πιεῖν τὸ φάρμακον, καὶ μὴ πράγματα ταῖς γυναιξὶ παρέχειν νεκρὸν λούειν, hoc est, *Nam mihi quidem consultius videtur, me prius lavari, quam bibam venenum, nec mulieribus negotium facessere, ut mortuum lavent.* Nec apud Christianos hic mos desiit. Nam mulierculas potissimum cadavera martyrum curasse, ipsarumque studium in hoc pietatis officio præcipuè enituisse cum alibi videre est, tum in Actis SS. Tharaci, Probi & Andronici, quæ Baronius in 11. Annal. Tomo edidit. Dicit ibi Maximus Præses: *Putas quia mulierculæ aliquæ corpus tuum habent aromatibus vel unguentis condire iniquissime? nam de hoc est cogitatio, ut reliquias tuas perdam.* Et paucis interjectis: *Nonne sic te perdam, & sicut antea prædixi, & reliquias tuas, ne mulierculæ in linteamine corpus tuum involvant & unguentis & odoribus adornent? Sed, scelest e, jubebo te comburi, & cineres hosce in ventum dispergam.* Verum enim verò tenuioris quidem fortunæ homines fortean à fœminis ablui & ungi tantum soliti: nam ditiores plerumque ad hanc rem advocabant, qui cum cura & arte quadam mortuorum cadavera unguentis & odoribus oblinerent. Erat enim Romæ, ut hoc semel dicam, certum quoddam hominum genus, quod funebribus ejusmodi ministeriis obeundis victum quæritabat; Eos generali nomine Libitinarios vocabant à Libitina, quam ἐπίσκοπον τῶν περὶ τοὺς θνήσκοντας ὁσίων θεὸν οὖσαν, id est, *Deam præsidem eorum, quæ defunctis justa fiunt*, Plutarchus appellat in Numa. Unde & pro ipsa morte usurpat Horatius lib. 3. Oda 30. *Multaque pars mei Vitabit Libitinam.* Et lib. 2. Epist. 1. *Miraturque nihil nisi quod Libitina sacravit*, de Poëtis, qui maximè sacri post mortem. Et pro lectulo, in quo mortui efferebantur

bantur, Sidonius lib. 11. Epist. 8. *Sed cum Libitinam ipsam flentes omnes externi quoque prensitarent, remorarentur, oscularentur, sacerdotum propinquorumque manibus excepta perpetuis sedibus dormienti similior illata est.* Item pro ipso ferali hoc officio, quo Libitinarii fungebantur. Valer. Maxim. lib. 5. cap. 2. *qui tunc Libitinam exercebant.* Denique pro quicquid ad curandum funus necessarium. Livius lib. 40. *Pestilentia in agris forisque & conciliabulis & in urbe tanta erat, ut Libitina tunc vix sufficeret.* Libitinæ enim templo venalia erant, quæcunque ad sepulturam pertinebant. Plutarchus in Causis: διὰ τί τὰ πρὸς τὰς ταφὰς πιπράσκουσιν ἐν τῷ τεμένει τῆς Λιβιτίνης; νομίζοντες Ἀφροδίτην εἶναι τὴν Λιβιτίνην. *Quid causæ est, quod in æde Libitinæ, quæ ad sepulturam pertinent, vendere consueverunt? Libitinam nihil aliud nisi Venerem esse existimantes.* Quo videtur respexisse & Phædrus lib. 4. Fabul. 77. in Avarum:

Qui circumcidis omnem impensam funeris
Libitina ne quid de tuo faciat lucrum.

Sed audiamus à Plutarcho causas: Πότερον, inquit ille, καὶ τοῦτο τῶν Νουμᾶ τοῦ βασιλέως φιλοσοφημάτων ἕν ἐστιν, ἐστιν, ὅπως μανθάνωσι μὴ δυσχεραίνειν τὰ τοιαῦτα, μηδὲ φεύγειν ὡς μιασμόν, ἢ μᾶλλον ὑπόμνησίς ἐστι τοῦ φθαρτὸν εἶναι τὸ γεννητόν; ὡς μιᾶς Θεοῦ τὰς γενέσεις καὶ τὰς τελευτὰς ἐπισκοπούσης. Καὶ γὰρ ἐν Δελφοῖς Ἀφροδίτης Ἐπιτυμβίας ἀγαλμάτιόν ἐστι πρὸς ὃ τοὺς κατοιχομένους ἐπὶ τὰς χοὰς ἀνακαλοῦνται. Hoc est, *An hoc unum ex Numæ Pompilii institutis fuisse putandum est, ut discant homines talia non aspernari, nec tanquam rem pollutam aut sceleratam fugere? An verò ea re homines fragilitatis humanæ admoneri putant, quod una & eadem Dea principium & finem vitæ in potestate habeat: quippe quæ ingredientibus vitam vel decedentibus præsideat? Nam Delphis quoque Veneris Epitymbiæ est imaguncula, ad quam evocant eorum manes, quibus libant.*

Et

Et quando hic semel in Libitinæ mentionem incidimus, non possum insigne institutum Servii Tullii Roman. regis præterire, qui ut sciret numerum nascentium, denascentium, virorum, adinvenit, ut propinqui nata prole certum aliquem nummum in ærarium Junonis Lucinæ inferrent: iidem aliquo mortuo in Veneris Libitinæ; & sumente quopiam virilem togam, in Juventutis, teste Dionysio Halicarnassæo lib. 4. Ἀρχαιολογ. cujus hæc sunt verba: Βουλόμενος ᾗ τῶν ἐν ἄστει διατριβόντων τὸ πλῆθος εἰδέναι τῶν τε γιγνομένων καὶ ἀπογενομένων καὶ τῶν εἰς ἄνδρας ἐγγραφομένων, ἔταξεν ὅσον ἔδει νόμισμα καταφέρειν ὑπὲρ ἑκάστου τοὺς προσήκοντας, εἰς μὲν τὸν τῆς Εἰληθυίας θησαυρὸν, ἣν Ῥωμαῖοι καλοῦσιν Ἥραν φωσφόρον, ὑπὲρ τῶν γεννωμένων, εἰς δὲ τὸν τῆς Ἀφροδίτης ἐν ἄλσει καθιδρυμένον, ἣν προσαγορεύουσι Λιβιτίνην, ὑπὲρ τῶν ἀπογινομένων. εἰς δὲ τὸν Νεότητος ὑπὲρ τῶν εἰς ἄνδρας ἀρχομένων συντελεῖν; ἐξ ὧν ἤμελλε διαγνώσεσθαι καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ὅσοι τε σύμπαντες ἦσαν καὶ τίνες ἐξ αὐτῶν τὸν στρατεύσιμον ἡλικίαν εἶχον. Locum totum adscripsi, etsi illud de nummo in ærarium Veneris Libitinæ inferendo, tantum ad nostrum propositum faciat: qui ritus, ut & reliqui planè exolevisse videtur, nec aliquod ejus vestigium in ullo scriptore me legere memini. Verosimile tamen est Libitinarios numerum morientium observasse, quod ut credam, me pervincit Suetonius in Nerone cap. 93. *Pestilentia unius autumni, quâ triginta funerum millia in rationem Libitinæ venerunt.* Nimirum hoc genus hominum non solum quicquid ad exsequiarum apparatum requirebatur vendere: sed & operam suam funerum curatoribus solebat elocare; cujus ritus insigne testimonium est apud Valerium Maximum lib. 5. cap. 2. *M. Cornuto Prætore funus Hirtii & Pansæ jussu Senatus locante, qui tunc Libitinam exercebant, tum rerum suarum usum, tum ministerium gratuitum*

tum

tum polliciti sunt, quia ij pro Republ. dimicantes occiderant; perseverantique postulatione extuderunt, ut exsequiarum apparatus sestertio nummo, ipsis præbentibus, addiceretur: quorum laudem adjecta lege conditio auget magis, quam extenuat, quoniam quidem quæstum contempserunt, nulli alii rei, quam quæstui viventes. Quo loci notanda phrasis *Funus locare*, de iis qui certo aliquo pretio cum Libitinariis solebant contrahere, ut omnem funeris apparatum suis sumptibus præstarent. Utuntur ea & alii. Plinius lib.6. cap.52. *Romæ quoque Corfidium materteræ suæ maritum funere locato revixisse, & locatorem funeris ab eo elatum.* Seneca de Tranquillite, cap.2. *Dum illi hæres publicum funus esurienti locat.* Et Epist.99. *Quam multi cum maximè funus locatur: quam multi cum vitalia eruuntur: quam multi post luctum tuum lugent.* Atque hinc lucem capit Plautus in Aularia Sc. *Nimirum libenter, &c.* ubi Euclio sic loquitur:

——Tum tu quidem optimum est
Loca efferentum, nam jam credo mortuus est.

Verùm etsi hi homines perquam necessario in Republ. ministerio fungebantur: inter viles tamen habitos opinor propter sordidum & turpe genus vitæ: quandoquidem nulli alii rei vivebant, quam quæstui, quem absque plurimorum morte facere non poterant. Seneca lib.4. de Beneficiis, cap.38. *An tu Aruntium & Aterium & cæteros, qui captandorum testamentorum artem professi sunt, non putas eadem habere, quæ & Designatores & Libitinarios vota? Illi quorum mortes optent, nesciunt: hi familiarissimum quemque ex quo propter amicitiam spei plurimum est, mori cupiunt.* Et paulò ante narrat, Demadem Athenis damnasse eum, qui necessaria funeribus venditabat, cum probasset, magnum lucrum optas-

optasse, quod contingere illi sine multorum morte non poterat. Hujusmodi igitur Libitinarii: quos credo dominos fuisse feralium horum officiorum, & in familia sua habuisse Pollinctores, Vespillones, Ustores & alios hujus farinæ, de quo singillatim dicemus suo loco. Jam de Pollinctoribus clarum ex Ulpiano lib. 5. D. De Inst. action. *Si Libitinarius, quos Græcè νεκροθάπτας vocant, servum Pollinctorem habuerit, isque mortuum spoliaverit, &c.* Horum autem erat mortuos ungere, unde & dictos illos putat Fulgentius *quasi pollutorum Unctores*, hoc est, *cadaverum Curatores*. Servius ad lib. 9. Æneid. à polline, *quo mortuis os oblinebant, ne livor appareret extincti.* Turnebus lib. 28. Advers. cap. 31. à pelle ungenda, quasi pellis unctores: quem non audio. Magis arridet, quod clarissimus vir Fr. Junius adfert in Notis ad Tertullianum, Pollinctorem dici à verbo *Polincio*, vel ut alii volunt *Polinceo*: ac potius ut Glossarium à *Polingo* περιστέλλω νεκρὸν, σποσπλοκῶ, ἐνταφιάζω, *poliens ungo. Polire* autem curare est & colere: ut apud Nonium *Polire agros* dicebat Ennius pro colere. De quo Turneb. lib. 29. Advers. cap. 20. Glossarium vetus *Pollinctor* ἐνταφιαστής. Item *Pollinctor* νεκροφόρος, νεκρόκοσμος, Lexicon Græcolatinum: ταριχεύω νεκρὸν, *Polingo*. Hanc Etymologiam confirmat Prologus Pænuli Plautinæ:

Eorum alter vivit, alter est mortuus:
Propterea apud vos dico confidentius
Quia mihi pollinctor dixit, qui eum pollinxerat.

Pollinctores igitur mortuos ungebant, unde patet Sidonium impropriè Pollinctorem dixisse pro Ustore lib. 3. Epist. 13. *Enimvero illa sordidior est, atque deformior, cadavere rogali quod facibus admotis semicombustum, moxque sidente strue torrium devolutum, reddere pyræ jam fastidiosus pollinctor exhorret.* Quanquam cum

in

in eadem familia fuerint, vero non est absimile, ussisse illos etiam non raro & exportasse mortuum, quem antea pollinxerant, & unum hominem forte duo interdum munia functum esse. Sed Pollinctorum crebra fit mentio apud bonos scriptores. Apulejus in Hermagora: *Pollinctor ejus funeri dum unctionem parat.* Varro περὶ φωεισμȢ: *Itaque si plures dies inter medici discessum & adventum pollinctoris interfuerunt.* Arnobius huc respexit lib. I. advers. gentes. *Unus fuit è nobis, qui redire in corpora jam dudum animas præcipiebat efflatas? prodire ab aggeribus conditos? & post diem funeris tertium pollinctorum velaminibus expediri?* Et jocum inde captavit Parasitus Plautinus Asinaria Sc. Ain' tu. ubi Demænetum visa uxore ejusque minis auditis metu esse exanimatum, & penè mortuum significaturus exclamat: *Ecquis currit pollinctorem accersere?*

Atque hæc de Pollinctura, quam legibus 12. tab. vetitam plerique existimant. Sic enim *servilem uncturam* apud Ciceronem I. de Legib. interpretantur Turnebus, Ursinus, Marcilius, & alii. Quanquam ne quid dissimulem, vero propius mihi videtur Decemviros voluisse, ne servis honor iste tribueretur. Quam explicationem confirmat lex Solonis, quæ servos ξηραλοιφεῖν vetabat. Plutarchus in ejus vita primori: Νόμον ἔγραψε ἀπογορεύοντα δȢλον μὴ ξηραλοιφεῖν μηδὲ παιδεραςεῖν.

CAPUT X.

De Mortuorum vestitu: qui in vulgo civium erat Toga. Pauperes non elati in albis vestibus. Ditiorum toga varia, pro conditione mortuorum. Honestissima autem purpurea, cujus & Lacedæmone usus. Dalmatica, Colobium. *In fœmina quoq; vestium discrimen.*

Cura veterum in conficienda sibi funebri veste. Vivos, instante jam morte, splendidè sese vestire solitos, aliquot exemplis probatum.

VErum jam reliquos ritus breviter attexemus. Nam postquam hæc, quæ diximus, peregissent, vestibus etiam mortuorum corpora induebant. Ennius in Ctesiphone apud Macrob. lib. 6. cap. 2.

Neq; terram injicere, neq; cruenta
Convestire mihi corpora licuit,
Neq; miseræ lavere lacrymæ salsum sanguinem.

Apulejus lib. 10. Metam. *Atque ut erat adhuc feralibus amiculis obstrictus atque obditus portatur ad judicium puer.* Quem morem, ut plerosque alios, salsè deridet Lucianus de Luctu, alludens veterum superstitionem existimantium mortuos in inferis rigere absque vestibus & frigore confici: Λαμπρῶς ἀμφιέσαντες, ἵνα μὴ ῥιγῷεν δηλονότι παρὰ τὴν ὁδὸν, μηδὲ γυμνοὶ βλέποιντο τῷ Κερβέρῳ. Hoc est, *Splendidè vestientes ne algeant per viam, nevè nudi conspiciantur à Cerbero.* Quo pertinet & illud Herodoti Musa 5. Ἔφη ἡ Μέλισσα ἐπιφανεῖσα οὔτε κατερέειν ἐν τῷ κέεται χώρῳ ἡ παρακαταθήκη. Ῥιγοῦντε γὰρ καὶ εἶναι γυμνή. τῶν γὰρ οἱ συγκατέθαψε ἱματίων ὄφελος εἶναι οὐδὲν, οὐ κατακαυθέντων. Sed hæc erant Græculorum deliria: Nam Romani, ut ex sequentibus patebit, aliovorsum respexerunt, vestibus involventes mortuos: quorum communem per totam adeò Italiam amictum fuisse Togam, docuit nos Juvenalis Satyr. 3.

Pars magna Italiæ, si verum admittimus, in qua
Nemo togam sumit nisi mortuus.

Et Martialis lib. 9. Epigr. 58.

Et pallens toga mortui tribulis.

Apulejus lib. 1. Florid. *Nam illic quoque viderat homi-*

nem præsidere, hominem depugnare, togam quoque parari & voto & funeri: item pallio cadavera operiri & Philosophos. Ad quem locum Calvius: Toga voto paratur cum virilis sumitur: funeri, cum ea cadaver involvitur. Hinc lucem capit Paulus Jurisconsultus in L. xix. D. De in rem verso: *Filiusfamilias togam emit; mortuo deinde eo pater ignorans & putans suam esse, dedicavit eam in funus ejus.* Nam togam in funus alicujus dedicare, nihil aliud est, quàm in id eam dare, ut ea mortuus involvatur.

Cæterùm toga illa fuit varia pro conditione eorum, quibus funus fiebat. Nam in vulgo civium & Tacito funere, vulgarem Togam, quæ alba erat, usurpatam existimo. Et de hac capiendus Plutarchus in Problem. qui inter alias causas, cur fœminæ in luctu utantur albis vestibus, etiam hanc ponit, quod ipse mortuus sit hujuscemodi veste indutus: τὸ σῶμα, inquit, τοῦ τεθνηκότος ἀμφιεννύουσι λευκοῖς. Et Artemidorus lib. 2 cap. 3. Ἀνδρὶ νοσοῦντι λευκὰ ἔχειν ἱμάτια θάνατον προαγορεύει, διὰ τὸ τοὺς ἀποθανόντας ἐν λευκοῖς ἐκφέρεσθαι. Hoc est, *Viro ægrotanti albas habere vestes mortem denotat: Propterea quòd mortui in albis vestibus efferuntur.* Agnosco hunc ritum & in Græcis. Homerus Iliad. Σ de Patrocli funere:

Ἐν λεχέεσσι δὲ θέντες ἑανῷ λιτὶ κάλυψαν,
Ἐς πόδας ἐκ κεφαλῆς καθύπερθε δὲ φάρεϊ λευκῷ,
In lectum autem imponentes linteo subtili texerunt,
Ad pedes à capite: desuper autem alba veste.

Pauperes tamen & tenuioris fortunæ homines non videntur elati in albis, monente eodem Artemidoro: οἶδα δὲ ἐγὼ, inquit ille loco laudato; πολλοὺς καὶ πένητας καὶ δούλους καὶ δεσμώτας νοσοῦντας, οἳ καὶ μέλανα δοκοῦντες ἔχειν ἱμάτια, ἀπέθανον. ἦν γὰρ εἰκὸς τούτους μὴ ἐν λευκοῖς διὰ τὴν ἀπορίαν ἐκκομισθήσεσθαι. Hoc est, *Novi ego multos & pauperes &*

servos & vinctos ægrotantes, *qui etiam cum viderentur sibi nigra habere vestimenta mortui sunt.* *Verosimile enim erat hos non in albis propter inopiam efferendos esse.* Atqui hos vilibus pannis fuisse involutos existimo, monitus ab Eusebio in Chronicis: *Cassius Severus Orator egregius vigesimo quinto exsulii sui anno summa inopia moritur, vix panno verenda contectus.* Sic Phyromachum helluonem ἐν τεύχει χλαίνης πελλωνίδος *frusto Pellenicæ chlenæ* tectum leviter & solum dicis causa, ait Posidippus apud Athenæum lib. 10. ut extremam ejus paupertatem significaret. Nam τεῦχος est frustum vestis laceræ, ῥάκος. De hujus igitur sortis hominibus intelligenda Artemidori verba lib. 1. cap. 10. οἱ ἀποθνήσκοντες ἐσχισμένοις ἐνειλοῦνται ῥάκεσιν, ὡς τὰ βρέφη, καὶ χαμαὶ τίθενται. Nam alias cadavera in honestissima veste efferri mos erat. Valer. Maximus lib. 4. cap. 5. *Ut fratrem germanum esse cognovit, multum ac diu convitio Deos ob donum impiæ victoriæ insectatus, propè castra transtulit & pretiosa veste opertum rogo imposuit.* Lactant. lib. 2. c 4. *Pari enim ratione defunctorum corpora odoribus & pretiosis vestibus illita ac convoluta humi condant, quâ Deos honorant.* Hieron. in vita Paulæ: *Cur mortuos vestros auratis obvolvitis vestibus.* Sueton. in Nerone cap. 50. *Funeratus est impensa ducentorum millium stragulis albis auro intextis, quibus usus Kal. Jan. fuerat.* Hinc qui publicè magistratum gesserant, vel bello honorem sibi quæsiverant, induebantur vestibus, quæ harum rerum indices essent: unde Polybius expressè magistratibus togam prætextam, Censoribus purpuream, Triumphalibus auro intextam tribuit lib. 6. cujus verba supra posuimus. Testatur idipsum Livius lib. 34. *Purpura viri utemur: prætextati in magistratibus, in sacerdotiis, nec id ut vivi solum habeamus insigne, sed etiam ut cum eo crememur mortui.*

Et hæc causa est cur Marcus Antonius, postquam Marci Bruti corpus liberto suo sepeliendum tradidisset, quo honoratius cremaretur, injici ei suum paludamentum, τὴν φοινικίδα, jussérit, teste Valer. Max. lib. 5. cap. 1. Et Appiano Εμφυλ. δ'. Fortè huc Eutychianus Pontifex etiam respexit, qui autore Damaso, constituit, *ut quicunque fidelium martyrem sepeliret, sine Dalmatica aut Colobio purpurato nullatenus sepeliret.* Est enim Dalmatica, ut explicat Isidorus lib. 19. Orig. cap. 22. *tunica sacerdotalis candida cum clavis & purpura*; sive, *cum duabus lineis*, ut Ammalarius de Eccles. offic. libr. 2. cap. 21. & Albinus de divin. officiis. Quæ quod manicata sit, crucis speciem aliquo modo referre videtur, hisdem autoribus Colobium, vestem sine manicis esse ait Albin. idem significat Isidor. & innuit Servius in Virgilii 9. Æneid. *Et tunicæ manicas.* Jac. Cujacius lib. 12. observ. cap. 39. annotavit Acronem Horatii interpretem Latum clavum, Purpuram, quæ in Senatorum pectore extenditur, & Colobium pro re una eademque accipere.

Non autem Romæ solum: sed & Lacedæmone honestiores ἐν πορφύρᾳ elatos legimus. Quod generaliter factum absque ullo discrimine docere videtur Plutarchus Νομιμ. Λακων. de Lycurgo loquens: Συνθάπτειν δὲ οὐδὲν ἐπέτρεψεν, ἀλλ' ἐν φοινικίδι καὶ φύλλοις ἐλαίας θέντες, τὸ σῶμα περιστέλλειν κατ' ἴσον ἅπαντας. Hoc est, *Ne quid una cum cadaveribus sepelirent, mandavit, præter puniceam vestem & olivæ folia, in quibus æquè omnes cadavera ipsa componerent.* Distinguit tamen disertè Ælianus lib. 10. Var. hist. cap. 6. & vult eos solos, quorum virtus inter cæteros enituerat, τοὺς τελέως ἀριστεύσαντας ἐν φοινικίδι θάπτεσθαι: Mediocris autem fortitudinis homines ramis oleæ & aliis frondibus decoratos: οἱ δὲ καλῶς ἀγωνισάμενοι, inquit,

καὶ ἀποθανόντες, θαλλοῖς ἀνεδοῦντο καὶ κλάδοις ἑτέροις καὶ δι' ἐπαίνων ἦγοντο. οἱ δὲ τελέως ἀριστεύσαντες καὶ φοινικίδος αὐτοῖς ἐπιβληθείσης ἐνδόξως ἐθάπτοντο. Sed ad Romanos revertamur: apud quos illud vestium discrimen non in viris tantum fuit observatum: sed & in matronis. Quarum enim filii magistratus curules gessissent, eas in honoratiore veste elatas, patet ex Propertio lib. 4. Eleg. ult.

Et tamen emeriti generosos vestis honores.

Cæterum veteribus tanta semper cura fuit vestium funebrium, ut eas plerumque in vita sibi & suis conficerent: ut videre est apud Virgilium lib. 9. qui matrem Euryali sic querentem introducit:

——Nec te tua funera mater
Produxi pressive oculos, nec vulnera lavi:
Veste tegens, tibi quam noctes festina diesq;
Urgebam, & telâ curas solabar aniles.

Sic Penelope ad Procos apud Homer. Odyss. β.

Κοῦροι ἐμοὶ μνηστῆρες, ἐπεὶ θάνε δῖος ὀδυσσεὺς
Μίμνετ' ἐπειγόμενοι τὸν ἐμὸν γάμον, εἰσόκε φᾶρος
Ἐκτελέσω (μή μοι μεταμώλια νήματ' ὄληται)
Λαέρτῃ ἥρωϊ ταφήϊον; εἰς ὅτε κέν μιν
Μοῖρ' ὀλοὴ καθέλῃσι τανηλεγέος θανάτοιο.
Μή τίς μοι κατὰ δῆμον Ἀχαιϊάδων νεμεσήσῃ
Αἴκεν ἄτερ σπείρου κεῖται πολλὰ κτεατίσσας.

Hoc est:

Juvenes mei Proci postquam mortuus est divinus Ulys-
Sustinete urgentes meas nuptias; donec linteum (ses
Perficero (ne mihi fila vana pereant)
Laertii Heroi pollinctum, quando tandem ipsum
Fatum malum prehenderit asperæ mortis.
Ne aliqua me in populo mulierum Græcarum culpet,
Siquidem absq; tegumento jacuerit multa possidens.

Ex hoc ritu mortuos splendidè vestiendi procul dubio

bio ortum, ut etiam vivi in mortem, quam sibi jamjam subeundam videbant, pretiosissimis vestibus sese exornarent, viri pariter ac mulieres. Cujus rei nonnulla exempla, quæ quidem jam mihi in mentem venerint, placet adducere. Ac fœminarum chorum mihi ducat Alcestis, quæ pro marito sese morti dare non recusavit. Sic enim de illa Servus apud Euripidem in Tragœdia cognomine:

Ἐπεὶ γὰρ ᾔσθεθ' ἡμέραν τὴν κυρίαν
Ἥκουσαν, ὕδασι ποταμίοις λευκὸν χρόα
Ἐλούσατ'. ἐκ δ' ἑλοῦσα κεδρίνων δόμων
Ἐσθῆτα, κοσμόν τ' εὐπρεπῶς ἠσκήσατο.

Sequitur hanc Olympias magnanima illa Alexandri M. mater, de cujus animi constantia in perferenda morte Justinus lib. 14. his verbis: *Sed Olympias ubi obstinatos venire ad se armatos vidit, veste regali duabus ancillis innixa ultrò obviam procedit.* Quid jam Cleopatram commemorem? de qua Florus lib. 4. *Ubi servari se triumpho videt, incautiorum nacta custodiam in Mausoleum [sepulchra regum sic vocant] se recepit, ubi maximo, ut solebat, induta cultu in differto odoribus solio, juxta suum se collocavit Antonium, admotis ad venas serpentibus, sic morte quasi somno soluta est.* De viris autem insigne exemplum habemus in Romanis Patribus, cum Galli duce Brenno urbem cepissent. Livius libr. 5. *Romæ interim satis jam omnibus, ut in tali re ad tuendam arcem compositis, turba Seniorum domos regressa adventum hostium obstinato ad mortem animo expectabat. Qui eorum curules gesserant magistratus, ut in fortunæ honorumque aut virtutis insignibus morerentur, quæ augustissima vestis est, thensas ducentibus triumphantibusvè, eâ vestiti medio ædium eburneis sellis sedere.* Et Varo Quintilio apud Paterculum, lib. 2. *Varus autem Liberti, quem id facere*

coegerat, manu cum se insignibus honorum velasset, jugulatus est. Sic Philoclem Atheniensem, lotum & splendida sumpta læna se jugulandum præbuisse refert Plutarchus in Lysandro: Λουσάμενος καὶ λαβὼν χλαμύδα λαμπρὰν πρῶτος ἐπὶ τὴν σφαγὴν ἡγεῖτο. Eadem de causa etiam Apollodorus videtur Socrati jamjam venenum bibituro pallium & pretiosam vestem attulisse, teste Æliano lib.1. Var.cap.16. & Diog. Laertio in ejus vita; quorum loca non exscribo. Nec verò prætereundum militares etiam viros in aciem ad extremum discrimen euntes, hunc morem usurpasse: unde Artabazus apud Q. Curtium lib.5. *Nos verò,* inquit, *pretiosissimis vestium induti, armisque quanto maximo cultu possumus adornati, regem in aciem sequemur.*

CAPUT XI.

De Coronis mortuorum. Lex 12. tab. explicata ex sensu Ful. Ursini. Lectus, quo cadaver efferebatur, corollis & floribus sparsus. A Græcis hunc ritum ortum videri. A priscis Christianis is repudiatus.

SEd ne quid prætercam, si quis virtute sibi coronam aliquam peperisset, eadem etiam mortuus solebat condecorari: idque ex permissu legis 12. tabul. quæ extat apud Plinium, lib.21.cap.3. & Ciceronem 2. de legib. quorum loca non possum quin hîc adscribam. Plinius in vulgatis editionibus sic habet: *Semper autoritas* [de coronis loquitur] *vel ludicro quæsitarum fuit; namque ad certamina in circum per ludos & ipsi descendebant, & servos suos equosque mittebant. Inde illa XII. tab. lex qui coronam parit, ipse pecuniave ejus virtutis ergò arguitur: quam servi equique meruissent, pecunia partam*

tam lege dici nemo dubitavit. Quis ergo honos? ut ipsi mortuo parentibusque ejus dum intus positus esset forisque ferretur, sine fraude esset imposita. Ciceronis verba hæc sunt: *Illa jam significatio est laudis, ornamenta ad mortuos pertinere, quod coronam virtute partam & ei qui perperisset & ejus parenti sine fraude esse Lex impositam jubet.* Sed opinor non ingratum fuerit benevolo lectori, si integram legem uti est ab Ursino emendata hic adposuero. Ea verò sic habet: *QVEI. CORONAM. PARET. IPSIVS. PECVNIÆVE. EIVS. VIRTVTISVE. DIDITOR. IPSEIQVE. MORTVO. PARENTALIBVS. EIVS. QVVM. ENTVS. POSITOS. EST. QVOMQVE FORIS. EXFERTOR. IMPOSITA. SE. FRAVDED. ESTOD.* Quæ lex plurimorum ingenia mirè torsit: sed nihil aliud voluisse videtur, quam ut, qui coronam ludis adeptus esset, præterquam quod ejus nomen ludis peractis publice à præcone omnibus audientibus pronunciatur [sive equo sive quadrigis victoriam consequutus fuisset] eidem etiam mortuo corona virtute acquisita sine fraude imponeretur, non tantum illis septem diebus quibus intus, id est, domi positus esset: sed eo etiam die, quo cum pompa & ornatu in forum ad Rostra efferretur, ut explicat Cl. V. Fulvius Ursinus in Notis ad Leg. & Sen. consulta. Non solum autem corpus defuncti: sed & lectum quo efferebatur [quemadmodum & bustum & tumulum, ut infra ostendemus] corollis ac floribus solebant ornare: sive ut hac florum sparsione in memoriam sibi revocarent ævi hujus brevitatem, & *quæ spectatissimè floreant celerrimè marcescere*, ut ait Plin. lib. 21. c. 1. sive ut defunctis animabus honorem habitum irent. Nam has ἀνθέων βολὰς receptas in eos, quos honore volebant affectos quosq; benevolentia prosequebantur, maximus

Lipſius ad 14. Taciti jam olim annotavit ex Livio, Capitolino, Ovidio, Herodiano & Virgilio: quibus & hoc addendum inſtituto noſtro apprimè ſerviens, quod in funere Scipionis factum tradit Plinius lib 21.cap.3. *Aſſes ergò contulit populus ac funus locavit, quaque præferebatur, flores è proſpectu omni ſparſit.* Et in funere filiæ Virginii, Halicarnaſſæus lib. 11. Ἐξεπήδων γὰρ ἐκ τῶν οἰκιῶν γυναῖκές τε καὶ παρθένοι τὸ πάθος ἀποδυρόμεναι, αἱ μὲν ἄνθη καὶ στεφάνους βάλλουσαι κατὰ τῆς κλίνης, αἱ δὲ τελαμῶνας ἢ μίτρας, αἱ δὲ ἀθύρματα κόμης παρθενικά, καὶ πού τινες καὶ πλοκάμων ἀποκειράμεναι βοστρύχους ἄνδρές τε συχνοὶ λαμβάνοντες ἐκ τῶν πλησίον ἐργαστηρίων, τὰ μὲν ὠνῇ, τὰ δὲ χάριν, συνεπεκόσμουν τοῖς προσφόροις δωρήμασι τὴν ἐκκομιδήν. Hoc eſt, *Quare ædibus exſiliebant & mulieres & virgines, caſum illum lugentes, atque aliæ flores & coronas in lectum jaciebant, aliæ faſcias aut zonas, aliæ vittas virginalis comæ, nonnullæ etiam detonſos crinium tortorum cincinnos: & multi viri ex proximis officinis capientes alia pretio perſoluto, alia gratis funus, quod efferebatur, donis convenientibus ſimul ornabant.* Idipſum de Bruti funere narrat lib. 5. Τὸ δὲ Βρούτου σῶμα ἀράμενοι μετὰ πολλῶν ἐπαίνων τε καὶ δακρύων εἰς τὴν ῥώμην ἀπεκόμιζον οἱ κράτιστοι τῶν ἱππέων στεφάνοις κεκοσμημένον ἀριστείοις. Pertinet huc, quod de Corvi exſequiis memorat Plinius lib. 10.cap.43. *Funus innumeris aliti celebratum exeſequiis, conſtratum lectum ſuper Æthiopum duorum humeros præcedente tibicine & coronis omniũ generum, ad rogum uſque, qui conſtructus dextra viæ Appiæ ad ſecundum lapidem in campo Rediculi appellato, fuit.* Videtur autem hic ritus à Græcis originem traxiſſe: de quibus Scholiaſtes Euripidis in Phœniſſis: Εἰώθασι στέφειν τοὺς νεκρούς. Et hac ipſa Tragœdia Creon rex de non ſepeliendo Polynice ejuſmodi edictum proponit:

Oἱ

Ὅς ἂν νεκρὸν τόνδ' ἢ καταστέφων
Ἢ γῇ καλύπτων, θάνατον ἀνταλλάξεται.

Hoc est:

Hunc mortuum quisquis corollis induet
Terraq; operiet, morte mulctator mala.

Sic Hercules Μαινόμενος ab inferis redux apud eundem Poëtam liberos suos quibus Lycus mortem intulerat, funebri ritu coronatos cernens, in hæc verba erumpit:

——τὶ χρῆμα; τέκν' ὁρῶ πρὸ δωμάτων
Στολμοῖσι νεκρῶν κρᾶτας ἐξεστεμμένα:

Quid hoc rei? video liberos meos ante domum coronatos capita mortuorum ritu. Tetigit hoc institutum coronatos efferendi mortuos etiam Aristophanes ἐκκλησιαζούσαις. Ita enim induxit virum uxorem increpantem, quod eum noctu in lectulo dormientem reliquisset, tanquam cadaver:

ᾤχου καταλιποῦς' ὥσπερεὶ προκείμενον
μόνον οὐχὶ στεφανώσασ' οὐδ' ἐπιθεῖσα λήκυθον.

Addit enim nihil desiderari potuisse, ut plenam speciem ejus rei redderet, nisi quod coronam capiti ipsius non imposuerat, neque lecythum prope collocarat. Uti interpretatus est P. Victorius lib. 2. Var. Lect. 7. Et ne solos Poëtas tantum advocem, testatur idem etiam Cicero in orat. pro Flacco: *Vellem tantum habere otii, ut possem recitare psephismata Smyrnæorum, quæ fecerunt in Castricium mortuum; primùm ut in oppidum introferretur, quod aliis non conceditur: deinde, ut ferrent Ephebi: postremò ut imponeretur aurea corona mortuo.* Ac Chion in epistola ad Platonem: Σημαίνει γάρ μοι καὶ ἱερὰ καὶ οἰωνίσματα καὶ πᾶσα ἁπλῶς μαντεία θανατὸν κατορθώσαντι τὴν πρᾶξιν. ἐθεασάμην δὲ καὶ αὐτὸς ἐνεργεστέραν ἢ κατ' ὄνειρον. ἔδοξε γάρ μοι γυνὴ θεῖόν τι χρῆμα κάλλους καὶ μεγέθους ἀναδεῖν με κοτίνῳ καὶ

ταινίαις, καὶ μετὰ μικρὸν ἀποδεῖξαί τι μνῆμα περικαλλὲς, καὶ εἰπεῖν: ἐπειδὴ κέκμηκας ὦ χίον, ἴθι εἰς τουτὶ τὸ μνῆμα ἀναπαυσάμενος. Quæ verba Joannes Caselius Germaniæ nostræ in hisce literis præcipuum ornamentum Latinè sic extulit: *Mortem enim mihi & victimæ & auguria & omnis denique divinatio prænunciat, sic tamen ubi ipsum negotium confecero. Conspexi autem visionem manifestiorem quam in somno appareat. Mulier enim mihi quæpiam divina prorsus specie & statura redimere me corona ex oleastro & vittis videbatur, ac paulò post monumentum quoddam ostendere affabrè factum, meque sic affari: Quoniam, Chion, laboribus defessus es, ingredere hoc monumentum, & quietem cape.* Ex quo ritu intelligendus Artemidorus lib. 4. cap. 49. Τοῖς ἀποθανοῦσι ἐλαίας συνεκφέρουσι. *Cum mortuis simul coronas ex oleastro efferunt.*

Coronasse autem veteres etiam suos mortuos, ut significarent ex victoria seculi ἄοχλητον ἀμεριμνίαν innuit Clemens Alexandrinus lib 2. στρωματ. cap. 8. Αοχλήτου δ' ἀμεριμνίας ὁ στέφανος σύμβολον, ταύτῃ καὶ τοὺς νεκροὺς καταστεφανοῦσιν. *A turba & negotio remotæ securitatis signum est corona; quare ea & mortuos coronant.* Atqui hunc ritum coronandi mortuos prisci illi Christiani, qui nihil prorsus sibi commune esse cum paganis volebant, à moribus suis omninò repudiarunt, crebroque in eum invehuntur S. Patres. Tertullianus de corona militis: *Quid tam indignum Deo, quam quod indignum Idolo? quid autem tam dignum Idolo, quam quod & mortuo? Nam & mortuorum est ita coronari, vel quoniam & ipsi Idola statim & habitu & cultu consecrationis, quæ apud nos secunda Idololatria est.* Minutius Felix in Octavio: *Sane quod caput non coronamus ignoscite: auram boni floris naribus ducere non occipitio capillisvè solemus haurire. Nec mortuos coronamus: ego vos in hoc magis miror: quemad-*

admodum tribuatis exanimi aut non ſentienti coronam; cum & beatus non egeat, & miſer non gaudeat floribus, &c. Concludam hoc caput verſibus veteris Poëtæ, qui hanc coronationem, ut & unctionem cadaverum gentibus uſitatam mirificè interpretatur, quaſi ſcilicet ſignificet convivia, ſive, ut Græci vocabant συμπόσια, ad quæ defunctus proficiſceretur. Unguentis enim delibutos coronatoſque ea celebraſſe, nulli non notum eſt, qui veterum ſcripta tantum inſpexerit. Addit etiam libamina & inferias mortuis tanquam Diis offerri, ac bona ab ipſis, qui jam μακαρῖται & ſint & vocentur, peti. Verſus ejus conſervavit nobis ſcriptor Anthologii ἐναρέτου πάνυ καὶ ἡγεμόνος πάσης παιδεύσεως. [Johannem Stobæum dico, de cujus opere τετραβίβλῳ ſic ſenſit Suidas] in Sermone cui tit. fecit Σύγκρισις ζωῆς καὶ θανάτου: mirum autem in modum corruptos, & non uno in loco depravatos. Cl. Ritterhuſius, cui pro indicio μήνυτρα hæc ſolvo lubens meritò, ſic emendavit in Lectionibus ſacris:

Καὶ μὴν πόθεν Πλούτων ἂν ὠνομάζετο
Εἰ μὴ τὰ βέλτιστ' ἔλαχεν; ἓν δέ σοι φράσω,
Ὅσῳ τὰ κάτω κρείττω ςὶν ὧν ὁ Ζεὺς ἔχει
Ὅταν γὰρ ἱστᾷς τῶν ταλάντων τὸ πλέον
Κάτω βαδίζει. τὸ δὲ κενὸν πρὸς τὸν Δία.
Οὐ μὲν γὰρ οὕτως ἄν ποτ' ἐστεφανωμένοι
Προὐκείμεθ' ἄνθεσ', οὐδὲ κατακεχρισμένοι
Εἰ μὴ καταβάντας εὐθέως πίνειν ἔδει.
Διὰ ταῦτα γάρ τοι καὶ καλοῦνται μακάριοι.
Πᾶς γὰρ λέγει τις. ὁ μακαρίτης οἴχεται.
Κατέδαρθεν εὐδαίμων, ὅτ' οὐκ ἀνιάσεται.
Καὶ θύομεν δ' αὐτοῖσι τοῖς ἐναγίσμασιν,
Ὥσπερ θεοῖσι, καὶ χοάς γεχεύομεν.
Αἰτοῦμεν αὐτοὺς δεῦρ' ἀνιέναι τ' ἀγαθά.

Caput XII.

De collocatione: ejus causa indicata. Cara cognationis id munus. Collocati mortui ad domus vestibulum. Custos collocationi appositus: Pueri muscas abigentes. Collocati vel humi vel in alto lecto: pedibus ad januam versis. Desperati *qui? Mos desperatos ad januas collocandi à quibus ortus videatur.*

SEquitur jam Collocatio mortui. Glossæ: *Collocatio* εἶδος νεκρῦ. Græci πρόθεσιν vocant: quibus ipsis etiam nihil hoc ritu frequentius. Socrates apud Platonem in Phædone: Μηδὲ λέγε, inquit, ἐν τῇ ταφῇ, ὡς ἢ προτίθεται Σωκράτης ἢ ἐκφέρει ἢ κατορύττει. *Ne in ipso funere dixeris collocari Socratem aut efferri, aut terrâ obrui.* Et lex Attica apud Demosthenem in Macartatum: Τὸν ἀποθανόντα προτίθεσθαι ἔνδον ὅπως ἂν βούληται. *Mortuum collocato in ædibus, ut voluerit*; scilicet Dominus funeris. Lucianus de luctu: μετὰ ταῦτα δὲ λούσαντες αὐτοὺς καὶ μύρῳ τῷ καλλίστῳ χρίσαντες τὸ σῶμα καὶ στεφανώσαντες τοῖς ὡραίοις ἄνθεσι προτίθενται. *Deinde lotos eos unguentoque optimo delibutos & tempestivis floribus coronatos collocant.* Causam hujus ritus nobis Jul. Pollux indicavit lib. 8. cap. 1. Καὶ αἱ προθέσεις δὲ διὰ τοῦτο ἐγίγνοντο, ὡς ὁρᾶτο ὁ νεκρὸς μήτι βιαίως πέπονθε, *Et verò collocationes idcircò fiebant, ut cerneretur mortuus, ecqua ei vis allata.* Sed placet hic nihil ceremoniarum præterire, quibus in collocatione utebantur.

Primò propinquorum fuit hoc munus, ut parentum, fratrum aut certè hæredum. Unde Hecuba Euripidæa accepto nuncio de nece Polyxenæ sic alloquitur ancillam in tragœdia cognomine:

Συσ

Συδ' αὖ λαβοῦσα τεῦχος ἀρχαίᾳ λάτρι
Βάψασ' ἔνεγκε δεῦρο ποντίας ἁλὸς
Ὡς παῖδα λούτροις τοῖς πανυστάτοις ἐμὴν
Νυμφίην τ' ἄνυμφον, παρθένον τ' ἀπάρθενον
Λούσω προθῶμαι θ' ὡς μὲν ἀξίαν.

Et apud eundem Poëtam in Alceſtide Admetus mortem obiturus patrem mori pro ſe recuſantem his verbis reprehendit:

Τοι γὰρ φυτεύων παῖδας οὐκέτ' ἂν φθάνοις,
οἳ γηροβοσκήσουσι καὶ θανόντα σε
περιστελοῦσι καὶ προθήσονται νεκρόν.

Hinc Dio. lib. 58. Tiberium perſtringit, quod Liviam οὔτε νοσοῦσαν ἐπεσκέψατο οὔτε ἀποθανοῦσαν αὐτὸς προέθετο. *Neque ægrotantem viſerat, neque mortuam ipſe collocaverat.* Et Lyſias de cæde Eratoſth. ut inſolens notat, quod triginta tyranni κλίσιον μισθωσάμενοι προὔθεντο αὐτόν: *conduxere lectulum in eoque compoſuere illum.* Nam ut rectè Marcilius addit, caræ cognationis hæ partes, non extranei aut judicis.

Secundò collocationi præfinitus certus locus. Solebant enim coronatum, veſtitum, lotum & unctum mortui hominis cadaver ex penitiore ædium loco producere ac in veſtibulo collocare ad ipſum limen, h. e. ἐν προνωπίῳ; unde & προνωπεῖς οἱ θανόντες mortui dicuntur Euripidi Alceſtid. ἤδη προνωπὴς ἐστὶ καὶ ψυχορραγεῖ. Quo alluſit idem in Troadibus Hecubam ſic loquentem inducens:

Τῷ δ' ἁ τλάμων, ποῦ ποῦ γαίας
Δουλεύσω γραῦς, ὡς κηφήν, ἁ
Δειλαία νεκροῦ μορφᾷ
Νεκύων ἀμενηνὰ παρὰ προθύροις, h. eſt.

Cui & ubi ego vetula ſerviam, quæ ſum debilis & infirma, ſimilis mortuo cadaveri, quod ad oſtium poſitum eſt. Clariſſi-

rissimum autem hujus consuetudinis vestigium in Suetonii Augusto, cujus mortui corpus *à Bovillis equester ordo suscepit, urbique intulit atque in vestibulo domus collocavit.* Item in Æneide Virgilii lib. 9.

——recipitq; ad limina gressum
Corpus ubi exanimi positum Pallantis Acestes
Servabat senior.

Quo loci notandum, quod tertium est, custodem quoque collocationi appositum: cujus & Apulejus meminit 11. Metamorph. *Si qui mortuum servare vellet, de pretio liceretur.* Id fortean factum, ne injuria defuncto cadaveri fieret ab inimico vel creditore. At in Principum funeribus pueri lectulum solebant circumsistere, qui mortuo ventulum facientes muscas abigerent, ut est in L. V. Cod. De Latina libert. *Sed & qui in lectulo stantes cadaver ventilare videntur, si hoc ex voluntate fiat vel testatoris vel hæredis, fiant illico cives Romani.* Dio vel potius Xiphilinus lib. 74. de funere vel consecratione Pertinacis: *In eo lecto posita erat statua Pertinacis cerea ornatu triumphali, à qua puer egregia forma, ita ut si dormiret Pertinax, pennis pavonis muscas abigebat.*

Quartò vel humi mortuos collocabant, vel in alto lecto: quorum hoc ex Persio mox disces: illud jam ex Artemidoro lib. 1. cap. de Nativitate: οἱ ἀποθνήσκοντες ἐσχισμένοις ἐνειλοῦνται ῥάκεσι καὶ χαμαὶ τίθενται. Et Valerio Maximo lib. 1. cap. 8. *Aliquid admirationis civitati nostræ Acilii etiam Aviolæ rogus attulit, qui à medicis & à domesticis mortuus creditus, cum aliquamdiu humi jacuisset, elatus, &c.*

Denique servabant etiam, ut mortuus foras spectaret, & facie pedibusque esset ad januam versis. Nam ut ait Plinius lib. 7. cap. 8. *Ritu naturæ capite hominem gigni*

gigni mos est, pedibus efferri. Atque hunc situm eleganter Persius describit Satyr. 3.

—— tandemq; beatulus alto
Compositus lecto, crassisq; lutatus amomis
In portam rigidos calces extendit.

Homerus etiam clarè in funere Patrocli Iliad. 12.

Ὅς μοι ἐν κλισίῃ δεδαϊγμένος ὀξέϊ χαλκῷ
Κεῖται ἀνὰ πρόθυρον τετραμμένος. h. e.

Qui mihi in tabernaculo confossus acuto ære jacet ad vestibulum conversus. Ubi interpres: εἰς τὸ πρόθυρον, inquit, βλέπων. Τοιοῦτο γὰρ τὸ σχῆμα τῆς τῶν νεκρῶν προθέσεως. Ab hoc ritu clarissimus Lipsius lucem dat Senecæ Epist. 12. *Quis est inquam iste decrepitus & meritò ad ostium admotus? Foràs enim spectat.* Nam cum ludere vellet, & in officium hominis, erat enim hostiarius, & in senium, quasi jam in extrema tegula staret semimortuus, ideò ipsum meritò ad januam collocatum affirmat, ad hunc ipsum mortui corporis situm non obscurè respiciens. Quanquam etiam mihi probabilis visa est explicatio nobilissimi juvenis Francisci Duzæ, qui in Notis Lucillianis putat allusisse Senecam ad morem, quo decrepiti ac desperati ante januam collocabantur, ut vel ibi animam exhalarent, vel à transeuntibus fortè curarentur. In quam rem planissimè Isidor. lib. 10. Etym. *Desperatus vulgò vocatur malus ac perditus, nec jam ullius prosperæ spei; dicitur autem per similitudinem agrorum, qui affecti & sine spe deponuntur. Consuetudo autem erat apud veteres, ut desperati ante januas collocarentur, vel ut extremum spiritum redderent terræ, vel ut possent à transeuntibus fortè curari, qui aliquando simili laboraverant morbo,* quæ totidem verbis sunt apud Servium in 12. Æneid. Nam ut Festus ait: *Decrepitus est desperatus crepera jam vita.* Jos. Scaliger. sumptam meta-

 pho-

phoram censet à lucerna vel candela, quæ ultimum expirans crepitum edere solet. Hoc enim est *Decrepare*, ut apud Persium Destertere. *Decrepitus* à veteribus Græciæ magistris exponitur ὑπέγηρος, τελυμβωμένος, ἐφθὸς, γέρων καταχυθάνατος. A ritu verò isto non multum discrepat ille, cui Max. Tyrius meminit & à quo medicinam ortam vel certè plurimùm adjutam asserit. Verba ejus in oratione 11. περὶ τῆς ἐπιστήμης hæc sunt: φασὶ δὲ τὴν ἰατρικὴν εὑρέσθαι τὸ ἀρχαῖον ὧδι. Κομίζοντες οἱ οἰκεῖοι τὸν κάμνοντα εἰς τὴν ἀγυιὰν τὴν ἐν τρίβῃ, κατετίθεντο. ἐφιστάμενοι δὲ οἱ ἄνθρωποι καὶ ἀνερωτῶντες τὸ ἄλγος ὅτῳ τὸ αὐτὸ, ξυμπεσὸν ἔπειτα ὤνατο ἢ ἐδωδῇ τινι, ἢ καύσας, ἢ τεμὼν ἢ διψήσας, παρετίθεντο ἕκαστοι ταῦτα τῷ κάμνοντι οἱ πεπονθότες πρότερον καὶ ὠφελημένοι, ἡ δὲ ὁμοιότης τοῦ πάθους συναθροίσασα τὴν τῶν ὠφελημάτων μνήμην τῇ κατ᾽ ὀλίγον ἐντεύξει ἐπιστήμην ἐποίησε τό παν. Hoc est, *Medicinæ vetustissimum inventum his initiis ortum constans fama est. Eum qui vexaretur à morbo, domestici exportantes, in frequentissimo vico statuebant, ut à transeuntibus visus, de qualitatibus morbi rogaretur. Ita qui tulerat depuleratque similem morbum aut incisionibus, aut tolerantia sitis, aut cauteriis aut medicamentis sumptis, prodito remedio laborantem juvabat. Similitudo igitur morbi remediorum colligens memoriam, summam ejus, quod ex iis hominum congressibus acceperat, scientiam fecit.*

Cæterum mos hic collocandi desperatos ante januas vel ab Assyriis videtur petitus, ut docet Strabo lib. 16. Τοὺς δὲ ἀῤῥώστους εἰς τὰς τριόδους ἐντιθέντες πυνθάνονται τῶν παριόντων, εἴτις τι ἔχοι λέγειν τοῦ πάθους ἄκος. οὐδεὶς τέ ἐστιν οὕτω κακὸς τῶν παριόντων, ὃς οὐκ ἐντυχὼν εἴτι φρονεῖ σωτήριον ὑποτίθεται; vide & Herodotum Musa prima, vel ab Ægyptiis, ut tradit idem Strabo lib. 3. ubi hanc consuetudinem etiam Hispanis observatam scribit: Τοὺς δὲ ἀῤῥώστους

στους, ait, ὥσπερ Αἰγύπτιοι τὸ παλαιὸν, προτιθέασιν εἰς τὰς ὁδοὺς, τοῖς πεπειραμένοις τοῦ πάθους ὑποθήκης χάριν.

Similis ferè consuetudo Iberorum, qui parvulos, de quorum vita despondebant animum, ostiatim circumtulisse memorantur & remedia à similia passis quæsivisse. Ruffinus Histor. Eccles. lib. 1. cap. 10. *Mos apud eos esse dicitur* [nempe apud Iberos] *ut cum parvulus ægrotet, circumferatur à matre per singulas domos, quo scilicet, si quis experti aliquid remedii noverit, conferat laboranti.* Vide Socratem lib. 1. histor. Eccles. cap. 20. & Theodoretum lib. 1. hist. Eccl. cap. 24.

CAPUT XIII.

De conclamatione ejusque causis. Exempla quorundam vitæ redditorum, quam videbantur reliquisse. Conclamati. *Liber Heracliti* περὶ ἄπνου.

PÆnè prætererieram, clamorem quoque ab iis, qui in re præsenti erant, fuisse excitatum: Eo scilicet fine, ut vel euntem animam retardarent, vel in corpore adhuc delitescentem expergefacerent. Priorem causam à Propertio didici, apud quem libr. 4. Cynthia sic canit:

At mihi non oculos quisquam inclamavit euntes,
Unum impetrassem te revocante diem.

Et Ovid. lib. 3. Trist. Eleg. 3.

Nec mandata dabo? nec cum clamore supremo
Labentes oculos claudet amica manus?

Alteram mihi suppeditavit Servius ad lib. 6. Æneid. *Plinius in naturali historia dicit hanc esse causam, ut mortui & calida abluantur & per intervalla conclamentur, quòd solet plerunque vitalis spiritus exclusus putari & homines falle-*

 re.

re. *Denique refert quendam suppositum pyræ adhibitis ignibus erectum esse, nec potuisse liberari. Unde & servabantur cadavera octo diebus & calida abluebantur, & post ultimam conclamationem comburebantur.* Plus igitur vice simplici conclamatum fuisse, non obscurè hinc liquet : Quanquam quoties id factum sit, non habeo certò affirmare. Quod autem inibi scribit doctissimus Grammaticus Plinii testimonio usus, quosdam in ipsis funeribus revixisse, id neque alii autores annotare neglexerunt. Manilius lib.9. Astronomic.

Ex ipsis quidam elati rediere sepulchris.

Et ipse Plinius libro 12.cap.52. ubi fortean oculos hauit Servius, cum ista parùm bona fide exscriberet: *Varro quoque autor est, viginti viris agros dividentibus Capuæ, quendam qui efferretur feretro, domum remeasse pedibus. Romæ quoque Corfidium materteræ suæ maritum funere locato revixisse & locatorem funeris ab eo elatum.* De Acilio Aviola, quem Plinius insigni exemplo elatum in rogo revixisse tradidit, & quia subveniri non potuit, vivum exustum, vide Valerium Maximum, lib.1. cap.7. Narrat & Plutarchus quendam, cum ab alto super collum decidisset, nullo accepto vulnere, casu extinctum esse : ac cum jam triduanus ad sepulturam efferretur, subitò corroboratum, ad sese redisse, & incredibilem deinceps vitæ mutationem instituisse : Verba ejus in De serâ Numinis vindictâ hæc sunt : Καὶ δὴ τρόπον τινὰ μετ' οὐ πολὺν χρόνον αὐτῷ συνέπεσε. Κατενεχθεὶς γὰρ ἐξ ὕψους τινὸς εἰς τράχηλον οὐ γενομένου τραύματος, ἀλλὰ πληγῆς μόνον ἐξέθανε: καὶ τριταῖος ἤδη περὶ τὰς ταφὰς ἀνήνεγκε, ταχὺ δὲ ῥωσθεὶς καὶ παρ' αὐτῷ γενόμενος ἄπιστόν τινα τοῦ βίου μεταβολὴν ἐποιήσεν. Similem historiam memorat & Apulejus, lib.6. Florid. cujus locus, etsi quidem longiusculus est, dignissimus tamen mihi propter elegantiam videtur,

tur, ut hic totus adscribatur. *Asclepiades*, inquit ille, *eum fortè in civitatem sese reciperet, & rure suo suburbano rediret; aspexit in pomeriis civitatis funus ingens locatum, plurimos homines ingenti multitudine, qui exsequias venerant, circumstare, omnes tristissimos & obsoletissimos vestitu. Propius accessit, ut etiam cognosceret, more ingenii humani, quisnam esset? quoniam percontanti nemo responderat: at verò ut ipse aliquid in illo ex arte reprehenderet; certè quidem jacenti homini ac prope deposito Fatum attulit. Jam miseri illius membra omnia aromatis perspersa, jam os ipsius unguine odoro delibutum, jam eum pollinctum, jam cœnæ paratum, contemplatus enim diligentissimè, quibusdam signis animadvertit. Etiam atque etiam pertractavit corpus hominis, & invenit in illo vitam latentem. Confestim exclamavit vivere hominem. Procul ergo faces abigerent, procul ignes amolirentur, rogum demolirentur, cœnam ferelam à tumulo ad mensam referrent. Murmur interea exortum, partim medico credendum dicere, partim etiam irridere medicinam. Postremò propinquis etiam hominibus invitis, quòd ne jam ipsi hæreditatem habebant, an quòd adhuc fidem illi non habebant; ægrè tamen & difficulter Asclepiades impetravit brevem mortuo dilationem. Atque ita vespillonum manibus exortum, velut ab inferis, postliminio domum retulit, confestimque spiritum recreavit, confestimque animam in corporis latibulis delitescentem quibusdam medicamentis provocavit.* Huc pertinet etiam quod Cor. Celsus scribit: *Si certa futuræ mortis indicia sunt, quomodo interdum à medicis deserti convalescunt, quosdamque fama prodiderit, in ipsis funeribus revixisse? Quin etiam vir jure magni nominis Democritus, ne finitæ quidem vitæ satis certas esse notas proposuit, quibus medici credidissent: adeò illud non reliquit, ut certa aliqua*

signa futuræ mortis essent. Intelligit Celsus volumen, quod Democritus scripserat περὶ ἄπνου, hoc est, de exanimi muliere, quæ post septem dies revixit. Alii Heraclidi tribuunt, non Democrito. Plinius lib. 7. c. 52. *Huc pertinet nobile illud apud Græcos volumen Heraclidis, septem diebus fœminæ exanimis ad vitam revocatæ.* Laertius in præfat. καθάπερ φησὶν Ἡρακλείδης ὁ Ποντικὸς ἐν τῇ περὶ τῆς ἄπνου. Galenus: περὶ πεπονθότων τόπων lib. 6. Γέγραπται οὖν τὸ βιβλίον, Ἄπνους Ἡρακλείδου. Vide Hier. Mercurialem lib. 4. Var. Lect. cap. 14. Scaligerum ad lib. 4. Manilii. Casaubonum ad Diogen. De Johanne Duns Scoto quoque scholastico illo subtilissimo, memoriæ proditum est, illum cum in ecstasin incidisset, ipsi peculiarem ob acutissimas meditationes, diutiusque ea detineretur, à discipulis pro mortuo elatum sepultumque esse Coloniæ, Anno 1308.

Ex his igitur patet, interdum animam, quæ exiisse putabatur, in corporis latibulis solitam adhuc delitescere, nonnullosque vitæ redditos, quam videbantur reliquisse. Videbantur inquam: Nam efficere, ut efflatæ jam dudum animæ in corpora redeant, solius divinæ virtutis est, nec ejus rei nisi septem tantum exempla præter illud insigne τοῦ κυρίου sacrarum literarum monumentis sunt consignata, ut observavit Cedrenus in vita Tiberii. Ne igitur semivivi adhuc, & in quibus aliquid esset vitæ latentis, pro mortuis sepulturæ traderentur, consuetudinem hanc ciendi clamorem introduxere. Unde etiam ortum, ut conclamati dicerentur, in quibus nulla spes reviviscendi: quo sæpissimè alludunt autores. Seneca de Tranquillitate animi, cap. 11. *Toties in vicinia mea conclamatum est.* Ausonius in Genethliaco ad Nepotem:

Adnuito, ut reducem fatorum à fine senectam

Sospes

Sospes agam. festumq́ diem dubitataq́ cernam
Sidera, deposito propè conclamatus in ævo.

Et Lucanus lib. 2. Pharsaliæ:

——— ———sic funere primo
Attonitæ tacuere domus, quum corpora nondum
Conclamata jacent: nec mater crine soluto
Exigit ad sævos famularum brachia planctus.

Afferam adhuc Apuleji locum, ut mendo purgem, quod nimis quamdiu ipsi insedit, non animadvertente id vel oculatissimo Colvio: verba ejus in De Philosophia hæc sunt: *Ut optimi medici conclamatis desperatisque corporibus non adhibent medentes manus, ne nihil profutura ratio doloribus spatia promulget.* Scribo *curatio doloris spatia prom.* Quin vera sit hæc correctio non ambiget, quisquis sententiam & verba Apuleji pervidebit. Et nisi fallor doctissimus Rittershusius noster hunc locum sic alicubi emendavit.

CAPUT XIV.

Indicia domus funestæ: Picea & Cupressus: Causæ indicatæ; cur hæ potissimum arbores funebri huic signo adhibitæ. Græcorum similis ritus. ὀρδάνιον. γάστρα.

SEd ut tandem ritus ante funerationem usurpari solitos absolvamus, apponebantur etiam foribus indicia quædam, quibus funesta esse illa domus, in qua mortuus erat, cognosceretur: *ne quis imprudens funestam domum, rem divinam facturus, introëat, & quasi attaminatus suscepta peragere non possit*, ut ait Servius. Hac fini Piceam ac Cupressum Romanos usurpasse reperio. De Picea autor Plinius lib. 16. cap. 10. *Picea montes amat atque frigora: feralis arbor & funebri indicio ad fores posita*

ſita ac rogis virens. De Cupreſſo etiam idem Plinius lib. 16. cap. 33. *Ditis ſacra & ideo funebri ſigno ad domos poſita.* Ubi cauſam nota unam, quia Diti ſacra. Adde & aliam, quia ſucciſa non regerminat. Servius, qui pronuper ex bibliotheca clariſſimi Danielis, amici noſtri prodiit, ad lib. 4. Æneid. *Romam moris fuit propter ceremonias ſacrorum, quibus populus Romanus obſtrictus erat, ut potiſſimum Cupreſſus, quæ exciſa renaſci non ſolet, in veſtibulo poneretur: ne quis imprudens, &c.* Utramque cauſam habes apud Feſtum: *Cupreſſus*, ait ille, *mortuorum domibus ponebatur ideò, quia hujus generis arbor exciſa non renaſcitur: Sicut ex mortuo jam nihil ſperandum eſt; quam ob cauſam in tutela Ditis patris eſſe putatur.* Eadem omnino igitur ratio fuit de Piceâ, quæ ipſa etiam reſecto vertice intermoritur; & non ſola Pinus, quemadmodum ille apud Herodotum lib. 6. affirmabat, interpretans verba Crœſi minitantis omnes Lampſacenos πίτυος τρόπον ἐκτρίψειν, *inſtar pinus exſcindere.* Quod πίτυς μούνη δενδρέων πάντων ἐκκοπεῖσα, βλαστὸν οὐδένα μετίει, ἀλλὰ πανωλέθρως ἐξαπόλλυται. Hoc eſt, *Pinus ſola ex omnibus arboribus exciſa nullam ſobolem remittit, ſed & prorſus emoritur.* Atque hæ ſunt cauſæ quibus Romani naturam arborum ejuſmodi propius intuiti, illas funebri ſigno ad domos funeſtas proponendum cenſuerunt.

Græci verò, ut fuit ingenium illorum hominum, magis ad fabulas originem hujus ritus devolvunt. Nam Aſclepiades ex ea cauſa Cupreſſum lugubrem habitam vel luctibus conſecratam prodidit, quod Boream Celtarum regem commemorant prim m in amiſſæ filiæ Cypariſſæ tumulo conſeviſſe novum genus hujus arboris. Caſſianus Baſſus lib. 11. γεωπονικῶν vel de Agricultura, refert ad lugubrem caſum Cypariſſarum

Eteo-

Eteoclis filiarum, quæ cum in solemni Dearum tripudio in puteum prolapsæ interiissent, miserta flebilem sortem Tellus plantas proceritate puellis similes (uti fabulantur) produxit, desiderium quoddam earum & monimentum rei in arborum illis cognominum aspectu volens extare. Hæc ad verbum exscripsi ex lib. 1. Animadvers. Hadrian. Junii, cap. 20. nam ipsum autorem Græcum videre mihi non contigit. Nec defuerunt, qui ad tristem eventum Cyparissi cujusdam referunt: Cujus fabulam recitat Ovidius in Metamorph. & Servius ad lib. 3. Æneid. *Cyparissus Telephi filius fuit, amatus ab Apolline, vel ut alii, à Sylvano; qui cum elassatus æstu sub quadam arbore somnum caperet, subito strepitu excitatus, cervum, quem in deliciis habebat, feram credens, per ignorantiam misso telo occidisset, cum fletu nimio & abstinentia cibi ac potionis tabesceret, à misericordia Deorum in arborem Cupressum conversus est, aptam & sacram lachrymis & luctibus. Alii hunc Cyparissum Cretensem puerum pulcherrimum & castissimum fuisse, quem quidam ab Apolline, nonnulli à Zephyro amatum volunt, qui cum castitatem suam incorruptam tenere cuperet, relictâ Cretâ ad Orontem fluvium & montem Cassum dicitur pervenisse: atque ibi in Cypressum arborem commutatus, quæ arbor ideò mortuis consecratur, quòd semel cæsa nescit renasci.* Hactenus Servius. Picea igitur & Cupressus cur funestarum ædium signa fuerint, vidimus. De Cupresso autem operæ est monere, quod divinus Scaliger notavit, non adeo vetustum, nec tam frequentem ejus usum in funeribus videri. Non vetustum, quòd peregrina arbor fuerit, & serò Romam advecta, non multò ante ætatem Catonis, vide Plinium lib. 16. cap. 33. Non frequentem, quòd pauci initiò in agris aut intra urbanas villas eam arborem instituerint. Atque ideo divitum tantum non omnium ædi-

bus funestis illam propositam verosimile est, conjecturam hanc confirmante Lucano:

Et non plebejos luctus testata Cupressus.

Sed quando hic de indiciis ædibus defunctorum appositis dicere cœpimus, non possum quin similem Græcorum consuetudinem attingam. Nam hi quoque ad fores privatarum ædium, tantisper dum illæ funestæ essent, & dum πρόθεσις fieret ejus, qui obierat, vas magnum statuebant, aquâ lustrali plenum, quæ esset è domo non funestâ allata: qua aqua sese quisque exiens aspergebat, qui exequias venerat. Id erat vas figlinum & ἀρδάνιον propriè nuncupabatur, autore Polluce lib. 12. Docet idipsum Suidas; Ἀρδάνιον, inquit, κεραμοῦς γάστρα. ὅθεν τὰ θρέμματα πίνει καὶ εἴρηται παρὰ τὸ ἄρδειν. ἐτίθετο δὲ ἐπὶ πρὸ τῆς θύρας τῶν τετελευτηκότων τοῖς εἰσιοῦσι καὶ ἐξιοῦσιν, ἵνα περιρραίνονται. Aristophani dicitur ὄστρακον; Καὶ παράθου τοὔστρακον πρὸ τῆς θύρας. Hesychio γάστρα duobus locis. Eodem etiam spectabant capilli de ipsius defuncti capite secti, qui foribus appendi solebant. Hinc chori pars apud Euripidem in Alcestide, non procul à principio:

πύλων πάροιθεν δ' οὐχ ὁρῶ
πηγαῖον, ὡς νομίζεται
γυ, χέρνιβ', ἐπὶ φθιτῶν πύλαις:
χαίτα τ' οὔτις ἐπὶ πρόθυρα τομαῖος.
ἃι δὴ νεκύων πένθεσι πιτνεῖ. Hoc est:

Non video ante portam, ut lex est, fontana lavacra pro mortuis in porta.

Nulla coma præcisa est in vestibulo: quæ accidunt in luctu mortuorum.

ut observavit eruditissimus & omni laude major Isac. Casaubonus in Commentario ad Theophrastum.

Finis Libri Primi de Funerib. Romanorum.

JOHAN. KIRCHMANNI,

DE FUNERIBUS ROMANORUM,

LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

De Elatione. Efferre, Foras ferre, Exportare, ἐκκομίζειν. παρακομίζειν. ἐκφέρειν. νεκκομιδὴ ἐκφορά. Funus ducere, exsequias ducere. Ducere *absolute.* *Quot dies à morte ad Elationem intercesserint.* *Super ea re hæsitatio quædam.*

HActenus quo ritu mortuorum corpora ante Funerationem curata sint, dictum est; sequitur jam quid *In ipsa Funeratione* actum. Cujus duo capita facio, *Elationem* & *Sepulturam.* In quibus quid notandum breviter explicabimus, sed, quod semper præfamur, cum hac exceptione οὐ διδάσκειν, ἀλλὰ κοινωνεῖσθαι.

Elationem appello *mortui hominis ad sepulturam exportationem.* Nam, ut Donatus in Andr. Terentii monuit, *Efferri propriè cadavera mortuorum dicuntur.* Cujus verbi frequentissima est apud classicos autores usurpatio. Horatius lib. 2. Satyr 5.

——*Anus improba Thebis*
Ex testamento sic est elata.

Mar-

Martialis lib. 8. Epigram. 43. *Effert uxores, &c.* Cicero 2. Orator. *Cum casu in eadem causa funere efferretur anus Junia.* Plautus Mostellaria sc. Perii: *Vidi efferri mortuum.* Petronius de matrona Ephesina: *Hac ergo cum virum extulisset, &c.* Sed ferrea sanè manu opus esset ad exscribendum omnia hujus generis loca. Plautus simplex *Ferre* pro eodem usurpavit, addita voce *Forás.* Est enim *Efferre* nihil aliud quam *foras ferre.* In Aulularia Sc. Velim te.

Quæ cras veniat, perendie foras feratur soror.

Ad quam faciem & Theocritus Idyll. 15. ἔξω φέρειν dixit, cujus verba alibi pono. Eodem tamen sensu vocem *Exportare* usurpatam reperio. Donatus ad Andriam Terent. *Effertur*, inquit, ἐκφέρεται *Græcum est: quod vitans Virgilius ne diceret Effertur, inquit:*

———Tum corpora luce carentum

Exportant tectu & tristia funera ducunt.

Græcis Elatio est ἐκφορὰ vel ἐκκομιδή. Suid. Ἐκφέρεται. λέγεται ἢ ἐκκομίζεται. Ælianus lib. 8. Var. hist. cap. 4. Πολίαρχόν φασιν τ̃ Ἀθηναῖον εἰς τοσοῦτον προελθεῖν τρυφῆς, ὥστε καὶ κύνας καὶ ἀλεκτρύονας ἐκείνους, οἷς ἔχαιρεν, ἐκκομίζειν ἀποθανόντας δημοσίᾳ. Καὶ ἐπὶ τὴν ἐκφορὰν αὐτῶν παρεκάλει τοὺς φίλους. Scholiastes Æschyli in ἑπτ' ἐπὶ θήβαις ad hunc locum Ἄτιμον εἶναι δ' ἐκφορᾶς φίλων ὕπο ponit tria similis juncturæ verba ad rationem sepulturæ pertinentia: Ἐκφορᾶς, inquit, ἐκκομιδῆς σημείωσαι ὅτι τὸ συγκομίζειν καὶ ἐκκομίζειν καὶ ἀνακομίζειν ἐπὶ νεκρῶν λέγεται. καὶ συγκομιδὴ μὲν λέγεται ἡ περὶ τοῦ τάφου πᾶσα ἐπιμέλεια. Ἐκκομιδὴ, ἡ πρὸς τὸν τάφον ἀπαγωγή. Ἀνακομιδὴ, ἡ ἐκ τάφου εἰς μετάθεσις. Heracl. Pont. περὶ πολιτειῶν c. de Locrensibus: Παρ' αὐτοῖς ὀδύρεσθαι οὐκ ἔξεστιν ἐπὶ τοῖς τελευτήσασιν: ἀλλ' ἐπειδὰν ἐκκομίσωσιν, εὐωχοῦνται, hoc est, *apud hos luctu mortuos prosequi vetitum est. Sed post quam elatum est funus, convivia agi*

tant. Eunapius eodem pacto etiam παρακομίζειν usurpavit in Jamblicho: Ἀλλὰ ὁδὸν πορευώμεθα. Νεκρὸς γὰρ ἐντεῦθεν ἔναγχος παρακεκόμισται. His igitur verbis ἡ ἐκφορὰ *Elatio* denotatur: quam etiam *Funeris ductionem* rectè interpretari possumus. Nam *Funus ducere* eodem planè significatu veteres dicebant. Juvenalis Satyr. 1.

Ducitur iratis plaudendum funus amicis.

Et Propertius lib. II. Eleg. 1.

Una meos quondam prædata est fœmina sensus,
Ex hac ducentur funera nostra domo.

Item *Exsequias ducere.* Funus enim istis locis nihil aliud quam exsequiæ & funeralis pompa, ut notum notatumque aliis est. Plinius de Arria Pœti uxore: *Huic* [filio] *illa ita funus procuravit, ita duxit exsequias, ut ignoraret maritus.* Quintilianus declamat. 10. *Satiare misera, satiare saltem memoria diei illius, quo exsequias duximus.* Imò etiam *Ducere* absolutè. Persius Satyr. 2.

——*Nerio jam tertia ducitur uxor.*

Ut rectè legit Servius ad 4. Georg. & rationem addit: *Nam ducere,* inquiens, *proprie funerum est.* At pace Servii dixerim, non Funerum modò, sed & nuptiarum: quod quoque pueri sciunt. Virgilius Pharmacent.

Mopse novas incide faces, tibi ducitur uxor.

Et cur non idem verbum commune habeant, quæ plurimos ritus? ut pompam, faces, lectum, coronas, unguenta, alia: quod ipsum etiam Artemidorus attigit, lib. 2. cap. 54. Καὶ γὰρ τὰ αὐτὰ ἀμφοτέροις συμβαίνει τῷ τε γαμοῦντι καὶ τῷ ἀποθνήσκοντι, οἷον παραπομπὴ φίλων ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, καὶ στέφανοι, καὶ ἀρώματα, καὶ μύρα, &c. Sed me in verbis diutius morari pudet pigetque: ut igitur aliquando ad rem ipsam accedamus, in Elatione hæc quatuor considero: Diem, Tempus, Personas & Locum.

Diem

Diem cum dico, intelligo numerum dierum, qui à morte ad ἐκφορὰν intercedebant: hoc est, quoto post efflatam animam die funus ad sepulturam sit elatum. Servius lib. 5. Æneid. ad hæc verba: *Præterea si nona dies, &c.* disertè tradit mortuos domi ipsos septem dies fuisse servatos & octavo demum ad rogum elatos. *Sciendum*, inquit, *quia apud majores ubi quis fuisset extinctus ad domum suam referebatur: unde est: Sedibus hunc refer ante suis. Et illic erat septem diebus: Octavo incendebatur: Nono sepeliebatur.* Tot igitur dies à morte ad elationem intercessere, si modò fides habenda Servio, causam insuper alibi hanc afferenti, ne forte an nimium festinando sepulturæ traderetur, qui animam nondum omnino exspirasset. Quanquam verisimilior multò mihi hæc videtur, ut funus interea temporis adornari, & quæ ad exsequiarum pompam requirebantur, apparari ritè possent. Nam publica tantùm & Indictiva funera totidem postulasse dies videntur: Non autem Tacita vel Acerba, in quibus plerunque omnia raptim & ἀπροσσυρμένως fiebant: nec ideò tot dierum spatio opus. Suetonius de funere Othonis: *Et celeriter & parvo cultu, (nam ita præceperat) funeratus.* Cicero pro Cluentio: *Eo ipso die puer cum hora undecima in publico valens visus esset, ante noctem mortuus, & postridiè ante lucem combustus est.* Et sunt alia, quæ clarè evincunt, non septem semper dies mortuos, antequam efferentur, domi esse servatos: ut ferè mihi suspicari subeat, vix habitam certi alicujus diei rationem, atque in eodem populo, urbe eadem non eundem semper morem obtinuisse. Sed de hac re doctiores viderint, ad quorum judicia lubens provoco. Neque tamen existimandum est, funus defuncto vel celerius vel tardius fieri solitum, ob creditorum improbitatem: quam Severi

Imp.

Imp. edicto graviter coërcitam, ut alias leges taceam, jampridem Jurisconsulti monuerunt, quorum scrinia non compilo: nisi quod moneo exolevisse videri istas leges tempore Ambrosii, qui cap. 10. in Tobiam de hujusmodi creditoribus conqueritur his verbis: *Quoties vidi à fœneratoribus teneri defunctos pro pignore & negari tumulum, dum fœnus exposcitur! Quibus ego acquiescens dixi: Tenete reum vestrum, & ne vobis possit elabi, domum ducite, claudite in cubili vestro; carnificibus duriores: quoniam quem vos tenetis, carcer non suscipit, exactor absolvit.*

CAPUT II.

Noctu elata antiquitus omnia funera: at in sequenti tempore Vulgaria tantum & Acerba. Mos Atheniensium ante lucem efferendi funera, præsertim Acerba. Ἡμέρας ἁρπαγὴ. *De Horâ Elationis quæsitum, Juliani Imp. Lex contra diurnas Elationes. Causæ hujus Noctu elationis indicatæ.*

SEquitur jam Elationis Tempus: quod antiquissimis temporibus nocturnum fuisse, testatur Servius ad lib. 11. Æneid. hæc verba de more vetusto. *Quia antea* inquiens, *per noctem cadavera proferebantur cum funalis.* Et audiamus causam. Donatus Andr. Terentii: *Funus est pompa exequiarum, dictum à funalibus. Etenim noctu efferebantur propter sacrorum celebrationem diurnam.* Magis plenè Servius dicto libro ad verba, Rapuere faces: *Sed apud Romanos moris fuit, ut noctibus* [in vulgatis libris *noctites* est, monstrum verbi] *efferrentur ad funalia: unde etiam Funus dictum est, quia in religiosa civitate cavebant* (nota causam) *ne aut magistratibus*

bus occurrerent, aut sacerdotibus, quorum oculos nolebant
alieno funere violari. *Inde etiam qui funeri praerant, à*
vespera primum Vesperones dicebantur, deinde Vespillones
dicti videntur. Atque hic mos etsi in Indictivis quidem
Funeribus desiit: mansisse tamen videtur in vulgaribus
ac Translatitiis, ut patet ex Festo, qui parùm à Servio
dissentiens, *Vespillones* inde dictos putat, *quia vespertino*
tempore eos efferunt, qui funebri pompâ duci propter ino-
piam nequeunt. Quomodo Tullium Regem elatum,
autor Dionys. Halicarnassæus lib. 4. Ἀλλ᾽ ἡ γυνὴ τοῦ
Τυλλίου σὺν ὀλίγοις τισὶ τῶν φίλων Ταρκυνίου θυγάτηρ οὖσα τοῦ
πρώτου βασιλέως, νυκτὸς ἐκκομίζει τὸ σῶμα τῆς πόλεως, ὡς τῶν
ἐπιτυχόντων τινὸς, hoc est, *Sed Tullii uxor, Tarquinii Prisci*
Regis filia prosequentibus paucis quibusdam amicis, noctu
ex urbe ipsum, ut hominis privati & plebeii funus extulit.
Et de Acerbis funeribus disertim id testatur Servius di-
cto libro. *Et magis moris Romani, ut impuberes noctu*
efferrentur ad faces, næ funere immaturæ sobolis domus fu-
nestaretur, quod præcipuè accidebat in eorum, qui in ma-
gistratu erant, filiis. *Ideò Virgilius Pallantis corpus facit*
excipi facibus, quia acerbum funus. Ex quo ritu sceleri
suo mantellum quæsivit Nero, cum fratrem Britanni-
cum, quâ nocte veneno sustulerat, eadem ipsa creman-
dum curasset. *Nox eadem*, inquit Tacitus lib. 13. An-
nal. *necem Britannici & rogum conjunxit.* Et post paulò
Festinationem exsequiarum edicto Cæsar defendit, id à ma-
joribus institutum referens, subtrahere oculis acerba fune-
ra, neque laudationibus aut pompâ detinere. Videtu
autem hæc consuetudo orta ab Atheniensibus, qui &
ipsi vita functos ante Solis exortum efferebant, idque e
lege Solonis, quam recitat Demosthenes in oration
ὑπὲρ ἁγνίου κλήρου. ἐκφέρειν δὲ, inquit, ἀποθανόντα τῇ ὑστεραίᾳ
ᾗ ἂν προθῶνται πρὶν ἥλιον ἐξέχειν. Cicero Demetrium Pha

lereur

lereum ejus ritus autorem facit 11. de legib. *Fuit hic vir, ut scitis, non solum eruditissimus, sed etiam civis è Republ. maximè, tuendæque civitatis peritissimus. Iste igitur sumptum minuit non solùm pœna, sed etiam tempore; ante lucem enim jussit efferri.* De Juvenibus verò, qui acerba morte perierant, ante lucem efferendis Eustathius his verbis: φασὶ γὰρ ὅτι τοὺς τοιούτους νέους ἅμα ἡμέρᾳ ἐξωσίουν ταφῇ οἱ προσήκοντες, ὡς μὴ ἀνεκτὸν ὂν ἡλίῳ θεαθῆναι τοιοῦτον κακόν. Διὸ καὶ ἐλέγετο ἁρπάζειν αὐτοὺς ἡμέρα. Quæ verba doctissimus Muretus lib. 13. cap. 2. ita circumloquitur: Apud majores qui Juvenes immaturam, ut videbantur, mortem obierant, albescente cœlo ante Solis exortum à propinquis efferri solebant; quod nefas opinarentur, tanti mali tantæque calamitatis spectatorem ac testem esse Solem. Atque eam ob causam dies ipsa eos auferre ac rapere dicebatur: quòd ut primùm dies apparere cœperat, auferebantur. Ideò etiam boni ominis gratia ἡμέρας ἁρπαγὴν vocabant hujusmodi matutinam funeris elationem, ut refert Heraclides in De Allegat. Homer. haud longulè à fine: ἦν δὲ παλαιὸν ἔθος τὰ σώματα τῶν καμόντων, ἐπειδὰν ἀναπαύσηται τοῦ βίου, μήτε νύκτωρ ἐκκομίζειν, μήθ᾽ ὅταν ὑπὲρ γῆς τὸ μεσημβρινὸν ἐπιτείνηται θάλπος, ἀλλὰ πρὸς βαθὺν ὄρθρον ἀπύροις ἡλίου ἀκτῖσιν ἀνιόντος. ἐπειδὰν οὖν εὐγενὴς νεανίας ἅμα καὶ κάλλει προέχων τελευτήσῃ, τὴν ὄρθριον ἐκκομιδὴν ἐπευφήμουν, ΗΜΕΡΑΣ ΑΡΠΑΓΗΝ, ὡς οὐκ ἀποθανόντος, ἀλλὰ δι᾽ ἐρωτικὴν ἐπιθυμίαν ἀνηρπασμένου, h. e. *Mos erat antiquis defunctorum corpora neque noctu neque circa meridiem efferri, sed primo diluculo oriente Sole, nec dum ignitos mittente radios. Itaque generoso quopiam & famoso Juvene mortuo, matutinam funeris elationem fausti ominis gratia DIEI RAPTUM appellabant, tanquam non exspirasset, sed amoris desiderio raptus esset.* Ad hanc veterum consuetudinem respectans Maro, qui in

fantes cum mortui sunt, eos diem ipsam abstulisse dicit: lib. 6. Æneid.

Continuo auditæ voces, vagitus & ingens
Infantumq́; animæ flentes in limine primo,
Quos dulcis vitæ exsortes & ab ubere raptos
Abstulit atra dies & funere mersit acerbo.

Allusit & Theocritus Idyll. 15. de Adonide.

Ἀῶθεν δ᾽ ἄμμες νιν ἅμα δρόσῳ ἀθρόαι ἔξω
Οἰσεῦμες ποτὶ κύματα, h. e.

Sub auroram verò nos illam, dum ros est, frequentes foras feremus ad fluctus.

Et Callimachus lib. 3. Antho. cap. 23.

Ἠῷοι Μελάνιππον ἐθάπτομεν, ἠελίου δὲ
Δυομένου Βασιλὼ κάτθανε παρθενική.

Et plura passim exempla reperies apud Homerum, qui sæpè hunc ritum tangit. Verùm, ut diximus, apud Romanos, [vulgaria funera excipio] consuetudo hæc desita est, & diurno tempore mortuos efferri solitos innumera clamant.

De Horâ nihil certi habeo affirmare: si tamen hariolari mihi liceat, crediderim primis diei horis funera duci cœpisse. Nam Syllam, cui horâ nonâ ductæ exsequiæ, ut tardiusculè elatum, notat Plutarchus in ejus vitâ. τῆς δ᾽ ἡμέρας συννεφοῦς ἕωθεν οὔσης, ὕδωρ ἐκ οὐρανοῦ προσδοκῶντες, ἐνάτης ὥρας μόλις ἦραν τὸν νεκρόν. Hoc est, *Cæterum cum ab aurora dies iste nubilus fuisset, pluviaque expectarentur, nona demum hora funus elatum est.* Pertinet huc Inscriptio Romana:

L. CÆCILIVS. L. L. SYRVS
NATVS. MENSE. MAIO
HORA. NOCTIS. VI.
DIE. MERCVRII
VIX. ANN. VI. DIES. XXXIII.

MOR-

MORTVVS. EST. III. K. JVLIAS
HORA. X.
ELATVS. EST. HORA. IIII.
FREQVENTIA. MAXIMA.

Cæterùm diurnam elationem obrogare & noctur- nam illam priſcam reducere voluit Julianus Imperator, cujus conſtitutio in veter. codice Theodoſ. tit. 17. de ſepulch. violat. Leg. 5. talis extat: *Efferri cognovimus cadavera mortuorum per confertam populi frequentiam. Qui enim dies benè auſpicatus à funere, aut quomodo ad Deos & templa venietur? Ideoque quoniam & dolor in exſequiis ſecretum amat, & dum functis nihil intereſt, utrum per noctes aut dies efferantur, liberari convenit populi totius aſpectus, ut dolor eſſe in funeribus, non pompa exſequiarum nec oſtentatio videatur.*

CAPUT III.

Funera ad faces & cereos elata. Funeris etymon. Faces hæ cujuſmodi fuerint. Cereorum uſus potiſſimum in Funeribus Acerbis. Parentalia annua facibus honorata. Chriſtiani quoque cum facibus extulere mortuos, ritu hodieque uſitato, & quare?

AB hoc more efferendi mortuos noctu, permanſit poſtea conſuetudo, ut in omnibus Funeribus, etiam quæ interdiu ducebantur, faces, candelæ, funalia & cerei adhiberentur. Servius lib. 6. Æneid. *Per noctem autem urebantur, unde permanſit ut mortuos faces antecedant.* Hinc Virgilius in funere Pallantis:

——Lucet via longo
Ordine flammarum & latè diſcriminat agros.

Perſius Satyr. 3. *Hinc tuba, candelæ, &c.* Tacitus lib. 3.

Annal. *Dies quo reliquiæ tumulo Augusti inferabantur, modò per silentium vastus, modò ploratibus inquies. Plena urbis itinera, collucentes per campum Martis faces.* Respexit ad has faces Plutarchus lib. An seni Respubl. capessenda sit: οὐδὲ τὸν ἐμβεβιωκότα πολιτικαῖς πράξεσι καὶ διηγωνισμένον, οὐκ ἐῶν ἐπὶ τὴν δᾶδα καὶ τὴν κορωνίδα τοῦ βίου προελθεῖν, ἀλλ' ἀνακαλούμενος καὶ κελεύων ὥσπερ ἐξ ὁδοῦ μακροῖς μεταβαλέσθαι, παντάπασιν ἀγνώμων καὶ μηδὲν ἐκείνῳ προσεοικός ἐστιν. Quem locum non rectè intellexit interpres.

Et quia facum etiam in nuptiis usus erat, sæpissimè huc alludunt autores. Propertius lib. 4. Eleg. ult.

Viximus insignes inter utramq; facem.

Apulejus lib. 2. Florid. de Philemone: *Comœdiam ejus prius ad funebrem facem, quàm ad nuptialem pervenisse.* Calpurnius Flaccus declam. 28. *Facem nubenti filiæ præferam, an rogum jacentis accendam?* Ovidius Epist. Cydippes ad Acontium:

Et face pro thalami fax mihi mortis adest.

Martialis lib. 8. Epig. 43.

Effert uxores Fabius, Chrystilla maritos,
Funereamq; tori quassat uterq; facem.

Meleager:

Αἱ δ' αὐταὶ καὶ φέγγος ἐδᾳδούχουν περὶ παστῷ
Πεῦκαι, καὶ φθιμένᾳ νέρθεν ἔφαινον ὁδόν.

Silius Italicus lib. 2.

Ast Ithacus vero ficta pro morte loquacem
Affecit letho, tedæq; ad funera versæ.

D. Ambrosius in De viduitate: *vel cum accensis funalibus mox ducitur, nonne pompæ funebris exsequias magis putat, quam thalamum præparari?* Ex quibus omnibus liquidò apparet, frequentissimum fuisse facularum funebrium usum, ut non sine ratione Funus à funibus incensis feretro præferri solitis dictum plerique Grammatic

tici existimarint. Donatus Andria Terentii: *Funus est pompa exsequiarum: dictum à funalibus.* Servius in 11. Æneid. *Funera alii à funalibus, candelis sevo vel cerâ circumdatis dicta censent, quòd his prælucentibus noctu efferrentur mortui.* Isidorus etiam lib. 20. Etymolog. cap. 10. & lib. 11. cap. 2. *Funus dictum à funibus accensis, quos ante feretrum papyris cerâ circumdatis ferebant.* Ubi quod Isidorus ait funes papyro circumdatos, habet à Plinio, qui candelas ejusmodi funebres è scirpis factas affirmat lib. 16. cap. 38. *Nec in fruticum, nec in veprium cauliumve, neque in herbarum aut alio ullo, quam suo genere numerentur jure scirpi fragiles palustresque ad tegulam tegetesque: è quibus detracto cortice candelæ luminibus & funeribus serviunt.* Cortex ille nihil aliud quam similitudo Ægyptiæ papyri, quâ utebantur fortasse homines tenuiores. Tale facis genus, licet in diverso usu, invenies apud Antipatrum lib. 6. Antholog. cap. 10.

Λαμπάδα κηροχίτωνα, κρόνε τυφήρεα λύχνον
Σχοίνῳ καὶ λεπτῇ σφιγγόμενον παπύρῳ.

Verùm hîc notandum, Acerba potissimum funera ad cereos efferri solita, facibus tamen immixtis, quod clariss. Lipsius ad Tacitum tribus hisce Senecæ locis monstravit, Epist. 122. *Isti mihi verò defunctorum loco sunt: quantulum enim à funere absunt & quidem acerbo, qui ad faces & cereos vivunt?* Et de Tranquillit. cap. 11. *Toties in vicinia mea conclamatum est; toties præter limen immaturas exsequias fax cereusque præcessit.* Et de brevitate vitæ cap. ult. *At me hercule istorum funera tanquam minimum vixerint, ad faces cereosque ducenda sunt.* Non autem in ipsis solum exsequiis: sed & in parentalibus annuis facularum usus erat. Sueton. Augusto c. 98. *Hujus Masgabæ ante annum defuncti tumu-*

de qua, ut verbis parcam, consulendus Alexander Probl. 78. lib. 1. Sed hæc ratio apud alias quidem gentes valuit: non puto apud Romanos, quos luctui accendendo potissimum cantu usos libenter nobis largietur, qui auctorum loca, quæ mox laudabimus, diligenter consideraverit. Fortassean etiam spectra hujusmodi cantibus voluerunt abigere: quâ fini olim, si quis è vita excessisset, æra campanasque pulsatas, pervetus Theocriti Scholiastes annotat: quòd is sonus credebatur esse καθαρὸς ἢ ἀπελαστικὸς τῶν μιασμάτων, hoc est, *avertere spectra & dæmonum ludibria*, monente Had. Junio lib. 3. Animadvers. cap. 11. Verum enim verò quaqua de causa Romani cantum in funeribus usurparint, nolo hîc anxiè jam inquirere: satis est scire, morem hunc certò apud illos obtinuisse. Quod ne pluribus probem, assero Lucani testimonium libr. 8. ubi in Apostrophâ ad Fortunam dicit, Pompejum non petere ambitiosas exsequias, nec *ut resonent tristi cantu fora*, vers. 734. Et Ciceronis in Milonianа affirmantis, iram Deorum Clodii satellitibus istam injecisse amentiam, *ut sine cantu, sine exsequiis, sine lamentis, sine laudationibus, sine funere oblitus cruore & luto, ambureretur etiam abjectus.*

Erant autem lugubris ac lamentabilis hujus cantus artifices duûm generum: *Siticines & præficæ.* Hæ assâ voce munus suum peragebant, illi instrumentis. De Siticinibus Agellius lib. 20. cap. 2. *Nos autem*, inquit, *in Capitonis Atteij conjectaneis invenimus, Siticines appellatos, qui apud Sitos canere soliti essent, hoc est, vita functos & sepultos. Eosque habuisse proprium genus tubæ, quâ canerent, à cæterorum Tibicinum proprietate differens: quos Sicinistas vulgus dicit: qui rectius locati sunt, Siticinistas litera N geminata dixerunt, &c.* Hos iterum facio dupli-

duplices: *Tubicines* & *Tibicines*. Nam & tubarum & tibiarum frequens fuit in funeribus usus. Ad tubam Funera fuisse elata ψαμμακόσιοι, ut cum Græcis dicam, mihi testes sunt. Persius Satyr. 3. *Hinc tuba, candelæ.* Ubi Cornutus: *quia sepultura tubis apud antiquos celebratur.* Ut Virgilius 11. Æneid.

In cœlo clamorq́; virûm clangorq; tubarum.

At quem versum Servius: *Ante enim*, inquit, *mortui ad tubam deducebantur.* Propert. lib. 2. Eleg. 7.

Ah mea tum quales caneret tibi Cynthia somnos
Tibia, funestâ tristior illa tubâ.

Et libro eodem, Eleg. 8. amoliens hanc pompam:

Nec tuba sit fati vana querela mei.

Ovidius Epistola Medeæ ad Jasonem:

Tibiaq; effundit socialia carmina nobis,
At mihi funestâ flebiliora tubâ.

Hinc & Epicteto in Altercatione, *tuba, funeris deploratio.* Petronius allusit hunc ritum in Satyrico: *Narrabo tibi adolescens, Paralysin cave. Nunquam ægrum tam magno periculo vidi, medius fidius jam periisti. Quod si idem frigus genua manusque tentaverit, licet ad tubicines mittas.* Sic Artemidorus lib. 1. cap. 58. de iis qui in somno tubâ canere visi, id tale somnium, inquit, ægrotantes tollit. Cur verò tuba mortem præsignificet, ejus rei subtilem addit interpretationem, quòd illa ex ossibus facta notet te in cineres & ossa iturum, ita enim mox subjungit: σύγκειται γὰρ (ἡ σάλπιγξ) ἐξ ὀστέου καὶ χαλκοῦ. *Composita est enim tuba ex osse & ære.* Potuisset & hanc addere, quod nimirum funera quædam elata sint ad tubam. Vide Appianum libr. 1. in funere Syllæ. Propertium libr. 4. Eleg. ult. Pertinet huc insignis & jucundissima historiola Plutarchi de Pica, quæ tubicinum horum sonos funebres eleganter imitata: Ubi

præter hunc ritum notanda etiam tubicinum hujuſmodi atque adeo totius funebris pompæ ἐπίστασις ſive ſtatio ad Græcoſtaſin: quod alibi non facile reperias. Locum Plutarchi ex libro De animal. ſolertia animi cauſa integrum huc adſcribam, non quidem Græcum, ſed puriſſima Latinitate donatum à ſummo viro P. Victorio lib. 9. Var. Lect. cap. 14. Narrat ille, Romæ tonſorem quendam, cujus officina prope Græcoſtaſin erat, picam aluiſſe, quæ non tantum humana verba cæterarumque animantium voces: ſed Muſicorum inſtrumentorum ſonos redderet, nullo cogente, ſed ipſam ſemetipſam exercentem ſtudentemque nihil à ſe non expreſſum effictumque relinquere. Cum autem fortè illac divitis hominis funus duceretur, in quo multæ tubæ canebant, & ut moris erat, in eo reſtitiſſent tubicines illos probatos à multitudine, juſſosque canere non parum temporis ibi conſumpſiſſe. Poſt illum autem diem Picam ita ſermone omni ſonoque caruiſſe, ut ne vocem quidem ſuam propriamque ederet ad motus animi indicandos ipſi à natura datam. Quod ſilentium ipſius admirationem non parvam attulit illis, qui antea illac tranſeuntes ſuſpicere ſoliti erant loquacitatem ejus avis: Diverſique, ut ait, cauſam ejus quærentes varia afferrebant. Partim enim ſuſpicabantur tubarum clangorem audiendi ſenſum corrupiſſe, unaque vocem etiam extinctam eſſe. In quo tamen utrosque falſos deceptosque fuiſſe conſtitit. Neque enim alterutrum horum fuerat, ſed meditatio, ut intelligi potuit, & tanquam ſeceſſus quidam reditusque in ſeipſam partis animæ, quæ imitatur. Illa namque tanquam inſtrumentum quoddam inſtruebat vocem ac præparabat. Repentè enim venit atque refulſit, ut inquit, nullam conſuetarum vetuſtarumque imitationum, ſed tubarum cantus iiſdem circuitibus, quibus artifices illi

illi usi fuerant, edens, ut prosequeretur etiam imitationes atque omnes istorum musicorum ictuum numeros percurreret. Hæc ex Plutarcho. Restat ut milites etiam in castris ad bellicum hoc instrumentum sepultos, attexamus, docti à Tertulliano de corona militis: *Mortuus etiam tuba inquietatur æneatoris, qui excitari à tuba Angeli expectat? & cremabitur ex castrensi disciplina Christianus, cui cremari non licuit, cui Christus merita ignis indulsit?*

CAPUT V.

De tibiis funebribus: quarum in omni funere usus. Servius ad minoris ætatis funera illas restringens refutatus. Tibicinum numerus à Decemviris definitus. An Flamini Diali hasce tibias audire licitum. Festus & Agellius super hac re conciliati. Tubæ ac Tibiæ funebres latiores & longiores reliquis. Gingriæ. *Siticinum sonus gravior, ejusque causa. Lydia quoque harmonia lugubris. Antigenidæ vel Ismeniæ de Siticinibus judicium.*

AD tubam igitur mortuos fuisse elatos, ex dictis jam manifestum est: Sed addo mortuos tantum nobiliores. Neque enim vulgò ea usurpata, sed in funeribus, opinor, Indictivis, scilicet ad populum classico convocandum, uti notavit Lipsius lib. 4. De Milit. Rom. cap. 10.

Pergo jam ad Tibicines, quos ipsos etiam in funeribus cecinisse reperio: Unde Artemidorus lib. 1. Αὐλεῖν δὲ πυθικοῖς αὐλοῖς, πένθος σημαίνει. Et fit, τῶν αὐλητῶν mentio etiam in historia sacra apud Matthæum cap. 9. Sic corvum quendam præcedente tibicine Æthiopum humeris elatum, tradit Plinius lib. 10. cap. 43.

Sunt

Sunt autem qui tibias ad puerorum solum exsequias restringant. Servius in lib. 5. Æneid. *Sciendum majoris ætatis funera ad tubam solere proferri, minoris verò ad tibias.* Placiades Lactantius in Statium: *Jubet religio, ut majoribus mortuis tubâ, minoribus tibiâ caneretur.* Statius ipse lib. 6. Thebaid. id videtur indicare in funere Archemori:

Tum signum luctus cornu grave mugit adunco
Tibia, cui teneros suetum producere manes.

Sed id ubique verum esse non arbitror. Suetonium enim in C. Jul. Cæs. funere tibiam agnoscere video, cap. 83. Et Senecam in Claudii: *Erat omnium formosissimum Claudii funus, ut scires Deum efferri, tibicinum, cornicinum omnisq; generis senatorum tanta turba, tantus conventus, ut etiam Claudius audire posset.* Et Xiphilinum in Pertinacis: οἱ μὲν οὖν ἄλλοι πρὸ τῆς κλίνης προΐεμεν, ὥς τινες ἐκόπτοντο, ἑτέρων πενθιμόν τι ἐπαυλούντων. Nisi fortè quis respondeat, Censoria hæc fuisse funera, & omni genere instrumentorum musicorum ornata. At posticum istud tibi occludit Ovidius, qui lib. 5. Trist. Eleg. 1. fortunam suam extenuans, tibiam sibi non tubam convenire dixit:

Interea nostri quid agant nisi triste libelli?
Tibia funeribus convenit ista meis.

Quapropter omnino ita existimandum est, Tubas quidem funeribus duntaxat Indictivis adhibitas, ut diximus: Tibias verò funeribus quibuscunque, puta, puerorum senum, divitum, pauperculorum, plebejorum, nobilium. Cujus sententiæ nostræ fundus est, quod næniæ ad tibiam canebantur: Communes autem omnibus funeribus næniæ fuere. Cum autem nimio tibicinum numero funera gravarentur, non plures in funere tibicines esse, quam decem, voluerunt Decemviri, ut est apud

apud Cicer. 2. de legib. Quod etiam Ovidius tangit lib. 6. Fastor.

Temporibus veterum tibicinis usus avorum
Magnus, & in magno semper honore fuit.
Cantabat fanis, cantabat tibia ludis,
Cantabat mœstis tibia funeribus.
Dulcis erat mercede labor, tempusq; secutum est
Quod subitò gratæ frangeret artis opes.
Adde quod Ædilis pompâ qui funeris irent,
Artifices solos jusserit esse decem.

Hujusmodi tibias funebres Flamini Diali audire non licuisse, Festus autor est: *Funebres tibiæ dicuntur, cum quibus in funere canitur: quas audire Flamini Diali putabant illicitum.* Cui si fides habenda, quid respondebimus ad locum Agellii lib. 10. Noct. Attic. cap. 15. ubi inter alias Flaminis Dialis ceremonias etiam hanc ponit: *Locum, in quo bustum est, nunquam ingreditur. Mortuum nunquam attingit, funus tamen exsequi non est religio.* Nam si exsequiis interesse nefas non fuit: certè tibias ipsum audivisse erit necesse. An de temporibus diversis locutos Festum & Agellium dicemus? hunc de suorum temporum sentire consuetudine: Illum de prisco & vetustate ipsa obsoleto more. Ideo dicere, *putabant*, non putant? An verò habitum esse Flaminibus hunc honorem, ut eorum gratiâ tibiæ removerentur, si quando venirent exsequias, quas rarò illos itasse, vero non est absimile? Quo pacto inter se conciliari posse hæc duo loca, quæ contradictionis speciem habere videntur, speciem inquam, non ἀληθινὴν ἐναντίωσιν, per literas me admonuit eruditissimus Casaubonus Galliæ lumen & quod verè liceat, columen antiquitatis. Sed hîc mihi in mentem redit, quod ex Noctium scriptore non ita pridem attulimus,

Siti-

Siticines habuisse proprium genus tubæ, quâ canerent, à cæterorum tubiinum proprietate differens. Videndum igitur, qua in re tubæ ac tibiæ funebres à reliquis tubis ac tibiis differrent, & quid diversum Siticines ab aliis tubicinibus tibicinibusvè canerent. Ac rectè quidem mea sententia observavit Hie. Magius, tubas illas ac tibias cæteris latiores & longiores fuisse, quales in antiquorum sepulchris exsculptæ videntur: ipsosque Siticines gravè canere solitos. Longitudinem quidem majorem, quam in cæteris tubis esse, demonstrat Ovidius lib. 2. Amorum, Eleg. 6. ubi reliquias aves ut Psittaco defuncto eant exsequias hortatur:

Horrida pro mœstis lanietur pluma capillis
Pro longa resonent carmina vestra tuba.

Glossæ Hesychii: Γιγγρεῖαι, αὐλοὶ μακροὶ ἐν οἷς πρῶτον μανθάνουσιν. ὅπερ ἔνιοι γίγγρον. Fuerunt autem Gingriæ vel Gingri tibiæ funebres, Phœnicum lingua, ut est apud Athen. lib. 4. Dignosoph. Et Eust. in Homeri Iliad. Σ. Latitudinem vero illarum indicat Galenus lib. 3. de Symptomat. causis, eo loci ubi de flatibus loquitur, qui in ventre inferiore fieri solent: Βομβώδεις δ' εἰσὶν ἕτεροι, τοῖς ἐξ εὐρυτάτων αὐλῶν ἐοικότες, ὁποίους ἔχουσιν οἱ τύμβαυλοι καλούμενοι. Hoc est, *Porrò sunt alii bombosi, bombis latissimarum tibiarum non absimiles, quales habere solent ij, qui τύμβαυλοι, hoc est, Siticines nominantur: quæ ob materiam, ex qua constant, purum sonum reddere non possunt, & via, qua spiritus transit, latitudo, sonum efficit graviorem.* Quod autem hic de tibiis dicitur, etiam de tubis debere intelligi, nullum est dubium. Cæterum Siticines graviorem incinere sonum consuevisse, clarum ex Statii lib. 6. Thebaid. *Cornu grave mugit adunco Tibia.* Idipsum & Aristoteles docet lib. 5. de generat. animal. ubi in hanc sententiam loquitur: *Spiritus enim calidus cras-*

crassitudine sua gravitatem efficit vocis. Frigidus præ sua tenuitate contrarium facit, quod vel in tibiis patet: qui enim calido utuntur spiritu, & talem emittunt, qualem Siticines & lamentantes, graviorem sonum inspirant tibiis. Aristoteli igitur crassus inflantis aër: Galeno autem instrumenti latitudo est causa gravitatis cantus tibiarum tubarumque; de quo vide plura apud Magium lib. 1. Miscellaneor. cap. 13. Verum etsi quidem, ut ostendimus, in universum gravis sonus feralis lugubrisque erat: fuisse tamen nihilominus in usu Lydiam harmoniam, acutam & stridulam, ut videre est ex Plutarcho in De Musica, ubi Platonem affirmat deprecari Lydiam harmoniam, quæ acuta, vehemens & stridens sit, aptaque complorationibus: *Primaque*, ait Plutarchus, *ejus constitutio lugubris quædam res traditur fuisse, ac primum Olympum funebre tibia carmen in funere Pythonis Lydio ritu cecinisse, in primo Musicæ scripsit Aristoxenus.* Verba Plutarchi hæc sunt: Τοιγάρτοι Πλάτων ἐν τῷ τρίτῳ τῆς πολιτείας δυσχεραίνει τῇ τοιαύτῃ μουσικῇ. τὴν γοῦν Λύδιον ἁρμονίαν παραιτεῖται, ἐπιτήδειον πρὸς θρῆνον, ἣ καὶ τὴν πρώτην σύστασιν αὐτῆς φασὶ θρηνώδη τινὰ γενέσθαι. Ὄλυμπον γὰρ πρῶτον Ἀριστόξενος, ἐν τῷ πρώτῳ τῆς μουσικῆς, ἐπὶ τῷ Πύθωνί φησιν ἐπικήδειον αὐλῆσαι λυδιστί. Vide eundem in Polit. Apuleius lib. 4. Milef. *Jam feralium nuptiarum miserrimæ virgini choragium struitur. Jam tædæ lumen atræ fuliginis cinerem arcessunt, & sonus tibiæ zygiæ mutatur in querulum Lydii modum, cantusque lætus hymenæi lugubri ululatu & puella nuptura deterget lachrymas ipso flammeo.* Quid igitur diversum ab aliis tibicinibus cecinerint Siticines, hinc liquet: quibus addendum & hoc, non videri illos admodum in musica arte excelluisse: idque inde facilè colligas, quòd Antigenides insignis tibicinen indignissimè tulerit, hosce monumentarios ceraulas in

tibi-

tibicinum numero cenſeri, teſte Apulejo lib. I. Florid. *Is igitur cum eſſet in tibicinio apprimè nobilis, nihil æquè ſe laborare & animo angi & mente dicebat, quàm quòd monumentarii ceraulæ tibicines dicerentur.* Quod autem hîc de Antigenidâ Apulejus: idipſum de Iſmenia refert Dion. Chryſoſtomus orat. 49. ἔφη δέ τις τῶν ὀλιγῳ πρότερον φιλοσόφων οὐ φαύλων: τὸν Ἰσμηνίαν τοῦτο μάλιστα ἀγανακτεῖν, τὸ καλεῖσθαι αὐλητὰς τοὺς τυμβαύλας. οὐ παντελῶς. οἷον δ᾽ ὂν ἐμοὶ δοκεῖ. οὐ γὰρ βλάπτουσι οὐδὲν οἱ τυμβαῦλαι τοὺς νεκροὺς, οὐδ᾽ ἐνοχλοῦσι. Hoc eſt, *Dixit autem ante hæc tempora Philoſophorum quidam non malus, Iſmeniam ob hoc maximè indignari ſolitum, quod Siticines appellarentur tibicines. At nequaquam res eſt indignatione digna, ut mihi quidem videtur: nihil enim mortuis detrimenti afferunt Siticines, neque illis ſunt moleſti.*

Caput VI.

De Præficis, à quibus Nenia cantata ad tibiam. Nenia ſitne vox Phrygia quæſitum. Phryges ac Myſi pompis funebribus ad luctum ciendum voce barbara plurimum olim adhibiti. Horum inventum funebris tibia. Ab iis Cares accepere. Leſſus *vel* Lauſus *quid?* Ἰάλεμος, ἰηλεμίζειν, Ἰηλεμίστρια, τὰ Ἰαλεμώδη, Ἰαλέμου ψυχρότερος. *Neniæ nugarum plenæ. Præficarum vicem in Chriſtianorum exſequiis fuiſſe Pſaltrias, quæ hymnos & pſalmos canebant. Cauſa, cur Pſalmi cantarentur, indicata ex Joan. Chryſoſt.*

SEquuntur Præficæ, h. e. mulieres, quæ pretio conductæ ad tibias haſce funebres canebant lamentabile aliquod & inconditum carmen ad deplorandum ac collaudandum mortuum apprimè accommodatum.

re-

Festus *Præficæ dicuntur mulieres ad lamentandum mortuum conductæ, quæ dant cæteris plangendi modum.* Glossar. *Præfica.* ἡ πρὸ τῆς κλίνης ἐν τῇ ἐκφορᾷ κοπτομένη. θρηνῳδὸς ἀπ' ἐκφοράν, Unde Lucillius Satyr.22.

——mercede quæ
Conductæ flent alieno in funere Præficæ,
Multò & capillos scindunt & clamant magis.

Quod imitatus Horatius ait:

Ut quæ conductæ plorant in funere, dicunt
Et faciunt propè plura dolentibus ex animo.

Nævius in Freto:

Hæc quidem herclè opinor Præfica est, nam mortuos collaudat.

Plautus in Frivolaria:

Superaboq; omnes argutando Præficas.

Idem in Truculento, Sc. Ne expectetis:

Facilè sibi facunditatem virtus arguta invenit,
Sine virtute argutum civem mihi habeam pro præficâ,
Quæ alios collaudare absentes, sese verò non potest.

Has intellexit Statius in Epicedio Patris:

Ut Pharios aliæ fictâ pietate dolores
Mygdoniosq; colunt, & non sua funera plorant.

Et D. Chrysostomus Homil. 13. in Epist. Pauli ubi καταγέλαστον τῶν θρηνῳδῶν γυναικῶν ἑσμὸν vocavit. De iis elegans Apologus Æsopi in πλουσίῳ, quem non possum, quin totum hîc apponam: Πλούσιος δύο θυγατέρας ἔχων, τῆς μιᾶς ἀποθανούσης, θρηνούσας ἐμισθώσατο. Τῆς δὲ ἑτέρας παιδὸς λεγούσης ὡς ἄθλιαι ἡμεῖς, αἵγε αὐταὶ, ὧν ἐστὶ τὸ πένθος, θρηνεῖν οὐκ ἴσμεν, αἱ δὲ μὴ προσήκουσαι οὕτω σφοδρῶς κόπτονται. ἡ μήτηρ ἔφη: μὴ θαύμαζε τέκνον; εἰ αὗται οὕτω θρηνοῦσιν. ἐπὶ γὰρ ἀργυρείῳ τοῦτο ποιοῦσιν, h.e. *Dives duas habens filias, altera mortua, præficas conduxit: quum verò altera dixisset, ut nos miseræ ipsæ, ad quas luctus pertinet, lamentari nescimus: hæ verò*

non necessariæ sic vehementer plangunt; *mater ait* : *Ne mirare filia, si hæ ita lamentantur, nam nummorum gratia id agunt.* Carmen autem illud à mulierculis hujusmodi ad tibias cantari solitum, peculiari nomine *Neniæ* dicebatur, quod plerique Grammatici annotarunt. Festus: *Nenia est carmen, quod in funere laudandi gratiâ cantatur ad tibiam.* Nonius: *Nenia ineptum & inconditum carmen, quod adducto pretio mulier, quæ Præfica diceretur, iis, quibus propinqui non essent* [imò verò etiam quibus essent, ô Noni] *mortuis exhiberet.* Cicero idem dicit lib. 2. Leg. *Honoratorum virorum laudes in concione memoranto, easque etiam ad cantus ad tibicinem prosequuntor, cui nomen Neniæ: quo vocabulo etiam Græci cantus lugubres nominant.* Quintilianus lib. 8. cap. 2. *Tertius hinc est diversus translationis modus, cum res communis pluribus in uno aliquo habet nomen eximium, ut carmen funebre, propriè Nenia*; Porphyrio ad Horatium Epod. 17. *Nenia propriè carmen est, quod mortuis cantabatur.* Diomedes Grammaticus : *Apud Romanos id carmen, quod cum lamentatione extremum atque ultimum mortuo adcanitur, Nenia dicitur.* Glossarium: Veniæ ὕμνοι ἐπὶ τῶν νεκρῶν. Quo loci *Neniæ* legendum rectè me monuit doctissimus mihique amicissimus Frider. Lindenbruchius, cum Lutetiæ Parisiorum fortè fortuna in sermonem de hisce meis Funeribus incidissemus. Idem Glossarium: *Nenia*, ἐπιτάφιος ᾠδή. Jul. Pollux Phrygiam esse vocem existimat: τὸ δὲ Νηνίατον, inquit, ἐστὶ μὲν Φρύγιον. ἱππώναξ δὲ αὐτοῦ μνημονεύει. Unde Νηνιατίζειν, τὸ θρηνεῖν. Scaliger autem ab Hebræa manasse censet in Notis ad Festum: à quo, etsi non nostrum est dissentire, constat tamen Phrygas ob vocem asperam, & luctui ciendo valde idoneam, olim sæpe pompis funebribus fuisse adhibitos, uti & Mysos: Unde Æschylus in Persis:

Καὶ

Καὶ στερν' ἄρασσε κἀπιβόα τὸ μύσιον.

Ad quem locum Scholiastes: οἱ γὰρ μύσοι καὶ οἱ Φρύγες μάλιστα εἰσὶ θρηνητικοί. Imò verò Phrygibus tibiarum funebrium inventionem asscribit Statius lib. 6. in exsequiis Archemori:

Tum signum luctus cornu grave mugit adunco
Tibia, cui teneros suetum traducere manes,
Lege Phrygum mœstâ. Pelopem monstrasse ferebant
Exsequiale sacrum, carmenq; minoribus umbris
Utile, quò geminis Niobe consumpta pharetris
Squallida bissenas Sibylen deduxerat urnas.

Cui adstipulatur & ipse Pollux, à Phrygibus hisce tibiarum funebrium usum etiam Cares accepisse asserens lib. 3. Λέγεται δὲ καὶ φρύγας εὑρεῖν αὐλὸν θρηνητικὸν, ᾧ κεχρῆσθαι τοὺς Κάρας παρ' ἐκείνων λαβόντας. θρηνῶδες γὰρ τὸ αὔλημα καρικόν. Et quæ Caricum illud melos ad Tibiam canebant mulieres Καρῖναι dicebantur: Hesychius, Καρῖναι θρηνῳδοὶ μουσικαὶ αἱ τοὺς νεκροὺς τῷ θρήνῳ παραπέμπουσαι πρὸς ταφὰς, καὶ τὰ κήδη. παρελαμβάνοντο δὲ αἱ ἀπὸ Καρίας γυναῖκες. Plura si cupis, adi Pet. Fabr. lib. 3. Semestr. cap. 2. & Erasm. in Prover. Καρικὴ μοῦσα. Quare non omninò absurdum fuerit existimare Neniam esse Phrygiam vocem. Latini veteres *Lessum* vel *Lausum* appellarunt. Cujus vocis significationem priscos Grammaticos non rectè percepisse, legimus apud Ciceronem lib. 2. de Leg. Turnebus vocem esse fictitiam per ὀνοματοποιΐαν censet. Quid si *Lausus* à Græco κλαῦσις descenderet? licet enim & nobis interdum nugari. Vide Lipsium in Epist. Quæstionib. *Lessus* est apud Plautum Truculento:

———*stultus es,*
Qui facta infecta facere verbis postules:
Thetis quoq; etiam lamentando lessum fecit filio.

Quasi dicat; Lamentis gemituque & fœmineo ululatu

filium deflevit Thetis, & tamen suis illa lachrymis, quod factum erat, infectum reddere non potuit. Græci τὸ ἰάλεμον vocant. Suidas: ἰάλεμος, ᾠδὴ θρηνητικὴ ὁ ἐπὶ τοῖς ἀπολωλόσιν ἀνίαν φέρων, Athenæus lib. 14 autor est ἰάλεμον sic ἐν πένθεσι cani solitum, ὡς ὑμέναιον ἐν γάμοις. Utitur eo Oppianus lib. 2. Cyneget. ubi de Elephantis mortem præscientibus sic canit:

Οὐκ ἄρα τοι μούνοισιν ἐν ὀρνίθεσσιν ἔασι
Κύκνοι μαντιπόλοι γόον ὕστατον ἀείδοντες,
Αλλὰ καὶ ἐν θήρεσσιν ἑὴν θανάτοιο τελευτὴν
Φρασσάμενοι τόδε φῦλον ἰήλεμον ἐντύνουσι.

Quæ verba clarissimus Rittershusius noster ita reddidit:

Non ergo solis in avibus sunt
Cygni vates luctum ultimum canentes:
Sed etiam inter feras suum obitus finem
Animadvertentes hoc genus, lessum faciunt.

Hinc ἰηλεμίζειν Hesychius θρηνεῖν, *flere* exponit. Et ἰηλεμίστρια, ploratrix, quæ lugubria in defunctos canit, præfica. Et τὰ ἰηλεμώδη Suidas τὰ ψυχρὰ καὶ οὐδενὸς ἄξια, *frigida & nullius pretii* interpretatur. Unde etiam paræmia: ἰαλέμου ψυχρότερος de re inepta & frigida. Vide Zenobium & Suidam. Nugis enim & ineptiis erant plenissima, quæ à præficis in laudem mortuorum canebantur: Unde Plautus in Asinar. Sc. Agedum.

Hæc non sunt nugæ, non enim mortualia.

Quò allusit Agellius libr. 18. cap. 7. Philosophos perstringens, ut loquaces & inanium verborum funditores, præficisque similes, quæ in mortuos neniam argutam & nugacem canebant. Verba ejus hæc sunt: *Vos Philosophi mera estis, ut Cato ait, mortuaria glossaria. Namque colligitis lexidia res tetras, & inanes & frivolas, tanquam mulierum voces præficarum.* Tantum de Neniis, & à quibus hæ ad tibias cani solebant, Præficis; quam

appel-

appellationem non diutius, quàm ad bellum uſque Punicum duraſſe, Varro ſcribit lib. 4. de vita pop. Rom. *Ibi à muliere, quæ optima voce eſſet, Pergama laudari: deinde Neniam cantari ſolitam ad tibias & fides eorum, qui ludis Troicis curſitaſſent. Hæc mulier olim vocitata fuit Præfica, uſque ad ſecundum Punicum bellum.*

Porrò apud Chriſtianos Præficarum loco olim Pſaltriæ ſubſtitutæ, quæ hymnos canebant. Meminit Juſtinianus Novell. 59. τῶν γυναικῶν τῆς κλίνης ἡγουμένων καὶ ψαλλουσῶν Et D. Hieronymus in Epitaphio Paulæ teſtis eſt, Chriſtianos in funere & exſequiis ſuorum ceciniſſe *Alleluja*, quæ vox eſt gratulantis, non lugentis. Corippus lib. 3. de exſequiis Juſtiniani Imp.

Omnis in exſequias ſexus convenit & ætas.
Quis memorari poteſt tantæ miracula pompæ?
Hinc Levitarum venerabilis ordo canentum.
Virgineus tonat inde chorus: vox æthera pulſat.

Victor Uticenſis lib. de perſecut. Vandalorum in Africa: *Quis verò ſuſtineat atque poſſit ſine lachrymis recordari, dum præciperet noſtrorum corpora defunctorum ſine ſolemnitate hymnorum cum ſilentio ad ſepulchrum perduci?* Hoc autem fine Pſalmos hymnosque cantabant, ut gratias Deo agerent, quòd eum, qui è vita exceſſit, jam à laboribus liberaverit, quòd metu mortis exemptum apud ſe habeat, immarceſſibili ornaturus coronâ: Hymni enim & Pſalmodiæ ſunt lætantium. Quod ne quis à nobis fictum excogitatumque putet, D. Chryſoſtomum laudo auctorem ac magiſtrum, cujus verba, indice & interprete optimo Rittershuſio noſtro, hæc ſunt Homil. 4. ad Hebræos: εἰπὲ γάρ μοι, τί βούλονται οἱ ὕμνοι; οὐχὶ τὸν θεὸν δοξάζομεν καὶ εὐχαριστοῦμεν ὅτι λοιπὸν ἐστεφάνωσε τὸν ἀπελθόντα, ὅτι τῶν πόνων ἀπήλλαξεν, ὅτι τῆς δειλίας ἐκβαλὼν ἔχει παρ' ἑαυτῷ, οὐ διὰ τοῦτο ὕμνοι; οὐ διὰ τοῦτο ψαλμῳδίαι; ταῦτα γὰρ

πάντα χαιρόντων ἐστί. Nec dubitat ibidem ſanctus ille orator affirmare, Deum ipſum iſta ἐπιτείχισμα (ſic enim loquitur) hoc eſt, iſtiusmodi quaſi munimenta humanorum animorum exſtruxiſſe ad evertendam illam perverſam conſuetudinem plangendi & inſolabiliter lugendi mortuos.

CAPUT VII.

De Ludiis & Scurris, qui funeribus Indictivis admoti. Libertos novos lectum domini præceſſiſſe, probatur teſtimonio Juſtiniani Imp. Livii & Appiani. Excuſſa Dionyſii Halicar. verba, quæ ſecus aſſerere videbantur. Plures lectos uni funeri prælatos: in iisque fortaſſean collocatas imagines, quæ in funeribus ſolebant circumferri. Dionis Caſſii, qui imagines relatorum in Deos ab hac pompa eximit, autoritas in dubium vocata. Damnatorum imagines fractas nec latas fuiſſe in exequiis. Simulacra etiam devictarum gentium & capta ab hoſtibus ſpolia lectum mortui antelata. Præceſſiſſe quoque Lictores cum faſcibus & inſignibus honorum, ſed inverſis.

AC ne quid ineptiarum intermitteretur, Ludios quoque & hiſtriones in funeribus Indictivis lectum mortui præceſſiſſe invenio apud Dionyſium Halicar. lib. 7. ἴδον δὲ καὶ ἐν ἀνδρῶν ἐπισήμων ταφαῖς ἅμα ταῖς ἄλλαις πομπαῖς προηγουμένους τῆς κλίνης τοὺς σατυριστὰς χόρους κινουμένους τὴν σικίννην ὄρχησιν, μάλιστα δὲ ἐν τοῖς τῶν εὐδαιμόνων κήδεσι. Hoc eſt, *Quin etiam in illuſtrium virorum funeribus præter alias pompas vidi & Satyricos choros, qui lectulum præcedebant, & ſicinnium ſaltationem ſaltabant: præcipuè verò in fortunatorum virorum funeribus.* Atque hoc

hoc loco etiam colloco scurras & mimos, qui exsequiis interdum solebant adhiberi: ut patet ex Suetonio in Vespasiano cap. 19. *Sed in funere Pavo archimimus personam ejus ferens, imitansque, ut est mos, facta & dicta vivi, interrogatis palam procuratoribus, quanti funus & pompa constaret, ut audiit HS. centies, exclamavit, centum sibi sestertia darent, ac se vel in Tiberim projicerent.* Videndus idem scriptor in Tiberio cap. 57. Ex hac enim consuetudine Scurra iste, de quo ibi agitur, funeri videtur admotus, licet id Suetonius διαῤῥήδην non dicit. De Libertis orcinis sive charonianis diserte Justinianus Imperator loquitur, illos pileatos lectum sui domini præcessisse, Cod. De Lat. Libert. *Qui Domini funus pileati antecedunt, si hoc ex voluntate fiat vel testatoris vel hæredis, fiant illico cives Romani.* Quem ritum Livius lib. 38. respiciens scribit, Q. Terentium Culleonem *adeo amicum Corneliæ familiæ fuisse, ut pileatus, sicut in triumpho ierat, in funeri quoque ante lectum* [Scipionis] *iverit.* Erat autem à Scipione hic Terentius servitio exemptus; ideoque ipsum *omni vita, ut dignum erat, libertatis auctorem coluit*, teste eodem Livio lib. 30. in fine. Huc accedit, quod Appianus Alexandr. Mithridatico, de Prusia memoriæ proditum reliquit: Περσέως δ' ἁλόντος, inquiens, ἀπήντισε τοῖς Ῥωμαίων στρατηγοῖς εἷμά τε ῥωμαϊκὸν ἀμπεχόμενος, ὃ καλοῦσι τήβεννον, καὶ ὑποδήματα ἔχων ἰταλικόν, τὴν κεφαλὴν ἐξυρημένος, πίλιον ἐπικείμενος. Et addit: ᾧ τρόπῳ τινὲς προΐασι τῶν ἐν διαθήκαις ἐλευθερωθέντων. Ambitiosam hanc procerum Rom. consuetudinem perstringit Dionys. lib. 8. his verbis: ἔγωγ' οὖν ἐπίσταμαί τινας ἅπασι τοῖς δούλοις συγκεχωρηκότας εἶναι ἐλευθέρους μετὰ τὰς ἑαυτῶν τελευτάς, ἵνα χρηστοὶ καλῶνται νεκροὶ καὶ πολλοὶ ταῖς κλίναις αὐτῶν ἐκκομιζομέναις παρακολουθῶσι τοὺς πίλους ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς ἔχοντες. Hoc est, *Equidem scio quosdam, qui testamen-*

mento omnes suos servos manumiserunt, ut post mortem boni audirent, & multi lectulos eorum ferales prosequerentur pileati. Quo loco sunt, qui libertos hosce lectum patroni sui proximè fuisse secutos affirmare non dubitant, contra clarissimam Livii, Appiani & ipsius Justiniani auctoritatem. Atqui ego, cur ita sentirent, causæ nihil video. Nam ex Dionysii verbis, irent præ an ponè sequerentur, cognosci liquidò non potest. Propriè παρακολουθεῖν est honoris causâ latus tegere alicui: ponitur & pro Sequi è vestigio. Sed in genere Prosequi significat, quod alia voce προπέμπειν dictitant Græci. Sic quod ait Capitolinus, *Verum Marcus Imp. Capuam usque prosequutus est*, possis Græcè dicere, τῷ Οὐήρῳ μάκρῳ μέχρι Καπύης παρηκολουθήσε. Hac notione apud Dionysium capiebat noster Casaubonus, cum ipsius sententiam super hunc locum exquirerem. Veniebat etiam mihi in mentem ita existimare, reliquos quidem lectulos, qui solebant interdum funeribus præferri, fuisse subsecutos hosce libertos: at verò antecessisse lectum, quo mortuus ferebatur; ita ut inter lectulos imaginum & lectum ipsius defuncti irent hi Charonitæ. Dixit enim Dionysius non τῇ κλίνῃ, sed ταῖς κλίναις ἐκκομιζομέναις. Nam plures lectos uni mortuo esse prælatos, notissimum est: etsi id lege 12. tab. esset prohibitum, quæ extat apud Cicer. leg. *Plusa. fonera. unei. nei. facito. neiue. pluseis. lectos. endoferto.* Sic, ut Servius autor est, in funere Marcelli Augustus sexcentos lectos præferri jussit: Et Sylla sex millia habuit. Et apud Tacitum lib. 16. *Largitur in servos quantum aderat pecuniæ, & si qua asportari possent, sibi quemque deducere, tres modo lectulos ad suprema retineri jubet.* At cui usui fuisse hos lectos putabimus? Credo, ut paternæ maternæque gentis imagines in iis collocarentur. Has enim funeribus nobilium adhi-

adhibitas, testis Porphyrio ad illud Horatii: *Funus atque imagines ducunt triumphales.* Ubi sic ait interpres, *In funere nobilissimis quibusque solebant præferri imagines Majorum, quod observari videmus in funeribus principum.* Crebrò hujus ritus meminere autores. Cicero 2. Orat. *Brute quid sedes? quid illam anum patri nunciare vis tuo? quid illis omnibus, quorum imagines duci vides? quid majoribus tuis?* Valerius Max. lib. 8. cap. 15. *Africanus imaginem in cella Jovis opt. max. positam habet: quæ quotiescunque funus aliquod Corneliæ genti celebrandum est, inde petitur.* Epitoma Livii 48. de Lepido: *Præcipit filiis, ut lecto se strato sine linteis, sine purpura efferrent: imaginum specie, non sumptibus nobilitari maximorum virorum funera solere.* Tacitus lib. 3. Annal. tradit. lectum Juniæ *viginti clarissimarum familiarum imagines antelatas* fuisse. Idem lib. 4. de funere Drusi: *Circumfusas lecto Claudiorum Liviorumq; imagines, defletum in foro, laudatum pro rostris.* Ubi Guichardus *circumfixas* legit, lectis fuisse affixas istas imagines existimans: quod non probo. Agnoscit has in funere Liviæ etiam Dio lib. 58. Propertius hanc pompam detestatur:

Nec mea tunc longa spatietur imagine pompâ.

Neque in Germanici funere eas prælatas, autor Tacitus lib. 2. *Funus sine imaginibus & pompa per laudes & memoriam virtutum ejus celebre fuit.*

Erant autem hæ imagines nihil aliud, quam expressa corporis effigies humerorum tenus, è cerâ, consolationis ergò asservatæ. Nam ut Lactantius ait lib. 2. de falsa Relig. cap. 2. *omnino fingendarum similitudinum ratio idcircò ab omnibus inventa est, ut posset eorum memoria retineri, qui vel morte subtracti vel absentia fuerunt separati.* Hujusmodi imaginibus atria sua nobiles Romani exornabant, collocando eas ordine in ligneis

quibusdam thecis vel armariis, unde exsequiarum tempore depromebantur, ut colligere est ex Plinio lib. 35. cap. 2. *Expressi cerâ vultus singulis disponebantur armariis, ut essent imagines, quæ comitarentur gentilitia funera: semperque defuncto aliquo, totus aderat familiæ ejus, qui unquam fuerat, populus.* In Principum tamen funeribus non solùm gentilitiæ, sed quorumlibet magnorum virorum ac virtute præstantium imagines prælatæ: ut in funere Augusti Dio lib. 56. Καὶ μετὰ ταύτας (εἰκόνας scilicet) αἵ τε τῶν προπατόρων αὐτοῦ, καὶ αἱ τῶν ἄλλων συγγενῶν τῶν τεθνηκότων (πλὴν τοῦ Καίσαρος, ὅτι ἐς τοὺς ἥρωας ἐσεγέγραπτο) αἵ τε τῶν ἄλλων Ῥωμαίων τῶν καθ' ὁτιοῦν πρωτευσάντων, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Ῥωμύλου ἀρξάμεναι, ἐφέροντο. Καί τις καὶ τοῦ Πομπηΐου τοῦ μεγάλου εἰκὼν ὤφθη, &c. Idem factum in aliis exsequiis. Quòd verò hic Dio dicit, Cæsaris imaginem in funere Augusti ideo non fuisse conspectam, quoniam is in Deorum numerum adscriptus, id antè etiam lib. 47. tradiderat, ubi Trium virorum super hac re edictum recitat his verbis: πρὸς δὲ τούτοις ἀπεῖπον μὲν, μηδεμίαν εἰκόνα αὐτοῦ, καθάπερ θεοῦ τινος ὡς ἀληθῶς ὄντος, ἐν ταῖς τῶν συγγενῶν αὐτοῦ ἐκφοραῖς πέμπεσθαι. Atque de Augusti imagine simile Senatus decretum memorat lib. 56. Ταῦτά τε, inquiens, αὐτῷ ἐψηφίσθη, καὶ ὅπως μήτ' εἰκὼν αὐτοῦ ἐν ἐκφορᾷ τινὸς πομπεύῃ. Cæterùm super fide Dionis valde ambigit Lipsius in Epistolicis lib. 4. Ep. 3. primùm quod ea res ab aliis non sit tradita, ne à Tacito quidem, qui tamen hujusmodi sententias adulatione eximias non facilè solet præterire. Deinde quod Æneæ ac Romuli etiam imagines, licet & ipsi in Deorum numerum relati fuerint, funebri pompæ ornandæ adhibiti sint, ut Tacitus indicat in funere Drusi lib. 4. *Funus imaginum pompâ maximè illustre fuit, cum origo Juliæ gentis Æneas, omnesque Albanorum reges, & conditor urbis Romulus, post Sabina*

bina nobilitas, Atta Clausus cæteraque Claudiorum effigies longo ordine spectarentur. Sed ego hanc litem non fecero meam. Illud scio, si quis turpi & immani crimine damnatus esset, ejus imaginem damnari & frangi solitam, nec in exsequiis ferri. Unde Juvenalis Satyr. 8.

Frangendâ miseram funestat imagine gentem.

Tacitus lib. 11. Annal. *Cotta Messalinus ne imago Libonis exsequias posterorum comitaretur censuit.* Sic Bruti & Cassii imagines abolitas, docet Tacitus in fine lib. 3. Annal. *Viginti clarissimarum familiarum imagines antelatæ sunt, Manlii, Quintii, aliaque ejus nobilitatis nomina: sed præfulgebant Cassius atque Brutus hoc ipso, quòd effigies illorum non visebantur.* Quot igitur majorum imagines, totidem videntur lectuli funeribus prælati, ita ut suus cuilibet imagini lectulus esset, in quo portabatur. Quanquam interdum non in hujusmodi lectis, sed in oblongis perticis vel hastis imagines has fuisse latas, ut fercula triumphorum solebant, non ineptè quis existimaverit, præeunte nobis ad hanc conjecturam Silio, qui lib. 10. de funere Pauli sic ait:

Non conjux natìve aderant, non juncta propinquo,
Sanguine turba virûm: aut celsis de more feretris
Præcedens prisca exsequias decorabat imago.

Porrò non imagines solùm, sed & simulachra gentium urbiumque subactarum, & nomina sub titulis hostium victorum ipsaque spolia ab hostibus capta præferri & exhiberi solebant in funeribus Imperatorum. Dionysius Halicar. lib. 8. de funere Coriolani: Ἐπειδὰν δὲ πάντα ηὐτρέπιστο, θέντες ἐπὶ στρωμνῆς εὐπρεπεστάτης ἠσκημένης κόσμῳ, τὴν αὐτοκρατόρειον ἔχοντα ἐσθῆτα, καὶ πρὸ τῆς κλίνης αὐτοῦ φέρεσθαι κελεύσαντες λάφυρά τε καὶ σκῦλα καὶ στεφάνους, καὶ μνήμας, ὧν εἷλε πόλεων, ἦραν τὴν κλίνην οἱ λαμπρότατοι τῶν νέων ἐν τοῖς κατὰ πολέμους ἔργοις. Tacitus de funebri pompa Augusti:

gusti: *Tunc consultatum de honoribus ex quibus maximè insignes visi, ut portâ triumphali duceretur funus: Gallus Asinius, ut legum latarum tituli, victarum ab eo gentium vocabula anteferrentur.* Quod etiam factum esse autor Dio lib. 56. τά τε ἔθνη πάνθ' ὅσα προσεκτήσατο ἐπιχωρίως σφίσιν ὡς ἕκαστα ἀπῃκασμένα ἐπέμφθη. *Omnesque nationes, quas subegisset, cum suo ipsarum cultu efficta cernebantur.* Id ipsum de Pertinacis funere narrat idem autor lib. 74. παρῆλθον μετὰ ταῦτα τὰ ἔθνη πάντα τὰ ὑπήκοα ἐν εἰκόσι χαλκαῖς ἐπιχωρίως σφίσιν ἐσταλμένα. *Transierunt deinde nationes omnes subjectæ imperio Romano in statuis æneis, sic ornatis, ut est cujusque gentis patria consuetudo.* Intellexit hoc Lucanus lib. 8. de funere Pompeii, quem non petere dicit,

Præferat ut veteres feralis pompa triumphos.

Et allusit Virgilius lib. 11. in funere Pallantis:

Multaq; præterea Laurentis præmia pugnæ
Aggerat & longo prædam jubet ordine duci.

Nec multò post:

Indutosq; jubet truncos hostilibus armis
Ipsos ferre duces, inimicaq; nomina figi.

Quin imò lictores cum fascibus, aliaque insignia magistratuum, quos olim gesserunt, præcessisse, Polybius tradidit, lib. 6. αὐτοὶ μὲν οὖν ἐφ' ἁρμάτων οὗτοι πορεύονται. ῥάβδοι δὲ καὶ πελέκεις καὶ ἄλλα τὰ ταῖς ἀρχαῖς εἰωθότα συμπαρακεῖσθαι, προηγεῖται, κατὰ τὴν ἀξίαν ἑκάστῳ τῆς γεγενημένης κατὰ τὸν βίον ἐν τῇ πολιτείᾳ προαγωγῆς. Hoc est, *Isti igitur curru sic incedunt, Fasces verò & secures ac reliqua principatibus consueta, secundum dignitatem cujusque præcedunt, quâ, dum in vivis esset, in Rep. eminuit.*

Et notandum, fasces hosce verti solitos, ut discimus ex Tacito lib. 3. Annal. de funere Germanici: *Igitur tribunorum centurionumq; humeris cineres portabantur:* præ-

præcedebant incompta signa, versi fasces. Quem morem tetigisse videtur Virgilius dicto loco:

——tum mœsta phalanx, Teucriq́ sequuntur,
Tyrrheniq́ duces & versis Arcades armis.

Ubi Servius: *Lugentum more*, inquit, *mucronem hastæ, non cuspidem contra terram tenentes: scuta autem invertentes non propter numina illic depicta, ne eorum simulacra cadaveris pollu erentur aspectu, ut nonnullis frustra placet. Nam lugentium mos est prioris habitus immutatio.* Albinovanus in funere Drusi:

Quos primùm vidi fasces in funere vidi,
Et vidi versos indiciumq́ mali.

Statius 6. Thebaid.

——versis ducunt insignibus ipsi
Grajugenæ reges.

CAPUT VIII.

Funera humeris elata, & à quibus. Vespillones, Sandapilones, Barginnæ, Sandapilarii, *Lecticarii in Ecclesia Constantinopolitana* κόπιαται.

QUi Funebrem lectum præcesserint, jam vidimus: Sequitur de iis, *qui funus extulerunt.* Quod officium plerumque à proximis hæredibus fuisse obitum, indicat Servius in lib. 6. Æneid. *Deferendi feretrum propinquioribus virilis sexus dabatur munus.* Horatius lib. 2. Satyr. 5.

——cadaver
Unctum oleo largo nudis humeris tulit hæres.

Hinc Q. Metell. Macedonic. *à quatuor filiis illatum rogo, uno Prætore, tribus consularibus, duobus triumphalibus, altero Censorio,* testatur Plinius lib. 7. cap. 44. & Valer. Maxi-

Maximus lib. 7. de Felicitate. Et Plutarchus de fortuna Romanor.

Nonnunquam etiam Servi manumissi cadaver Domini sui portabant, si non anteirent: Unde Persius Satyr. 3.

—— at illum
Hesterni capite induto subiêre Quirites.

Interdum verò imperatores aliique præclarè de Republ. meriti à magistratu vel Senatoribus, vel patritiis efferebantur. Nam Coriolanum οἱ λαμπρότατοι τῶν νέων ἐν τοῖς κατὰ πολέμους ἔργοις extulerunt, teste Dionysio lib. 8. Et C. Julii Cæsaris *lectum pro rostris in forum magistratus & honoribus functi detulerunt*, ut annotavit Suetonius in ejus vita. Sic Augusti *corpus ad rogum humeris Senatorum ferendum*, conclamasse Patres autor est Tacitus lib. 1. Annal. Imò verò quidam cùm ex populo, tum exteris etiam Romæ commorantibus non contenti erant vulgari more funus prosequi, sed propenso in defunctum amore & observantiâ, suis humeris lectum efferebant: quod in funere Æmilii Pauli contigisse, narrat Plutarchus in ejus vita: ὅσοι γοῦν κατὰ τύχην παρῆσαν Ἰβήρων καὶ Λιγύων καὶ Μακεδόνων, οἱ μὲν ἰσχυροὶ τὰ σώματα καὶ νέοι, διαλαβόντες τὸ λέχος ὑπέδυσαν καὶ παρεκόμιζον. οἱ δὲ πρεσβύτεροι συνηκολούθουν, ἀνακαλούμενον τὸν Αἰμύλιον εὐεργέτην καὶ σωτῆρα τῶν πατρίδων, hoc est, *Quotquot fortè eo tempore Romæ fuerunt Hispani, Ligures, Macedones, ex his juvenes quique corpore erant valido, feretrum subierunt: majores natu verò prosecuti sunt Servatorem & Patrem patriæ Paullum appellantes.* Sic Trebius, qui in ædilitate populo assibus frumentum præstiterat, *supremo die populi humeris in rogum portatus est*, ut scriptum reliquit Plin. l. 16. c. 3. Et Cn. Pompejum non optare,

Ut Romana suum gestent pia colla parentem.

canit

canit Lucanus lib. 8. Juvenalis Satyr. 10. de infelicitate Priami:

Incolumi Troja Priamus venisset ad umbras
Assaraci magnis solemnibus Hectore funus
Portante, ac reliquis fratrum cervicibus, inter
Iliadum lacrumas, &c.

Ex quibus locis abundè constat, humeris elata fuisse funera, non autem eo modo, ut Rævardus & Fruterius existimarunt, quorum opinionem alibi posuimus.

Quod si verò mortuus tenuioris erat fortunæ, vel populo invisus, eum à Vespillonibus exportari solitum legimus. De Domitiano Imperatore Suetonius c. 17. *Cadaver ejus populari sandapila per Vespillones exportatum.* Cui astipulatur & Eutropius lib. 7. *Funus ejus cum ingenti dedecore per vespillones exportatum & ignobiliter sepultum.* Sic de Heliod. Sycophanta Ammianus Marcellin. lib. 29. *Funus ejus per vespillones elatum, &c.* Hinc Festus: *Vespæ & Vespillones dicuntur, qui funerandis corporibus officium gerunt, non à minutis illis volucribus, sed quia vespertino tempore eos efferunt, qui funebri pompâ duci propter inopiam nequeunt.*

Variè autem hæc vox scribitur. Alii cùm simplice liquida: ut Isidor. in Glossis: *Vespillones fossarii, qui mortuos sepeliunt, bajuli.* Nonnulli verò Vispillo, ut Lexicon Græcolatinum vetus: Νεκροθάπτης, *Vespillo, Libitinarius.* Sunt etiam qui Bispellones vel Bispelliones scribunt: Glossar. vetus: *Bispelliones*, Νεκροθάπται, κοπιάται, *Bispillo.* Νεκροφόρος. In qua scriptione diversam originem putat eruditissimus Fr. Junius ad Tertull. de Pall. cap. 4. nempe à binis palliis, quod scilicet lugubres vestes superinducerent. Quid est quæso curiosè ingeniosum esse, si hoc non est? nec enim nescire potuit, vir doctiss. literarum B. & V. vicinitatem, & sæpè, imò ferè sem-

semper unam pro alterâ usurpari. Rectius igitur meo quidem animo Servius, qui hosce homines *à vespera primùm Vesperones, & deinde Vespillones* dictos censet. Verùm de his minutiis Grammaticorum παῖδες viderint.

Dicuntur etiam *Sandapelones*, ut in Glossar. *Sandapelo*, νεκροθάπτης. Sidonius *Sandapilarios* vocat lib. 2. Epistol. 8. qua voce non Sandapilarum fabros, sed bajulos intelligit. Appellarunt etiam *Barginnas*: Glossarium vetus, *Barginna*, νεκροφόρος, βάρβαρος, προφώνησις βαρβάρου. Sic enim distinctè legendum in Gloss. hoc sensu, ut sit Vespillo Barginna, ut sit Barbarus Barginna, ut insuper sit Barbarorum acclamatio Barginna; quod cum bonâ veniâ Jac. Cujacii dictum velim, qui in Novel. 3. malè combinat.

Sed hic Christianorum quoque consuetudinem breviter subjiciemus. Ac in Ecclesia Constantinopolitana erant *Lecticarii* à Constantino Magno primùm instituti, qui gratuitam exportandis mortuis operam præstarent, dicti alio nomine κοπιαταὶ à laborando. Hi ex mille & centum officinis annuos habebant reditus, unde funerum sumptus fierent, ut est in Novella Justiniani 43. & 59. & in Novell. Leonis 12. Non autem dubium, quin idem vel certè non absimilis ritus in Romana Ecclesia obtinuerit. Sæpissimè tamen homines pietate & vitæ sanctimoniâ celebres ab ipsis Episcopis & Sacerdotibus ad sepulturam elatos constat. De Paulæ matris funere D. Hieronymus in Epistola ad Eustoch. *Ex hinc non ululatus, non planctus, ut inter seculi homines fieri solet, sed psalmorum linguis diversis examina concrepabant. Translata est Episcoporum manibus & cervicem feretro subjicientibus, cum alii Pontifices lampades cereosque præferrent, alii choros Psallentium ducerent, &c.*

Sic cadaver B. Fulgentii per Sacerdotes deportatum, legitur in ejus vita: *Manè verò postquam multitudo maxima populorum de locis finitimis ad exsequias venit, Sacerdotum manibus ad Ecclesiam civitatis, quæ Secunda dicitur, ubi etiam reliquias Apostolorum constituerat, deportatus, sortitus est honorabile monumentum.* De Filimatiâ quoque matrona honestissima sic loquitur Sidonius Apollinaris lib. 2. Epist. 8. *Hanc tamen, si quis haut incassum honor cadaveribus impenditur, non Vespillonum Sandapilariorumque ministeria omnino sa tumulavere: sed cum Libitinam ipsam flentes omnes exteri quoque prensitarent, remorarentur, exoscularentur, sed sacerdotum propinquorumq; manibus excepta, perpetuis sedibus dormienti similior illata est.* Possem plura addere: sed quid opus multis exemplis, in re tam manifesta & extra omnem controversiam positâ?

CAPUT IX.

De Pheretro. Isidori in ejus Etymologiâ investiganda ridiculum acumen. Latura, Latus. Capulum *eodem significatu.* Capularis senex, Σορέλλην. *Pheretrorum discrimen pro qualitate defunctorum. Lectica elati honestiores: Sandapilâ viles & servi. A quot personis ea gestata. Funera interdum aperte elata, interdum tectè.* Larvata Funera *quæ?*

QUemadmodum igitur pro diversitate defunctorum alii atque alii fuerunt Νεκροφόροι: ita etiam diversa fuisse Νεκροφορεῖα observo. Dicebantur ea γενικῶς *Feretra*, sive Græcum mavis, *Pheretra*: utrumque à ferendo, quod vel pueri intelligunt. Sed audiamus acumen Isid. l. 18. orig. c. 9. *Pharetra*, inquit ille, *sagittarum*

theca à ferendo jacula dicta, sicut & Pheretrum, ubi funus ducitur: quæ ideò Etymologiam communem habent, quia Pharetra mortem, Pheretrum mortuum portat. En cor Zenodoti, en jecur Cratetis! Frustra laurum mordeo, ita mihi præcordia saliunt ad risum. Pheretrum autem latinè *Laturam* dixeris. Glossar. Græcolatinum: *Latura,* φέρετρον. Festi mutilator: *Latitaverunt, Cato posuit, pro sæpè tulerunt.* Sic *Latus* pro feretro videtur usurpasse Apul. lib. 2. Metam. *Pompa funeris publici ductabatur per forum, occurrit ad latus quidam mœstus in lacrymis, genialem canitiem revellens senex,* ut observavit CL. V. Jan. Gruterus amicus noster lib. 6. Suspic. cap. 8. Eodem significatu & *Capulum* usurpari invenio, sic dictum, non, *quod supra capita hominum feratur,* ut itidem nimis acutè nugatur Isidor. lib. 20. orig. cap. 11. Sed *ab eo quod corpus capiat,* teste Servio in 11. Æneid. Cui adstipulatur Nonius: *Capulum dicitur quicquid aliquam rem intra se capit.* Ubi tamen illud postea ad sepulcrum ipsum accommodat. Festus: *Capulum,* inquit, *& manubrium gladii vocatur, & id, quo mortui efferuntur, utrumque è capiendo dictum.* Utitur Lucillius Satyra 2.

Quem cum vidissent Hortensius Posthumiusq;
Cæteri item in capulo non esse aliumq; cubare.

Hinc descendit vox *Capularis,* quæ *senem jam morti contiguum* significat, teste Fulgentio de Prisco serm. Unde Plautus in Milite Sc. Cohibete:

——itan' ego tibi videor oppidò Acheronticus,
Tam Capularis? hoc est: jamjam in Proserpinæ peculio connumerandus. Et Artemona anus maritum suum Demænetum vocat *Capuli decus* Asinariâ Sc. Ain' tu. Græcis Σορέλλω dicitur, qui τὸν ἕτερον πόδα ἐν τῇ σορῷ ἔχει, hoc est, *alterum pedem in sepulchro habet.* Hesych. Σορέλλω, σκώμματι ἐπιχωρείαζον εἰς τοὺς γέροντας.

Erant

Erant igitur, quod dicere inceperamus, Pheretrorum duo potissimum genera: Lectica & Sandapila. Ac Lecticis quidem vel Lectis ditiores & nobiliores efferebantur; Græci τὴν κλίνην & τὸ λέχος vocant. Hesychius: λέχη, ἐφ' οἷς τοὺς νεκροὺς κοσμοῦσιν. Dionysius Halicar. lib. 4. Lucretiæ cadaver efferri facit ἐπὶ κλίνης μέλασιν ἀμφίοις ἐστρωμένης, *in lectica nigris vestibus instrata*. Nepos in vita Attici: *Elatus est in lecticula, ut ipse præscripserat, sine ulla pompa funeris*. Tacitus lib. 3. hist. *Simul ferebatur lecticula parvus filius velut in pompam funebrem.* Dionysius lib. 8. de funere Coriolani: ἦραν τὴν κλίνην οἱ λαμπρότατοι τῶν νέων, &c. Plutarchus in Numa: οἵτε πατρίκιοι τὸ λέχος ἀράμενοι. Seneca libr. 6. Controvers. 6. *Versæ sunt in exsequias nuptiæ, genialisque lectus mutatus in funebrem:* Eodem sensu & *Torum* accipio apud Ovidium lib. 6. Metamorph. fab. 3.

——stabant cum vestibus atris
Ante toros fratrum demisso crine sorores.

Sic Tacitus 2. *Ubi illa veterum instituta? præpositam toro effigiem, meditata ad memoriam virtutis carmina & laudationes & lacrymas?* Propertius lib. 2.

Nec mihi tum fulcro sternatur lectus eburno,
Nec sit in Attalico mors mea nixa toro.

Mortui igitur ditiores Lectica: At verò pauperiores & vilioris fortunæ homines Sandapila efferebantur. Fulgentius de Prisco serm. *Sandapilam antiqui dici voluerunt feretrum mortuorum, id est, loculum, non in quo nobilium corpora, sed in quo plebejorum atque damnatorum* [addo etiam populo invisorum] *cadavera portabantur.* Glossarium: *Sandapila*, νεκροφορεῖον. Juvenalis Satyr. 8. *Inter carnifices & fabros Sandapilarum.* Quo loci fabri Sandapilarum sunt, quos Græci Σοροποιοὺς appellant, teste Polluce lib. 10. c. 31. Item Σοροπηγοὺς, qui

Sandapilas compingunt: quæ vox est apud Nicarchum l.11.Antholog.

Καὶ πᾶσιν μία νὺξ, ἓν φάρμακον, εἷς σοροπηγός. Domitiani cadaver *populari Sandapilâ* exportatum scribit Suetonius cap.17. Hanc opinor intellexit Horatius lib.1. Satyr.8. *vilem arcam* appellans: Et Lucanus lib.8.de Pompejo:

Da vilem Magno plebeji funeris arcam,
Quæ lacerum corpus siccos effundat in ignes.

Martialis *Orcinianam spondam* dixit Epigr.5.lib.10.

Orcinianâ qui feruntur in spondâ.

Ac tale feretrorum discrimen etiam apud Massilienses observatum fuisse, testatur Valerius Maxim. lib.2. cap.6. *Duæ etiam ante portas eorum arcæ jacent: altera, quâ liberorum, altera quâ servorum corpora ad sepulturam plaustro devehuntur.*

Sed penè præterieram, certum quoque Vespillonum numerum uni Sandapilæ fuisse adhibitum: quod ex Appiano Alexand. didici, qui lib.4. ἐμφυλ. de Icilio proscripto sic loquitur: Ἰκέλιος δὲ ἐκλαθόμενος τῆς μεγαλόφρονος ἐλευθεριότητος, νεκρὸν σῶμα ἐκκομιζάμενον ὑποστὰς, τοῖς φέρουσι συνεβάσταζε τὸ λέχος. ἰδόντων δὲ τῶν φρουρούντων τὰς πύλας, ὅτι πλεονάζουσιν οἱ νεκροφόροι παρὰ τὸ σύνηθες ἑνὶ ἀνδρὶ, καὶ τοὺς μὲν φέροντας οὐχ ὑπονοούντων, τὸ δὲ λέχος ἐρευνωμένων, μὴ νεκρόν τις ὑποκρίνοιτο, οἱ νεκροφόροι τὸν Ἰκέλιον ἤλεγχον οὐχ ὁμότεχνον σφίσιν ὄντα, ἐγνωσθέντα τε οἱ σφαγεῖς ἀπέκτειναν. Hoc est, *Icilius verò pristinæ magnanimitatis & ingenuitatis immemor, cadaveri, quod efferebatur, subjecit humeros, atq; ita cum aliis bajulabat sandapilam. Portæ custodes conspicati uni mortuo Vespillones solitò plures adhibitos, nihil de ipsis suspicando, tantum scrutati sunt, ne quis vivus efferretur pro mortuo. Sed cum Icilius argueretur à sociis, quòd non esset Libitinarius, agnitus & interfectus est.* Ac

cla-

clarissimus Lipsius in Electis annotavit, Sandapilam à quatuor tantum fuisse portam, fretus autoritate Martialis, qui lib. 7. Epigramm. 75. ait:

Quatuor inscripti portabant vile cadaver,
Accipit infelix qualia mille rogus.

Lecticam verò à sex, interdum ab octo vel pluribus. Unde etiam Lectica hexaphoros & octophoros dicta. Idem Martialis lib. 2. in Zoilum Epigr. 81.

Laxior hexaphoris tua sit lectica licebit:
Dum tamen hæc tua sit, Zoile, Sandapila.

Idem lib. 6.

Invidiosa tibi quàm sit lectica requiris?
Non debes ferri mortuus hexaphoro.

Quasi diceret: Tam indignè homines ferunt te juvenem & egenum ferri lecticâ, cui sex homines subjuncti sunt, ut id vix passuri in mortuo videantur.

Sandapilis igitur & Lecticis mortuorum corpora efferri solita, hinc constat: sed quod moneo, interdum apertis, interdum verò tectis. Nam qui sua morte obierant, vel facie erant non planè deformi, illorum cadavera honestissimis vestibus induta & lectis quam splendidè ornatis imposita, palam ferebantur, ita ut unusquisque defuncti faciem, & ex vestibus ornatuque sexum facilè posset cognoscere. Cujus moris, qui hodieque in Italia & Gallia Narbonensi duret, pleni sunt omnes libri. Non rarò etiam faciem solebant fucare, præsertim fœminarum & puellarum, ut mortuæ apparerent venustiores. Id constat ex eo, quod de Britannico tradit Dio in vita Neronis: Τὸν δὲ Βρεταννικὸν, φαρμάκῳ δολοφονήσας ὁ Νέρων, ἐπεὶ δὴ πελιδνὸς ὑπὸ τοῦ φαρμάκου ἐγενήθη γύψῳ ἔχρισεν. ὑετὸς δὲ διὰ τῆς ἀγορᾶς αὐτοῦ ἀγομένου πολὺς, ὑγρᾶς ἔτι οὔσης τῆς γύψου, ἐπιπεσὼν, πᾶσαν αὐτὴν ἀπέκλυσεν, ὥς τε τὸ δεινὸν μὴ μόνον ἀκοῦσθαι, ἀλλὰ καὶ ὁρᾶσθαι. Quibus verbis

dicit, Britannici corpus gypſo oblitum à Nerone fuiſſe, ne livor appareret è veneno: ſed pluviam coortam eluiſſe gypſum, dum cadaver per forum effertur; omniumque oculis ſcelus ſubjeciſſe. Eadem & Zonaras: à quibus tamen diſſentit Tacitus, noctu elatum Britannicum aſſerens lib. 13. *Nox eadem Britannici necem & rogum conjunxit.* Quid opus igitur gypſo? cum nox hæc omnia operire & tegere potuiſſet. Quod ſi autem cadavera ita erant affecta, ut propter deformitatem vel aliam cauſam honeſtè populo oſtendi & oculis vulgi palam exponi non poſſent, veſtibus ſic involvebantur tegebanturque, ne cognoſcerentur. Quomodo Scipionem Africanum elatum autor eſt Vell. Paterculus lib. 2. *De tanti viri morte nulla habita eſt quæſtio: ejusque corpus velato capite elatum eſt.* Repertus enim fuerat manè in lectulo mortuus, ita ut quædam eliſarum faucium in cervice reperirentur notæ.

Interdum verò etiam tectis lecticis hujuſmodi Funera elata exiſtimo, motus autoritate Dionis Caſſi, qui autor eſt, Sext. Condianum ut ſe condemnatum iri intellexit, equum conſcendiſſe, ex eoque paulò poſt conſultò lapſum mortem ſimulaſſe, & tum arietem pro ejus corpore elatum combuſtumque eſſe; quæ poſtrema verba Græcè ſic ſonant: Καὶ ἀρθεὶς ὡς καὶ παραχρῆμα τελευτήσων ἐς οἴκημα ἐκομίσθη. Καὶ αὐτὸς μὲν ἀφανὴς ἐγένετο. κριοῦ δὲ σῶμα ἐς λάρνακα ἀντ' αὐτοῦ ἐμβληθὲν ἐκαύθη. Hic mihi ſubit ſuſpicari Larvis quoque interdum faciem ruinâ ædium detritam vel alio caſu mutilam velari ſolitam: cujuſmodi funera *Larvata* fuiſſe dicta obſervavit Vir clariſſimus Philippus Camerarius, magni illius Joachimi F. lib. 1. Meditat. hiſtor. cap 96. Et clarum id ex Epitaphio veteri duorum conjugali prima nuptiarum nocte in toro conjugali ruina ædium oppreſſorum, cujus ultima ver-

verba hæc sunt: *CARI PARENTES NEC LUCTU NEC LACHRYMIS MISERA AC LARVATA NOSTRA DEFLEATIS FUNERA, NE REDDATIS INFELICIORA, &c.*

CAPUT X.

Funus prosequendi officium quibus phrasibus denotatum. Vitio datum ignoto homini ivisse exsequias. Athenis quoque id lege prohibitum. Proximorum erant præcipuè hæ partes, Fœminas & Virgines quoque in funus prodiisse. Apud Christianos hunc morem improbatum à sanctis Patribus. Equi in magnatum exsequiis.

PErgimus ad eos, *qui funus prosequuti sunt.* Quod officium Romani *Sequi, Prosequi, Exsequi, Comitare funus*, & *Ire, venire exsequias* dicebant. Terentius τῷ *Sequi* utitur in Andriâ:

Funus interim
Procedit: sequimur; ad sepulchrum venimus.

Eodem sensu etiam *Prosequi* usurpatur: quod verbum ad omnes pompas est accommodatissimum. Seneca Epist. 30. *Bassus noster videbatur mihi prosequi se & componere & vivere tanquam superstes.* Apulejus lib. 8 Metamorphos. *Funus verò toto feralem pompam prosequente populo, deducitur ad sepulturam.* Respondet autem huic voci Græca προπέμπειν & παραπέμπειν & ἐκπέμπειν. Æschylus in ἑπτ' ἐπὶ Θηβ.

πῶς θολμήσω μήτε σε κλαίειν
μήτε προπέμπειν ἐπὶ τύμβῳ.

Et paulò post:

ἡμεῖς μὲν ἴμεν καὶ συνθάψομεν.
αἵδε προπομποί.

Plutarchus in Numa: ὅιτε πατρίκιοι τὸ λέχος ἀράμενοι καὶ συμπαρόντες ὁι τῶν θεῶν ἱερεῖς καὶ παραπέμποντες.

Euripides:

> Τόνδ᾽ αὖ θανόντα κ᾽ πόνων πεπαυμένον
> Χαίροντας εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων.

Ubi τὸ ἐκπέμπειν Cicero *exsequi* interpretatur in 1. Tusc. quæst.

> *At qui labores morte finisset graves*
> *Omnes amicos laude & lætitiâ exsequi.*

Sic *Comitare funus* est apud Ovidium lib. 1. de Ponto Eleg. 10.

> *Funera non potui comitare nec ungere corpus.*

Sed & *Ire* simpliciter eodem modo accipitur, quemadmodum etiam *Ire* vel *Venire exsequias*. Terentius in Andria: *Effertur, imus.* Virgilius 2. Æneid.

> *Ite, ait, egregias animas, quæ sanguine nobis*
> *Hanc patriam peperere suo, decorate supremis*
> *Muneribus.*

Quem locum imitatus videtur Silius Italicus lib. 15. Punicor. ubi occiso Marcello Hannibal sic loquitur:

> *Marcellum abstulimus Latio: deponere forsan*
> *Gens Italum tandem arma velit: vos ite superbæ*
> *Exsequias animæ & cinerem donate supremi*
> *Muneris officio.*

Apulejus lib. 3. Florid. *Proin quoniam Poëta optimus personam vitæ deposuerit: recta de auditorio ejus exsequias eundum.* Idem lib. 4. *Aspexit in pomæriis civitatis funus ingens locatum, plurimos homines ingenti multitudine, qui exsequias venerant, circumstare, omnes tristissimos & obsoletissimos vestitu.* Therentius Phormione: *Exsequias Chremeti, quibus est commodum, ite: hem tempus est.*

Ovidius lib. 2. Amor. Eleg. 6.

Psittacus Eous imitatrix ales ab Indis
Occidit: exsequias ite frequenter aves.

Sed ne verba nos diutius teneant; ad rem accedamus.

Indictiva igitur Funera quod attinet, notandum, si defunctus benè de omni Republ. fuisset meritus, tum ad ejus exsequias non solum cognatos & amicos: verum etiam totam adeò civitatem confluxisse, præconis voce & tuba ad id evocatam. Aderant magistratus, Senatores, equites atque adeò omnis populus, ut hac ratione suam erga defunctum benevolentiam testarentur, & si fieri posset, de dolore luctuque superstitum liberorum propinquorumve in se transferrent particulam, vel aliorum animis solatii aliquid quasi aspergerent. Livius lib. 24. de Hierone: *Funus fit Regium, magis amore civium & caritate, quàm curâ suorum celebre.* Exempla alia passim occurrunt. Imò Sacerdotes quoque interdum ivisse exsequias legimus: ut in funere Numæ teste Plutarcho. At in reliquis Funeribus pauci comparebant præter cognatos. Vitio enim ferè dabatur, ignoti hominis exsequias ire. Seneca innuit De Tranquillitate vitæ cap. 12. *Quorundam quasi ad incendium currentium misereberis: usque eo impellunt obvios & se aliosque præcipitant: cum interim cucurrerint aut salutaturi aliquem non resalutaturum, aut funus ignoti hominis prosequuturi, aut judicium sæpè litigantis.* Et Athenis lege erat prohibitum in aliorum funus accedere. Cicero 2. de Leg. *Sublata etiam erat celebritas virorum ac mulierum, quò lamentatio minueretur. Habet enim luctum concursus hominum: quo circa Pittacus omninò accedere quenquam vetat in funus aliorum.* Amici igitur & cognati præcipuè ibi conspiciebantur; horum enim propria funeris cura: quod & Aristoteles monuit lib. 4. Ethic cap. Εἰς τὰ κήδη δὲ μάλιστα οἴονται δεῖν τοὺς

συγγενεῖς ἀπαντᾶν. *In funera quoque cognatos potissimum prodire oportere arbitrantur.* Et non obscurè tangit Dionysius Halicarnassæus lib. 11. de Virginio loquens; ὁ δὲ τὴν μὲν ἀληθῆ πρὸς Ἀντώνιον αἰτίαν ἀποκρυψάμενος, ἀναγκαίου δέ τινος συγγενοῦς σκηψάμενος πέπυσθαι θάνατον, οὗ τὴν ἐκκομιδήν τε καὶ ταφὴν αὐτὸν ἔδει ποιήσασθαι κατὰ τὸν νόμον, ἀφίεται. Hoc est, *Virginius verò cum veram causam Antonium celasset, & se cujusdam cognati necessarii mortem audisse simularet, cujus funus & sepultura sibi ex lege esset curanda, dimissus est.* Hinc Plinius libr. 35. cap. 2. *Semper defuncto aliquo totus aderat familiæ ejus, qui unquam fuerat, populus.* Cicero pro Quintio: *Si funus id habendum sit, quò non amici conveniunt ad exsequias cohonestandas, sed bonorum emptores, ut carnifices, ad reliquias vitæ lacerandas & distrahendas.*

Solebant autem morientes interdum amicos suos vel liberos legato aliquo invitare, ut exsequias sibi venirent. Valens in L. Si tibi D. De Legat. 3. *Si tibi & ei, qui ex tribus liberis meis in funus meum venerit, centum aureos legavero.* Mæcianus etiam sub hac conditione, *si ad exsequias funeris mei venerit*, Legata quandoque data ostendit, in L. conditionum, quæ D. De Condic. & dem. Atque hæc forsan intelligenda sunt de amicis & liberis, qui peregrè aberant, vel alibi habebant domicilium.

Non autem viri solùm; sed & Fœminæ funus prosequebantur, unaque innuptæ filiæ cum reliquis cognatis mulieribus, ut patet ex Plutarchi Problem. ubi causas investigat, cur filiæ aperto capite & solutis crinibus prodeant in funus. Locum ipsum inferiùs laudamus: Similem verò ritum etiam apud Athenienses usitatum fuisse, testatur præter alios Terentius in Andria cum inquit;

Effertur, imus: interea inter mulieres
Qui ibi aderant, fortè unam adspicio adolescentulam
Formâ. Sos. *bonâ fortasse.*

Idipsum manifestè significavit Lysias in defensione, quam scripsit Eratostheni, qui adulterum domi deprehensum occiderat. Affirmat enim ille, interitum matris originem fuisse omnium suorum malorum: quòd uxor, cum in funus processisset, spectata primò ibi sit à delicato illo adolescente, cum quo postea consuetudinem stupri habuit. Inquit autem purus ille scriptor: ἐπειδὴ γὰρ ἡ μήτηρ ἐτελεύτησε, πάντων τῶν κακῶν ἀποθανοῦσα αἰτία μοι γεγένηται; ἐπ' ἐκφορὰν γὰρ αὐτῇ ἀκολουθήσασα ἡ ἐμὴ γυνὴ, ὑπὸ τούτου τοῦ ἀνθρώπου ὀφθεῖσα, χρόνῳ διαφθείρεται. Vide P. Victorium lib. 3. Var. Lect. cap. 12. Id verò de iis intelligendum est, qui proximo sanguinis nexu cohærebant mortuo. Nam reliquis in funus prodire, aut domum funestam ingredi fas non erat, nisi jam sexagenariis: ut est in lege Solonis apud Demosthenem in Oratione ὑπὲρ Ἁγνίου κλήρου: Βαδίζειν δὲ τοὺς ἄνδρας πρόσθεν ὅταν ἐκφέρωνται. Τὰς δὲ γυναῖκας ὄπισθεν. γυναῖκα δὲ μὴ ἐξεῖναι εἰσιέναι εἰς τὰ τοῦ ἀποθανόντος, μηδ' ἀκολουθεῖν ἀποθανόντι ὅταν εἰς τὰ σήματα ἄγηται, ἐντὸς ἑξήκοντα ἐτῶν γεγονυῖαν, πλὴν ὅσαι ἐντὸς ἀνεψιαδῶν εἰσι. At verò apud Messenios mulieres in funus prodire probro habitum fuit: ut colligere est ex Æliano lib. 6. Var. hist. cap. 1. ubi inhumanitatis accusat Lacedæmonios, quod Messeniorum mulieres bello captas id facere coëgerint. Λακεδαιμόνιοι, inquit, Μεσσηνίων κρατήσαντες, τῶν μὲν γινομένων ἁπάντων ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ τὰ ἡμίση ἐλάμβανον αὐτοὶ καὶ τὰς γυναῖκας τὰς ἐλευθέρας εἰς τὰ πένθη βαδίζειν ἠνάγκαζον, καὶ τοὺς ἀλλοτρίους καὶ μηδὲν σφίσι προσήκοντας νεκροὺς κλαίειν. Hoc est, *Lacedæmonii Messeniis superatis omnium quæcunque in Messenia erant dimidiatam partem sibi ceperant, & mulieres liberas in funera prodire coëgerunt,*

runt, & alienos neque quicquam ad se pertinentes mortuos lugere. Nisi forte, quod malim, de Præficis hic locus intelligendus est, quarum vicem obire à Lacedæmoniis coactæ sint mulieres Messeniorum. Sed nec Christianis mulieribus virginibusque id fuisse permissum, ex S. Patrum scriptis apparet. Synesius Epist. 3. οὐ γὰρ οἶμαι, νομίζεται νυμφευτρίαις βαδίζειν ἐπ᾽ ἐκφοράν, *non esse moris novam nuptam ad funus convenire.* D. Chrysostomus περὶ τῆς ἱερωσύνης lib. 3. Δεῖ δὲ καὶ ἐκφορῶν καὶ παννυχίδων ἀπείργειν: virgines intelligit: οἶδε γὰρ οἶδεν ὁ πολυμήχανος ὄφις ἐκεῖνος καὶ διὰ χρηστῶν πράξεων τὸν αὐτοῦ παρασπείρειν ἰόν. Καὶ χρὴ τὴν παρθένον πανταχόθεν τειχίζεσθαι καὶ ὀλιγάκις τοῦ παντὸς ἐνιαυτοῦ προβαίνειν τῆς οἰκίας, ὅτ᾽ ἂν ἀπαραίτητοι καὶ ἀναγκαῖαι κατεπείγωσι προφάσεις. Hoc est, *Jam & virgini oportet funebres pompas & publica pervigilia interdicta esse; novit enim, novit ingeniosissimus serpens ille vel per bona suum ipsius virus disseminare. Propterea virginem oportet undecunque tanquam muro circumseptam esse, ac toto anno perrarò domo egredi: idque demum cùm inexcusabiles & necessariæ urgebunt causæ*; ut utar versione clarissimi amicissimique nostri Davidis Hœschelii, fugientium Græcarum literarum strenui vindicis, cujus optimis in aureum hunc scriptorem Notis debemus etiam illud ex Synesii Epistola testimonium: id volui, benevole Lector, nescius ne esses.

Non autem homines solùm, sed & equos in Magnatum exsequiis ivisse, qui mos hodieque durat, videre est ex Chrysostomo Homil. 3. ad populum Antiochenum: *Divite aliquo mortuo, non servos solos & ancillas: sed & equos necessarii sacco amicientes & agasonibus tradentes, ad sepulturam sequi jubent, calamitatis magnitudinem ostentantes & omnes ad misericordiam allicientes.*

C A-

CAPUT XI.

Habitus & mores lugentium. Lacrymæ. Planctus & στερνοτυπία. Lacerationes lacertorum & genarum. Hæ Solonis legibus & 12. tabul. vetitæ quidem, sed non sublatæ. Hadr. Junii in causa hujus legis investiganda lapsus.

JAm verò de habitu & moribus funus prosequentium & in luctu constitutorum, inprimis verò eorum, qui defuncto sanguine proximiores, nonnihil dicendum esse ordo monet. Re igitur diligenter considerata, quantum quidem mihi libraria supellectile destituto memoria jam suppeditat, invenio cùm in aliis luctibus, tùm verò etiam in hoc funebri antiquitus præcipuè usitatas fuisse Lacrymas, planctum, & στερνοτυπίαν, Lacerationes genarum, Querelas & maledicta in Deos, crines passos, scissos, interdum etiam tonsos, ornamenta deposita, cultum & vestes mutatas, & quæ alia sunt hujus generis, de quibus singulis jam distinctè agam & per partes.

Ordiar autem à Lacrymis & fletu, qui adeò notus in funere, ut ferè me pudeat de eo verbum ullum facere. Terentius Andria: *In ignem posita est, fletur.* Ovidius 1. de Ponto Eleg. 10.

Illum ego aliter flentem mea funera vidi,
Ponendus quàm si frater in igne foret.

Homerus Odyss. Δ.

Τοῦτο νυ καὶ γέρας οἶον ὀϊζυροῖσι βροτοῖσι
Κείρασθαί τε κόμην βαλέειν τ' ἀπὸ δάκρυ παρειῶν,
Namque hæc sola manent miseros solatia mortis
Et tondere comam & lacrymis respergere vultus.

Corippi hac de re locus est, quem adhuc adscribam, ut

eum

eum macula liberem, quâ laborat: sic enim ille lib. 3. de funere Justiniani Imp.

Funduntur lacrymæ ritu nivis, imbre madebant
Cunctorum vestes, proprioq́; in fonte natabant
Madentes oculi, vultusq́; sinusq́; rigabant.

Apagè illud *Madentes* & L. *Manantes*.

Nec plura addo, in re adeò obviâ ac protritâ, notâque etiam iis, *qui nondum ære lavantur*.

Raro autem solæ lacrymæ: sed comites ferè semper habebant Planctum & στερνοτυπίαν. Lucianus de luctu: οἰμωγαὶ δὲ ἐπὶ τούτοις καὶ κωκυτὸς γυναικῶν καὶ παρὰ πάντων δάκρυα καὶ στέρνα τυπτόμενα. Plutarchus ad Apollonium: Καὶ ἐν οἷς ἐδυσχέραινον σφόδρα μνήμασιν ἀνοιμώζοντες καὶ στερνοτυπούμενοι λαμπρὰς εὐωχίας συνίστανται μετὰ μουσουργῶν. Ovidius lib. 9. Metamorph. de Thisbe, cum Pyramum proprio gladio confossum vidisset:

Sed postquam remorata suos agnovit amores,
Perculit indignos claro plangore lacertos,
Et laniata comas, amplexaq́; corpus amatum
Vulnera supplevit lacrymis.

Idem in Epist. Sapphus ad Phaonem:

Postquam se dolor imminuit, mea pectora planxi,
Nec puduit ruptis exululare comis.
Non aliter quàm si nati pia mater adempti
Portet ad extructos corpus inane rogos.

Propertius lib. 2. ad Cynthiam:

Tu verò nudum pectus lacerata sequeris,
Nec fueris nomen lassa vocare meum.

Juvenalis alludit Satyra 13.

Et majore domus gemitu, majore tumultu
Planguntur nummi quàm funera.

Arnobius lib. 5. adversus Gentes. De Gallis Deûm matris: *Quid pectoribus applodentes palmas passis cum crini-*

bus Galli? Nonne illos referunt in memoriam luctus, quibus mater turrita cum Acdesti lachrymabili puerum prosequuta est ejulatu? Et statim: *Et cur more lugentium cædant pectoribus lacertos, & fortunam imitentur in lamentabili constitutorum sorte.* Libanius de Loquacitate mulieris: Πέμψατέ με ταχέως εἰς τὴν τελείαν ἡσυχίαν. ἀναμίξατέ με τοῖς ἀπελθοῦσι τοῖς ἀναισθήτοις. πῶς γὰρ οὐκ εὐδαίμων ὅταν ὁ μὲν ἐπὶ κλίνης φέρηται, κόπτωνται αἱ γυναῖκες, οἱ δὲ προσήκοντες ὀλοφύρωνται. ὁ δὲ τούτων ἀκούῃ μηδέν. Hoc est, *Damnate me quamprimùm perfecta quiete, efficite ut numerum beatorum fato functorum sensuque cassorum augeam. Qui tunc beatulus non essem, cum hoc quidem corpusculum in lectica deferretur & mulieres plangerent & cognati ac necessarii lugerent: mortuus verò nihil horum quicquam audiret.* Artemidorus lib.1.cap.43.de mammis: Πολλάκις δὲ καὶ πένθος, μάλιστα δὲ καὶ γυναιξὶ σημαίνουσι: αὗται γὰρ ἐν πένθει καὶ τοὺς μαζοὺς λωβῶνται. Hoc est, *Sæpè etiam mammæ luctum præsertim mulieribus significant. Hæ enim in luctu etiam mammas dilaniant.* Atque hujus στερνοτυπίας principes erant Præficæ, de quibus jam ante diximus; hæ enim modum plangendi cæteris dabant, iisque ad pectus plangendum ac alias nugas præibant: accinente etiam tibia funebri. Id quod etiam ex Eusebio discimus lib.9.hist Eccl.cap.8. οὐδ᾽ ἦν ἄλλο τι θεωρεῖν ἢ θρήνους μετὰ τῶν συνήθων αὐτοῖς αὐλῶν τε καὶ κτύπων. Unde & in Evangelio D. Matthæi cap.11. ηὐλήσαμεν ὑμῖν καὶ οὐκ ὠρχήσασθε, ἐθρηνήσαμεν καὶ οὐκ ἐκόψασθε. De Ægyptiis, quibus peculiariter hæc stultitia quasi addita, vide Herodotum lib.11.

Non autem lacertos tantum & pectora lacerabant: sed etiam genas vultumque ipsum: cujusmodi lacerationes mulieribus potissimum erant peculiares. Servius in lib.3. Æneid. *Varro dicit mulieres in exsequiis & luctu* ideò

ideò solitas ora lacerare, ut sanguine ostenso inferis satisfaciant. Et in lib. 12. *Moris fuerat, ut ante rogos humanus sanguis effunderetur vel captivorum vel gladiatorum, quorum si fortè copia non fuisset, laniantes genas suum effundebant cruorem, ut rogis illa imago restitueretur.* Quem morem Atheniensibus suis jam ante Solon: & Romanis Decemviri severè interdixerunt. De Solone Plutarchus testatur in ejus vita: Ἐπέστησε καὶ τοῖς πένθεσι νόμον, ἀπείργοντα τὸ ἄτακτον καὶ ἀκόλαστον, Et mox: Ἀμυχὰς κοπτομένων καὶ τὸ θρηνεῖν πεποιημένα καὶ τὸ κωκύειν ἄλλον ἐν ταφαῖς ἑτέρων ἀφεῖλεν. In Duodecim tab. verò etiam scriptum memorat Cicero 2. leg. *MULIERES GENAS NE RADUNTO.* Plinius etiam vocem *radendi* retinet lib. 11. cap. 37. *Infra oculos malæ homini tantum, quas prisci genas vocabant, 12. tab. interdicto radi à fœminis eas.* Festus: *Radere g.* interpretatur *unguibus* scindere vel cruentare: Est enim Festi locus mutilus & tale quid subintelligi debet. Non igitur audiendus Servius, qui legem hanc ita concipit: *Mulier faciem ne carpito.* Non enim faciem, sed genas: nec carpito, sed radito vel potius radunto, numero plurium in Legibus fuisse ex dictis liquet. Solon fortean dixerat, ἀμύσσειν παρειάς: quod propriè τὸ ξέειν τοῖς ὄνυξι. Eustathius ad hunc locum Iliad. α. —— σὺ δ' ἔνδοθι θυμὸν ἀμύξεις, citat ἀμύσσειν παρειὰν & interpretatur. Apud Lucianum de luctu est ἀμύσσειν τὸ πρόσωπον: ubi etiam τῶν φοινισσομένων παρειῶν meminit. Possis etiam δρύπτειν παρειὰς interpretari illud *genas radere*: nam & Homerus ἀμφιδρυφεῖς παρειὰς lugentium mulierum appellat. Lævorsum autem hanc legem accepit doctissimus alioquin & politissimus Hadrianus Junius in Commentar. De Coma cap. 2. existimans τὸ *radere* hic idem esse quòd forficulâ resecare, quemadmodum barbæ solent. Disertè enim dicit ideo vetitam hanc muliebrium genarum

rum rasuram, ut ne diuturno radendi usu succrescentibus pilis à natura non datis fœminæ sub ementito virilis oris honore fallerent. Atqui non id Solon, non Decemviri voluere: sed genarum lacerationes intellexere, quæ unguibus fiebant. His enim fœminæ solebant mortuo parentare: Et quanquam de ea re caverint leges: non tamen utique fuit observatum. Ovidius testatur lib. 3. Trist. Eleg. 3.

Parce tamen lacerare genas, nec scinde capillos,
Non tibi nunc primum, lux mea, raptus ero.

Quo alllusit & libr. 2. Amor. Eleg. 6. de morte Psittaci:

Ite piæ volucres & plangite pectora pennis,
Et rigido teneras ungue notate genas.

Ungue notare genas dixit στίζειν τὰς παρειὰς τῇ ὄνυχι quomodo etiam loquitur Eleg. 5. lib. 3. ejusdem lusus:

Ilia cui placuit quamvis erat horrida vultu,
Ungue notata comas, ungue notata genas.

Sic Virgil. lib. 4. Æneid. de Anna Didonis mortem deplorante:

Unguibus ora soror fœdans & pectora pugnis.

Et Petronius Arbiter in Satyr. matronæ Ephesinæ *faciem unguibus sectam* tribuit. Apud Quintilianum etiam declam. 10. fit mentio mulieris, quæ filium lugens *sanguinantes ad judices porrigit lacertos, quæ scisso laniatoque vultu, quæ lividis præsertim uberibus, &c.* Hinc Artemid. l. 1. c. 30. Παρειὰς παχείας ἔχειν, ἀγαθὸν πάντι, μάλιστα γυναιξί. τὸ γὰρ ἰσχνὰς ἔχειν ἢ ἡλκομένας, λύπας ἢ πένθος σημαίνει. ἰσχνὰς μὲν λύπας, ἡλκομένας δὲ πένθος. ἐν γὰρ τοῖς πένθεσι λωβῶνται τὰς παρειὰς οἱ ἄνθρωποι. h. e. *Genas habere crassas, omnib. bonum est, maximè mulieribus. Verùm graciles & ulceratas tristitiam & luctum significat: illæ quidem tristitiam, hæ verò luctum. Nam in luctibus homi-*

nes genas dilaniare solent. Perstringit hanc muliebrem insaniam D. Basilius Seleuciæ Episcopus elegantissimis verbis, dignissimisque ut hîc etiam legantur: Ea verò sic sonant: Νῦν καὶ τῶν ἄλλων κακῶν καὶ τούτου τῶν γυναικῶν τὸ νόσημα κρατεῖ, ἐπίδειξιν ἐν τοῖς θρήνοις ποιοῦνται καὶ τοῖς κωκυτοῖς αἱμάσσουσαι βραχίονας, σπαράττουσαι τρίχας, χαράδρας ποιοῦσαι κατὰ τῶν παρειῶν: αἱ μὲν ὑπὸ πένθους, αἱ δ' ὑπὸ ἐπιδείξεως, καὶ φιλοτιμίας, αἱ δὲ ὑπὸ ἀζωΐας καὶ βραχίονας γυμνοῦσαι ἐπὶ μέσης τῆς ἀγορᾶς.

Caput XII.

Convitia & Querelæ in Deos. Capilli passi, lacerati, pulvere sparsi.

Præterea nonnulli præ nimia impatientia etiam querelis Deos suos onerabant, eosque conviitiis ferè incessebant, quòd ab illis aspectu charorum suorum essent privati. Unde Silius lib. 13. de Scipione, cùm de morte suorum propinquorum audisset:

——pietas irata sinistris
Cœlicolis furit atq; odit solatia luctus.

Claudianus in præfat. lib. 3. in Eutropium:

Improbe quid pulsas muliebribus astra querelis.
Quod tibi sub Cypri littore parta quies.

Statius lib. 3. Thebaid.

Primæviq; senes & longo examine matres
Invidiam planxere Deis, miseroq; tumultu
Bina per ingentes stipabant funera portas.

Idem lib. 5. Sylvar.

& injustos rabidis pulsare querelis
Cœlicolas solamen erat.

Ex quo ritu etiam loquitur lib. 3. Sylvarum:

Scili-

Scilicet exhausti Lachesis mihi tempora fati
Te tantum miserata dedit: Superiq; potentes
Invidiam timuere tuam.

Neque intra hos terminos se continuit illorum insania: sed etiam Deorum suorum aras & templa lapidare solebant, statuas dejicere, & nescio quid non vindictæ loco perpetrare. Clarum id ex Suetonio in vita Caligulæ cap. 5. *Tamen longè majora & firmiora de eo judicia in morte ac post mortem extitere. Quo defunctus est die, lapidata sunt templa, subversæ Deûm aræ, Lares à quibusdam familiares in publicum abjecti, partus conjugum expositi.* Quo referendus & Senecæ locus de Vita Beata cap. 26. *Nullam mihi injuriam facitis, sicut nec Dis quidem hi, qui aras evertunt.* Vide Arrianum lib. 2. dissertat. Epictet. cap. 22.

Cæterùm ut omnia ad mœrorem & tristitiam essent composita, veteres capillamento quoque luctum præ se ferebant. Ac in Fœminis quidem crines solutos ac circum colla fluitantes observare licet: Imò verò etiam in viris, si qui comam alerent. Unde Pedo Albinovanus in Epicedio Germanici:

Vidimus attonitum fraterna morte Neronem
Pallida projecta flere per ora coma.

Sed in fœminis frequentius: quibus ferè proprium hoc auctilis capillitii & ad talos usque promissi decus natura indulsit. Apertè sanè Plutarchus in Problem. testatur filias τ͂ κόμαις λελυμέναις *solutis crinibus* funus fuisse prosequutas. Livius lib. 1. de sorore Horatiorum: *Solvit crines & flebiliter nomine sponsum mortuum appellat.* Ovidius lib. 2. Fastorum de Lucretia:

——*passis sedet illa capillis,*
Ut solet ad nati mater itura rogum.

Idem lib. 6. Metamorph. fab. 7. de Philomela:

Mox ubi mens rediit, passos laniata capillos
Lugenti similis, &c.

Et in Epistola Ariadnes ad Thesea.

Aspice demissos lugentis more capillos,
Et tunicas lacrymis, sicut ab imbre, graves.

Ubi *demissos*, id est, in nodum non substrictos, vel non defectos. Sic etiam Tibullus lib.1.Eleg.1.

Tu manes ne lade meos, sed parce solutis
Crinibus, & teneris, Delia, parce genis.

Idem lib. eodem Eleg.3.

Non soror Assyrios cineri qua dedat odores,
Et fleat effusis ante sepulchra comis.

Catullus in Carmine de Nuptiis Pelei & Thetidis,

Illius egregias virtutes claraq; facta
Sæpè fatebuntur gnatorum in funere matres:
Cum tremulo incanos solvent à vertice crines,
Putridaq; infirmis variabunt pectora palmis.

Petronius in Satyr. de celebri illâ matronâ Ephesinâ: *Non contenta vulgari more funus passis prosequi crinibus, aut nudatum pectus in conspectu frequentiæ plangere.* De Gallicis mulieribus vide Cæsarem lib.7. bell.Gallic. De Fadilla autem Herodianum lib.1.

Sed & laceratas evulsasque à fœminis comas videre est apud Curtium lib.10. ubi Darii mater audita morte Alexandri laceratis crinibus humi corpus abjecit. Quod & Præficas factitasse ex Lucillii versibus supra memoratis liquet. Atque ab hac ineptia neque viri sibi temperarunt. Cicero 3. Tusculanar. *Ex hac opinione sunt illa varia & detestabilia genera lugendi, pedores muliebres, lacerationes genarum, pectoris, capitis percussiones. Hinc ille Agamemnon Homericus & idem Accianus.*

Scindens dolore identidem intonsam comam.

In quo facetum illud Bionis: Perinde stultissimum Regem

in

in luctu capillum sibi evellere, quasi calvitio mœror levaretur. Quippe cum crines in luctu vellere sit cruciatum cruciatui addere, nec enim id citra dolorem fieri queat. Græci τίλλειν τὴν κόμην dixerunt. Lucianus de luctu: Πάυσαι τιλλόμενος τὴν κόμην καὶ τὸ πρόσωπον ἐξ ἐπιπολῆς ἀμύσσων. Scholiastes Aristophanis ad Ranas: Τὸ οὖν τίλλειν τὰς τρίχας καὶ κόπτεσθαι ἅμα μὲν ὡς ἐπὶ τετελευτηκότι ἀναγκαίως. Ex quo ritu etiam, post allocutionem & conventiones inter 3. viros & Sex. Pompejum habitas, milites utriusque partis in mutua salutatione cum propinquos suos & amicos concidisse intelligerent, lugentium specie, comas suas discerpsisse & lacerasse vestimenta, narrat Diol.48. his verbis: Μαθόντες δὲ τὴν ἀλήθειαν, τάς τε τρίχας ἐσπάραττον, καὶ τὰς ἐσθῆτας περιέρρηγνυντο. ὀνομαστί τε αὐτοὺς ἀνεκάλουν, ὡς καὶ ἐπακοῦσαί τι δυναμένους καὶ πένθος, ὡς καὶ τότε τελευτώντων, αὐτοῦ τε που κειμένων σφῶν ἐποιοῦντο.

Imò verò etiam pulveris cinerumque aspergine capillitium solebant sordidare: ne quid hic silentio prætereamus. Facit id apud Homerum Iliad. 18. Achilles audita Patrocli morte:

> Αμφοτέρῃσι δὲ χερσὶν ἑλὼν κόνιν αἰθαλόεσσαν
> Χεύατο κὰκ κεφαλῆς.

Et Priamus pulvere aspersus Hectoris filii mortem luget, Iliad. ω. Sic Electra Euripidæa πιναρὰν κόμαν *sordidam & pulverulentam comam* à patris mortis morte ostentat. Hinc Virgilius 12. Æneid.

> *Demittunt mentes, it scissa veste Latinus*
> *Conjugis attonitus fatis urbisq; ruina,*
> *Canitiem immundo perfusam pulvere turpans.*

Idem 10. Æneid.

> *Canitiem multo deformat pulvere.*

Et in Ciri:

> ——*Clade exterrita tristi*

Intonsos multo deturpat pulvere crines.

Catullus in Car. de Nuptiis Pelei & Thetidis.

Caniciem terræ atq; infuso pulvere fœdans.

Silius Italicus lib.12. de Campanis:

——lugent juvenesq; senesq;
Vulgusq; proceresq; gemant: scissæq; capillos
Plangunt ora simul matres Calydonides Oeneus
Pulvere caniciem genitor vultusq; seniles
Fœdat humi fusus.

Ex dictis igitur liquet, apud Romanos etiam & Græcos ritum istum capita cineribus aspergendi in luctu fuisse usitatum; non verò tantummodo apud Judæos, quibus hac consuetudine nihil frequentius: ut vel sexcentis testimoniis possem probare, si foret necesse, & & non alii ante me monuissent.

Caput XIII.

Fœminas Græciæ in Luctu tonsas, aliquam multis testimoniis probatur. Sed non videri id fuisse perpetuum. Viri in luctis & periculis comam nutriebant. Germanorum mos.

Sed quando capillata illa occasio sese jam nobis obtulit, non possum, quin utraque eam manu apprehendam, & quædam adhuc de crinium lugubri tonsura adjiciam tam è Græcis aliarumvè gentium quàm Romanis ritibus desumpta. Cur enim non liceat nobis interdum excurrere, si modò non omnino extra lineas.

De Græcis memoriæ prodidit Plutarchus, morem apud illos obtinuisse, ut viri quidem in luctu comam alerent, mulieres verò eam tonderent. Verba ejus in

Ρω-

Ῥωμαϊκοῖς hæc ſunt: Καὶ παρ' Ἕλλησιν ὅταν δυστυχία τις γενήσεται, κείρονται μὲν αἱ γυναῖκες, κομῶσι δὲ οἱ ἄνδρες. Cujus ritus origo, ſi Euripidis Scholiaſtæ fides habenda, talis fuiſſe videtur; Athenienſes in Æginam exercitum miſerant, qui occidione periit, deletus ab Æginetis Laconum ſubſidio uſis, ſolo relicto cladis nuncio, quem interfectorum conjuges circumſtipatum fibulis confoderunt: ob eam cauſam SCto interdictus fuit fabularum uſus, virique comam alere juſſi, mulieres tonderi præter legem naturæ. Ut autem de Mulieribus primò dicamus, iis etiam lugubrem tonſuram vel κουρὰς πενθίμους aſſignat idem Plut. in Conſol. ad uxor: Καὶ περὶ μύρου μὲν ἐνίους καὶ πορφύρας διαμάχεσθαι ταῖς γυναιξὶν, κουρὰς δὲ συγχωρεῖν πενθίμους καὶ βαφὰς ἐσθῆτος μελαίνης καὶ καθίζεις ἀμόρφους καὶ κατακλίζεις ἐπιπόνους. Accius in Amphithryone apud Nonium:

—— Sed quænam hæc eſt
Mulier funeſta veſte, tonſu lugubri?

Euripides in Alceſtide;

Πένθος γυναικὸς τοῦδε κοινοῦσθαι λέγω
Κουρᾷ ξυρήκει καὶ μελαμπέπλῳ στολῇ.

Et apud Calabrum Briſeis κειραμένη πλοκάμους. h. e. *tonſis crinibus* herum ſuum luget. Quomodo & univerſam Græciam luxiſſe obitum Alcæi Poëtæ ait Antipater quodam Epigrammate;

Ἄπλεκτον χαίταν ἐν χροῒ κειραμένην. h. e.
Attonſo implexo vertice ad uſq; cutim.

Sic Suetonius in Caligula narrat, quoſdam regulos audita Germanici morte *uxorum ſuarum capita raſiſſe ad indicium maximi luctus*.

E diverſo tamen Terentius in palliata fabula non tonſam, ſed promiſſam comam in muliere funebri agnoſcit. Sic enim apud illum in Heautont. Act. 2. Sc. 3. loquitur Syrus:

 Texen-

Texentem telam studiosè ipsam offendimus,
Mediocriter vestitam veste lugubri,
Ejus anus causa, opinor, quæ erat mortua:
Capillus passus, prolixus, circum caput
Rejectus negligenter.

Et in Phormione Act. 1. Sc. 2. virgini matrem mortuam lamentanti *capillus passus* tribuitur. Ac sanè quomodo crines solvere comasque lacerare potuissent, quod fœminas factitasse constat, nisi comam illas aluisse & capillos circumcaput fluitare sivisse affirmemus?

Viros autem quod attinet, & hos quoque in luctu aut periculis constitutos comam nutrivisse, testatur Artemidorus lib. 1. ὀνειροκριτικῶν. cap. 20. ἡδὲ ἀτημέλητος ἐν συμφοραῖς αὔξεται θρὶξ. Et cap. 23. Καὶ μὲν ὅτι οὐδεὶς ἐν περιστάσει πονηρᾷ ἢ συμφορᾷ τινι καθεστὼς κείρεται. ἀλλ' οἷς μάλιστα μέλει εὐπρεπείας ἀλύποις τε καὶ οὐκ ἀπόροις. Nec difficile id exemplorum appositione confirmare. Cicero 4. Verr. *Sordidati maximâ barbâ & capillo Romæ biennium propè fuerunt.* Livius lib. 44. de Legatis Alexandrinis? *Sordidati barba & capillo promisso cum ramis oleæ ingressi curiam, procubuerunt & oratio quàm habitus fuit miserabilior.* C. Julium Cæsarem audita clade Turriana barbam capillumque submisisse, nec antè demisisse, quàm vindicasset, autor Suetonius in ejus vita cap. 67. Idem factitavit Augustus propter cladem Varianam, teste eodem cap. 23. De Antonio victo refert hæc Plutarchus: καὶ κόμην μὲν ἀτημελὴς βαθὺς πώγων μετὰ τὴν ἧτταν εὐθὺς ἦν αὐτῷ καθειμένος. Sic Caligulam Imp. mortuâ Drusilla mœroris adeo impatientem fuisse, ut noctu ab urbe profugerit, & cum Campaniam transcurrisset, Syracusasque petiisset, rursus inde redierit *barba capilloque promisso*, tradit idem Suetonius. Macrinum quoq; Antiochiæ barbam nutriisse in signum luctus,

luctus, memorat Herodianus lib. 5. Et Curium illum, quem Horatius lib. 1. carm. *incomptis capillis* nominat, cæsariem suam nunquam totondisse propter Præturæ repulsam, scribit Acro Horatii interpres. Ex eodem ritu apud Siculos quoque fluens & promissa coma ad renovandam luctus memoriam olim videtur fuisse usitata; ut ex Lycophrone discimus, qui in carmine illo σκοτεινῷ sic loquitur de hac Insula:

> κρατὸς δ' ἄκουρος νῶτα καλλυνεῖ φόβη
> μνήμην παλαιῶν τημελοῦσ' ὀδυρμάτων. h. e.
> *Intonsa per tergum fluet capitis coma*
> *Doloris antiqui memoriam refricans.*

Sic ex Germaniæ nostræ populis nonnulli barbam capillosque, si quando cladem aliquam accepissent, solebant submittere, nec ante votivum oris habitum exuere, quam sese de hostibus ulti essent, Tacit. de morib. Germ. *Aliis Germanorum usurpatum rara & privata cujusque audientia, apud Cattos in consensum vertit, crinem barbamque submittere, nec nisi hoste cæso exuere votivum obligatumque virtuti oris habitum.* de Saxonib. id refert Paul. Warnefr. l. 3. de gestis Langob. c. 7. *Sex quoque millia Saxonum, qui bello superfuerant, devoverunt se neq; barbam neque capillos incisuros, nisi se de hostibus Suevis ulciscerentur.* Denique Reos quoque capillum submittere solitos planum ex Plinio l. 7. Epist. 27. & Agell. l. 3. c. 4.

CAPUT XIV.

De Rasura virorum lugubri, à plerisq; gentibus eam usurpatam. Naufragi rasi. Non caput aut genas solùm: sed & supercilia in luctu tonderi solita. Loca scriptorum modò promissos, modò rasos in luctu crines astruentium in concordiam reducta. Equi in luctu magno tonsi.

PRomissos in luctu virorum capillos vidimus: reliquum est, ut de Tonsis etiam dicamus. Nam & hos cùm in omni quidem luctu, tum verò hoc nostro funebri frequentissimos fuisse, innumera scriptorum loca testantur. Intelligendum autem hoc de rasura, quâ quis sibi ipse crines amputabat: Nam quibus apud tonsorem multæ horæ transmittebantur, *dum decerpitur, si quid proxima nocte succreverit, dum de singulis capillis in consilium itur, dum aut disjecta coma restituitur, aut deficiens hinc inde in frontem compellitur*, ut Senecæ verbis utar, illi tantum abest, ut in luctu fuerint constituti, ut etiam omnibus voluptatibus lætitiaque abundarint, Artemidorus non obscurè indicat lib. 1. ὀνειροκριτικ. cap. 23. κείρεσθαι δὲ ὑπὸ κουρέως, ἀγαθὸν πᾶσιν ἐπίσης δηλοῖ. ἔστι γὰρ, ὡς εἰπεῖν, ἀπὸ τοῦ καρῆναι ἢ τὸ χαρῆναι κατὰ παραλλαγὴν στοιχείου ἐκδέξασθαι. Dicit à tonsore per somnium tonderi, lætitiæ signum esse, & τὸ κείρεσθαι à verbo καρῆναι, quod unius literæ permutatione χαρῆναι est, originem trahere. Mox autem subjungit: εἴ τις ἑαυτὸν κείρει, πένθος αἰφνίδιον ἢ συμφορὰν μεγάλων κακῶν ἀνάπλεων σημαίνει. οἱ γὰρ ἐν τοιούτοις γινόμενοι, ἑαυτοὺς ἀνάγκη περικείρεσθαι. *Si quis seipsum tondeat, luctum subitaneum aut calamitatem magnis malis refertam significat. Qui enim in talibus versantur, necessario seipsos circumtondent.* A quo nihil abit Astrampsychus in senariis suis onirocriticis:

Τρίχας καρῆναι, πραγμάτων δηλοῖ βλάβην.
Τρίχας πεσεῖν δὲ κίνδυνον φέρει μέγαν.

Quos Hadr. Junius ita reddidit:

Damnum in negotiis coma abrasa indicat.
Discrimen ingens, si cadant crines, notat.

Velut Federicus Morellus Professor Regius;

Tonsi capilli, damna rerum detegunt.
Fluxus capillorum periculum edocet.

Sed clarissimè de hoc ritu Herodotus lib. 2. τοῖσι ἄλλοισιν ἀνθρώποισι νόμος ἅμα κήδεϊ κέκαρθαι τὰς κεφαλὰς, τοὺς μάλιστα ἱκνέεται. *Apud cæteros homines more receptum est, ut in luctu statim capita radantur, & eorum potissimum, ad quos jure luctus perveniebat.* Eadem tradit Athen. lib. 15. de coronis: Διὰ καὶ περὶ τὰ πένθη τοὐναντίον παρασκευάζομεν. ὁμοιοπαθεῖς γὰρ τοῦ κεκμηκότος, κολοβοῦμεν ἡμᾶς αὐτοὺς τῇ τε κουρᾷ τῶν τριχῶν, καὶ τῇ τῶν στεφάνων ἀφαιρέσει. *Quamobrem in luctu nos contra tanquam eodem dolore tangamur, ac qui affligitur, decurtamus nos & tonso capillo & detractis coronis.* Tangit & Senec. l. 5. de benef. c. 6. *Si Regem in luce media errantem ad rerum naturam admisisset, usque eo ignarum, ut quo die Solis defectio fuit, regiam clauderet, & filium, quod in luctu ac rebus adversis moris fuit, tonderet.* Quò pertinet & proverbialis locutio: Ξυρεῖν ἐν χρῷ: de qua Paræmiographi: Παροιμία ἐπὶ τῶν εἰς βάθος ἁπτομένων λεγομένη καὶ ἐπὶ τῶν ἐπικινδύνων πραγμάτων. Et Triclinius apud Sophocl. annot. pro hoc proverbio, ἐν ξυρῷ ἵσταται τὸ πρᾶγμα, dici etiam ξυρεῖ ἐν χρῷ. Utitur Sophocles in Ajace.

Ξυρεῖ γὰρ ἐν χρῷ τοῦτο, μὴ χαίρειν τινά.

quasi dicat, summoperè metuendum est, ut non gavisurus sit aliquis ob ea, quæ hic nunciat. De hoc ritu insignis adhuc locus est Artemidori lib. 1. cap. 23. ubi disertè affirmat, Rasuræ somnium portendere nautis quidem naufragium: ægrotis verò extremum vitæ discrimen: idque hanc ob causam, quod naufragi & à diuturno morbo se recolligentes radi consueverint, eo periculi magnitudinem aliis testatam facientes. Sic enim ait: Ξυρᾶσθαι δοκεῖν τὴν κεφαλὴν ὅλην πλέουσι διαῤῥήδην ναυάγιον σημαίνει, καὶ νοσοῦσιν εἰς ἔσχατον ἐλάσαι κίνδυνον. πλὴν οὐκ ἀποθανεῖν. Ναυαγήσαντες μὲν γὰρ ἢ ἐκ μεγάλης σωθέντες νόσου, ξυρῶνται οἱ ἄνθρωποι, οὐ μὴν οἱ ἀποθανόντες. Rasos autem naufragos fuisse etiam Juvenalis indicat Satyr. 12.

Tunc stagnante sinu gaudent ibi vertice raso,
Garrula securi narrare pericula nautæ.

Et Nonius Marcellus: *Qui liberi fiebant, ea causa calvi erant, quod tempestatem servitutis videbantur effugere, sicut naufragio liberati solent.* De hoc ritu Petronius in Satyrico: *Ergo illi qui sunt, qui nocte ad Lunam radebantur? pessimo medius fidius exemplo. Audio enim non licere cuiquam mortalium in nave neque ungues neque capillos deponere, nisi cum pelago ventus irascitur. Excanduit Lychas hoc sermone turbatus: Et, itane, inquit, capillos aliquis in nave præcidit & hoc nocte intempesta? attrahite ocyus nocentes in medium, ut sciam quorum capitibus debeat navigium lustrari.* Allusit hunc morem procul dubio Apostolus in Actis cap. 27. cum inquit: οὐδενὸς γὰρ ὑμῶν θρὶξ ἐκ τῆς κεφαλῆς πεσεῖται. Sed non malè me operam collocaturum existimo, si nonnullis exemplis consuetudinem hanc ponendorum in luctu crinium illustravero. Athenienses in feriis Apaturiis subornasse quosdam μέλανα ἱμάτια ἔχοντας καὶ ἐν χρῷ κεκαρμένους *pullatos & cute tenus attonsos*, ἵνα πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἥκοιεν, ὡς δὴ συγγενεῖς ὄντες τῶν ἀπολωλότων, scribit Xenophon. lib. I. ἑλληνικῶν. Sic Argivi à Lacedæmoniis bello superati in campis Thereaticis lege caverunt, ne quis comam nutriret ante recuperatum pristinæ gloriæ decus, derelicto priore comam alendi studio, ut memoriæ proditum est ab Herodoto lib. I. & Plutarcho in Lysandro. E diverso autem Lacones tum victores sanxere, ne quis comam tonderet, abrogato more ipsis solemni. Quo alludens apud Platonem Socrates Phædonem tali dicterio perstringit: *Si essem*, inquiens, *qui tu, sacrosanctè juraverim, quod Argivi fecerunt, comam non prius alere, quam expugnatis Simmiæ & Cebetis rationibus victor extiterim.* Myrmidonas in funere Achillis comam circumtondisse refert Calaber his verbis:

ἀμ-

——ἀμφὶ δὲ χαίτας
Μυρμίδονες κείραντο.——

Sic nunciata Germanici morte, *Regulos quosdam barbam posuisse ad indicium maximi luctus*, autor Suetonius in Calig. Et mortuo Attila totum exercitum truncata crinium suorum parte obitum ejus luxisse refert Jornandes in reb. Geticis. Atque hæc est causa, cur Priamus in illa calamitatum & malorum Iliade faciem cute tenus rasam habuisse legatur. Unde etiam πριαμωθῆναι proverbialiter pro *obradi* usurpatum fuit. Hesychius: πριαμωθήσομαι, ξυρήσομαι, ἐπειδὴ τὸ τραγικὸν τοῦ πριάμου πρόσωπον ξυρείας ἐστίν.

Apud Ægyptios quoque gentem præ cæteris nationibus superstitioni altissimè immersam, à mortuo Api bove nemo non comam radebat, si vel puniceos Nisi cincinnos illa superasset, autor Lucianus libro de sacrificiis; & Plinius lib. 8. Histor. Natur. De eadem ineptia Julius Firmicus libro de Errore profanar. relig. *In adyto habent Osiridis sepultum idolum: hoc annuis luctibus plangunt, radunt capita, ut miserandum casum Regis sui turpitudine dehonestati defleant capitis.* Quibus similia memorat Plutarchus libro de Iside & Osiride. Imò verò, si vel canis in quadam domo obiisset, tum totam statim familiam radi solitam, scriptum reliquit Diodorus Siculus libro 1. ἀλλὰ μὲν καὶ καθ' ἣν μὲν οἰκίαν εὑρεθῇ κύων τετελευτηκώς, ξυρῶνται πάντες οἱ κατ' οἶκον ὄντες ὅλον τὸ σῶμα καὶ ποιοῦνται πένθος. *Totum corpus*, inquit. Ergo non caput solum & genæ: sed & supercilia radebantur. Nam has tres potissimum corporis partes in luctu tonderi solitas, expressè scribit Theodoretus quæstionibus in Deuteronom. cap. ιγ. τινὲς μὲν γὰρ τῶν ἀλλοφύλων ἐθνῶν τῆς κεφαλῆς ἀπεκείροντο τρίχας, καὶ ταύτας προσέφερον τοῖς νεκροῖς. τινὲς δὲ τὰς τῶν γενείων, ἄλλοι

τὰς

τὰς τῶν ὀφρύων. Et de ſuperciliis quidem etiam Artemidorus teſtatur lib. 1. cap. 27. ἔθος γὰρ παλαιὸν ἐπὶ πένθει τὰς ὀφρύας ψιλοῦσθαι. *Vetus mos eſt in luctu ſupercilia nudari.* Solitos autem hoc factitare Ægyptios, de quibus ſermo erat, videre eſt ex D. Ambroſio, qui lib. 6. Ep. 36. ſic ait: *Et cum ipſi capita & ſupercilia radant, ſi quando Iſidis ſuſcipiunt ſacra, ſi fortè Chriſtianus vir attentior ſacroſanctæ religioni veſtem mutaverit, indignum facinus apellant.* Quòd igitur veterum ſcriptorum monumenta interdum promiſſam in luctu comam, interdum verò tonſam agnoſcant, ex jam dictis opinor ſatis ſuperque conſtat.

Non autem adducta iſta loca ſecum invicem pugnare exiſtimandum eſt: ſed hæc variationis iſtius cauſa, quod ſingulis ferè annis immutari ſoleant affectiones hominum & conſuetudines in modum æſtuarii augeſcendo ſimul & decreſcendo: ut taceam quòd non ſolum quælibet natio & gens, ſed & privatus quiſque ferè peculiare ſuum ſtudium ſectatus ſit, ita ut qui comam aut barbam alere ſolebat, ingruente luctu eam radi curaverit: & contra, cui capilli tonſi erant, is luctus tempore eos creſcere augerique permiſerit: quod ſubinnuit Herodotus lib. 2. ubi cum dixiſſet, reliquas quidem gentes in luctu radi ſolere, mox addit: αἰγύπτιοι δὲ ὑπὸ τοῦ θανάτου ἀνιεῖσι τὰς τρίχας αὔξεσθαι τάς τε ἐν τῇ κεφαλῇ καὶ τῷ γενείῳ, τέως ἐξυρημένοι. Id eſt, *Ægyptii verò in morte ſuorum ſinunt capitis barbæque pilos creſcere, qui antea tonſi fuerant.* Sed clarius indicat id Gregorius I. Pontifex Maximus qui lib. 2. Moral. cap. 17. ait, morem veterum fuiſſe, ut quiſquis ſpeciem corporis ſui capillos nutriendo ſervaret, eos tempore afflictionis abſcinderet: & rurſus, qui tranquillitatis tempore capillos abſcinderet, eos in oſtenſione afflictionis nutriret.

Quid?

Quid? quod non se solum in luctu, sed & equos solebant tondere ad indicium maximi mœroris. Id Mardonium fecisse Herodotus: & Alexandrum Magnum in funere Hephæstionis & Thebanos mortuo Pelopida Plutarchus memoriæ prodiderunt. Sic Admetum Phæreorum Regem in morte uxoris suæ Alcestidis equos tonderi jussisse, memorat Euripides his verbis:

Τέθριππά τε ζεύγνυσθε καὶ μονάμπυκας
Πώλους, σιδήρῳ τέμνετ' αὐχένων φόβην.

Persas quoque audita Masistii cæde se ipsos & equos & jumenta totondisse, autor Herodotus lib. 9.

CAPUT XV.

Ritus imponendi crines super mortui pectus, vel ejus sepulchrum Romanis ac Græcis frequentatus.

POteram jam filum hoc de capillis abrumpere: sed ne alibi iterum cogamur τριχολογεῖν, quæ restant adhuc breviter attexemus. Evulsos igitur ac tonsos rasosque in omni quidem luctu crines ex dictis liquidò apparet: At verò in hoc nostro funebri solebant illos mortuis offerre, & super ipsorum pectora vel tumulos imponere parentandi gratia. Unde eleganter Maximus Tyrius orat. 8 quæ inscribitur, τίς ἡ τοῦ Σωκράτους ἐρωτική, comam esse dicit τὸ τελευταῖον δῶρον ἤδη καταθαπτομένῳ. *Ultimum, quod jam sepulto donari potest, munus.* Crebrò hujus ritus meminere autores. Dionysius Halic. lib. 11. scribit, Virgines fœminasque, cum funus duceretur filiæ Virginii, in ejus lectum ἀθύρματα κόμης παρθενικὰ καὶ πλοκάμων βοστρύχους, *vittas virginalis comæ & detonsos crinium tortorum cincinnos* conjecisse. Propertius lib. 1. Eleg. 17.

Illa meo caros donasset funere crines,
Molliter & tenerâ poneret ossa rosâ.

Petronius in satyr. de Matrona Ephesina: *At illa ignotâ consolatione perculsa, laceravit vehementius pectus, ruptosque crines super pectus jacentis imposuit.* Ovidius lib. 3. Metamorph. de sororibus Narcisci:

——planxere sorores
Naiades & sectos fratri imposuere capillos.

Statius lib. 7. Thebaid.

——tergoq; & pectore fusam
Cæsariem ferro minuit, sectisq; jacentis
Obnubit tenuia ora comis.

Idem lib. 5. Sylvar. Epiced. in Patrem:

Exere semirutos subito de pulvere vultus,
Parthenope, crinemq; afflata mente sepulti
Pone super tumulum.

Ovidius in Fastis.

Mixta bibunt molles lacrymis unguenta favillæ,
Verticе libatas accipiuntq; comas.

Et in Epistola Canaces ad Macareum:

Non mihi te licuit lacrymis perfundere justis,
In tua non tonsas ferre sepulchra comas.

Sic Anna apud eundem evulsos è vertice crines Didonis rogo inspergit. Et Chariclæa apud Heliodorum Æthiopicæ historiæ scriptorem, extincto ductori suo Calasiri vulsos capillos libat cum gemitu, dicens: ἐπιφέρω σοι χοὰς ἐκ τῶν ἐμαυτῆς πλοκάμων. Helena quoque apud Euripidem in funere ἄκρας ἀπέθριξε τρίχας, *crinium summitates truncavit*, astutè admodum servans anteriores cincinnos intonsos, atque ita dolorem vultu simulans, κόμης ἀπαρχὰς ad Clytemnestræ urnam offerre se dictitat. Sic Teucer Sophocleus Ajacem sepeliens præcipit filio ejusque matri una secum capillos offerre,

Κόμας ἐμὰς καὶ τῆς ἐμῆς ψυχῆς τρίτε
Ικτήριον θησαυρόν.

Et in Electra Sophoclis Orestes de Agamemnonis sepulchro sic ait:

Ημεῖς δὲ πατρὸς τύμβον, ὡς ἐφίετο,
Λοιβαῖσι πρῶτον καὶ καρατόμοις χλιδαῖς
Στέψαντες.

Et aliquantò pòst Electra sic loquitur:

——— ———σὺ δὲ
Τέμνε τε κρατὸς βοστρύχων ἄκρας φόβας,
Κ' ἀμοῦ ταλαίνης, σμικρὰ μὲν τάδ' ἀλλ' ὅμως
Ἄχω, δὸς αὐτῷ τὴν δ' ἀλιπαρῆ τρίχα.

Orestes Euripidis noctu ad Agamemnonis patris sepulchrum κόμης ἀπήρξατο, *comam præsectam libavit:* Calanus Gymnosophistarum princeps postremæ pyræ in quâ, jam affectâ ætate mori certus, exuri Majorum ritu voluit, cæsariem imposuit, τῶν τριχῶν ἀπαρξάμενος: ut in Alexando refert Plutarchus. Hunc ritum procul dubio respexit Socrates apud Platonem in Phædro his verbis: Σωκράτης καταψήσας οὖν μου τὴν κεφαλὴν καὶ συμπιέσας τὰς ἐπὶ τῷ αὐχένι τρίχας (εἰώθει γὰρ ὁπότε τύχοι παίζειν μου εἰς τὰς τρίχας) αὔριον δὴ ἔφη ἴσως, ὦ Φαίδων, τὰς καλὰς ταύτας κόμας ἀποκερῇ. Erat moriturus Socrates: *Itaque*, inquit Phœdon, *contrectans posteriores capitis mei capillos, quibus cum sæpissimè ludere solebat, Cras dixit, ô Phœdon, forsitan hanc pulchram comam resecabis.* Ex eodem ritu Agathias lib. 3. Anthol. cap. εἰς γυναῖκας ad tumulum sororis suæ Eugeniæ Musas, Venerem & Themin crines totondisse ait, hoc versu:

Εὐγενίαν κρύπτει χθονίη κόνις. αἷσδ' ἐπὶ τύμβῳ
Κείραντο πλοκάμους Μοῦσα, Θέμις, Παφίη.

Eugenie jacet hic, ad cujus busta secarunt
Cæsariem Musa, & cum Themide alma Venus.

Æschylus ἐν χοηφόροις:

ὁρῶ τομαῖον τόνδε βόστρυχον τάφῳ.

Seneca in Phædra Act.1.Sc.1.

Placemus umbras, capitis exuvias cape
Laceraq; frontis accipe abscissam comam.

Deniq́ue apud Homerum Iliad. Ψ. negat Achilles lavacro daturum se operam prius quàm rogo imposuerit charissimi Patrocli cadaver, comamq́ue sibi detonsam. Et paulò post Patrocli manibus parentans: cum duodecim mactasset adolescentes, orco inferias, idem Achilles

Στὰς ἀπάνευθε πυρῆς ξανθὴν ἀπεκείρατο χαίτην,
Τὴν ῥα Σπερχειῷ ποταμῷ τρέφε τηλεθόωσαν.
Ante pyram assistens, rutilantem præsecat ultro
Cæsariem, quam Sperchejo nutriverat amni.

Quod Achillis factum stultè imitabundus exprimere voluit Antoninus Imp. de quo ita scribit Herodianus, quod quum apud Ilium Achillem mentirentur, Festum libertum charissimum mortuum efferri jussit magnifico funere, rogoq́ue exstructo imponi, cui subjecto igni ipse, inquit manu phialam tenens vinumq́ue libans, ventos precabatur; cumq́ue esset raro capillitio & crinem quæreret, ut imponeret ignibus, ridiculus fuit omnibus, nihilominus tamen quos habuit capillos totondit. Habemus igitur τὸ ὅτι: At vero τὸ διότι hujus ritus declarat Eustathius Homer. Iliad. Ψ. τὸ δὲ κείρεσθαι κόμην ἐπὶ νεκροῖς, inquiens, παλαιὸν ἔθιμον ὂν καὶ τοῖς πάλαι, ἦν καὶ αὐτὸ λύπης τε ἔνδειξις, καθὰ καὶ τὸ τίλλειν πενθητικῶς κεφαλῆς τρίχας.

CAPUT XVI.

Filios velatis capitibus, Filias verò apertis funera parentum

tum comitasse, & quare. Capita velabant Deos veneraturi. Muliebres vestes induere turpe viro habitum. Fœminæ antiquitus tecta facie in publicum prodibant non Romæ solùm: Sed & apud Caledonios, Arabes, Corinthios, aliosque Græcos. Lacedæmoniorum mos peculiaris. Viri Romæ apertis capitibus incedebant.

SEd in viam revertamur: hoc est, ad Romanos, qui peculiarem quendam ritum habebant, ut, si mortuus liberos reliquisset superstites, ex iis filii quidem velatis: Filiæ verò apertis capitibus in funus prodirent, teste Plutarcho in ῥωμαϊκοῖς probl. 14. Διά τι, inquit, τοὺς γονεῖς ἐκκομίζουσιν οἱ μὲν υἱοὶ συγκεκαλυμμέναις, αἱ δὲ θυγατέρες γυμναῖς ταῖς κεφαλαῖς καὶ ταῖς κόμαις λελυμέναις: Et audiamus etiam hujus ritus causas. Primo inquit: πότερον ὅτι τιμᾶσθαι μὲν ὑπὸ τῶν ἀρρένων δεῖ τοὺς πατέρας, ὡς θεούς: πενθεῖσθαι δὲ ὑπὸ τῶν θυγατέρων ὡς τεθνηκότας, ἑκατέρῳ τὸ οἰκεῖον ὁ νόμος ἀποδιδοὺς, ἐξ ἀμφοτέρων ἀποίησε τὸ ἁρμόττον; Quibus verbis respicit Plutarchus ad solemnem Romanorum consuetudinem, qua Deos veneraturi capita solebant velare, cujus ritus & originem & causas aperit Virgilius l. 3. Æneid. ubi Vates Æneam his præceptis instruit.

Quin ubi transmissæ steterint trans æquora classes,
Et positis aris jam vota in littore solves;
Purpureo velare comas adopertus amictu?
Ne qua inter sanctos ignes in honore Deorum
Hostilis facies occurrat & omnia turbet,
Hunc socii morem sacrorum, hunc ipse teneto,
Hac casti maneant in religione nepotes.

Ad quem locum Servius: *Sane sciendum est, sacrificantes DIs omnibus, capita velare consuetos ob hoc, ne se inter religionem vagis offerret aliquid obtutibus, excepto tantum*

Saturno. Vide quæ de hoc ritu annotavit Bar. Briſſonius lib. 1 Formular. & Stuckius lib. 2. Antiquitat. convival. cap. 18. & Schekius in Præmeſſis Epiſt. 10. Pergit autem Plutarchus & ſubjungit porrò è veſtigio adhuc aliam cauſam hujuſmodi: ἢ πένθους μὲν οἰκεῖον τὸ μὴ συνηθὲς, συνηθέστερον δὲ τὸ μὲν γυναιξὶν ἐγκεκαλυμμέναις, τοῖς δὲ ἀνδράσιν ἀποκαλύπτοις εἰς τὸ δημόσιον προϊέναι.

Tria hic obſervo. Primum, Luctus proprium eſſe id, quod eſt inſolens & inſuetum. Unde Servius 11. Æneid. *Lugentum mos eſt prioris habitus immutatio.* Cujus ſententiæ veritas cùm in aliis quidem multis, tùm verò in hoc funebri Lyciorum ritu apparet. Hos enim autor eſt Valerius Maxim. lib. 2. cap. 6. *cum illis luctus incideret, muliebrem veſtem induiſſe, ut deformitate cultus commoti maturiùs projicere ſtultum mœrorem vellent.* Quid autem deformius unquam in virum cadere poteſt, quàm ſi veſtimentis muliebribus indutus in publicum progrediatur? quod Caligulam Imper. factitaſſe refert Joſephus lib. 19. Antiq. Judaic. cap. 1. & Plinius lib. 37. cap. 2. & Suetonius in ejus vita cap. 52. De Commodo Imper. etiam tradit Lampridius, ipſum veſte muliebri indutum in theatro & amphitheatro ſediſſe. Sanè conſtat apud pleraſque omnes gentes turpe habitum muliebres veſtes induere: Unde & Charondas Thuriorum Legislator eos, qui in præliis ſigna ordinesque deſtituiſſent, quivè arma pro patria capere recuſaſſent, tali pœna mulctavit, ut veſtibus muliebribus induti in medio foro ſiſterentur ter quotidie ante omnium ora in ſuggeſto, quò hujuſmodi hominum animos ab ea mollitie & fœminea timiditate ſenſim revocaret in audaciam, atque ut illis mortem præſtaret oppetere, quàm tantam ignominiæ calamitatem diutius in patria experiri, ut ſcribit Diodorus Siculus libr. 2.

Bi-

Bibliothecæ. Sic apud Zonaram in vita Mauritii Imp. victo muliebrem veſtem ignominiæ cauſa miſſam eſſe legimus. Et Quintilianus lib. 5. cap. 9. veſtem muliebrem ponit inter ſigna mollis & parum viri. Ut mirum ſanè mihi videatur, cur Zenoni Cittico in mentem venerit jubere ἐσθῆτι τῇ αὐτῇ χρῆσθαι ἄνδρας καὶ γυναῖκας. quamobrem etiam meritò cum ab aliis, tum à Gaſſio Sceptio reprehenſus fuit, autore Laërtio in ejus vita.

Alterum quod in Plutarchi verbis notandum dixi, eſt, fœminas olim Romæ velata facie in publicum proceſſiſſe. Tacitus de Poppæâ alioquin impudica, libr. 13. *Rarus, inquit, in publicum egreſſus, idque velata parte oris, ne ſatiaret aſpectum, vel quia ſic decebat.* Hanc ob cauſam C. Sulpitius Galba uxorem ſuam dimiſiſſe ſcribitur, quod eam aperto capite foris verſatam cognoverat, teſte Valerio Maxim. lib. 6. cap. 3. Fuit autem hæc conſuetudo antiquis temporibus uſitatiſſima, & etiam nunc in Galliis durat. Sic Penelopen cum è Gynæceo deſcenderet in eum locum, ubi proci degebant, genas ſubtilibus texiſſe velis, ita ut ipſa cæteros aſpicere, ab aliis verò aſpici non poſſet, narrat Homerus Odyſſ. 18.

Ἄντα παρειάων σχομένη λιπαρὰ κρήδεμνα.

Caledonias mulieres, ſi in alienos viros & potiſſimum Magiſtratus inciderent, dimidium faciei tantum tegere ſolitas, ſcribit Plutarchus probl. 162. Arabiæ fœminas fuiſſe ſemitectas, autor Tertull. in lib. de virginibus velandis. *Arabiæ fœminæ non caput, ſed faciem quoque ita totam tegunt, ut uno oculo liberato, contentæ ſint dimidiam frui lucem, quam totam faciem proſtituere.* Perſarum quoque legibus ſancitum fuit, ne mulieres extraneis viris inſpiciendas ſe præberent, ut tradit Joſephus lib. 2. Antiq. cap. 9. Corinthios etiam velaſſe

ſuas virgines legimus apud Tertull. de Virginibus velandis. Hinc D. Hieron. libro ad Demetrianum de Virginit. ſervanda: *Illa tibi ſit pulchra, illa amabilis, illa habenda inter ſocias, quæ ſe neſciat eſſe pulchram, quæ negligit formæ bonum, & procedens ad publicum, non pectus, non colla denudat, nec pallio revoluto cervices aperit: ſed quæ celat faciem, & vix uno oculo, qui viæ eſt neceſſarius, patente ingreditur.* Appendicis loco adjicio apud Lacedæmonios morem fuiſſe, ut virgo quidem apertâ facie, nupta verò velata in publico verſaretur: cujus hanc reddebat rationem Charilus, ὅτι τὰς μὲν κόρας ἄνδρας εὑρεῖν δεῖ, τὰς δὲ γυναῖκας σώζειν τοὺς ἔχοντας. Hoc eſt, *Quoniam virginibus viros ſibi quærere neceſſarium ſit, mulieribus autem quos compararint, cuſtodire*, ut refert Plutarchus in Laconicis.

Tertium eſt, viros capitibus apertis inceſſiſſe. Quem morem, h. e. τὸ τὰς κεφαλὰς ἀνακαλύπτους ἔχειν, à priſcis Græcis ad Romanos tranſiiſſe, Euſtathius Homeri interpres diſertim dicit. Sed de hoc ritu vide plura apud antiquitatis promum condum Juſtum Lipſ. in De Amphit. cap. 19. & ſeq.

Caput XVII.

Inſignia magiſtratus in luctis poſita: Annuli mutati, itemque veſtes. Fœminæ aurum non geſtabant. Lugubria coloris nigri. De fœminarum veſte funebri quæſitum. Videri eam atram quidem fuiſſe primis temporibus ſed albam ſub Impp. Recinia. *Græciæ mulieres in luctu atratæ. Veſtes ſciſſæ præ luctu nimio.*

Reſtat, ut de ornamentis depoſitis cultuque mutato etiam aliquid dicamus. Nam in publico luctu Ma-

Magistratus atque adeò totus populus, quicquid ad ornamenta pertinebat, solebat deponere, ac solitum suum cultum viliori aliquo interdum permutare.

Insignia magistratus in luctu posita, ostendit Tacit. lib. 3. de funere Germanici: *Plena urbis itinera, collucentes per campum Martis faces, illic miles cum armis, sine insignibus magistratus, populus per tribus concidisse Rempublicam, nihil spei reliquum clamitabant.*

Annulos mutatos videre est ex Suetonio, qui Augusto mortuo quosdam censuisse tradit, *exsequiarum die ponendos aureos annulos, ferreosque sumendos.* Quò pertinet Epigram. C. Cilnii Mecœnatis in Horatium, quod est apud Isidorum lib. 19. c. 32.

Lugens te, mea vita, nec Smaragdos,
Beryllos neq;, Flacce, nec nitentes
Semper---candidas quæro margaritas:
Nec quos Thynica lima perpolivit
Anellos, nec Jaspios lapillos.

Vestem mutatam quod attinet, autor Dio lib. 40. Consules tanquam in magno luctu Senatoria veste posita Senatum in vestitu equestri congregasse. Καίπερ, inquit, καὶ τὴν βουλευτικὴν ἐσθῆτα καταθέμενοι, κἂν τῇ ἱππάδι τὴν γερουσίαν, ὥσπερ ἐπὶ μεγάλῳ τινὶ πένθει, συνάγοντες. Et lib. 55. in funere Augusti: Τῇ τε ὑστεραίᾳ βουλὴ ἐγένετο, καὶ ἐς αὐτὴν οἱ μὲν ἄλλοι τὴν ἱππάδα στολὴν ἐνδεδυκότες συνῆλθον, οἱ δ' ἄρχοντες τὴν βουλευτικὴν, πλὴν τῶν ἱματίων τῶν περιπορφύρων. *Postridie Senatus habitus est: in eum reliqui Senatores equestri habitu, magistratus senatorio, prætextis demptis, venerunt.*

Sed & mulieres solebant ornamenta sua deponere, nec aurum vel purpuram in luctu gestare, more tam in Græcia quàm Romæ usitato, Terentius Heautont.

Mediocriter vestitam veste lugubri,

Ejus annuis causa, opinor, quæ erat mortua,
Sine auro tamen ornatam, ita uti quæ ornantur sibi.

Livius lib. 34. *Quid aliud in luctu, quam purpuram atque aurum deponunt? quid cum eluxerunt, sumunt?* Dionysius Halicarn. lib. 9. de Agrippa Menenio: ὃν ἀποθανόντα ἡ βουλὴ ἐκ τῶν δημοσίων χρημάτων λαμπροτάταις ἐκόσμησε ταφαῖς: αἱ δὲ γυναῖκες αἱ Ῥωμαίων ἐνιαύσιον ἐπένθησαν χρόνον πορφύραν καὶ χρυσὸν ἀποθέμεναι. Ovidius lib. 8. Metamorph. de Althæa, cum conspicaretur fratres extinctos:

Quæ plangore dato mœstis clamoribus urbem
Implet, & auratis mutavit vestibus atras.

Allusit huc & in Tristibus, ubi calamitatis suæ memor omnem à libro suo ornatum removet:

Nec te purpureo velent vaccinia succo,
Non est conveniens luctibus ille color.

Ornamentis igitur positis Lugubria vel Mortualia induebant. Sic enim appellabantur vestes funebres, ut forensia, Cœnatoria Nævius Lycurgo vocat *Mortualia*, vestimenta quæ in luctu sumebantur. *Palliis*, ait, *petagiis, crocotis malacis, mortualibus.* Sed usitatius τὸ *Lugubria*: quod sæpissimè apud bonos autores reperias. Ovidius lib. 11. Metamorph. de Ceyce mortuo & Halcyone in somnis apparente:

Surge age da lacrymas lugubriaq; indue, nec me
Indeploratum sub inania tartara mitte.

Idem lib. 4. Trist. Eleg. 2.

Illa dies veniet, mea quæ lugubria ponam.

Propertius lib. 4. Eleg. ult.

——*Nunquam mater lugubria sumpsi.*

Seneca Consolat. ad Helviam. cap. 16. *Nostis quasdam, quæ amissis filiis imposita lugubria nunquam exuerunt.* Ulpianus D. De his qui notant. infam. L. 8. *Sic post legitimum*

timum tempus cognovit, Labeo ait, ipsa die & sumere eam lugubria & deponere. Quintilianus declam. 10. *At postquam alteram tertiamque noctem deserta vanis quæstibus duxit, tum tristiora lugubria, tum squallidæ magis placuere vestes, tum repetitis sanguinavere planctibus jam convalescentes lacerti.* Pluscula loca hîc adscripsi, ut genera dicendi antiquis usitata Romanæ elegantiæ candidati observarent, videlicet, *Sumere, Induere, Ponere, Deponere, Exuere lugubria.*

Erant autem hæc lugubria coloris nigri: qui color semper pro luctus indicio habitus; uti contrà albus pro signo lætitiæ; quod præter innumera ferè testimonia indicat Astrampsychus duobus hisce senariis onirocriticis:

Λευκὴν στολὴν κάλλιστον ἐν ὕπνῳ φέρειν.
Στολὴν φορεῖν μέλαιναν, οὐ καλὴ θέα.

Hoc est:

Omen bonum in somno est amictus candidus,
Gestare amictum atrum, haud bonum spectaculum.

Unde Festus: *Niger lapis in comitio locum funestum significat, ut alii, Romuli morti destinatum.* Salvianus lib. 6. de Providentia: *Nigra est incendio civitas, & tu vultum serenitatis usurpas.* Pericles apud Plutarch. περὶ τοῦ ἑαυτὸν ἐπαινεῖν ἀνεπιφθόνως, eo nomine præcipuè gloriatur, quod ipsius facto nullus unquam civis atram vestem induere coactus sit: Lucem hinc accipit Gregorius Nyssenus lib. περὶ παρθενίας; cap. 3. τὴν τέως λαμπρὰς καὶ λευχήμονα καὶ περίβλεπτον ἀθρόως καταμελαίνει προπεσοῦσα ἡ συμφορὰ καὶ περιβάλλει τῷ πένθει.

Morem autem hunc gestandi atras vestes in luctu funebri ab Ægyptiis ortum scribit Servius ad lib. 11. Æneid. *Morem lugendi,* inquiens, *quidam dicunt Ægyptios invenisse: Eos enim primos Liberum, quem Osirim appel-*

lant, à fratre Tyfone per insidias interemptum, atra veste luxisse, inde cæteris gentibus traditum, ut intra annum finiretur luctus. Ex hoc igitur ritu Juvenalis Satyr. 10.

Hæc data pœna diu viventibus, ut renovata
Semper clade domus multis in luctibus, inq́;
Perpetuo mœrore & nigrâ veste senescant.

Et Cynthia apud Propert. lib. 4. Eleg. Sunt aliquid;

Deniq́; quis nostro curvum te funere vidit?
Atram quis lacrymis incaluisse togam?

Macrob. lib. 3. Satur, cap. 15. de Crasso, qui murænam in piscinia *mortuam atratus, tanquam filiam, luxit.* Sic Valerius Poplicola φαιὰν ἐσθῆτα λαβών. Bruto funus fecit, teste Dionysio Halicarn, lib. 5. Et in funere Augusti Tiberius ac Drusus φαιὰν στολὴν, τὸν ἀγοραῖον τρόπον, πεποιημένην εἶχον, hoc est, *pullá veste ad forensem modum paratâ erant amicti,* ut ait Dio lib. 55. In Germanici quoque exsequiis *atratam plebem, trabeatos equites* agnoscit Tacitus lib. 3. ad quem locum quid Lipsius notet, vide. Sic ad nuntium è Pannonia allatum de obitu M. Antonini Philosophi, *confusa luctu publico urbe, Senatus in curia veste atra amictus lacrymans convenit.* Alludit huc Cyprianus de mortalitate: *Contestarer assiduè & publicè prædicarem fratres nostros non esse lugendos accersitione dominica de seculo liberatos, cum sciamus non eos amitti, sed præmitti, recedentes præcedere, ut proficiscentes & navigantes solent; desiderari eos debere, non plangi, nec accipiendas esse hic atras vestes, &c.* Et Martialis ab hac causa lanam fuscam Polentinam *lugentem* nominat lib. 14. Epigram. 157.

Non tantum pullo lugentes vellere lanas,
Sed solet & calices hæc dare terra suos.

Pertinet huc vetus inscriptio, quæ est Romæ extra portam Flaminiam. *Mortuum. me. quoque. funerari. jussi.*

rebus.

rebus. lugubrib. quibus. [Forn. legit quas] *vivos. comparavi. lecto. stragulis. forensi. pænula. nigris. omnibus. &c.* Denique huc facit illud Pauli Jurisconsulti lib. 1. Recept. Sentent, c. ult. *Qui luget, abstinere debet à conviviis, ornamentis, & albâ veste.* Nam sicut ater color tristitiæ : sic albus vel candidus lætitiæ indicium. Quamobrem Sidonius Apollinaris acriter eos objurgat, qui suo tempore præpostero ritu ac ordine perverso albati in funus prodirent; *Nam libenter*, inquit lib. 5. Epist. 7. *incedunt armati ad epulas, albati ad exsequias, pullati ad nuptias* : ostendens eos in tantum moribus & actu confusos, ut apparatum funereum nuptiali. nuptialem funereo perverso ordine permutarent. Nam qui morem communem temporis illius servabant, non albati ad exsequias, pullati ad nuptias; sed albati ad nuptias, pullati ad exsequias procedebant, ut albati, nuptiali gaudio, pullati luctui funereo concordarent, ut loquitur Petr. Arvernus Venerabilis lib. 5. Epist. 16.

Lugentium igitur vestes nigras fuisse hinc constat: Et quidem in viris id semper observare licet, in fœminis verò non item. Nam has priscis tantum temporibus atratas fuisse, docuit me clariss. Lips. ad 2. lib. Annal. Taciti. Hunc enim colorem illis tribuit Dionysius Halicarn. lib. 8. γυναῖκες Ῥωμαίων, ἃ νόμος ἐστὶν αὐταῖς ἐπὶ τοῖς ἰδίοις καὶ ἀναγκαίοις ποιεῖν κήδεσιν, ἀποθέμεναι χρυσόν τε καὶ πορφύραν καὶ ἄλλον κόσμον, μέλασιν ἀμφιασμοῖς χρώμεναι τὸν ἐνιαύτιον ἐπένθησαν χρόνον. Hoc est: *Romanorum matronæ, ut mos est illis in luctu domestico & necessariorum funeribus, deposito auro & purpura cæteroque ornatu atratæ ipsum per annum integrum luxerunt.* Apud Suid. incertus scriptor de funere Marcii : Καὶ αἱ γυναῖκες ἀποθέμεναι χρυσὸν καὶ τὸν ἄλλον κόσμον καὶ μέλασιν ἀμφιασμοῖς χρησάμεναι καὶ πενθήσασαι ἐνιαύτιον χρόνον. Varro lib. 1. de vita P. Rom. *Ex quo mu-*

mulieres in adversis rebus ac luctibus cum omnem vestitum delicatiorem ac luxuriosum postea institutum ponunt, ricinia sumunt. Cujusmodi autem hæc Ricinia fuerint, audiamus ex Sex. Pompejo: *Ricinium*, inquit ille, *omne vestimentum quadratum. Ii qui 12. interpretati sunt, esse dixerunt virilem togam, quâ mulieres utebantur, prætextam clavo purpureo.* Quem locum sanum esse, nec rectè ab aliis mutatum, lubens assentior nupero 12. tab. interpreti doctissimo. Nam ita est, ambiformem hic Ricinii definitionem Festus recitat; Illam communem, *Ricinium esse omne vestimentum quadratum.* Hanc propriam, Recinium ab Interpretib. legis 12. definitum *virilem togam, quâ mulieres utebantur*, puta, in luctu, &c. Erant igitur mulieres in luctu Romanico viriliter reciniatæ, sed, quod notandum, domi duntaxat & quidem septem tantum illos dies, qui funeris elationem præcedebant. Nam octavo die reciniis illis in lectulum feralem impositis, ut, sicut infra monstrabimus, una cum mortuo comburerentur, *togas* sumebant *pullas*, quibuscum in funus prodirent. Eæque deinceps vestes in luctu. Varro lib. 3. de vit. P. Rom. *Ut dum supra terram esset, riciniis lugerent: funere ipso, ut pullis pallis amictæ.* Eædem & *togæ anthracinæ* Varroni lib. eodem De vita P. R. cujus loci fragmen habet idem Nonius in Anthracinis. *Propinquæ adolescentulæ etiam Anthracinis, proximæ amiculo nigello, capillo demisso sequerentur lectum.* Ex eodem ritu etiam Ovidius lib. 6. Metamorph. de Niobe:

——stabant cum vestibus atris
Ante toros fratrum demisso crine sorores.

Et eodem libro de Progne.

——velamina Progne
Deripit ex humeris auro fulgentia lato,

Iu-

Induiturq; atras vestes.

Et lib. 11. Najades inducit lugentes in carbasis pullis. Carbasa autem, pallia fœminarum, teste Nonio.

Verùm sub Imperatoribus, post sericam traductam vestem, & vulgatam Coam, post galbanam, cœruleam, amethystinam, & tot genera colorum reperta, sperni ceptus est, contemnique color albus, adeò, ut nota & indicium luctus fuerit sexui sequiori eum induisse. Inde Herodianus in funere Severi Imper. Αἱ γυναῖκες λιτὰς ἐσθῆτας λευκὰς ἀμφιεννύμεναι σχῆμα παρέχουσι λυπουμένων. h.e. *Fœmina vestibus albis exilibus induta mœrentium speciem præbent.*

Statius in lacrymis Hetrusci:

Huc vittata comam niveoq; insignis amictu
Mitibus exsequiis ades.

Assignat hic Pietati, ut videas, niveam vestem, quia Dea vel mulier: quanquam Bernartius putat Poëtam hic non oculos habuisse ad luctum, sed ad solemnem Deæ cultum, quam non tam ad funus vocet, quàm ad concelebrandam singularem Hetrusci pietatem. At Plutarchi locus hac de re clarissimus est in Problemat: Διά τι, inquit, λευκὰ φοροῦσιν ἐν τοῖς πένθεσιν αἱ γυναῖκες ἱμάτια, καὶ λευκοὺς κεκρυφάλους; Et vide apud eum causas.

Nec verò quenquam moveat, quod Apulejus atram vestem fœminæ lugubri assignat lib. 3. Miles: *Inter hæc quædam mulier, per medium theatrum lacrymosa & flebilis atra veste contecta, parvulum quendam sinu tolerans decurrit.* Et libro 7. *Mater pueri mortem deplorans fletu & lacrymosâ fuscaque veste contecta.* Nam ut rectissimè censet Lipsius, fortè aut priscum ritum in animo habuit, ut solet Apulejus; Aut aliud in provinciis fuit, ubi id gestum; more videlicet Græciæ retento, apud quos in luctu constitutos, viros pariter & mulieres nigras ve-

vestes gestasse minimè ambigimus. Euripides in Iphig. Aulid. indicat, ubi moritura matrem monet, ne comam laniet suam ob mortem, suisque ut renuntiet sororibus, ne vestibus nigris corpus eam ob rem contegant.

Μήτ' οὖν γε τὸν σὸν πλόκαμον ἐκτέμνης τριχὸς,
Μήτ' ἀμφὶ σῶμα μέλανας ἀμπέχῃ πέπλους.

Bion in Epitaphio Adonidis:

Αἰάζω τὸν Ἀδώνιν. ἀπώλετο καλὸς Ἄδωνις
ὤλετο καλὸς Ἄδωνις. ἐπαιάζουσιν ἔρωτες
Μηκέτι πορφυρέοις ἐνὶ φάρεσι κύπρι κάθευδε.
Ἔργεο δηλαία κυανοστόλε καὶ πλατάγησον
Στήθεα, καὶ λέγε πᾶσιν ἀπώλετο καλὸς Ἄδωνις.

Sic Homerus Thetin futuram filii mortem deplorantem, nigro tectam velo Jovem adire facit, Iliad. ω. Et sunt alia, quæ fœminas Græciæ in luctu atris vestibus usas fuisse declarant. Nam de viris vulgare negotium est. Quo allusit procul dubio Euripides in Alcestide , ubi θάνατον vocat ἄνακτα τὸν μελάμπεπλον νεκρῶν. Et Moschus in Epitaphio Bionis:

Σεῖο Βίων ἔκλαυσε ταχινὸν μόρον αὐτὸς Ἀπόλλων
Καὶ Σάτυροι μύροντο μελαγχλαινοί τε πρίηποι.

Sed clarissimè Artemidorus lib. 3. cap. 3. τὸ δὲ μέλαν ἱμάτιον σωτηρίαν προσημαίνει. οὐ γὰρ οἱ ἀποθανόντες ἀλλὰ οἱ πενθοῦντες τοὺς ἀποθνήσκοντας τοιούτοις χρῶνται. Hoc est, *Nigræ vestes in somniis salutem portendunt. Non enim mortui, sed qui mortuos lugent, iis utuntur.*

Alium igitur in luctu, alium extra luctum veteres usurpasse vestitum, nec eadem fuisse doloris & lætitiæ insignia, satis, opinor, manifestè ostendimus. Quem morem etiam ipsis Patriarcharum temporibus obtinuisse observavit D. Augustinus Quæstione 129. super Genesin, ad hæc verba : Et depositis vestimentis viduitatis à se. *Hic insinuatur*, inquit ille, *etiam temporibus Patriar-*

triarcharum certa, & sua fuisse vestimenta viduarum: non utique talia, qualia conjugatarum.

Non autem vestes in luctu tantum mutare, sed etiam scindere solitam priscam illam antiquitatem vel sexcenta testimonia loquuntur. Virgilius lib. 12. Æneid.

Demittunt mentes: it scissâ veste Latinus
Conjugis attonitus fatis, urbisq; ruina.

Et lib. 5.

Tum pius Æneas humeris abscindere vestem.

Silius Italicus libr. 13. de Scipione audita morte suorum:

Huc tristis lacrymas & funera acerba suorum
Fama tulit duris, quanquam non cedere suetus
Pulsato lacerat violenter pectore amictus.

Statius Epicedo in Glauciam Melioris:

Tu modò fusus humi lucem aversaris iniquam:
Nunc torvus pariter vestes & pectora rumpis.

Idem in Priscillam:

——tunc flere & scindere vestes
Et famulas lassare greges & vincere planctus.

Sic post allocutionem & conventiones inter Triumviros & Sex. Pompejum habitas utrarumque partium milites, cognita suorum propinquorum morte, τὰς ἐσθῆτας περιῤῥήγνυντες *vestimenta lacerarunt*, ut tradit Dio lib. 48. Idem à Cleopatra factum, cum vulneratum Antonium, statimque moriturum susciperet ac lugeret, narrat Plutarchus in vita Antonii. Possem hic planè geminam Hebræorum consuetudinem adducere, sed cum ea non queat esse non nota iis, qui vel primoribus digitis sacram historiam attigerunt, nolo diutius in re proletariâ immorari: atque ideo hic de Luctus indiciis, lugentiumque habitu finem facio, reliqua alio loco additurus.

Caput XVIII.

Funera ducta per Forum, collocata pro rostris, ibique laudata. Origo orationum funebrium à Val. Publicola. Confirmatur Legibus 12. tab. Habebantur orationes istæ à proximis cognatis, vel à magistralibus.

De triplici Personarum genere, quæ exsequiis solebant interesse, jam diximus, reliquum est ut de Loco aliquid agamus, quem duplicem facio, Unum, *Per quem* funera ducebantur: & alterum *In quem*. De his, ubi quantum quidem memoria mihi suppeditat, dixero, finis erit huic libro.

Locus autem, *Per quem* Funera, præcipuè verò Indictiva & publica ducebantur, erat Forum. Discimus id ex Dionysio Halicarn. qui lib. 4. de funere Ser. Tullii sic loquitur: θορύβου δὲ γινομένου πολλοῦ ἐπὶ τὴν πόλιν ὅλην καὶ οἰμωγῆς ἐπὶ τῷ Τυλλίου θανάτῳ δείσας ὁ Ταρκυνίος, εἰ διὰ τῆς ἀγορᾶς ὁ νεκρὸς φέροιτο, ὡς ἔστι Ῥωμαίοις ἔθος, τόν τε βασιλικὸν κόσμον ἔχων καὶ ἄλλα ὅσα νόμος ἐπὶ ταῖς ταφαῖς, μή τις εἰς αὐτὸν ὁρμὴ γένηται τοῦ δημοτικοῦ, πρὶν ἢ βεβαίως κραταιώσασθαι τὴν ἀρχήν, οὐκ εἴασε τῶν νομίμων οὐδὲν αὐτῷ. Id est, *Exorto autem ingenti tumultu & ululatu per totam urbem, ob Tullii mortem, veritus Tarquinius, ne si per forum funus duceretur, ut fert Romanorum consuetudo, cum regia pompa & cæteris solemnib. ceremoniis, quæ in funere observari solent, plebs in se impetum faceret, regni potentiâ nondum satis confirmata, nullos sepulturæ consuetos ritus adhiberi passus est.* Vide eundem lib. 11. in funere filiæ Virginii & Plutarchum in Lucullo. Ex hoc ritu Apulejus lib. 2. Metamorph. *Ecce jam ad ultimum defletus atque conclamatus processerat mortuus, rituque patrio, utpote unus de optimatibus, pompa fune-*

funeris publici ductabatur per forum. Allusit & Horatius lib. 1. Satyr. 6.

> —— *at hic si plaustra ducenta,*
> *Concurrantque foro: tria funera magna sonabit*
> *Cornua quod vincatque tubas.*

In Forum igitur funus ductum collocabatur pro Rostris: ubi in defuncti laudem Orationes solebant haberi. Acro vetus Horatii interpres in Epod. *Varro pro Rostris sepulchrum Romuli dixit: ubi etiam in hujus rei memoriam duos leones fuisse erectos constat, unde factum est, ut pro Rostris mortui laudarentur.* Cicer. 2. Orator. *Nostræ laudationes, quibus in foro utimur, aut testimonii brevitatem habent nudam atque inornatam, aut scribuntur ad funebrem Orationem.* Notandum autem, quod Polybius videtur indicare, eos qui laudandi erant, plerumque pro Rostris erectos fuisse statutos. Sic enim ait ille lib. 6. Συντελουμένης τῆς ἐκφορᾶς, κομίζεται μετὰ τοῦ λοιποῦ κόσμου πρὸς τοὺς καλουμένους Ἐμβόλους εἰς τὴν ἀγορὰν, ποτὲ μὲν ἑστὼς ἐναργὴς, σπανίως δὲ κατακεκλιμένος. Quanquam Polybii verba etiam accipere possumus, de simulacris mortuorum cereis, quæ ut à populo conspici possent, machinamentis quibusdam erigebantur. Cujusmodi simulacrum ab Antonio ostensum est populo, super funebri lecto Cæsaris, ea arte factum, ut versatile esset, & omnia ei imposita vulnera mirè ob oculos poneret: autor Appianus.

Origo hujus ritus Romæ quidem Valerio Poplicolæ ascribitur: qui primus Brutum mortuum pro Rostris laudavit. Quod præter Plutarchum testatur etiam Dionysius Halicarn. lib. 5. his verbis: τῇ δὲ ἑξῆς ἡμέρᾳ φαιὰν ἐσθῆτα λαβὼν καὶ τὸ Βρούτου σῶμα προθεὶς ἐν ἀγορᾷ κεκοσμημένον ἐπὶ στρωμνῆς εὐπρεποῦς, συνεκάλει τὸν δῆμον εἰς Ἐκκλησίαν καὶ προελθὼν ἐπὶ τὸ βῆμα τὸν ἐπιτάφιον ἔλεξεν ἐπ' αὐτῷ λόγον. h. e.

Postero die atratus Bruti corpus in foro proposuit, splendidè in lecto ornatum, populumque ad concionem convocavit, & suggestu conscenso in ejus laudem habuit funebrem Orationem. Et sequitur hic porrò elegans dissertatio, super origine hujus ritus, quam non possum, quin totam huc adscribam non quidem Græcam (ignoscant φιλέλληνες) sed ut Latinitate donata est ab Æmilio Porto. *Utrum autem Valerius primus hunc morem apud Romanos instituerit, an institutum à regibus secutus fuerit, certò affirmare non possum. Quod tamen hoc sit Romanorum vetus inventum, in funere illustrium virorum, virtutes eorum laudari, neque à Græcis primum institutum fuerit, ex communis historiæ scriptis didici, quæ tam vetustissimi Poëtæ, quàm celeberrimi Historici prodiderunt. Nam certamina quidem funebria, in honorem clarorum virorum, gymnica & equestria à necessariis facta tradunt, ut ab Achille in Patrocli & multò antè ab Hercule in Pelopis funere. Hos tamen publicè laudatos nulli prodiderunt, præter Athenienses tragicos, qui civitati suæ assentantes, Theseo Argivos sepelienti hoc quoque fabulose attribuerunt. Serò enim Athenienses legitimis funeris ritibus hanc laudationem funebrem addiderunt, sive ab iis, qui ad Artemisium & Salamina & Plataeas pro patria occubuerant, initium duxerint, sive etiam à rebus gestis in campis Marathoniis. Sed ea quoque, quæ in campis Marathoniis sunt gesta, sexdecim annis Bruti funere sunt posteriora, si modo ab his primis laudes in defunctos cœptæ sunt dici. Sed si quis missa facta hac quæstione, quinam primi laudes funebres instituerint, examinare aut scire voluerit, apud utros mos iste melius se habeat, longe prudentius hunc apud hos, quàm apud illos, constitutum reperiet: quia Athenienses videntur eorum causa, qui in bello cæsi sepulturæ mandantur, orationes funebres instituisse, ex una tantum virtute, quæ in ipsa morte apparuerit,*

etiam si quis cæteris in rebus fuerit nequam , existimantes viros bonos judicandos. At Romani omnibus viris claris, sive eorum ductu , auspiciisque bella fuissent confecta , sive in reipub. administratione & gubernatione , prudentia dedissent consilia , & præclara edidissent facinora , hunc honorem haberi statuerunt , & non solum iis , qui in bello cecidissent , sed etiam aliis , quemcunque illi finem vitæ sortiti fuissent : existimantes ob virtutes totius vitæ actæ , non solum autem ob gloriosum obitum viris bonis laudes deberi. Hactenus Dionysius. Habebantur autem Orationes hujusmodi ab iis , qui mortuum sanguine proximè accedebant. Polybius dicto loco. πέριξ δὲ παντὸς τοῦ δήμου στάντος , ἀναβὰς ἐπὶ τοὺς ἐμβόλους , ἂν μὲν υἱὸς ἐν ἡλικίᾳ καταλείπηται καὶ τύχῃ παρὼν οὗτος. εἰ δὲ μὴ τῶν ἄλλων εἴ τις ἀπὸ γένους ὑπάρχει , λέγει περὶ τοῦ τετελευτηκότος τὰς ἀρετὰς , καὶ τὰς ἐπιτετευγμένας ἐν τῷ ζῆν πράξεις. Hoc est , *Circumfusa autem populi corona in rostra ascendit filius , si quem puberem reliquerit , qui forte adsit : sin minus , propinquus aliquis , & de mortui virtutibus dicit , rebusque , quas is prosperè gesserit.* Unde filius Appii , qui in judicium vocatus , sibi ipse manus violentas intulerat , à magistratu petiit , ut sibi in parentis obitum Orationem habere permitteret , teste Livio lib. 2. & Dionysio Halicarn. lib. 9. cujus hæc sunt verba. προσενεχθέντος δὲ τοῦ σώματος εἰς τὴν ἀγορὰν , ὁ μὲν υἱὸς αὐτοῦ προσιὼν τοῖς δημάρχοις καὶ τοῖς ὑπάτοις , ἠξίου τὴν νόμιμον ἐκκλησίαν αὐτοῦ συναγαγεῖν καὶ κατὰ τὸ ἐν ἔθει Ῥομαίοις ὄντα ἐπὶ τῶν ταφαῖς ἀγορεύεσθαι τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν λόγον ἐπιτρέψαι περὶ τοῦ πατρὸς διελθεῖν. Hoc est , *Allato autem in forum cadavere , filius ejus adiit Tribunos & consules , petiitque ut sibi populum ad concionem legitimam convocarent , sibique in ea more majorum & ex populi Rom. consuetudine patrem Oratione funebri , quæ in viros bonos haberi solet , ornare permitterent.* Sic Fabium pro rostris filium suum laudasse

autor Plutarchus in ejus vitâ: Τοῦ δὲ Φαβίου τὸν υἱὸν ἀποθανεῖν συνέβη, καὶ τὴν μὲν συμφορὰν, ὡς ἀνὴρ τε φρόνιμος καὶ πατὴρ χρηστὸς, ἤνεγκε μετριώτατα. τὸ δὲ ἐγκώμιον, ὃ ταῖς ἐκκομιδαῖς τῶν ἐπιφανῶν οἱ προσήκοντες ἐπιτελοῦσιν, αὐτὸς εἶπε καταστὰς ἐν ἀγορᾷ, καὶ γράψας τὸν λόγον ἐξέδωκεν. *Fabius cum hunc filium amisisset, dolorem ut vir prudens & pius pater tulit moderatissimè. Orationem, quam habent in clarorum virorum funere propinqui, ipse in foro dixit, quam postea edidit scriptis mandatam.* De Tiberio Suetonius: *Novem annos natus defunctum patrem pro rostris laudavit.* Quod si propinqui deessent, qui officium hoc defuncto valerent præstare, plerumque viris doctissimis illam provinciam demandatam fuisse reperio. Appianus lib. 1. ἐμφυλ. de funere Syllæ, ὡς δ' ἐπὶ τοῦ βήματος ἔνθα δημηγοροῦσιν ἐν τῇ ἀγορᾷ προυτέθη, τοὺς μὲν ἐπιταφίους λόγους εἶπεν ὁ κράτιστος εἰπεῖν τῶν τότε, ἐπεὶ Φαῦστος ὁ παῖς ὁ Σύλλα νεώτατος ἦν ἔτι. h. e. *Pro rostris deinde in suggestu posito cadavere, funebrem orationem habuit vir ejus ætatis eloquentissimus, quod Faustus filius nondum esset maturus.* Plinius lib. 2. Ep. 1. *Hujus viri exsequiæ magnum ornamentum principi, magnum seculo, magnum etiam foro & rostris attulerunt. Laudatus est à Consule Cornelio Tacito: nam hic supremus felicitati ejus cumulus accessit, laudator eloquentissimus.* Imò verò interdum magistratibus ex Senatusconsulto funebres hæ laudationes commendabantur: teste Quintiliano l. 3. institut. cap. 9. *Nam & funebres laudationes pendent frequenter ex publico aliquo officio, atque ex senatus consulto magistratibus sæpè mandantur.*

CAPUT XIX.

Orationes Funebres fœminis quando decretæ. In origine vel causa earum Livii & Dionysii levis dissensus. Super autho-

authoritate Ciceronis, Popilliam Catuli matrem primò omnium Romæ pro rostris laudatam afferentis, hæsitatum. De vitiatâ funebribus laudationibus historia Ciceronis & Livii querela.

NOn autem in virorum tantum, sed & Mulierum funeribus τοὺς ἐπιταφίους λόγους habitos, idque jussu legis Plutarchus me docuit libr. De Virtutibus mulierum: Ἄριστα δὲ, inquiens, ὁ Ῥωμαίων δοκεῖ νόμος ἔχειν, ὥσπερ ἀνδράσι, καὶ γυναιξὶ δημοσίᾳ μετὰ τὴν τελευτὴν τοὺς προσήκοντας ἀποδιδοὺς ἐπαίνους. *Romanam legem maximè probo quæ mulieres itidem ut viros publicè post mortem meritis laudibus affici jubet.* Decretus is honos à Senatu fœminis hac de causa, quòd cum in publico deesset aurum, ex quo pacta Gallis merces, quæ erat mille pondo auri, redigeretur, matronæ omnem suum mundum contulissent, ut sacro abstineretur, ut autor Livius lib. 5. *Matronis pro auro ad liberandam à Gallis Romam collato gratiæ actæ, honosque additus, ut earum sicut virorum post mortem solemnis esset laudatio.* Id accidit Anno ab V. condita 363. juxta Sigonianam supputationem. Testatur idipsum quoque Plutarchus, quanquam in causa nonnihil dissentit, mundum hunc à mulieribus collatum dictitans, ad Donarium faciendum, quod Delphos mitteretur, post actum à Camillo de Vejentibus triumphum, circa annum urbis 358. Verba ejus in Camilli vita hæc sunt: χρυσίου δὲ ἦν σπάνις ἐν τῇ πόλει, καὶ τῶν ἀρχόντων ὅθεν ἂν ποριστείη σκοπούντων, αἱ γυναῖκες αὐταὶ καθ᾽ αὐτὰς βουλόμεναι τὸν ὄντα χρυσὸν ἑκάστη περὶ τὸ σῶμα κόσμον ἐπέδωκεν εἰς τὸ ἀνάθημα, σταθμῷ χρυσίου γενόμενον ὀκτὼ ταλάντων. Καὶ ταύταις μὲν ἡ σύγκλητος ἀποδιδοῦσα τιμὴν πρέπουσαν, ἐψηφίσατο μετὰ θάνατον, ὥσπερ ἐπὶ τοῖς ἀνδράσι, καὶ γυναιξὶ λέγεσθαι τὸν ἄξιον ἔπαινον. οὐ γὰρ ἦν εἰθισμένον πρότερον ἐγκωμιάζεσθαι γυναῖκα δημοσίᾳ τελευ-

τελεσθήσασαν, Latinè ſic ſonant: *Erat autem magna in urbe auri inopia. Ibi magiſtratibus deliberantibus, qua id ratione confici poſſet, mulieres habito ſeorſim conſilio mundum ſuum omnem aureum contulerunt ad Donarium faciendum, fuitque auri pondus talenta octo. Quas Senatus pretio perſoluto remunerandas ſtatuit, ut defunctæ perinde atque viri in funere laudarentur. Antè enim mulierem publicè laudari mortuam receptum uſu non fuit.* Sed ſive hoc, ſive illo tempore Senatuſconſultum de muliebri laudatione factum ſit, parum refert; neque hanc in duobus iſtis autoribus diſſenſionem valdè miror: hoc autem magis mirum, aliquot centum annis pòſt demum privilegii ſui prærogativa uti cœpiſſe mulieres. Nam Popilliam Catuli matrem primo omnium hoc honore affectam, ſcribit Cicero lib. 2. de Oratore: *In eo quidem genere ſcio & me & omnes, qui affuerunt, delectatos eſſe vehementer, cum abs te* (Catulum intelligit) *eſt Popillia mater veſtra laudata: cui primum mulieri hunc honorem in noſtra civitate tributum puto.* Quem locum de funebri laudatione, ad unum omnes, quos quidem vidi, interpretes capiunt. At quî credamus, tam longo temporum intervallo poſt latam legem ignoratam fuiſſe Romæ eam conſuetudinem, nec ab ulla mulierum, quæ tam altos ſemper ſpiritus gerebant, uſurpatam? Certè ipſum M. Tullium id miratum eſſe, nullus dubito: ideoque de Popillia eſt ab eo annotatum, ceu res obſervatu digna. Et tamen non audet Cicero affirmare, primam omnium mulierum eam fuiſſe laudatam publicè: verùm ita ſe ait putare, quaſi dicat fieri potuiſſe, ut & aliis olim is honos eſſet habitus, ſed quarum nulla in hiſtoriis extaret memoria. Sic Tullium ab ἁμαρτήματος μνημονικοῦ nota liberandum, exiſtimabat à me ſuper hoc negotio conſultus eruditiſſimus Caſaubonus; quod ſi

cui

cui minus placet, quanquam cur diſplicere poſſit non video, aptius quid, meliusque adferat, ſi valet, & *Phyllida ſolus habeto.* Mihi ſanè & mente & oculis diu investiganti nihil aliud hactenus occurrit, niſi ſi dicere velimus, non ſtatim moribus receptum fuiſſe, quicquid per leges licebat. Illuſtria exempla in lege Divortii, & illâ alterâ, quæ malum debitorem μελεϊστὶ ſecare permittebat. Nam etſi quidem ex Romuli inſtituto & 12. tabulis vir jubere poterat, uxorem ſuas ſibi res habere: *tamen per annos fermè ſexcentos ab urbe condita nulla repudium domus ſenſit,* ut ait Tertullianus in Apologetico, & à Dionyſio, Valerio Max. Plutarcho & Agellio memoriæ proditum eſt. Sed neque ſectio obærati corporis unquam Romæ uſurpata, teſte eodem Agellio. 20. cap. 1. Quintiliano lib. 7. cap. 6. Tertullianus in Apolog. cap. 4. Eodem igitur modo mulieres quoque totos trecentos annos ab eo, quod per Senatusconſultum ſibi licebat, fortaſſean abſtinuerunt, vel reverentia erga viros deterritæ, vel contentæ ſolo honore, quem ſibi à Senatu decretum in tacito ſinu gaudebant. Nam quod non uſurparint hoc ſuum privilegium mulieres, etiam Polybius & Dionyſius Halic. indicant; qui de eo inſtituto multa ſcribentes muliebris laudationis planè nullam fecerunt mentionem. Atque hanc noſtram ſententiam vel eo probare poſſumus, quod cum jam fœminæ mortuæ, pro roſtris publicè laudari cœptæ eſſent, non omnes ſtatim hunc honorem ſibi vendicarint, ſed tantum quæ ætate erant provectiores. Nam primus Julius Cæſar morem laudandi juniores introduxit, ſi Plutarcho fides habenda, qui in ejus vita ſic ſcribit: Τὸ μὲν οὖν ἐπὶ γυναιξὶ πρεσβυτέραις λόγους ἐπιταφίους διεξιέναι πάτριον ἦν Ῥωμαίοις. νέαις δ᾽ οὐκ ὂν ἐν ἔθει. πρῶτος εἶπεν Καῖσαρ ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς ἀποθανούσης, καὶ τοῦτο ἤνεγκεν αὐτῷ χάριν τινα

καὶ συνεδημαγώγησεν τῷ πάθει πολλοὺς, ὡς ἥμερον ἄνδρα καὶ πεφιλημένον ἤθει ἀγαπᾷν. Hoc est, *Enimvero ætate provectiores mulieres in funere laudari, moris antiqui apud Romanos fuit. Primus Cæsar uxorem suam, cum juniores laudari non esset receptum, mortuam oratione funebri decoravit: quo facto animos multitudinis sibi favore obstrinxit, ut tanquam mansuetum placidissimusque moribus virum amarent.* Post illa igitur tam νέαι, quàm πρεσβύτεραι funebribus laudationibus ornabantur, uti ab historicis est annotatum. Caligula suam aviam *defunctam etiam prætextatus pro rostris laudavit*, teste Suetonio cap. 10. Et Julia *Cæsaris F.* Cn. Pompeji uxor τῆς ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐπαίνων ἔτυχε, ut tradit Dio lib. 39. De Liviæ Augustæ morte Tacitus lib. 5. *Funus ejus modicum, testamentum diu irritum fuit. Laudata est pro rostris à Cæsare pronepote, qui mox rerum potitus est.* De Drusillâ Dio lib. 59. Καὶ τὴν ἀποθανοῦσαν τότε ἐπῄνεσε μὲν ὁ ἀνὴρ, δημοσίας δὲ ταφῆς ὁ ἀδελφὸς ἠξίωσε. *Tum mortuam maritus M. Lepidus laudavit: publicum funus frater C. Caligula tribuit.* Mulierum tamen laudatio videtur Ciceroni displicuisse lib. 2. de Leg. ubi de viris tantùm hanc legem sanxit; *Honoratorum*, inquiens, *virorum laudes in concione memorantor.* Imò verò in totum de omnibus funebribus laudationibus queritur, vitiatam illis esse temporum historiam: sic enim in Bruto loquitur; *Extant mortuorum laudationes: ipsæ enim familiæ suæ quasi ornamenta ac monumenta servabant, & ad usum si quis ejusdem generis occidisset, & ad memoriam laudum domesticarum, & ad illustrandam nobilitatem suam. Quanquam his laudationibus historia rerum nostrarum est facta mendosior: multa enim scripta sunt in eis, quæ facta non sunt, falsi triumphi, plures consulatus, genera etiam falsa & è plebe transitiones, cum homines humiliores in alienum ejus-*

ejusdem nominis infunderentur genus. Cujuſmodi querelam etiam reperire eſt apud Livium lib. 8. ubi cum Hiſtoricorum Romanorum varias diſcrepanteſque ſententias recitaſſet, ſtatim addit: *Nec facile eſt aut rem rei, aut auctoritatem auctori præferre. Vitiatam memoriam funebribus laudationibus reor, falſiſque imaginum titulis, dum familia ad ſe quæque famam rerum geſtarum honorumque fallente mendacio trahit. Inde certè & ſingulorum geſta & publica monumenta rerum confuſa: nec quiſquam æqualis temporibus illis ſcriptor extat, quo ſatis certo auctore ſtetur.*

CAPUT XX.

Funera elata extra urbem ibique ſepulta. Mos ille jam à primis urbis incunabulis uſitatus. Renovatus autem primo Legibus 12. tab. Deinde Senatusconſulto. Iterum conſtitutionibus Impp. Adriani, Antonini Pii, Diocletiani, & Maximiani. Idem ritus Judæorum, Athenienſium, Smyrnæorum, Sicyoniorum, Corinthiorum, Syracuſanorum, Κατάγεῶτες. *Porta Libitinenſis quæ?*

CONſumpta in Foro Oratione, Funus inde commovebatur, deportabaturque IN LOCUM, ubi vel terræ erat mandandum, vel igni comburendum. Erat autem locus iſte *extra urbem.* Nam quod Servius in lib. 5. Æneid. memoriæ prodidit, *moris fuiſſe apud majores, ut qui mortuus eſſet, domum ſuam referretur, & in illa ſepeliretur*: id quidem ego apud Latinos fortean obtinuiſſe conceſſero, quemadmodum & apud veteres Græcos, de quibus Plato in Minoe: οἱ δὲ αὖ ἐκείνων πρότεροι αὐτοῦ καὶ ἔθαπτον ἐν τῇ οἰκίᾳ τοὺς ἀποθανόντας, ἡμεῖς δὲ τούτων

ὐδὲν ποιοῦμεν. At verò Romæ ſub ipſis urbis incunabulis multò ante latas à Decemviris leges more quodam receptum fuit, ut extra urbem ſepelirentur vitâ functi. Probo id exemplo Numæ, quem non in urbe, ſed in Janiculo humatum, præter Livium, Plutarchum, Dionyſium, & alios, etiam Plinius teſtatur, qui lib. 13. cap. 13. ex Caſſii Heminæ lib. 4. Annal. refert, *Cn. Terentium Scribam agrum ſuum in Janiculo repaſtinantem, offendiſſe arcam, in qua Numa, qui Romæ regnavit, ſitus fuiſſet.* Atqui Janiculum ab Anco Martio primum urbi additum, extra omnem eſt controverſiam. Sed & Servius Tullius extra urbem elatus eſt ibique ſepultus, teſte Dionyſio lib. 4. Præterea P. Valerio Publicolæ, & A. Poſthumio Tuberto, qui ad lacum Regillum contra Latinos proſperè pugnavit, virtutis cauſa ſepulchrum in urbe à Senatu eſſe conceſſum Cicero tradit 2. de Leg. Quale autem illud honoris argumentum, vel virtutis fuiſſet præmium, ſi promiſcuè omnibus in urbe ſepeliri licuiſſet? Unde planum eſt etiam ante 12. tab. ſepulturæ locum Romæ extra muros fuiſſe, & qui de hoc amplius dubitat, illum ego jubeo ἅπτειν τὸν λύχνον ἐν μεσημβρίᾳ.

Cæterum hæc conſuetudo aliquoties negligi atque labefactari cœpit, ut neceſſe fuerit, crebrò eam novis legibus reduci & quaſi redintegrari: Primò quidem à Decemviris: ſic enim fuit in 12. tabulis: *Hominem mortuum in urbe ne ſepelito, nevè urito*, apud Cicer. 2. de Leg. Mox Senatusconſulto quodam, circa annum urbis 490. conſule nimirum Duillio: ut auctor Servius 11. Æneid. *Ante etiam in civitatibus homines ſepeliebantur. Quod poſtea Duillio Cos. Senatus prohibuit, & lege cavit, ne quis in urbe ſepeliretur.* Et mutatâ Rep. ab Imperatoribus qui perire hanc conſuetudinem & intermori non ſunt

paſ-

passi, severis illam legibus stabilientes. Nam D. Adrianus Imp. rescripto pœnam statuit 40. aureorum, tam in eos, qui in civitate sepeliunt, quàm ipsos magistratus, qui id passi essent: eamque pecuniam fisco inferri & locum publicari ac corpus transferri jussit, ut auctor Ulp. lib. 30. ad edictum. De Antonino Pio Imp. idipsum tradit Jul. Capitol. *Intra urbes sepeliri mortuos vetuit.* Extat & de re eadem Lex Dioclet. & Maximiani Impp. Cod. de Relig. & sump. funer. *Mortuorum reliquias, ne sanctum municipiorum jus polluatur, intra civitatem condi, jampridem vetitum est.*

Verùm post illa tempora Leges hæ paulatim exoleverunt, & non solum tacitâ consuetudine, sed etiam singulari διατάξει Imp. Leonis abrogatæ sunt, permissumque uniuscujusque arbitrio, sive in urbe vellet mortuum sepelire, sive in suburbio, ut patet ex ejus Novel. 53. quam his verbis concludit: οὐδαμῶς οὖν νόμοις τῆς ἡμετέρας πολιτείας συγκαταλέγεσθαι τοῦτον νόμον θεσπίζομεν: ἀλλὰ ὥσπερ ὑπὸ τῆς συνηθείας καλῶς ὤφθη καταφρονούμενος. οὕτω καὶ ὑπὸ δόγματος ἡμετέρου ἔξω παντελῶς ἀθετούμενος. Καὶ πᾶς ὃς ἂν βούληται, εἴτε τειχῶν ἔξωθεν, εἴτε τῆς πόλεως ἐντὸς τοὺς τελευτῶντας τιμᾶν τῇ ταφῇ ἄδειαν ἐχέτω περαίνειν τὸ βούλημα. Hoc est, *Ne igitur ullo modo inter civiles hæc Lex recenseatur, sancimus; quin potius, ut à consuetudine rectè contemnitur, sic etiam decreto nostro prorsus reprobatur. Quicunque autem sive extra muros, sive intra civitatem sepelire mortuos volet perficiendæ voluntatis facultatem habet.*

Priscis igitur temporibus, extra urbem funera fuisse elata sepultaque hinc constat: Sic Coriolanum in suburbio crematum notat Dionysius Halicarnass. lib. 8. Καὶ νομίσαντες εἰς τὸ προάστειον, ὃ μάλιστα ἦν ἐπιφανὲς, ἔθεσαν ἐπὶ τὴν παρεσκευασμένην πυρὰν, συμπροπεμπούσης τὸ σῶμα τῆς πόλεως ὅλης μετ' οἰμωγῆς τε καὶ δακρύων. Ovid. lib. 3. Trist. 3.

Atq;

Atq; suburbano condita crede solo.

Apulejus libr. 4. Miles: *Post hic valefacto discessimus, & portam civitatis egressi, monumentum quoddam conspicamur procul à viâ remoto & abdito loco positum.*

Quod verò aliqui existimant, elata fuisse funera, per certam aliquam urbis portam, quæ Libitinensis dicta sit, eo ipso insigniter hallucinantur. Nam Lampridii locum quod attinet, quam ad probandam suam opinionem afferre solet, eum multò aliter interpretantur doctiores. *Galea ejus*, inquit in Commodo, *bis per portam Libitinensem elata est.* Hic non urbis, sed Amphitheatri aliquam portam intelligendam esse, per quam nimirum cadavera interfectorum galeatorum efferebantur, docet expresse Dio, qui de Commodi ludis sic ait: Καὶ ὅτι ἐν τῇ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ τὸ κράνος αὐτοῦ κατὰ τὰς πύλας, καθ' ἃς τελευτῶντες ἐκφέρονται, ἐξεκομίσθη. h. e. *Et quod ultima spectaculorum die Galea ejus per eam portam, qua mortui efferri solent, elata est.* Solebant enim in arenam una cum reliquo apparatu, etiam Libitinæ instrumenta inferri, ut esset videlicet, quo mortui subitò efferrentur. Ex Quintiliano discimus: *Sonabant clangore ferali tubæ illatisque Libitinæ toris ducebatur funus ante mortem.* Nec Plinium aliter audies lib. 37. cap. 3. ubi de gladiatorio munere Neronis: *Arma verò & Libitinæ totusque unius diei apparatus è succino.* Vide Lips. lib. 2. Saturn. cap. 22. & Turnebum lib. 25. Advers. cap. 17.

Neque verò Romani solùm, sed & alii populi consuetudinem hanc observarunt.

De Judæis clarum est ex variis historiæ sacræ locis. Lazari sepulchrum fuisse extra Bethaniam: Et Josephi Arimathei extra Hierosolymam testatur D. Johannes in Evangelio suo, hoc quidem cap. 19. illud verò 11. Patet id-

idipſum ex hiſtoria viduæ Naimitanæ Luc. 7. Monumenta etiam illa in quibus domicilium habuit Dæmoniacus, extra urbem Gergeſenorum fuiſſe, legimus apud D. Marc. 5. cap. Præterea illuſtre hujus rei teſtimonium extat in hiſtoria paſſionis τοῦ Σωτῆρος noſtri, poſt cujus reſurrectionem, plurimos ſanctos, tumulis ſuis relictis, in ſacram urbem ingreſſos eſſe & multis apparuiſſe, narrat D. Matthæus cap. 27. Verum hæc omnibus in promptu ſunt, cum nemo ſit, vel eſſe debeat à pietate adeò alienus, qui ſe Chriſtianum appellari velit, quin ſacram hiſtoriam legerit. Quare ex Judæa in Græciam jam proficiſcemur: cujus pleræque nationes ritus hujus adeò tenaces fuerunt, ut miniſtros etiam triſtis hujus muneris, quos καταγεῶτας appellabant, urbis domicilio arcuerint, teſte Heſychio.

De Athenienſibus teſtatur Serv. Sulpit. in Ep. ad Cic. lib. 4. Famil. Epiſt. 12. ubi de Marcello Athenis mortuo ſic loquitur: *Ab Athenienſibus locum ſepulturæ ut darent intra urbem, impetrare non potui, quòd religione ſe impediri dicerent: neque tamen antè id cuiquam conceſſerant.* Et Livius lib. 30. de Philippo Athenienſes oppugnante: *Omiſſa oppugnatione urbis, diviſo rurſus cum Philocle exercitu ad vaſtandos agros profectus, cum priorem populationem ſepulchris circa urbem diruendis exercuiſſet, ne quid inviolatum relinqueret, templa Deûm dirimi atque incendi juſſit.*

De Smyrnæis Cicero pro Flacco: *Vellem tantum habere otii, ut poſſem recitare pſephiſmata Smyrnæorum, quæ fecerunt in Caſtritium mortuum, primum quod in oppidum introferretur, quod aliis non conceditur.*

Apud Sicyonios etiam legem antiquam fuiſſe, quæ mortuos urbe arcebat, auctor eſt Plutarchus in Arato: Νόμου δὲ ὄντος ἀρχαίου μηδένα θάπτεσθαι τειχῶν ἐντὸς, ἰσχυρᾶς τε

νόμῳ

νόμῳ δεισιδαιμονίας προσούσης, ἔπεμψαν εἰς Δελφοὺς ὑπὲρ τούτων ἐρησάμενοι τὴν Πυθίαν. Hoc est, *Quia verò vetus Lex humari quenquam intra ſuos muros vetabat, & gravis legi adjuncta erat Religio, Delphos miſerunt ad conſulendum ſuper ea re vatem.*

In Delo quoque neminem ſepultum auctor Strabo lib. 10. Ῥήνεια δ' ἔρημον νησίδιόν ἐστιν ἐν τέτρασι τῆς Δήλου σταδίοις, ὅπου τὰ μνήματα τοῖς Δηλίοις ἐστίν, οὐ γὰρ ἔξεστιν ἐν αὐτῇ τῇ Δήλῳ θάπτειν, οὐδὲ καίειν νεκρόν. Hoc est, *Rhenea inſula eſt exigua & deſerta, intra quartum à Delo ſtadium, ubi monimenta ſunt Deliorum. Nam mortuum in Delo ſepelire non fas neque cremare.*

Sic apud Corinthios ſimilem ritum obtinuiſſe colligo ex Pauſania, qui lib. 2. ait, proficiſcentibus Corinthum monumenta in itinere cùm alia apparuiſſe, tum ad portam Diogenis Synopenſis Cynici ſepulchrum: quod & Laertius tradit lib. 6.

De Syracuſanis quoque idipſum non obſcurè tradit Cicero 5. Tuſc. ubi de indagato à ſe Archimedis ſepulchro ait: *Ego autem cum omnia colluſtrarem oculis [eſt enim ad portas Achradinas magna ſepulchrorum copia] animadverti columellam non multum è dumis eminentem.*

CAPUT XXI.

Cauſæ indagatæ, cur extra urbem mortui ſepulti. Opinio veterum de contaminatione ſacrorum ex aſpectu contactuve rei funeſtæ. Probatur exemplo Flaminum, Sacrificantium, Pontificum, Cenſoris, Statuarum. Dio refutatus. Sepulchra inauſpicata habita, Deus Viduus *qui? Judæorum & Græcorum ritus ſimilis.*

QUæ verò cauſæ cum Romanis; tum aliis populis pro-

protelo fuerunt ad amplexandam & usurpandam hanc consuetudinem? Duæ, si rectè rem consideremus: Una divina & altera civilis. Divina cavebat à pollutione sacrorum publicorum, quæ contaminatum iri existimabant, si intra urbis mœnia mortui sepelirentur, Jul. Paulus lib. 2. Recept. sentent. tit. 21. *Corpus in civitatem inferri non licet, ne funestentur sacra civitatis, & qui contra ea fecerit, extra ordinem punitur.* Habuerunt eandem causam procul dubio in mente Impp. Diocletianus & Maxim. dum in suo Rescripto, quod paulò antè laudavi, dicunt, *ne sanctum municipiorum jus polluatur.* Erant enim Romani, ut pleræque omnes olim gentes, in ea opinione, ut existimarint, quicquid DIs superis sacrum esset, id vel solo aspectu, aut contactu rei funestæ contaminari. Quam ob causam olim indicia funestis ædibus fuisse apposita, supra monuimus. Ideo etiam Flamini Diali non licebat, *locum, in quo bustum erat, ingredi, vel mortuum attingere*, teste Agellio lib. 10. c. 15. Imò *nec tibias funebres audire*, teste Festo. Quid? quod *Flaminicæ non licebat, neque calceos, neque soleas morticinas habere.* Morticinæ *autem dicuntur, quæ de pecudibus suâ sponte mortuis fiebant*, ut scribit Servius in 4. Æneid. Quæ sine dubio à Festo habet, sic enim ille: *Mortuæ pecudis corio calceos aut soleas fieri Flaminicis nefas habetur, sed aut occisæ alioqui, aut immolatæ: quoniam sua morte exstincta omnia funesta sunt.* Ex eodem ritu, si quando Pontifex funebrem haberet orationem, velum ante mortuum expansum legimus, quod oculos ipsius à funere arceret. Seneca Consolat. ad Martiam cap. 15. *Tiberius Cæsar & quem genuerat, & quem adoptaverat, amisit, ipse tamen pro rostris laudavit filium, stetitque in conspectu posito corpore, interjecto tantummodo velamento, quod Pontificis oculos à funere arceret.* Recenset eundem mo-

morem Dio lib. 54. de Augusto, qui habebat Orationem in funere Agrippæ: sed causam ejus ignorare fatetur, & quam Seneca dedit, refutat. Verba ejus hæc sunt: Τόντε λόγον τὸν ἐπ' αὐτοῦ εἶπε. παραπέτασμά τι τοῦ νεκροῦ παρατείνας. ὅπερ ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδα διὰ τί ἐποίησεν. εἴρηται δὲ ὅμως τοῖς μὲν ὅτι ἀρχιερεὺς ἦν, τοῖς δὲ ὅτι τὰ τοῦ τιμητοῦ ἔπραττεν οὐκ ὀρθῶς φρονοῦσιν. οὔτε γὰρ τῷ ἀρχιερέῳ ἀπείρηται νεκρὸν ὁρᾶν οὔτε τῷ τιμητῇ, πλὴν ἂν τὸ τέλος τῶν ἀπογραφαῖς μέλλῃ ἐπάξειν. Hoc est, *Sed laudationem Agrippæ Augustus recitavit, velo quopiam ante mortuum expanso. Id cui rei factum, mihi non liquet. Tamen alii volunt ideo, quia Pontifex esset: alii quia obiret munera censoris. Neutri rectè, neque enim Pontifici mortuum adspicere nefas, neque Censori, nisi cum finem censioni imponit conditque lustrum.* Sed ego juxta cum clariss. Lipsio assentio Senecæ, eumque de Pontifice vera dicere omnino existimo. Suadet hoc Tacitus, apud quem lib. 1. Annal. Tiberius de Germanico, qui cæsis in clade Variana primum Cenotaphii lapidem posuerat, sic loquitur: *Neque imperatorem auguratu, neque vetustiss. ceremoniis præditum contrectare feralia debuisse.* Et miror equidem, cur Dioni in mentem venerit, hoc negare de Pontifice, cum ipsemet tradat, non licuisse id Censori lustrum condituro. Et alibi morem fuisse ait, ut statuæ Deorum velarentur, aut transferrentur, si quæ in loco positę, ubi crebra supplicia & cædes. *Claudius,* inquit lib. ult. *delectabatur Gladiatoribus, & præsertim Meridianis. Ideo plerosque servos, qui dominos sub Caio, aut Tiberio calumniati erant, hoc modo perdebat. Eorumque tantus fuit numerus, ut Augusti statuam, eo loci positam jusserit transferri, ne aut semper aspiceret cædes, aut semper velata esset.* Postrema verba sic habent: Τοσοῦτον δ' οὖν τὸ πλῆθος τῶν ἐν τῷ κοινῷ θνησκόντων ἐγίγνετο, ὥστε τὸν τοῦ Αὐγούστου ἀνδριάντα, τὸν ἐν τῷ χωρίῳ ἐκεῖ-

ἐκείνῳ ἱδρυμένον, ἑτέρωσέ ποι μεθενεχθῆναι. τό δὴ μήτε ἐφορᾷν αὐτὸν τοὺς φόνους νομίζεσθαι, μήτε ἀεὶ καθακαλύπτεσθαι. Ac libro 55. in funere Cæsaris Augusti: Καὶ μετὰ τοῦτο τῷ Τιβερίῳ ἄδεια ἐδόθη, ὅτι τοῦ νεκροῦ, οὐκ ἐξὸν δὴ, ἥψατο. καὶ συμπαρέπεμψεν αὐτόν. *Tum Tiberio impunitas data quod cadaver (prohibitum enim hoc erat) tetigisset ac comitatus fuisset.* Ex quo clarum est, cadaver tangere non licuisse. Sed nec funere pollutis sacrificare fas erat. Servius ad 10. Æneid. *Consuetudo Romana fuit, ut polluti funere minimè sacrificarent; Si tamen contingeret, ut uno eodemque tempore funestaretur quis, & cogeretur operam dare sacrificiis, elaborabat, ut antè sacra efficeret, quam funus agnosceret. Unde etiam Horatius Pulvillus in Capitolii dedicatione, cum ab inimicis ejus filius nunciaretur extinctus: ut quidam putant, falsò: ut alii, pro vero, ait: Cadaver sit: nec voluit funus agnoscere, donec templa dedicaret.* Similem ritum apud Græcos invenias. Lucianus de Deâ Syria: ἢν μέν τις αὐτέων νέκυν ἴδηται, ἐκείνην τὴν ἡμέραν εἰς τὸ ἱρὸν οὐκ ἀπικνέεται. τῇ ἑτέρῃ δὲ καθήρας ἑωυτὸν ἐσέρχεται. Euripides Iphigen. in Taur.

Τὰ τῆς θεοῦ δὲ μέμφομαι σοφίσματα.
ἥ τις βροτῶν μὲν ἤν τις ἅψηται φόνου
ἢ καὶ λοχείας ἢ νεκροῦ θίγῃ χεροῖν
βωμῶν ἀπείργει μυσαρὸν ὡς ἡγουμένη.

Mitto jam, quod inauspicatum omen habitum fuit, si quis fortè in sepulchra incideret. Livius lib. 30. *Jussus è nautis unus ascendere in malum, ut specularetur, quam tenerent regionem, cum dixisset, sepulchrum dirutum proram spectare, obominatus:* scilicet Hannibal. Ammianus lib. 31. *Ædificiis nullis unquam tecti, sed hac velut ab usu communi discreta sepulchra declinant.* Minutius Felix Octavio in criminibus, quæ Cæcilius Christianis objiciebat: *Latebrosa & lucifuga natio, in publico muta,*

in angulis garrula: templa ut busta despiciunt. Inde est quod Apulejus Apologiá petit à Mercurio, ut Æmiliano objiciat, *omnia bustorum formidamina, omnia sepulchrorum terriculamenta.* Ex eodem ritu est, quod *Viduus Deus* extra urbem colebatur, teste Cypriano de vanitate Idolorum: *Intantum verò Deorum vocabula apud Romanos finguntur, ut sit apud illos & Viduus Deus, quia anima corpus viduet, qui quasi feralis & funebris intra muros non habetur, sed foris collocatur.* Perstringit autem hanc veterum superstitionem Theodoretus Sermon. 8. θεραπευτικῆς Ἑλλην. de Martyribus: Μῦσος ὑπολαμβάνετε τὸ πελάζειν τοῖς τάφοις. Et eodem libro: Αὐθ' ὅτου δὴ μολυσμοῦ τινὸς μεταλαγχάνειν νομίζετε τὸν τῆς θήκαις τῶν τεθνεώτων πελάζοντα; Ἀνοίας γὰρ ταῦτα καὶ ἀμαθίας ἐσχάτης. Theophrastus etiam in characteribus inter Δεισιδαιμονίας signa refert, οὔτε ἐπιβλῆναι μνήματι, οὔτε ἐπὶ νεκρὸν, οὔτε ἐπὶ λέχη. h.e. *Sepulchrum nullum insistere, ad defunctorum justa non accedere.* Videntur autem hæc instituta ex Judæorum legibus promanasse, apud quos Sacerdotibus ad mortuos accedere vetitum fuit, ut legimus Levit. 21. Unde Josias Judæorum rex, cum vellet Idolorum templa contra *DEI* legem exstructa, prophanare, & omnem locis religionem adimere, mortuorum ossa in illa intulisse scribitur lib. 2. Reg cap. 23.

Atque hæc præcipua causa; meo quidem judicio, cur mortuos in urbe sepeliri non licuerit. Fuit & alia, quòd iniquum esse putarunt, ut Cicero ait 2. Leg. *locum publicum privata religione obligari.* Hinc Ulpianus D. De Relig. & sumpt. funer. *Si in locum publicis usibus destinatum intulerit quis mortuum, Prætor in eum judicium dat.*

Civilis verò causa humationem quidem in urbe fieri prohibebat, ne aër putrefieret. Isidor. lib. 14. Orig.

cap

cap. II. *Prius autem quisque in domo sua sepeliebatur. Postea vetitum est legibus, ne fœtore ipso corpora viventium contacta inficerentur.* Combustionem autem *propter ignis periculum*, teste Cicerone lib. 2. leg. Quare factum, ut cum mos ille in funere Clodii insuper haberetur, *isto igne & ipsa quoque curia flagrarit, & item Porcia Basilica, quæ erat ei juncta, ambusta sit*; quemadmodum autor Asconius.

CAPUT XXII.

De Sepulchrorum locis privatis. Fuisse ea in agris vel hortis propter vias publicas, & quare? Græcorum idem ritus. Nomina viarum sepulchris celebrium.

E*Xtra* urbem mortuos fuisse elatos, ex dictis liquet: At verò jam propius aliquantò ad Loca, quæ sepulchris erant destinata, accedemus. Fuisse autem ea duplicia invenio, Privata & Publica. *Privata* loca erant, quæ unusquisque in suo fundo sepulturæ assignarat. Solebant enim antiqui in agris & hortis sepulchra exstruere: ut videre est ex Livio lib. 6. ubi commemorans interrogationes, quibus populares homines Sestius & Licinius primores patrum in concionem productos flagitabant, sic inquit: *Auderentve postulare, ut singuli prope* 300. *civium possiderent agros: plebejo homini vix ad tectum necessarium aut locum sepulturæ suus pateret ager?* Martialis Epigram. 43.

Septima jam Phileros tibi conditur uxor in agro:
Plus nulli Phileros quam tibi reddit ager.

Et Appianus lib. 1. ἐμφυλ. refert, inter causas, cur legem Agrariam à Gracchis latam recusarint divites, non postremam fuisse, quod iniquum esse ducerent, non solum

agris ſe mulctari, ſed & ſepulchris majorum ſitis in ſolo hæreditario. Sic Caligulæ cadaver in hortis Lamianis ambuſtum, tradit Suetonius cap. 59. Et de Hadriano refert Jul. Capitolinus in Antonio Pio: *Sed Hadriano apud Bajas mortuo, reliquias ejus Romam pervexit ſanctè ac reverenter, atque in hortis Domitiæ collocavit, etiam repugnantibus cunctis inter divos eum retulit.*

Quod ſi fundum viæ publicæ proximum haberent non facile committebant, quin in eâ parte, quæ viam ſpectabat, ſepulchra conderent; idque eo fine, ut viatores mortalitatis admonerentur, teſte Varrone libro 5. de lingua Latina. *Monere à memoriâ dictum, quod is, qui monet, proinde ſit ac memoria. Si monumenta, quæ in ſepulchris: & ideo ſecundum viam, quò prætereuntes admoneant, & ſe fuiſſe & illos eſſe mortales.* Id verò potiſſimum fiebat in agris fœcundis. Nam ſi ſteriles eſſent & ſaxuoſi, etiam in ipſo eorum meditullio ſepulchra exſtruebant. Siculus Flaccus libro De conditionibus agrorum: *Inſpiciendum erit & illud, ne quoniam ſepulchra in extremis finibus facere ſoliti ſunt, & cippos ponere, aliquando cippus pro termino errorem faciat. Nam in locis ſaxuoſis & in ſterilibus etiam in mediis poſſeſſionibus faciunt.* Atque hoc ex doctrina Platonis, qui nullum in agro fœcundo ſepulchrum fieri voluit, ne detrimentum inde caperent vivi: Sic enim ille 12. de Leg. θήκας δ' εἶναι τῶν χωρίων ὁπόσα μὲν ἐργάσιμα μηδαμοῦ, μήτε τι μέγα, μήτε τι σμικρὸν μνῆμα. ἃ δὲ ἡ χώρα πρὸς τοῦτ' αὐτὸ μόνον φύσιν ἔχει τὰ τῶν τετελευτηκότων σώματα μάλιστα ἀλυπήτως τοῖς ζῶσι δεχομένη κρύπτειν, ταῦτα ἐκπληροῦν, &c. Quæ Cicero in lib. 2. de Legib. ſic extulit: *Vetat ex agro culto eove, qui coli poſſit, ullam partem ſumi ſepulchro: ſed quæ natura agri tantummodo efficere poſſit, ut mortuorum corpora ſine detrimento vivorum recipiat, ea potiſſimum con-*

conpleatur : quæ autem terra fruges ferre &, ut mater, cibos suppeditare possit, eam ne quis nobis minuat, néve vivus néve mortuus.

Fuiſſe autem Sepulchra propter vias λεωφόρους & militares, teſtatur quoque Porphyrio Od. 2. in Caniniam: *In aggeribus religiones & ſepulchra erant.* Hinc Propertius lib. 2. Eleg. 1.

Si te fortè meo ducet via proxima buſto,
Eſſeda cælatis ſiſte Britannia jugis.

Et lib. 3. Eleg. *Nox media*, deprecatur ejuſmodi ſepulchrum quod ſit ſecundum celebrem viam poſitum.

Dî faciant, mea ne terra locet oſſa frequenti,
Qua facit aſſiduo tramite vulgus iter.
Poſt mortem tumuli ſic infamantur amantum,
Me tegat arboreâ devia terra comâ,
Aut humet ignotæ cumulus vallatus arenæ,
Non juvat in media nomen habere via.

Pertinent huc antiquæ inſcriptiones, quibus Viatores vel hoſpites ſolent compellari: ut, *ASPICE VIATOR. CAVE VIATOR.* & ſimiles. Græcos quoque juxta vias habuiſſe ſepulchra patet ex iſto Leonidæ lib. 3. Epigram. titul. 6.

Τίς ποτ' ἄρ' εἶ, τίνος ἆρα παρὰ τρίβον ὀστέα ταῦτα
Τλήμον' ἐν ἡμιφαεῖ λάρνακι γυμνὰ μένει.

Unde & Theocritus Idyll. 7.

Κοὔπω τὰν μεσάταν ὁδὸν ἄνυμες. οὐδὲ τὸ σᾶμα.
Ἁμῖν τῶ Βρασίλα κατεφαίνετο.

Quod Virgilius in Mœri ſic eſt imitatus.

Hinc adeo media eſt nobis via, namque ſepulchrum
Incipit apparere Bianoris.

Cæterum viæ ſepulchris nobiles Romæ quidem potiſſimùm hæc fuerunt: Appia, Aurelia, Flaminia, Latina, Lavicana, Laurentina, Oſtienſis, Prænestina,

Salaria & Tiburtina: fortè & aliæ, sed in quarum mentionem ego nondum incidi.

In *APPIA* via, quam Statius *reginam longarum viarum* appellat, sepultum esse Pomp. Attic. testis Cor. Nepos in ejus vita; *Sepultus est juxta viam Appiam ad quintum lapidem in monumento Q. Cæcilii avunculi sui.* Fuit ibi & Sepulchrum Severi Imp. teste Æl. Spartiano in Antonino Getâ: *Illatus est in majorum sepulchra, hoc est, Severi, quod est in Appia via euntibus ad portam dextram.* Gallienum quoque Imp. in hac via nono lapide sepultum, tradit Sex. Aurelius. De Thessalo Medico, sic Plinius lib. 29. c. 1. *Eadem ætas Neronis principatu ad Thessalum transilivit, delentem cuncta majorum placita, & rabie quadam in omnis ævi medicos perorantem: quali prudentiâ ingenioque æstimari vel uno argumento potest, cum monumento suo, quod est Appiâ viâ, Iatronicen se inscripserit.* Idem lib. 10. cap. 43. auctor est Corvo funus innumeris celebratum exsequiis, constratum lectum super Æthiopum duorum humeros præcedente tibicine & coronis omnium generum, ad rogum usque, *qui constructus dextrâ viæ Appiæ ad secundum lapidem, in Campo Rediculi appellato, fuit.*

In *AURELIA* sepultum Galbam Imp. tradit Suetonius in ejus vitâ. *Serò tandem dispensator Argius & hoc & cæterum truncum in privatis ejus hortis Aureliæ viæ sepulturæ dedit.* Vide Eutropium lib. 7.

In *FLAMINIA* fuit sepulchrum Glauciæ liberti Melioris, teste Martiale lib. 6. Epid. 28.

Hoc sub marmore Glaucias humatus,
Juncto Flaminiæ jacet sepulchro.

Statius de eodem lib. 2. Sylvar.

——*plebs, cuncta nefas & prævia flerunt,*
Agmina, Flaminio quæ limite Mulvius agger
Transvehit.

Se-

Sepultus hîc & Pantomimus libertus Neronis, de quo Martialis lib. 11. Epigram. 14.

Quisquis Flaminiam teris viator
Noli nobile præterire marmor.

Meminit & Juvenalis Satyr. 1.

——*experiar quid concedatur in illis.*
Quorum Flaminiâ tegitur cinis atq; LATINA.

Nam in hac quoque sepulchra fuisse testatur idem Juvenalis Satyr. 5.

Clivosæ veheris dum per monumenta Latinæ.

Domitianum Imp. hîc à Phyllide nutrice funeratum, ac combustum, autor Suetonius in ejus vita cap. 17. In hanc inferri testamento voluit Sempronius Tucidanus, ut patet ex inscriptione : *AVRELIVS. TVCIDANVS. TOTAM PECVNIAM. SI. VIA. LAT. OSS. MEIS. RE. MONVMENTVM. SVO. SVMPTV. ÆDIFICAVERIT. ABETO.* Gallus Favonius Jocundus filios suos hæredes scripsit. *HAC. TAMEN. CONDITIONE. VT. AB. VRBE. ROMA. HVC. VENIANT. ET. OSSA. MEA. INTRA. QVINQVENNIVM. EXPORTENT. E. LVSITANIA. ET. VIA. LATINA. CONDANT. SEPVLCHRO. MARMOREO.* ut habet vetus inscriptio.

In *LAVICANA* via conditum Didium Julianum scriptum reliquit Spartianus: *Corpus ejus à Severo uxori Manliæ Scantillæ ac filiæ ad sepulturam est redditum, & in proavi monumento translatum milliario quinto viâ Lavicana.*

In *LAVRENTINA* August. Cæsar ancillæ suæ quinque liberos uno partu enixæ monumentum fieri jussit, autore Agellio l. 10. cap. 2. In hac, (ut recentiores historici scribunt) ante quingentos annos cadaver effossum est, procera in statura & ingenti vulnere in

medio pectore, quod Pallantis Evandri F. fuisse asserunt.

In via *OSTIENSI* Divum Paulum sepultum testatur Prudentius.

In *PRÆNESTINA* secundo ab urbe lapide fuit sepulchrum Q. Attæ Togarum scriptoris.

De *SALARIA* Prudentius lib. 1. contra Symmach.

———Dis manibus illic
Marmora secta lego, quæcunque Latina vetustos
Custodit cineres, densisque Salaria bustis.

In hac Licinii tonsoris & liberti Augusti Cæsaris *monumentum est pretiosi operis*, ut ait Corn. Sat. 2. in Persium. *Sepultus viâ Salariâ prope urbem ad lapidem secundum. De hoc homine non invenustũ Varronis epigramma fertur:*

Marmoreo Licinus tumulo jacet: at Cato parvo:
Pompejus nullo: quis putet esse Deos?

Meminit & Alfenus L. 27. D. De Condic. & Demonstr.

Restat TIBURTINA: in qua viâ intra primum lapidem fuisse monumentum Pallantis Claudii Cæs. liberti splendidum & arrogantissimo titulo, legimus apud Plinium lib. 5. & lib. 7. Epist. 19.

CAPUT XXIII.

Locus sepulchri in alieno fundo emptus. Interdum etiam datus donatusque: quemadmodum & ollæ.

IN suo igitur fundo unum quemque locum sepulchro assignasse, hinc constat. Quod si quis proprium agrum vel hortum non haberet, ubi sepulchrum extrui posset, locum ab alio sibi pecunia plerumque solebat comparare. Quem ritum tangit Ulpianus L. 15. D. De Relig. & sumpt. *Sed et si quid in locum fuerit erogatum.* Illustre exemplum habemus in Historia Abrahami, quem quadringentis siclis argenti locum monumen-

numenti à filiis Hethi mercatum esse, memoriæ prodidit Moses lib. 1. cap. 23. Pertinent huc antiquæ Inscriptiones, quarum nonnullas hic adscribam.

Romæ ad clivum Capitolinum in ædib. Lucii Buccabellæ:

D. M.
C. ASINIO. C. F. PRISCO. VIXIT. AN. XX.
ET ASINIÆ. C. F. JUVENILÆ. VIX. AN. XXII.
FILIIS. PIISSIMIS. FECERUNT.
C. ASINIUS. CHRYSEROS. ET CINCIA
EUTYCHIS, PARENTES. ET. SIBI. ET. SUIS
LIBERTIS. LIBERTABUS. POSTERISQUE
EORUM. LOCUS. EMPTUS.
A LIBERTIS. ET. LIBERTABUS
JULIÆ. EPIPHANIÆ.

Neapoli:

OPPIA T. F. BASILLA
MATER. INFELICISSIMA.
FECIT. BASSO. FILIO. OPTIMO.
ET PIISSIMO. ET. SIBI. ET
AMANDO. AUG. L. CONJUGI
LIBERTIS. LIBERTABUSQUE
BASSI. FILI. MEI. ET. MEIS. ET
AMANDI. ET. NATIS. NATÆVE
EORUM. LOCO. EMPTO
TERRÆ. JUGERIBUS. TRIBUS
ET ÆDIFICIIS. OMNIBUS
CIRCUMDATA. MACERIA.

Et alibi:

D. M.
TEGEDIÆ. FORTUNATÆ. ET. L. CORNELI
FIRMI. VIVI. SIBI. FECERUNT. QUEM
EMERUNT. HS. CXX.

Et alibi.

Ossa. L. Bacchii. L. F. Heic. Posita Sunt
Ad. Locum. Quem. Ipse. Vivus. Emit.

Interdum tamen quorundam ea liberalitas & indulgentia fuit, ut aliis in ſuo fundo locum aſſignarint, vel teſtamento legarint, ubi monumentum pro ipſorum arbitrio conderetur. Meminit Ulpianus L. 4 D. De Relig. & ſumpt. funer. *Etiamſi in Legatum locum mortuus ſit illatus ab hærede.*

Romæ ad montem Jordanum in tabernâ quadam.

D. M.
Successo. Cæsaris. N.
Tabellario. Conjugi
Carissimo. Vixit. An. xl.
Et Vitalioni. F. Ann. II. M. XI.
Dieb. XXVI. B. M. Ol. Fortunata
Locum. Adsignatum. A. Moscho. Proc.
Hortorum. Majanorum. Et Lamianor.

Romæ trans Tiberim.

D. M.
Macariæ. Heliodoro. Heliodoræ.
Filiis. Piissimis. Fecerunt.
M. Petronius. Chesimus. Et. Etete
Parentes. Ex. Indulgentia. Domni.
Et Patroni. Syræ. Mamertini Qui.
Locum. Dedit Et Donavit.
Et Sibi. Et. Libertis. Libertabus.
Posterisque. Eorum. H. M. H. N. S.
In. Fronte. Ped. viii. In Agr. Ped. viii.

Romæ in hortis Carpens.

STRUCTURA. CUM. MUNITURA. SARCOPHAGI. VETURI. FELICIS. P. P. SUIS. IMPENDIS. FECIT. FELIX. AUG. LIB. ADIUT. TABUL. A. RAT. QUI. SORTITUS EST. IN CONTUBERN. SUO. ARRIAM. RUFINAM. QUÆ. FUIT. UXOR. EJUSD. FELICIS. LOCUS. CONCESSUS. AB. T. ÆT. ASCLEPIODORO.

Ibidem ad D. Cæciliæ trans Tiberim.

D. M. LICINIÆ. HELENÆ
L. LICINIUS. HERACLA
FECIT. PATRONÆ. SUÆ
BENE. MERENTI. PERMISSU
LICINIÆ. SECUNDILLÆ
IN FUND. SUO.

Ibidem ad Forum Piscarium, in ædib. Angeli Velarini.

DIS MANIBUS
T. CLAUDI. AUG. LIB.
THALETIS. VINICIANI
NOMENCLATORIS
A. CENSIBUS
THALIUS. ET. JANUARIA.
LIB. DE. SUO. POSUERUNT.
LOCO. LEGATO. AB.
JULIO. ALCIDE. COLL. EJUS.
CUJUS. HERES. FUIT.

Ibidem ad D. Mariæ cognomento Majoris in Exquiliis:

CÆCIA. C. L. EULIMENE.

C. Cæcio. C. L. Philaristo. Viro
Suo Et. Sibi. Fecit.
D. Cornelius. Hilarus. Amicus.
Locum. Ollarum. Duarum. Dedit.
Donavitque.

Non autem Locum duntaxat, ſed & ollas, quibus cineres condebantur, donatas teſtantur antiqui Lapides:

Romæ in domo Cæſia:

Diomedes. Tyranni.
Cæsaris. Servi. Frater
Olla. Data. Ab.
Cn. Domitio. Verbano.

Et alibi:

Avillia. Hilara.
Olla Donata. Ab. L. Porcio
Lysimacho.

Ibidem in Muſejo Carpenſi.

M. VISPANIO. FULLONI. TENTORI.
M. VISPANIO EROTI. AURIGATORI.
M. VISPANIO. MIGNIONI. VIATORI.
M. VISPANIO. QUARTIN. SUCCONDITORI.
M. VISPANIUS. RUFINUS. MEDICUS. FACT.
VENETÆ. OLL. IV. D. D.

CAPUT XXIV.

De Locis publicis pauperum sepulturæ destinatis. Puticulæ *vel* Puticuli. *In Exquiliis fuisse hæc loca monstratur.* Culinæ *quid? Supplicia sumpta de sceleratis extra portam.* Sestertium. *Carnifex extra urbem habitabat. Rhodiorum Lex de eodem.*

PUblica verò loca quod attinet, ea rursum erant duplicia. Primò enim quædam pauperum, & vilium mancipiorum funeribus erant destinata, quæ *Puticula* dicebantur, ut Varro effert: vel, ut alii, *Puticuli.* Acro in Horatium: *A puteis fossis ad sepelienda cadavera pauperum, locus dictus est Puticuli.* Erant hæc non procul ab urbe extra portam Exquilinam, auctor Varro lib. 4. de Ling. Lat. *Extra oppida à puteis Puticulæ, quod ibi in puteis obruebantur homines. Nisi potius ut Ælius scribit, Puticulæ, quod putiscebant ibi cadavera projecta: qui locus publicus ultra Exquilias.* Magis signatè Festus, cujus verba mutila & lacera sic restituuntur à doctis: *Puticulos, antiquissimum genus sepulturæ, appellatos quod ibi in puteis sepelirentur homines. Qualis fuerit locus, quò nunc cadavera projici solent extra portam Exquilinam: quæ quod ibi putescerent, nomen esse factum Puticuli.* Cæterum cum vicinitas horum Puticulorum urbi esset insalubris, Augustus Cæsar aliquot jugera de publico isto & communi plebejorum loco concessit Mecænati, qui hortos ibi colere cœpit. Unde Horat. lib. 1. Satyr. 8. de Priapo.

Ast importunas volucres in vertice arundo
Terret fixa, vetatq; novis considere in hortis:
Huc prius angustis ejecta cadavera cellis

Con-

Conservus vili portanda locabat in arca.
Hoc miseræ plebi stabat commune sepulchrum,
Pantolabo scurræ, Nomentanoq; nepoti.
Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum
Heic dabat, Hæredes monumentum ne sequeretur.
Nunc licet Exquiliis habitare salubribus, atq;
Aggere in aprico spatiari: quo modo tristes
Albis informem spectabant ossibus agrum.

Hos hortos intellexit Propertius lib. 4. Ubi *agros novos* appellat:

Disce quid Exquilias hac nocte fugarit aquosas,
Quum vicina novis aura cucurrit agris.

In hortos igitur parte Exquiliarum conversâ, verosimile est D. Augustum alia quædam loca suburbana inopum sepulturæ destinasse, quæ fortean *Culinæ* istæ fuerunt, de quibus Agennus Urbicus lib. 1. de controvers. agror. ad Jul. Frontinum: *Sunt in suburbanis loca publica inopum destinata funeribus, quæ loca Culinas appellant.*

Nec verò sepeliebantur solum extra hanc portam servi & vilia capita: sed & supplicia sumi solita de sceleratis. Tacitus lib. 2. Annal. *In P. Martium consules extra portam Exquilinam, cum classicum canere jussissent, more prisco advertêre.* Facit huc illud Suetonii in Claudio: *Civitatem Romanam usurpantes in campo Exquilino securi percussit.* Alludit huc Horatius, anus illas lapidatas in Exquiliis abjiciens:

Vos turba vicatim hinc & hinc saxis petens
Contundet obscenas anus.
Post insepulta membra different lupi
Et Exquilinæ alites.

Eandem portam Plautus Metiam appellat, ubi de servili supplicio loquitur:

Illum ædepol videre ardentem te extra portam Metiam
Credo ecastor velle.

Nam quæ Plauto Metia est, eandem esse cum Exquilina doctissimè censuit magnus ille Lipsius. De hac eadem igitur intelligendum illud Plauti:

——credo ego istoc exemplo tibi
Esse eundum actutum extra portam, dispessis manibus
Patibulum cum habebis.

Appellabatur autem Locus iste peculiari nomine *Sestertium*. Commentator Horatii, ut Cruquius eum edidit & Lipsius emendavit: *Exquilinus mons Romæ ex septem montibus; hinc Esquilinâ portâ Romæ dicitur ad Sestertium, ubi certus erat locus sepulchrorum ad corpora pauperum aut sceleratorum viliumque comburenda, aut canibus projicienda.* Plutarchus in Galba: Τὸν δὲ Γάλβα τοῖς Πατροβίου καὶ Οὐϊτελλίου δούλοις ἐδωρήσατο. Λαβόντες δὲ ἐκεῖνοι καὶ πάντα τρόπον αἰκισάμενοι καὶ καθυβρίσαντες, ἔρριψαν ᾗ τοὺς ἀπὸ τῶν Καισάρων κολαζομένους θανατοῦσιν. ὁ δὲ τόπος Σεστέρτιον καλεῖται. Id est, *Galbæ caput Patrobii & Vitelli servis donarunt; quod illi acceptum omni contumeliarum & ludibriorum genere afficientes, abjecerunt in locum, ubi occidi solent, in quos Cæsar jussit animadvertere. Locus Sestertium dicitur.* Possidonius in vita D. Cypriani: *Et cum pervenisset in locum, qui dicitur Sestertius, quarto ab urbe milliari, expoliavit se birro, & tradidit carnificibus: Dalmaticam verò tradidit Diaconis & stetit in lineis expectans spiculatorem. Et dum ille appropinquasset, jussit suis illi dare viginti aureos.*

His addendum, Carnificem quoque ipsum extra portam hanc domicilium habuisse; Plautus:

Extra portam Metiam currendum est prius,
Lanios inde accersam duos cum tintinnabulis.

Cicero pro Rabirio perduell. reo: *Sed moreretur prius*

acer-

acerbissima morte millies Gracchus, quam in ejus concione carnifex consisteret: quem non modo foro, sed etiam cœlo hoc ac spiritu Censoriæ leges atque urbis domicilio carere voluerunt. Sed & apud Rhodios lege cautum fuisse, ne carnifex urbem ingrederetur, tradit D. Chrysostomus Oration. 31. παρ' οἷς νόμος ἐστὶ, τὸν δημόσιον μηδέποτε εἰσελθεῖν τὴν πόλιν.

Caput XXV.

De Locis Sepulturæ illustrium virorum fœminarumque destinatis. Publicè ea data in Campo Martio vel Exquilino. Idem mos in Provinciis. Olla publicè datæ. Athenienses in Ceramico sepeliebant militiæ pro patria mortuos. Mos Judæorum in discrimine locorum, quæ sepulchris destinata.

DEinde alia erant Loca Publica, quibus Viri præclarè de Repub. meriti inferebantur. His enim Romani plerumque publicè locum sepulchro assignabant, tanquam singulare virtutis præmium: Cicero 10. Philipp. *Majores nostri statuas multis decreverunt, sepulchra paucis.* Quo pertinet hæc inscriptio Romana, quæ visitur jam infra Capitolium versus forum Trajani:

C. POBLICIO. L. F. BIBULO. ÆD. PL. HONORIS VIRTUTISQUE CAUSA. SENATUSCONSULTO. POPULIQUE. JUSSU. LOCUS. MONUMENTO. QUO IPSE POSTERIQUE EJUS. INFERRENTUR. PUBLICE DATUS EST.

Destinabantur autem loca sepulchris virorum celebrium potissimum in campo Martio: de quo Strabo lib. 5.

lib. 5. Διόπερ ἱεροπρεπέστατον νομίζαντες τὸν τόπον τοῦτον, καὶ τὰ τῶν ἐπιφανεστάτων μνήματα ἐν ταυτῷ κατεσκεύαζον ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Hoc est, *Itaque Romani hunc locum maximè sacrum & venerabilem rati, illustrissimorum virorum ac mulierum monumenta ibi collocarunt.* De Syllâ ibi sepulto Appianus lib. 1. ἐμφυλ. τὸ δὲ λέχος ὑποδύντες ἀπὸ τῆς βουλῆς ἄνδρες εὔρωστοι διεκόμιζον ἐς τὸ πεδίον τὸ Ἄρειον, ἔνθα βασιλεῖς θάπτονται μόνοι. Hoc est, *Mox robusti aliquot senatores sublatam in humeros lecticam transtulerunt in campum Martium, ubi solos reges sepelire mos erat.* Idem testatur Plutarchus in Lucullo & Pompejo. De Hirtio & Pansa Consulibus, Epitoma Livii 119. *A. Hirtius, qui post victoriam ipsius in inimicorum castris ceciderat &, L. Pansa è vulnere, quod in adverso prælio exceperat, defunctus, in Campo Martio sepulti sunt.* Agrippæ etiam in eo sepulchrum fuisse concessum, quantum vis ibi sepultus non sit, autor est Dio lib. 54. ubi de Augusto loquitur: Καὶ αὐτὸν (Agrippam) ἐν τῷ ἑαυτοῦ μνημείῳ ἔθαψε, καίτοι ἴδιον ἐν τῷ Ἀρείῳ πεδίῳ λαβόντα. Idipsum de Druso memorat Suetonius in Claudio cap. 1. *Corpus ejus per municipiorum coloniarumque primores suscipientibus obviis scribarum decuriis ad urbem devectum, sepultumque est in Campo Martio.*

Non licebat autem cuiquam in campum hunc inferri sine publico senatus decreto, ut notat Dio lib. 48. de M. Oppio loquens: Καὶ ὁ μὲν οὕτω ζῶντε ὑπὸ τοῦ ὁμίλου ἠγαπήθη, καὶ ἀποθανὼν οὐ πολλῷ ὕστερον, εἴς τε τὸ Ἄρειον πέδιον ἐκομίσθη. καὶ ἐκεῖ καὶ ἐτάφη, καυθεὶς πρότερον, ἡ δὲ δὴ βουλὴ ἀγανακτήσασα τῇ πάσῃ τοῦ πλήθους περὶ αὐτὸν σπουδῇ, τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ ὡς οὐχ ὁσίως ἐν τῷ ἱερῷ χωρείῳ κείμενα, ἀνείλετο, πεισθεῖσα τοῖς Ποντίφιξι, καίπερ πολλοὺς ἄλλους ἐν αὐτῷ καὶ πρότερον καὶ μετὰ ταῦτα θάψασα. Hoc est, *Non vivus modo Oppius ita gratus plebi fuit, sed defunctum etiam paulò post in campo Mar-*

tio extulerunt, crematumque ibi humarunt. Quod plebis ſtudium erga Oppium omne indignè ferens Senatus oſſa ejus monitu Pontificum, tanquam loco ſacro non ritè poſita, inde removit, quamvis & antè & poſt multos eodem loco ſepeliverit. Quæ controverſia etiam olim agitata fuerat à Domitio, cum Julia Cæſaris F. Cn. Pompeji uxor in hoc campo Martio ſepulta eſſet, autore eodem Dione lib. 39. circa finem: Ἐν τῷ τούτῳ χρόνῳ γὰρ ἡ τοῦ Πομπηΐου γυνὴ θυγάτριόν τι τεκοῦσα ἀπέθανε· καὶ αὐτὴν, εἴτε διαπραξαμένων τῶν τε ἐκείνου, καὶ τοῦ Καίσαρος φίλων, ἢ καὶ ἄλλως πῶς χαρίσασθαι ἐθελήσαντες συνήρπασαν. ἐπειδὴ τάχιστα τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐπαίνων ἔτυχε, καὶ ἐν τῷ Ἀρείῳ πεδίῳ ἔθαψαν, καίτοι Δομιτίου ἀντισταμένου καὶ λέγοντος ἄλλα τε καὶ ὅτι οὐχ ὁσίως εἰ τῷ ἱερῷ τόπῳ ἄνευ τινὸς ψηφίσματος θάπτοιτο. Indicat illud & Silius Italicus lib. 13.

Quanto funeribus veſtris gens Itala paſſim
Dat gemitus? tumulus vobis cenſente Senatu
Mavortis geminus ſurgit per gramina campo.

Interdum verò etiam in Campo Exquilino locus publicè dabatur, ut colligere eſt ex 9. Philipp. ubi Cicero cenſet hunc honorem publici ſepulchri Ser. Sulpitio in legatione populi Romani vita functo tribuendum eſſe; his verbis: *Cum Servius Sulpitius, Qu. F. Lemoniâ, Rufus, ita de Republ. meritus ſit, ut his ornamentis decorari debeat: ſenatum cenſere atque ex Republ. exiſtimare, Ædiles curules edictum, quod de funeribus habeant, Ser. Sulpitii, Qu. F. Lemoniâ, Rufi, funeri mittere: utique locum ſepulchro in Campo Esquilino C. Panſa Conſul, ſeu quo alio in loco videtur, pedes triginta quoque verſus deſignet, quo Serv. Sulpitius inferatur. Quod ſepulchrum, ipſius, liberorum, poſterorumque ejus ſit: uti quod optimo jure ſepulchrum publicè datum eſt.*

Sic etiam in provinciis morem iſtum ſervatum legimus,

gimus, ut interdum Locus decreto Decurionum publicè daretur : quod patet ex antiquis Inscriptionibus ubi hæ literæ L.P.D.D.D. id denotarunt.

Brundusii in ædibus Diomedis Casiniani Medici:

ΕΥΚΡΑΤΙΔΑΣ. ΠΑΙΣΙΔΑΜΟΥ. ΡΟΔΙΟΣ. ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ. ΕΠΙΚΟΥΡΕΙΟΣ. ΤΟΝΤΟΠΟΝ ΤΗΣ. ΒΡΟΥΝΤΕΣΙΝΩΝ ΒΟΥΛΗΣ. ΕΙΣ. ΤΑΦΟΝ. ΨΗΦΗΣΑΜΕΝΗΣ.
EUCRATIDAS. PISIDAMI. F. RHODIUS.
PHILOSPHUS, EPICURIUS. L.P.D.D.D.

Canusii.

M. BÆBIO. M. F. Q. N. ARN. SUETRIO
MARCELLO. EQUO. PUBLICO
ÆD. Q. IIII. VIR. I. D. IIII. QUINQ. II.
PATRONO. MUNIC. FLAMINI. DIVI
VESPASIANI.

M. BÆBIUS. SUETRIUS MARCELLUS. ET. SUETRIA. RUFA. OPTIMO. HUIC. DECURIONES. FUNUS. PUBLICUM. STATUAM. EQUESTREM. CLYPEUM. ARGENTEUM. LOCUM. SEPULTURÆ. DECREVERUNT. URBANI. STATUAM. PEDESTREM.

Non autem Locum monumenti tantum: sed & ollas publicè datas invenio. Testatur vetus Inscriptio, quæ est Romæ in ædibus Attili Delphinii:

JULIÆ. PLEBEIÆ
IN HONOREM. ɔ
ALEXANDRI ET DEME-
TRI. CÆSARIS. AUG. L.
EX. DECRETO. DECUR.
OLLA. PUBLICE. DATA. EST.

Geminum planè ritum apud Athenienses usurpatum observo. Hi enim in Ceramico sepeliebant publico sumptu, qui in bello pro patria cecidissent. Suidas: Δύο ἦσαν κεραμεικοὶ Ἀθήνησι. ὁ μὲν ἔνδον τῆς πόλεως, ὁ δὲ ἔξω. ἔνθα καὶ τοὺς ἐν πολέμῳ τελευτήσαντας ἔθαπτον δημοσίᾳ καὶ τοὺς ἐπιταφίους ἔλεγον: ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ ὑστήκεισαν αἱ πόρναι. Hoc est, *Ceramici Athenis duo erant, unus in civitate, alter extra civitatem. In illo, qui in bello cecidissent, publico sumptu sepeliebantur, funebrique oratione ornabantur: In hoc verò meretrices se prostituebant.* Ostendit disertè Demosthenes ἐπιταφίῳ: τοὺς ἐν τῷ τάφῳ κειμένους ἀγαθοὺς ἄνδρας ἐν τῷ πολέμῳ γεγενημένους ἔδοξε τῇ πόλει δημοσίᾳ θάπτειν. Et post ea: ὡς μὲν οὖν ἡ πόλις σπουδάζει περὶ τοὺς ἐν τῷ πολέμῳ τελευτῶντας, ἔστι τε τῶν ἄλλων ἐστὶν ἰδεῖν. καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ νόμου, καθ' ὃν αἱρεῖται τὸν ἐροῦντα ἐπὶ ταῖς δημοσίαις ταφαῖς. Philostratus lib. 1. de vita Sophistar. in Gorgiâ: ὁ δὲ ἐπιτάφιος ὃν διῆλθεν Ἀθήνησιν, εἴρηται μὲν ἐπὶ τοῖς ἐν τῷ πολέμῳ πεσοῦσιν, οὓς οἱ Ἀθηναῖοι δημοσίᾳ σὺν ἐπαίνοις ἔθαψαν. Harpocration: τοὺς ἐν πολέμῳ τελευτήσαντας ἔθαπτον δημοσίᾳ καὶ τοὺς ἐπιταφίους ἔλεγον. Clemens Alexandrinus lib. 5. Stromat. καὶ οἱ παλαιοὶ δὲ τῶν παρ' Ἕλλησι τῶν ἐν πολέμῳ ἀποθανόντων τελευτὴν ἐπαινοῦσι. Publicè igitur laudatos ac in Ceramico sepultos, qui pro patria in bello mortem oppetierant, ex his manifestum est. Unde apparet, insignem honorem fuisse, quod Zenoni locus sepulchri in Ceramico decretus fuit publico Atheniensium ψηφίσματι: quod integrum recitat Laërtius lib. 8. in ejus vita; ex quo quæ ad nostrum institutum faciunt, hæc sunt: Τύχῃ τῇ ἀγαθῇ δεδόχθαι τῷ δήμῳ, ἐπαινέσαι μὲν Ζήνωνα Μνασέου Κιτιέα, καὶ στεφανῶσαι χρυσῷ στεφάνῳ κατὰ τὸν νόμον, ἀρετῆς ἕνεκα καὶ σωφροσύνης. οἰκοδομῆσαι δὲ αὐτῷ καὶ τάφον ἐπὶ τοῦ Κεραμεικοῦ δημοσίᾳ, &c.

Quan-

Quando igitur in hunc ſermonem venimus, notandum hujuſmodi diſcrimen locorum ſepulchris deſtinatorum apud Hebræos quoque obſervatum fuiſſe. Primò enim erant ſepulchra pleibejorum & ignobilis vulgi, ut patet ex lib. 4. Regum cap. 23. de Joſia Rege demoliente idola, quæ in templum DEI irrepſerant: *Et efferri fecit* (inquit textus) *locum de domo Domini, foras Jeruſalem in convalle Cedron, & combuſſit eum ibi, & redegit in pulverem, & projecit ſuper ſepulchra vulgi.* Jeremiæ cap. 26. *Et eduxerunt Uriam de Ægypto, & adduxerunt eum ad Regem Joachim, & percuſſit eum gladio, & projecit cadaver ejus in ſepulchris vulgi ignobilis.* Mitto, quod & peregrini ac exteri certum ſepulchri locum habuere, ut videre eſt ex Matthæo cap. 27. Deinde verò ditiores habuiſſe propria monumenta in agris vel hortis ſuis, manifeſtum eſt ex hiſtoria Paſſionis noſtri Salvatoris, quem tumulatum eſſe in monumento Joſephi Arimathæi, quod erat in ejus horto, teſtantur Evangeliſtæ. Denique Regum etiam fuiſſe peculiaria ſepulchra, colligimus cum ex aliis, tum verò ex lib. 2. Chronicor. cap. 26. *Dormivitque Ozias cum patribus ſuis, & ſepeliverunt eum in agro regalium ſepulchrorum, eo quod eſſet leproſus.*

CAPUT XXVI.

De Sepulchris quæ in ipſa urbe Roma, quorum illa fuerint inveſtigatum. Græci quoque in foro vel medio urbis viros claros ſepeliebant.

SEd ut è Græcia Judæaque, quo nos paulò antè blandior ventus compulerat, Romam iterum navigemus, Loca Sepulchrorum ibi extra urbem fuiſſe

hactenus monstravimus. At verò hîc nobis jam aliquis occurrat, plurima etiam in ipsa urbe Roma sepulchra extitisse. Fateor equidem, & insuper probo auctoritate Prudentii, lib. 1. contra Symmachum:

Et tot templa Deûm Romæ, quot in urbe sepulchra
Heroum numerare licet: quos fabula manes
Nobilitat, noster populus veneratus adorat.

Non deest tamen, quod ad hæc respondeamus. Primò enim quis scit, an non antiquissimis temporibus illa fuerint extra urbem, cujus pomœriis aliquoties insequenti ævo prolatis, fieri potuit, ut simul intra mœnia includerentur? Sanè præit mihi ad hanc conjecturam Varro libro 5. de Ling. Lat. ubi cum dixisset, sepulchrum Accæ Laurentiæ fuisse *in Velabro, quo in Novam viam exitur.* Statim subjungit: *Qui uterque locus extra urbem antiquam fuit, non longè à portâ Romanulâ.* Idem de Argeis sentiendum; de quibus Festus: *Argei*, inquit, *loca Romæ appellantur, quod in his sepulti essent quidam Argivorum illustres viri.* Deinde quædam ex illis ἀναμφιβήτως fuerunt monumenta eorum, qui in urbe sepulti erant refrigeratis legibus. Nec enim illorum ossa eruta aut sepulchra destructa post leges funerales renovatas usquam legimus: quemadmodum nec Gallorum, qui post occupatam à se Romam peste mortui, intraque urbem cremati, Bustorum Gallicorum nomine insignem locum fecere, de quo Varro lib. 4. Ling. Latina. *Locus ad Busta Gallica, quod Roma recuperata Gallorum ossa, qui possederant urbem, ibi coacervata ac consita.* Meminit & Livius libro 5. & 22. Denique in horum numero & Virginum Vestalium, & Virorum clarissimorum sepulchra censeo. Nam his propter præclara in Rempublicam merita: illis verò ob sacram dignitatem interdum sepulchri

locum

locum intra urbem datum fuisse, docuit me Servius lib. 11. Æneid. *Imperatores, inquiens, & Virgines Vestæ, quia legibus non tenentur, in civitate habent sepulchra. Denique etiam nocentes Virgines Vestæ, licet vivæ, tamen intra urbem in campo scelerato obruebantur.* Ac de Vestalium quidem supplicio videndus Festus, Plutarchus in Numa, & Dionysius Halicarnass. libro 2. De illustribus verò & claris Viris intra urbem sepultis, auctor etiam Cicero libro 2. Leg. *Quid? qui post 12. in urbe sepulti sunt clari viri? M. Credo, Tite, fuiße aut eos quibus hoc ante legem virtutis caussa tributum est, ut Publicolæ, ut Tuberto, quod eorum posteri tenuerunt: aut eos, si qui hoc, ut C. Fabricius, virtutis caussa, soluti legibus consecuti sunt.* Publicolæ sepulchrum quod attinet, fuisse illud ex SCto non procul à foro prope Veliam Dionysius Halicarnass. & Plutarchus memoriæ prodiderunt. Verba Dionysii ex libro 5. hæc sunt: ἡ μὲν τοι βουλὴ μαθοῦσα ὡς εἶχεν αὐτῷ τὰ πράγματα ἀπόρως, ἐκ τῶν δημοσίων ἐψηφίσατο χρημάτων ἐπιχορηγηθῆναι τὰς εἰς τὴν ταφὴν δαπάνας, καὶ χωρίον ἔνθα ἐκαύθη καὶ ἐτάφη, μόνῳ τῶν μέχρις ἐμοῦ γενομένων ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, ἐν τῇ πόλει σύνεγγυς τῆς ἀγορᾶς ἀπέδειξεν ὑπὸ ἐλέους. Hoc est, *At Senatus cognita ingenti ejus egestate, decrevit, ut ex ærario sumptus ad ejus funus suppeditarentur, & misericordia motus, locum ubi crematus & sepultus est, illi soli ex omnibus viris illustribus, qui usque ad meam ætatem fuerunt, in urbe prope forum adsignavit.* Admiror sanè, cur solum Publicolam hoc honore affectum dicat Dionysius: cum & Marcus Cicero dicto loco, & Plutarchus in ῥωμαϊκοῖς, disertè annotent, idem jus tributum esse etiam C. Fabricio, posterisque eorum: qui tamen ab eo usurpando omnino abstinuerunt, contenti funeribus κομισθεῖσιν εἰς ἀγορὰν ὑφιέναι δᾷδα καιομένην, εἶτα εὐθὺς αἴρεσθαι *in forum delatis*

ardentem facem subjicere & mox eam auferre. Eadem tradit in vita Valerii Publicolæ, his verbis: Ἐτάφη δὲ οὗτος τῶν πολιτῶν ψηφισαμένων ἐντὸς τῆς πόλεως παρὰ τὴν καλουμένην Οὐελίαν, ὥστε καὶ γένει παντὶ τῆς ταφῆς μετεῖναι. νῦν δὲ θάπτεται μὲν οὐδεὶς τῶν ἀπὸ γένους. κομίσαντες δὲ τὸν νεκρὸν ἐκεῖ κατατίθενται, καὶ δᾷδά τις ἡμμένην λαβὼν, ὅσον ὑπήνεγκεν, εἶτα ἀναιρεῖται: Μαρτυρόμενος ἔργῳ τὸ ἐξεῖναι, φείδεσθαι δὲ τιμῆς, καὶ τὸν νεκρὸν οὕτως ἀποκομίζουσιν. *Ex plebiscito hic quoque in urbe sepultus est juxta Veliam, quam vocant: datumque toti ejus stirpi jus hujus sepulchri. Nunc tamen nemo ex eâ familia ibi conditur: sed cadaver eo delatum deponunt. Tum ardentem facem quispiam tenens, eam tantum subjicit, mox retrahit: quare jus testatur sibi esse, sed abstinere se honore, quo facto mortuum inde tollunt.* Sic & Ciaciam Claudiamque gentem Romæ in urbe monumenta habuisse legimus. De Cincia Festus: *Cincia locus Romæ, ubi Cinciorum monumentum fuit.* De Claudia verò Suetonius in Tiberio: *Agrum insuper trans Anienem clientibus, locumque sibi ad sepulturam sub capitolio publicè accepit.* Trajano Imperatori etiam hunc honorem delatum, auctor est Eutropius lib. 8. *Solus omnium Imperatorum intra urbem sepultus est. Ossa ejus collocata in urna aurea, in foro, quod ædificavit sibi, columnâ ibi positâ, sunt: cujus altitudo* 111. *pedes habet.* dicit historicus *in foro* Trajanum sepultum. Quæ verba in memoriam mihi revocant solemnem Græcorum ritum, qui & ipsi intra urbem, & quidem sæpius in ipso foro, aut medio urbis sepelire solebant eos, quibus honorem exhibitum vellent. Scholiastes Pindari: οἱ οἰκισταὶ ἐν μέσαις ταῖς πόλεσιν ἐθάπτοντο ἐξ ἔθους. Plutarchus in Themistocle: Καὶ τάφον μὲν αὐτοῦ λαμπρὸν ἐν τῇ ἀγορᾷ Μάγνητες ἔχουσι Xenophon lib. 7. Ἑλλην. de Euphrone à Corinthiis sepulto: οἱ μὲν πολῖται αὐτὸν ὡς ἄνδρα ἀγαθὸν κομι-

ζα-

ζαμένοι ἔθαψάντε ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ ὡς ἀρχηγέτην τῆς πόλεως σέβονται. Thucydides lib. 5. Μετὰ δὲ ταῦτα τὸν Βρασίδαν οἱ ξύμμαχοι πάντες σὺν ὅπλοις ἐπισπόμενοι, δημοσίᾳ ἔθαψον ἐν τῇ πόλει πρὸ τῆς νῦν ἀγορᾶς οὔσης. Sic Thaletem in loco Milesii agri vili & contempto sepeliri voluisse, prædivinantem animo ibi aliquando celebre Milesiorum forum futurum, testis est Plutarchus in Solone. Ὅμοιον δὲ, inquit, τι καὶ Θαλῆν εἰκάζαι λέγουσι, κελεῦσαι γὰρ αὐτόν τινι τόπῳ τῆς Μιλησίας φαύλῳ καὶ παρορωμένῳ τελευτήσαντα θεῖναι προειπὼν, ὡς ἀγορά ποτε τοῦτο Μιλησίων ἔσται τὸ χωρίον. Et Cato Uticensis fratri suo Cœpioni monumentum ex Thasio lapide octo talentorum pretio confectum in foro Ænensium constituit, auctore eodem Plutarcho in ejus vita. Mortuus enim Cœpio fuerat Æni, quæ Thraciæ urbs est. De Germanico Tacit. l. 2. *Corpus antequam cremaretur, nudatum in foro Antiochensium, qui locus sepulturæ destinabatur.* Atq; is est fortè *celeberrimus locus*, quo Dionem Syracusanum conditum tradit Æmil. Probus: *Sic subito misericordia successerat, ut eum suo sanguine, si possent, ab Acheronte cuperent redimere. Itaq; in urbe celeberrimo loco, elatus publicè sepulchri monumento donatus.*

CAPUT XXVII.

In urbe sepeliebant mortuos Spartani & Tarentini. Templorum origo apud priscos Græcos à sepulchris videtur manasse. Christianorum mos in templis humandi funera legibus coercitus.

APud quas gentes & quibus de causis mortuos intra urbem sepelire fas non fuerit, extra quam si cui honorem habitum irent, hactenus dictum est. Ex hac igitur occasione non possum præterire consuetudinem

Spartanorum & Tarentinorum, qui mortuos ſuos in ipſis urbibus ſepeliebant. Ac Spartani quidem id fecere ex inſtituto Lycurgi, qui hac ratione juventutem Laconicam ad mortem honorandam, non autem timendam volebat aſſuefacere: ut auctor eſt Plutarchus in Laconicis & in Lycurgo his verbis: Πρῶτον μὲν γὰρ ἀνελὼν δεισιδαιμονίαν ἅπασαν, ἐν τῇ πόλει θάπτειν τοὺς νεκροὺς, καὶ πλησίον ἔχειν τὰ μνήματα τῶν ἱερῶν οὐκ ἐκώλυσε. συντρόφους ποιῶν ταῖς τοιαύταις ὄψεσι καὶ συνήθεις τοὺς νέους, ὥστε μὴ ταράττεσθαι μηδ' ὀρρωδεῖν τὸν θάνατον, ὡς μιαίνοντα τοὺς ἁψαμένους νεκροῦ σώματος, ἢ διὰ τάφων διελθόντας, ἔπειτα συνθάπτειν, οὐδὲν εἴασεν. De Tarentinis verò colligitur ex loco quodam Polybii lib. 8. qui nunc in Excerptis legitur. Docet enim illic, quomodo Tarentum in poteſtatem Hannibalis venerit, narrans urbis Tarentinorum partem ad ortum Solis vergentem buſtorum plenam fuiſſe, quia ad ea uſque tempora Tarentini morem haberent, intra oppidum mortuos condere, obtemperantes veteri cuidam oraculo. Cum enim edita ipſis ſors eſſet, res eorum meliores futuras, ſi una cum pluribus habitarent, ita illos interpretatos eſſe id oraculum, exiſtimaſſeque Remp. ſuam bonam fortunatamque fore, ſi illos etiam qui migrarint è vita, intra urbem receperint: quod poſtea diligenter obſervarint. Verba Oraculi hæc erant: Ἄμεινον καὶ λωΐον ἔσεσθαι σφίσι ποιουμένοις τὴν οἴκησιν μετὰ τῶν πλειόνων. P. Victor. lib. 2. Var. Lect. cap. 7. Imo verò Græcos antiquiſſimos caſco illo ævo in ipſis Deorum templis faniſque mortuos ſuos humaſſe, multis oſtendit Arnobius libro 6. adverſ. Gentes: *Quid? quòd multa ex his templa, quæ tholis ſunt aureis & ſublimibus elata faſtigiis auctorum conſcriptionibus comprobatur contegere cineres atque oſſa, & functorum eſſe corporum ſepulturas?* Et vide apud eum exempla, quæ à Clemente Alexand. mutuatus eſt.

Ea-

Eadem habet Theodoretus libro ἑλληνικῆς θεραπευτ. Sermon. de Martyribus. Qui tamen auctores templorum originem apud Ethnicos ad Sepulchra potius uno ore referunt: quemadmodum & Valerius Max. lib. 8. c. 16. auctor est, Græciam summo consensu locum, in quo Amphiarius humatus sit, in formam conditionemque templi redegisse, atque inde oracula capi instituisse.

Non possum hic de Christianorum Cœmiteriis silere, quæ nescio annon & ipsa plurimis templis originem dederint. Nam præterquam quod in iis corpora suorum sepeliebant, certè persecutionum tempore ibi omnes sacras ceremonias, quæ quidem in templis solent, celebratas, possem hic pluribus monstrare, nisi ab Onuphrio in Appendice ad Platinam ea res jam pridem esset explicata. Erant autem hæc Christianorum Cœmiteria primitus extra urbem, quod notum. At postquam pace Ecclesiæ data templa sua Christiani passim in ipsis urbibus habere cœperunt, etiam Cœmiteria proximo templis loco religiosa quadam affectione constituerunt: Corpora ibi melius fortè quietura rati, quemadmodum & de Valerio quodam ossa sua prope templum Æsculapii collocante testatur Inscriptio Hispaniensis: *MORTE. ME. VALERIVM. M. F. ADSEQVENTE. IN. VLT. TERRA. NVLLO. CREDIDI. LOCO. OSSA. NOSTRA. POSSE. MELIVS. ADQVIESCERE. QVAM. PROPE. TEMPLVM ÆSCVLAPII. ITAQVE. EX. TESTAM. AD X. PEDES. A. TEMPLO. VOLO. CONDIER. VOS. NATI. IVCVNDISS. AB. VRBE. ROMA. HVC. CONCEDITE. AD. SEPVLCHRVM. NOSTRVM. DEMETVR. DOLOR. PIETATE. VESTRA. SI. MANES. SENTIENT. VOS. MEMORES. NOSTRI.* Neque hac vicinitate contenti, in ipsis quoque penetralibus tem-

templorum ſepeliri maluerunt, feneſtram ad id aperientibus Conſtantino Magno & Honorio Impp. quorum hic Romæ in S. Petri , ille Conſtantinopoli in porticu templi Apoſtolorum humatus legitur. Et poſtillâ mos hic adeo vulgò etiam invaluit, ut legibus fuerit coercendus à Gratiano, Valentiniano & Theodoſio Impp. quos ad Pancratium præfect. urbi ſuper hac re ita reſcripſiſſe teſtatur Lex.2. C. de ſacroſanct. Eccleſ. *Nemo Apoſtolorum vel Martyrum ſedem humanis corporibus exiſtimet conceſſam.* Et L.ult.9. C. Theodoſ. 17. Μηδεὶς ἐν ἐκκλησίᾳ θαπτέτω νεκρὸν. *Nullus in Eccleſia ſepeliat mortuum.* Et inter leges Caroli Magni illud caput extat: *Ut nullus deinceps in Eccleſia mortuum ſepeliat* lib. 1. cap. 159. Idipſum ſanxit Conſilium Braccarenſe primum can. 36. *Item placuit ut corpora defunctorum nullo modo intra Baſilicam ſanctorum ſepeliantur, ſed ſi neceſſe eſt, de foris circa murum Baſilicæ. Nam ſi firmiſſimum hoc privilegium uſque nunc retinent Galliæ civitates, ut nullo modo intra ambitum murorum cujuslibet defuncti corpus ſit humatum, quanto magis hoc venerabilium martyrum debet reverentia obtineri.*

Finis Libri Secundi de funeribus Romanorum.

JOHAN. KIRCHMANNI, DE FUNERIBUS ROMANORUM, LIBER TERTIUS.

Caput I.

De Sepultura Reliquiarum. Bustum. Ustrina. Rogus. Pyra. *Servius sibi ipse non constans. Rogus ex quibus lignis. Pix & Papyrus huic rei adhibita. Legem 12. tab. de non poliendo asciâ rogo insuper habitam videri. Cupresso cur Rogi circumdati. Extructi illi in aræ formam modò humiles, modò altiores. Leges Rogorum incendium à privatis publicisque ædificiis arcentes.*

HActenus Elatio: Sequitur jam Sepultura ipsa, quam appello *hominis mortui vel reliquiarum ejus in sepulchrum illationem.* Postquam igitur eo ordine, quo diximus, extra Urbem ventum fuit, si comburendus erat mortuus, Funus rectâ deportabatur in locum cremationi destinatum, qui, si cum sepulchro conjunctus esset, *Bustum*; si verò ab eo separatus, *Ustrina* antiquitus indigitabatur, teste Festo: *Bustum propriè dicitur locus, in quo mortuus est cumbustus & sepultus; diciturque bustum, quasi bene ustum. Ubi verò combustus quis tantummodo, alibi*

alibi verò eſt ſepultus, is ab urendo Uſtrina vocatur. Sed modò Buſtum eo, quod ſepelitur, ſepulchra vocamus. Eadem tradit Servius in 11. Æneid. cujus locum non parcam hîc adſcribere, ſi fortè à graviſſimo morbo, in quo cubat, illum liberare poſſim: *Buſtum dicitur id quo mortuos combuſta e* oſſa, quæ ejus ſibi juſta ſunt ſepulta. Alii dicunt ubi homo combuſtus eſt, niſi ibidem humatus fuerit, non eſſe ibi Buſtum, ſed Uſtrinum.* Ita eſt in Pariſienſi editione illius Servii, quem clariſſimus Petrus Daniel Juridicus Floriacenſis, in cujus nupero occaſu magnam bonæ literæ jacturam fecerunt, ante paucos annos omnibus doctis acclamantibus in publicum emiſit: Quem autem ſenſum commodum inde extorquere poſſis non video, niſi ſi fortè ita legendum ſit: *Buſtum dicitur, in quo mortuus combuſtus eſt, oſſaque ejus ibi juxta ſunt ſepulta.* Sed de hac viderint doctiores; nam ſi quis propiùs ad literarum ductum acceſſerit, è veſtigio noſtra delere non recuſabimus. Quod verò hîc de Uſtrinis dicitur, eas interdum ab ipſis monumentis fuiſſe ſejunctas, idipſum etiam his duobus lapidibus Romanis comprobatur, quibus inciſum legimus: Huic. Monumento. Ustrinum. Applicari. Non Licet. Item: Ad. Hoc. Monimentum. Ustrinum. Applicari. Non. Licet. Sic Julium Cæſarem alibi combuſtum & reliquias ejus alibi conditas, teſtatur Dio lib. 44. Et Strabo in deſcriptione Campi Martii τὸν τῆς καύστρας τοῦ Αὐγούστου τόπον diverſum à Mauſoleo notat. Combuſtus enim Auguſtus in Campo Martio, ſepultus autem in Mauſoleo, teſte Suetonio.

In Uſtrinis igitur cadavera tantùm cremabantur: Gloſſarium vetus: *Uſtrina*, πυρκαϊκά. *Uſtrina*, καῦστρα νεκρῶν. In Buſtis verò & cremabantur & ſepeliebantur.

Un-

Unde etiam *Busta* non rarò pro ipsis sepulchris invenias. Lucanus lib. 4. de Curione:

—— Lybicas en nobile corpus
Pascit aves, nullo contectus Curio busto.

Et quod Græci τύμβον, Cicero *bustum* vocat. 2. Leg.

Atque in hæc loca Funus deportatum imponebatur Rogo vel Pyræ: sic enim appellabant struem illam lignorum ad comburendum cadaver paratam. Glossarium: *Rogus*, πυρὰ νεκρῶν. *Rogus* πῦρ. Scholiastes Euripides in Hecuba: πυρὴ τὸ πῦρ τὸ ἐπὶ νεκρῷ ἁπλόμενον. Καὶ ὁ τόπος, ἐν ᾧ τὸ πῦρ ἅπτεται. Oppianus lib. 4. Alieutic. vers. 557. εὐνὴν πυρόεσσαν vocat. Pindarus 3. Pyth. τεῖχος ξύλινον appellat. Servius quidem inter Rogum & Pyram discrimen aliquod constituit: sed id à Latinæ linguæ autoribus non observari, notum est vel mediocriter eruditis. Quid? quod idem ille, quem dico, Grammaticus ipsus à sese hac eadem in re seorsim sentit. Nam ad 3. Æneid. sic ait: *Apparatus mortuorum funus dici solet: exstructio lignorum, Rogus: subjectio ignis, Pyra: crematio cadaveris, Bustum: Locus, Ustrina: operis constructio, Sepulchrum: nomen inscriptum, Monumentum.* Aliter vero ad 11. Æneid. *Pyra est lignorum congeries: Rogus cum jam ardere cœperit dicitur: Bustum verò jam exustum vocatur.* Quæ loca manifestò inter sese pugnare qui non videt, eum Thamyrâ esse oportet cæciorem. Sed minutias hasce mittamus, & materiam formamque rogorum propiùs contemplemur.

Materiam quod attinet, fiebant Rogi ex lignis, quæ ignem facilè conciperent nutrirentque: quorum aliquot meminit Virgil. 4. Æn.

At Regina, pyrá penetrali in sede sub auras
Erectâ ingenti, tædis atque ilice sectâ.

Et lib. 6.

Pro-

Procumbunt piceæ, sonat icta securibus ilex,
Fraxineæq; trabes cuneis & fissile robur
Scinditur, advolvunt ingentes montibus ornos.

Picem verò adhibitam testatur vetus Inscriptio, cujus ultima verba, quæ nostro instituto serviunt, hæc sunt: Nec. Ex. Eorum. Bonis. Plus. Inventum. Est. Quam. Quod. Sufficeret. Ad. Emendam. Pyram. Et. Picem. Quibus. Corpora. Cremarentur. Et. Præfica. Conducta. Est. Et. Urna. Empta. Fortè etiam Papyrus ad hanc rem usurpata: ut conjicere est ex Martiale lib. 10. Epigr. in Numam:

Dum levis arsurâ struitur Libitina papyro,
Et myrrham & casiam flebilis uxor emit:
Jam scrobe, jam lecto, jam pollinctore parato,
Hæredem scripsit me Numa, convaluit.

Ligna verò hæc, quæ ad construendum rogum comparabantur, rudia & impolita esse oportebat. Unde Lex. 12. tabularum: *Rogum asciâ ne polito,* ut est apud Cicer. 2. leg. Erat enim ascia dolabræ genus poliendis & lævigandis lignis aptum. Verùm hanc legem exolevisse, ex Plinio colligimus, qui lib. 35. cap. 7. pictos fuisse rogos tradit: non autem nisi dedolata & affabrè polita ligna picturis exornari solita fuisse, verosimile est. Verba ejus inter alia hæc sunt: *Quoniam & pericula expingimus, ne quis miretur & rogos pingi, juvatque pugnaturos ad mortem aut certè cædem speciosè vehi.* Puta navibus, de quibus ipsi sermo.

Præterea Cupressis quoque pyras cingi solitas, ut fœtorem cadaverum, jucunditate sui odoris comprimerent, autor Varro apud Servium in lib. 6. Æneid. his verbis: *Varro dicit Pyras ideo Cupresso circumdari solitas propter gravem ustrinæ odorem, ne eo offendatur populi*

circumstantis corona: quæ tamdiu stabat respondens fletibus Præficæ, hoc est, planctuum principis, quàmdiu consumpto cadavere & collectis cineribus dicebat novissimum verbum ILICET, *quod ire licet significat.* Virgilii locus hic est:

Ingentem struxêre pyram, cui frontibus atris
Intexunt latera, & ferales ante cupressos
Constituunt.

Silius Italicus lib. 10. in funere Paulli:

At ferale decus, mœstas ad busta cupressos
Funereas tum deinde pyras certamine texunt.
Officium infelix & munus inane peremptis.

Statius lib. 4. Thebaid.

———superat tamen agger in arvis
Pineus, hunc juxta cumulo minor ara profunda
Erigitur Cererei frontes atq; omne cupressus
Intexit plorata latus.

Eadem opinor de causa Calanus Indus ex lignis odoriferis, ut cedro, thyo, cupresso, myrtho & lauro pyram paravit, in eaque se ultro combussit, ut tradit Ælianus libr. 5. Var. hist. cap. 6. Ἐγεγένητο μὲν ἡ πυρὰ ἐν τῷ καλλίστῳ προαστείῳ τῆς Βαβυλῶνος, καὶ ἦν τὰ ξύλα αὖα καὶ πρὸς εὐωδίαν εὖ μάλα ἐπίλεκτα, κέδρου, καὶ θύου καὶ κυπαρίττου καὶ μυρσίνης καὶ δάφνης. Ex eodem ritu & Ovid. lib. 3. Trist. Eleg. 13.

Funeris ara mihi ferali cincta cupresso
Convenit & structis flamma parata rogis.

Qui locus etiam Formam rogi expressè indicat. In aræ enim modum construebatur. Servius ad illud Virgilii *Aramque sepulchri.* lib. 6. Æneid. *Pyram dicit, quæ in modum aræ construi lignis solebat. Nam & sequitur:*

Congerere arboribus cœloq; educere certant.

Et aram, quæ ante sepulchrum fieri consuevit, intelligere non possumus: ut--stant manibus aræ: cum nondum facta sit funeratio, quæ præcedit sepulchrum. Herodianus illustrium virorum rogos τετραγώνους καὶ ἰσοπλεύρους, h. e. *specie quadrangulâ, & æquis lateribus* fuisse asserit, lib. 4. Pertinacis pyram τρίβωλον καὶ πυργοειδῆ, autor Xiphilinus in Severo, hoc est, *forma triangulari & instar turris.*

Fiebant enim Pyræ pro qualitate personarum modò altiores, modò humiliores. Nam tenuiorum & pauperum rogos humiles fuisse & parvos, videre est apud Lucanum lib. 8.

Sic fatus, parvos juvenis procul aspicit ignes
Corpus, vile suis, nullo custode cremantes.

Unde Ovidius in Ibin.

Et dare plebejo corpus inane rogo.

Contrà verò ditiorum & clarorum virorum sublimes ac superbi. Virg. 6. Æneid. *Ingentem struxere pyram.* Ita Siccio mortuo πυρὰν ὑπερμογέθη extructam testis Dion. Halicarn. lib. 2. Et Viriathum ἐπὶ ὑψηλοτάτης πυρᾶς combustum memorat Appianus Ἰβηρικῇ. Silius Italic. de funere Pauli lib. 10.

Sublimem eduxere pyram, mollesq; virenti
Stramine composuêre toros.

De Cæsaris funere Plutarchus: Ἀπὸ τῶν ἐργαστηρίων τὰ βάθρα καὶ τὰς τραπέζας ἀνασπῶντες καὶ συγκομίζοντες εἰς ταυτὸ παμμεγέθη πυρὰν ἔνησαν. *ingentem rogum congesserunt.*

Cæterùm in extructione Rogorum id servabant, ne ignis noceret privatis publicisque ædificiis. Nam utrisq; cautum legibus fuit. Privatis quidem domibus cavit Lex. 12. tab. teste Cicer. 2. Leg. *Duæ sunt,* inquit, *præterea leges de sepulchris: quarum altera privatorum ædificiis, altera ipsis sepulchris cavet. Nam quod rogum bustumve novum vetat propius LX. pedes adjici ædes alienas, invito domino,* incen-

incendium videtur arcere. Unde clarissima lux affulget Pomponio L. Si propius. D. De mortuo infer. *Si propius ædificium alienum intra legitimum modum mortuus illatus sit, postea enim prohibere non poterit ædificii dominus, quò minus alium mortuum eò inferat, vel monumentum ædificet, si ab initio sciente domino hoc fecerit.* Ubi per *legitimum modum* intellige 60. pedes, qui in 12. tab. præscribitur. De publicis verò ædificiis testatur Dio lib. 48. temporibus Augusti App. Claudio & C. Norbano Coss. h. e. anno urbis IↃCCXVI edictum fuisse μήτε τὰς καύσεις τῶν νεκρῶν πέντε καὶ δέκα ἀπὸ τῆς πόλεως σταδίων γίγνεσθαι, hoc est, *ne mortui intra duo millia passuum ab urbe cremarentur.*

CAPUT II.

Oculi in rogum positis reserati. Pyra incensa à proximis averso vultu. Venti optabantur, ut cadaver citò absumeretur. Denis virorum corporibus tantum singula muliebria fuisse apposita & quare.

IN hujusmodi igitur rogum cadaver funerale collocabatur unà cum lecto, quem simul cum corpore comburi solitum, testatur Tibullus:

Flebis & arsuro positum me Delia lecto.

Tum iterum [ut oscula repetita mittam, de quibus suprà] oculos mortuis reseratos adapertosque fuisse, qui animam efflanti clausi erant, Plinius monet lib. 11. cap. 38. cujus verba alibi posuimus. Quem Quiritum morem allusisse videtur Virgilius lib. 4. Æneid. de Mercurio loquens:

Dat somnos adimitq; & lumina morte resignat.

Ut interpretatur contra Servium Turnebus.

Hoc igitur facto Pyram incendebant, qui mortuo sanguine proximi. Xiphilinus in Severo de ejus funere: Τά τε δῶρα τὰ στρατιωτικὰ, ὅσι τι τῶν παρόντων ἔχοντες, εἰς αὐτὴν ἐνέβαλον καὶ τὸ πῦρ οἱ υἱεῖς ἐνῆκαν, h. e. *Conjecere in eum dona militaria, ij, qui ium habebant: & filii ignem accenderunt.* Sic Judacilius hausto veneno hortatus est amicos suos, ut faces subderent, teste Appiano lib. 1. ἐμφυλ. Augusti verò Pyram Centuriones incenderunt ex SCto. Dio lib. 56. καὶ τότε δᾷδας ἑκατόνταρχοι, ὥς που τῇ βουλῇ ἐδεδόκτο, λαβόντες, ὑφῆψαν αὐτήν. Et rogum Pertinacis incendisse Consules autor est Xiphilinus in Severo: εἶθ' οὕτως οἱ ὕπατοι πῦρ ἐπ' αὐτὴν ἐνέβαλον.

Cæterum in rogo incendendo adhibita fuit hæc Ceremonia & cautus, ut id facerent, vultu & capitibus aversis. Virgil. lib. 6 Æneid.

Aversi tenuêre faces.——

Et causa erat, ut id officium necessitatis esse ostenderent, non voluntatis, monente Servio.

Rogo jam incenso ventos optabant, qui flammam ardentiorem suscitarent alerentque, & ita cadaver rogo impositum facilius citiusque absumeretur. Cinthia apud Propertium lib 4 Eleg. Sunt aliquid:

Cur ventos non ipse rogis ingrate petisti?

Plutarchus in funere Syllæ: Τῆς δὲ ἡμέρας συννεφοῦς ἕωθεν οὔσης, ὕδωρ ἐξ οὐρανοῦ προσδοκῶντες, ἐνάτης ὥραν μόλις ὥρας τὸν νεκρὸν. ἀνέμου δὲ λαμπροῦ καταιγίζοντος εἰς τὴν πυρὰν, καὶ φλόγα πολλὴν ἐγείραντος. ἔφθη τὸ σῶμα συγκομισθέν. ὄντος δ' ἤδη τῆς πυρᾶς μαραινομένης, καὶ τοῦ πυρὸς ἀπιόντος, ἐκχυθῆναι πολὺν ὄμβρον καὶ κατασχεῖν ἄχρι νυκτός. ὥστε τὴν τύχην αὐτοῦ δοκεῖν τὸ σῶμα συνθάπτειν παραμένουσαν. Hoc est, *Sub Solis exortum, cum nubilus dies esset, & pluviæ expectarentur, nona demum hora funus elatum est. Ibi ventus cum procella in rogum incubuit, multaque flamma excitata corpus cremavit.*

Vix

Vix rogus absumptus, ignisque sopitus cum ingens effusus imber usque ad noctem duravit, ut videatur fortuna ejus viri etiam sepulchrum præsens adjuvisse Vide Herodian. lib. 4. Sed id prius ex Græca superstitione: Homerus in funere Patrocli. Iliad. Ψ.

Ενθ᾽ αὖτ᾽ ἄλλ᾽ ἐνόησε ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς,
Στὰς ἀπάνευθε πυρῆς δοιοῖς ἠρᾶτ᾽ ἀνέμοισι
Βορέῃ καὶ Ζεφύρῳ, καὶ ὑπέσχετο ἱερὰ καλά
Πολλὰ δὲ καὶ σπένδων χρυσέῳ δέπαϊ λιτάνευεν
Ἐλθέμεν, ὄφρα τάχιστα πυρὶ φλεγεθοίατο νεκρόν
Ὕλη τ᾽ ἐσσεύοιτο καήμεναι.

Hoc est:

Tunc rursus alia cogitavit pedibus valens divus Achilles,
Stans, seorsim à pyra duos orabat ventos,
Boream & Zephyrum, & promittebat sacrificia pretiosa:
Multa etiam libans aureo calice, supplicabat,
Ut venirent, ut citissimè igne comburerent cadaver,
Lignumq; festinaret ardere.

Hîc autem silentio involvendum non est, quod Plutarchus & post eum Macrobius memoriæ prodiderunt, morem fuisse antiquitus, ut si quando plura cadavera simul comburenda essent, quod in bellis aut peste fieri solebat, denis virorum corporibus singula muliebria apponerentur. Quod cur factum ex ipsis autoribus audiamus. Sic enim Plutarchus 3. Symp. quæst. 4. Τεκμήριον τοῦτο τὸ περὶ τὰς ταφὰς αἱρεῖ θερμότερα τὰ θήλεα τῶν ἀρρένων εἶναι. Λέγεται γὰρ ὑπὸ τῶν σκευωρουμένων, τὰ μὲν συντίθεσθαι περὶ δέκα νεκροὺς ἀνδρῶν, ἕνα γυναικὸς καὶ συνεξάπτειν δᾳδῶδές τι καὶ λιπαρὸν αὐτῶν τῆς σαρκὸς ἐχούσης, ὥστε ὑπέκκαυμα γίνεσθαι τῶν ἄλλων. Quem locum ut plerosque alios Macrob. lib. 7. Saturn. cap. 7. sic interpretatur: *Quis ergo dicat frigidas,*

quas nemo potest negare plenas caloris, quia sanguine plenæ sunt? Deinde licet urendi corpora defunctorum usus nostro seculo nullus sit, lectio tamen docet, eo tempore, quo igni dari honor mortuis habebatur, si quando usu venisset, ut plura corpora simul incenderentur, solitos fuisse funerum ministros denis virorum corporibus adjicere singula muliebria, & unius adjutu quasi natura flammei, & ideo celeriter ardentis, cætera flagrabant. Ita nec veteribus calor mulierum habebatur incognitus. Cujus caloris fœminei meminit & Artemidorus lib. 2. cap. 8. οὐδὲν οὕτως τὰ σώματα θερμαίνει, ὥσπερ πῦρ ἢ γυνή. Symmachus tamen apud Macrobium dicto loco contra Horum, cujus ista verba erant, disputans, pinguedini asscribit non calori: *Quod*, inquiens, *muliebre corpus juvabat ardentes viros, non caloris erat, sed pinguis carnis & oleo similioris.*

CAPUT III.

Decursio funebris circa rogum. περιδρομή. Fiebat illa in sinistrum orbem, versis insignibus, interdum projectis armis & tuba sonante. Usurpata etiam in parentalibus anniversariis.

NEc verò Decursio funebris, Græci περιδρομὴν vocant, hic omittenda est, quam in Imperatorum & illustrium virorum funeribus usitatam fuisse, plurima scriptorum veterum loca vociferantur. Nam Funere in Pyram collocato, milites atque adeo omnes qui exsequias venerant, solemni ritu rogum ter ambire & hoc modo affectum suum erga defunctum ostendere solebant. Cujus ritus meminit Homer. Iliad. Ψ.

Οἱ δὲ τρὶς περὶ νεκρὸν ἐΰτριχας ἤλασαν ἵππους
Μυρόμενοι.

Et

Et Apollon. lib. 1. Argonautic.

Τρὶς περὶ χαλκείοις δίχα τεύχεσι δινηθέντες
Τύμβῳ ἐνεκτερέϊζαν.

Et idem lib. 6.

——τρὶς δ᾽ ἀμφὶ σὺν ἔντεσι δινηθέντες
Εὖ κτερέων ἴσχοντα χυτὴν ἐπὶ γαῖαν ἔθεντο.

Calaber. lib. 3. in funeratione Achil.

Ἀλλ᾽ ὅτε δὴ περὶ πάγχυ πυρὴν διεκοσμήσαντο
Πεζοὶ ἅμ᾽ ἱππήεσι σὺν ἔντεσιν ἐρρώσαντο
Ἀμφὶ πυρὴν πολὺ δάκρυ.

Virgilius in funere cæsorum Trojanorum ac præcipuè Pallantis lib. 11.

Te circum accensos cincti fulgentibus armis
Decurrere rogos, ter mœstum funeris ignem
Lustravêre in equis ululatusq; ore dedêre.

Sed quid sit *Decurrere* docet Livius lib. 10. de bello Macedonico his verbis: *Mos erat, lustrationis sacro peracto decurrere exercitum & divisas bifariam acies concurrere ad simulachrum pugnæ.* Unde Agellius lib. 7. *Ut in decursionibus ludicris, aut simulachris præliorum voluptariis fieri videmus.*

Decursum autem fuisse à militibus sinistro ordine & versis insignibus, indicat Statius lib. 6. Theb.

Tunc septem numero turbas centenus ubiq;
Surgit eques, versis ducunt insignibus ipsi
Grajugenæ reges: lustrantq; ex more sinistro
Orbe rogum & stantes inclinant pulvere flammas,
Ter curvos egere sinus, illisaq; telis
Tela sonant: quater horrendum pepulêre fragorem
Arma, quater mollem famularum brachia planctum.

Rectè: *Orbe sinistro.* Nam cursus in lævum luctus erat indicium: ut contra dextratio, vel cursus aut gyrus equo-

rum in dextram gratulationem ac lætitiam denotabat. Unde & Papinius mox ſubjungit:

——hic luctus abolere noviq;
Funeris auſpicium vates, quanquam omina ſentit
Vera jubet dextro gyro.

Turneb.lib.19. Adverſ.cap.35.

Imò interdum projectis armis, quod à Lucano habeo, qui lib.8. Pompejum ait non optare ambitioſas exſequias, nec

—— ——totus ut ignem
Projectis mœrens exercitus ambiat armis.

Idque fiebat tuba ſonante. Val. Flaccus libr. 3. Argon.

Inde ter armatos Minyis referentibus orbes
Concuſſi tremuere rogi, ter inhorruit æther
Luctificum clangente tuba, jecere ſupremo
Tum clamore faces.

Et ut conſtet, quàm ſolemnis & frequens fuerit hæc decurſio, non credo me nugas acturum, ſi aliquam multis exemplis hunc ritum illuſtravero. Nam uſurpatam illam reperio in funere Auguſti: Dio lib. 56. ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν πύραν τὴν ἐν τῷ Ἀρείῳ πεδίῳ ἐνετέθη, πρῶτον μὲν οἱ ἱερεῖς πάντες περιῆλθον αὐτήν, ἔπειτα δὲ οἵ τε ἱππεῖς, οἵ τε ἐκ τοῦ τέλους καὶ οἱ ἄλλοι καὶ τὸ ὁπλιτικὸν τὸ φρουρικὸν περιέδραμον. *Poſtquam cadaver rogo impoſitum in Campo Martio fuit, primùm omnes Pontifices id circumierunt, deinde equites, tum Legionarii reliquique milites, & demum qui cuſtodiæ præfuerant.* Et in funere Syllæ, ut eſt apud Appian. lib.1.bell. civilium. Item in Druſillæ Dio lib. 59. Δημοσίας δὲ ταφῆς ὁ ἀδελφὸς ἠξίωσε. Καὶ οἵ τε δορυφόροι μετὰ τοῦ ἄρχοντος, σφῶν καὶ χωρὶς οἱ ἱππεῖς τὸ τέλος οἵ τε εὐγενεῖς παῖδες τὴν Τροίαν περὶ τὸν τάφον αὐτῆς περιίππευσαν. h. e. *Publicum funus Frater tribuit, ac Prætoriani milites cum ſuo tribuno ac ſeorſim eque-*

ſter

ster ordo, seorsim patricii pueri, Trojæ decursione circum tumulum ejus obequitârunt. Et in Pertinacis, teste Xiphilino in Severo: οἱ δὲ ἱππεῖς οἱ στρατιῶται καὶ οἱ πεζοὶ περὶ τὴν πύραν πολιτικάς τε ἅμα καὶ ποιητικὰς διεξόδους διελίττοντες διεξῆλθον. *Hic confecêre milites, equites & pedites circa rogum cursus urbanos & confictos.* Et in Severi ibidem: ἐκ δὲ τούτου τό τε σῶμα στρατιωτικῶς κοσμηθὲν ἐπὶ πυρὰν ἐτέθη καὶ τῇ τε τῶν στρατιωτῶν, καὶ τῇ τῶν παίδων περιδρομῇ ἐτιμήθη. h.e. *Post hæc corpus ejus militari more effertur à militibus, imponiturque in rogum honestatum militum & filiorum ipsius decursione.* Vide & Herodian. lib. 4. ubi decursio hæc graphicè depingitur: quam etiam apud Pœnos receptam fuisse ostendit Livius lib. 25 in morte Gracchi: *Alii ab Hannibale (& ea vulgatior fama est) in vestibulo primorum castrorum rogum exstructum esse: armatum exercitum decurrisse, cum tripudiis Hispanorum, motibusque armorum & corporum suæ cuique genti assuetis.* Similem ferè ritum in funere Attilæ describit Jornandes de Rebus Getic. Nec verò in funeratione duntaxat is ritus Decurrendi observatus est: sed & in Anniversariis celebrandis stato die iteratus. Suetonius in Claudio cap. 1. *Exercitus honorarium ei tumulum excitavit: circa quem deinceps stato die quotannis miles decurreret.* Tacitus lib. 2. Annal. de Tiberio Cæsare: *Restituit aram* (Drusi) *honorique patris princeps ipse cum legionibus decurrit.*

CAPUT IV.

Varia animalia ad rogum mactata, ut oves, boves, sues, canes, aviculæ, equi, &c. Itemque homines, ut servi, captivi, fœminæ. Gallorum idem mos. Indiæ ac Thraciæ fœminis unicum votum cum marito comburi.

Ex-

Exempla Romanorum, qui præ amore se in defuncti rogum conjecere, similis mos apud Æthiopes, Scythas, Herulos.

Dum hæc fiebant, cadaver rogo impositum, sensim à flamma consumebatur: sed quod quis miretur raro solum. Cum enim ea fuerit veterum superstitio, ut putarint animas defunctorum sanguine delectari, ideo antiquissimis temporibus varia pecudum & animalium genera ad rogum mactari in eumque conjici solebant, ac præsertim ea, quæ defunctis carissima fuisse constabat: Unde Sophocles in Antigon. sub persona Creontis jubet:

Ἐτεοκλέα μὲν ὃς πόλεως ὑπὲρ μάχων
ὄλωλε τῆσδε πάντ᾽ ἀριστεύσας δορὶ,
τάφῳ τε κρύψαι καὶ τὰ πάντ᾽ ἀφαγνίσαι
ἃ τοῖς ἀρίστοις ἔρχεται κάτω νεκροῖς.

Atque is ritus neque Homero fuit incognitus: quandoquidem in funere Patrocli, ovium, boum, equorum & canum mentionem facit, Iliad. ψ.

Πολλὰ δ᾽ ἴφια μῆλα, &c.

Virgilius præter hæc etiam Suum meminit lib. 11.

Multa boum circa mactantur corpora morti,
Setigerosq; sues, raptasq; ex omnibus agris
In flammam jugulant pecudes.

Sic in pyras puerorum interdum aviculas & canes, quibus in vita delectabantur, conjectas fuisse ex Plinio videre est, qui lib. 4. Ep. 2. sic ait: *Habebat puer manulos multos & vinctos & solutos, habebat canes majores minoresque: habebat luscinias, psittacos, merulas: omnes Regulus circa rogum trucidavit.* Equos cum cadavere combustos significat & Calaber lib. 9.

Ἀργεῖοι

Ἀργεῖοι καὶ Τρῶες ἀποκταμένους ἐνὶ χάρμῃ
Καῖον ὁμῶς ἵπποισι.

Neque verò hac fine ſtetit veterum ſuperſtitio: ſed etiam eò crudelitatis pervenit, ut vivi quoque homines, puta captivi vel ſervi ad rogum illuſtrium virorum mactarentur. De quo ritu Tertullianus libro de ſpectaculis: *Nam olim quoniam animas defunctorum humano ſanguine propitiari creditum erat, captivos vel malo ingenio ſervos mercati in exſequiis immolabant.* Homerus in funere Patrocli combuſtos memorat:

Δώδεκα μὲν Τρώων μεγαθύμων υἱέας ἐσθλούς.
Biſſenos juvenes Trojano è ſanguine natos.

Virgil. lib. 11. Æneid.

Vinxerat & poſt terga manus, quo mitteret umbris
Inferias, cæſo ſparſurus ſanguine flammas.

Et lib. 10.

Quatuor hic juvenes, totidem quos educat Ufens
Viventes rapit, inferias quos immolet umbris
Captivoq; rogi perfundat ſanguine flammas.

Similis etiam Gallorum conſuetudo fuit, de qua Cæſar. lib. 6. bell. Gall. *Funera ſunt pro cultu Gallorum magnifica & ſumptuoſa, omniaque quæ vivis cordi fuiſſe arbitrantur in ignem inferunt, etiam animalia: ac paulò ſupra hanc memoriam ſervi & clientes, quos ab iis dilectos eſſe conſtabat, juſtis confectis funeribus unà cremabantur.* Perſtringit autem hunc ſuperſtitioſum ritum Lucianus περὶ πένθους, ubi præter equos & ornamenta veſteſque, etiam Concubinas atque pocillatores in rogum conjectos memorat: Πόσοι γὰρ, inquit, καὶ ἵππους καὶ παλλακίδας, οἱ δὲ καὶ οἰνοχόους ἐπικατέσφαξαν, καὶ ἐσθῆτα καὶ τὸν ἄλλον κοσμὸν συγκατέφλεξαν, ἢ συγκατώρυξαν, ὡς χρησομένοις ἐκεῖ καὶ ἀπολαύσουσιν αὐτοῖς κάτω. Servius lib. 5. Æneid. ad hæc verba: --*famulum ne parentis:* eadem ferè tradit: *Fuit enim hæc majorum*

jorum consuetudo, hodieque apud Indos est, ut quoties reges moriebantur, cum his dilecti equi vel servi & una de uxoribus charior circa rogum occisi incenderetur inter quas de hac erat magna contentio. Quod verò hîc de Indicis mulieribus loquitur Grammaticus, id etiam alii authores annotare non neglexerunt. Cicero 5. Tuscul. *Mulieres verò in India, cum est cujusque earum vir mortuus, in certamen judiciumque veniunt, quam plurimum ille dilexerit. Plures enim singulis solent esse nuptæ quæ est victrix, ea læta prosequentibus suis una cum viro in rogum imponitur: illa victa mœsta discedit.* Vide Diod. Siculum lib. 19. Bibliothecæ Hist. Propertius lib. 3. Eleg. 7.

Felix Eois lex funeris una maritis
Quos aurora suis rubra colorat equis.
Namque ubi mortifero jacta est fax ultima lecto
Uxorum fusis stat pia turba comis.
Et certamen habent leti, quæ viva sequatur
Conjugium, pudor est non licuisse mori.
Ardent victrices & flammæ pectora præbent
Imponuntque suis ora perusta viris.

Ac sorte illud certamen fuisse diremptum testatur Ælianus libro 7. Var. cap 18. παρὰ Ἰνδοῖς δὲ αἱ γυναῖκες τὸ αὐτὸ πῦρ ἀποθανοῦσι τοῖς ἀνδράσιν ὑπομένουσι. φιλοτιμοῦνται δὲ γυναῖκες περὶ νεκροῦ τοῦ ἀνδρὸς καὶ κλήρῳ λαχοῦσα συγκαίεται. *Apud Indos verò eundem ignem cum mortuis viris uxores audent ingredi. Contendunt autem omnes de viro defuncto mulieres: & quam sors tetigit, ea simul comburitur.* Vide plura apud Strab. libro 15. Valer. Maximum lib. 2. cap. 1. Philonem Judæum in libr. de Abrahamo. Euseb. lib. 6. præparat. Evangel. cap. 6. Eundem autem morem Thracibus quoque assignat Pompon. Mela. lib. 2. de situ orbis cap. 2. *Nec fœminis quidem segnis est animus*

mus super mortuorum virorum corpora interfici, simulque sepeliri votum eximium habent: & quia plures singulis nuptæ sunt, cujus id sit decus apud judicaturos magno conamine affectant; moribus datur estque maximè lætum, cum in hoc contenditur vincere. In quam sententiam & Solin. cap. 17. *Uxorum numerose viri jactant, & honoris loco numeri multiplex conjugium. Quæ fœminæ tenaces sunt pudicitiæ, defunctorum insiliunt conjugum rogos & quod maximum insigne ducunt castitatis, præcipites in flammas eunt.*

Verùm hæc à barbaris potissimum facta sunt: hoc magis mirum, etiam apud Romanos, qui ignis supplicium τῶν κολαστηρίων τὸ μέγιστον, ut ait Clem. Alexandrinus, aut inter maxima certe tormenta censebant, fuisse nonnullos, qui præ nimio amore, quo defunctos prosequebantur, in rogum se abjicere, atque spontaneo vivicomburio vitam finire non recusarunt. Plinius l. 7. cap. 36. *P. Catienus Philotimus patronum adeo dilexit, ut hæres omnibus bonis instructus in rogum ejus se jaceret.* Valerius Maxim. lib. 4 cap 6. de M. Plautio: *Cum imperio Senatus classem sociorum sexaginta navium in Asiam reduceret, Tarentumque appulisset, atque ibi uxor ejus Horestilla, quæ illuc eum prosecuta fuerat, morte depressa decessisset, funerata ea & in rogum posita inter officium ungendi & osculandi astricto ferro incubuit.* Tacit. lib. 2. hist. de funere Othonis: *Quidam militum juxta rogum interfecere se, non noxa neque ob metum, sed æmulatione decoris & caritate principis.* Idem Tacitus libr. 14. Annal. de morte Agrippinæ. *Accenso rogo libertus ejus cognomento Mnester ipse ferro se transegit, incertum caritate in patronum, an metu exitii.* De fœminis vero Seneca lib. 2. declam. 2 *Quædam se maritorum rogis ardentibus miscuerunt.* Ideò etiam plerumque custodieban-

bantur, ne se rogo præ animi impotentia injicerent. Quintilianus declamat. 10. *Scitis ipsi, quo exsequiarum die extracta sit, quam diu filium tenuerit allambentibus flammis.* Vide Senec. Epist. 64.

Sed quia hîc sum, non deero adhuc aliorum populorum similem consuetudinem adscribere. Nam Æthiopas rege mortuo ad ejus rogum se interficere solitos fuisse testatur Diodorus Siculus lib. 4. cap. 1. Et Scythas quoque unâ cum dilectis mortuis terrâ se obruisse, auctor D. Hieronymus lib. 2. ad Jovinianum, & Theodoretus ser. De Legibus, ubi ait Scythas acceptâ Christianâ religione barbarum hunc morem desiisse: ὅτι Σκύθαι, inquit, τοῖς τετελευτηκόσι συγκατορύττουσι ζῶντας, οὓς ἠγάπων ἐκεῖνοι. Apud Herulos quoque uxores maritis mortuis laqueo sese statim juxta sepulchrum solebant induere, nisi infamiæ notam vellent subire, teste Procopio lib. 2. de bell. Gothico. Sic Abradatâ mortuo non solum ejus uxorem: sed & spadones se jugulasse, tradit Xenophon. lib. 7. Cyriped.

Poteram huc etiam congerere Canum exempla, qui in rogum dominorum sese conjecere ultrò, vel ab eorum sepulchris non antè abscedere voluerunt, quàm vitam finissent, nisi res esset nimis proletaria, & verò etiam ad alia properarem. Si quis tamen his non indelectatur, me indice legat de canibus Hieronis & Lysimachi Plinium lib. 8. cap. 40. & Plutarchum de Industriâ animal. & Ælian. l. 6 de Anim. c. 25 De canibus Poli Tragœdi & Mentoris & Theodori Psaltæ eundem Ælian. l. 7. c. 40. Et de Cane Erigonis l. 7. c. 28. De Cane Eupolis Comici ac Daphnidis eundem Ælian. lib. 10. cap. 41. & lib. 11. c. 13. De Cane Sabini Dionem lib. 58. Denique de Aquilâ, quæ se in rogum Virginis, à qua fuerat educata, injecit & simul conflagravit Plinium lib. 10. cap. 5.

C A-

CAPUT V.

Dona in rogum conjecta. Munera. δῶρα. ἐντάφια. *qualia fuerunt Vestes de quibus XII. tabulis cautum. Item Arma, Odores varii, & denique quicquid carum fuerat adhuc vivis. Dionysius Halicarnass. & Propertius explicati, Judæorum ritus in aromatum combustione.*

NOn autem animata solùm, quæ defunctis carissima fuerant: sed & inanima pignora cum mortuis simul solebant cremari. Quæ si ab amicis funus prosequentibus in rogum conjicerentur, peculiari nomine *Munera* appellabantur, ut ex aliquam multis veterum locis videre est. Suetonius in Cæsare cap. 83. *Præferentibus munera quia suffecturus dies non videbatur, præceptum est, ut omisso ordine, quibus quisque vellet itineribus urbis, portaret in campum.* Valerius Flaccus lib. 3. Argonautic.

Et socios lustrate rogos, date debita cæsis
Munera, quæ nostro misisset Cycicus igni.

Statius lib. 3. Sylvar.

——Nos non arsura feremus
Munera: venturosque tuus durabit in annos
Me monstrante dolor.

Tibullus lib. 2. Eleg. 4.

Seu veniet tibi mors, neq; erit qui lugeat ullus,
Nec qui det mœstas munus in exsequias.

Eodem modo Græcis Δῶρα frequentissimè. Nicarchus:

Ἀλλὰ κόραι τῷ παιδὶ λελεχωῖα δῶρα φέρουσαι
Θερμὰ κατὰ ψυχροῦ δάκρυα χεῖτε τάφου.

Et Ἐντάφια vocat Xiphilinus in Severo. Ἐς οὖν ταύτην τὰ ἐντάφια ἐνεβλήθη, καὶ ἡ κλίνη ἐνετέθη. *In hunc rogum conjectis iis, quæ parentandi causa allata fuerant, lectus impositus est.*

Hujus autem generis potissimum erant Vestimenta. Nam, ut Servius ait lib. 6. Æneid. *quoniam sumptuosum erat & crudele victimas vel homines interficere, sanguinei coloris cœpta est vestis mortuis injici.* Unde Virgilius in funere Miseni.

Purpureasq; super vestes, velamina nota,
Injiciunt.

Silius Italicus lib. 10. de funere Pauli:

——jamq; Hannibal unus
Sat decoris laudator erat, fulgentia pingui
Murice suspirans inicit velamina, & auro
Intextam chlamydem ac supremo affatur honore.

Lucanus in persona Corneliæ de rogo Pompeji.

Collegit vestes miseriq; insignia Magni
Armaq; & impressas auro quas fecerat olim
Exuvias, pictasq; togas, velamine summo
Ter conspecta Jovi, funestoq; intulit igni.

Quem ritum pestringens, ut solet, Lucianus in Nigrino sic ait: οἱ μὲν ἐσθῆτας ἑαυτοῖς κελεύοντες συγκαταφλέγεσθαι, οἱ δὲ ἄλλο τι τῶν παρὰ τὸν βίον τιμίων. *Alii vestes, alii aliud quippiam earum rerum, quas olim in delitiis habuerant, eodem rogo secum cremari mandant.*

Verùm huic consuetudini 12. tabulæ frænum aliquod injicere voluerunt, vetando ne plures quàm tres vestes cum mortuo conderentur comburerenturvè. Sic enim rectissimè doctissimus Lipsius interpretatur hanc legem, quæ extat apud Ciceronem 2. Leg. *Jam cætera de minuendo sumptu translata sunt de Solonis ferè legibus. Extenuato igitur sumptu tribus riciniis & clavis purpureis*

&

& decem tibicinibus tollit lamentationem. Sunt qui putant legem prohibere, ne plures quàm tres fœminæ riciniis indutæ in funere essent : manifestissimo errore, quem tollere poterat funebris lex Solonis, quæ in Plutarcho legitur : Ἐναγίζειν δὲ βοῦν οὐκ εἴασεν, οὐδὲ συντιθέναι πλέον ἱματίων τριῶν. *Nec sivit immolari taurum, aut plus tribus palliis in funus imponere.* Quæ ἱμάτια Soloni, ea Decemviris Ricinia, h. e. toga virilis, quâ usæ mulieres ante funerationem, dum domi lugebant. Atque hæc ricinia ipso funere viris mortuis injiciebant, ut testificantes, nullam deinceps virilem togam domi habituras. Non plus igitur tribus riciniis in lectulum feralem conjici debere lex voluit. Sed mali mores, ut plerumque fieri solet, bonam legem vicerant. Nam non solùm ipsius defuncti aut uxoris vestes comburebantur : sed & ij, qui mortuum amaverant, sua quoque vestimenta detracta & discissa in rogum projiciebant. Suetonius in Cæsare cap. 84. *Tibicines & scenici artifices vestem, quam ex instrumento triumphorum ad præsentem usum induerant, detractam sibi atque discissam injecere flammæ.* Et paulò pòst. *Matronæ etiam pleræque ornamenta sua, quæ gerebant & liberorum bullas atq; prætextas.* Varro in Cygno huc videtur allusisse : *Denique si vestimenta ei opus sunt, quæ fers, cur conscindis? si non opus sunt, cur fers?* Plutarchus quoque Catone Minore, in funere Cœpionis, quod ipsi frater Cato fecit, odoramentorum vestiumque pretiosarum una crematarum meminit. Ἄρτι τεθνηκότος τοῦ Καπίωνος, ἐμπαθέστερον ἔδοξεν ἢ φιλοσοφώτερον ἐνεγκεῖν τὴν συμφοράν, οὐ μόνον κλαυθμοῖς καὶ περιπτύξεσι τοῦ νεκροῦ καὶ βαρύτητι λύπης, ἀλλὰ καὶ δαπάνῃ περὶ τὴν ταφὴν, καὶ πραγματείας θυμιαμάτων καὶ ἱματίων πολυτελῶν συγκατακαιέντων. h. e. *cum jam fratrem mortuum comperisset, gravius ferre visus est quàm philosopho conveniret : non solum*

enim lamentationibus & planctu & mœstitia, sed sumptu funeris immodico exquisitisque vaporibus & pretiosis vestibus corpus cremavit. Sic Tacitus lib. 3. Annal. de funere Germanici: *Atq; ubi colonias transgrederentur atrata plebes, trabeati equites, pro opibus loci, vestem, odores aliaque funerum solennia cremabant.* Ex eodem ritu Periandrum in gratiam suæ uxoris mortuæ vestes omnium mulierum Corinthiarum cremasse, memoriæ prodidit Herodotus lib. ε his verbis: Κήρυγμα ἐποιήσατο ἐς τὸ Ἥραιον ἐξιέναι πάσας τὰς Κορινθίων γυναῖκας. αἱ μὲν δὴ ὡς ἐς ὁρτὴν ᾔισαν κόσμῳ τῷ καλλίστῳ χρεώμεναι. ὁ δ' ὑποστήσας τοὺς δορυφόρους ἀπέδυσε σφέας, πάσας ὁμοίως τάς τ' ἐλευθέρας καὶ τὰς ἀμφιπόλους. συμφορήσας δὲ ἐς ὄρυγμα, Μελίσσῃ ἐπευχόμενος κατέκαιε. Unde rectè emendavit Casaub. locum Laër. in Peria. Ep. ad Proclem. Καὶ γὰρ δὴ καὶ αὐτὸς ἔτισα τᾷ σᾷ θυγατρὶ, κατακαύσας αὐτᾷ καὶ τὰ πασᾶν Κορινθιᾶν εἵματα. *Ego jam Manes filiæ tuæ* Melissæ uxoris meæ *placavi, eique satisfeci comburendo in gratiam ejus vestes omnium mulierum Corinthiarum.* Meminit hujus rei & Plutarchus adversus Epicurei felicitatem, sed paulò aliter: tantùm enim hoc dicit, Periandrum cum uxore sua omnem mundum muliebrem cremasse, ὥσπερ ὁ Περίανδρος, ait, τῇ γυναικὶ τὸν κόσμον ὡς δεομένῃ καὶ ῥιγοῦν λεγούσῃ συγκατέκαυσεν.

Præter vestes verò etiam arma ac varia ornamenta, quibus vel defunctus in vita usus fuerat, vel ij, qui funus prosequebantur, exculti erant, in pyram fuisse conjecta reperio. Seneca in Hercule Oetæo. v. 1662.

Hic nodus, inquit, *nulla quem capiet manus*
Mecum per ignes flagret: hoc telum Herculem
Tantum sequetur.

Idem in Hercule furente:

——— ——— *Ipsa Lerneis frequens*
Pharetra telis in tuos ibit rogos.

Hinc

Hinc Elpenor Ulyssem rogat, ut se cum armis combutat lib.5. Odyss.

Ἀλλά με κακκῆαι σὺν τεύχεσιν ὅσσα μοὶ ἐστίν.

Virgilius lib.11. Æneid.

Hinc alii spolia occisis direpta Latinis
Conjiciunt igni, galeas ensesq; decoros,
Frenaq; ferventesq; rotas: pars munera nota,
Ipsorum clypeos & non felicia tela.

Et paulò antè:

Addit equos & tela quibus spoliaverat hostem.

Ad quem locum Servius: *In antiquis disciplinis relatum est, quæ quisque ornamenta consequutus esset, ut ea mortuum eum condecorarent.* Virgilius lib.6. Æneid. decorantque super fulgentibus armis: Ubi Donatus: *Fortium virorum cum ipsis funeribus arma apud veteres consumebantur; nec solum hæc, sed & cætera quæ habuissent charissima.* Suetonius in Cæsare cap.84. *Veteranorum militum legionarii arma sua, quibus exculti funus celebrabant, injecêre flammæ.*

Quid jam de odoribus loquar, quos acervatim in rogum fuisse conjectos ex innumeris autorum locis videre est. Cicer.2.Leg. *sumptuosam respersionem* vocat, ac 12.tab. prohibitam asserit. Plinius lib.12.cap.18. de Arabiâ loquens: *Beatam illam fecit hominum etiam in morte luxuria. quæ Dis intellexerat genita, adhibens urendis defunctis. Periti rerum asseverant, non ferre tantum annuo fœtu, quantum Nero princeps novissimo Poppææ suæ die concremaverit. Æstimentur postea toto orbe singulis annis tot funera, acervatimque congesta honori cadaverum, quæ Dis per singulas micas dantur.* Valerius Max. lib.5.cap.1. *Caput etiam* (Pompeji) *plurimis & pretiosissimis odoribus cremandum curavit Cæsar.* Propertius hunc luxum deprecans ait lib.2. Eleg.14.

Desit odoriferis ordo mihi lancibus, adsint
Plebeij parvæ funeris exsequiæ.

Desertim verò thuris, croci, Myrrhæ, nardi, casiæ, amomi in rogum conjectorum mentionem fieri reperio. Vide Apolog. 1. Apuleji, cujus verba supra attulimus. Lucanus lib. 8. de funere Pompeji.

Non pretiosa petit cumulato thure sepulchra
Pompejus, Fortuna, tuus: non pignus ad astra
Ut ferat è membris Eóos fumus odores,

Cynthia apud Prop. l. 4. Eleg. Sunt aliquid:

Cur nardo flammæ non oluêre meæ?

Statius lib. 2. Syl. de rogo Glauciæ:

——quid ego exsequias & prodiga flammis
Dona loquar? mœstoq; ardentia funera luxu?
Quòd tibi perpetuo tristis rogus aggere crevit?
Quòd Cilicum flores, quod munera graminis Indi
Quodq; Arabes Phariiq; (palam est vidiq;) liquores
Arsuram lavêre comam: cupit omnia ferre
Prodigus & totos Melios succendere census,
Desertas exosus opes: Sed non capit ignis
Invidus, atq; arctæ desunt in munera flammæ.

Et eodem libro de Psittaco Melioris:

——At non inglorius umbris
Mittitur: Assyrio cineres adolentur amomo,
Et tenues Arabum respirant germina plumæ,
Sicaniisq; crocis: senio nec fessus inerti
Scandit odoratos Phœnix felicior ignes.

Et lib. eodem in Epicedio Pileti Ursi:

——odoriferos exhausit flamma Sabæos,
Et Cilicum messes Phariaq; exempta volucri
Cinnama, & Assyrio manantes gramine succos.

Juvenalis Satyra 4. huc allusit.

Et matutino sudans Crispinus amomo

Quan-

Quantum vix redolent duo funera.

Virgilius lib. 6. Æneid.

Aversi tenuere facem: congesta cremantur
Thurea dona, dapes, fuso crateres olivo.

Quæ verba Dapes etiam in rogo funebri combustas clarè testantur; & possem idipsum etiam pluribus probare, nisi totam hanc rem de cœnis funebribus in alium locum reservarem. Ut igitur semel finiam, quicquid pretiosum habebant veteres, aut quæ cara fuisse vivis non ignorabant, ea omnia soliti erant conjicere in rogum ejus, quem honore ibant affectum. Etymologicum: χοαὶ χοῶν, τὰ ἐπιχεόμενα. οἱ γὰρ ἀρχαῖοι ἅπερ εἶχον κάλλιστα καὶ τιμιώτατα ἔῤῥαινον εἰς τοὺς νεκροὺς τιμῶντες αὐτούς. Ad quem morem eleganter lusit Nemesianus Ecloga primâ:

Felix ô Melibœe vale: tibi frondis odoræ
Munera dat lauros carpens ruralis Apollo:
Dant Fauni quod quisque valet: de vite racemos,
De campo culmos, omnique ex arbore fruges.
Dat grandæva Pales spumantia cymbia lacte,
Mella ferunt Nymphæ: pictas dat Flora coronas,
Manibus hîc supremus honor, dant carmina Musæ.

Ex his igitur meridiano sole clarius est, quid intelligere voluerit Dionysius Halicarnass. in Coriolani & Siccii rogum conjecta dictitans, quæcunque in illustrium & bonorum exsequiis offerri solerent. Verba ejus de funere Coriolani lib. 8. hæc sunt: ἔπειτα κατασφάξαντές τε αὐτῷ βοσκήματα καὶ τῶν ἄλλων ἀπαρξάμενοι πάντων, ὅσων ἄνθρωποι βασιλεῦσιν ἢ στρατιᾶς ἡγεμόσιν ἐπὶ πυρᾶς ἀπάρχονται. De Siccio verò sic loquitur lib. 11. Τὸν μὲν Σίκκιον ἔθαπτον ἐκκομιδὴν τε ποιησάμενοι λαμπροτάτην, καὶ πυρὰν νήσαντες ὑπερμεγέθη, καὶ τῶν ἄλλων ἀπαρχόμενοι κατὰ δύναμιν, ὧν νόμος ἐπ' ἀνδράσιν ἀγαθοῖς εἰς τὴν τελευταίαν τιμὴν φέρεσθαι. Illustrat

etiam hæc consuetudo Propertii locum, quo Cynthiæ umbra amatorem Poëtam obtestatur, rogalibus ignibus dare omnes amatorios de se scriptos versus, tanquam hoc quoque ad suos placandos manes pertineret, his verbis:

Et quoscunq́ meo fecisti nomine versus
Ure mihi: laudes desine habere meas.

Nec enim Cynthiam mortuam laudes suas omnino supprimi voluisse, ac famæ suæ superstiti ex carmine tanti Poëtæ invalescenti invidisse existimandum est: sed potius ideo ista encomia versibus sibi sacrata uri secum voluit, quia erant gratissima, ad hunc morem procul dubio respiciens.

Volebam hîc capiti huic coronidem imponere: sed ecce commodùm mihi in mentem venit non absimilis Judæorum mos, quem nequaquam sicco pede esse prætereundum putavi. Nam apud illos etiam super lectis Regum defunctorum aromata ac unguenta fuisse combusta, citra tamen cadaveris cremationem, discimus ex lib. 2. Paralip. cap. 16. ubi de Asa Rege mortuo sic legimus: *Et sepelierunt eum in sepulchro suo, quod foderat sibi in civitate David. Posueruntque eum super lectum suum plenum aromatibus & unguentis meretriciis, quæ erant pigmentariorum arte confecta, & combusserunt super eum ambitione nimia.* Ad quem locum David Chimchi sic ait: combusserunt super ipso aromata in cinere bona, eumque cinerem super ipsum sparserunt. Ibidem ait, præter aromata comburi etiam solita super regibus supellectilia. Idque eâ de causa, quantum ad lectos supellectiliaque attinet, fieri consuevisse tradit Isaac Abarvanellus Comment. in cap. 31. lib. 1. Regum, ne in usum cujusquam, qui ex regiâ prosapiâ non esset, adsumerentur, atque hanc exustionem in omnium Regum fu-

funere factam esse. Hoc sensu intelligendus Hieremias cap.34 *Attamen audi verbum Domini, Sedicia Rex Juda, Non morieris in gladio, sed in pace morieris, & secundum combustiones patrum tuorum Regum priorum comburent te, &c.* Ubi Chimchi: Comburent te, scilicet ut comburebantur super lectis Regum ipsorum aromata & unguenta aromatibus mixta, ut dictum est in rege Asâ; nostrique Rabbini declarant, has res super ipsis fuisse exustas, scilicet lectos, vestimenta aliaque utensilia: ut annotavit Hier. Magius lib. 3. Miscellan. cap. 11.

CAPUT VII.

Rogus vino respergi solitus. De eo Lex Numæ apud Plinium explicata. Ossilegium, ejusque ceremoniæ ex Tibullo.

SEd pergamus reliquas cremationis ceremonias porrò adjungere. Corpore igitur, quantum satis erat, ustulato, & ut Ovidii verbis utar lib. 8. Metamorph.

Paulatim canâ prunam velante favillâ:

hoc est, postquam jam rogus ferè deflagrarat, &c.

---*quodcunque fuit populabile flammâ.*

Mulciber abstulerat, ut ait idem Ovidius lib. 9. ad ossa colligenda, quorum eæ partes erant, sese accingebant: rogum & reliquias vino respergentes, ut flammis extinctis ultimum illud munus cinerum ossiumque colligendorum obire tantò facilius possent. Qui mos neque Homero fuit incognitus: ita enim ille Iliad. Ψ. in funere Patrocli:

Πρῶτον μὲν κατὰ πυρκαϊὴν σβέσατ᾽ αἴθοπι οἴνῳ
Πᾶσαν, ὁπόσσον ἐπέσχε πυρὸς μένος.

Meminit & Smyrnæus in descriptione exsequiarum Achillis lib. 3.

Δὴ τότε πυρκαϊὴν οἴνῳ σβέσαν.

Virgilius lib. 5. Æneid.

Postquam collapsi cineres ac flamma quievit,
Relliquias vino ac bibulam lavêre favillam.

Et Statius ut magis probet amorem Ursi, rogum ejus vino Setino restinctum dicit lib. 2. Syl.

——nec quod tibi Setia canos
Restinxit cineres.

Sunt qui consuetudinem hanc vetitam putant per Numæ legem, quam quidem hoc sensu etiam ipse Plinius cepit, lib. 14. cap. 12. *Numæ Regis Posthumia lex est, VINO ROGUM NE RESPERGITO: quod subjunxisse illum propter inopiam rei nemo dubitat.* Sed Lipsius lib. 3. Antiq. Lect. & Scaliger in Conjectan. ad Varron. legem hanc Numæ συμπολικὴν potius quam πολιτικὴν & seriam fuisse existimant, cum ex veterum scriptis constet, vino semper rogum respergi solitum. Quo sensu etiam Catullus videtur intellexisse hoc Epigrammate:

Minister veluti puer Falerni,
Inger mi calices amariores,
Ut Lex Postumiæ jubet magistra.

Allusum igitur ad Voluptuariorum dicteria, qui vivos se malle madere vino solebant dicere, quam servare illud ad exsequias: atque ideo in conviviis mentione mortis, vel cranio mortui, ut est in Anthologia: vel larvâ argenteâ, ut apud Petronium, sese invicem ad hilaritatem provocabant, de quo ritu videndus Scaliger lib. 2. Lect. Ausonian. cap. 25.

Itaque rogo extincto reliquiæ vel ossa colligebantur, quod munus proprio nomine *Ossilegium* dicitur. Glossæ veteres: *Ossilogium*, ὀστολεγόον. Diodorus Siculus ὀστολογίαν vocat lib. 4. Μετὰ δὲ ταῦτα οἱ μὲν περὶ τὴν ὀστο-

ὀστολογίαν καὶ μηδὲν ὅλως ὀστέον εὑρόντες ὑπέλαβον τὸν Ἡρακλέα τοῖς χρησμοῖς ἀκολούθως ἐξ ἀνθρώπων εἰς Θεοὺς μεθεστάσθαι. Hujus ritus plenæ ſunt omnes ferè auctorum paginæ & libri. Homerus Odyſ. Ω. in funere Achillis, non longulè à principio:

ἠῶθεν δή τοι λέγομεν λεῦκ' ὀστέ' Ἀχιλλεῦ.

Propertius lib. 2.

Noli nobilibus, noli conferre beatis,
Vix venit extremo qui legat oſſa die.

Apulejus lib. 3. Flor. *Rectâ de auditorio exſequias eundum, legenda ejus eſſe oſſa, mox carmina.* Et ſenſu ambiguo Martialis lib. 4. Epigr. 32. de Soſibiano procraſtinante in editione librorum à ſe ſcriptorum:

Plena laboratis habeas cum ſcrinia libris,
Emittis quare, Soſibiane, nihil?
Edent hæredes, inquis, mea carmina, quando
Tempus erat jam te, Soſibiane, legi.

Idem lib. 8. Epigram. de Picente:

Tres habuit dentes, pariter quos expuit omnes
Ad tumulum Picens tum ſedet ipſe ſuum.
Collegitq; ſinu fragmenta noviſſima fracti
Oris & aggeſtâ contumulavit humo.
Oſſa licet quondam defuncti non legat hæres,
Hoc ſibi jam Picens præſtitit officium.

Sed omnium elegantiſſimè totam hanc oſſilegii formam omnesque ejus ceremonias nobis depinxit Tibullus, cujus ſuper hac re verſus merentur hîc omnes adſcribi. Sic autem loquitur ille lib. 3. Eleg. 2.

Ergo ego cum tenuem fuero mutatus in umbram,
Candidaq; oſſa ſuper nigra favilla teget.
Ante meum veniat longos incompta capillos,
Et fleat ante meum mœſta Neæra rogum.
Sed veniat charæ matris comitata dolore,

Mœreat hæc genero, lugeat illa viro.
Præfatæ ante meos manes animamq́; rigatæ
Perfusæq́; pias antè liquore manus.
Pars quæ sola mei superabit corporis, ossa
Incinctæ nigrâ candida veste legant.
Et primum annoso spargant collecta Lyæo.
Mox etiam niveo fundere lacte parent.
Post hæc carbaseis humorem tollere ventis,
Atq; in marmoreâ ponere sicca domo.
Illic quas mittit dives Panchaia merces,
Eoiq́; Arabes dives & Assyria.
Et nostri memores lachrymæ fundantur eodem:
Sic ego componi versus in ossa velim.

Benè sit cultissimi Poëtæ manibus, qui tam celebrem ritum ab olivionis injuria vindicare voluit. Quare nos etiam non possumus, quin aliquantò attentius ejus verba pensiculemus, quæ has potissimum ceremonias in ossilegio observari solitas clarè loquuntur.

Primò, Lecta fuisse ossa ab amicis & propinquis, quod & Homerus testatur Iliad. Ω. in funere Hectoris:

ὀστέα λευκὰ λέγοντο κασίγνητοί θ' ἕταροί τε.

Unde Propertius lib. 4. Eleg. 1.

Ossaq; legisti non illâ ætate legenda
Patris.

Et Seneca lib. 2. de Irâ: *Dignus fuit, cui permitteret à convivio ad ossa filii legenda discedere.* Quò pertinet, quod Plutarchus tradit in Problematib. filios, cum primum *ossa parentis combusti reperissent, ei gratulatos fuisse & tanquam Deum jam factum consalutasse.* Augusti tamen Imperatoris *reliquias legerunt primores equestris ordinis*, teste Suetonio in ejus vita; quanquam Dio auctor est, etiam Liviam huic ossilegio interfuisse.

Deinde lotis antè manibus ossa fuisse lecta asserit;

cujus ritus vestigium me alibi legere non memini, hîc autem clarissimis verbis indicatur, quod non videns magnus Tiraquellus immeritò malæ fidei accusavit Genialium dierum scriptorem, qui omissâ autoritate, ut solet, ceremoniæ hujus mentionem facit.

Tertiò, eos, qui reliquias legebant, fuisse incinctos, id est, soluta fluxaque veste mulie brem in morem, quod & Suetonius annotavit in Augusto cap. 100. *Reliquias legerunt primores equestris ordinis tunicati & discincti, pedibusque nudis, ac in Mausoleum condiderunt.* Quod autem *pedibus nudis* dicit, id reverentiæ & πενθοφροσύνης fuit indicium: nam in plerisque religionis & superstitionis ritibus obeundis calceos ponebant, non igitur in reliquiis funebribus usurpatum. Denique ossa collecta vino, lacte, aliisve odoribus, imò etiam lacrymis fuisse irrigata, & in linteo ventilari solita, ut exugeretur humor iste, quo sparsa erant. De quo ritu & Ovidius in Epist. Hypermnestræ ad Lyncum:

Et sepeli lacrhymis perfusa fidelibus ossa.

Et in Epitaphio Rusticellæ,

Ne. grave. sit. tumulum. visere. sæpe. meum.
Et. quicunque. tuis. humor. labetur. ocellis.
Protinus. inde. meos. defluat. in. cineres.

Inscriptio vetus:

O. utinam. vivo. potuissem. præmia. morum.
Reddere. nunc. lachrymas. accipe. pro. meritis.
Nam. semper. fateor. tacita. te mente. probavi.
Detexit. sensus. ultima. flamma. meos.
Tu. columen. rerum semper. tu. cura mearum
Nunc. eris & luctus. tu. quoque. caussa mei.
Ossibus. infundam. quæ. nunquam. vina. bibisti.

His addo, Funeras mulieres ossa illa sæpiùs in sinum collegisse, testatur Tibul. l. 1. Eleg. 3.

Ab-

Abstineas mors atra precor: non hîc mihi mater
Quæ legat in mœstos ossa perusta sinus.

Et Propertius lib. 1.

An poteris siccis mea fata reponere ocellis?
Ossaq́ nulla tuo nostra fovere sinu.

Seneca in Consolat. ad Helviam. cap. 11. *Modò in eundem sinum, ex quo tres nepotes emiseras, ossa trium nepotum recepisti.*

CAPUT VII.

Lex 12. tab. de non legendis homini mortuo ossibus interpretata contra Ravardum. Digitus mortuo abscissus, & quare. Ossa militiæ peregreque mortuorum lecta & in patriam portata. Ψυχαγωγίας *religio & ritus. Quæstio, Quomodo ossa & cineres mortui dignosci potuerint, discussa.*

OSsilegium igitur fuit hujusmodi. Ubi tamen notandum, Quiritum nonnullos ossa quædam in condendis cineribus legisse, eaque domum reportasse ad ostentationem majoris luctus. Quomodo intelligendam esse legem 12. CL. V. Casaubonus noster me monuit, & ego semper arbitratus sum: aliter quam Rævardus existimat, qui verba Legis, *Homini mortuo ossa ne legito*, ad membri abscissionem, de qua Festus, astringit, hujusmodi discrimine inter duas has phrases, *Homini mortuo ossa legere, & hominis mortui*, constituto, quòd cum ossa hominis, quæ dispersa sunt & non amplius cohærent, simul colliguntur, tunc hominis ossa legi dicantur: At homini mortuo ossa legi, cum ejus cadaveri ossa aliqua adimuntur, vel membrum abscinditur: quo sensu *vivis ossa legere Medicos* dixerit Seneca. Et *Legere* pro

pro adimere & auferre dixisse veteres, non esse obscurum, si modò consideremus, eum dici *Sacrilegum*, qui adimit & aufert res Deo ritè consecratas: Horatius lib. 1. Satyr. 3.

Et qui nocturnus Divûm sacra legerit.

Acutè quidem hæc, sed parum εὐστόχως. Aliud enim *Digitum abscindere*, aliud *legere ossa*, etsi res sunt valde affines & ab eadem causa manantes. Utrumque factitatum augendo luctui, ut ait Cicero. Erant nempe, qui ante ἐκφορὰν mortuo digitum præciderent, ad quem servatum justa fierent postmodum, quoties luctum vellent instaurare. Festus: *Membrum abscindi mortuo dicebatur, cum digitus ejus decidebatur, ad quod servatum justa fierent, reliquo corpore combusto.* Alii verò ossa in reliquiis condendis legebant, domumque ferebant fini eadem. Quæ de Varronis *Excepto*, vel Ciceronis *Rejecto osse* intelligenda existimo. Verùm hunc morem legendi ossa 12. tab. sustulerunt, *extra quàm si quis foris militiaque mortuus siet.* Tum enim ossa legi permittebant, quod pium sit, reliquias majorum sepulchris inferri. De bellica tamen morte reperio Senatusconsultum, quo qui militiæ obiissent, eo ubi essent loci sepeliri jubentur. Factum id bello Italico, ut est apud Appianum lib. 1. bell. civil. *Consulis autem cadavere & aliorum nobilium non paucorum ad sepulturam in urbem relato, tristis visa est populo ejus pompæ facies, & diuturnus luctus excitus est tot civium desiderio. Quapropter S.C. to decretum fuit, ut posthac defunctorum in bello corpora ibi humarentur, ubicunque cecidissent, ne ob eorum conspectum reliqui segniores ad militiam fierent, id decretum mox cognitum & hostes imitati sunt.* Verba Græca hæc sunt: Ῥουτιλίου δὲ τοῦ σώματος καὶ πολλῶν ἄλλων ἐπιφανῶν ἐπὶ ταφὴν ἐς Ῥώμην ἐνεχθέντων, ἥτε ὄψις ἀηδὴς ἦν ὑπάτου καὶ τοσῶνδε ἄλλων

ἀνῃρη-

ἀνῃρημένων, καὶ πολυήμερον ἐπὶ τῷδε πένθος ἠγέρθη, καὶ ἀπὸ τοῦδε ἡ βουλὴ τοὺς ἀποθνήσκοντας ἐν τοῖς πολέμοις ἐκέλευεν ἔνθαπερ ἂν ὦσι θάπτεσθαι, τοῦ μὴ τοὺς λοιποὺς ἐκ τῆς ὄψεως ἀποτρέπεσθαι τῶν στρατιωτῶν. τὸ δ' αὐτὸ καὶ οἱ πολέμιοι πυθόμενοι περὶ σφῶν ἐψηφίσαντο.

Sed nihilominus tamen obtinuit hic ritus in iis, qui peregrè essent mortui. Unde Ovid. lib. 3. Trist. Eleg. 3.

Ossa tamen facito parvâ referantur in urnâ,
Sic ego non etiam mortuus exul ero.

Am. Marcell. lib. 19. *Post incensum corpus ossaque in argenteam urnam conjecta, quæ ad gentem humo mandanda portari statuerat pater.*

Quemadmodum autem sinu ossa legebant: ita etiam urnulam illam ferales reliquias continentem sinu è terra peregrina in patrium solum solebant exportare. Martialis lib. 9. Epigr. 31.

Retulit ossa sinu chari Nigrina mariti,
Et questa est longas non satis esse vias.
Cumq; daret sanctam tumulis, quibus invidet, urnam,
Visa sibi est rapto bis viduata viro.

Tacitus de funere Germanici lib. 2. *Agrippina ascendit classem cum cineribus Germanici & liberis: miserantibus cunctis, quod fœmina nobilitate princeps, pulcherrimo modò matrimonio inter venerantes gratantesque aspici solita, tunc ferales reliquias sinu ferret.*

Ab hoc gentilium ritu non multum abiit ille alter majorum nostrorum ævo usurpatus, quo corpora peregrè mortuorum, præsertim si fuissent aliquo dignitatis titulo insigniti, crudeliter exenterata frustillatimque conscissa ignibus imponebantur coquenda, ut ossa è carnium tegumento separata commodè tandem in locum sepulturæ, quem vivi elegerant, perferri possent. Vide Aimonium de Gest. Franc. lib. 5. cap. 55. Quam con-

consuetudinem ut barbaram & Christiano homine indignam sub gravi pœnâ abrogavit Bonifacius VIII. Pont. Max. ut est in lib.3. Extravag. com. tit. de sepult.

Non prætereundus hic etiam alius veterum ritus, quo sueti peregrè mortuorum animas, quando corpora vel cineres non licebat, factis sacris magno clamore secum in patriam revocare: Græcis ψυχαγωγία dicitur. Scholiastes Pindari ad Pythionic. Od 6. Ἔθος ἦν τῶν τελευτησάντων ἐπ' ἀλλοδαπῆς, εἰ καὶ μὴ τὰ σώματα εἴη παρ' αὐτοῖς, τὰς γοῦν ψυχὰς διὰ τῶν μυστηρίων ἀνακαλεῖσθαι, καὶ ὥσπερ συμπλεούσας εἰς τὴν πατρίδα διαπεραιοῦν. Etymologici autor: Εἰώθασι κλαίοντες ἀνακαλεῖσθαι τοὺς τεθνεῶτας.

Cæterum in hac Ψυχαγωγία usurpabant ceremoniam, ut ter defunctum nomine appellarent. Unde Virgil. 6. Æneid.

Tunc egomet tumulum Rhæteo in littore inanem
Constitui & magnâ manes ter voce vocavi.

Theocritus Idyllio 13.

Τρὶς μὲν Ὕλαν ἄυσεν, ὅσον βαθὺς ἤρυγε λαιμός,
Τρὶς δ' ἄρ' ὁ παῖς ἐπάκουσεν.

Rectè igitur Heraldus censuit vocem *Hyla* ter scribendum in illo Virgilii 6. Eccl.

His adjungit Hylam nautæ quo fonte relictum
Clamassent: ut littus, Hyla, Hyla, Hyla omne sonaret.

Allusit fortean hunc ritum Aristophanes in Ranis Act. 5. Sc. 5.

Τεθνηκόσι γὰρ ἔλεγεν, ὦ μοχθηρὲ σύ,
Οἷς οὐδὲ τρὶς λέγοντες ἐξικνούμεθα. h. e.

ut Nic. Frischlinus reddidit:

Quia mortuis loquebatur, fatue, quibus
Si ter dicamus, vix exaudimur tamen.

Fundus horum omnium Homerus. Odys. 1.

οὐδ' ἄρα μοι προτέρω νῆες κίον ἀμφιέλισσαι

πρὶν

πρίν τινα τῶν δειλῶν ἑτάρων τρὶς ἕκαστον ἀῦσαι.
οἳ θάνον ἐν πεδίῳ Κικόνων ὕπο δηϊωθέντες.

Neque certè mihi ulterius naves procedebant utrinque agitatæ.

Priusquam horum miserorum sociorum ter unumquemque vocasset.

Qui perierunt in campo à Ciconibus trucidati.

Ad quem locum Eustathius: Ἔθος δ' ἦν, φασὶ, τὰς τῶν ἐπὶ ξένης ἀπολλυμένων ψυχὰς ἀνακαλεῖν τρὶς τοὺς ἔτι περιλειπομένους, καὶ οὕτως ἀπιέναι. ὃ ψυχαγωγία τις ἦν. ὡς τῶν ἀνακαλούντων, δοκούντων κατάγειν ἐκείνους, ἢ μετάγειν εἰς τὴν πατρίδα. Et vide apud eum plura. Eadem etiam religione Cenotaphia instituta: de quibus paulò pòst dicetur.

Jam ordinem nostrum continuare pergamus; ubi priùs difficillimam hanc quæstionem explicaverimus, quæ diu multos viros doctos habuit exercitatos: nimirum, quomodo cineres & ossa, quibus honorem habitum volebant, dignosci potuerint à cineribus ex ligno natis, ossibusque animalium, quæ sæpe simul cum cadavere cremabantur. Sunt, qui tunicas factas existimant è lino quodam Indico, quod exuri minimè potuerit, atque iis operta cremandorum corpora, ut ita illorum favilla ac ossa à reliquis cineribus separarentur. Ad istam opinionem stabiliendam abutuntur auctoritate Plinii, qui lib. 19. cap. 1. de hoc lino sic loquitur: *Inventum est etiam quod ignibus non absumeretur. Vivum id vocant, ardentesque in focis conviviorum ex eo vidimus mappas sordibus exustis splendentes magis, quam possent aquis. Regum inde funebres tunicæ corporis favillam ab reliquo separant cinere.* Sed hos raritas hujus lini & pretium facilè refutaverit: ut mittam, quod Plinio non de Romanis sermo, sed iis gentibus, apud quas illud linum nascebatur, quarum Reges tantum eo sint usi.

Nu-

Nugis etiam ſimiliora, quæ alii de Amianto lapide comminiſcuntur, cujus ſententiæ cum nullum veteris ſcriptoris teſtimonium afferant, aſſenſum illis accommodare minimè poſſum: ſed potius cum clariſſimo viro Is. Caſaubono ita ſentio, cadaver cremandum ſic in pyra fuiſſe collocatum; ut cineres & oſſa ſeparata manerent, neque aut ligni cineribus aut animantium, quæ ſimul cremabantur, oſſibus commiſcerentur: atque ita ex ſitu & collocatione cadaveris facultatem fuiſſe diſcernendi cineres ac oſſa. Cujus opinionis fundum habemus Q. Smyrnæum in deſcriptione funeris Achillei, lib. 3.

Δὴ τότε πυρκαϊὴν οἴνῳ σβέσαν. ὀστέα δ' αὐτοῦ
Φαίνετ' ἀριφραδέως. ἐπεὶ οὐχ' ἑτέροισιν ὅμοια
Ἦν ἀλλ' οἷα γίγαντος ἀτειρέος. οὐδὲ μὲν ἄλλα
Σὺν κείνοις ἐμέμικτο. ἐπεὶ βόες ἠδὲ καὶ ἵπποι
Καὶ παῖδες Τρώων μίγδα κταμένοισι καὶ ἄλλοις
Βαιὸν ἄπωθε κέοντο περὶ νέκυν ὃς δ' ἐνὶ μέσσοις
Ῥιπῇ ὑφ' Ἡφαίστοιο δεδμημένος οἶος ἔκειτο.

Hoc igitur modo poſiti in rogo cadaveris oſſa, quæ ſupererant μετὰ τὴν τοῦ πυρὸς μάρανσιν colligebantur, & quicquid cinerum inde decuti atque detergeri potuit in urnam conditum exiſtimo, nam aliàs omnes cineres combuſti corporis diſtingui ſitu potuiſſe ab iis, qui è lignis naſcebantur, vero non eſt ſimile. Atque de hac quæſtione ego ita ſtatuo: Si quis meliora excogitarit, maximam à me gratiam inibit.

CAPUT VIII.

De Reliquiarum & Corporis compoſitione. Componere. Cineres & oſſa condita in urnas. Oſſuaria. Cinetaria. *Urnas illas fuiſſe aureas, argenteas, æneas, marmoreas, fictiles. Corpus conditum in arcam cum omni ornamẽto*

funebri. Carum consuetudo. De positurâ corporum in sepulchris apud Athenienses usitata. Laertii dissensus à Plutarcho & Æliano.

Collecta igitur ad hunc modum ossa ac cineres, vinoque & aliis odoribus, interdum & lachrymis perspersa ac irrigata, in monumentum condebant. Dionysius Halicarnass. lib 8. Κἄπειτα συναγαγόντες τὰ λείψανα, ἔθαψεν ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ, χώματι ὑψηλῷ διὰ πολυχειρίας ἐργασθέντι, μνῆμα ἐπίσημον ἐργαζάμενοι, h.e. *Deinde collectas reliquias in eodem loco humarunt, tumulo excelso super eas multorum manu congesto, monumentoque insigni instructo.* Eadem Suetonius in Augusto cap 100. Frequens autem vox *Componendi* hoc sensu. Horatius lib. 1. Satyr. 9.

Omnes composui, felices.

Propertius lib. 2.

Tu mea compones ossa.

Catullus:

Quem nunc tam longè non inter nota sepulchra,
Nec prope cognatos compositum cineres.

Tacitus lib. 1. hist. *Pisonem Verania uxor ac frater Scribonianus composuere.* Et Virgilius translatè lib. 1. Æneid.

Ante diem clauso componet vesper Olympo.

Nequaquam tamen cineres & ossa ita nudè componebantur tumulo, sed vasculis quibusdam inclusa, quæ Latini *Vrnas* vocabant. De quo ritu Scholiast. Homeri Iliad. Δ. οἱ ἀρχαῖοι, inquit, τὰ σώματα οὐκ ἔθαπτον ἐπὶ γῆν εἰ μὴ πρότερον ἔκαυσαν εἶθ' οὕτως τὴν τέφραν σὺν τοῖς ὀστέοις ἐχώννυον ἐν ἀγγείῳ τινὶ ἀποθέμενοι. Hinc Thallus in Epigrammate, quod extat lib. 3. Antolog. tit. εἰς ἀγαθοὺς ἄνδρας.

——λείψανα δ' αἴ, αἴ,

Εδρα-

Ἔδρακες ἐν βαιῇ καλπίδι καὶ θόμβυα.

Et Herodianus lib. 2. Καλπὴν φέροντες, ἔνθα ἦν τὰ Σεβήρου λείψανα. Proprio tamen nomine hæ urnulæ *Ossuaria* dicebantur. Græcis ὀστοθῆκαι vel ὀστοδοχεῖα. Vetus Inscriptio: *JULIA. FUSCINIA. OSSUARIUM. VIVA. SIBI. FECIT.* Meminit hujus vocis & Ulpianus D. De sepulchro violato. leg. 2. Et in aliâ inscriptione etiam *Cineraria* dici invenio. Unde & *Cinerarii*, qui cineres & reliquias martyrum honorabant; apud D. Hieronymum in Epist. quadam ad Ripuarium: *Au Vigilantium os fœtidum rursus aperire & putorem spurcissimum contra Sanctorum proferre reliquias, & nos qui eas suspicimus, appellare Cinerarios & idololatras, qui mortuorum hominum ossa veneremur.*

Cæterum Urnæ hæ pro cujuscunque conditione & facultatibus erant vel viles vel pretiosæ. Nam virorum illustrium ossa *Aureis urnis* fuisse condita legimus, Homerus Iliad. ψ.

Κλαίοντες δ' ἑτάροιο ἐνηέος ὀστέα λευκὰ
Ἄλλεγον ἐς χρυσέην φιάλην. Idem Iliad. Ω.

Moschus Idyll. 4.

Καί κεν ἕνα χρύσειον ἐς ὀστέα κρωσσὸν ἁπάντων,
Λέξαντες κατέθαψαν ὅθι πρῶτον γενόμεσθα.

Plutarchus in Parall. ὑδρίαν vocat χρυσήλατον, in qua Demetrii reliquiæ ad filium sunt relatæ. Æl. Spartianus de Severo in ejus vita: *Corpus ejus à Britannia Romam usque cum magna provincialium reverentia susceptum est, quamvis aliqui urnulam auream tantum fuisse dicant Severi reliquias continentem, eandemque Antoninorum sepulchro illatam.* Eutropius de Trojano Imp. lib. 8. *Solus omnium Imp. intra urbem sepultus est, ossa ejus collocata in urna aurea in foro, quod ædificavit sibi.* De urna *Argentea* Am. Marcellin. lib. 18. *Post incensum corpus, ossaq;*

in argenteam urnam conjecta, &c. Urnæ *aneæ* meminit Virgilius lib.6.Æneid.

Ossaq; lecta cado texit Corinæus ahêno.

Sequitur *Marmorea*. Xiphilinus in Severo : Καὶ μετὰ τοῦτο τὰ ὀστᾶ ἐς ὑδρίαν Πορφύρου λίθου ἐμβληθέντα, ἔς τε τὴν Ῥώμην ἐκομίσθη, καὶ ἐς τὸ Ἀντωνεῖον ἀπετέθη. Λέγεται δὲ τὴν ὑδρίαν ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου μεταπέμψασθαι τε αὐτὸν καὶ ἐπιψηλαφήσαντα εἰπεῖν: χωρήσεις ἄνδρα, ὃν ἡ οἰκουμένη οὐκ ἐχώρησεν. *Ossa in urnam factam ex lapide Porphyretico conjecta Romam perlata & in Antoniniano reposita sunt. Fertur Severus hanc urnam paulo antequam decederet è vita jussisse ad se perferri: deinde contrectasse, atque ita dixisse : Tu virum capies, quem totus orbis terrarum non cepit.* Denique *fictilium* urnarum meminit Propertius lib.2. Eleg.12.

Deinde ubi suppositus cinerem me fecerit ardor,
Accipiat manes parvula testa meos.

Epigram. Crinagori lib.3. Anthol.tit.6.

Σὸς δὲ νέκυς ψαφαρῇ κείσετ' ἐν ὀστρακίνῃ.

Etymologicum Magnum : Λάρναξ κυρίως ἡ διὰ λάων, ὅ ἐστι λίθων κατασκευασθεῖσα θήκη: ἢ παρὰ τὸ λίαν νάσσεσθαι τὸ ἐντιθέμενον. Atque hoc modo Reliquiæ cremati cadaveris condebantur.

Funus verò , quod igni comburendum non erat, statim in arcam vel loculum ad hunc usum ab ipso mortuo, cum adhuc esset in vivis, sive ab hæredibus comparatum, locabatur unà cum omni isto ornatu, quo erat per forum domo exportatum. Solitos enim veteres non solùm vestes variaque ornamenta in rogum conjicere; sed & cum mortuo in monumentum inferre, discimus ex Lege ult. D. De Auro & Argento. ubi mulier decedens ita scripserat in testamento : *Funerari me arbitrio viri mei volo & inferri mihi quæcunq; sepulturæ meæ causa feram ex ornamentis, lineas duas ex margaritis & viriolas*

ex ſmaragdis. Sic Virgines Veſtales ſtupri reas εἰς σηκὸν ὑπὸ γῆν κατεσκευασμένον ἅμα τοῖς ἐνταφίοις κόσμοις, *in cellam ſubterraneam unà cum ſepulchralibus ornamentis* poſitas, autor Dionyſius lib. 2.

Commodum hîc mihi in mentem venit Carum conſuetudo, quos parvum ſcutum & galeam, quorum illi inventores extiterunt, cum mortuis defodiſſe, auctor Thucidides lib. 1. Δήλου καθαιρομένης ὑπὸ Ἀθηναίων ἐν τῷδε τῷ πολέμῳ, καὶ τῶν θηκῶν ἀναιρεθεισῶν, ὅσαι ἦσαν τῶν τεθνεότων ἐν τῇ νήσῳ, ὑπὲρ ἥμισυ Κᾶρες ἐφάνησαν, γνωσθέντες τῇ τε σκευῇ τῶν ὅπλων ξυντεθαμμένοι καὶ τῷ τρόπῳ, ᾧ νῦν ἔτι θάπτουσι. *Cum expiaretur ab Athenienſibus hoc bello Delus deſtructis ſepulchris eorum, quicunque in eâ inſula deceſſiſſent, ſupra dimidium Cares agniti ſunt genere armorum, cum quib. erant ſepulti.* Et addit ibi Scholiaſtes: οἱ Κᾶρες πρῶτοι εὗρον τοὺς ὀμφαλοὺς τῶν ἀσπίδων καὶ τοὺς λόφους, τοῖς γὰρ ἀποθνήσκουσι συνέθαπτον ἀσπιδίσκιον μικρὸν καὶ λόφον, σημεῖον τῆς εὑρέσεως. Nec plura jam addo de iis, quæ cum mortuis ſolebant recondi.

De poſiturâ verò cadaverum, ad ortumnè Solis, an verò ad occaſum illa in monumentis Romani collocarint, nihil certi habeo affirmare. At Athenienſes mortuos ſuos πρὸς δυσμὰς βλέποντας *ad occaſum reſpicientes* poſuiſſe, tradit Ælianus lib. 5. Var. hiſt. Νόμος καὶ οὗτος Ἀττικὸς, ὃς ἂν ἀτάφῳ περιτύχῃ σώματι ἀνθρώπου, πάντως ἐπιβάλλειν αὐτῷ γῆν. θάπτειν δὲ πρὸς δυσμὰς βλέποντα. *Eſt & hujuſmodi lex apud Athenienſes: Si quis in inſepultum hominis cadaver incidat, omnino ei terram injicito, & ita ſepelito ut ad occaſum ſpectet.* Et libro 7. Var. hiſt. cap. 19. ubi memorabile illud Solonis factum recenſet, arguentis ex cadaverum poſitu Salamina optimo jure à ſuis civibus occupatam: Ἀρχαίας γὰρ θήκας ἀνοίξας, ἀπέδειξε πάντας Ἀθηναίους πρὸς δύσιν κειμένους κατὰ τὸ πατρῷον αὐτοῖς ἔθος. τοὺς δὲ Μεγαρεῖς εἰκῇ, καὶ ὡς ἔτυχε τεθαμμένους. Hoc eſt,

Reseratis enim antiquis monumentis, ostendit omnes Athenienses versus occasum patrio more iacere: Megarenses verò temerè & sine discrimine sepultos esse. Idipsum quoque refert Plutarchus in Solone. Sed contrarium testatur Diog. Laertius: disertè enim mortuos Athenis ad ortum Solis locatos fuisse asserit, eandem historiam tangens in Solone: Ἔπεισε δὲ αὐτοὺς καὶ τὴν ἐν Θρᾴκῃ Χερρόνησον προσκτήσασθαι. ἵνα δὲ μὴ δοκοίη βίᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ δίκῃ τὴν Σαλαμῖνα κεκτῆσθαι. ἀνασκάψας τινὰς τάφους, ἔδειξε τοὺς νεκροὺς πρὸς ἀνατολὰς ἐστραμμένους, ὡς ἦν ἔθος θάπτειν Ἀθηναίοις, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς τάφους πρὸς ἕω βλέποντας, καὶ ἀπὸ τῶν δήμων τοὺς χρηματισμοὺς ἐγκεχαραγμένους, ὅπερ ἦν ἴδιον Ἀθηναίων. *Persuasit Atheniensibus, ut in Thracia quoque sibi vendicarent Chersonesum. Ac ne magis vi quàm iure Salamina possidere viderent, ureffossis quibusdam tumulis cadavera Orientem Solem conversa, qui Atheniensibus sepeliendi mos erat, ostendit: sepulchra item ipsa ad Orientem posita inscriptaque ipsis familiarum nomina, quod quidem proprium Atheniensium fuit.* Quid ad hanc tam manifestariam pugnam dicemus? An lapsum in historia Plutarchum, lapsum Ælianum? Minimè verò gentium. Sed potiùs, ut eruditissimus Casaubonus censet, δυοῖν θάτερον, aut fefellit Diogenem memoria, cum Plutarchi locum in animo haberet: itaque factum, ut quod ille Megarensibus, ipse Atheniensibus tribuerit: aut certè alios secutus est auctores, quos non defuisse ex Thucydidis Scholiaste lib. 1. συγγραφ. videre est, ubi annotat, morem fuisse omnibus Græcis ἐπ' ἀνατολὰς ποιεῖν ὁρᾶν τοὺς νεκρούς: Phœnicibus verò πρὸς δύσιν.

His velut ἐπίμετρον addo, Cadavera etiam supina in sepulchris fuisse posita, more, ni fallor, hodieque ubique gentium frequentato. Aliter verò Diogenes Cynicus, qui interrogatus à Xeniade, quomodo vellet sepe-

ſepeliri, reſpondiſſe dicitur, εἰς πρόσωπον, *in faciem verſus*: Illo autem cauſam ſciſcitante, ſubjunxiſſe, ὅτι μετ' ὀλίγον μέλλοι τὰ κάτω ἀναστρέφεσθαι *quia paulò pòſt inferiora in contrariam partem convertentur*, teſte Laërtio in ejus vitâ.

CAPUT IX.

Præficâ dicente Ilicet, *domuitionem paraſſe, qui adhuc prope buſtum durabant. Diſceſſuri aquâ luſtrabantur*, Salve & Vale *inclamabant*, terram levem, quietem, pacem *precabantur*, *ignem ſupergrediebantur*.

CORpore jam in monumentum collocato, reliquiisque conditis, & omnibus ſolemni more peractis, pronunciabatur tandem noviſſimum verbum, *ILICET*: quo dicto quilibet domuitionem parabat. Servius lib. 6. Æneid. *Varro dicit pyras ideo cupreſſo circumdari propter gravem uſtrinæ odorem: ne offendatur populi circumſtantis corona, quæ tam diu ſtabat reſpondens planctibus Præficæ, id eſt, principiis planctuum, quàm diu conſumpto cadavere & collectis cineribus diceretur noviſſimum verbum, Ilicet, quod ire licet ſignificat.* Non tamen ſemper omnes, qui exſequias venerant, tam diu expectaſſe reperio. Nam quoſdam ultra portam non proceſſiſſe clarè teſtatur Propertius, apud quem Cynthia de ſuo funere ſic loquitur, lib. 4.

Si piguit portas ultra procedere, at illud
Juſſiſſes, lectum lentius ire meum.

Imo Imperatores & illuſtres viri in funeribus ſuorum ad laudationem tantùm; quæ fiebat in foro, videntur veniſſe, nec niſi rariſſimè interfuiſſe officio, cum efferentur è roſtris ad buſtum extra urbem. Quapropter

ut civile & δημοτικὸν in Tiberio notavit Suetonius cap. 32. quòd ad rogum se cum cæteris conferre non spreverit: *Quorundam illustrium*, inquit, *exsequias usque ad rogum frequentavit.* Sic accipiendum quod de Druso ejus filio observat Dio: ὁ Δροῦσος τὰ τῇ ὑπατείᾳ προσήκοντα ἐξ ἴσου τῷ συνάρχοντι ἐξετέλεσε, καὶ κληρονόμος γε ὑπό τινος καταλειφθεὶς, τὸ σῶμα αὐτοῦ συνεξήνεγκε. Ubi συνεκφέρειν significat exsequias usque ad rogum cum aliis frequentare, ut doctissimè explicat omnis antiquitatis & eruditionis promus condus Isaac. Casaubonus noster l.3. Animadvers. in Sueton. Alios autem rogo incenso conjectisque in eum muneribus & decursione peractâ statim abiisse, relictis ad rogum iis, quorum erat ossa legere, Dio me docuit lib. 56. in funere Augusti: πραχθέντων δὲ τούτων οἱ μὲν ἄλλοι ἀπηλλάγησαν. ἡ δὲ δὴ Λιουία κατὰ χώραν πέντε ἡμέρας μετὰ τῶν πρώτων ἱππέων μείνασα, τά τε ὀστᾶ αὐτοῦ συνελέξατο, καὶ ἐς τὸ μνημεῖον κατέθετο h. e. *His peractis* (puta, incenso rogo & aquila evolente) *reliqui discesserunt. Livia autem cum equitum primis eo in loco quinque dies morata, ossa ejus legit, ac monumento condidit.* Nonnullos tamen etiam usque ad ipsam μάρανσιν τῆς φλογὸς prope bustum durasse, videre est ex Dionysio Halicarnass. l. 8. de funere Marcii, ad cujus rogum inquit tantisper expectasse eos, quibus Marcius maximè in amoribus fuerat, dum flamma languescens subsideret: παρέμειναν οἱ μάλιστα τὸν ἄνδρα ἀσπαζόμενοι μέχρι τοῦ μαρανθῆναι φλόγα.

Quotquot autem tantisper ad rogum expectassent, dum collectis conditisque reliquiis funeri finis fieret, eos non antè à lugubri hoc officio discessisse, quàm aquâ ter essent lustrati propter contractam à funere pollutionem, Virgilius videtur indicare lib. 6. Æneid. de exsequiis Miseni:

Ossaq; lecta cado texit Chorineus aheno,

Idem

Idem ter socios purâ circumtulit unda,
Spargens rore levi & ramo felicis olivæ.

Quo quidem loco aspergilli meminit, quod è rore marino & oliva felici constat, cum tamen potiùs è lauru fieri soleret, Nam, ut Festus ait, *Laurum omnibus suffionibus adhiberi solitum erat, vel quod medicamento siccissima sit, vel quod omni tempore viret, ut similiter Resp. vireat.* Sed hujus rei causam audiamus à doctissimo Virgilii Scholiaste, ad hæc verba——ramo felicis olivæ; *Festæ arboris,* inquit ille, *sed moris fuerat, ut de lauro fieret. Sanè dicit Donatus, quòd hoc propter Augustum mutavit. Nam nata erat laurus in palatio eo die, quo natus est Augustus: unde triumphantes coronari consueverant, propter quam rem noluit laurum dicere ad officium lugubre pertinere.*

Sic apud Græcos quoque morem fuisse, ut elato cadavere justisque redditis aqua abluerentur vivi, qui funus duxerant expiationis gratia, testatur Suidas in veibo Καταλύει: Ἔθος γὰρ ἦν μετὰ τὸ ἐκκομισθῆναι τὸ σῶμα καθαρμοῦ χάριν, ἀπολούεσθαι τοὺς οἰκείους τεθνεῶτος. Idipsum tradit Scholiastes Aristophanis Nubibus, verbis penè iisdem: Ἔθος ἦν μετὰ τὴν ἐκκομιδὴν τοῦ νεκροῦ λούεσθαι τοὺς κατ᾽ ὀικον καθαρμοῦ χάριν.

Præterea quoque *Salve & Vale* compositis solebant inclamare: vel etiam illud *Vale* ter repetere. Virgilius lib. 11.

Sic ô sic positum affati discedite corpus;

Ubi Servius: *Sensus talis est, Præstate mihi vos funebre solatium: hoc est affamini me, ut dici mortuis solet, Vale, Vale, Vale.* Idem Virgilius lib. 11.

Salve æternum mihi maxime Palla
Æternumq; vale.

Quod imitatus Statius 3. Sylvar.

Salvè supremùm genitor mitißime patrum
Æternumq; vale.

Servius ad Virgilii locum: *Varro in libris Logistoricis dicit, Ideò mortuis Salve & vale dici: non quod aut valere aut salvi esse possint, sed quod ab his recedimus eos nusquam visuri. Hinc ortum est, ut etiam maledicti significationem interdum Vale obtineat, ut Terentius: Valeant, qui inter nos discidium volunt, hoc est, ita à nobis recedant, ut nunquam ad nostrum revertantur aspectum. Ergo cum mortuo dicitur VALE, non etymologia consideranda est, sed consuetudo, quòd nullis vale dicimus, nisi à quibus recedimus.* Eadem ferè habet ad lib. 5. Æneid. quo benevolum Lectorem remitto.

Soliti autem ad postremum Vale plerumque subjungere hæc verba: *Nos te ordine, quo natura permiserit, cuncti sequemur*, teste eodem Servio in lib. 3. Æneid. ad hæc verba: *supremum voce ciemus.* Atque hanc clausulam etiam in antiquis Inscriptionibus reperire est. Sic enim in quadam memini me legere: Vale. Et. Salve. Anima. ɔ. Oppiæ. Feliciss. Nos. Eo. Ordine. Quo Natura. Permiserit. Te. Sequemur. Vale. Mater. Dulcissima.

Tum etiam humato cadaveri vel reliquiis conditis *Terram Levem* precabantur: quo ritu nihil ferè frequentius in veterum scriptis & literatis Lapidibus: quare non malam spero me gratiam initurum ab antiquitatis amantibus, si complusculа hujus formulæ exempla huc congessero, Latina pariter & Græca; nam utrumq; populum his verbis usum reperio. Tibullus lib. 2. Eleg. 4.

Et bene, discedens dicet, placideq; quiescas,
Terraq; securæ sit super ossa levis,

Propert. lib. 1. Eleg. 17.

Illa meum extremo clamasset pulvere nomen,

Ut mihi non nullo pondere terra foret.

Martialis lib. 6. Epigr. 68 de morte Eutychi pueri;

Quicquid id est, subitæ quæcunq; est causa rapinæ,
Sit precor & tellus mitis & unda tibi.

Idem lib. 5 Ep. 36. ad Erotium;

Mollia nec rigidus cespes tegat ossa, nec illi
Terra gravis fueris, non fuit illa tibi.

Cui simile illud Meleagri:

Παμμῆτορ γῆ χαῖρε· σὺ τὸν πάρος οὐ βαρὺν εἰς σὲ
Αἰσιγένην, καὶ αὐτὴ νῦν ἐπέχοις ἀβαρής.

Et nota est solemnis illa Inscriptionum formula, SIT. TIBI. TERRA. LEVIS. quæ plerumque literis hisce initialibus S. T. T. L. solebat denotari. Suidas: Κούφη γῆ τοῦτον καλύπτοι. Euripides Alcestide: —— κούφα σοι.
χθὼν ἐπάνω πέσοι γύναι.

Et tritam fuisse vulgi sermone hanc precationem, demonstrat Julianus Imperator Epistola ad Hermogenem Ægypti præfectum: Ἐκείνῳ μὲν, inquiens, δὴ ἐπειδὴ μακαρίτης ἐγένετο, κούφη γῆ, καθάπερ λόγος. Huc pertinent antiqua Epigrammata Lapidibus incisa, cujusmodi est illud;

TE. TELLUS. SANCTOSQUE. PRECOR.
PRO CONJUGE. MANES.
VOS. ITE. PLACIDI. TU. LEVIS.
OSSA. TEGAS.

Item illud alterum:

NUNC. VOS. CONTESTOR. MANES.
QUIBUS. OSSA. RELINQUO.
TELLUS. HUIC. TUMULO. NE. GRAVIS.
ESSE. VELIS.

Et

Et in quodam lapide Romano:

OPTO. SI. QUA. FIDES. REMANET.
TELLURIS. AMICÆ.
SIT. TIBI. PERPETUO. TERRA.
LEVIS. TUMULO.

Persius *levem cippum* dixit Satyr.1. Et Juvenalis:

——*tenuem & sine pondere terram.*

Satyr.7. Hujus loci est lepidum Agathiæ cavillum in infantem matris utero immortuum:

Κούφη σοι τελέθοι γαστὴρ τέκος ἀντὶ κονίης,
Αὐτὴ γάρ σε φέρει, καὶ χθονὸς οὐ χατέεις.

Jocum etiam hinc captavit Martialis lib.9. in Epitaphio Philænis; cui ita terram levem precatur, ut tanto facilius ossa ejus à canibus possint erui.

Sit tibi terra levis, molliq; tegaris arenâ,
Ne tua non possint eruere ossa canes.

Cui planè geminum est illud Ammiani lib. 2. Antholog. tit. εἰς πονηρούς:

Εἴη σοι κατὰ γῆς κούφη κόνις οἰκτρὲ Νέαρχε,
Ὄφρα ῥηιδίως ἐξερύσωσι κύνες.

Orta autem hæc formula à vulgari veterum superstitione, qua credebant, sepultos adhuc incantationibus obnoxios, ideoque ne eæ nocerent, tumulo bene precabantur: Quemadmodum igitur amicis & caris suis terram levem optabant: ita contrà, quibus malè vellent, iis *terram gravem* imprecabantur, id est, ut sepulchrum illorum incantaretur, quò scilicet umbra pressa è tumulo evocari non posset. Plinius lib. 2. Natural. hist. cap. 63. de terrâ: *Cujus numen ultimum jam multis imprecamur ira-ti grave, tanquam nesciamus hanc esse solam, quæ nunquam irascatur homini.* Propertius lib. 2. Eleg. 20.

Ossa tibi juro per matris & ossa parentis:
Si fallo, cinis, heu! sit mihi uterq; gravis.

Quod

Quod expressum videtur ex ultimo Epigr. Callimachi:

> Εἶχον ἀπὸ σμικρῶν ὀλίγον βίον οὔτε τι δεινὸν
> Ῥέζων οὔτ' ἀδικῶν οὐδένα γαῖα φίλη,
> Μίκκυλος. εἴ τι πονηρὸν ἐγήνεσα μήτε σὺ κούφη
> Γίγνεο. μετ' ἄλλοι δαίμονες οἵ μ' ἔχετε.

Tibullus lib. 1. Eleg.

> *Jam tua, qui Venerem docuisti vendere primus,*
> *Quisquis es, infelix urgeat ossa lapis.*

Alludit huc Martialis lib. 11. Epigr. in Colonum pessimè agrum colentem;

> *Hæredes nolite brevem sepelire colonum:*
> *Nam terra est illi quantulacunq; gravis.*

Quod si igitur cui incantari contigisset, tum *Terra gravis* dicebatur. Quintilianus declam. 10. de sepulchro violato: *Nunc barbaro carmine gravem terram totis noctibus pulsat, & impositum sibi sepulchrum quod non possit evolvere, quæ solebat ipsos discutere inferos, umbra miratur.* Iterum: *Queritur solito terram graviorem utique cum sentit venisse noctem, quando umbræ feliciores demittuntur ad matres.* De utroque autem ritu & gravem & levem terram precandi mortuis elegantissimè Tertullianus de Testimonio animæ cap. 4. *Quid? quod ut sentienti maledicis, si cujus memoriam alicujus offensæ morsu facis, terram gravem imprecaris, & cineri penes inferos tormentum: æquè ex bona parte, cui gratiam debes, ossibus & cineri ejus refrigerium comprecaris & ut benè requiescat apud inferos cupis.*

Atque hæc postrema verba commodùm mihi in memoriam revocant etiam illam mortuis benè precandi formulam, *Ut benè* vel *placidè quiescerent*, aut *molliter jacerent.* Utitur hac Tibullus libr. 2. Eleg. ult.

> *Sic benè sub tenerá parva quiescas humo.*

Ta-

Tacitus in vitâ Agriculæ: *Si quis piorum manibus locus; si, ut sapientibus placet, non cum corpore extinguuntur magnæ animæ placidè, quiescas.* Inscriptio Prænestina: OSSA. TIBI. BENE. QUIESCANT. Ovidius lib. 1. Amor. Eleg. 8.

——sæpe rogabis
Ut mea defunctæ molliter ossa cubent.

Idem lib. 3. Trist. Eleg. 3.

At tibi, qui transis, ne sit grave, quisquis amasti,
Dicere: Nasonis molliter ossa cubent.

Ein in Epistola Didûs ad Æneam:

Et senis Anchisæ molliter ossa cubent.

Virgilius Ecloga ult.

——ô mihi tum quàm molliter ossa quiescant!

Idem lib. 2. Æneid.

——placidâ composti in pace quiescant.

Non enim quietem tantùm: sed & pacem mortuis optabant sensu fere eodem. Valentinianus Novella de Sepulchris: *Pax sepultis.* Et Valerius Probus has notas H.R.I.P. interpretatur: *Hic requiescit in pace.*

Sed ut tandem caput hoc absolvamus, Vale jam mortuis dicto, & ut placide quiescant, vel terram levem experiantur optato, domuitionem quisque parabat: in qua tamen hoc solemne usurpatum invenio, ut ignem supergrederentur aquâ corpus aspersi. Festus: *Funus prosequuti redeuntes ignem supergrediebantur aqua aspersi, quod purgationis genus suffitionem vocabant.*

Caput X.

De Sepulchris. Etymon Sepulchri, itemque Synonyma. Monumentum. Memoria. Conditivum *vel* Conditorium. Requietorium. Sedes. Domus.

Sta-

Stabula cadaverum. Thesaurus orcinus. Tumulus. Sarcophagus. *Sepulchri appellatio ad os vel ventrem translata.*

QUibus ceremoniis mortuus vel reliquiæ monumento inferri solerent, vidimus: reliquum est, ut jam ad Sepulchra ipsa accedamus, & *Qui* illa exstruere solerent, ac *Quibus*: tum *Cujusmodi* fuerint & quæ *sepulchrorum Regio*, quantum potest, consideremus, ac chartæ huic breviter illinamus: quæ quidem si non satis accurata & ad unguem elaborata fuerint, at grata tamen fore arbitror iis, qui antiquitatis studio tenentur, non minùs, quàm clarorum virorum sepulchra esse solent peregrinantibus: quos mirum in modum ejusmodi monumentis, quæ regum & magnorum hominum cineres ac ossa contegunt, delectari, præter quotidianam experientiam etiam Strabo monet lib. 2. Geograph. περὶ πολλῶν γὰρ ἔστι πόλεων τοῦτ', ὅπερ εἶπε Δημοσθένης ἐπὶ τῶν περὶ Ὄλυνθον, ἅς οὕτω ἠφανίσθαι φησὶν, ὥστ' εἰ μηδὲ πώποτε ᾠκίσθησαν γνῶναι ἄν τινα ἐπελθόντα. Ἀλλ' ὅμως καὶ εἰς τούτους τοὺς τόπους καὶ εἰς ἄλλους ἀφικνοῦνται ἄσμενοι, τὰ ἴχνη ποθοῦντες ἰδεῖν τῶν οὕτω διωνομασμένων ἔργων, καθάπερ καὶ τοὺς τάφους τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν. i. e. *Hoc enim de multis urbibus licet pronunciare, quod de Olyntho & vicinis dixit Demosthenes: quas ita ait deletas esse, ut si quis nunc ad ea loca perveniat, is dubitare possit, unquamne ibi fuerit habitatum. Veruntamen in hujusmodi loca libenter homines proficiscuntur, ipsa vestigia tam nobilium operum cupientes videre, sicut & sepulchra inclutorum virorum.* Exemplo sunt C. Julius Cæsar & Octav. Augustus, quos Alexandri Magni sepulchrum inspexisse, historici memoriæ prodiderunt. De Jul. Cæsare Lucanus lib. 10.

Effossum tumulis cupidè descendit in antrum,

Illic

Illic Pellæi proles veſana Philippi
Felix prædo jacet terrarum, vindice fato
Raptus: ſacratis totum ſpargenda per orbem
Membra viri poſuêre adytis, Fortuna pepercit
Manibus, &c.

De Auguſto autem Dio lib. 51. καὶ μετὰ ταῦτα τὸ μὲν τοῦ Ἀλεξάνδρου σῶμα εἶδε καὶ αὐτοῦ καὶ προσήψατο, ὥστε τι τῆς ῥινὸς, ὥς φασι, θραυσθῆναι. h. e. *Deinde corpus Alexandri inſpexit, idque attrectavit, ita ut naſi quoque (ita enim fertur) particulam aliquam fregerit.* Eodem deſiderio Ciceronem quoque Archimedis ſepulchrum ſeptum undique & veſtitum vepribus & dumetis indagaſſe, & Syracuſanis, qui id eſſe omnino negabant, primum monſtraſſe legimus lib. 5. Tuſc. quæſt.

Sed quo dilabor? in viam redeamus, initio facto à re minutiſſima, hoc eſt, à Sepulchri Etymologia: in qua ſe mirè torquet Terentii interpres Andria primore, ubi quærit, utrum dicatur *Sepulchrum* κατ' ἀντίφρασιν, *quod ſine re pulchra ſit? an quod ibi ſine pulſu ſint, id eſt, mortui? an quod illic animæ à vivis ſepeliantur, id eſt, ſeparentur?* Tandem autem à *ſepeliendo* dici aſſeverat, quod eſt humare vel humo condere. Rectè hoc: omnino enim à ſupino *Sepultum*, fit Sepulchrum, mutata T in C, & inſerta R, quemadmodum ab Ambulatum fit Ambulacrum: à Fultum, Fulcrum: ab involutum, Involucrum: à Lavatum, Lavacrum: à Simulatum, Simulacrum. Ex quo patet, cur ſine aſpiratione vox hæc ſcribenda ſit, reclamantibus nonnullis Lapidibus & ipſo Agellio libr. 2. Noct. Attic. cap. 3. Diſertè etiam Servius in 3. Georg. *Tria*, inquit, *veteres habebant nomina, in quibus C. literam ſequeretur adſpiratio, Sepulchrum, Orchus, Pulcher: è quibus Pulcher tantum hodie recipit adſpirationem.* Unde tamen diſſentit Cariſius lib. 1. *Pulchrum*, inquiens,

Var-

Varro adſpirari debere negat: ne duabus conſonantibus media intercedat adſpiratio: quod minimè rectum antiquis videbatur, unde & Sepulchrum hodieque manet, quod ſit ſeorſum à pulchro propter recordationem doloris. Verùm de his minutiis & quisquiliis ἀκανθολόγοι viderint: Nos alias ſepulchrorum appellationes perſequemur.

Ac generaliter quidem *Monumenta* vel *Memoriæ*, Græcis μνημεῖα & μνήματα dicuntur. De Monumentis Feſtus: *Monumentum eſt, quod mortui cauſa ædificatum eſt: & quicquid ob memoriam alicujus factum eſt, ut fana, porticus, ſcripta & carmina.* Magis ſignatè Florentinus Juriſconſultus lib. 7. Inſtit. *Monumentum generaliter,* ait, *res eſt memoriæ cauſa in poſterum prodita, in qua ſi corpus vel reliquiæ inferantur, fiet Sepulchrum, &c.* Cicer. Epiſt. ad Cæſar. *Sed ego, quæ monumenti ratio ſit, nomine ipſo admoneor: ad memoriam magis ſpectare debet poſteritatis, quàm ad præſentis temporis gratiam.* A memoria igitur vel à monendo Monumentum dicitur: vel ut D. Hadrianus ſenſit, à muniendo, quod muniendi cauſa fiat, de quo etymo paulò poſt.

Dixi Memoriæ quoque nomen ſepulchris inditum. Nam etſi quidem Cicero ait lib. 2. de Invent. *Memoria eſt, per quam repetit animus ea, quæ fuerunt:* tamen etiam externa illa adminicula, quæ hanc juvant & excitant, figuratâ locutione interdum Memoriæ dictæ. Vetus Inſcriptio: SERVILIUS. TROILUS. SE. VIVO. COMPARAVIT. MEMORIAM. SIBI. ET. SUIS. Item COMPARAVERUNT. SIBI. MEMORIAS. DUAS. Unde eſt in Paſſione Afræ & ſociarum: *Et venit nocte cum ſacerdotibus Dei & tulit corpus ejus, & poſuit ſecundo milliario de civitate Augusta, in memoriam, quam ſibi ſuisque conſtruxerat.* De utraque voce eleganter Auguſtinus de cura pro mortuis cap. 4. *Non ob*

aliud vel Memoriæ vel Monumenta dicuntur, ea quæ insignita fiunt Sepulchra mortuorum, nisi quia eos, qui viventium oculis morte subtracti sunt, ne oblivione etiam cordibus subtrahantur, in memoriam revocant & admonendo faciunt cogitari? Nam & Memoriæ nomen id apertissimè ostendit, & Monumentum eo quòd moneat mentem, id est, admoneat, nuncupatur. Propter quod & Græci μνημεῖον vocant, quod nos monumentum seu memoriam appellamus, quoniam lingua eorum, memoria ipsa, quâ meminimus, μνήμη dicitur. His adde, si placet, Isidorum lib. 15. Orig. cap. 11.

Appellantur & *Conditiva* vel *Conditoria*. Seneca Epist. 60. *Qui verò latitant & torpent, sic in domo sunt, quasi in conditivo.* Plinius lib. 7. cap. 16. de procerissimæ staturæ hominibus sub Augusto, *quorum corpora ejus miraculi causa in conditorio Salustianorum asservabantur hortorum.* Petronius de Matrona Ephesina loquens: *In conditorium etiam prosequuta est defunctum.* Eadem ferè phrasi & Tertull. de Resurr. carnis cap. 44. cor nostrum *divini thesauri conditorium* vocat.

Invenio & *Requietorium* dici in veteri Inscriptione: P. SCANTIUS. PHILETUS. FECIT. SIBI. ET. SCANTIÆ. NICE. LIB. REQUIETORIUM. Et in alia: REQUIETORIUM: AMICI. BENE. FACERE. SEMPER. STUDIOSUS. FUI. Cui voci respondet illud Lycophronis ἐυνας-ήειον. Nam in sepulchris quiescere corpora existimantur: unde Cicero ex veteri quodam Poëta lib. 1. Tusc. quæst.

Neque sepulchrum, quod recipiat, habeat portum corporis:
Ubi remissâ vitâ corpus requiescat à malis.

Hinc Cassiodorus lib. 6. Epist. 8. *Defunctorum sacram quietem* dicit.

Aliter etiam *Sedes* vocantur. Virg. 6. Æneid.

-quàm

——quàm sedibus ossa quierunt.

Am. Marcellinus lib. 22. *Id Metuens ne collectis supremis sedes illis extruerentur, ut reliquis.* Vetus inscriptio: HANC. SEDEM. SIBI. VIVI. POSUERUNT. Sic *Apostolorum sedem* invenies L. penult. c. de Sepul. viol. Utitur & Sidonius lib. 2. Epist. 8. & Lex. 40. D. De Relig. & sumpt.

Eadem significatione & *Domus* appellantur. Tibullus lib. 3. Eleg. 2.

Atq; in marmoreâ ponere sicca domo,

Hinc *Domus æterna* in aliquot Inscriptionibus.

Eadem metaphora Tertullianus *stabula cadaverum* dixit de Resurrect. carnis cap. 37. *Nemo jam poterit alìud mortuos interpretari, qui sunt in monumentis, nisi corpora & carnem, quia nec ipsa monumenta alìud, quam cadaverum stabula.*

Et eleganter Nævius poëta *Thesaurum orcivum* vocat apud Agell. lib. 1. cap. 24. ad quem locum vide Scaligeri Notas ad Fest. in voce *Favissas.*

Mitto jam *Tumuli* vocem vel pueris septuennibus notam in hoc significatu. Cicero lib. 3. Tusc. quæst. ex Homero:

Quo magis est æquum tumulis mandare peremptos.

Valerius Maximus de Mausoleo ab Artemisia extructo lib. 4. cap. 6. *Quid de illo inclito tumulo loquare.* Et alia sexcenta.

Non inconcinnè quoque *Sarcophagi* appellationem huc traduxit antiquitas. Juvenal. Satyr. 10. *Sarcophago contentus erit* Epigramma Antiq. urb s:

Me nunc torquet amor, tibi tristis cura recescit,
Lethæoq; jaces condita sarcophago.

Et in Epist Liberti ad Ælium Severum: *Rogo Domine permittas mihi in eodem loco in marmoreo Sarcophago ea corpora colligere.*

 Item

Item L. Libertis. D. De Alimentis legat. Et passim alibi.

Originem autem & causam hujus translationis ex Plinio discimus, qui lib. 36. cap. 17. *In Asso Troadis,* ait, *sarcophagus lapis fissui vena scinditur. Corpora defunctorum condita ab eo absumi constat intra 40. diem, exemptis dentibus.* A quo habet Isidorus lib. 16. Orig. cap. 4.

Atque his potissimum nominibus veteres Sepulchra denotasse, memoria mihi jam suggerit: plura fortean inveniet, qui veterum scripta diligenter versat. Unum addo, quod & doctissimum Joan. Meursium annotasse video, Sepulchri vel τοῦ τάφου vocem pro ore vel ventre interdum à bonis autoribus usurpari. Artemidorus lib. 1. cap. 82. Τὸ μὲν αἰδοῖον παισὶν ἔοικε, τὸ δὲ στόμα τάφῳ. ὅσα γὰρ ἂν λάβοι στόμα διαφθείρει, καὶ οὐ φυλάττει. Regius vates Psalm 5. Τάφος ἀνεωγμένος ὁ λάρυγξ αὐτῶν. Ad quem locum allusum ab Optato Afro lib. 2. advers. Parmen. *Unde furori vestro tanta fames innata est, ut guttura vestra sepulchra patentia feceritis? Unicuique sepulchro sufficit unum funus & clauditur. Gutturi vestro honorum funera minimè sufficiunt, & adhuc patet dum aliquos quæritis devorare.* Sed etiam pro ventre accipitur tam bestiarum, quam hominum. Lycophron, in Cassandra: v. 413.

Πολλῶν γὰρ ἐν σπλάγχνοισι τυμβευθήσεται
Βροθεὶς πολυστίχοισι καμπέων γνάθοις
Νήριθμος ἑσμός.

h. e. interp. Scaligero:

Nam plurimarum ventre funerabitur
Serratidentum fauce camparum abditum
Examen ingens.

Idem vers. 1202.

Τύμ-

τύμβος γεγὼς κένταυρος ὠμόφρων σπορᾶς.

Ovidius lib. 4. Metamorph. de Tereo, qui Ityn filium comederat, huc allusit:

Flet modò seque vocat bustum miserabile nati.

Valer. Maxim. lib. 4. cap. 6. de Artemisia: *Quid enim aut eos colligas, aut de bello inclyto tumulo loquare, cum ipsa Mausoli vivum ac spirans sepulchrum fieri concupierit, eorum testimonio, qui eam extincti ossa potione aspersa bibisse tradunt.* Quintilianus Declam. 7. *Æstuant adhuc intra pectus sepulchra ventribus nostris cognata viscera.* Mar. Anton. l. 4. τῶν εἰς ἑαυτόν: χρὴ δὲ, inquit, μὴ μόνον ἐνθυμεῖσθαι τὸ πλῆθος τῶν θαπτομένων οὕτωσι σωμάτων, ἀλλὰ καὶ τῆς ἑκάστης ἡμέρας ἐσθιομένων ζώων, ὑφ' ἡμῶν τε καὶ τῶν ἄλλων ζώων. ὅσος γὰρ ἀριθμὸς καταναλίσκεται καὶ οὕτωσί πως θάπτεται ἐν τοῖς τῶν τρεφομένων σώμασι. Apulejus lib. 5. Metamorph. *At hic jam tua existimatio, utrum sororibus pro tua cura sollicitis assentiri velis & declinata morte nobiscum secura periculi vivere, an sævissimæ bestiæ sepeliri visceribus.* Huc pertinet & illud, quod Vultures τάφοι ἔμψυχοι dicti sunt. Unde Hermogenes libro περὶ ἰδέων cap. περὶ σεμνότητος: παρὰ δὲ τοῖς ἀποξύλοις τούτοις σοφισταῖς, inquit, πάμπολλα εὕροις ἄν: τάφους τε γὰρ ἐμψύχους τοὺς γῦπας λέγουσιν, ὧνπερ εἰσὶ μάλιστα ἄξιοι. Ennius de Metio Sufferio quadrigis distracto:

Vulturis in sylvis miserum mandebat homonem:
Heu quam crudeli condebat membra sepulchro.

Cassiodorus lib. 1. Epist. 19. *Fiat ergo pastus pii vulturis, qui necem potuit crudeliter desiderare pastoris. Tali potius sepulchro recipiatur, qui dominum reddidit insepultum.* Quemadmodum igitur Venter & Os Sepulchrum appellantur: ita reciprocè Saturnus devorasse filios dictus est, quos extulerat, sepelieratque, Lactantius lib. 1. cap. 13. *Sed fictum sanè putemus Saturnum filios devorasse, modò cum aliqua ratione, num idcirco, quod ait*

vulgus comedisse filios suos eum, qui extulerit sepulturaque mandaverit?

CAPUT XI.

Sepulchra quisque sibi ipse solebat extruere: Vel etiam Hæredes ultro. Formulæ Inscriptionum, Vivus fecit. Se vivo fecit. De suo. De sua pecunia. *Sepulchrum D. Hadriani, hodie* Castellum S. Angeli.

SEd hæc ὡς ἐν παρόδῳ dicta sunt: jam *Qui Sepulchra* extruxerint videamus. Solebant autem ea Vivi plerumque ipsimet sibi facere, partim ut haberent certum hospitium, ubi corpus requiesceret, cum primum mortualis hora advenisset: partim ut eo ipso nominis sui memoriam ab oblivione vindicarent. Xiphilinus in vita Trajani; Καὶ ἔστησεν ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ κίονα μέγιστον, ἅμα μὲν ἐς ταφὴν ἑαυτοῦ, ἅμα δὲ εἰς ἐπίδειξιν τοῦ κατὰ τὴν ἀγορὰν ἔργου. *In foro suo columnam maximam collocavit partim sepeliendi sui causa, partim ut opus, quod ipse fecerat circa forum, posteris ostenderet.* Seneca de brevitate vitæ circa finem: *Quidam verò disponunt etiam illa, quæ ultra vitam sunt, moles magnas sepulchrorum & operum publicorum dedicationes.* Tertullianus de testimonio animæ cap. 4. *Quis non hodie memoriæ post mortem frequentandæ ita studet, ut vel literaturæ operibus vel simplici laude morum, vel ipsorum sepulchrorum ambitione nomen suum servet?* Sic Augustus Cæsar vivus sibi Mausoleum condidit, de quo Suetonius in ejus vitâ, cap. 100. *Id opus inter Flaminiam viam ripamque Tiberis sexto suo consulatu extruxerat.* De Hadriano, qui juxta Tiberim sibi monumentum fieri curaverat, iterum Xiphilinus in ejus vitâ: Ἐτάφη δὲ πρὸς αὐτῷ τῷ ποταμῷ πρὸς τῇ γεφύρᾳ

τῇ

τῇ Αἰλίᾳ ἐν ταύτῃ γὰρ τὸ μνῆμα κατεσκευάσατο. τὸ γὰρ Αὐγούστου ἐπεπλήρωτο, καὶ οὐκέτι οὐδεὶς ἐν αὐτῷ ἐτέθη. *Sepultus est ad flumen juxta pontem Ælium, ubi monumentum fecerat. Nam Augusti Mausoleum plenum erat, in quo nemo amplius sepultus est.* Vide & Spartianum in vita Hadriani & Procopium de bello Gothico : qui id extra portam Aureliam ad lapidis jactum à mœnibus abfuisse tradit: hodie mœnibus inclusum à militibus commodè habitatur, & præsidium est summorum Pontificum, qui in illud per porticus ac meatus ex palatio Vaticano commeare tutò possunt, & vulgò *Castellum S. Angeli* appellatur. Pertinet huc elegans Inscriptio, quæ extat in Epigr. antiq. urbis in Regione Arenulæ;

L. VALERIVS. ZABDÆ. MERCATORI. VENALITIARIO.

SEU. STUPOR. HUIC. STUDIO. SIVE. EST. INSANIA. NOMEN.
OMNIS. AB. HAC. CURA. CURA. LEVATA. MEA. EST.
MONUMENTUM. ABSOLVI. HOC. IMPENSA. MEA.
AMICA. TELLUS. UT. DET. HOSPITIUM. OSSIBUS.
QUOD. OMNES. ROGANT. SED. FELICES. IMPERANT.
NAM. QUID. EGREGIUM. QUIDVE. CUPIENDUM. EST. MAGIS.
QUAM. UBI. LUCEM. LIBERTATIS. ACCEPERIS.
LAPSUM. SENECTÆ. SPIRITUM. IBI. DEPONERE?

QUOD. INNOCENTIÆ. SIGNUM. EST. MAXI-
MUM.

His ſimile eſt Epigramma, quod extat lib. 3. Ανθολογ. tit. 6.

> Τὴν σορὸν, ἣν ἐσορᾷς ζῶν Μάξιμος αὐτὸς ἑαυτῷ
> Θῆκεν, ὅπως ναίῃ παυσάμενος βιότου.

Hinc illa in antiquis Inſcriptionibus crebra verba: V. F. id eſt, *Vivus fecit.* vel V. F. C. id eſt, *Vivus faciundum curavit.* vel V. H. S. F. M. id eſt, *Vivus hoc ſibi fecit monumentum.* Et illa apud Val. Probum: V. S. P. & V. S. L. M. Quæ ſic interpretatur: *Vivus ſibi locum monumenti.* In quibuſdam invenitur, SE VIVO FECIT. Quod genus loquendi etiam apud Apulejum invenire eſt lib. 11. Metamorph. *Ad inſtar Solis me exornato errabam*, pro, *Ego exornatus.* Exemplis res fiet clarior.

Romæ in ædib. Atilij Delphinii:

D. M.
L. AJUS. ANICETUS.
FECIT. SIBI. ET. JULIÆ.
PRIMIGENIÆ. CON-
JUGI. CARISSIMÆ.
HIC. CUM. ESSET. ANNORUM
LXV. HOC. SEPULCRUM. VI-
VOS. COMPARAVIT.

Nuceriæ:

ALLIA. QUIETA.
VIVA. FEC. SIBI. ET
L. AVERELIO. FORTUNATO
CONJUGI.

Reate

Reate in ædib. Petri Sylverii;

C. JULIO. C. F. LONGINO
DOMO. BOLDINIA
PHILIPPUS. MACEDONIA
VETERANUS. LEG. VIII. AUG.
DEDUCTUS. AB. DIVO. AUGUSTO
VESPASIANO. QUIRIN. REATE
SE. VIVO. FECIT. SIBI
ET JULIÆ. C. L. ELPIDII. CON-
JUGI SUÆ &c.

Cum igitur adhuc in vivis essent, ipsimet sibi solebant monumenta extruere & ita præsumere officia hæredum, quos negligentius interdum circa hanc rem versari videbant. Unde etiam queritur Plinius lib. 6. Epist. 10. Virginii Rufi sepulchrum post decimum à morte ejus annum necdum absolutum esse: *Libuit etiam monumentum ejus videre & vidisse pœnituit. Est enim adhuc imperfectum nec difficultas operis in causa modici ac potius exigui; sed inertiâ ejus cui cura mandata est. Subit indignatio cum miseratione, post decimum mortis annum, reliquias neglectumque cinerem, sine titulo, sine nomine jacere, cujus memoria orbem terrarum gloria pervagaretur.* Et statim: *Tam rara in amicitia fides, tam parata oblivio mortuorum, ut ipsi nobis debeamus etiam conditoria extruere, omnia hæredum officia præsumere.* Quæ verba mihi in memoriam revocant Inscriptionem Novam, quam & Neostadii in Austria & Uratislaviæ me legere memini in Epitaphio duorum Episcoporum:

CERTA. DIES. NULLI. MORS. CERTA. INCERTA SEQUENTUM.
CURA. LOCET. TUMULUM QUI SAPIT IPSE SIBI.

Quod si morte præventi sepulchrum absolvere non potuissent, hæredes perficere solebant; Sueton. in August. 17. de Antonio & Cleopatra. *Ambobus communem sepulturæ honorem tribuit ac tumulum ab ipsis inchoatum perfici jussit.* Et patet ex Inscriptione, quæ est in via Ostiensi quarto ab urbe lapide:

D. M.

M. ANTONII. ANTII. LUPI. PR. PATRICI. AUGURIS. QUÆST. SODAL. TITII. TRIB.

MIL. LEG. II. ADJUTR. PIÆ. FIDEL. XVIR. STL. JUD. PRÆF. FER.
LAT. CUJUS. MEMORIA. PER. VIM. OPPRESSA. IN.
INTEGRUM. SECUNDUM. AMPLISSIMI. ORDINIS.
CONSULTUM. RESTITUTA. EST. SEPULCRUM. AB. EO. COEPTUM.
CLAUDIÆ. REGILLÆ. UXORI. ET. ANTIÆ. MARCELLINÆ. FIL.
PIETATIS. SUÆ. ERGA. EUM. TESTIFICANDÆ. GRATIA. ET.
NOMINIS. EJUS. IN. PERPETUYM CELEBRANDI. PERFECERUNT ATFINES.
M. VALERIUS. BRADUA. MAURICUS. PONTIF. ET. ANTONIA. VITELLIA
Q. FABIUS. HONORATUS. T. ANNÆUS. PLACIDUS.

Nec verò inchoata solum sepulchra hæredes vel Liberti perficiebant: sed & interdum nova è solo defunctis

ctis suo sumptu propter illorum erga se merita ædificabant. Unde hæ in saxis antiquis formulæ: DE. SUO. vel DE. SUA. PECUNIA. B. M. F. quarum pleni sunt omnes literati Lapides.

Romæ ad D. Agnetis.

D. M.
AGRIAE
AGATHE
POSTIENSIS. THALLUS
TUTOR. SEVIR. AUG. ET
AGRIA THRYNOS. HEREDES
DE. SUO. FECERUNT
B. ET. SIBI. M.

Romæ in hortis Fabiani:

L. CESTIUS. HILARUS. VIXIT. A. XXXV.
APPAIENA. AMABILIS. Et
Q. MINUCIUS. FAUSTUS
POSUERUNT. DE. SUO.

Romæ in domo Porciarum.

VENULEIA. P. P. L. PHILEMATIUM
SIBI. ET. VIRO. SUO.
M. PORCIO. M. L. POLLIONI
SCR. LIBR. AED. CUR. LICT. CUR
DE. SUA. PECUNIA. FECIT.

Romæ trans Tiberim in Ædib. Aurelij Matthæi:

DIS MANIB.
M. POPILLI

APOL-

Apolloni
C. Lucilius
Successus
Amicus. De. Suo.

Cæſennæ in Burgo.

T. MANILIO. C F. HOR. RVFO
SEXTILIÆ. P. L. DATÆ. VXORI
SEXTILIÆ. P. L. PRIMOGENIÆ.
ANNORVM. XIII.
DELICIVM EORVM
DATA
D. S. P. F. C.

Caput XII.

De Sepulchris ex Teſtamento factis. Hæredes ſcripti ſub conditione, ut Monumentum facerent. Item Legata relicta ſub conditione eadem. Sumptus in Monum. teſtamento definiti: itemque Modus. Vtrumque tamen interdum alterius arbitrio permiſſum. Lex Antoninorum de ſepulchris apud Jul. Capitolinum explicata.

EX dictis patet, interdum ultrò Hæredes defunctis monumenta extruiſſe. Verùm idipſum etiam non rarò teſtamentis facere jubebantur, unde Lex 5. Cod. De Relig. & ſumpt. funer. *Militis*, inquit, *voluntatem, quam circa monumentum ſibi faciundum, teſtamentum expreſſit, & pater & mater ejus hæredes negligere non debent.* Et lege 86. D De Acquir. vel amittend. hæredit. Papinianus refert, Filium morientem codicillis ab hærede ſuo petiiſſe, *ut ſibi parentibusque ſuis in poſſeſſione matris monumentum extrueret.* Ulpian. Leg. 18. De famil. erciſc.
Sed

Sed & cum monumentum jussit Testator fieri, familiæ erciscundæ agent, ut fiat. Et in vetustis Lapidibus hæc verba crebrò legimus: *TESTAMENTO. FIERI. JVSSIT. HÆREDES. FACIVNDVM. CVRAVERVNT.* quæ singularibus hisce literis scribi solita, *T. F. I. H. F. C.* Val. Probus & Aldus Manucius monuerunt. Interdum tamen ita scribebant: *H. E. T. F.* h. e. *HÆREDES. EX. TESTAMENTO. FECERVNT.* vel brevius: *EX TESTAMENTO.* uti ex his Inscriptionibus videre est.

Sæpini:

C. CENTIO. L. L. FIRMO. ET
CENTIÆ. S. P. F. PAULÆ. ET
CENTIÆ. L. L. QUARTÆ
HOC. MONUMENTUM. EX. TESTAMENTO SIBI.
FIERI. JUSSIT.

Nepete in Cathedrali Ecclesia:

HERENNIÆ. C. F. JUSTÆ.
M. APISTIUS. M. F. SABINUS. DUUMVIR.
VEIOS. IV. VIR. NEPETE
UXORI. SANCTISSIMÆ
ET PIENTISSIMÆ. ET
DE. SE. OPTIME. MERITÆ
TESTAMENTO. FIERI
JUSSIT.

In Lapide Hispaniensi:

Q. FULVIO. Q. F. OPPIA. ÆD. Q. F. OPPIOLA. TEST. PONI. JUS. C. APPIUS. SUPERSTES. CANINIUS. MONIANUS. H. P. C. hoc est: *Testamento poni jussit. C. Appius superstes hæres ponendum curavit.*

Romæ

Romæ propè ædes Card. Gambaræ:

D. M.
C. VALERIO. C. F.
CLA. CUPITO
CELETE. MIL. COH.
VI PR. VII. AURELI
MIL. ANN. VI. VIX.
ANN. XXIV.
C. QUARTIUS. SECUN-
DUS. MIL. LEG. XIII.
GEM. FRATRI. B. M.
ET. NUMISIA. SABI
CONIUGI. B. M.
T. P. I. HERED. F. C.

Romæ in ædib. Matthæi Porcarii ad D. Io. Pineæ.

C. LIVIUS. C. F.
JUSTUS
NOVARIA. MIL.
CHO. IV. PR.
C. LICINI. MILIT
ANN. XIX.
VIX. ANN. XXXVII.
H. S. E. T. F. I.

Veronæ.

M. TENATIUS. C. F. NIGER
SIBI. ET
C. TENATIO. P. F. PATRI
DOMITIÆ. C. F. SECUNDÆ. MATRI
C. TENATIO. C. F. PROBO. FRATRI.
T. F. I.

Quid?

Quid? quod hæredes quandoque ſcribebantur hac conditione, *ut monumentum facerent.* Alfenus L. 44. D. De hæred. inſtit. *Paterfamilias*, inquit, *duos hæredes inſtituerat: eos monumentum facere juſſerat in diebus certis.* Ulpianus L. 6. D. De Condition. inſtit. *Si quis ita inſtitutus ſit: ſi monumentum poſt mortem teſtatoris in triduo proximo mortis ejus feciſſet.*

Interdum verò Legata relinquebantur iis, qui monumentum feciſſent: cujuſmodi Legatum refert Javolenus Leg. 40. D. De condic. & demonſt. *Deinde ita legaverat: Lucius, Publius, Cornelius ad monumentum ædificandum mille hæres meus dato.* Sic Ulpianus Leg. 10. D. De rebus dubiis: *Si fuerit Legatum relictum ei, qui monumentum fecerit, & plures fecerint.* Vide etiam Leg. 112. D. De condic. & demonſtr. Ideo in antiquis Lapidibus ſcriptum: *EX CAUSA. LEGATI.* Romæ in Ædib. Caſp. Scapucii:

D. M.
M. LIBIO
MUCRONI
C. CÆCINNA
QUINTILIANUS
AMICO
BENE. MERENTI
EX CAUSA LEGATI
FECIT.

Solebant etiam Teſtatores interdum ſumptus, quos in monumentum ſuum fieri vellent, nominatim definire: cujus rei frequens mentio apud Jureconſultos. Paulus libro ſingulari ad L. Falcidiam. D. Lib. 35. leg. 2. *Marcellus*, inquit, *an funeris monumentique impenſa, quantam teſtator fieri juſſit, in ære alieno deduci debeat, reſpondit, &c.* Papinianus Leg. 31. D. De rebus geſtis: *Libertos*

cer-

certam pecuniam accipere testator ad sumptum monumenti voluit. Idem Leg. 50. D. De hæred. petit. *Si defuncto monumentum, conditionis implendæ gratia, bonæ fidei possessor fecerit: dici potest, quia voluntas defuncti vel in hoc servanda est, utique si probabilem modum faciendi monumenti sumptus vel quantum testator jusserit, non excedat, &c.* Sed clarius id ostendit Alfenus leg. 202. D. De verb. signif. *Cum in testamento scriptum esset, ut hæres in funere aut in monumento duntaxat aureos centum consumeret: non licet minus consumere: si amplius vellet, licet: neque ob eam rem contra testamentum facere videtur.* & Scævola leg. 22. D. De Legat. Fideicom. 3. *Titius de monumento, quod sibi extrui volebat, ita cavit: Corpus meum uxori meæ volo tradi sepeliendum in fundo illo, & monumentum extrui ad quadringentos aureos.* Loquuntur idipsum etiam Inscriptiones.

Romæ in ædib. Atilii Delphinii.

MINUCTA. M. L. HEDONE
SACRORUM
VIXIT. ANNIS. XCVII.
TESTAMENTO. FIERI
JUSSIT. EX. HS. IↃↃ. ∞. CC.

Romæ ad D. Cæsarii prope Pontem Sixtum:

L. TARQUITIO. L. F.
ETHRUSCO
SULPITIANO
SCRIBÆ. QUÆSTORIO.
EX. TESTAMENTO.
DE. HS. XX.

Reate:

Reate:

L. CASIENUS. A. F. CLA. EX. TESTAMENTO. HS. (clↄ.) (clↄ.) ARBITRATU. POLLÆ. RUNTIÆ. L. F. UXORIS. L. CASIENI. L. L. EROTIS. L. CASIENI. L. L. HILARII.

Et alius Lapis:

C. VALERIUS. C. F. QUÆ. BROCCIUS. SIBI. C. VALERIO. OVF. PATRI. TESTEMENTO. FIERI. JUSSIT. HS. (clↄ.) ARBITRATU. VALERIÆ. C. F. SORORIS. ET. M. MARCI.

Ad hanc igitur summam, cuicui modi illa fuerit, quam Testator præfinierat; Monumentum ab hæredibus erat exstruendum, ut patet ex Leg. 202. De verb. signif.

Quod si tamen sumptus ille Testatoris facultates excederet, tum voluntatem ejus sequi hæredes non fuisse coactos, monet Ulpianus Leg. 14. De Religiosis, cujus verba supra adduximus. vide & Leg. 5. Dig. De hæred. petit. Et Leg. 37. D. De Relig. & sumpt. funer.

Sæpe tamen factum, ut hæredes pro suo erga defunctum amore & benevolentia, impensis à Testatore præscriptis DE SUO aliquid adjicerent; quod ex innumeris ferè Inscriptionibus videre est.

Romæ in ædib. Massæjorum:

DIS MANIBUS.
Q. LOLLI. FELICIS. VIX. ANN. LIIX. MENSES. III. DIES. XIIX.

LOLLIA. JONIS. FILIA. NATURALIS. IDEM. LIBERTA. PATRI. OPTIM. ET
Q. LOLLIUS. FELIX. PATRONO. BENE. MERENTI
EX. TESTAMENTO. EJUS HS. III. M. N. ET. EX. SUO. AMPLIUS ADJECTIS
HS. III. CCCC. M. N. FECERUNT. ET. SIBI
ET. SUIS. LIBERTIS. LIBERTABUSQUE POSTERISQUE. EORUM.

Romæ in hortis D. Petri ad vincula.

L. MARCIO. L. L. THEODORO. ET *FRATRI*. EJUS. ET
MARTIÆ. L. L. PHILUMINÆ. UXORI
EX. TESTAMENTO. HS. (CIƆ.) (CIƆ.) ARBITRAT.
MARCIA. L. L. PHILUMENÆ. UXORIS RELIQ. PECUNIAM
DE. SUO. ADJECIT
HAVE. TIBI. VALE.

Non autem impensas solum: sed & modum, ad quem sibi monumentum fieri cupiebant, Testatores in ultimis suis voluntatibus expressisse legimus. Alphenus D. De condic. & Demonstr. L. 27. *In testamento quidam scripserat, ut sibi monumentum ad exemplum ejus, quod in via Salaria esset Pub. Septimii Demetrii, fieret: nisi factum esset, hæredes magna pecunia mulctare.*

Sæpissimè tamen & sumptus & modum hæredis vel alterius arbitrio permittebant, unde Pomponius L. 6. D. De condic. & demonstr. *Qui alicujus arbitratu monumentum facere jussus sit, si is cujus arbitrium est, non vivat, vel adesse non possit aut rei arbitrari nolit, &c.* Javo-

Javolenus L. 40. D. eodem. *Thermus minor, quorum arbitratu monumentum sibi fieri vellet, testamento scripserat.* Julianus L. 11. D. De condict. causa dicta: *Si hæres arbitratu liberti certa summa monumentum jussus facere, dederit Liberto pecuniam.* Inscriptio Romana in ædibus Norciarum:

DIS. MANIB. SACRUM

OFILLIA. PYTHUSÆ. TESTAMENTO. FIERI. JUSSIT. ARBITRATU. C. TALASI. APTI.

Et alia Inscriptio:

L. CALPURNI. RESTITUTI
EX. TESTAMENTO. FACTUM
ARBITR. HEREDUM
CALPURNIA. RESTITUTA.

Romæ ad Theatrum Marcelli:

L. APISIUS. C. F. SCAPTIA. CAPITOLINUS. EX. TESTAMENTO. FIERI. JUSSIT. MONUMEN. ARBITRATU. HEREDUM. SUORUM.

ET. SIBI. ET. SUIS.

Hinc Horatius lib. 2. Satyr. 5.

——sepulchrum
Permissum arbitrio sine sordibus extrue.

Non autem Sepulchra solum, sed & quicquid post mortem suam fieri volebant, arbitrio alterius permittere erant soliti, uti Epulum & hujusmodi quid; idem Horatius libr. 2. Sat. 3.

——atq; epulum arbitrio Arri.

Vide Turneb. lib. 28. Adversf. cap. 3.

Non prætereunda hîc Antoninorum Impp. Lex, quam ab aliis non rectè intellectam, nos hoc loco expli-

plicaturos supra promisimus. Facit ejus mentionem Capit. in vita Antonini his verbis : *Tanta pestilentia fuit, ut vehiculis cadavera sint exportata sarracisque. Tunc autem Antonini leges sepeliendi sepulchrorumque acerrimas sanxerunt; quandoquidem caverunt, ut si quis vellet, fabricaret sepulchrum: quod hodieque servatur.* Ut est in libris vulgatis. Quam lectionem videtur amplexus Claudius Guichardus, existimans Antoninos voluisse, ne postilla hæredes ad sepulchrum faciendum ullis legibus cogerentur, neve fraudi ipsis esset neglecta in re testatoris voluntas. Id quod probat Rescripto Alexandri Imp. quem diserte cavisse, *ne ob neglectam defuncti voluntatem circa faciendum monumentum bona fisco deferantur*, testatur Lex 5. Cod. De Relig. & sumpt. funer. cum quâ planè consentit Lex 5. Cod. De his quibus ut indignis. Sed ubi hîc severitas illa vel acrimonia quâ leges Antoninorum præditas fuisse Capitolinus affirmat? Imò verò nihil iis esset humanius, nihil mitius, si hanc interpretationem admiserimus. In aliis editionibus reperi: *Ne uti quis vellet, fabricaret sepulchrum.* quasi hac lege immodici hæredum sumptus circa sepulchra coercerentur, quæ ad certum impensarum modum Antonini redegerint. Cæterùm cùm ea tempestate leges hæ latæ sint, quâ catervatim homines moriebantur, incuriam potius hæredum castigare voluisse Imperatores, quàm luxum coercere, verosimile est. Rectè igitur & meo quidem judicio, planè εὐστόχως locum hunc unius vocis adjectione integrandum censuit eruditissimus Casaubonus: *quandoquidem caverunt, ut si quis succedere vellet, fabricaret sepulchrum.* quemadmodum & in ejus nuperrimè editis ad Historiæ Augustæ scriptores Notis doctis Jupiter ! & ingeniosis legimus: & ante biennium vir humanissimus ipsemet inco-

ram

ram mihi significavit, cum Lutetiæ Parisiorum sententiam ejus super hoc difficili & obscuro Capitolini loco exquirerem. Unde jam clarum est, quàm toto cœlo errent, qui abrogatum hac lege cremandi morem existimarunt: cujusmodi sensum hinc nullis fidiculis extorqueri posse, mecum fatebuntur omnes, qui rationem in capite, non in calcaneis gerunt.

CAPUT XIII.

Sepulchra quibus extructa, & eorum discrimen. Sepulchra duûm generum: Singularia & Communia. Hæc iterum duplicia: Alia Hæreditaria, quæ & Patria, Avita, Gentilia vel Gentilitia dicuntur: alia Familiaria. In monumentorum inscriptionibus disertè cautum de personis, quæ vel inferri eò deberent, vel excludi.

SEd *Quibus* sepulchra fieri solita, & quod illorum discrimen nunc dicam. Non enim omnia unius generis fuêre, nec unicuique in quodlibet inferendi jus. Hæc dum accuratius mecum considero, reperi duo fuisse antiquitus Sepulchrorum genera: Unum, quod quis sibi duntaxat vel etiam conjugi suæ fecerat; Alterum, quod sibi, familiæ posterisque suis.

Primi generis Sepulchra nulli omnino hæredum vel libertorum patebant: Ideoque pœna plerumque vel etiam exsecratio districtè solita apponi, si quis eo inferretur, ut videre est ex hac Inscriptione Hispaniensi:

L. SILO. SABINUS. BELLO. CONT. VIRIATUM. CONFOSS. MULTITUD. TELOR. AD. L. PLAUT. PRÆT. DELATUS. HUMERIS. MIL. HOC. SEPULCHR. E. PECU-

 NIA.

NIA. MEA. MIHI. FECI. IN. QUO. NEMINEM. VELIM. MECUM. NEC. SERVUM. NEC. LIBERUM. INFERRI. SI. SECUS. FIET. VELIM. OSSA. QUORUMCUNQ. SEPULCHR. MOVERI. SI. PATRIA. LIBERA. ERIT.

Item ex alia;

IN. H. S. LIBERT. SIVE. LIBER. INFERATUR. NEMO. SECUS. QUI. FECERIT. MITEM. ISIDEM. IRATAM. SENTIAT. ET. SUORUM. OSSA. ERUTA. ATQUE. DISPERSA. VIDEAT.

Quo nomine autem hujusmodi Sepulchra propriè appellata sint, velim doctiores investigent: me quidem id nescire, libens fateor. Requietoria, Loca, & Ossuaria, ac Cineraria huc non pertinent; *Singularia* fortean vel *Priva* non malè dixerim.

Alterius verò generis Sepulchra, *Communia* vocabantur, de quibus Cicero 1. Officior. *Magnum est eadem habere monumenta majorum, iisdem uti sacris, sepulchra habere communia.* Justinianus Imp. lib. 2. Institut. tit. De rer. divisione: *In communem locum purum invito socio inferre non licet: in commune verò sepulchrum etiam invitis cæteris licet inferre.* Auson. Epitaph. 37.

Me sibi & uxori & gnatis commune sepulchrum
Constituit seras Carus ad exsequias.

Inscriptio Hispaniensis.

Vos. Filii. In. Viventem. Parentem. Pientissimi. In. Mortuum. Pii. Magis. Paternos. Cineres. Ex. Hispania. Exportate. Communique. Sepulcro.

Con-

CONDITE. QUO. AVITIS. CINERIBUS. IMMIXTI. SACRO. GAUDEANT. ANNIVERSARIO. PARENTARI.

Erant autem Communia hæc ſepulchra rurſum duplicia: alia *Hæreditaria*, alia *Familiaria*, ſic enim à Juriſconſultis diſpertita legimus.

HÆREDITARIA, auctoribus Cajo & Ulpiano, definimus, *quæ quis ſibi hæredibusque ſuis conſtituit, vel quæ paterfamilias jure hæreditario acquiſivit*. D. De Rel. & ſumpt. funer. Alio nomine *Sepulchra majorum* vocantur. Quintil. declam. 11. *Miſer ego nec ad cadaver acceſſi, non in ſepulchra majorum meis manibus intuli, nec licuit ſuper ipſa corpora proclamare: Non feci.* Eodem ſenſu etiam *Patria* dicuntur. Terentius in prolog. Eunuch.

Unde in patrium monumentum pervenerit.

Virgil. lib. 10. Æneid.

Iſtic nunc metuende jaces, non te optima mater
Condet humi, patrioq; onerabit membra ſepulchro.

Item *Avita* Ovidius lib. 13. Metamorph.

Ac puto funeribus dotabere regia virgo,
Condeturq; tuum monumentis nomen avitis.

Ac lib. 4. Triſt. Eleg. 3.

Et cinis in tumulo poſitus jacuiſſet avito,
Tactaq; naſcenti corpus haberet humus.

Item *Gentilia* vel *Gentilitia*. Vell. Paterculus lib. 2. de Vari clade: *Caput ejus abſciſſum latumque ad Maroboduum, & ab eo miſſum ad Cæſarem: gentilitii tamen tumuli ſepultura honoratum eſt.* Sic Neronem *gentili Domitiorum monumento* conditum refert Suetonius in ejus vitâ cap. 50. Hæc intellexit Valerius Maxim. lib. 9. cap. De crudelitate. *Quàm porrò crudeliter ſe in Mario prætore geſſit? quem per ora vulgi ad ſepulchrum Lutatiæ gentis pertractum, non priùs vitâ privavit, quàm oculos infelicis erueret.* Et Solinus cap. 5. *Quorum reliquiæ in con-*

ditorio Salustianorum videntur. In hæc igitur Sepulchra Hæredes inferendi jus habebant. Ulpianus dicto loco: *Sed in utroque* (intellige tam eo, quod sibi hæredibusque suis quis constituit, quàm quod hæreditario jure acquisit, uti rectissimè meo judicio interpretatus est, B. Brissonius lib. 2. Select. Antiq. cap. 14.) *hæredibus quidem cæterisque successoribus, qualescunque essent, sepeliri licebat, & mortuum inferri, etiam si ex minima parte hæredes ex testamento vel ab intestato essent.* Nec hæredes modò: sed & bonorum possessores. & ij, quibus libertatis conservandæ causa bona addicta fuerint, unde Ulpianus L. 4. D. De fidei comm. libert. *Is autem cui bona addicta sunt, bonorum possessori adsimulari debet; secundum hoc & jura sepulchrorum poterit habere.* Imò hoc amplius, ut Paulus ait L. 41. ad Senatum consultum Trebellianum, etiam *restituta hæreditate jura sepulchrorum apud hæredem remanent.* Quin imò & apud eum, cui tanquam indigno hæreditas ablata est: Ulpianus id docet L. 33. D. De Relig. *Si quis fuit hæres: deinde hæreditas ablata sit ei quasi indigno, magis est ut penes eum jura sepulchrorum remaneant.* Liberis verò utriusque sexus idem jus erat, etiamsi hæreditate sese abstinerent. Ulpianus dicto loco: *Liberis autem cujuscunque sexus vel gradus, tam filiisfamilias, quam emancipatis idem jus concessum erat, sive hæredes existerent, sive sese abstinerent:* Excludebantur autem ab Hæreditariis sepulchris Liberti. Idem Ulpianus: *Liberti verò nec sepeliri nec alios inferre poterant, nisi hæredes extitissent patrono.* Hæc de Hæreditariis:

FAMILIARIA verò Sepulchra erant, *quæ quis sibi familiæque suæ constituit*, ut ait Cajus. D. De Relig. In hæc cognatis, qui hæredes non instituti, nullam inferendi jus fuit, ut videre est ex L. 8. C. de Relig. *Jus Fami-*

miliarium sepulchrorum ad affines, seu proximos cognatos non hæredes constitutos minimè pertinet. Illi verò qui in familia erant, licet hæredes non essent, jus inferendi tamen habebant, quemadmodum & hæredes extranei: Utrumque patet ex L. 13. C. de Relig. *Jus sepulchri tam Hæreditarii quàm Familiaris ad extraneos etiam hæredes: Familiaris autem ad familiam, etiamsi nullus ex ea hæres sit, non etiam ad alium quenquam, qui hæres non est, pertinere potest.* Videatur & L. 4. C. eod.

Ex his igitur facilè colligere possumus, Libertos etiam in Familiaria sepulchra jure inferri potuisse, etiamsi hæredes non fuerint. Libertos enim in Patroni familiâ semper numeratos fuisse constat. Etsi autem, ut ex his apparet, manifesti ferè juris fuit, quibusnam in quælibet sepulchra inferendi jus fuerit: nihilominus tamen veteres controversiarum, quæ inde oriri possent, tollendarum causa, expressè solebant cavere de personis, quas vel inferri in suum monumentum, vel ab eo excludi malebant, ut patet ex duabus hisce inscriptio. antiq. clausulis:

SIBI. ET. CONJUGI. ET. LIBERIS. ET. LIBERTIS. LIBERTABUSQUE. POSTERISQ. EORUM. FECIT.

Et ex illâ altera:

HOC. MONUMENTUM. HEREDES. NON SEQUITUR.

Vel aliter: HOC. MONUM. HEREDES. EXTRANEOS. NON. SEQUITUR.

Sæpissimè enim hæ duæ clausulæ conjunguntur, & rarò unam sine altera in antiquis Lapidibus invenias, Romæ in Hortis Carpens:

DIs. Manibus
M. ULPIUS. AUG. LIB. SYMPHORUS. FLATURARIUS. AURI. ET. ARGENTI. MONETAR. SIBI. ET. ULPIÆ. HELPIDI. QUÆ. ET. CLAUDIA LIB. ET. UXORI. SUÆ. ULPIÆ. ARSINOE. FILIÆ. ET. CLAUDIO.
ANTHIOCIANO. FILIO.
HELPIDIS. LIB. SUÆ. FECIT. ET.
LIBERTIS. LIBERTABUSQUE. VIRIUSQUE. SEXTUS. QUI. EX. FAMILIA. MEI. ERUNT. RELIQUIARUM. SUARUM. CONDENDARUM. CAUSA. ET. POSTERISQUE. EORUM. QUI. IN. NOMINE. MEO.
PERMANSERINT.
EA. CONDICIONE. NE. FIDUCIENT. NEVENDANT. NEVE. ALIO. QUO. GENERE. ID. SEPULCRUM. SIVE. MONUMENTUM. EST. ALIENARE. ULLI. POTESTAS. SIT.
H. M. H. N. S.

Et in via Flaminia, quæ ducit ad Pontem Mulvium:

DIs. MANIB.
SACR. Q. CORNELIUS. HERMA. ET. CASSIA. LAIS. FECERUNT.
SIBI. ET. SUIS. LIB. LIBERTABUS. POSTERISQUE. EORUM
HOC. MONUMENTUM.
EXTERUM. HEREDEM. NON. SEQUITUR.

Interdum verò etiam ὀνομαστικῶς in Sepulchrorum cippis denotabant eos, & quibus inferendi jus largiretur, & quibus idipsum denegarent.

Pri-

Primi generis testimonium est in veteri Inscriptione, quæ est Capuæ ad D. Vincentii:

M. POMPEIUS. APOLLONIUS. SIBI. ET
PONTIÆ. HILARÆ. UXORI.
M. POMPEIO. FELICI. LIB Q. MASURIO. ATTICO.
M. POMPEIO. CELERI LIB. Q. MASURIO FELICI
M. POMPEIO AUCTO LIB. PACTUMEIÆ CAMPANÆ
INFERRI. HOC NON. LICET. NISI.
QUORUM. NOMINA. SCRIPTA SUNT
ET. QUIBUS CAVERO
M. POMPEIO. ITHACO. POMPEIÆ.
URBANÆ. ITHACI. LIBERT.

Et Romæ infra Capitolium ad D. Mariæ in ara cœli:

C. TERENTIO. C. L. PAMPHILO.
SACRARIO POST. ÆDEM. CASTORIS
CALPURNIÆ. D. L. SALVIÆ
MARIÆ. L. F. RUFÆ
C. TERENTIO C. L. RUFIONI
TERENTIÆ. C. L. POLINI
C. TERENTIUS. C. L. EROS.
IEIS. OMNIBUS. QUI. SUPRA. SCRIPTI
SUNT. ET. SIBI FACIUNDUM CURAVIT.

Et alia Inscriptio:

M. VARINIUS. M. F. PHILIPPICUS. OR. DEC.
Q. ANN. T. PETRONIÆ. RUFINÆ. ET. VARINIÆ. PHILIPPICÆ. FILIÆ. SUÆ. SI. QUIS, IN.
EA.

EA. ARCA. ALIUM. POSUERIT. Q. Q. SS. DABIT. COLONIÆ NOSTRÆ. POENÆ. NOMINE.

Alterius verò generis testimonium habemus apud Suet. in Augusto cap. 101. *Julias filiam neptemque, si quid his accedisset, vetuit sepulchro suo inferri.* Quod ipsum & Dio libro 4. his verbis: τὴν θυγατέρα ταφῆναι ἐν τῷ αὐτοῦ μνημείῳ ἀπηγόρευσε. Huc pertinet Lex *vel quod* D. De Relig. *Exhæredatis autem, nisi specialiter testator justo odio commotus eos vetuerit, humanitatis gratia tantum sepeliri licet.* Et in Romana Inscriptione hæc verba legimus: *CONSECRARUNT. SIBI. ET. C. CÆCILIO. RUFINO. ET. C. CÆCILIO. MATERNO. ET. LIBERTIS. LIBERTABUSQUE. POSTERISQUE. EORUM. EXCEPTA. SECUNDINA. LIBERTA. IMPIA. ADVERSUS. CÆCILIUM. FELICEM. PATRONUM. SUUM.* Et in Lege *Prætor ait*, D. De sepulchr. viol. *si quis in hæreditarium sepulchrum inferat, quamvis hæres, tamen potest sepulchri violati teneri, si fortè contra voluntatem Testatoris intulit. Licet enim cavere Testatori. Ne quis eo inferatur.*

Nec verò mortuos solùm à sepulchro suo arcebant: sed etiam vivos, si quos oderant, ut constat ex Isæi oratione de hæreditate Astyphili: ὅτε ἀπέθνησκεν Εὐθυκράτης ὁ πατὴρ Ἀστυφίλου, ἐπέσκηψε τοῖς οἰκείοις μηδένα ποτὲ ἐάσειν ἐλθεῖν τῶν Θουδίππου ἐπὶ τὸ μνῆμα τὸ ἑαυτοῦ. Et ex fragmento vetustæ Inscript. LIBERTIS. LIBERTABUSQ. POSTERISQUE. EORUM. EXCEPTO. HERMETE. LIBERTO. QUEM. VETO. PROPTER. DELICTA. SUA. ADITUM. AMBITUM. VEL. ULLUM. ACCESSUM. HABEAT. IN. HOC. MONUMENTO.

CAPUT XIV.

Sepulchra in certas quasdam partes dispertita. Area sepulchrorum communes. Jus inferendi impetratum ab aliis. πολυάνδριον. *Amantes, itemque Gemelli uno & eodem sepulchro conditi.*

DE Communibus, hoc est, Hereditariis & Familiaribus sepulchris præcedenti capite satis multa diximus : quibus corollarii loco subnectimus, fuisse etiam quædam communia sepulchra, in quæ quidem pluribus inferri jus erat, sed non nisi in certam & peculiarem suam partem. Solebant enim veteres interdum monumenta in duas, tresve aut plures partes dispertire, & cuilibet domino suam assignare, ut videre est plurimis Inscriptionibus, quarum aliquas tantum hic adponemus. Romæ trans Tyberim ad D. Servatoris.

MARCIA. C. L.

Fecit. Sibi. Et. M.
Marcio. Philox.
Patrono. Idem. Conjugi
Et. Marcio. Aristoni Pil.
Posterisq;. Eorum. Hoc
Monument. In. Front. P. xv.
In. Agro. Pedes. xv. cujus
pars. Sinisterior. Introitus.

CURTIA FILIA

Fecit. Sibi. et
Calpurnio. Secundo.

Con-

Conjugi ſuo. Kariſſ.
Calpurniæ. Anthidj.
Vernæ. Kariſſ. & Libertis
Libertab. Q. noſt. Poſteriſq.
Eorum. Hoc. Monu. in Front. P. x.
In. Agr. P. xv. cujus Pars dimid.
Dexter. Introit.

Alia Romæ ad D. Pauli:

D. M.
Q. Soſius. Felix. fecit
In. hoc. Monimento.
partis. Dimidiæ
Quæ. ſui. juris. eſt
Sibi. & Soſio. Zoſimo
Liberto. ſuo. benemerito
Et. Marciæ. Tertiæ
Conjugi. ſuæ. &
Libertis. Libertabusque
Poſteriſque eorum.
H. M. H. Non. ſequitur.

Romæ in ædibus Atilii Delphinii:

CVRTIA. C. L. PRIAPIS
Cui. pars. dimidia. hujus
Moniment. conceſſa. eſt. ab
C. Mæcenate. Helio. Sibi. &
P. Curtio. Sp. F. Col.
Maximo. Filio. &
T. Julio. Aug. L. Glyconj
Et ſuis *POSTERISQVE* eorum.

Ibidem

Ibidem in iisdem Ædibus.

CVRTIA. MV. L.
Europa
Ex testamento. HS. (CIƆ.)
M. Popillius. M. L. Sotericus
Sibi. et. Libert. Libertab. Posterisq. ejus
Hujus. Monumenti. sive. sepulchrum
est. pars. tertia. est.
D. FIDVSTIVS.
D. L. Heraclida
Libertis libertabusq.
Suis. posterisq. eorum
Hujus. Monumenti. sive sepulchrum
est
Pars tertia. D. Fidusti Heraclidæ.
Cominius. L. L. Diogenes. sibi. & Libert. Libertabus. Posterisq;. Ejus. Hujus. Monumenti. sive. Sepulchrum. est. Pars. tertia. est.
In F. P. XIX.
In A. P. XVI.

Interdum verò etiam Areas ante monumentum communes habebant, etsi monumentum commune non esset.

Romæ in Hortis Carpens.

M. Cælius. Abascantius
Empto. loco. fecit. sibi. &
suis. posterisq;. eorum
In. Fr. P. XII. In. Ag. P. XII.
Et. Aream. Ante. Monumentum
Communem. cum. Popilio. Euphenio
IIV. P. XII. In. Ag. XII.

Nec

Nec omittendum, quosdam si proprium sepulchrum non haberent, inferendi jus ab aliis petiisse: quod etiam à non planè sordidis & iniquis patronis facilè impetrabant. Cujus rei locupletissimum testimonium nobis suppeditat Epistola Ælii Cæsaris Romæ apud Card. Astellanum inventa, & in lapide incisa, quæ sic habet:

ÆLIUS. CÆS.

Duobus. Lib. Sannarj.
Quintiliani salutem.
Cum. petieritis. à me
Ut. si. cui. quid. vestrum
Humanitus. acciderit.
Is. in. locum. qui est. in
Fundo. Æschiniano. meo
Intrantibus. à via. parte
Leva. à. monumento. tes
taceo. per. longitudine
pedum. C. LXXV. Latitudin.
à maceria. introrsus
pedum. xxv. inferatur
Id. jus. concedere. me
hac. epistola. notum
Vobis. facio. Bene. valere.
vos cupio.
Data XIII. K. Julias in Hortis
Statiliæ. Maximæ
Cejonio. Commodo. &
Civica Pompejano Coss.

Porrò etiam aliud Sepulchrorum Communium genus fuisse videtur, qualia vel peregrinis vel in bello cæsis struebantur: Eaque *Polyandria* dicta, vox ipsa indicat.

Sui-

Suidas : πολυάνδριον. μνῆμα. τάφος. τὸ θρυλλούμενον παρὰ πολλοῖς ξενοτάφιον. Incertus Auctor apud ipsum: Ὅδε γαιανᾶς ἐξεχώρει τῆς πόλεως, καταλιπὼν τὸν πολυάνδριον καὶ πολυτελῆ τάφος, οὔπω τεθαμμένων τῶν ἐνῳκηκότων. Ælianus: Θάψαντες δὲ τοὺς νεκροὺς, εἰργάζαντο κοινὸν πολυάνδειον. Vetus Inscriptio:

FORTISS. MIL. V. ET. XIX.
LEG.
QVORVM. OPERA. FORTITER
VETERA. CASTRA. DEFENSA.
SVNT. POLIANDRION.

Extat & apud Arnob. lib. 6. adversus gentes: *Infinitum est & immensum, quibus quique in fanis toto sint orbe describere, nec exactam desiderat curam, polyandria illa Varronis, quibus templis contegantur, quasque in se habeant superlati ponderis moles.*

Penè hîc prætererieram non vulgarem veterum consuetudinem, qua diligenter cavebant, ut conjuges, amicos, & amasios, quos fide & amore inter se mutuo insigni fuisse constabat, post mortem uno eodemque sepulchro conderent. Apulejus lib. 8. *Tunc properè familiares miseræ Charites accuratissimè corpus ablutum, unitâ sepulturâ ibidem marito perpetuam conjugem dedere.* Val. Maximus lib. 4. cap. 6. de M. Plautio, qui uxore Orestillâ funeratâ in gladium incubuit: *Quem amici, sicut erat, togatum & calceatum corpori conjugis junxerunt: ac deinde subjectis facibus, utrumque una cremarunt. Quorum ibi factum sepulchrum Tarenti etiamnum conspicitur, quod vocatur* ΤΩΝ ΦΙΛΟΥΝΤΩΝ. Ovidius lib. 4. fab. de Thisbe & Priamo:

His tamen amborum verbis estote rogati
O multum miseri, meus illiusq; parentes,
Ut quos certus amor, quos hora novissima junxit,
Componi tumulo non invideatis eodem.

Et mox:

Quodq́; rogis superest, unâ requiescit in urnâ.

Jason apud Valerium Flaccum lib. 5.

Quod tamen externis unum solamen in oris
Restat ait, caras humus hæc non dividet umbras;
Ossaq́; nec tumulo, nec separare conteget urnâ,
Sed simul ut junctis venistis in æquora fatis.

De Cratete ac Polemone Laertius in vita Cratetis: Καὶ οὕτως ἀλλήλω ὠφελείτην ὥστε καὶ ζῶντε οὐ μόνον τῶν αὐτῶν ἦστην ἐπιτηδευμάτων, ἀλλὰ καὶ μέχρι σχεδὸν ἀναπνοῆς ἐξωμοιῶσθην ἀλλήλοιν, καὶ θανόντε τῆς αὐτῆς ταφῆς ἐκοινωνείτην. Hoc est, *Ita verò se mutuò juverunt, ut non modò viventes eadem studia sint secuti, verùm etiam ad ultimam ferè respirationem similes inter sese fuerint, & mortui eodem sepulchro sint conditi.* Sic Paris & Oenone idem sepulchrum habuerunt. Strabo lib. 13. Τάφον τε γὰρ Ἀλεξάνδρου δείκνυσθαί φησιν αὐτόθι καὶ Οἰνώνης, ἣν ἱστοροῦσι γυναῖκα γεγονέναι τοῦ Ἀλεξάνδρου, πρὶν Ἑλένην ἁρπάσαι. Et Gemellis hoc factum simul mortuis. Agathias in Epigram.

Εἷς δύ᾽ ἀδελφοὺς ὧδ᾽ ἐπέχει τάφος, ἐν γὰρ ἐπέσχον
ἦμαρ καὶ γενεῆς οἱ δύο καὶ θανάτου.

CAPUT XV.

Sepulchra Cujusmodi fuerint. Mortui nonnulli in cavernis sepulti, vel fossis, quæ interdum lapidibus sternebantur. Alii in subterraneis ædificiis concameratis. Horum descriptio ex Marliano & Fabricio. Januæ sepulchrorum itemque Janitores. *Mortui loculis conditi in sepulchra subterranea collocabantur.* Loculi, Capuli, Arca, Solium.

SEd jam ordo mihi aurem vellit & admonet, ut *Cujusmodi* fuerint veterum Sepulchra rudi Minerva deli-

delineemus. Quantum igitur ex veterum ſcriptis obſervare mihi licuit, reperio antiquiſſimis temporibus Singularia vel Priva ſepulchra nihil aliud fuiſſe quàm ſcrobes in terrâ cavatos, quibus infodiebantur potius quàm ſepeliebantur. Etymologici autor in voce Ηρία: Τὸ παλαιὸν ἐν τοῖς κοιλώμασι τῆς γῆς ἔθαπτον μήτε σιδήρῳ μήτε χαλκῷ κεχορημένοι. Poſid. ῥωγάδα καπετὸν appellat Epigr. quodam in Phyromachum, apud Athenæum lib. 10. δειπνοσοφ. Talia videntur fuiſſe Garamantum ſepulchra, de quibus Sil. Italicus lib. 13.

Et qui reclusâ nudos Garamantes arenâ
Infodiunt.———

Alii autem foſſas haſce vel cavernas lapidibus ſternebant: quale ſepulchrum Nero mortem inſtare videns, fieri ſibi jubebat, ut eſt apud Sueton. in ejus vita. 49. *Ut quàm primùm ſe impendentibus contumeliis eriperet, ſcrobem coram ſibi fieri imperavit, dimenſus ad corporis ſui modulum: componique ſimul, ſi qua invenirentur, fruſta marmoris & aquam ſimul ac ligna conferri curando mox cadaveri.* Hieronymus in Epiſtol. quadam ad Innocent. parte 3. tractat. 7. Epiſt. 74. *Clerici, quibus id officii eſt, cruentum linteo cadaver obvolvunt, & foſſam humum lapidibus conſtruentes ex more tumulum parant.*

At verò communia Sepulchra erant plerumque Subterranea ædificia, arcuato opere extructa, pavimentis ſtrata ac parietibus circumſepta, in quæ tanquam in cellas quaſdam per gradus aliquot deſcendebatur, foribus conditorii clauſis vel apertis, prout uſus requirebat. Quæ ne ſine autoritate dixiſſe videar, ſingula quibuſdam teſtimoniis comprobabo. Ac primò quidem, Sepulchra fuiſſe ædificia ſubterranea, in quæ per gradus erat deſcendendum, clariſſimè Petronius in-

dicat de Matrona Ephesina: *In conditorium etiam prosequuta est defunctum, positumque in hypogæo, Græco more, corpus custodire ac flere totis noctibus diebusque cœpit.* Et mox: *Descendit igitur in conditorium.* Phlegon Trallianus περὶ θαυμ. καὶ μακροβ. Ἀνοιχθείσης δὲ ὑφ᾽ ἡμῶν τῆς καμάρας, εἰς ἣν πάντας οἱ οἰκεῖοι μεταλλάσσοντες ἐτίθεντο, ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων κλινῶν ἐφάνη τὰ σώματα κείμενα, &c. De concameratione & parietibus loquitur inscriptio Romana, quæ visitur in vinea quadam ad viam Portuensem. *C. CÆCILIVS. FELIX. ET. CÆCILIVS. VRBICVS. LOCVM. ITA. VTI. EST. CONCAMERATVM. PARIETIBVS. ET. PILIS. COMPREHENSIS. LONGVM. P. VI. LATVM. P. VIIS. CONSECRARVNT. SIBI. ET. C. CÆCILIO. RVFO &c.*

Januas verò quod attinet, earum meminit idem Petronius in Satyrico, ubi dicit militem istum, qui cruciarios custodiebat, nuptias fecisse cum matrona Ephesina, *præclusis conditorii foribus: ut quisque ex notis ignotisque ad monumentum venisset, putasset expirasse super corpus viri pudicissimam uxorem.* Fl. Vopiscus in Tacit. Imp. *Mortis omnia hæc fuerunt. Patris sepulchrum disruptis januis se aperuit.* Albinov. in Epiced.

Vix posito Agrippa, tumuli bene janua clausa est,
Perficit officium funeris ecce soror.

Am. Marcellinus lib. 14. *Et bibliothecis sepulchrorum ritu in perpetuum clausis.* Dio de monumento Cleopatræ lib. 51. αἱ μὲν γὰρ θύραι αὐτοῦ συγκλεισθεῖσαι ἅπαξ οὐκέτ᾽ ἀνοιχθῆναι ἐκ μηχανήματός τινος ἐδύναντο. *Janua ejus ita erat parata, ut aperiri semel clausa nequiret.* Xiphilinus in Severo: Καὶ τὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου μνημεῖον συνέκλεισεν, ἵνα μηδεὶς ἔτι μήτε τὸ σῶμα τούτου ἴδῃ, μήτε τὰ ἐν ἐκείνοις γεγραμμένα ἀναλέξηται. *Clausit momentum Alexandri, ne quisquam corpus ejus videret in posterum, neve ea, quæ in ipso scripta, legeret.*

D. Mat-

D. Matthæus in Evangelio cap. 27. Καὶ ἔθηκεν αὐτὸ (σῶμα Ἰησοῦ) ἐν τῷ καινῷ αὐτοῦ μνημείῳ, ὃ ἐλατόμησεν, ἐν τῇ πέτρᾳ καὶ προσκυλίσας λίθον μέγαν τῇ θύρᾳ τοῦ μνημείου, ἀπῆλθεν. Et cap. sequenti de Angelo, qui ἀπεκύλισε τὸν λίθον ἀπὸ τῆς θύρας.

Videtur autem apud Romanos peculiare genus hominum in familia Libitinariorum fuisse claudendis & aperiendis sepulchris destinatorum, qui *Janitores sepulchrorum* dicti, Jul. Firmicus lib. 3. c. 2. *In tertio loco Mercurius cum Saturno ab horoscopo partiliter constitutus, pollinctores faciet ac funerarios mortuorum cadaverum custodes aut Sepulchrorum janitores.*

Sed non abs re fuerit, illorum quoque testimonia adducere, qui nostro seculo veterum istorum sepulchrorum quantumvis lacerorum αὐτόπται fuerunt. Marlianus lib. 4. Topograph. Urbis Romæ cap. 19. de iis sic loquitur: In eodem Campo, Exquilinum intellige, plurima variaque sepulchra effodi vidimus variis exornata marmoribus. Quædam erant concamerata unica testudine, alia duplici concameratione, ut ex superiori in inferius sepulchrum descensus esset. Erant & pavimenta tessellata vermiculataque: in parietibus per ambitum loculi, in singulis urnis binæ: extra cameram sepulchri longitudinis latitudinisque inscriptio. Quædam verò sepulchra ex pluribus constabant parietibus parum invicem distantibus: in quibus urnæ similiter binæ ferè contiguæ modicoque intervallo: aliæ binæ & super his totidem: ita ut ex ordine decedentium urnæ additæ novo includerentur muro. Hæc pauperum, illa divitum sepulchra fuisse opinamur. Hactenus Marlianus. Quibus addenda, quæ Germaniæ lumen & ornamentum Georg. Fabricius scribit in sua Roma cap. 2 . Nos, ait, in agro viæ Appiæ in profundum sub terra forni em de-

descendimus plenum loculorum inter se dispositorum: ex ruina autem parietum verè cognosci ordo loculorum non potuit. Inter Puteolos & Atellam ad utraque viæ silicibus stratæ latera, plurima sepulchrorum lustravimus monumenta: quorum ædificia partim quadrata sunt, partim rotunda. Inter cætera pulcherrimum est, quod Arcum cellæ nominant. Parietes ejus tetragoni cum laqueari vermiculato, in cujus medio Centauri imago puerum vehentis. Loculi ultra sexaginta, medii ampli, fortasse patronorum: laterales contracti, libertorum libertarumque. In loculis urnæ singulæ pluresve dispositæ fuerunt, clausæ exterius tabellis marmoreis, in quibus nomina depositorum de more fuerunt adscripta. Et ut probet Græcorum ac Romanorum rationem condendarum urnarum non admodum diversam fuisse, ita statim subjungit: Testatur Cyriacus Anconitanus, cujus scriptas quasdam chartas evolvi, se Patris in Achaia ad ædem S. Andreæ antrum subterraneum ex integro solidoque lapide vidisse miro artificio fabricatum, in quod per gradus sedecim descensus fuerit, quodque sub una testudine ad tetragonos parietes habuerit loculos XIV. in quibus singulis binæ aut ternæ urnæ funerales fuerint locatæ. Hæc Fabricius.

Atque hujusmodi fuerunt sepulcra, in quibus nobilissimi illi Romuli nepotes, tanquam in domiciliis quibusdam habitabant: Sed ut ex dictis liquet, *Loculis* quibusdam vel *capulis* conditi. Sic enim generatim appellabant capsulas illas vel receptacula, quibus vel integra corpora, vel reliquiæ asservabantur.

De *Loculo* Plinius lib. 7. cap. 2. ubi de Pyrrhi pollice in dextro pede loquitur, *quem cremari cum reliquo corpore non potuisse tradunt, conditumque loculo in templo.* Idem lib. 7. cap. 16. *Et ipsi vidimus in loculis asservatos.*

Pau-

Paulus Diaconus in Narsete: *Cujus corpus positum in locello plumbeo, cum omnibus ejusdem divitiis Constatinopolim est perlatum.*

Eodem significatu *Capulum* etiam accipit Nonius: *Capulum dicitur, quicquid aliquam rem intra se capit.* Apul.lib.4. Metamorph. *Monumentum quoddam conspicamur procul à via remoto & abdito loco positum. Ibi capulos carie & vetustate semitectos, quîs inhabitabant pulverei & jam cinerosi mortui.* Idem lib.10. *Ecce pater suus ipse manibus cooperculo capuli remoto commodùm discusso mortifero sopore surgentem postliminio mortis deprehendit filium.* Allusit huc Tertullianus de Resurrect. carnis cap.7. *Deus verò animæ suæ umbram, spiritus sui auram, oris sui operam vilissimo alicui commiserit capulo & indignè collocando utique damnaret.*

Speciatim verò ubi corpus integrum condebatur *Arca* dicta fuit. Petronius Satyrico: *Secundum hanc orationem jubet ex arca corpus mariti sui tolli, atque illi, quæ vacabat, cruci adfigi.* Vide Marcianum L.39. De Relig. & sumpt. ac Cajum L.7. D. eodem: quorum hic disertè quidem sepulchrum ab arca distinguit; ille verò mobiles fuisse arcas istas non obscurè significat.

Sed & *Solium* hac significatione reperies apud Plinium lib.35. cap.12. *Quin & defunctos sese multi fictilibus soliis condi maluerunt.* Utitur & Florus lib.4. de morte Cleopatræ. Vide Læv. Torrentium ad cap.50. Suetonii in Nerone.

CAPUT XVI.

Sepulchrorum amplitudo Athenis prohibita: Romæ non item, ubi modo altiora, modò humiliora pro conditione

defuncti χῶμα χώννυσθαι. Statuæ in sepulchris excitatæ, ac Columnæ: itemque domunculæ. Pagæ *quid?*

SUbterranea igitur fuisse veterum sepulchra, ex dictis jam constat. Neque hoc satis. Nam interdum quoque ita erant comparata, ut modò altiùs, modò humiliùs supra solum extarent.

Silentio enim hic præteriri non debet, amplitudinem & magnificentiam ædificandorum sepulchrorum Athenis quidem certis legibus fuisse inhibitam; Romæ verò non item. De Atheniensium lege Cicero 2. Leg. *Sed pòst aliquantò propter has amplitudines sepulchrorum, quas in Ceramico videmus, lege sanctum est, ne quis sepulchrum faceret operosius, quàm quod decem homines effecerint triduo: neque id opere tectorio exornari, nec Hermas hos, quos vocant, licebat imponi, &c.* Quod neque Plato in sua Repub. neglexit, cujus de hac re lib. 12. νόμων talis lex est χῶμα δὲ μὴ χωννύναι ἢ ὑψηλότερον πέντε ἀνδρῶν ἔργον ἐν πένθ' ἡμέραις ἀποτελούμενον. Λίθινα δὲ ἐπιστήματα μὴ μείζω ποιεῖν, ἢ ὅσα δέχεσθαι τὰ τοῦ τετελευτηκότος ἐγκώμια βίου, μὴ πλείω τεττάρων ἡρωικῶν στίχων. h. e. interprete Cicer. lib. 2. Leg. *Extrui autem vetat sepulchrum altius, quàm quod quinque homines quinque diebus absolverint, nec è lapide excitari plus, nec imponi, quàm quod capiat laudem mortui incisam, ne plus quatuor herois versibus, quos Logos appellat Ennius.* Quo loci Cicero *Sepulchrum extruere* interpretatur illud Platonis χῶμα χώννυσθαι: qua Phrasi etiam Antipater usus lib. 3. Antholog. tit. εἰς ἥρωας:

Ηρωος Πριάμου βαιὸς τάφος, οὐχ ὅτι τοίου
Ἄξιος, ἀλλ' ἐχθρῶν χερσὶν ἐχωννύμεθα.

Parthenius Erot. 26. Ἐπεὶ δὲ ἔγνω παῖδα Τελαμῶνος ὄντα, πολλὰ καταδυρόμενος ἐπὶ τῆς ἠιόνος μέγα χῶμα ἔχωσε. Eodem sensu τάφον ὑψῶσαι usurpat Alcæus lib. 3. Anthol. εἰς ποιητάς:

Δοκεί-

Λοκεῖδος ἐν νεμεῖ σκιερῷ νέκυν Ἡσιόδοιο
Νύμφαι κρηνιάδων λοῦσαν ἀπὸ σφετέρων
Καὶ τάφον ὕψωσαν.

At verò apud Romanos nihil hujusmodi sancitum reperio: unde Javolenus Leg. 4. Dig. lib. 8. titul. 4. *Caveri, ut ad certam altitudinem monumentum ædificetur, non potest: quia id, quod humani juris esse desiit, servitutem non recipit: sicut nec illa quidem servitus consistere potest, ut certus numerus hominum in uno loco humetur.*

Hinc igitur pro cujusque arbitrio vel facultatibus vel pro affectu erga defunctum sepulchra modò altiora, modò humiliora statuebantur. Vopiscus in Probo: *Pugnavit & singulari certamine contra quendam Aradionem in Africa eundemque prostravit: & quia fortissimum ac pertinacissimum virum viderat sepulchro ingenti honoravit: quod adhuc extat tumulo usque ad ducentos pedes terræ lato per milites, quos otiosos esse nunquam est passus.* De Othonis Imp. sepulchro Tacitus lib. 2. hist. *Othoni sepulchrum exstructum est modicum & mansurum.* Plutarchus de eodem in ejus vita: Κρύψαντες δὲ τῇ γῇ τὰ λείψανα τοῦ Ὄθωνος, οὔτε μεγέθει σήματος, οὔτ' ἐπιγραφῆς ὄγκῳ τὸν τάφον ἐποίησαν ἐπίφθονον. εἶδον δὲ ἐν Βριξιλλῷ γενόμενος ἢ μνῆμα μέτριον καὶ τὴν ἐπιγραφὴν οὕτω ἔχουσαν, εἰ μεταφρασθείη, δηλώσει: ΜΑΡΚΟΥ ΟΘΩΝΟΣ. Quam sepulchri tenuitatem Vitellius Imp. irrisisse scribitur: Nam, ut ait Suetonius cap. decimo. *Lapidem memoriæ Othonis inscriptum intuens, dignum eo Mausoleo ait:*

Porrò tyrannis humilia fuisse sepulchra statuta, legimus apud Trebell. Pollionem in Triginta Tyrannis, ubi de Victorino Juniore Sexto ait: *Extant denique sepulchra circa Agrippinam brevi marmore impressa, humilia.* Et in Aureolo Decimo: *Hunc eundem Aureolum Claudius*

interfecto jam Gallieno conflictu habito apud eum pontem interemit, qui nunc pons Aureoli nuncupatur, atque illic ut tyrannum sepulchro humiliore donavit. Tacitus lib. I. histor. de cæde Galbæ: *Galbæ corpus diu neglectum & licentia tenebrarum plurimis ludibriis vexatum, dispensator Argius, è prioribus servis, humili sepultura in privatis ejus hortis contexit.*

Ut autem operosiora essent sepulchra, etiam Statuas & ingentes columnas in iis excitatas legimus.

De Statuis testatur Vetus Inscriptio; *LOCUM. SEPULTURÆ. ET. STATUAM. DECREVIT. ÆMILIA. LUCIA. MATER.* Itemque alia: *HIC. SEPULCRUM. CUM. STATUA. POSUIT. SECUNDO. A. CIVITATE. STADIO.* Atque hic mos videri potest à Græcis manasse. Lycophron.

Ἄγαλμα πήλας τῶν Ἀμυκλαίων τάφων.

Pindarus od. 10. Nemeonic. ἄγαλμ' αἴδαο appellat: erant enim hæ statuæ Diis Manibus sacræ, quorum summus Pluto. Itaque sepulchra, quæ statuas hujusmodi non habebant, *Pagæ* vocabantur teste Isidoro: *Pagæ, memoriæ sine Idolis.*

Columnas verò quod attinet, clarum ex Eutropii lib. 8. de monumento Trajani: *Solus omnium Impp. intra urbem sepultus est, ossa ejus collocata in urnâ aureâ in foro, quod ædificavit sibi columna ibi posita, cujus altitudo CXL. pedes habet.* Ab Ægyptiis autem ortus mihi hic mos videtur, de quorum sepulchris Lucanus lib. 8.

Cum tibi sacrato Macedo servetur in antro,
Et regum cineres extructo monte quiescant,
Cum Ptolomæorum Manes, seriemq; pudendam
Pyramides claudant, indignaq; Mausolea.

Servius nescio ad quas gentes refert lib. 11. Æneid. *Apud majores*, inquit, *nobiles aut sub montibus altis, aut in ipsis*

mon-

montibus sepeliebantur, unde natum est, ut super cadavera aut Pyramides fierent, aut ingentes collocarentur columnæ, ad quem ritum respexit Virgilius dicto loco:

——fuit ingens monte sub alto
Regis Dercenni terreno ex aggere bustum
Antiqui Laurentis, opacaq; ilice tectum.

Quin imò domunculas & ædificia monumentis superponi solita disertim indicat Lapis vetus : M. AURELIUS. ROMANUS. ET. ANTISTIA. CHRESIME. UXOR. EJUS. FECERUNT. SIBI. LIBERTIS. SUIS. POSTERISQVE. EORUM. MONUMENTUM. CUM. ÆDIFICIO. SUPERPOSITO. &c. Petronius in Satyrico : *Cum interim Imperator provinciæ latrones jussit crucibus affigi secundum illam eandem casulam, in qua recens cadaver matrona deflebat.*

CAPUT XVII.

Sepulchra sepiri solita. Sepimenta illa fuisse ex humili aliqua materia, vel ex silice, vel ex marmore, vel ex ferro. Monumenta ipsa alia Lapidea, alia Testacea, alia Marmorea. Νεκροκορίνθια.

SEd neque hoc omittendum , Veteres plerumque monumenta sua sepire & circumvallare solitos : cujusmodi sepimentum Pausanias lib. 2. Eliacor. περιοικοδομὴν vocat & alibi τὴν κρηπῖδα: quemadmodum & Dio lib.51. τὴν κρηπῖδα τοῦ Ιουλιείου ἡρώου dixit, ubi malè *basin* verti observat doctiss. Casaubonus : cum melius fuerit Græcanicam vocem retineri , ut apud Juvenalem & Marcellinum *Crepido pontis.* Nam κρηπὶς & βάσις sunt δὶς διὰ πασῶν. Intelligit has κρηπῖδας Macer Jurisconsultus L.37. D.De Relig. *monumentum sepulchri* definiens his ver-

verbis: *Monumentum autem sepulchri id esse D. Adrianus rescripsit, quod monumenti, id est, causa muniendi ejus loci factum sit, in quo corpus impositum sit.*

Fiebant autem septa hæc partim ex maceria aut humili aliqua materia: Unde Ulpianus L. *ædes sacra* D. De contrahend. empt. *Intra maceriam sepulchrorum loca pura hortis vel cæteris culturis servata, si nihil nominatim venditor exceperit, ad emptorem pertinent.* Suetonius in Nerone cap. 33. de morte Britannici: *Denique bustum consepiri nisi humili levique materia neglexit.*

Inscriptio vetus, quæ Paduæ:

INFERENDI. IN. AREA. HUMANDI SEPELIENDIQVE JUS POTESTASQVE ESTO. UT. HUIC. AREÆ. QVAM. EGO. DEFINII. ET. A. FRONTE. MACERIAM. DUXI. ET. TITULUM. POSUI. ULTRA. EAM. AREAM. ET. MACERIAM. IN. FRONTE. IN. AGRO. VERSUS. LATE. P. X. PETRO. USQVE. AD. CANABETUM. HUIC. AREÆ. CEDET. IN. QVA. PEDATURA. NEQVE. HUMARI. NEQVE. TUMULUM FIERI. VOLO. UT. HABEAT. EA. AREA. ET. A. TERGO. ET. A. LATERE. ACCESSUM. SUUM.

Partim verò ex silice vel saxo aut è marmore. Suetonius de sepulchro Neronis cap. 1. *In eo monumento solium Porphyretici marmoris, superstante Lunensi ara, circumseptum est lapide Thasio.* Vetus Epigramma in Caninium:

Quoad vix si vix sero. omnes. inter. meos,
Eundem mi. amorem. præstet. puerilem. senexs.
Monumentum indicio. est. saxo. septum. & marmore.

Statius in Tumulo Priscillæ:

--tan-

——tantas venerabile marmor
Sepit opes.

Virgilius in Culice:

——tumulus formatum crevit in orbem,
Quem circum lapidum levi de marmore formas
Conserit assidua curæ memor.

Partim etiam ex ferro munimenta hæc fuisse, discimus ex Strabone lib. 5. de Mausoleo Augusti: Ἐν μέσῳ δὲ τῷ πεδίῳ ὁ τῆς καύστρας αὐτοῦ περίβολος, καὶ οὗτος λίθου λευκοῦ κύκλῳ μὲν περικείμενον ἔχων σιδηροῦν περίφραγμα, ἐντὸς δ' αἰγείροις κατάφυτον. *In medio autem campo busti ejus ambitus ex albo saxo in orbem cinctus ferrea sepe, intus alnis consitus.*

Nec verò in Sepimentis duntaxat & loricis sepulchrorum hanc materiarum diversitatem observare licet: sed & in monumentis ipsis, quorum alia lapidea, alia testacea, alia marmorea fuisse reperimus.

De *Lapideo* vetus Inscriptio in agro Vaticano:

PALÆMON. L. L. L. D. F.
GRAMMA. VEICIT. ATQUE RHET.
SIBI. ET. TUBERONIÆ. CONTUBERNALI.
FEMINÆ. OBSEQUENTISSIMÆ.
ATQ BENEMERENTI
LAPIDEUM STRUXIT. TUMULUM.
IN. EO. QUIDEM. CADAVERI.
QUIES. ESTO.
ALIO. AUTEM. REVERTITO. ANIMUS.

Cajus Jurisconsultus L. 7. D. De Relig. *Adversus eum, qui in alterius arcam lapideam, in qua adhuc mortuus non erit conditus, mortuum intulerit.* Sic nostrum Σωτῆρα, etiam sepultum ἐν μνημείῳ, ὃ ἦν λελατομημένον ἐκ πέτρας, testatur præter alios Evangelistas D. Marcus cap. 15.

Fictilium sepulchrorum meminit Plinius lib. 35. cap.

cap. 12. *Quin & defunctos sese multi fictilibus soliis condi maluêre.* Et in Epistola Liberti ad Ælium Severum: *CUM. CORPORA. EORUM. FICTILI. SARCOPHAGO. COMMENDAVERIM.*

Monumenti testacei meminit Ælius Imp. in Epist. ad Libert. Ovid. lib. 2. Fastor.

Tegula porrectis satis est velata coronis,
Et sparsæ fruges parvaq; mica salis.
Inq; mero mollita Ceres, violæq; solutæ
Hæc habeat media testa relicta viâ.

Epigramma Crinagori lib. 3. Antholog. tit. 6.

Σὸς δ' ὁ νέκυς ψαφαρῇ κείσετ' ἐν ὀστρακίνῃ,

Hujus generis erant Corinthiorum monumenta, de quibus Strabo lib. 8. Πολὺν δὲ χρόνον ἐρήμη μείνασα ἡ Κόρινθος ἀνελήφθη πάλιν ὑπὸ Καίσαρος τοῦ θεοῦ διὰ τὴν εὐφυΐαν, ἐποίκους πέμψαντος τοῦ ἀπελευθερικοῦ γένους πλείστους. οἳ τὰ ἐρείπια κινοῦντες καὶ τοὺς τάφους συνανασκάπτοντες, εὕρισκον ὀστρακίνων τορεύματα πλήθη, πολλὰ δὲ καὶ χαλκώματα, θαυμάζοντες δὲ τὴν κατασκευὴν, οὐδένα τάφον ἀσκευώρητον εἴασαν, ὥστε εὐπορήσαντες τῶν τοιούτων, καὶ διατιθέμενοι πολλοῦ, Νεκροκορινθίων ἐπλήρωσαν τὴν Ῥώμην. οὕτω γὰρ ἐκάλουν τὰ ἐκ τῶν τάφων ληφθέντα, καὶ μάλιστα τὰ ὀστράκινα. Hoc est: *Corinthus cum diu diserta jacuisset, instaurata est à D. Cæsare propter loci opportunitatem, missis eò in coloniam libertinis plurimis. Hi cum rudera cœpissent moliri, simul atque sepulchra effodissent, testacea opera plurima atque etiam ærea multa invenerunt, quorum admirati artificium nullum sepulchrum non effoderunt, magnaque id genus rerum copia potiti, iisque magno divenditis, Romam impleverunt Necrocorinthiis, sic enim appellabant, quæ è sepulchris erant eruta opera maximè testacea.*

Marmorea verò ditiorum erant plerumque & honoratiorum. Servius Sulpit. ad Cicer. Ep. Famil. lib. 4.

Post-

Posteaque curavimus, ut iidem Athenienses in eodem loco monumentum ei marmoreum faciendum locarent. Tibullus lib.3.Eleg.2.

Atq; in marmorea ponere sicca domo.

Varro in Licinium tonsorem Augusti:

Marmoreo tumulo Licinius jacet: at Cato parvo:
Pompeius nullo: Credimus esse Deos?

In Epistola Liberti ad Æl. Severum: ROGO. DOMINE. PERMITTAS. MIHI. IN. EODEM. LOCO. IN. MARMOREO. SARCOPHAGO. QUEM. MIHI. MODO. COMPARAVI. EA. CORPORA. COLLIGERE.

Romæ in ædibus Jo. Coritii:

Rapta sinu matris jacet hic miserabilis infans
Ante novem plenos Lunæ quam viveret orbes:
Hanc Pater & mater mœsti flevere jacentem,
Parvaq; marmoreo clauserunt membra sepulchro.

Et in Testamento militari, quod inscriptum saxo visitur in agro Lusitano:
VT. AB. VRBE. ROMA. HVC. VENIANT. ET. OSSA. MEA. INTRA. QVINQVENNIVM. EXPORTENT. E. LVSITANIA. ET. VIA. LATINA. CONDANT. SEPVLCRO. MARM. Vide Ulpian. L. 14. §. 4. D. De Religios. Et Sueton. in Nerone cap. 50.

CAPUT XVIII.

De variis Simulacris, quibus Sepulchra solebant exornari. Apud Græcos quoque Emblemata sepulchris insculpta, quæ studia defuncti denotarent. Arma aliaque instrumenta sepulchris affixa. Gothorum Strava.

Quid

QUid jam de variis illis simulacris dicam, quibus Sepulchra exornari antiquitus solita, non tam ex veterum scriptis, quàm ex ipsis priscorum monumentorum ruderibus colligere est. Qua de re non piget me hîc iterum Georg. Fabricii testimonium advocare, qui in Roma sua cap. 21. sic loquitur: In sepulchris, quæ hinc inde per urbem in multis locis occurrunt, varia rerum simulacra sunt exsculpta. *Ludorum curulium*, quale est ante SS. Cosmam & Damianum in foro Romano; & in S. Joan. Laterano, in quo etiam nocentes objiciuntur bestiis, ut in alio quodam ante S. Mariam in via lata. *Equestrium certaminum*, ut in S. Maria in arâ cœli, montis Capitolini. *Pugnarum*, ut in S. Gregor. montis Cælii. *Venationum*, ut in S. Laurent. in Lucinâ campi Martii. *Triumphorum*, ut ante S. Laurentium in Panisperna montis Viminalis; & Triumphi Venerei, in S. Joanne Laterano. *Sacrificiorum*, ut in S. Maria de Strada, inter Octavii porticum & Capitolium, & in S. Laurentio extra Exquilinam. *Deorum ludentium*, ut Apollinis canentis & Narcissi jaculantis discum, in domo Augustini Maphæi. *Satyrorum* puellæ dormienti, insultantium in horto S. Marci. *Amorum* equitantium in domo Calumniensium. *Deorum marinorum* in piscium caudas desinentium & vehentium in iis Nymphas tribus in locis, in S. Joanne Paulo in Cælio, in hortis S. Sabinæ montis Aventini, ante S. Thomam in regione Harenulæ. *Plutonis* Proserpinam rapientis, in S. Sylvestro prope arcum Domitiani, & ante S. Mariam in Cosmodim prope Velabrum. *Ventorum* quatuor simulacra in sepulchro domus Cæsiæ. *Laborum Herculis* in domo Sabellorum supra Marcelli theatrum. *Servilium suppliciorum*, in quibus alii pede utroque suspenduntur, aliis cultro secatur collum, aliis brachium saxo impositum

ſitum alio ſaxo frangitur, in S. Maria de Ara cœli & ante ædem D. Stephani de Cacabo, in regione Pineæ. In quibuſdam ſepulchris exſculpta ſunt ædificia partim januis apertis, quibus dicunt animæ æternitatem ſignificari, cujuſmodi eſt in palatio Capitolino Triumvirûm: partim clauſis, quibus interitus ejus una cum corpore notatur: tale in domo civis cujuſdam regionis Transtyberinæ cernitur è regione pontis Fabricii. Hæc è multis retuliſſe ſatis ſit, quæ non ita accipi volo, quaſi unius tantum rei effigies expreſſa ſit: ſed alia multo, quæ oratione depingi in hac brevitate nequeunt, ſpectaculi gratia ſunt addita, quod ut intelligatur, duobus exemplis declarabo. In ſepulchro Sacrificantium in S. Maria de Strada, mulier in bigis, quæ à Rhinocerotibus trahuntur, vehitur: ipſis animalibus duo juvenes inſident & animalia à Faunis naſo ducuntur. Præcedit Tuſcus fidicen & viri nudi ac mulierculæ, donec ad aram perveniatur, cui fidicen canens adſtat, & inter cætera ludicra Faunus cornibus cum hirco concurrit. Item in altero apud Sanct. Sylveſtrum, Pluto quadrigis vectus raptam Proſerpinam amplexu tenet exanimi ſimilem: ſupra quam volitat alatus Cupido, currum præcedit Mercurius alato pileo & caduceo. In altera parte Ceres bigis invehitur, tractis à ſerpentibus pineâ tædâ, quam ſiniſtra geſtat, inveſtigans amiſſam filiam. Inter hæc ab utraque parte comites Proſerpinæ flores collectos geſtant, veſte ultra pubem ſublatâ. A lateribus Hercules eſt, Leonis exuvio indutus, dextrâ tenens clavam, ſiniſtra anum quandam invadens, cui verbera minitatur.

Poſſem hîc plura addere, quæ partim ipſe in Galliis & Italia vidi, partim ab aliis ſunt jam pridem obſervata, niſi feſtinarem. Si quis tamen harum rerum deſiderio capitur, adeat Antquitates Broiſſardi, qui

hujuſmodi ſimulacra ære inciſa eleganter ob oculos ponit.

Neque fortean abſurdum fuerit exiſtimare, etiam hunc ritum originem ſuam traxiſſe à Græcis. Nam hos quoque exornare ſolitos monumenta ſua diverſis Emblematibus & ſignis, quæ plerumque τὰ ἐπιτηδεύματα & vitam defuncti denotarent, paſſim apud ſcriptores legimus. In Archimedis Mathematici ſepulchro poſitam fuiſſe Sphæram cum cylindro, auctor eſt Cicero 5. Tuſculan. *Ego autem cum omnia colluſtrarem oculis, animadverti columellam non multum è dumis eminentem: in qua inerat Sphæræ figura & cylindri.* In Diogenis Cynici Canem tradit Laertius libro 6. ἐπέστησάν τε αὐτῷ κίονα, καὶ ἐπ᾽ αὐτῷ λίθου Παρίου κύνα. Metellum Nepotem Philagri præceptoris ſui ſepulchro lapideum appoſuiſſe corvum, Plutarchus teſtatur; quod videns Cicero, in ejus tenuitatem jocatus: Hoc, inquit, ſapienter à te factum, πέτεσθαι γάρ σε μᾶλλον ἢ λέγειν ἐδίδαξε. Hoc eſt, *volare magis te docuit, quàm dicere.* in vitâ Ciceron. De Ariete, qui fuit in ſepulchro Iſocratis, vide Plutarchum in X. Rhetor. Alluſum huc à Smicrine, qui à quodam interrogatus, quidnam Archippa rerum ageret, feſtivè reſpondit, eam, ut noctuæ ſolent, aſſidere tumulo. Verba Athenæi lib. 13. δειπνοσοφ. hæc ſunt: Σμικρίνης ἐρωτώμενος ὑπό τινος, τί πράττει Ἀρχίππη, χαριέντως ἔφη· ὥσπερ αἱ γλαῦκες ἐπὶ τάφον κάθηται. Qui quidem locus Noctuas crebro tumulis impoſitas non obſcurè innuit. Interdum verò etiam arma & inſtrumenta, quibus quis in vita uſus fuerat, ſepulchris affixa, Homerus annotavit, apud quem Elpenor rogat Ulyſſem, ut ſibi ſepulchrum faciat, & illud remo ornet, quem vivus uſurpare ſolitus fuerat:

Ταῦτά τε μοι τελέσαι πῆξαί τ᾽ ἐπὶ τύμβῳ ἐρετμὸν

Τῷ δὲ ζωὸς ἔρεσσον, ἐὼν μετ' ἐμοῖς ἑτάροισι.

Et Virgilius in funere Miseni lib. 6. Æneid.

At pius Æneas ingenti mole sepulchrum
Imponit, suaq; arma viro, remumq; tubamq;.

Eundem ritum tangit Seneca lib. 4. Controvers. 4. *Bellum cum esset in civitate, vir fortis in acie amissis armis de sepulchro viri fortis arma sustulit. Fortiter pugnavit & reposuit. Præmio accepto, accusatur sepulchri violati.*

De Exuviis verò hostium, quibus non Romani solum, sed & Gothi sepulchra sua ornabant, Plac. Lactantius ad lib. 12. Thebaid. Statii: *Exuviis enim hostium extruebatur regibus mortuis pyra, quem ritum Sepulturæ hodie quoque barbari servare dicuntur, quem Strabas dicunt lingua sua.* Jornandes de Rebus Gothicis hinc lucem capit: *Postquam talibus lamentis est defletus, Stravam super tumulum ejus, quam appellant ipsi, ingenti comessatione celebrant.*

CAPUT XIX.

De monumentorum Inscriptionibus. Ἐπιγραφή. Titulus. *Concipiebantur illæ vel prosa oratione vel versu. Solemnia Inscriptionum verba:* Dis. Manib. Sacr. *Itemq;* Memoriæ. *Nomen defuncti, parentes, patria monumentis inscripta.* Hic situs est, Hic jacet.

SEd quando eò jam ventum est, ut de ornamentis Sepulchrorum egerimus: non possum mihi temperare, quin statim etiam de Inscriptionibus subnectam, quæ adeo Sepulchrorum propriæ, ut vix sine iis Monumenti nomen vel Memoriæ tueri possint. Unde Servius: *Locus Ustrina dici solet, operis constructio, sepulchrum: In-*

ſcriptum nomen, Memoria atque Monumentum. Et rectè Cato apud Ciceronem de Senectute teſtatur, ſe legendis ſepulchris in memoriam redire mortuorum. *Nec ſepulchra legens*, inquit, *vereor, quod ajunt, ne memoriam perdam, his enim ipſis legendis redeo in memoriam mortuorum.* Græci ἐπιγραφὴν vocant. Artemidorus lib. 5. cap. 75. ἐπιγραφῆς ἀκόλουθόν ἐστι τὸν ἀποθανόντα τυγχάνειν. Latinis *Titulus* dicitur. Ovidius in Epiſt. Hypermneſtræ ad Lyncum:

Sculptaq; ſunt titulo noſtra ſepulchra brevi,

Martialis Epigr. 71. lib. 10.

Quisquis læta tuis & ſera parentibus optas
Fata, brevem titulum marmoris hujus ama.

Trebellius Pollio in Valerianis: *Mittendum in literas cenſui, hunc Valerianum circa Mediolanum ſepultum, addito titulo, Claudii juſſu, Valerianus Imperator.* Et plura ſunt hujus generis exempla, quam ut in numerum facilè cadant. Nam ita crebræ & frequentes erant apud Roman. hæ monumentorum Inſcriptiones, ut etiam puerorum & ſervorum viliumque capitum ſepulchra titulis exornarentur, quod ex innumeris lapidibus videre eſt. Parcius iis uſi Lacedæmonii, qui ex Lycurgi inſtituto non niſi illorum tumulis, qui fortiter in bello occubuiſſent, titulum inſcribere ſolebant. Plutarchus in Lycurgo: ἐπιγράψαι δὲ τοὔνομα θάψαντας οὐκ ἐξῆν τοῦ νεκροῦ, πλὴν ἀνδρὸς ἐν πολέμῳ καὶ γυναικὸς τῶν ἱερῶν ἀποθανόντων.

Hujuſmodi verò tituli interdum proſa oratione concipiebantur: interdum autem verſibus. Illud probatione non indiget: nam pleni talium omnes lapides. Hoc ex Suetonio conſtat in vita Claudii cap. 1. *Nec contentus elogium tumulo ejus verſibus à ſe compoſitis inſculpſiſſe.* Propertius de ſuo tumulo lib. 1. Eleg. 10.

Et

Et duo sint versus: qui nunc jacet horrida pulvis,
Unius quondam servus amoris erat.

Virgil. Ecloga 5.

Et tumulum facite, & tumulum supperaddite carmen.

Ovid. lib. 14. Metam.

Urnâq; Æneia nutrix
Condita marmoreo tumulo breve carmen habebat.

Cicero pro Archia: *Decimus quidem Brutus summus vir & Imperator, Accii amicissimi sui carminibus templorum ac monumentorum aditus exornavit suorum.* Quanquam ut hoc obiter moneam, etiam Carmina dicebantur Inscriptiones oratione metris soluta conceptæ, ut apud Cicer. in Catone Majore, cum elogium Attilii Calatini recitasset, statim subjungit. *Notum est totum ejus carmen incisum sepulchro.*

Solebant autem minio plerumque tituli hi signari, ut clariores essent, & à viatoribus tantò facilius legi possent. Nam *Minium in voluminum scriptura usurpatum, clarioresque literas vel in auro, vel in marmore etiam in sepulchris fecisse*, disertè scribit Plinius libr. 33. cap. 7.

Nolo hic enormem Inscriptionum manum advocare, ne vel lectori tædium pariam, vel mihi ipsi laborem, exscribendo ea, quæ & in promptu sunt omnibus & non unum atque alterum capitellum, sed justum volumen desiderant. Pauca tamen hic attingam, & quidem ea, quæ sepulchris inscribi solita ex veterum præcipuè scriptis demonstrari possunt, auctorem secutus clarissimum Brissonium, cui maximam horum partem acceptam referimus.

Ac ut rem à capite & ὥσπερ ἀφ' ἑστίας arcessamus, hisce plerumque verbis solebant Inscriptionum titulos auspicari: D. M. vel D. M. S. vel disertim *DIs. MANI-*

BUS. SACR. sive jam *sacrum* velis legere, sive *sacris*: utrumque enim reperire est. Prudentius in Symmachum:

Ecce Deos Manes cur inficiaris haberi? (*illic*
Ipsa patrum monumenta probant. DIs MANIBUS
Marmora secta lego.

Agellius libr. 10. cap. 18. *Id monumentum Artemisia cum DIs MANIBUS SACRIS Mausoli dicaret.* Interdum verò una litera auctius erat hoc exordium, D.I.M. ut patet ex Inscriptione, quæ est ad Lyci in Danubium fluentis ostia:

D. I. M.
JUL. JUSTU.
S. V. A. XXVI.
AMABILI
S. MATER.
F. C.

Manes enim *Dii superi atque inferi dicebantur*, ut ait Festus. Nonnunquam tamen & *MEMORIÆ* solebat præfigi: quam ipsam etiam vocem innumeris marmoribus inscriptam videre est, nec opus huc exempla coacervare.

Tandem sequebatur Nomen defuncti, quod sepulchralibus hisce cippis signari solitum, clarè indicat Propertius lib. 2. Eleg. 1.

Quandocunq; igitur vitam mea fata reposcent,
Et breve in exiguo marmore nomen ero.

Et Virgilius lib. 7. Æneid.

——ossaq; nomen
Hesperia in magna, si qua est ea gloria, signat.

Ovidius lib. 8. Metamorph. fab. 4. de sororib. Meleagri:

Affusaq; jacent tumulo: signataq; saxo

No-

Nomina complexæ, lacrimas in nomina fundunt.

Seneca, Epist. 60. *Qui latitant & torpent, sic in domo sunt, quomodo in conditivo. Horum licet in limine ipso nomen marmori inscribas, mortem suam antecesserunt.* Hinc argutè Laberius apud Macrob. lib. 2. Saturn. cap. 7.

Ut hedera serpens vires arboreas necat:
Ita me vetustas amplexu annorum enecat,
Sepulchri similis nil nisi nomen retineo.

Non autem Nomen tantummodò: sed & parentes, patria, & familia solebat interdum adscribi. Callimachus Epigr. 20.

Τιμονόη τίς δ' ἐσσὶ, μὰ δαίμονας, ὔ σ' ἂν ἐπέγνων
Εἰ μὴ Τιμοθέου πατρὸς ἐπῆν ὄνομα
Στήλῃ, καὶ Μήθυμνα τεὴ πόλις.

Hieronymus in vita Paulæ:

Scipio quam genuit, Paulæ fudêre parentes
Gracchorum soboles, Agamemnonis inclita proles,
Hoc jacet in tumulo, Paulam dixêre priores.
Eustochii genetrix, Romani prima Senatus.
Pauperiem Christi & Bethlemitica rura secutus.

Laertius in Solone: Ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς τάφους (ἔδοξε) πρὸς ἕω βλέποντας, καὶ ἀπὸ τῶν δήμων τοὺς χρηματισμοὺς ἐγκεχαραγμένους. Theophrastus inter characteres τῆς περιεργίας refert, γυναικὸς τελευτησάσης, ἐπιγράψαι ἐπὶ τὸ μνῆμα, τοῦ τε ἀνδρὸς αὐτῆς καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς καὶ αὐτῆς τῆς γυναικὸς τοὔνομα, καὶ ποδαπή ἐστι. καὶ προσεπιγράψαι: ὅτι οὗτοι πάντες χρηστοὶ ἦσαν. Hoc est, *Si uxor obierit, monumento ejus & mariti & patris & matris nomina inscribere, itemque cujus ipsa sit, tum hoc elogium insuper adjicere*, SINGULARI OMNES PROBITATE ERANT. Atque huic stultæ veterum ambitioni circa titulos cipporum ut Plato obviam iret, in sua Repub. legem hanc inter cæteras ferebat, Ne cui liceret tumulo cujusquam longiorem

quatuor versibus heroicis titulum inscribere, lib.12. de Leg. Et Cicer.2.de leg.

Porro solemnia in hujusmodi titulis verba, quibus sepultum ibi aliquem volebant denotare, hæc erant: HIC SITUS EST. vel HIC JACET. Prior formula legitur apud Lucill.

Servus neq; infidus Domino, neq; inutilis cuiquam
Lucilii Columella, hic situs est.

Et apud Ovidium lib.2. Metamorph.

Corpora dant tumulo, signant quoq; carmine saxum,
Hic situs est Phaeton currus auriga paterni.

Utitur & Autor libri de viris illustrib. cap. 42. *Positus est apud Lybyssam in area lapidea, in qua hodieque inscriptum est, Annibal hic situs est.* Vide sis & Vopiscum in Probo. Plin. lib.6. Epist.10. Agellium lib.1. Noct. Attic. cap. 24. Posteriorem formulam reperire est in Tibullo lib.1. Eleg.3.

Quod si fatales jam nunc explevimus annos,
Fac lapis inscriptis stet super ossa notis:
Hic jacet immiti consumptus morte Tibullus
Messalam terrâ dum sequiturque mari.

Et in Martiale lib.6. Epigr.52.

Hoc jacet in tumulo raptus puerilibus annis,
Pantagathus Domini cura dolorq; sui.

Sic Phocas Grammaticus in Versib. de Virgilio.

Hic Ballista jacet, certo pede perge Viator.

Et in oratione Leonis Imp. moribundi; quam adducit CL. V. Bonav. Vulcanius Notis ad librum Constantini Porphyrogenetæ *De Thematibus*, inter alios versus Politicos, etiam hi reperiuntur:

Τῷ τάφῳ ἐπιγράψατε, Λέων ἐνθάδε κεῖται, &c.

Sexcenta hujus generis possem addere, si esset tanti. Sed ne caput hoc nimium excrescat, placet hæc talia In-

Inscriptionum solemnia partiri, & reliqua sequenti capiti illinere.

CAPUT XX.

Elogia & Res gestæ monumentis inscriptæ. Spatium vitæ, Conjugii. Facere *pro Vivere.* Sine querela, offensa *& similes formulæ, Causa item mortis & alia hujus generis.*

JAm igitur ordinem nostrum continuare pergamus. Restat enim ut moneamus, etiam Elogia plerumque & res gestas, quibus præclarum sibi nomen pepererant; tumulis inscribi suevisse. Cicero 2. de Finib. *Non elogia monumentorum id significant? veluti ad portam, UNO. ORE. CUI. PLURIMÆ. CONSENTIUNT. GENTES. POPULI. PRIMARIUM. FUISSE. VIRUM. Idne consensisse de Caiatino plurimas gentes arbitramur.* Quod ipsum Elogium totidem verbis repetit in Catone Majore. Allusit huc Virgilius in Culice:

His tumulus super inseritur, tum fronte locatur
Eulogium.

Sic Augustum Cæsarem res suas gestas columnis æneis ad sepulchrum suum collocatis insculpi jussisse, autor est Dio lib. 4. Ἐγέγραπτο δὲ ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ τὰ ἔργα ἃ ἔπραξε πάντα, ἃ καὶ εἰς χαλκᾶς στήλας πρὸς τῷ ἡρῴῳ αὐτοῦ σταθείσας ἀναγραφῆναι ἐκέλευσε. Plutarchus in Sylla: τὸ μὲν οὖν μνημεῖον ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἄρεώς ἐστι, τὸ δὲ ἐπίγραμμα, φασὶν αὐτὸν ὑπογραψάμενον καταλιπεῖν, οὗ κεφάλαιόν ἐστιν, ὡς οὔτε τῶν φίλων τις αὐτὸν εὖ ποιῶν, οὔτε τῶν ἐχθρῶν κακῶς, ὑπερεβάλετο. Hoc est: *Monumentum Syllæ in campo Martio est, inscriptionem ab ipso ferunt conceptam & relictam, cujus hoc caput est, se neque ab ullo amicorum beneficiis, neque*

ab ullo inimico maleficiis superatum fuisse. Tale fuit Epitaphium Virginii Rufi, qui sepulchro suo incidi jussit hoc carmen, teste Plinio lib.6.Epist.10.

Hic situs est Rufus, pulso, qui Vindice quondam
Imperium asseruit non sibi, sed patriæ.

Quæ verba Xiphilinus in Nerva sic extulit: ὅτι νικήσας Βίνδικα, τὸ κράτος οὐχ ἑαυτῷ περιεποιήσατο, ἀλλὰ τῇ πατρίδι.

De Censorini monumento ita Trebell. Pollio in Triginta Tyrannis: *Extat ejus sepulchrum, in quo grandibus literis circa Bononiam incisi sunt omnes ejus honores, ultimo tamen versu adscripto, FELIX. AD. OMNIA. INFELICISSIMUS. IMPERATOR.* De Pallantis Plinius lib. 7. Epist. 20. *Est via Tiburtina intra primum lapidem (proximè adnotavi) monumentum Pallantis ita inscriptum: HUIC. SENATUS. OB. FIDEM. PIETATEMQUE. ERGA. PATRONOS. ORNAMENTA. PRÆTORIA. DECREVIT. ET. SESTERTIUM. CENTIES. QUINQUAGIES. CUJUS. HONORE. CONTENTUS. FUIT.* Julius Capitolinus de Gordiani sepulchro sic loquitur in ejus vita: *Gordiano sepulchrum milites apud Circeum castrum fecerunt, in finibus Persidis, titulum hujusmodi addentes & Græcis & Latinis & Persicis, & Judaicis & Ægyptiacis literis, ut ab omnibus legeretur: DIVO. GORDIANO. VICTORI. PERSARUM. VICTORI. GOTHORUM. VICTORI. SARMATARUM. DEPULSORI. ROMANARUM. SEDITIONUM. VICTORI. GERMANORUM. SED. NON. VICTORI. PHILIPPORUM.* Pertinet huc insigne Elogium Claudiæ fœminæ, quod Epitaphio ejus inscriptum Romæ ad pontem Cestium extat, his versibus:

Hospes. quod. deico. paullum est. asta. ac. pellege.
Heic. est. sepulchrum. haut. pulchrum. pulcrai. fœminæ.

No-

Nomen. parentes. nominarunt. Claudiam.
Suom. mareitum. corde. dilexit. ſuo.
Gnatos. duos. creavit. horunc. alterum.
In terra, linquit. alium: ſub. terra. locat.
Sermone. lepido. tum. autem. inceſſu. commodo
Domum. ſervavit. Lanam fecit. Dixi. Abei.

Solemne quoque erat ſpatium vitæ eorum, qui tumulis condebantur, exiliter ad calculos revocare, & quot annos, menſes, & eò amplius quot dies ac horas vixiſſent, ſepulchro inſcribere, ut ex innumeris monumentorum Inſcriptionibus, quæ in omnium paſſim manibus verſantur, intelligimus. Annorum quidem meminit Seneca Epiſt. 78. *Nulla vita eſt non brevis. Nam ſi ad naturam reſpexeris, etiam Neſtoris & Statiliæ brevis eſt, quæ inſcribi monumento ſuo juſſit, ANNIS. SE. NONAGINTA. NOVEM. VIXISSE.* Et Xiphil. in Adriano de Simili præfecto prætorio, qui vacatione impetrata privatus ſeptem annos egit: Μόλις τε ἀφεθεὶς, ἐν ἀγρῷ ἡσυχος ἑπτὰ ἔτη τὰ λοιπὰ τοῦ βίου διήγαγε καὶ ἐπί γε τὸ μνῆμα αὐτοῦ τοῦτο ἐπίγραψεν, ὅτι ΣΙΜΙΛΙΣ. ΜΕΝ. ΕΝΤΑΥΘΑ. ΚΕΙΤΑΙ. ΒΙΟΥΣ. ΜΕΝ. ΕΤΗ. ΤΟΣΑ. ΖΗΣΑΣ ΔΕ ΕΤΗ. ἙΠΤΑ. h. e. Hic ſitus eſt Similis, qui vixit annos tot, bene autem vixit annos VII.

Præter annos autem Menſium adhuc fiebet mentio, ut in hac Inſcriptione urnæ argenteæ, in qua Æmilii Pauli Papiniani Jurisprudentis præclariſſimi cineres conditos fuiſſe multi dicunt. Ea eſt apud Hier. Magium lib. 2. Miſcell. cap. 2.

ÆMILIO. PAVLO. PAPINIANO. PRÆFECTO. PRÆTORIO. JVRISCONSVLTO. QVI. VIXIT. AN. XXXVI. DIES. X. MEN. III. PAPINIANVS. HOSTILIVS. EVGENIA. GRACILII. TVRBATO. ORDINE. IN. SENIO. HEV. PARENTES. FECERVNT.

Imò

Imò & Dierum, ut in Inſcriptione Neapolitana.

JUSTUS. CÆSARIS.
FECIT. SIBI. ET
LUCILIÆ. PRISCÆ
CONJUGI. KARISSIMÆ
QVÆ. VIX. AN. XX. M. VII. D. XV. &c.

Tale eſt illud Martialis lib. 5. Epigr. de Herotione.

Impletura fuit ſextæ modo frigora brumæ
Vixiſſet totidem ni minus illa dies.

Vult enim dicere Poëta, ipſam vixiſſe annos 5. menſes 11. & dies 25.

Sed & Horas etiam ſupputatas reperio, ut in hac Inſcript:

VALERIA. TROPHIMA. FILIO. DULCISSIMO. ET. PIENTISSIMO. ET. FRUGALISSIMO. VIXIT. ANNIS. XXIX. MENS. VIIII. DIEB. XVI. HORIS. VII.

Addebant etiam interdum Matrimonii tempus, ut teſtatur hæc inſcriptio, quæ Mutinæ legitur:

MEMORIÆ. CLA. FF. M.
L. PEDUCÆ. JULIANÆ
MORIB. NATAL. AC. PUD. PRISCIS.
INLUSTRIBUSQVE. FEMI. COMPARANDA
QVÆ. VIXIT. ANNOS. XIII. D. XLVII.
CUM. MARITO. FECIT. ME. V. D. XX.
L. NONIUS. VER.

Et Romæ in veteri tabella marmorea ad Aquam Virginem in horto familiæ Bubalorum: VEIANIUS. SUETENIANUS. LICINIÆ. DEMETRIANÆ. CONJUGI. KARISSIMÆ. CUM. QUA. FECIT. ANNOS. IX. M. VI. DIES. XXV.

Ubi

Ubi nota verbum *Facere* interdum pro *vivere* usurpari: quo sensu utitur Alfenus D. De statu liberis. L. 14. *Is servus fugerat, & annum in fuga fecerat.* Epitaphium Petronii Antigenidis:

Bis. qui nos. annos. mensesq; duos, duo soles
In superis feci, tenerè nutritus, amatus.

Seneca Epist. 67. *Quamvis autem paucissimos una fecerimus dies: tamen multi nobis sermones fuerunt.* Scholiastes Eurip. Hippolyto: ἔθος τοῖς ἐφ' αἵματι φεύγουσιν ἐνιαυτὸν ποιεῖν ἐκ τὸς τῆς πατρίδος.

Quod si matrimonium fuisset placidum & tranquillum, neque id silentio præteribant: quo pertinent crebræ istæ clausulæ: *sine querela, sine controversia, sine offensa, sine jurgio, sine discordia, sine macula*, & similes, quarum plenissimæ sunt omnes Inscriptiones. Plinius huc alludit lib. 8. Epist. 5. *Grave vulnus Macrinus noster accepit. Amisit uxorem singularis exempli etiam si olim fuisset. Vixit cum hac 39. annis, sine jurgio, sine offensa.*

Romæ ad montem Jordanum, pag. 664.

D. M.

D. JUNIO. PRIMOGENIO.
QVI. VIX. ANN. XXXV.
JUNIA. PALLAS. FECIT.
CONJUGI. KARISSIMO
ET. PIENTISSIMO
DE. SE. BENE. MERENTI
CUM. QVO. VIXIT. ANNOS.
XV. MENSES. VI.
DULCITER. SINE. QVERELA.

Veronæ

Veronæ ad D. Clementis.

D. M.

ATILIÆ. MAXIMIANÆ
ANIMÆ. INNOCENTISSIMÆ
CAONIUS. VITALIS
UXORI. INCOMPARABILI.
QVÆ. VIXIT. MECUM
SINE. ULLA. CONTROVERSIA
ANN. XVIII. M. II. D. VIIII.
QVÆ. TULIT. SECUM. ANN. XXXXVI.
QVÆ. DUXIT. SECUM.
GLORIAM. ET. HONO. ÆTERNUM.
MEUM. VALE. SoLATIUM.

Nec verò Univiræ castitatis ac pudicitiæ suæ argumentum silebant. Unde Propertius lib. 4. Eleg. ult.

Jungor Paule tuo sic discessura cubili,
In lapide hoc UNI NUPTA fuisse legar.

Martialis Epigr. 36. lib. 10. in Epitaphio nobilis matronæ:

Quinq; dedit pueros, totidem mihi Juno puellas
Clauserunt omnes lumina nostra manus.
Contigit & thalami mihi gloria rara, fuitq;
Una pudicitiæ mentula nota meæ.

Quo alludens Juvenalis Sat. 6. ait:

Sic crescit numerus, sic fiunt octo mariti
Quinq; per autumnos, titulo res digna mariti.

Huc pertinet elegans & digna lectu Inscriptio vetus inter Bajas & Anversam de L. Ascanii Elpicani conjuge; Liviæ Rufinæ nomen illi fuit, pars inscriptionis saltem adhibenda causa brevitatis:

Quæ adfecta cineribus conjugis adeo fuit, ut ad secundum nullo unquam tempore transire voluerit, quamvis diu super-

superviveret, & ætas posceret, & valida natura, virilem quem semper servavit animum, fidemque pudicitiæ quasi mutare compelleret. Et ne brevem domesticam pugnam credas post maritum. Vix. ann. L. M. IX. &c.

Nec omittendum, quod mortis etiam causa interdum monumentis adscribebatur. Unde Tibullus lib. 3. Eleg. 2.

Sed tristem mortis demonstret littera causam,
Atq; hæc in celebri carmina fronte notet:
Lygdamus hic situs est, dolor huic & cura Neæra
Conjugis ereptæ causa perire fuit.

Ovidius lib. 9. Metamorph.

Neve morare meo, subscribi causa, sepulchro.

Idem in Epist. Phyllidis ad Demophoontem:

Inscribere meo causa invidiosa sepulchro.

Et lib. 3. Fastor. tumulo Didùs carmen incisum fingens:

——tumuliq; in marmore carmen
Hoc breve quod moriens ipsa reliquit, erat.
Præbuit Æneas & causam mortis & ensem:
Ipsa sua Dido concidit usa manu.

Idem Ovidius de seipso tale Epitaphium monumento suo inscribi mandat lib. 3. Trist. Eleg. 3.

Quosq; legat versus oculo properante viator,
Grandibus in tumuli marmore cæde notis.
Hic ego qui jaceo tenerorum lusor amorum,
Ingenio pereo Naso poëta meo.

Sic Nursini etiam *Mutinensi acie interemptorum civium tumulo publicè exstructo adscripserant*, PRO LIBERTATE EOS PUBLICE OCCUBUISSE, ut ait Suetonius in Augusto. Quod Dio lib. 48. sic extulit: ὅτι ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγωνιζόμενοι ἐτελεύτησαν. Pertinet huic *illa infelicis Monumenti inscriptio*, TURBA. SE. MEDICORUM. PERISSE,

quæ

quæ extat apud Plinium lib. 29. Natur. hist. cap. 1. Cui geminum est δημῶδες illud, quod Adrianus Imp. moriens exclamasse dicitur: Πολλοὶ ἰατροὶ βασιλέα ἀπώλεσαν. Xiphilino in ejus vita.

Mitto quòd integra interdum Testamenta sepulchris suis inscribi voluerunt, ut in illo militari Galli Favonii, cujus supra meminimus: Item Legata sub Conditionibus, de quibus alibi.

Unum adhuc addo de Staberio quodam homine avarissimo, quem Horatius lib. 2. Satyr. 3. memorat tantoperè delectatum esse magnitudine pecuniæ, ut monumento suo hæredes inscribere jusserit, *Quantum quisque ex testamento suo cepisset*, eosque si in aliquo mentiti essent, centum paria gladiatorum populo exhibere, epulum etiam populo ad arbitrium Arii voracissimi hominis parare & frumentum infinitum dare damnaverit. Hoc enim secundum vetusti commentatoris interpretationem Horatius significat his versibus:

Hæredes Staber l summam incidere sepulchro.
Ni sic fecissent, gladiatorum dare centum
Damnati populo paria, atq; epulum arbitrio Arrii,
Frumentum, quantum metit Africa,

Et mox:

——Quid ergo
Sensit, cum summam patrimonii insculpere saxo
Hæredes voluit:

Sed hic Inscriptionum pausa esto, neque enim mihi manus ferrea est, quæ sit omnibus hisce lapidibus describendis: & hæc sufficiunt, credo, iis, qui non habent cor plumbeum.

CAPUT XXI.

De Sepulchrorum religione. Quo sensu Sepulchra sancta & sacra dicta fuerint. Religiosi loci requisita. Spatium sepulchri definitum. In Fronte pedes tot, in agr. ped. tot. *Sepulchri religio incipiebat à glebæ injectione. Ritus ter terram injiciendi fortuitò oblatis cadaveribus, apud Roman. & Græcos usurpatus.*

RELIGIO Sepulchrorum me jam vocat: de qua nunc dicam paucis, non neglecturus etiam τὰς παραφυάδας, quæ mihi hinc tanquam ex arbuscula quadam nascentur.

Locum sepulchri vel potius Sepulchra esse Religiosa Jurisconsulti tradidere, differentiis inter sacrum, sanctum & religiosum accuratè constitutis: de quibus videndus, ut alios mittam, Aldus Manutius in De Quæsitis per Epistolam. Veteribus tamen interdum & Sancta & Sacra sepulchra dicta esse reperio. Sanctitatem illis assignat Cicero libro 4. de Rep. apud Nonium: *Sic Pontificio jure sanctitudo sepulturæ.* Et Philip. 9. *Sepulchrorum sanctitas in ipso est, quod nulla vi moveri neque deleri potest, atque ut cætera extinguuntur, sic sepulchra fiunt sanctiora vetustate.* Sacra verò appellat Catullus:

Et Batti veteris sacrum sepulchrum.

Quintilianus declam. 10. de re eadem loquens: *Sacratos morte lapides, etiam cineres & ossa religiosè quiescentia fractâ sparsisset urnâ.* De his igitur quid censendum? An ignoratam harum vocum tantis viris differentiam? an verò subtilitatis plus habere hoc discrimen, quàm veritatis. Neutrum horum; omnem nobis scrupulum

eximet Festus, qui cum ex sententia Ælii Galli non esse eadem sacrum, sanctum, & religiosum dixisset, statim subjungit hæc verba: *Sed ita portione quadam & temporibus eadem videri posse, si quidam, quod sacrum est, idem lege aut instituto majorum sanctum esse putat, ut violari id sine pœna non possit: idem religiosum quoque esse; quoniam sit aliquid quod ibi homini facere non liceat; quod si faciat, adversus Deorum voluntatem videatur facere: similiter de muro & sepulchro deberi observari, ut eadem & sacra & sancta & religiosa fiant, sed quomodo, quod supra expositum est, cum de sacro diximus.* Hanc igitur ob causam Sepulchra & sacra & sancta interdum veteribus esse appellata censendum est, non quod revera sint, sed quod esse videantur, similitudine quadam religionis; sicuti homines quoque similitudine quadam sancti appellantur, non quia revera sint. Sed propriè loquendo Sepulchra Religiosa dicebantur. Festus ex eodem Gallo: *Religiosum sepulchrum ubi mortuus sepultus aut humatus sit.* Rectè: nam antequam corpus esset illatum, locus religiosus non erat: sed illatione tandem fiebat, eaque legitimâ. Nam, ut est in L. 11. C. De Relig. & sumpt. *Invito vel ignorante te ab alio illatum corpus in puram possessionem tuam vel lapidem, locum religiosum facere non potest. Sin autem voluntate tuâ mortuum aliquis in locum tuum intulerit, religiosus iste efficitur.* Atque hoc primò notandum in Sepulchrorum religione.

Secundò, si diversis in locis membra sepulta sint, quod fieri interdum hodieque solet, non statim omnia illa fiebant religiosa, sed id tantum, *ubi quod est principale, conditum est, id est, caput, cujus imago fit, inde cognoscimur,* ut loquitur Paulus L. 44. D. De Relig. & sumpt. ad quam legem vide Cujac. lib. 21. Observ. cap. 4.

Tertiò, ut locus fieret religiosus, corpus perpetuæ se-

ſepulturæ oportuit eſſe traditum. *Si quis enim eo animo corpus intulerit, quod cogitet inde alio poſtea transferre, magisque temporis gratia deponere, quàm quod ibi ſepeliret mortuum, & quaſi æterna ſede dare deſtinaverit, manebit locus profanus*, ut ait Paulus L. 14. De eodem.

Denique non tamen totus ille locus, qui ſepulturæ deſtinatus erat, religione tenebatur, *ſed quatenus corpus humatum eſt*, teſte Celſo in L. 2. D. eod. Atque ideo ne religio occuparet totum ſolum, in quo monumentum erat ædificatum, definiri plerumque ſolebat modus ſpatiumque loci religioſi, ut ſciretur, quid puri loci relinqueretur. Ejus rei ergo ſcribebant: IN. FRONTE. PEDES. TOT. IN. AGRUM. PEDES. TOT. Quâ formulâ nulla eſt in vetuſtis Inſcriptionibus frequentior. Eam expreſſit Horatius Satyr. 8. lib. 1. Sermon. his verſibus:

Pantolabo ſcurræ Nomentanoq; nepoti
Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum
Hic dabat.

Ubi vetus interpres, IN FRONTE explicat, *in latitudine*: IN AGRUM, *in longitudinem*.

Cæterùm illa Sepulchrorum vel Religio vel Sanctitas incipiebat ſtatim à glebæ injectione. Cicero lib. 2. Leg. *Nam priusquam in os injecta gleba eſt, locus ille, ubi crematum eſt corpus nihil habet religionis, injectâ glebâ mulis & humatum eſt & gleba vocatur, ac tum denique multa religioſa jura complectitur.* Vide Varronem lib. 4. de Ling. Latin. qui: *Humilior*, inquit, *mortuus vocabatur & familia ante jactam glebam, aut os ad luſtrandam familiam exceptum.* Poſt glebæ igitur injectionem tandem *Humatus* dicebatur, ac tum demum ſepulchrum fiebat religioſum. Qui ritus neſcio an fluxerit ab illo altero terram ter plena manu injiciendi fortuitò

oblatis cadaveribus, si quando ea legitimè sepelire non liceret. Græcis pariter ac Romanis eum usitatum reperio. Ælian.lib.5.Var.cap.18. Νόμος καὶ οὗτος Ἀττικὸς, ὃς ἂν ἀτάφῳ περιτύχῃ σώματι ἀνθρώπου, πάντως ἐπιβάλλειν αὐτῷ γῆν. Acron.in lib.1. Horat.od.28. *In sacris hoc genus sepulturæ tradebatur, ut etsi non obrueretur, manu plenâ ter jacta terra cadaveri pro sepulturâ esset.* Quintil. declam.5. *Ignotis cadaveribus humum congerimus, & insepultum quodlibet corpus nulla festinatio tam rapida transcurrit, ut non quantulocunque veneretur aggestu.* Et declam. 6. *Nobis* (rerum natura) *adversus exanimes genuit non solum miserationem, quæ cogitationi nostræ subit, sed etiam religionem. Inde ignotis quoque corporibus transeuntium viatorum collatitia sepultura, inde injecta ab alienis humus.* Alludit fortè huc Valer. Max.lib.5.c.3. *Post obitum nullam Atticæ regionis, quæ ossibus ejus injiceretur, invenit glebam.* Quod autem Romani *glebam injicere*, id eleganter Phocylides γαῖαν, Moschion κόνιν ἐπιμοιρᾶσθαι. dixerunt. Phocylidis versus hic est:

Γαῖαν ἐπιμοιρᾶσθαι ἀταρχεύτοις νεκύεσσι.

Moschionis verò Senarii in Physicis Stobæi hi:

——γαῖα δ' πρὶν ἄσπορος.

Ἤδη ζυγοκλοῖς βουσὶν ἠροτρεύετο.
Αὐτὴ δ' ἐπυργώσαντο. καὶ περισκεπεῖς
Ἔτευξαν οἴκους, καὶ τὸν ἠγειωμένον,
Εἰς ἥμερον δίαιταν ἤγαγον βίου
Κἀκ τοῦ δὲ τοὺς θανόντας ὥρισεν νόμος,
Τύμβοις καλύπτειν κἀπιμοιρᾶσθαι κόνιν
Νεκροῖς ἀθάπτοις, μηδ' ἐν ὀφθαλμοῖς ἐᾶν
Τῆς πρόσθε θοίνης μνημόνευμα δυσσεβές.

Quos versus clarissimus & doctissimus Dan. Heynsius in Notis ad Silium Italic. togâ donavit hoc modo:

——*terra seminis prius*

Igna-

Ignara bubus asperum trahentibus
Jugum patebat, turris alta, tectaq;
Hinc inde celsum prodidere verticem
Asperq; vitæ cultus in mores novos
Sese reduxit. Lex cadaverum strues
Terræ sacravit pulveremq; mortuo
Levem dedere, luce non functos suo
Tumulo negarunt, nec remansit ulla de hinc
Voracitatis indicina pristinæ.

Atque hunc pulverem interdum ab amicis prætereuntibus levi manu officii ergò infundi sibi postulabant. Suavissimus Nonnus:

——ἀλλὰ σὺ κούρη
Μοῦνον ἐμοὶ φθιμένῳ γλυκερὴν περίχευε κονίην
Χειρὶ τεῇ πυμάτην ὀλίγην χέειν, ὄφρα τις εἴπῃ.
Παρθένος ὡς ἐλέαιρε τὸν ἔκτανε.

Quod si quis hujusmodi cadaver aliquod insepultum in via sibi temerè fortuitoque ut fit, objectum prætergrederetur, & de glebæ aut pulveris injectione & quidem ter repetitâ gratiam ipsi facere negligeret, fraudem plusquam capitalem, ne piaculum dicam, sibi capitique suo accersere censebatur. Scholiastes Sophocl. in Antigona: ὁ γὰρ νεκρὸν ὁρῶντες ἄταφον, καὶ μὴ ἐπαμησάμενοι κόνιν, ἐναγεῖς εἶναι ἐδόκουν. Non obscurè id indicat Horatius lib. 1. Od. 28.

As tu nauta vagæ ne parce malignus arenæ
Ossibus & capiti inhumato
Particulam dare, sic quodcunq; minabitur Eurus
Fluctib. Hesperiis: Venusinæ
Plectantur silvæ te sospite: multaq; merces,
Unde potest, tibi defluat æquo
Ab Jove Neptunoq; sacri custode Tarenti.
Negligis immeritis nocituram

Post modo te natis fraudem committere? fors &
Debita jura vicesq; superbæ
Te maneant ipsum, precibus non linquar inultis
Teq; piacula nulla resolvent.
Quanquam festinas, non est mora longa, licebit
Injecto ter pulvere curras.

Sic etiam apud Dionys. Halicarnasseum metu piaculi populus Horatiam, quam frater interemerat, nec pater sepulchris majorum dignam censebat, terræ injectione sepelivit: lib. 3. Ἀλλὰ οἱ παριόντες αὐτὴν ἐρριμμένην ἐν ᾧ διεχρήσθη χωρίῳ, λίθους ἐπιφοροῦντες καὶ γῆν, ἐκήδευσαν ὡς πτῶμα ἔρημον κηδομένων. Hoc est, *Sed qui præteribant eam jacentem in eo ipso loco, ubi cæsa fuerat, congestis lapidibus & terrâ, ut cadaver destitutum cura domesticorum, sepeliverunt.*

Verumenim verò ejusmodi piaculum *porcâ præcidaneâ* poterant expiari teste Festo: at qui sepulchrorum religionem violasset, in eum etiam pœna gravis erat constituta; de quâ priusquam agamus, placet nonnulla de Sepulchro violato hic inserere, quamvis Jurisconsultorum propria illa materia, quos dicam statim mihi non scripturos confido, quod quædam interdum ex uberrimis illorum agris in nostra horrea convertero.

CAPUT XXII.

Sepulchrorum religio violata Monumenti Demolitione, Habitatione dolosa, Illatione illegitima & Alienatione. Sepulchra hostium non sunt religiosa. Libertis legata relicta ut circa monumentum Domini morarentur. Sepulchra pro latibulis usurpata. Meretrices in sepulchris steterunt. De itinere ad Sepulchrum.

Sepul-

SEpulchrorum religio, quæ in magno antiquis honore habita, variis modis violabatur: quorum alii ad monumentum, alii verò ad corpus ipsum pertinebant.

Monumentum violabatur potissimum demolitione, habitatione dolosa, illatione illegitimâ, & denique alienatione.

Demolitionem appello, si quis *de sepulchro abstulerit vel saxa, vel marmora, vel columnas aliamve quamcunque materiam fabricandi gratiâ*, ut est in L. 4. Cod. De Sepul. viol. sive de sepulchro *lapidem moverit, terram everterit, cespitem evellerit, ornamenta quædam tricliniis aut porticibus intulerit*, ut ait L. 5. Cod. eodem, sive *statuam è monumento evulserit*, ut loquitur Ulpianus Leg. 2. D. eodem. Eadem funere in Legibus Solonis, quarum meminit Cicero lib. 2. de leg. *De Sepulchris autem nihil est apud Solonem amplius, quàm ne quis ea deleat, nevè alienum inferat, pœnaque est, si quis bustum (nam id puto appellari τύμβον) aut monumentum, inquit, aut columnam violarit, dejecerit, fregerit.* Excipiuntur tamen hostium Sepulchra, de quibus Celsus L. 4. D. De sepul. viol. *Sepulchra hostium religiosa nobis non sunt: ideoque lapides inde sublatos in quemlibet usum convertere possumus: nec violati actio competit.* Nam aliàs, ut dictum, etiam ipsi lapides erant religiosi: In quam tamen superstitiosam veterum religionem lusisse mihi videtur Laterensis, qui Ciceronem dum Plancii in se merita verbis extolleret, *arcem facere ex cloaca lapidemque è sepulchro venerari pro Deo* dixerat, ut est in oratione Plancianâ.

Habitatione autem violabatur Sepulchrum si quis in eo *dolo malo habitaverit, ædificiumve aliud quam de sepulchri causâ factum sit, habuerit*, ut est in Edicto Prætoris apud Ulpian. L. 3. D. De sep. viol. Rectè autem addit Prætor: *Dolo malo.* Nam alioquin Testatores servis vel

 liber-

libertis interdum legata relinquebant ea conditione, ne à monumento suo recederent. Unde L. 71. §. D. De condic. & demonstr. *Titio centum relicta sunt ita, ut à monumento meo non recedat:* quam tamen conditionem non in ingenuis sed in libertis tantùm locum habere dicit, quod etiam patet ex L. 18. §. 4. D. De Aliment. legat. *Cibaria per fidei commissum dederat & ita adjecerat, Quos libertos meos, ubi corpus meum positum fuerit, ibi eos morari jubeo, ut per absentiam filiarum mearum ad Sarcophagum meum, memoriam meam quotannis celebrent.* Præterea etiam alios nonnunquam sepulchris pro latibulis, non autem dolo malo, usos legimus: Nam Democritum Philosophum sæpe solitudinis causa sepulchra frequentasse, in iisque noctes ac dies commoratum esse, præter Laërtium in ejus vita testatur etiam Lucianus in Philopseude, his verbis: Νὴ Δί᾽ ἦν δ᾽ ἐγὼ μάλα θαυμαστὸν ἄνδρα τὸν Ἀβδηρόθεν ἐκεῖνον Δημόκριτον, ὃς οὕτως ἄρα ἐπέπειστο μηδὲν οἷόν τε εἶναι συστῆναι τοιοῦτον, ὅς γε ἐπειδὴ καθείρξας ἑαυτὸν εἰς μνῆμα, ἔξω πυλῶν ἐνταῦθα διετέλει γράφων καὶ συντάττων καὶ νύκτωρ καὶ μεθ᾽ ἡμέραν. Et de Julio Sabino memoriæ prodidit Xiphilinus in Vespasiano, ipsum aliquot præliis superatum, rus abiisse & ibi se in subterraneum sepulchrum, quod prius ipsemet incenderat, abdidisse: in quo ipsos annos novem delituerit cum uxore, ex eaque duos filios procrearit, omnibus illum jam interiisse opinantibus. Verba Græca hæc sunt: Ἡττηθεὶς μάχαις τισὶν ἔφυγεν εἰς ἀγρόν τινα, κἀνταῦθα εἰς μνημεῖον ὑπόγειον, προκαταπρήσας αὐτό, κατέδυ. καὶ οἱ μὲν ᾤοντο καὶ ἐκεῖνον ἀπολωλέναι, ὁ δὲ ἐκρύφθη τε ἐν αὐτῷ ἐννέα ἔτη μετὰ τῆς γυναικός, καὶ παῖδας ἐξ αὐτῆς δύο ἄρρενας ἐκύησε. Sic Christianos interdum persecutionum temporibus in sepulchris delituisse, Chrysostomus Homil. 40. ad populum clarè indicat: *Hi quidem,* inquiens, *in monumentis & sepulchris, hi verò in desertis latitabant.*

Mu-

Mulieres teneræ & delicatæ continua fame detinebantur. Itaque considera, siqua tunc pretiosi sumptus, si qua delitiarum erat delectatio. Subiitne concupiscentia unquam mulierem in sepulchro latentem & expectantem ancillulam, ut veniat prandium afferens, & ne fortè deprehensa sit trepidantem & in timore tanquam in fornace jacentem? Atque hi quidem omnes absque dolo malo in sepulchris habitabant: ideoque Edictum Prætoris ad eos non pertinet; uti fortè nec ad scorta ac diobolares meretrices, quas frequenter in sepulchris stetisse, notat Martialis libro 1. Epigr. 35.

Abscondunt spurcas & monumenta lupas.

Et lib. 3. Epigram. 91. *bustuarias mæchas* vocat hujusmodi lupas inter busta ac monumenta penè in propatulo prostantes, uti rectè explicat Turnebus lib. 13. Advers. cap. 19.

Sed & *Illatione illegitima* sepulchrum poterat violari, videlicet, *si quis contra voluntatem testatoris in hæreditarium sepulchrum, quamvis hæres, inferat*, ut ex L. 3. D. De sepul. viol. quam totam supra adduximus, videre est. Item *si quis in alienum sepulchrum mortuum suum alienumve intulerit*, ut est in sententiis Pauli, quas ex vetustiss. libro Vesontione ad se perlato refert Cujac. lib. 21. obser. cap. 13. Quare etiam si quis in fundo empto, in quo sepulchrum sit, eo mortuum inferret, sepulchri violati reus erat. Nam etsi quidem nominatim nihil esset exceptum, tamen sepulchrum emptorem fundi non sequebatur, *si modo in id publicum iter transeat*, ex L. 54. D. De Action. Emp. & Venditi. Sed sæpius fundi venditor controversiæ cavendæ solebat excipere locum sepulchri ad hoc, *ut ipse posterique ejus illo inferrentur*, L. 10. D. de Relig. & sumpt. Atque hic non possum, quin etiam itineris ad sepulchrum meminerim. Nam loco

ſepulchri excepto, cenſebatur etiam hoc exceptum inter ementem & vendentem, *ut ei per fundum ſepulturæ cauſa ire liceret*, Leg. eadem. Quanquam non rarò legibus quoque prædiorum vendendorum ſoltum caveri, Pomponius ſcribit, *ut ad ſepulchra, quæ in fundis erant, jus eis, aditus, ambitus funeris faciundi cauſa eſſet*. L. 5. D. De ſepul. viol. Cujusmodi lex diſertis verbis legitur in antiqua Inſcript: *HVIC. MONVMENTO. ITVS. ADITVS. AMBITVS. DEBETVR. EX. SENTENTIA. EROTIS. AVG. L. JVDICIS. A. VIA. CAMPANA. PVBLICA. &c.* Fit etiam mentio itineris ſepulchro debiti. l. 4. Iter. D. Quemad. ſervit. amit. & l. 14. Servit. prædior. D. De Servitut. Hinc Cicero extremam egeſtatem, in quam filius Sex. Roſcii inciderat, indicare volens, ait: *cui de tanto patrimonio prædo iſte nefarius ne iter quidem ad ſepulchrum patrium reliquiſſet*. in orat. pro Sex. Roſc. Quod ſi quis ſepulchrum quidem habeat, iter ad ſepulchrum non habeat & à vicino ire prohibeatur, Antonini Impp. reſcripſere, *iter ad ſepulchrum peti precario & concedi ſolere, ut quoties non debetur, impetretur ab eo, qui fundum adjunctum habeat*, teſte Ulpian. l. 12. ſi quis ſepulchr. D. De Relig. & ſumpt. Et vide ibi plura. Quemadmodum autem itus, aditus, ambitus qui ſepulchro debetur, non utendo nequaquam amittitur, ut ex dicta l. 4. D. Quemadmod. ſervit. amit. videre eſt: ita etiam *longa poſſeſſione jus ſepulchri non tribui ei, cui jure non competit*, Ulpianus tradit L. 4. D. De mort. infer. Et hoc manavit ex 12. tab. quæ *forum, id eſt, veſtibulum ſepulchri buſtumvè uſu capi vetabant*, teſte Tullio 2. leg. Quæ verba mihi jam quaſi in manus dant quartam violati ſepulchri ſpeciem.

Alienationem. Nam ut Gordianus Imp. reſcripſit, *res religioni deſtinatas, quin imò jam religionis effectas,*

ſcien-

scientes qui contigerint, & emere & distrahere non dubitaverint, tametsi jure venditio non subsistat, læsæ tamen religionis inciderunt in crimen. Hinc venditionibus plerumque hæc lex addi solita: *Si quid sacri, vel religiosi, vel publici est, ejus nihil vanit*, ut docet leg. 22. & 72. D. De Contrah. empt. Et Senatusconsulto cautum erat, ut ait Ulpian. l. 12. D. De Relig. & sumpt. *ne usus sepulchrorum permutationibus pollueretur*, hoc est, *ne monumentum vaniret, neque obligaretur, distraheretur ne à quoquam*, ut loquitur l. 1. C. De sepul. viol. & L. 2. & 9. C. De Relig. & sumpt. Itemque *ne legarentur*, ut l. 14. C. De Legat. Quin imò interdum in ipsis monumentorum titulis Alienationem expressè prohibitam legimus, ut in particula hujus Lapidis: *HOC. AVTEM. MONVMENTVM. CVM. ÆDIFICIO. NEQVE. VENIET. NEQVE. DONABITVR. NEQVE. PIGNORI. OBLIGABITVR: SED. NEC. VLLO. MODO. ALIENABITVR. NE DE NOMINE. EXEAT. FAMILIÆ. SVÆ.*

CAPUT XXIII.

Sepulchrorum religio violata corporis monumento jam illati Contrectatione, Mutilatione, Spoliatione & Translatione. De duobus primis modis hîc actum. Incantores cadavera mortuorum amputare soliti. Τυμβάδες. *Itemque animas defunctorum ab inferis evocare.* Τοιχεία.

AC sepulchri quidem ædificium violabatur his modis: qui licet ipsum etiam corpus sepulchro jam illatum attingunt; huic tamen injuria potissimum fiebat, Contrectatione, Mutilatione, Spoliatione, Translatione.

De *Contrectatione* loquitur L.4.C.Sep.Viol jubens 10.pondo auri fiſco inferre eos, *qui corpora ſepulta aut reliquias contrectaverint.* Quare etiam in veteribus monumentis reficiendis diligens erat cautio adhibenda, ne corpora contingerentur. Marcianus diſertè. L.7.D.eod. *Corruptum & lapſum monumentum corporibus non contactis licet reficere.* Quod ſi nudâ cadaveris contrectatione ſepulchrorum religio violabatur, quid jam de

Mutilatione dicemus incantatoribus olim & Magis uſitata? Nam inter reliqua Magicæ diſciplinæ capita, etiam hoc erat, quod cadavera mortuorum amputare, & præſegminibus iſtis inimicos ſuos defigere ſolebant. Quintilianus declam.15. *Facinus quod dicitur inquietare ſuperos, ſidera diris agitare carminibus, tumulos, buſta ſcrutari & amputatis cadaveribus impias in ſcelus armare manus, fieri non poteſt, ut auctorem ſuum non ſtatim primo prodat aſpectu.* Apulejus lib.2.Miles. *Sed oppidò formido cæcas & inevitabiles latebras Magicæ diſciplinæ. Nam ne mortuorum quidem ſepulchra tuta dicuntur; ſed & buſtis & rogis reliquiæ quædam & cadaverum præſegmina ad exitiabiles viventium fortunas petuntur.* Et lib.3. in deſcriptione Magicæ officinæ: *Priuſquam apparatu ſolito inſtruxit feralem officinam, omne genus aromatis, & ignorabiliter laminis literatis, & infelicium manium durantibus calvis: defletorum, ſepultorum etiam cadaverum expoſitis multis admodum membris, hic nares & digiti, illic carnoſi clavi pendentium: alibi trucidatorum ſervatus cruor & extorta dentibus ferarum trunca calvaria.* Eundem Magorum ritum tangit Statius libro 4. Thebaid.

Noſtri Cura minor, ſi non attollere buſtis
Corpora, nec plenas antiquis oſſibus urnas

Ege-

Egerere & mixtos cœliq; Erebiq; sub unum
Funestare Deos libet, aut exanguia ferro
Ora sequi aut ægras functorum carpere fibras.

Hinc repertæ in Germanici domo hujusmodi reliquiæ suspicionem plebi prębuere illius è medio sublati per incantationes: ut annotat Tacitus lib.2. Annal. *Reperiebantur solo ac parietibus eruta humanorum corporum reliquiæ; carmina & devotiones & nomen Germanici plumbeis tabulis insculptum, seminusti cineres, ac tabe obliti, aliaque maleficia, quîs creditur animas numinibus infernis sacrari.* Nec neglexit Dio: ὀστᾶ γὰρ ἀνθρώπων ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐν ᾗ ᾤκει κατορωρυγμένα, καὶ ἐλασμοὶ μολίβδινοι ἀράς τινας μετὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἔχοντες εὑρέθη. Ex hac causa Hesych. veneficas hujusmodi τυμβάδας, hoc est, bustuarias vocari ait, quod in monumentis sæpe versarentur, & mortuorum cadavera mutilarent: Τυμβάδας ἔλεγον τὰς φαρμακίδας, ἀπὸ τοῦ περὶ τοὺς τύμβους διατρίβειν, καὶ τοὺς νεκροὺς ἀκρωτηριάζειν. Quæ postrema verba simul mihi in mentem revocant alium veterum ritum, quem homicidæ usurpabant, si quam cædem patrassent: nimirum vel aures, vel nasum, vel etiam corporis partem interfecto solebant abscindere, eamque sub axilla ferre, existimantes, mortuum ita lacerum reddi omnino invalidum ad sese ulciscendum, ut est apud Hesychium & Scholiastem Sophocl. Electrâ, & alios: qui tamen inter se dissentiunt. Sed de hoc ritu copiosè doctissimus Meursius in commentario ad σκοτεινὸν Poëtam. Nos ad Magos revertamur: quos præfectis & amputatis cadaverum membris vivos incantasse diximus.

Sed & ipsas defunctorum animas, ut quidem vulgo putabant, magno sacrificiorum apparatu, ac certis quibusdam ceremoniis solebant ab inferis ciere, & futura ab iis exquirere: cujus rei insigne exemplum ha-

habemus apud Lucanum lib. 6. de Erichthone Thessala, insigni venefica, quæ rogatu Cn. Pompeji militem recens occisum in vitam revocavit, ut eventum belli Pharsalici ex eo cognosceret. Lactantius hac de re eleganter lib. 7. de divino præm. cap. 13. *Falsa est ergo Democriti & Epicuri & Dicæarchi de animæ dissolutione sententia: quæ profectò non auderent de interitu animarum Mago aliquo præsente disserere, qui sciret certis carminibus ciere ab inferis animas & adesse & præbere se humanis oculis videndas, & loqui & futura prædicere.* Prudentius lib. 1. contra Symmachum, de Mercurio:

Murmure nam magico tenues excire figuras,
Atq; sepulchrales scitè incantare favillas,
Vita itidem spoliare alios, ars noxia novit.

Tibullus lib. 1. Eleg. 2.

Hæc cantu finditq; solum, Manesq; sepulchris
Elicit & tepido devocat ossa rogo.

Propertius lib. 4. Eleg. 1.

Umbra neq; hæc magicis mortua prodit aquis.

Sed omnium clarissimè disertissimeque Tertullianus lib. De Animâ: *Publica*, inquit, *jam literatura est, quæ animas etiam justa ætate sopitas, etiam proba morte disjunctas & prompta humatione dispunctas, evocaturam se ab inferorum incolatu pollicetur.* Videtur autem sanctissimus Afer Necromantiam voluisse intelligere, vel Goeticam, quam sic dictam ab ejulatibus sive τῶν γόων, quos ad sepulchra exercent, quibus illa cordi, Cedrenus tradit: Γοητεία, inquiens, καλεῖται ἀπὸ τῶν γόων καὶ θρήνων τῶν περὶ τοὺς τάφους τοῖς τὰ τοιαῦτα ἐπιτηδεύουσι γινομένων. Ad sepulchra igitur, [in quibus animas plerumque oberrare vulgo credebatur, teste Lactantio lib. 2. cap. 2. ut sexcentos alios prætercam] magica hæc sacrificia fiebant: Quæ etiam causa est, cur hoc hominum genus busta solitum fre-

frequentare : quod de Nasamonibus & Celtis memoriæ prodidit Tertullianus De Anima cap. 57. *Nasamones*, ait, *propria oracula apud parentum sepulchra mansitando captare, Heraclides scribit. Celtas apud virorum fortium busta eadem de causa abnoctare Nicander affirmat.* Et Erichthonis veneficæ domicilium in sepulchralibus fuisse monumentis, auctor Lucanus lib. 6.

Illi namq; nefas urbis submittere tecto,
Aut Laribus ferale caput; desertaq; busta
Incolit & tumulos expulsis occupat umbris.

Cæterùm quàm gravis in hujusmodi magos sepulchrorum violatores pœna fuerit statuta, videre est ex titulo Cod. De Maleficis & Mathemathicis. Quemadmodum etiam sub Constantio & Juliano Impp. *si qui per monumentum transisse vespere malevolorum argueretur indiciis, ut veneficus, sepulchrorumque horrores & errantium ibidem animarum ludibria colligens vana, pronunciatus reus capitis interibat*, teste Am. Marcellino lib. 19.

CAPUT XXIV.

De Spoliatione cadaveris. Pecunia aurumque cum mortuis conditum: cujus effossores Τυμβωρύχοι *dicebantur. Quæstio*, An Thesauros è monumentis auferre licitum, *discussa, Cadaverum spoliatores*, Sacrilegi, *ac* Fures *vocati.*

SEquitur jam *Spoliatio cadeveris*, quæ erat, si quis res cum mortuo conditas è monumento clam auferret. Non enim vim suam obtinuit Lex. 12. tab. quæ aurum addi mortuo vetabat. Extat illa apud Ciceron. lib. 2. Leg. *Qua in lege cum esset, Neive aurum addito: quam hu-*

humanè excipit altera lex : Ast quoi auro dentes vincti sient, im cum ollo sepelire urereve se fraude esto. Sensus est, non licere aurum cum quoquam mortalium condi, extra quam si quis dentes habeat auro vinctos, tum licere: puta, ne sit opus ut insitii isti dentes cadaveribus detrahantur eximanturve. Mos enim erat antiquitus, ut edentuli eburneos sibi dentes insererent, eosque auro vincirent ne possent excidere: Unde Lucianus alicubi; τέτταρας ἔτι λοιποὺς ὀδόντας ἐχούσης, χρυσίῳ τούτους ἐνδεδεμένους, h.e. *quæ quatuor modò reliquos dentes haberet, eosque auro vinctos.* Martialis lib. 1. Epigr. 73.

Sic dentata sibi videtur Ægle
Emptis ossibus Indicoq; cornu.

Et alibi sæpe ludit idem auctor in dentes hujusmodi exemptiles: ut lib. 5. Epigram. 44. de Thaide & Lecania. lib. 9. Epigr. 38. in Galliam. lib. 14. Epigram. 54. lib. 12. Epigr. 23. in Læliam. Sed ut dixi, quemadmodum pleraque alia, ita etiam hoc legis Decemviralis caput exolevit, ac sepulchris illatæ sunt non vestes solum aliaque ornamenta; sed & aurum pecuniaque pro cujuslibet ferè arbitrio ac voluntate. De vestibus quidem supra satis multa diximus:

Jam de pecuniis aureaque supellectile pauca: quam partim luxus, partim securitatis gratiâ in monumentis nonnunquam depositam, & cum ipsis mortuis tantum non sepultam ex variis autorum locis constat. Terentius in prologo Eunuchi:

——— unde esset thesaurus sibi,
Aut unde in patrium monumentum pervenerit.

Ex quo ritu est jocus Plautinus in Pseud. Act. 1. Sc. 4.

Ex hoc sepulchro vetere viginti minas
Effodiam ego hodie, quas dem herili filio.

Ac hujusmodi sepulchris inscribi solitum: I. M. I. ST.

A B S C, hoc est, *in memoria ista sunt bona abscondita.* Item: IN. HC. MM. S. P. SN. FN. hoc est, *in hoc monumento sunt pecuniæ sine fine*, ut interpretatur Petrus Diaconus in Notis. Et post illum Manutius. Quanquam malim credere notis istis aliud fuisse significatum, non hoc quod illi affirmant. Neque enim verò simile est veteres tanto animi stupore fuisse præditos, ut quas à furum injuria tutas opes studiosius condidissent, easdem indice titulo stolidè eorum cupiditati proderent. Non possum hic silentio præterire, quod Elias Vinetus in Epist. 11. Ausonii annotavit, anno à Christo nato CIↃ IↃ XLI. mense Januario Varsii, qui parvus vicus est ad octo millia passuum supra Engulismam in Aquitania II. repertam esse in monumento quodam arcam plumbeam, in qua corpus humanum sepultum fuerit, tectum quidem tenui pelliculâ araneæ instar, sed cum lucem accepisset, ea continuò evanuit, solis restantib. ossib. Cum verò ossa illa & quicquid pulveris in illa arca fuit, diligentius excuteretur, si quid fortè pretiosius lateret, repertum esse nihil, præterquam quâ parte pectoris humani cor locum habet, bracteam ex purissimo auro, quæ perquam tenuis, longior quàm latior & ab altera parte latior, semiducatum Gallicum pendens & non plus eo. Illa autem in teretem formam complicata erat, quæ ubi explicata fuit, in ea hæc impressa fuerunt, quæ scalpturam præ tenuitate ferre non potuerant:

A	E	H	I	O	Υ	Ω
Ω	Υ	O	I	H	E	A
E	H	I	O	Υ	Ω	A
Υ	O	I	H	E	A	Ω
H	I	O	Υ	Ω	A	E
O	I	H	E	A	Ω	Υ
I	O	Υ	Ω	A	E	H

Græcæ vocales sunt septem, totidem repetitæ versibus. In primo eundem ordinem servant, quem in suo Alphabeto retinent. In secundo inversus ordo est. In tertio secunda primi versus litera prima est, quam aliæ deinceps consequuntur. In quarto secundi secunda, prima. In quinto tertia primi versus prima est. In sexto tertia secundi versus prima est. In septimo denique versu primum occupat locum ea litera, quæ in primo & secundo versu quarta invenitur. In hoc ergo quadrato alia notet arcana & divinet Pythagoræus quispiam. Quod me attinet, eum ego hominem jucundo & eleganti ingenio fuisse arbitror: qui eos riserit, qui magnos thesauros secum condi volunt, & memoriam sui nominis immortalem putant se efficere, si epitaphiis & inscriptionibus variis sepulchra exornent: atque ideo bracteolam solam istam reliquerit, quæ si reperiretur, posteros exerceret, dum quærerent, quid sibi vellent istæ solæ vocales & tot modis replicatæ.

Defossam igitur cum mortuis pecuniam vestesque & alia hujus generis hinc liquet, quarum rerum cupiditate illecti qui sepulchra effodere & eas inde clam tollere non verebantur, τυμβωρύχοι dicti sunt. Hesychius: Τυμβωρύχος, λωποδύτης νεκρῶν. Synesius Epist. 143. ἡγοῦμαι δ' ἀσεβέστερον ἀποθανόντων λόγους κλέπτειν ἢ θοιμάτια, ὃ καλεῖται τυμβωρυχεῖν, Sextus Philosophus eum etiam in bonam partem accipi affirmat, lib. contra Mathematicos, cujus verba Latina adscribam, cum Græca non liceat: *Dicitur enim τυμβωρύχος & qui hoc facit adspoliandos mortuos & qui mortuis fodit sepulchra, sed prior quidem punitur, ut qui hoc agat malâ affectione: secundus verò etiam mercedem accipit suæ operæ & ministerii propter causam, quæ alteri causæ adversatur.* Hoc autem qui facerent, Sepulchri religionem violabant. Phædrus fab. 27.

Hu-

Humana effodiens ossa thesaurum Canis
Invenit, & violavit quia manes Deos,
Injecta est illi divitiarum cupiditas,
Pœnas ut sanctæ religioni penderet.

Et apud Quintilian. declam. 363. sepulchri violati reus, quod arma sustulisset, ita excipit: *Sed quid sustuli? aurum credo aut defossam pecuniam? & arma &c.* Hinc etiam Theodoricus Rex apud Cassiodorum lib. 4. Variar. Epist. 18. Annæ Comiti inquisitionem committit contra presbyterum, qui auro perscrutando cineres mortuorum effoderat. *Dudum*, inquit, *ad nos multorum suggestione pervenit, Laurentium presbyterum effossis cineribus funestas divitias inter hominum cadavera perscrutatum: concussionemque mortuis intulisse, quem oportet viventibus quietam prædicare. Non abstinuisse perhibetur tam crudeli contagio piis dicatas consecrationibus manus, aurum execrabili quæsisse fertur affectu, quem suam decuisset egentibus dare substantiam, vel sub æquitate collectam. Quod te diligenti examinatione præcipimus indagare.* Et jure Pontificio cautum est, non licere sepulchra Judæorum invadere vel corrumpere vel obtentu pecuniæ corpora humata effodere, cap. 9. *sicut.* De Judæ. & Sarac. Celebris hoc crimine olim Galatarum gens, de qua Plutarchus in Pyrrho: οἱ δὲ Γαλάται γένος ἀπληστότατον χρημάτων ὄντες, ἐπέθεντο τῶν βασιλέων αὐτόθι κεκηδευμένων τοὺς τάφους ὀρύττειν καὶ τὰ μὲν χρήματα διήρπασαν, τὰ δὲ ὀστᾶ πρὸς ὕβριν διέρριψαν. De Catone Uticense etiam nescio quis falsò scripsit, *cineres eum mortui Cæpionis cribrasse, aurum combustum quærentem*, teste eodem Plutarcho in vita Catonis.

Cæterùm si rem paulò diligentiùs ponderemus, patet pecunias in monumentis abstrusas erui ab iis quibus jus est, posse, nec sepulchri religionem ullo modo

violari, modò ne qua cineribus injuria fiat, aut ossa extrahantur. Rectè enim Marcianus L. Julia 4. D. Ad leg. Jul. pecul. *Non sit locus religiosus, ubi thesaurus invenitur, nam etsi in monumento inventus fuerit, non quasi religiosus tollitur. Quod enim sepelire quis prohibetur, id religiosum facere non potest. At pecunia sepeliri non potest; ut & mandatis Principum cavetur.* Et quod hic de pecunia dicitur, etiam de vestibus intelligi debet, præeuntibus nobis eodem Marciano. lib. 113. Servo D. De Leg. 1. *Ineptas voluntates defunctorum circa sepulturam (veluti vestes aut si qua alia supervacua ut in funus impendantur) non valere, Papinianus lib. 3. Responsorum scribit.* Et Ulpiano lib. 14. D. De Relig. & sumpt. *Non autem oportet ornamenta cum corporibus condi nec quid aliud hujusmodi, quod homines simpliciores faciunt.* Et sic Hircanus è Davidis sepulchro tria millia talentorum abstulit: unde Egesippus libr. 1. de Excid. urbis Hierosolym. cap. 1. *Repulit Hircanus auro, quem ferro nequibat, reseratoque ut Josephus autor est, Davidis sepulchro, tria millia auri talenta eruit.* Locus autem Josephi est lib. 13. Antiq. Judaic. cap. 15. Sed audiamus causas à Theodorico Rege apud Cassiodorum libr. 4. Var. Ep. 34. quâ Dudæ Sajoni jus concedit investigandi thesauros, qui in sepulchris reperiri possent; locus est elegantissimus, & dignus ut hic exscribatur. *Prudentiæ mos est, in humanos usus terris abolita talenta revocare, commerciumque viventium non dicere mortuorum: quia & nobis infossa pereunt & illis in nulla parte profuturæ linquuntur. Metallorum quippe ambitus solatia sunt hominum. Nam divitiis auri vena similis est reliquæ terræ, si jaceat: usu crescit ad pretium: quando & apud vivos sepulta sunt, quæ tenacium manibus includuntur. Atque ideo moderata jussione decernimus, ut ad illum locum, in quo la-*

tere plurima suggeruntur, sub publica testificatione convenias: & si aurum, ut dicitur, vel argentum fuerit tua indagatione detectum, compendio publico fideliter vindicabis: ita tamen ut abstineatis à cineribus mortuorum. Ædificia tegant cineres, columnæ vel marmora ornent sepulchra, talenta non teneant, qui vivendi commercia reliquerunt. Aurum enim sepulchris justè detrahitur, ubi dominus non habetur: imò culpæ genus est, inutiliter abditis relinquere mortuorum, unde se vita potest sustentare viventium. Non est enim cupiditas eripere, quæ nullus se dominus ingemiscat amisisse. Thesauros igitur in sepulchris abditos impunè posse erui, hinc videre est. Sed addidi, *ab iis, qui eruendi jus habebant.* Nam absque hoc qui pecuniam è monumento auferret, Sacrilegus audiebat. Vetus Poëta;

Plutoni sacrum munus ne attingite fures.

Et alibi; *Abite hinc pessimi fures.*

Et in Cod. Theod. lib. 5. *Proximum sacrilegio crimen* dicitur. Appellabantur etiam *Fures*, qui sepulchra spoliarent. In veteri Monument.

Res ea sacra, miser, noli mea tangere fata,
Sacrilegæ bustis abstinuêre manus.

CAPUT XXV.

De Translatione mortuorum: quæ duplex, Licita & illicitâ: hâc Sepulchrorum religio violabatur, illa verò minimè. De sepulchris cognoscebant Magistratus loci, Princeps, Collegium Pontificum, Tribunus pleb. Comes privatarum. In patria sepeliri velle, omnibus innatum. Corpora quæ transferuntur in urbem ferri nefas. Immunia etiam sunt à vectigalibus. Proverbium κἀν ἀπὸ νεκρῦ φέρε.

RESTAT ut jam de *Translatione* mortuorum agamus: quâ ipsâ quoque religionem ſepulchrorum nonnunquam violari diximus. Græci ἀνακομιδὴν vocant. Scholiaſt. Æſchyli in ſeptem ad The. Ἀνακομιδὴ, inquit, ἡ ἐκ τάφου εἰς τάφον μετάθεσις. Erat duplex: Licita & illicita. Hæc, ſi corpus perpetuæ ſepulturæ eſſet traditum: Illa, ſi ad tempus alicui loco commendatum.

Perpetuæ ſepulturæ tradita vel corpora vel reliquiæ alio transferri non poterant ſine ſepulchri violatione. Marcianus L.39. D. De Relig. *Divi fratres edicto admonuerunt, ne justæ ſepulturæ traditum, id eſt, terrâ conditum corpus inquietetur; videtur autem terra conditum, & ſi in arcula conditum hoc animo ſit, ut non alibi transferatur.* Epitaph. An. Creſtinæ: NE. QUIS. NOS. INQUIETET. EX. ARCA. NOSTRA. NEQUE. AB. ANTE. ALIAM. PONAT. AUT. COMMUTET. Hinc etiam nonnullis monumentis inſcripta legimus hæc verba: PERPETUÆ SECURITATI, ut videre eſt in Inſcriptionibus Auguſtanis, quas Ampliſſ. Marcus Welſerus, Germaniæ noſtræ ornamentum, edidit. Paulus Juriſconſultus *æternam ſedem* vocat hujuſmodi ſepulchra, L.4. D. De Religioſ. Et in quibuſdam vetuſtis lapidibus DOMUS ÆTERNA dicitur, ut annotavit Clariſſimus Vir Radulphus Fornerius Gul. F. Anteceſſor Aurelianenſis, amicus noſter ſingularis, libr. 3. Rer. Quotid. cap. 4. Hujuſmodi ſepulturæ igitur traditum corpus, ut dixi, transferre aliò non licebat, niſi ſi juſta cauſa intervenirer, ut erat *incurſus fluminis*, vel *metus ruinæ* L. 1. C. De Religioſ. & Paulus lib. 1. ſentent. apud Cujac. lib. 21. Obſervat. cap. 13. Et tum translatio ſolebat impetrari ab iis, quorum hac de re erat cognitio: puta A magiſtratu loci d. L. 1. C. De Relig. *exiſtimatione rectoris provinciæ transferre eas in alium locum poteris.* vel A prin-

principe, L.2. D. De cadav. punit. *Nec licet eum inde transferre alicubi & sepelire inconsulto principe.* Et L. 14. C. De Religios. *Nemo humanum corpus ad alium locum sine Augusti affatibus transferat.* vel A. Pontifice: Vetus Inscriptio: RELIQUIÆ. TRAJECTÆ. EJUS. III. NONAS. FEBR. EX PERMISSU. COLLEGII. PONTIFICUM. FACTO. PIACULO. Plinius lib. 10. Epistol. 73. Et sanè aliàs, quæ ad sepulchrorum jura pertinebant, de iis Pontificum erat cognitio, unde Cicero 2. Leg. *Sic decretum à Pontificum collegio, non esse jus in loco publico fieri sepulchrum*; videndus & Dio lib. 48. de Oppii reliquiis. Postquam verò Augustus Cæsar pontificatum maximum Imperio junxit, ejusque exemplum reliqui Imperatores secuti sunt, pontificalis hæc cognitio quoque ad Principes, qui sub Imperatoris nomine rei Romanæ præfuerunt, simul transiit: unde non semel etiam à Jurisconsultis hæc duo conjunguntur; ut lege 8. ossa. D. De Relig. & Sumpt. ad L. v. Hæreditas. D. De petit. hæredit. Invenio tamen interdum in ea re Tribuni pleb. auctoritatem interpositam, ut testatur vetus hæc Inscriptio:

EUSCHEMUS. CONSOBRINÆ. SAMARIÆ. ATETHUSA. IISDEM. CORPORIBUS. TRALATIS. PERM. TRIB. PLEB. Item alia: RELIQUIÆ. TRANSLAT. PERMISSU. TRIB. PL. Sed & Comitibus privatarum incubuisse hanc curam, ne sepulchra violarentur, discimus ex Cassiodoro, qui lib. 6. Var. Epist. 8. sic scribit: *Defunctorum quin etiam sacram quietem æquabilia jura tuæ conscientiæ commiserunt: ne quis vestita marmoribus sepulchra nudaret: ne quis columnarum decorem irreligiosa temeritate præsumeret: ne quis cineres alienos aut longinquitate temporis aut voraci flamma consumptos, scelerata perscrutatione detegeret: ne corpus quod semel reliquerat molestias mundanas,*

humanas iterum pateretur insidias. Nam etsi cadavera furta non sentiunt, ab omni pietate alienus esse dignoscitur, qui aliquid mortuis abrogasse monstratur. Vide quæ tibi commissa sunt, castitas viventium, & securitas mortuorum.

Quod verò corpora jam attinet ad tempus alicui loco commendata, ea liberè transferre erat licitum. Ulpianus ad edictum l. 3. D. De sep. viol. *Non perpetuæ sepulturæ tradita corpora posse transferri, edicto Divi Severi continetur.* Dioclet. & Max. Impp. L. 10. C. de Relig. *Si nec dum perpetuæ sepulturæ corpus traditum est, translationem ejus facere non prohiberis.* Non tamen hoc sine permissu eorum, quibus permittendi jus erat, fieri licuisse, ut credam, pervincit me libellus, qui super hac re Severo principi oblatus est, his verbis: *Cum ante hos dies conjugem & filium amiserim, & pressus necessitate corpora eorum fictili sarcophago commendaverim, donicum is locus, quem emeram, ædificaretur, via Flaminia inter miliare secundum & tertium, euntibus ab urbe parte lævâ, custodia monumenti Flavii, tumulus ante solum Cœlii Orcilii: rogo Domine, permittas mihi in eodem loco in marmoreo sarcophago, quem mihi modo comparavi, ea corpora colligere, ut quando & ego esse desiero, pariter cum his ponar.*

Decretum.

Sepulchrum fieri placet. Jubentius Celsus Promagister suscripsi 3. Nonas Novembris Antio Pollione & Opinio Coss. ordinariis Severo & Sabino Coss.

Ad hanc Licitam Translationem pertinet & illa, quâ defunctus reliquiæve ejus ex peregrinâ terrâ, ubi extremum vitæ diem clauserat, in patrium monumentum vel locum, quem vivus sibi destinaverat, solebant portari. Erat enim hoc, quod hodieque est, plerisque omnibus innatum, ut ingentis suæ sepulchro condi optarint. L. Alumnæ D. De Alimentis leg. *Ab hæredibus petierat,*

rat, ut si in provincia discessisset, sexaginta Lucio Titio darentur, ut is corpus ejus curaret in patriam reportari; & quæ sequuntur. Etenim infelicitatis loco habitum, sicut externâ in regione mortuo patrii sepulchri carendum esset. unde Catullus:

Quem nunc tam longè non inter nota sepulchra,
Nec prope cognatos compositum cineres,
Sed Troja obscœna, Troja infelice sepultum
Detinet à nostro terra aliena solo.

Quin imò pœna fuit apud Abderitas, decoctores in patria non sepelire. Laërtius de Democrito lib. 9. Νόμου δὲ ὄντος τὸν ἀναλώσαντα τὴν πατρῴαν οὐσίαν μὴ ἀξιοῦσθαι ταφῆς ἐν τῇ πατρίδι. Dicti sunt autem à Græcis Ἀπόταφοι, quibus patrio sepulchro condi non potuit contingere. Harpocration: Ἀπόταφος ἀντὶ τοῦ ἀπεστερημένος τῶν προγονικῶν τάφων. Ne quis autem hunc erga patriam, vel avita monumenta effectum miretur & tantùm non culpet in Ethnicis, etiam priscus ille Josephus ossa sua ex Ægypto in Syriam asportari jussit, ubi patrem antea sepeliverat, ut testatur historia sacra. Sed & cives propinquos suorum civium & propinquorum peregrè mortuorum ossa ac cineres magno desiderio repetisse legimus. Quod de Poëta Euripide Atheniense apud Macedones mortuo, factum legitur: quanquam nihil hic impetrare potuerunt Athenienses. Sic Æmilii Arborii Rhetoris Constantinopoli mortui corpus Imperator Burdegalam transferendum curavit: unde Ausonius:

Illic dives opum, doctoq; ibi Cæsare honorus
Occumbis, patribus Magna superstitibus.
In patriam sed te sedem ac monumenta tuorum,
Principis Augusti restituit pietas.

Et de Sedato Rhetore idem Ausonius:

Quamvis externa tamen à regione reducit

Te patria & civem morte obitâ repetit.

Ado Viennensis quoque autor est Lugdunenses pio amore sollicitos ossa Justi Episcopi sui usque Ægypto ad urbem suam reportasse, in Chronico sub Actis Anni 379.

Sed quia de reliquiis ex loco peregrino in patriam portatis supra etiam cap. 7. satis copiosè egimus: jam cæteras Translationis ceremonias exequemur. Impetrata igitur Translatione, si quidem antea transferre non licuerat, priusquam corpus loco moveretur, sacrificia solemnia reddenda fuisse, tradit Paul. Jurisconsultus 1. sentent. apud Cujac. lib. 21. Observ. cap. 13. Deinde etiam edicto D. Severi mandatum erat, *ne corpora detinerentur aut vexarentur aut prohiberentur per territoria oppidorum transferri.* Lib. 3. D. de sep. viol. Per territoria dicit: non enim in urbes ferri licuisse ex Sozomeno discimus, qui Amelii reliquias, cum Antiochiam deportarentur, per totam viam jussu Principis intra mœnia civitatum receptas fuisse contra mores Roman. disertè scribit libr. 7. cap. 10. Λέγεται δὲ διὰ πάσης τῆς λεωφόρου κατὰ βασιλέως πρόσταγμα ἐντὸς τειχῶν εἰς τὰς πόλεις εἰσδεχθῆναι παρὰ τὸ νενομισμένον Ῥωμαίοις. Quo loci quod ultima hæc verba *more Romano* interpretatur Onuphrius l. de Cœmiteriis c. 15. insignem esse magni viri oscitantiam, norunt qui Græcas literas norunt. Atque hinc intelligimus, non vulgare genus honoris fuisse, qui delatus Augusto, cujus *corpus Decuriones municipiorum & coloniarum à Nola Bovillas usque deportarunt noctibus propter anni tempus, cum interdiu in basilica cujusque oppidi, vel in ædium sacrarum maximâ reponeretur*, teste Sueton. in ejus vita.

Quod si verò defuncti corpus in itinere per ipsos vicos vel oppida transvectum fuerit, *nullam tamen pœnam me-*

meruisse eos, qui hoc fecerint, Divus Marc. Imp. rescripsit, *quamvis talia fieri sine permissu eorum, quibus permittendi jus est, non debeant*, ut ait L. 3. D. de sep. viol.

Sed & à vectigalibus immunia erant corpora, quæ aliò transferebantur, ut patet ex Græca constitutione, quam Cujac. lib. 11. Observ. cap. 21. edidit ex lib. 59. βασιλικῶν his verbis: ἐν οὐδενὶ τόπῳ οὐδὲν τέλος παρ' οὐδενὸς προσώπου ὑπὲρ τῶν διακομιζομένων σωμάτων παρέχεται. *In nullo quopiam loco vectigal ab aliqua persona pro corporibus ex uno in alium locum translatis præstetur.* Fuisse tamen, qui à mortuis tributum exigerent, proverbium indicat κἂν ἀπὸ νεκροῦ φέρῃ, quod est apud Arist. lib. 2. Rhetor. Quanquam & de iis intelligi proverbium potest, qui mortuos venderent, quod Achillem fecisse notat Virgil. lib. 1. Æneid.

Exanimumq; auro corpus vendabat Achilles.

Qui etiam hac de causa νεκροπέρνας à Lycophrone appellatur, h. e. *mortuorum venditor.* Allusit huc Lactantius lib. 3. *Scilicet aurum pendere debet pro mortuo Hectore.* Vide Homer. Iliad. ω. ut alios mittam. Cicero quoque Verri hoc crimen objicit Actione 7. quòd, cum multos in Sicilia occidisset, cadavera non nisi accepto pretio, patribus & cognatis ad sepulturam redderet. Simile quid de Commodo Antonini F. narrat Lampridius: *Multi sub eo & alienam pœnam & suam salutem pecunia redemerunt. Vendidit etiam suppliciorum diversitates & sepulturas & imminutiones malorum & alios pro aliis occidit.* Videndus de hoc proverbio Autor adagiorum, qui multis super eo declamat.

Caput XXVI.

Pœna violati Sepulchri Mors, Exilium, Pecunia, Manus amputatio. Temperata ea juxta magnitudinem facti & rationem Personarum. Sepulchrorum violatores divinitus puniti.

QUot modis potissimum Sepulchra violarentur, ex dictis constat, jam pœnam quoque hujus delicti considerabimus. At de Actionibus quidem in Sepulchri violatores Jurisconsulti videantur: nobis scire sat est, agere licuisse in eos, qui violati Sepulchri crimen admisissent. Seneca lib. 4. Controv. 4. *Sepulchri violati sit actio.*

Inter genera verò pœnarum, quibus Sepulchri violatores coerciti, præcipua hæc erant: Mors, Relegatio, Damnatio ad metallum, Deportatio, Pecunia, Manus amputatio. Sed ut in plerisque omnibus animadversionibus, ita hic quoque & facti & personarum habitam rationem reperio.

Nam ut à Clericis ordiar, hos perpetua deportatione punitos discimus ex Novella Valentiniani, quæ extat in Cod. Theodos. tit. 5. de Sepulchris: *Clericos verò, quos tam diri operis constiterit autores, dignos credimus majore supplicio. Vehementius enim coercendus est, quem peccasse miseris scelus omne gravius facit claritudo personæ. Intolerandum, nimis execrabile, non ferendum, induere nomen & titulum sanctitatis & abundare criminibus. Quisquis igitur ex hoc numero sepulchrorum violator extiterit, illico Clerici nomen amittat, & sic stylo proscriptionis addictus, perpetua deportatione plectatur.* Quanquam mitiùs cum illis agit Concilium Toletanum 4. Can. 45.

Si

Si quis clericus in demoliendis ſepulchris fuerit deprehenſus, quia facinus hoc pro ſacrilegio legibus publicis ſanguine vindicantur, oportet Canonibus in tali ſcelere proditum à clericatus ordine ſubmoveri & pœnitentiæ triennio deputari.

Servi autem & tenuioris fortunæ homines puniebantur relegatione vel damnatione ad metallum, ſi tantum demoliti fuerint ſepulchra, ex L. Conſtantii C. De ſepul.viol. *Si ſervus in demoliendis ſepulchris fuerit deprehenſus, ſi id ſine domini ſcientia faciat, metallo addicatur: ſin verò domini auctoritate vel juſſione urgetur, relegatione plectatur.* Si verò etiam ſepulchra effoderint & extraxerint ipſa corpora, afficiebantur morte. Paulus L.11. D. de ſepul.viol. *Rei ſepulchrorum violatorum, ſi corpora ipſa extraxerint vel oſſa eruerint, humilioris quidem fortunæ ſummo ſupplicio afficiuntur.* Et novella Valentiniani in C. Theod.d.loco: *Quisquis igitur ſepulchra profundæ violator quietis & lucis hoſtis effoderit, quisquis ex his qualibet aut marmora aut ſaxa ſuſtulerit, pœnæ mox habeatur obnoxius. Servos colonosq; in hoc facinore deprehenſos duci protinus ad tormenta convenit: ſi de ſua tantum fuerint temeritate confeſſi, ſolvant commiſſa ſanguine ſuo, ſi dominos inter ſupplicia nullo interrogante innexuerint, pariter puniantur. Ingenui quoque, quos ſimilis præſumptio reos fecerit, ſi fortaſſe plebeii & nullarum fuerint facultatum, pœnas morte perſolvant.*

Honeſtiores jam quod attinet, etiam illi, ut puto, mulctabantur morte, ſi armatâ manu ſepulchra ſpoliaſſent, latronum more, ex reſcripto D. Severi; ut ait Ulp. L.3.§.7.D.eodem. Si abſque armis, vel pœna metalli, ut eſt in Lege eadem: vel Exilio, ut L.11.D.eodem: vel Pecuniâ. Nam etſi quidem Macer JCtus generatim affirmat, *de ſepulchro violato actionem quoque pecuniariam dari.*

dari. Leg.9.D.eodem, ad ditiores tamen id restringendum est verosimile. In pecuniaria verò pœnâ mirè variatum. Ulpianus L.3. §.8. eam statuendam ait *ex injuria, quæ facta est: item ex lucro ejus qui violavit: vel ex damno quod contigit; vel ex temeritate ejus qui fecit*, h. e. ex eo quod æquum judici videbitur, dum tamen non minoris reum condemnet judex; quam in aureos centum sepulchro violato, vel ducentos; sepulchro inhabitato aut inædificato: quæ pœna Edicto Prætoris fuit definita, dicta Leg. 3. Constantius autem Imp. sepulchri violatorem 20. *pondo auri fisco inferre* jubet, ut rectè ex Basilicis legendum putat Cujacius: quam ipsam etiam pœnam statuit in *locorum judices, si hoc vindicare neglexerint*, ut est in Leg.2.& 4. Cod. De sepul.viol. Idem Imperator etiam sancivit, *ut illa, sive domus aut ædificium quodcunq; esset, fisci juribus vindicaretur*, in qua domo aliquid reperiretur, quod de sepulchro esset detractum ut est in Leg.2.Cod.eodem.

Quid? quod etiam in titulis monumentorum non rarò certam pecuniæ summam pœnæ nomine jubebantur vel arcæ Pontificum vel ærario populi Rom. persolvere, qui quacunque alienatione sepulchrum contra testatoris voluntatem alienassent, ut ex nonnullis Inscriptionibus videre est, quarum una hæc est: AUR.MAXIMIANUS. AUR. OLYMPIADI FIL. DULCISSIMÆ. QUÆ. VIX. AN. XXII. M. X. D. XXVI. ET. PUBLICIÆ. CARPODORÆ. EJUS. ET. LIB. LIBERTABUSQVE. SUIS. POSTERISQVE. EORUM. F. SI. QVIS. HOC. SEPULCRUM VEL MONUMEN. CUM. ÆDIFICIO. UNIVERSO. POST. OBITUM MEUM. VENDERE. VEL. DONARE. VOLUERIT. VEL. CORPUS ALIENUM INVEHERE VELIT. DABIT. POENÆ. NOMINE. AR-

ARCÆ. PONTIFICIUM. HS. C. ET. IS. CUI. DONATUM. VEL. VENDITUM FUERIT. EADEM. POENA. TENEBITUR.

Item alia: CN. TREMELIUS. TROPHIMUS. FECIT. SIBI. ET. FLAVIÆ. PROBÆ CONJUGI. CUM. QUA. VIXIT. ANNIS * LIBERTIS. LIBERTABUSQVE. POSTERISQVE. EORUM. SI. QVIS. AUTEM. HOC. VENDERE. VOLUERIT. ARKÆ. PONTIFICUM X. MILLIA. NUMUM. INFERET. VEL. SI. QVIS. ALIENUM. CORPUS. SIC. INTULERIT. POENAM. SUPRA. SCRIPTAMQVE. Item alia: CONJUGI. CARISSIMÆ. ET. SIBI. ET. C. MARCIO. VICTORI. ET. LIBERTIS. LIBERTABUSQVE. SUIS POSTERISQVE. EORUM. NE. NOMINE. MEO. EXEAT. QVOD. SI. QVIS. ID. MONUMENTUM PARTEMVE. EJUS. VENDERE. DONATIONIS. CAUSA. CUI. MANCIPARE. VOLUERIT. ALIOVE. QUO. NOMINE. EJUS. MONUMENTI. PARTEM ALIENARE. TEMPTAVERIT. DARE. DAMNAS. ESTO ÆRARIO. POPULI. RO. HS. XV. M. N. ET. COLLEGIO. PONTIFICUM. HS. XV. MN. Et hoc amplius bona quoque eorum, qui alienassent, Reipubl. addici solita reperio, ut in hac Inscript. Brundusina. M. LOLLIUS. ARPHOCRAS. V. F. S. ET. PÆLINÆ. UXORI. V. ET. LIB. LIBERTAB. POST. Q. EORUM. M. S. S. E. H. N. S. NEQUE. ULLI. LIQUEBIT. LOCATIONIS. CAUSA. IN. ANNIS. CENTUM. QUANDOQVE. TRANSVENDERE. QVOD SI. QVI. ADVERSUS. ID. FECERINT. EORUM. BONA. PERTINERE. DEBEBUNT. AD. REMPUBLICAM. BRUNDISINORUM.

Non opinor ἀπροσδιόνυσον fuerit huc adscribere vetustam illam formulam sententiæ Judiciariæ, quâ Alfenus Senecio Subpræfectus classis primæ Misenatium ad tutelam inferi maris ab Augusto constitutæ, hæredes Patulcii Diocletis, qui dirutis sepulchris locum religiosum Ætio Abascantio tanquam purum vendiderant, propter neglectam religionem mulctat pretio & usuris centesimis duplicibus cum anatocismo; ut ex ea pecunia pauperes milites classis primæ Misenatium non collato ære ægroti curentur: locum verò ipsum Rufino militi emptoris hæredi aufert & publicum facit in usum sepeliendorum militum ejusdem classis. Sed placet sententiam ipsam integram proponere, ut est in tabella marmorea, quæ Neapoli visitur in ædibus Hadriani Gulielmi:

In. His. Ædificiis. Et Locis.

Puris. Adjacentibus. Ædificiis. Sive. Is. Locus.

Ager. Est

Æli. Rufini Militis.

Cujus. Se. Possessorem. Esse. Ex. Causa. Emptionis. P. Æli. Abascanti. Patris. Sui Alfenio. Senecioni. Subpræf. Class. Pr. Mis. Probavit. Et. Meruit. Sententiam. Quam Jussu. Ejusdem. Senecionis. Subpræf. Huic. Titulo. Proscripsit.

Seneccio C. C. C. dixit

Necessariam. Fuisse. Inspectionem. Ædificiorum. Et Loci De. Quibus. Apud Me. Actum. Est. Reipsa. Manifestatur. Cum Igitur Ædificia. Solo. Puro. Posita. Deprehenderim. Neque ullo Sepulcro. Superposita. Vel. Conjuncta. Apparet. Venditionem. Eorum. Jure. Factam. Ideoq; Ad. Ælium Rufinum. Militem. Ex. Causa. Emptionis. Pertinere. Videtur. Loci. Vero. Sive Agri Quem Adjacentem Ædificiis Ælius Abas cantus. Pater. Rufini. Ab. Heredibus. Patulci. Diocletis. Æque. Mercatus Est. Quum. Habeat. Plurima. Et Dispersis. Locis. Sepulchr. Jus. Per.

Ven-

Venditionem Transferri. Ad. Emptorem. Non. Potuisse. Et Cum. Pater. Rufini. Et Postea. Rufinus. Quamquam. Non. Jure. Facta. Emptione. Semper. In Possessionem. Fuerint. Nullo. Iure. Eum. Locum. Vindicare. Sibi. Patulcij. Possunt. Planè. Cum. In. Re. Præsenti. Inspexerim. Oblituratum. Adq. Erasum. Patulci Dioc. Nomen. Et Remanere. Inscripta Capita. Quædam Exprimentia. Hæc. Verba.

Actius Diocl. Patul. Dioc.

F. cum. Fratribus. Qui Nunc. Hic Adsunt. Vendunt. P. Ælio. Abascanto

Locum. Purum. In. Quo. Nulla. Sepulcra. Jacta. Superposita. Neq; Conjuncta

Apparent. Lib. Nep. Pronep. Q. Et. Reliqua.

Ob contemptum Famen. Religionis

Rufinus. P. Æli. Abas. F. Agro Privetur. Fietq; Pub. sepeliendorum Militum

Class. Pr. Mis. In. Usum. Heredes. Vero. Patul. Dioc. Mulctentur sorte

Una Cum Anatocismo. Binæ. Centesimæ. Usuræ. Propter. Neglectam

Religionem. Sepulcrorum. Clam. Dirutorum. Pauperesq;. Milites

Class. Pr. Mis. Donati. Sint. Dum. Ægrescunt. Et Moriuntur. Ne. Ære

Conlato. Curentur. Sepelianturq. Quam. Sententiam. Sanctam Esse

Omnes. Sciunto. Idque. Totum. Testatur. Marmor.

Denique Valentinianus Imp. media parte bonorum mulctavit eos, qui ex honestioribus sepulchrum violassent, dictâ Novellâ : *Splendidiores autem vel dignitatibus noti bonorum suorum medietate mulctati, perpetuâ notentur infamiâ.* Quod verò hîc de Infamia addit non mirum; Nam, ut Ulpianus testatur Leg. 1. De Sep.

Viol. vel ſola *Sepulchri violati actio infamiam irrogat.* Et habent eam conjunctam reliquæ pœnæ omnes.

De manuum verò amputatione, quâ hujusmodi violatores ſepulchrorum punitos diximus, auctorem habemus Harmenopulum, qui lib. 6. tit. 5. diſertè ſcribit: οἱ τοὺς νεκροὺς ἐν τοῖς τάφοις ἐκδύοντες, χειροκοπείσθωσαν. *Qui mortuos in ſepulchris exuunt, illis manus amputentur.*

Porrò adeo flagitioſum hoc ſcelus habitum fuit, ut etiam olim inter cauſas relatum ſit, cur uxor à marito divortere poſſet, ſi nimirum *ſepulchrorum diſſolutorem* eſſe probaverit, ut reſcripſere Theodoſius & Valentin. Impp. Cod. De repudiis. Leg. 8.

Quin imò ita exiſtimabant, ut ut quis humanam fortè pœnam effugeret, divinam tamen minimè vitari poſſe. Unde Phocylides:

Μὴ τύμβον φθιμένων ἀνορύξῃς, μηδ᾽ ἀθέατα
Δείξῃς ἠελίῳ, καὶ δαιμόνιον χόλον ὄρσῃς.

Hinc iratam Iſidem vel alios Deos ſolebant imprecari, qui ſepulchrum ſuum violaſſent, ut in hac *Inſcriptione*: *SECUS. QUI FECERIT. MITEM. ISIDEM IRATAM SENTIAT. ET. SUORUM. OSSA. ERUTA. ATQUE. DISPERSA. VIDEAT.* Sic in ſacra etiam hiſtoria legimus Regem Moabitarum divinitus punitum, quod non ſolum τυμβωρύχος fuiſſet: ſed oſſa etiam Regis Idumæorum cremaſſet, ac è cineribus calcem feciſſet ad incruſtandum ſuum palatium. Amos cap. 2. Et, ut tandem finem faciam, qui in patrios cineres minxiſſent, h. e. patrium monumentum violaſſent, eos non aliter quam parricidas furiarum ardentibus tædis perterreri atque agitari credebant. Unde Horatius de Arte Poëtic. in fine:

Nec ſatis apparet, cur verſus factitet: utrum

Minxe

Minxerit in patrios cineres, an triste bidental
Moverit incestus, certè furit.

quasi dicat, Non satis apparet, utrius facinoris admissi causa tam graviter sibi deos habeat iratos, sepulchri ne violati, an sublati & loco moti bidentalis. Nam cum fas non esset mejere in loco religioso, tum multo habebatur sceleratissimum, filium in parentis tumulum immejere. Quare etiam interdum hoc ignominiæ genus solebant deprecari, ut ex hoc lapide Romano constat:

HOSPES. AD. HUNC. TUMULUM.
NE. MEIAS. OSSA. PRECANTUR
TECTA. HOMINIS.

Quos enim ignominiâ affectum ibant, ad illorum statuas mejere vel urina solebant inquinare, ut constat ex Juvenali:

Cujus ad effigiem non tantùm meiere fas est.

Et Suetonio, qui de Nerone sic scribit cap. 56. *Religionum usque quaque contemptor, præter unius Deæ Syriæ. Hanc mox ita sprevit, ut urinâ contaminaret.* Sed hæc delicatas aures fortean mordeant, quare pausa hic esto.

CAPUT XXVII.

De Cenotaphiis Extructa ea vel alibi sepultis, vel sepulturæ omnino expertibus. Ικρίον *cenotaphii indicium apud Athenienses. Perticæ Longobardorum in sepulchris. Pythagorei cenotaphia extruebant iis, qui à Philosophia defecissent. Cenotaphia an religiosa?*

MOnumenta igitur, in quæ corpora mortuorum vel reliquiæ inferebantur, hoc est, Sepulchra vidimus: restant jam illa, quæ memoriæ causa fiebant, & Græcis Cenotaphia appellabantur Suidas; Κενοτάφια

τινα ἦζαν ἐλιωσόμενα, ὡς τύπος νεκρῦ, μὴ ἔχοιτα νεκρόν. Atque à Græcis illa esse orta, nullum est dubium : quare eorum etiam testimoniis interdum hæc nostra illustrabimus.

Duûm autem generum fuisse observo. Nam vel etiam alibi sepultis extruebantur, vel sepulturæ planè expertibus.

Quæ alibi sepultis, ea honoris tantum vel memoriæ gratia fiebant ; unde etiam *honorarium tumulum* vocat Suetonius, qualem Druso in æstivis castris supremum diem morbo obeunti à militibus prope Rhenum esse excitatum, scribit in Claudio: quanquam corpus ejus ad urbem devectum sepultumque in Campo Martio. Simile quid de Alexando tradit Lampridius: *Cenotaphium in Gallia, Romæ sepulchrum amplissimum meruit.* Quo pertinet illud Epigramma Agathiæ lib. 3. Anthol. tit. εἰς γυναῖκας.

Ναὶ λίτομαι παροδῖτα, φίλῳ κατάλεξον ἀκοίτῃ
 Εὖτ' ἂν ἐμὴν λεύσσῃς πατρίδα θεσσαλίην,
Κάτθανε σὴ παράκοιτις, ἔχει δέ μιν ἐν χθονὶ τύμβος
 Αἶ, αἶ, Βοσποείης ἐγγύθεν ἠιόνος,
Ἀλλά μοι αὐτόθι τεῦχε λενήιον ἐγγύθι ζεῖο
 Ὄφρ' ἀναμιμνήσκῃ τῆς ποτὲ κυδείης.

Quæ verò insepultis excitabantur Cenotaphia, religionis causa fiebant, quod existimarent, animas non posse prius quiescere, quam sepulchro essent conditæ, ob quam causam ψυχαγωγία & Κενοτάφια sunt instituta, ut quorum corpora reperiri nusquam possent, iis inanis tumulus extrueretur, ad quem animas mortuorum vocarent : quod sepulchri instar apud Romanos habitum ex Ausonii Parentalibus notum est, in quorum præfatione :

Voce ciere animas, funeris instar habet.

Et mox :

Ille

Ille etiam mœſti cui defuit urna ſepulchri,
Nomine ter dicto penè ſepultus erit.

Sed de ψυχαγωγίᾳ ſupra ſatis multa.

Cenotaphia vero erecta iis, quorum reliquiæ non faciles erant inventu, multi autores teſtantur; ut qui in mari perierant. Callimachus lib. 3. Antholog. cap. εἰς ναυαγήσαντας:

Νικῶν δ᾽ ὁ μὲν εἰν ἁλὶ τοῦ φέρεται νεκὸς, ἀντὶ δ᾽ ἐκείνου
Οὔνομα καὶ κενεὸν σῆμα παρερχόμεθα.

Item iis, qui militiæ occiderant: cujuſmodi Cenotaphium Argivis bello Trojano occiſis Corinthi conſtitutum ſua adhuc tempeſtate extitiſſe memorat Pauſanias in Corinthiacis: Τῶν δὲ ἀνδριάντων οὐ πόῤῥω δείκνυται Δαναοῦ μνῆμα, καὶ Ἀργείων τάφος κενὸς ὁπόσους ἐν τε Ἰλίῳ καὶ ὀπίσω κομιζομένους ἐπέλαβεν ἡ τελευτή. Et apud Xenophontem lib. 6. Expedit. Cyri. inane ſepulchrum ſtruitur militibus defunctis, quorum reliquiæ non poterant reperiri: ἐνίους δὲ τοὺς ἐκ τῶν ὁδῶν συνενεγκόντες ἔθαψαν, ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ὡς ἐδύναντο κάλλιστα. οὓς δὲ μὴ εὕρισκον, κενοτάφιον αὐτοῖς ἐποίησαν μέγα, καὶ πυρὰν μεγάλην καὶ στεφάνους ἐπέθεσαν. Et in hiſtoria Romanâ Varianis legionib. ab Ariminio occiſis poſt ſex annos cenotaphium extruxit Germanicus: unde Tacitus lib. 1. Anna. *Primum exſtruendo tumulo ceſpitem Cæſar poſuit, gratiſſimo munere in defunctos.*

Quod verò Athenienſes attinet, apud illos Cenotaphii indicium habebatur Lignum navale, ſic enim cum Lipſio interpretari malo τὸ Ἰκρίον apud Marcellinum, quàm cum aliis crucem aut furcam. Verba Marcellini in vita Thucydidis hæc ſunt: Ἰκρίον ἐπὶ τοῦ τάφου κεῖσθαι. τοῦ κενοταφίου δὲ τοῦτο γνώρισμα εἶναι ἐπιχώριον· καὶ νόμιμον Ἀττικὸν τῶν ἐπὶ τοιαύτῃ δυστυχίᾳ τετελευτηκότων καὶ μὴ ἐν Ἀθήναις ταφέντων. Ait quoſdam opinari Thucydidem peregrè & in exilio mortuum. Lignum enim navale ſive

Tabulam super sepulchrum ejus positam esse. *Hoc autem inanis & honorarii tumuli patrium signum Atticum haberi in iis, qui tali infortunio obiissent, nec Athenis sepulti essent.* Ideo autem navali potissimum Ligno ad hanc rem usi videntur, quòd mari ferè ex Attica discedītur.

De Longobardis perticas statuentibus in sepulchris suis, si forte qui ex consanguineis peregrè obiissent, testatur Paulus Diaconus lib. 5. de Reb. gestis Longobard. cap. 34. *Ad Perticas autem locus ipse ideo dicitur, quia ibi olim perticæ, id est, trabes erectæ steterant, quæ ob hanc causam juxta morem Longobardorum poni solebant. Si quis enim in aliquam partem aut in bello quomodocunque extinctus fuisset, consanguinei ejus intra sepulchra sua perticam figebant, in cujus summitate columbam ex ligno factam ponebant, quæ illuc versa esset, ubi illorum dilectus obiisset: scilicet ut sciri posset, in quam partem is, qui defunctus fuerat, quiesceret.*

Neque verò hîc prætereundus insignis mos Pythagoricorum, quos iis, qui à Philosophia sua defecissent, Cenotaphia tanquam mortuis extruxisse, patet ex Origene lib. 1. Celsum: *Cæterum Pythagorei cenotaphia extruebant iis, qui defecissent à Philosophia reflexo cursu ad idioticam vitam: nec ideo deterior habitus est Pythagoras in doctrina & demonstrationibus aut ejus discipuli.* Causam addit Clemens Alexandrinus lib. 5. Stromat. Φασὶ γοῦν Ἵππαρχον τὸν Πυθαγόρειον αἰτίαν ἔχοντα γράψασθαι τὰ τοῦ Πυθαγόρου σαφῶς, ἐξελαθῆναι τῆς διατριβῆς καὶ στήλην ἐπ' αὐτῷ γενέσθαι οἷα νεκρῷ, διὰ καὶ ἐν τῇ βαρβάρῳ φιλοσοφίᾳ νεκροὺς καλοῦσι τοὺς ἐκπεσοῦντας τῶν δογμάτων καὶ καθυποτάξαντας τὸν νοῦν τοῖς πάθεσι τοῖς ψυχικοῖς. Vide & Jamblichum in vita Pythag. & cui hæc accepta ferimus, CL. V. Theodorum Canterum lib. 1. Var. Lection. cap. 12.

Sed ad Romanos nostros revertamur, quos Cenotaphia hæc non aliter quàm ipsa sepulchra Inscriptionibus ornasse legimus. Ovid. lib. 11. Metamorph. fab. 10. de Ceyce:

——inq; sepulchro
Si non urna, tamen junget nos litera, si non
Ossibus ossa meis, at nomen nomine tangam.

Et modico antè eadem fabulâ:

Et sæpe in tumulis sine corpore nomina legi.

Fecerunt idipsum & Græci. Laertius in Periandro: Κορίνθιον δ' ἐπὶ τὸ Κενοτάφιον ἐπέγραψαν αὐτῷ τόδε.

Πλούτου καὶ σοφίας πρύτανιν πατρὶς ἥδε Κόρινθος
Κόλποις ἀγχιάλοις γῆ Περίανδρον ἔχει.

Hoc est:

Et Sophia & nummis Periandrum terra Corinthus
Clarum littoreo continet alma sinu.

Sed hîc quæstio inter Jurisconsultos, An Cenotaphia etiam fuerint religiosa. Negat Ulpianus ex rescripto Divorum fratrum L. vel quod 6. D. De Relig. *Si adhuc monumentum purum est, poterit quis hoc & vendere & donare: si Cenotaphium sit, posse hoc venire dicendum est: nec enim esse hoc religiosum Divi fratres rescripserunt.* Contra verò affirmat Martianus Jurisconsultus L. in cautum 6. D. Divis. rerum: *Cenotaphium quoque*, inquiens, *magis placet locum esse religiosum, sicut testis in ea re est Virgilius.* At facile est litem hanc dirimere ex iis, quæ jam dicta sunt. Nam Divos Fratres loqui de Cenotaphio, quod ad nudam tantum memoriam vel honorem peregrè mortui factum sit, nullum est dubium. At Martianus de eo loquitur, quod sepulchri religione

coleretur, & ubi aræ essent excitatæ vocatique Manes. Ad quam etiam Virgilii testimonium advocat, sive jam id desumptum sit ex 3. Æneid. ubi Andromachæ anniversaria celebrantur:

Solemnes tum forte dapes & tristia dona
Libabat cineri Andromaches, manesq; vocabat
Hectoreum ad tumulum, viridi quem cespite inanem
Et geminas, causam lachrymis, sacraverat aras.

sive ex 6. Æneid. de tumulo Palinuri:

Et statuent tumulum, & tumulo solemnia mittent:
Æternumq; locus Palinuri nomen habebit.

Vel Deiphobi, Ibidem:

Tunc egomet tumulum Rhateo in littore inanem
Constitui & manes magnâ ter voce vocavi.

Quod cum non intelligeret Trebonianus, parùm commodè istis Martiani verbis videtur subjunxisse illa Ulpiani ex lib. 25. ad Edictum: *Sed Divi fratres contra rescripserunt*, ut ingeniosè existimat legitimæ Jurisprudentiæ singulare decus ac ornamentum Scipio Gentilis Antecessor Noricus amicus noster non ex multis, lib. 2. Parerg. cap. 16. Nam hæc Cenotaphia sepulchri potius, quam inanis tumuli nomen merentur. Quare etiam Statius *inania busta & vacua sepulchra* vocat lib. 12. Thebaid.

Quin fugitis dum tuta via est, Lernamq; reversa
Nomina, quod superest, vacuis datis orba sepulchris
Absentesq; animas ad inania busta vocatis.

Et

Et Ovidius lib. 6. Metamorph. fab. de Progne:

Induiturq́; atras vestes & inane sepulchrum
Constituit, falsisq́; piacula Manibus infert,
Et luget non sic lugendæ fata sororis.

Quid? quod Christiani quoque maximam religionem hujusmodi Cenotaphiis sanctorum hominum exhibuerunt, sicut ex Theodoreti libr. De Martyribus cognoscimus & ex hisce Prudentii versibus libr. περὶ στεφάνων:

Hoc colunt cives, velut ipsa membra
Cespes includat suus & paterno
Servet amplectens tumulo beati
Martyris ossa.

Ex his igitur satis liquet, Cenotaphia quædam non absque ratione religiosa dici posse. Discrimen tamen inter Sepulchrorum & Cenotaphiorum sanctitatem vel religionem idem Scipio Gentilis hoc constituit; quod sepulchrorum quidem sanctitas teste Cicerone, *in ipso solo est, quod nulla vi moveri neque deleri potest.* Cenotaphiorum verò in ipsa religone & reverentia vivorum, quæ & mutari potest & deleri. Quapropter, qui hoc genus monumenti perpetuò esse religiosum studebant, ij operam dare soliti, ut certis temporibus in eo religio renovaretur, quod de Cenetaphio Drusi scriptum est à Suetonio in vita Claudii; *Cæterùm exercitus honorarium ei tumulum excitavit: circa quem deinceps stato die quotannis miles decurreret, & Galliarum civitates publicè supplicarent*; quæ ultima verba aram quoque huic inani tumulo fuisse adjunctam non obscurè significant. Huc pertinet antiquus Lapis, qui Ravennæ:

OB. MEMORIAM. PATRIS. SVI. DEC. VII. COLLEGII. FABR. M. R. HS. B. N. LIBERALITATE. DONAVIT. SVB. HAC. CONDITIONE. VT. QVOTANNIS. ROSAS. AD. MONVMENTVM. EIVS. DEFERANT. ET. IBI. EPVLENTVR. DVNTAXAT. IN. IDVS. IVLIAS. QVOD. SI. NEGLEXERINT. TVNC. AD. VIII. EIVSDEM. COLLEGII. PERTINERE. DEBIT. CONDITIONE. SVPRASCRIPTA.

Finis Libri Tertii, De Funeribus Romanorum.

JOHAN. KIRCHMANNI, DE FUNERIBUS ROMANORUM,

LIBER QUARTUS.

Caput I.

De diebus, qui parentationibus destinati: ut Feralia, Novemdialia, Denicalia. Feraliorum origo, mensis & dies. Græcorum eodem mense Februario eadem consuetudo. Novemdialium partitio. Lex Justiniani de hæredibus ante nonum diem non appellandis. Denicalibus quid actum. Exuerræ. Everriator. *De porca præcidanea. Atro die parentare fas non fuisse.* Ἀποφράδες.

AD Exodium jam res perducta est, ac funeris pompa ordoque visus. Venio igitur ad ea *quæ post funerationem.* Tantum enim aberat, ut eo ipso statim tempore, quo defunctus sepulchro inferebatur, parentationum finis esset, ut etiam adhuc certi quidam dies destinati fuerint, quibus justa mortuis persolverentur, publicè quidem *Feralia*: privatim verò *Novemdiales & Denicales feriæ* aliique dies parentales.

De Feralibus Festus: *Feralia Diis manibus sacrata festa à ferendis epulis, vel à feriendis pecudibus.* Varro lib. 5.

lib. 5. de Lingua Latina. *Feralia ab inferiis & ferendo, quod ferunt tunc Epulas ad sepulchrum, quibus jus ibi parentare.* Origo horum Æneæ tribuitur teste Ovidio 2. Fastor.

Hunc morem Æneas pietatis idoneus autor
Attulit in terras, juste Latine, tuas.
Ille patris Genio solemnia dona ferebat,
Hinc populi ritus edidicere novos.

Cæterùm principes omnium Numa rex hunc ritum Romanos docuit, cura ejus Pontifici commissa. Livius libr. 1. *Cætera quoque omnia publica privataque sacra Pontificis scitis subjecit; ut esset quo consultum plebs veniret:* Et statim: *Nec cœlestes modo ceremonias, sed justa quoque Funebria, placandosque Manes, ut idem Pontifex edoceret.* Ausonius in Præfat. Parental. *Titulus libelli est Parentalia. Antiquæ appellationis hic dies, & jam inde ab Numa cognatorum inferiis institutus, nec quicquam sanctius habet reverentia superstitum, quàm ut amissos venerabiliter recordetur.*

Erat autem solemnis ac status harum publicarum feriarum mensis Februarius: unde eum καθάρσιον appellat Plutarch. in Numa:

Dies autem ejusdem mensis decimus nonus, hoc est, 11. ante Kal. Martii, ut videre est cum ex veteri Kalendario Roman. tum ex 2. Fastor. Ovidii, ubi Poëta sic ait:

Non tamen hoc ultra, quàm quum de mense supersunt
Luciferi quot habent carmina nostra pedes.
Hanc quia justa ferunt, dixere Feralia lucem,
Ultima placandis Manibus illa dies.

Atqui Elegiacos versus constare undecim pedibus vel pueris notum est. De eodem mense testatur idipsum Cicero 2. Leg. *Februario autem mense, qui tunc extremus*

anni

anni mensis erat, mortuis parentari voluerunt, quod tamen D. Brutus, ut scriptum à Sisenna est, Decembri facere solebat. Cujus ego rei causam cum mecum quærerem, Brutum reperiebam, idcirco à more majorum discessisse (Nam Sisennam video, causam, cur is vetus institutum non servarit, ignorare: Brutum autem majorum institutum temere neglexisse, mihi non fit verisimile, doctum hominem sanè cujus fuit Accius perfamiliaris) sed mensem credo extremum anni, ut veteres Februarium, sic hic Decembrem sequebatur. Quem locum ante oculos habuit Plutarchus cùm hæc scriberet in Problem. διάτι τῶν ἄλλων Ῥωμαίων ἐν τῷ Φεβρουαρίῳ μηνὶ ποιουμένων χοάς καὶ ἐναγισμοὺς τοῖς τεθνηκόσι, Δέκιμος Βροῦτος, ὡς Κικέρων ἱστόρηκεν, ἐν τῷ Δεκεμβρίῳ τοῦτο ἔπραττεν.

Quod autem Februario potissimum mense mortuorum Manibus in ferias Romani dederunt, id à Græcis manasse, princeps omnium, quos sciam, observavit eruditissimus noster Casaubonus, qui eadem sacra eodem tempore, in diversis Græcorum urbibus celebrari solita, annotat libr. Anim. advers. in Athenæum cap. 19. De Atheniensibus testis Hesychius: Μιαραὶ ἡμέραι, inquit, τοῦ Ἀνθεστηριῶνος μηνὸς ἐν αἷς τὰς ψυχὰς τῶν κατοιχομένων ἀνιέναι ἐδόκουν. Anthesterion autem inter menses Atticos Februarii Romani & Martii partem complectitur. Sic etiam Apolloniatas eodem mense Anthesterione solitos τὰ νόμιμα συντελεῖν τοῖς τελευτήσασι scribit Athenæus lib. 8. δειπνοσοφ. Atque hæ quidem feriæ publicè celebrabantur in memoriam defunctorum: Privatim verò *Novemdiales & Denicales.*

De Novemdialibus Festus: *Novemdiales feriæ à numero dierum dictæ sunt.*

Fuêre autem Novemdialia duûm generum: *Una* fieri solita ob lapidum imbrem, à rege Tullo instituta, de qui-

quibus abundè Livius lib. 1. & 21. in actis anni, ab urbe condita IↃXXXVII. & lib. 27. Verùm hæc sunt ab instituto nostro aliena. Nam, ut ex Livii verbis patet & prodigii causa fiebant, & publicè suscipiebantur & novem continuos dies durabant. *Altera* verò Novemdialia, de quibus nos loquimur, erant privatæ alicujus familiæ sacra, quibus defunctis solebant parentare. Glossæ. *Novemdialia*, ἔννατα ἐπὶ νεκρῦ ἀγόρθυα. August. in Genesin: *Nescio utrum inveniatur alicui sanctorum in scripturis celebratum esse luctum novem dies quod apud Latinos Novemdial appellant.*

Dicta autem Novemdialia, non tam quòd novem totos dies celebrarentur, quàm quod nono post mortem die completis ad tumulum solemnibus funeri finis fieret. Porphyrio ad Horatii Epod. 17. *Novemdiale sacrificium est, quod mortuo fit nonâ die quàm sepultus est.* Donatus in Phormionem Terentianam: *In nuptiis*, inquit, *septimus dies instaurationem voti habet, ut in funeratione nonus, quo Parentalia concluduntur.* Hinc Apulejus lib. 9. Metam. *Jamque nono die ritè completis apud tumulum solemnibus.* Alludunt & Poëtæ, ut Virgilius:

Præterea si nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit.

Ac Statius in funere Archemori lib. 6 Thebaid.

Roscida jam novies cœlo dimiserat astra
Lucifer, &c.

Hinc est, quod Dio scribit Adrianum Cæsarem Plotinâ mortuâ ἐπὶ ἡμέρας ἐννέα μελανειμονῆσαι, h. e. *per novem dies atratum fuisse.* Et Justinianus Imperator ex eodem ritu εὐσεβέςατον νόμον tulit, ne cui liceat aut hæredes defuncti, aut parentes, aut liberos, aut auxorem, aut propinquos, aut alios ejus affines, aut fide jussores, ante novem dierum spatium, qu bus lugere videntur, con-

veni-

venire, aut aliquo modo interpellare, aut admonitionem eis aliquam offerre, aut eos in jus vocare, vel ob æs à defuncto conflatum, vel ob quamcunque aliam causam, quæ specialiter ad memoratas personas spectet. Verba legis hæc sunt Novell. 125. cap. 5. Θεσπίζομεν μηδενὶ παντελῶς ἐξεῖναι ἢ τοὺς παῖδας ἢ γαμετὴν ἢ συγγενεῖς, ἢ ἄλλους αὐτοῦ προσγενεῖς ἢ ἐγγυητὰς, πρὸ τῆς τῶν ἐννέα ἡμερῶν προθεσμίας, ἐν αἷς πενθεῖν δοκοῦσιν, αἰτιᾶσθαι ἢ καθ' οἷον δή τινα τρόπον παρενοχλεῖν ἢ τινα ὑπόμνησιν αὐτοῖς ἐπιφέρειν ἢ ἐν δικαστηρίῳ αὐτοὺς καλεῖν, εἴτε ὀνόματι χρέους παρὰ τοῦ τελευτήσαντος κατεχομένου, εἴτε ἄλλης οἱασοῦν αἰτίας χάριν εἰς τὰ μνημονευθέντα ἰδικῶς ὁρώσης πρόσωπα. Vide Harmenop. lib. 5 prompt. jur. civil. tit. 12. Cujac. Novell. 60.

Denicales ferias quod attinet, de iis Festus: *Privatæ feriæ vocantur sacrorum propriorum, velut dies natales, operationis, denicales.* Hisce feriis familia funere polluta certis quibusdam ceremoniis purgabatur. Idem Festus; *Denecales feriæ celebrantur, cum hominis mortui causa familia purgabatur. Græci enim* νέκυν *mortuum dicunt.*

Genus autem illud Februi, quo funesta familia expiabatur, appellabant *Exverras:* de quibus Festus: *Exverræ sunt purgatio domus, ex qua mortuus ad sepulturam efferebatur* (in vulgatis est *ferendus* sensu malo) *quæ fit per Everriatorem certo genere scoparum adhibito, ab extra verrendo dictæ.* Erat autem *Everriator*, teste eodem Festo, *qui accepta jure hæreditate justa facere defuncto debet, quæ si non fecerit, aut quid in ea re turbaverit, suo capite luat.* Paulò aliter Marius Victorinus, qui porcam illi contrahi ait, quam quotannis immolare teneatur ante novarum frugum gustationem. Sic enim scribit: *Qui justa defuncto non fecerunt, aut in faciendo peccaverint, his porca contrahitur, quam omnibus annis immolari*

opor

oporteat, antequam novam quasi dapem mereant de segete capere. Præcidaria dicta, quod antecedutur, quam frugem capiant. Hinc igitur constat, quid sit illud apud Ciceron. 2. legib. *Quæque in porcâ contracta jura sint*, monente doctissimo Turnebo lib. 17. Adversf. c. 20. Præcidaneam autem porcam vocat Festus, *quæ Cereri mactabatur ab eo, qui mortuo justa non fecisset, id est, glebam non in os jecisset, quod mos eis erat facere prius, quam novas fruges gustaret.* Itemque Varro lib. 3. de Vita pop. Romani: *Qui humatus non sit, hæredi porca præcidanea succidenda Telluri & Cereri, aliter familia non est.* Nec verò opus erat, Marium Victorinum tam anxiè contendere, Præcidariam dici debere hanc porcam, non Præcidaneam: cum tamen idem sit Præcidaneum & Præcidarium, sicut & Extraneum, Extrarium: Pedaneum, Pedarium. Mortuos hisce feriis resideri scribit Cicer. 2. Legibus: *Nec verò tam Denicales, quæ à nece appellatæ sunt, quia residerentur mortui, quam cæterorum cœlestium quieti dies Feriæ nominarentur, nisi majores eos, qui ex hac vita migrassent, in Deorum numero esse voluissent.* Has opinor Hesychius intellexit: Καθέδραι, inquiens, πένθους ἡμέραι ἐπὶ τετελευτηκόσιν.

Verosimile est etiam membrum illud, quod familiæ purgandæ causa exceptum fuisse, nec cum reliquo corpore in urnam conditum, supra diximus, his ipsis feriis antiquitùs, quamdiu mos iste duravit, terra fuisse obtectum. Ad quam conjecturam, prævit mihi Cicero, qui dicto libro de iisdem feriis agens, sic loquitur: *Neque necesse est edisseri à nobis, quis finis funestæ familiæ, quod genus sacrificii Lari vervecibus fiat, quemadmodum os resectum terra obtegatur.* Tam religiosè autem hæ feriæ cultæ, ut ne mulos quidem iis jungere licuerit. Columella lib. 2. cap. 22. *Nos apud Pontifices legimus feriis*

feriis tantum Denicalibus mulos jungere non licere, cæteris licere. Itemque ut inter causas recenserentur militis excusandi, qui die condicto non adesset. Agellius lib. 16. c. 4. *Denique ita concipiebatur jusjurandum, ut adessent, his additis exceptionibus, nisi harunce quæ causa erit, Funus familiare, feriæve Denicales.* Statas autem non fuisse, sed conferendas in eos dies, quibus nec privatæ ejusdem familiæ feriæ sint, nec ullæ publicæ, testatur Cicero dicto loco. *Eas in eos conferre dies jus, quibus nec ipsius neque publicæ feriæ sint.* Quæ verba manifesti erroris convincunt eos, qui decimo è morte die ferias hasce celebrari solitos, existimant, atq; ideo à numero denario indigitatas Denicales contra Festum ac ipsum Ciceron.

Non autem his tantum Feriis, h.e. Feralib. Novemdialibus & Denicalibus, solebant veteres mortuis parentare, sed etiam aliis diebus idem factitatum, licet observare, tum ex variis locis, tum ex inscriptione Ravennati, quæ ad Cenotaphium Drusi patris, 5. Idus Julii epulas fuisse celebratas clarè testatur. Id tamen notandum, atro die mortuis parentare, nefas fuisse habitum, ut auctor Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 16. *Sed & Fabius Maxim. Servilianus Pont. in lib. 2. negat oportere atro die parentare: Quia tunc Janum Jovemque præfari necesse est, quos nominare atro die non oportet.* Erant autem *Atri dies* Romanis quibus insignem aliquam cladem acceperant, cujusmodi fuit dies Alliensis, quem Plutarchus in Camillo ἡμέραν ἀποφράδα nominat: Et diem quo Julius Cæsar interfectus est, ἀποφράδα dixerunt Triumviri Reipublicæ constituendæ, ut auctor est Dio lib. 47. Apud Græcos alia fuit ratio, qui ἀποφράδας dicebant dies, quibus defunctis inferias ferebant, teste Suida.

Caput II.

De inferiis mortuorum. Conſtabant hæ Liquoribus & Victimis. Quid χοαὶ? Mortuis oblata Aqua, Lac, Vinum, Sanguis. Adferial. *χθόνια λουτρὰ. Απονίμματα. χέρνιψ. Græcorum ritus in portanda aqua Arferia.* Εγχυτρίστριαι. *Victima mortuis cæſa. Menſæ, araque in ſepulchris erecta. Unguenta ſepulchris affuſa.*

QUibus diebus veteres mortuis juſta inſtaurarint, ex his jam liquet: Parentatum autem fuiſſe reperio *Inferiis, Epulis, & Ludis*, quæ tria ubi viderimus, de Luctu nonnulla adhuc & Conſecratione ſubjungemus.

INFERIÆ, teſte Feſto, erant *Sacrificia, quæ Diis Manibus inferebant.* Suetonius in Calig. cap. 3. De Germanico: *Si clarorum virorum ſepulchra cognoſceret, inferias Manibus dabat.* De his intelligenda vetus Inſcriptio: IN. HOC. MONUMENTO. ITUS. ADITUS. AMBITUS. LIBERTIS. LIBERTABUSQVE. MEIS. OMNIBUS. PATEAT. THUS. ET VINUM (ſic enim lacunam explet Briſſonius) DATO. AD. SACRIFICIA. FACIENDA. QUOTIESCUNQVE. OPUS. ERIT. Itemque hæc alterius Inſcriptionis Rom. verba: ET. ITUM. ADITUM. AMBITUM. SACRIFICIIQVE. FACIUNDI. CAUSA. Dictæ autem Inferiæ ab Inferis, ut Serv. 10. Æneid. *Inferiæ ſunt ſacra mortuorum ab inferis dictæ*; vel ab inferendo, quod mortuorum umbris inferantur, ut vult Turnebus lib. 4. Adverſ. cap. 22.

Conſtabant autem hæc Sacrificia vel Inferiæ *Liquoribus* præcipuè ac *Victimis*.

Inferiæ, quæ *liquoribus* conſtabant à Græcis propriè χοαὶ vocabantur à fundendo. Ariſtoteles de Mundo. Θεῶν τε θυσίαι καὶ ἡρώων θεραπεῖαι καὶ χοαὶ κεκμηκότων. Quod Apulejus ita reddidit: *Diis ſacrificatur, Geniis miniſtratur, obitis libatione perfunditur.*

Liquores autem, quos mortuis ſolebant inferre, erant, *Aqua, Vinum, Lac, Sanguis & Unguentum.*

Aquam cujus in parentalibus hiſce ſacrificiis uſus erat, Latini *Arferiam* vel *Arferial* dixere. Feſtus: *Arferia aqua, quæ inferis libabatur.* Gloſſæ: *Adferial*, ὕδωρ τὸ ἐπὶ τοῖς νεκροῖς σπενδόμενον. Græci χθόνια λουτρὰ τὰ τοῖς νεκροῖς ἐπιφερόμενα: ἐπικομίζεται γὰρ ἐπὶ τοὺς τάφους λουτρά. Dioſcorides:

Ἀλλὰ περιστείλας μεδίδου χθονὶ, μηδ᾽ ἐπὶ νεκρῷ.
Λουτρὰ χέῃς, τέθνομαι δὲ ἀπὸ τῶν ποταμούς.

Sophocles in Electrâ:

Ἀλλ᾽ ὦ φίλη, τούτων μὲν ὧν ἔχεις χεροῖν
Τύμβῳ προσάψῃς μηδὲν, οὐ γάρ σοι θέμις.
Οὐδ᾽ ὅσιον, ἐχθρᾶς ἀπὸ γυναικὸς ἱστάναι
Κτερίσματ᾽, οὐδὲ λουτρὰ προσφέρειν πατρί.

Sed & ἀπονίμματα dixerunt Attici τὰ εἰς τιμὴν τοῖς νεκροῖς γινόμενα. Athenæus ſub finem lib. 9. Ἰδίως δὲ καλεῖται παρ᾽ Ἀθηναίοις ἀπόνιμμα, ἐπὶ τῶν εἰς τιμὴν τοῖς νεκροῖς γινομένων καὶ ἐπὶ τῶν τοὺς ἐναγεῖς καθαιρόντων. Clarius Euſtathius in Odyſſ. α. Ἰδίως δέ φασι (Athenæum dicit) καλεῖται παρ᾽ Ἀττικοῖς ἀπόνιμμα, ἐπί τε χοῶν νεκρικῶν ἐπὶ ἐναγῶν καθαιρομένων. Appellarunt etiam χέρνιβας, cum tamen χέρνιψ propriè ſit τὸ ἐπιχεόμενον χερσὶν ὕδωρ. Æſchylus χοηφόρ:

Κἀγὼ χέουσα τάσδε χέρνιβας, χοὰς
Λέγω, καλῶ σὲ πάτερ ἐποίκτειρόν τ᾽ ἐμέ
Φίλον τ᾽ Ὀρέστην, πῶς ἀνάξομεν δόμοις.

Sic enim rectè, meo judicio, locum hunc restituit doctissimus Heraldus, à quo pleraque hæc mutuati sumus.

Non possum hic silentio præterire insignem Græcorum ritum, ab eruditissimo Meursio observatum, videlicet Aquam hanc, si vir aut fœmina è vita excessisset, portatam fuisse à mulieribus, quæ peculiari nomine Ἐγχυτρίστριαι dicebantur. Etymologici autor: Ἐγχυτρίστριαι αἱ τὰς χοὰς τοῖς τετελευτηκόσιν ἐπιφέρουσαι. Si verò juvenis quispiam aut virgo, tunc isto officio puerum genere proximum. Idem Etymologicographus: Ἔθος δ' ἦν καὶ ἀγάμων ἀποθανόντων λουτροφορεῖν. ταῦτα δὲ ποιῶν ἦν παῖς ἄῤῥην ὁ ἐγγύτατος γένους. Tradit & id ipsum Harpocrat. Ἔθος δ' ἦν καὶ τῶν ἀγάμων ἀποθανόντων, λουτροφορεῖν καὶ ἐπὶ τὸ μνῆμα ἐφίστασθαι. τοῦτο δὲ ποιῶν, ἦν παῖς ὑδρίαν ἔχων.

De *Vino* autem quo in hisce inferiis usi veteres, clarè Festus: *Respersum vinum significat apud antiquos: quia in sacris Novemdialibus vino mortui sepulchrum spargebatur.* Eratque hoc vinum plerumque merum: eo enim præcipuè utebantur in libationibus, ut jam olim notavit Eustathius. Hinc Virgilius lib. 5. Æneid.

Hic duo ritè mero libans Carchesia Baccho.
Fundit humi, duo lacte novo, duo sanguine sacro.

Lucianus in De Luctu: ἤ τι ὑμῖν δύναται τὸ ἄκρατον ἐπιχεῖν ἢ νομίζετε καταστάξειν αὐτὸν πρὸς ἡμᾶς. Allusit huc & Apulejus lib. 4. Miles. *Post istum sermonis terminum poculis aureis memoriæ defunctorum commilitonum vino mero libant.*

Lactis & Sanguinis præter laudatum locum meminit & 3. Æneid. idem Virgil.

Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
Sanguinis & sacri pateras.

Ubi

Ubi Servius: *Ideo lactis & sanguinis mentio facta est, quia affirmantur animæ lacte & sanguine delectari.* Et paulò pòst: *Benè animam lacte & sanguine dicit elicitam ad tumulum. Lacte namque nutritur corpus post animæ conjunctionem, & anima sine sanguine nusquam est, quo effuso recedit.*

Sanguis vero iste, ut simul ad *Inferias victimarum* transeamus, sumebatur de animalibus quæ Manibus defunctorum mactari solita.

Virgilius de parentalibus Anchisæ patri ab Ænea factis:

Hoc magis inceptos genitori instaurat honores
Incertus Geniumne loci, famulumne parentis
Esse putet: cadit quinas de more bidentes,
Totque sues, totidem nigrantes terga juvencos.

Meminit etiam Tacitus lib. 3. Annal. de funere Germanici: *Etiam quorum diversa oppida, tamen obvii & victimas, atque aras DIs Manibus statuentes, lacrymis & conclamationibus dolorem testabantur.* Et lib. 2. Histor. propè à fine. *Lætum fœdissimo cuique apud bonos invidiæ fuit, quod extructis in campo Martio aris inferias Neroni fecisset. Cæsæ publicè victimæ crematæque: faces Augustales subdidêre.* De quo Vitellii facto videndus etiam Suetonius in ejus Vita cap. 11. Similiter Jul. Capitolinus in M. Antonio Philosopho. *Tantum autem honoris Magistris suis detulit, ut imagines eorum aureas in larario haberet, ac sepulchra eorum, aditu, hostiis, floribus semper honoraret.*

Nec pecudum duntaxat: sed & *humano sanguine* Manib. defunctorum solebant parentare, ut suprà demonstravimus. Respexit eo Cic. Orat. pro L. Flac. *Quam potestis P. Lentulo, qui vos in complexu liberorum conjugumque vestrarum trucidatos, incendio Patriæ sepelire*

conatus est, mactare victimam gratiorem, quam si L. Flacci sanguine illius nefarium in vos odium satiaveritis? Litemus igitur Lentulo, parentemus Cethego, &c. Apulejus lib. 8. Miles. *At ego sepulchrum mei Lepolemi tuo luminum cruore libabo, & sanctis manibus ejus istis oculis parentabo.* Sed quomodo hæc consuetudo, quæ crudelitatem quandam præ se ferebat, voluptate adumbrata, ac in funebres ludos conversa sit, mox dicetur.

Atque hinc jam manifestum est, qua fini vel Mensæ in sepulchris ponerentur & Romano & Græcanico ritu, de quibus Cicero de Legibus & plerique Græci scriptores tradidêre, vide Scalig. ad Festum, vel Aræ erigerentur, unde Silius Italicus lib. 16.

Ipse tenens nunc lacte sacro, nunc plena Lyæo
Pocula, odoriferis aspergens floribus aras,
Tum manes vocat excitos.

Et in Veteri Inscriptione Romana: P. CORNELIA. ANNIA. NE. INDESOLATA. ORBITATE. SUPERVIVERET. MISERA. VIVAM. ME. ULTRO. IN. HANC. ARAM. CUM. VIRO. CUM. QVO. VIXI. ANN. XX. SINE. ULLA. DO. LIB. LIBERTABUSQ. NO. UT. QVOTAN. SUPER. ARAM. NO. PLUTONI. ET. UXORI. PROSERPINÆ. OMNIBUSQVE. SACRIFICENT. ROSISQVE. EXORNENT. DE. RELIQVO. IBI. EPULENTUR.

Ovidius lib. 8. Metam.

Ante sepulchrales infelix astitit aras
Ex quo reliquias, divinique ossa parentis
Condidimus terra, mœstasque sacravimus aras.

Penè *Unguenta* præter eram, quæ sepulchris affusa in parentationibus paulò antè dixeram. De iis Propertius lib. 3. Eleg. Nox media;

Afferet huc unguenta mihi sertisque sepulchrum

Ornabit custos, ad mea busta sedens.

Ausonius in Epitaph. Carm. XXXVI.

Sparge mero Cineres, & odoro perlue nardo
Hospes & adde rosis balsama puniceis,
Perpetuum mihi ver agit illacrumabilis urna,
Et commutavi secula non obii.

Leonides.

Μὴ μύρα, μὴ στεφάνους λιθίναις στήλαισι χαρίζου
Μηδὲ τὸ πῦρ φλέξῃς, εἰς κενὸν ἡ δαπάνη.
Ζῶν τί μοι, εἴ τι θέλῃς, χάρισαι τέφρην δὲ μεθύσκων
Πηλὸν ποιήσεις, κοὐχ ὁ θανὼς πίεται.

Hoc est:

Parce meum unguento cippum, brevibusque corollis
Ornare & nimio me decorare rogo.
Hic frustra insumis vivo largire, lutosum
Vina dabunt Cinerem, nec honor inde sito.

Anacreon quoque perstringit

Τί σε δεῖ λίθον μυρίζειν,
Τί δὲ γῇ χέειν μάταια,
Ἐμὲ μᾶλλον, ὡς ἔτι ζῶ.
Μύρισον, ῥόδοις δὲ κρᾶτα
Πύκασον, &c.

CAPUT III.

Sepulchra coronata ac sparsa floribus, inter quos præcipuæ Rosæ: Græci Amarantho, Potho, Apio, Myrto sepulchra ornabant. Tæniarum usus in sepulchris, Christiani antiquissimi morem spargendi sepulchra floribus abhorruere: quem deinde amplexi recentiores.

QUæ jam laudavi loca indicio sunt, Floribus quoque & Coronis tumulum spargi solitum: non possum

igitur, quin plenè hunc ritum explicem, quam alterius progrediar.

De *Coronis* autem quibus & mortuum ipſum & lectum ejus, cum efferretur, ſolebant exornare, ſatis ſuperque lib. 1. diximus: Nunc ſepulchra quoque coronata fuiſſe, oſtendemus. Plinius id docet lib. 21. cap. 3. *Et jam tunc coronæ Deorum honos erant, & Larium publicorum, privatorumque, ac Sepulchrorum & Manium.* Virgilius in Copâ.

Quid Cineri ingrato ſervas benè olentia ſerta?
Anne coronato vis lapide iſta tegi?

Ovidius lib. 2. Triſtium. Eleg.

Tu tamen extincto feralia munera ſemper
Deq; tuis lacrymis humida ſerta dato.

Tibullus lib. 2. Eleg. 4.

Atque aliquis ſenior veteres veneratus amores,
Annua conſtructo ſerta dabit tumulo.

De Græcis præter loca adducta, teſtatur Euripides Oreſte:

Ὦ παρθέν᾽ ἥκεις τῆς Κλυταιμνήστρας τάφον
Στέψασα, καὶ σπείσασα νερτέροις χοάς.

Edylus lib. 2. Antholog. εἰς ἰατρούς.

——ὦ βροτοὶ
Ἄγιν καὶ μίτραις βάλλετε τοῖς στεφάνοις.

Lucianus Scytha: οὐ μέγα τὸ χῶμα, καὶ ἡ στήλη χαμαὶ πλὴν ἀλλ᾽ ἔστεπται γε ἀεί. Eadem habet in περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων.

Fiebant autem hæ Coronæ ex omnigenis floribus, ut eſt apud Sophoclem in Electrâ.

Ἐπεὶ γὰρ ἦλθον πατρὸς ἀρχαῖον τάφον,
Ὁρῶ κολώνης ἐξ ἄκρας νεορρύτους
Πηγὰς γάλακτος, καὶ περιστεφῆ κύκλῳ
Πάντων ὅσ᾽ ἔστιν ἀνθέων θήκην πατρός. h. e.

Inter-

Interprete Georgio Ratallero.

Abs te digressa antiquum, ut accessi ad Patris
Tumulum, repletos lacte rivos conspicor
Fuso recens, variusque bustum flosculis
Hinc inde conspersum undiq;.

Atque ideo Ἐρῶτες vocabantur proprio nomine: Autor Etymologici: Ἔρως, ὁ στέφανος ἐκ πάντων ἀνθέων τοῖς νέκυσι πωλούμενος, παρὰ τὴν ἔραν, τὴν γῆν, ὁ ἐξανισμένος τῆς γῆς.

Non verò *coronis* duntaxat, sed etiam vagis *floribus*, & non in coronam coactis sepulchra exornabantur. Lucianus in Nigrino: Ἔνιοι δὲ καὶ στέφειν τὰς στήλας ἄνθεσιν mandant, εὐήθεις ἔτι καὶ παρὰ τὴν τελευτὴν διαμένοντες. *Quidam etiam cippos suos floribus coronari jubent, stolidi etiam post mortem manentes.* Herodianus lib. 4. ἐπελθὼν δὲ πάντα τὰ τῆς πόλεως λείψανα, ἧκεν ἐπὶ τὸν Ἀχιλλέως τάφον, στεφάνοις τε κοσμήσας καὶ ἄνθεσι πολυτελῶς, πάλιν Ἀχιλλέα ἐμιμεῖτο. Suetonius in Nerone cap. 57. *Et tamen non defuerunt, qui per longum tempus vernis æstivisque floribus tumulum ejus ornarent.* Et in veteri Epitaphio Irenæ.

SIT. TIBI. TERRA. LEVIS. CINERES. QVOQVE.
FLORE. TEGANTVR.

Item in alio Eutichetis Aurigæ:

Sparge. precor. flores. supra. mea. busta. viator.
Favisti. vivo. forsitan. ipse. mihi.

Speciatim autem purpureorum florum meminit Virgilius lib. 5. Æneid.

Purpureosq; jacit flores ac talia fatur.

Et lib. 6. ejusdem operis:

Tu Marcellus eris. manibus date lilia plenis.
Purpureos spargam flores animamq; nepotis
His saltem accumulem donis.

De *Liliis* etiam testimonium habeo Dioscoridis lib. 3. Ἀνθολ. tit. εἰς ἄνδρας ἐκ ἐπισήμους.

Βάλλεθ' ὑπὲρ τύμβου πολία κρίνα.

Sed inter omnes flores, quibus veteres sepulchra sua accumulabant, principatum quendam obtinuisse videntur *Rosæ*, quarum etiam Græci mentionem faciunt. Anacreon oda εἰς ῥόδον:

Τοδὲ καὶ νοσοῦσιν ἀρκεῖ,
Τοδὲ καὶ νεκροῖς ἀμύνει. h. e.
Medicatur hæc & ægris,
Defendit hæc sepultos.

Et in Epistola Græcâ Petales ad Simalionem, ubi objectat illa amatori, lacrymis quidem se ab eo rigari ac perlui, corollisque & rosis, tanquam cariosum ac vietum sepulchrum, consterni, aliis autem necessariis muneribus prorsus destitui: ἐγὼ δὲ ἡ τάλαινα θρηνῳδὸν ἐραστὴν ἔχω; στεφάνιόι μοι καὶ ῥόδα, ὥσπερ ἀώρῳ τάφῳ, πέμπει. Sic enim malo cum viro docto τάφον ἄωρον interpretari *sepulchrum exoletum*, quòd renovare, interpolare & floribus veluti fucare antiqui solebant, quam *intempestivum* cum aliis, quasi sepulchra tantum eorum, qui ante diem immatura morte fuissent intercepti, floribus conspergerentur. Romani verò *Rosarum* adeo fuere studiosi, ut iis post mortem monumenta sua spargi supremo judicio nonnunquam jusserint, legato ad hanc rem relicto, cui plerumque hæc erat adnexa conditio, ut in Ravennati Inscriptione legimus: UT. QVOTANNIS. ROSAS. AD. MONUMENTUM. EJUS. DEFERANT. Testatur idipsum Lapis Mediolanensis:

PETRONI. JUCUN. VI. VIR.
SENI.
PETRONIA. MIRA. L. F.
PATRONO. QVÆ. H. S.

CCCC. LEG. POSSESSORIB.
VICI. BERGOMAG. IN. HERM.
TUEND. ET. ROSA. QUOTANNIS.
ORNANDUM.

Quo allusit V. CL. Joh. Passeratius in Rosâ: *Manibus est imis Rosa grata & grata sepulchris.*

Apud Græcos tamen *Amarantho* potissimum sepulchra spargi solita, auctor Philostratus, in Heroicis, originem ejus referens ad Thessalos, qui Achillis tumulum hoc modo coronarint. Præterea *Pothi* candidi usum in sepulchris fuisse, tradit Theophrastus libr. 6. φυτικῶν, cujus verba apud Athenæum lib. 14. hæc sunt: ὗτος δ' ἐστὶ διττὸς, ὁ μὲν ἔχων τὸ ἄνθος ὅμοιον ὑακίνθῳ, ὁ δὲ ἕτερος, ἄχρως, ἔκλευκος, ᾧ χρῶνται πρὸς τοὺς τάφους. Quem locum Plinius quidem ante oculos habuit, sed paulo aliter sententiam ejus expressit. Sic enim ille lib. 21. cap. 11. *Duo genera hujus: unum cui flos hyacinthi est: alterum candidius, qui ferè nascitur in tumulis.* Sed & *Apii* coronis sepulchra sua exornabant. *Suidas:* Σελίνου στέφανος πένθιμός ἐστι· τὸ γὰρ σέλινον πένθεσι προσήκει. *Corona ex apio lugubris est: apium enim luctibus convenit.* Ejus rei locupletissimum testem laudo Plutarchum, qui memoriæ prodidit, Timoleonti contra Carthaginenses pugnaturo obviam factos mulos apium ferentes, idque à militibus pro infelici augurio habitum esse, quod Apii coronis sepulchra ornare receptum sit; unde & proverbium natum *Apio egere*, qui periculose ægrotet. Verba ejus in Timolente hæc sunt. Ἀναβαίνοντι δ' αὐτῷ πρὸς λόφον, ὃν ὑπερβάλλοντες ἔμελλον κατόψεσθαι τὸ στράτευμα καὶ τὴν δύναμιν τῶν πολεμίων, ἐμβάλλουσιν ἡμίονοι σέλινα κομίζοντες. καὶ τοῖς στρατιώταις εἰσῆλθε πονηρὸν εἶναι τὸ σημεῖον, ὅτι τὰ μνήματα τῶν νεκρῶν εἰώθαμεν ἐπιεικῶς στεφανοῦν σελίνοις. καὶ παροιμία τις ἐκ τούτου γέγονεν, τὸν ἐπισφαλῶς νοσοῦντα, δεῖσθαι τοῦτον τοῦ σελίνου.

Vi-

Videatur & Polyænus lib. 5. ac Diodorus Siculus in Philippo. Invenio & *Myrti* ramos sepulchris impositos apud Eurip. Electra, ubi inducit hanc ipsam virginem de ea re querentem, cum acerbitatem inimicorum accusaret, qui ne mortuo quidem Agamemnoni paterentur debitos honores haberi, manesque ejus justis ex more factis placari:

> Ἀγαμέμνονος δ', inquit, τύμβος ἠτιμασμένος
> Οὔπω ποτ' οὐ χοάς, οὐδὲ κλῶνα μυρσίνης
> Ἔλαβε: πυρὰ δὲ χέρσος ἀγλαϊσμάτων.

Vide Plutarchum in Aristide & P. Victorium lib. 16. Var. Lection. cap. 2. ac Hieronymum Magium lib. 2. Miscell. cap. 17.

Romanos verò quod attinet, eos etiam laneis coronis vel infulis, quæ *tæniæ* dicebantur, sepulchra velare solitos, discimus ex Varrone, qui libro 6. Ling. Latin. sic ait: *Infulas dictas apparet in hostiis, quod è lana quæ adduntur infulæ intra hostiarum cornua, velamenta erant. Itaque cum ad sepulchrum ferunt frondes atque flores, addunt nunc lanam.* Hunc morem intellexit Afranius Epistola: *Publicè hoc incendi rogum: ardet. tænias fer. hoc sepulchro sepeli ilicet.* Et Cæcilius Comicus Androgyno:

> *Sepulchrum plenum tæniarum ita uti assolet.*

Quem tamen locum divinus Scaliger Græco potius quàm Romano more interpretatur, ac tænias hic intelligit κειρίας vel fascias quibus mortui involvebantur: iis verò Romanos non usos, quod cadavera comburerent. Ingeniosè quidem ille & εὐστόχως: Sed tamen Græcos etiam cadavera combussisse & tæniis ac infulis sepulchra sua & urnas velasse scimus. Plutarchus in Philopæmene auctor est, ejus urnam tæniis ac coronis adeo fuisse coopertam, ut vix conspici potuerit. Videre

ibi

ibi erat, inquit, *αὐτὴν τὴν ὑδρίαν*, *quæ ossa ac cineres Philopæmenis continebat* ὑπὸ πλήθους ταινιῶν τε καὶ στεφάνων μόλις ὁρωμένην. Frontinus lib. 1. cap. 11. *Epaminondas Thebanus contristatis militibus, quod ex hasta ejus ornamentum infulæ more dependens ventus ablatum in sepulchrum Lacedæmonis cujusdam depulerat. Nolite, inquit, milites trepidare. Lacedæmoniis significatur interitus. Sepulchra enim infulis ornantur.*

Atqui hunc gentilium morem coronis ac floribus sepulchra spargendi antiquiores Christiani penitus abhorruerunt, quod inter crimina Christianis objecta à Cæcilio relatum, teste Minucio Felice in Octavio: *Coronas etiam sepulchris denegatis pallidi, trepidi, misericordia digni, sed nostrorum Deorum*: Idipsum etiam ex Justino Martyre videre est, qui lib. 2. Apolog. sic ait: ὅπερ μόνον ἐγκαλεῖν ἡμῖν ἔχετε, ὅτι μὴ τοὺς αὐτοὺς ὑμῖν σέβομεν θεοὺς, μηδὲ τοῖς ἀποθανοῦσι χοὰς καὶ κνίσσας καὶ ταφαῖς στεφάνους, ut legit Meursius, καὶ θυσίας φέρομεν. A qua tamen simplicitate postea Christianos recessisse ac variis floribus mortuorum tumulos sparsisse videre est ex D. Hieronymo ad Pammachium: *Cæteri mariti super tumulos conjugum spargunt violas, rosas, lilia, purpureosque flores & dolorem pectoris his officiis consolantur.* Et Prudentio hymno in Exsequiis defunctorum.

Nos tecta fovebimus ossa
Violis & fronde frequenti
Titulumq; & frigida saxa
Liquido spargemus odore.

CAPUT IV.

Silicernii quintuplex veriverbium. Sil. Silatum. *Lucernæ in monumentis. Ab Ægyptiis eum morem ortum videri.* Silicernius *pro sene.*

Infe-

INferias igitur & quæ earum appendix erat, Florum, Coronarumque ſparſionem vidimus. Progredimur jam ad *EPVLAS*; quas ipſas etiam plerumque Inferiis fuiſſe adjunctas Inſcriptiones ſuperius laudatæ loquuntur. Dico *plerumque*. Non enim videntur fuiſſe ex neceſſitate juſtorum, ſed ex pietate hæredum, qui iis abſtinebant, ſi fortè defuncto fuiſſent irati, quòd vel hæreditatem legatis & fideicommiſſis, diminuiſſet, vel alio quopiam modo ipſos offendiſſet. Perſius præivit Sat. 6.

——ſed cœnam funeris hæres
Negliget iratus ſi rem curtaveris, urnæ
Oſſa inodora dabit.

Erant autem hæc *EPVLÆ* duûm generum: Privatæ & Publicæ.

Privatæ proprio nomine *Silicernia* appellabantur: cujus vocis quot Syllabæ ſunt, tot etiam reperio veriverbia apud literatores.

Nam primò Fr. Junius in Commentario ad Tertull. Silicernium dici ait, quod ſilaceum cernitur, vel ſilaceo colore cœna, quaſi Siliceſnium ἀπὸ τοῦ Sil, Silis, quod pigmenti genus coloris lutei ſignificat, de quo Plinius lib. 30. cap. 12. & 13. Auſonius meminit:

Eſt ne peregrini vox nominis an Latii, Sil?

Ab hac igitur voce omnino Silicernium dici Junius arbitratur, quemadmodum & *Silatum* olim dicebant, teſte Feſto, *pro eo, quod nunc jentaculum dicimus, quia jejuni vinum Sili conditum antè meridem abſorbebant.*

Deinde, Gloſſarium videtur accepiſſe quaſi Seleucernium, id eſt, ſine Lucerna. ἀλυχνία: Sic enim in illo legimus *Silicernium* περίδειπνον. Λύχνους γὰρ ἅπτειν ἐν πένθει οὐ θέμις. Cujac. lib. 11. Obſerv. cap. 21. Et rationem ejus hanc eruit Scaliger, quod natali die lucernæ accen-

deren-

derentur: mortuali verò id non fieret, optimâ de causa ut τὸ ἀντίστροφον τῆς γενέσεως, καὶ τῆς τελευτῆς ostenderetur. Sed de hac Etymologia quid sentiam, vix habeo dicere: cum certò sciam in cippis sepulchrorum semper fuisse suspensas lucernas, cujusmodi fictiles multæ majorum nostrorum ævo ex veteribus monumentis erutæ fuerunt. Dio in larvali illo convivio Domitiani: Καὶ πρῶτον μὲν στήλην ταφοειδῆ ἑκάστῳ σφῶν παρέστησε, τότε ὄνομα αὐτοῦ ἔχουσαν καὶ λυχνοῦχον μικρὸν, οἷον ἐν τοῖς μνημείοις κρεμάννυται. *Ac primum omnium juxta unamquemque columnam collocat, factam instar sepulchri, in quâ nomen ejus erat scriptum, pendebatque de eâ lychnuchus parvus, ut assolet in monumentis.* Petronius Arbiter in Satyrico de Matrona Ephesina, quæ positum in hypogeo virum afflicta custodiebat. *Assidebat*, inquit, *ægræ fidissima ancilla simulque & lacrumas commodabat lugenti, & quoties defecerat in monumento lumen renovabat.* Sic enim ingeniose hunc locum legendum censuit noster Rittershusius Notis ad Phædrum, pro vulgata *commendabat* substituens, Latinissimam vocem *commodabat*, id est, in gratiam heræ unâ flebat, ut ita ipsius allevaretur dolor. Cujus viri emendationem, quam verissimam esse qui non videt, certè nihil videt; non possum quin vel amicitiæ causa, quæ mihi cum ipso est, fulciam insuper auctoritate Donati, qui Terentianum illud in primore Andria *collacrumat*, interpretatur, *alienis lacrymis suas commodabat.*

Sed ad Lucernas redeo, quas in sepulchris ardere solitas unus Modestinus evicerit, qui lib. 44. Mævia D. De manumissis testam. hæc verba recitat ex testamento Mæviæ: *Saccus servus meus & Eutychia & Hirene ancillæ meæ omnes sub hac conditione liberi sunto, ut monumento meo alternis mensibus lucernam accendant & solem-*

lemnia mortis peragant. Masgabæ parentalia multis luminibus celebrata, supra docuimus ex Sueton. in vita Augusti cap. 98. Ex quo ritu ortum, ut & apud Christianos ad defunctorum, inprimis autem Martyrum & sanctorum sepulchra Cerei accenderentur: quam consuetudinem irrisit olim Vigilantius, cujus apud D. Hieronymum hæc sunt verba: *Propè ritum gentilium videmus sub prætextu religionis introductum in Ecclesiis, sole adhuc fulgente, moles cereorum accendi, & ubicunque pulvisculum nescio quod in modico vasculo pretioso est circumdatum, osculantes adorant. Magnum honorem præbent hujusmodi homines beatissimis Martyribus, quos putant de vilissimis Cereolis illustrandos, quos Agnus, qui est in medio throni cum omni fulgore majestatis suæ illustrat.* Sed omnium primò mos hic ex Ægypto Romam videtur migrasse. Sic enim Herodotus l. 2. de Mycerini Regis sepulta filia ait: θυμιήματα μὲν παρὰ αὐτῇ παντοῖα καταγίζουσι ἀνὰ πᾶσαν ἡμέρην. νύκτα δὲ ἑκάστην πάννυχος λύχνος παρακαίεται. Hoc est, *Cui singulis diebus omnifarii odores inferuntur, noctibus perpetuò incensa lucerna astat.* Quem locum mihi indicavit doctissimus Juvenis Fridericus Lindenbruchius amicus noster. Hinc ergo constat vix esse ut Silicernii ἔτυμον, quod Glossariographo in mentem fuisse dixi, possit subsistere. Audiamus aliud.

Tertiò, Festus à Silice & cerno derivat: *Dictum*, inquit, *Silicernium, quia cujus nomine ea res instituebatur, is jam Silicem cerneret.* Cæcilius: *Credidi Silicernium ejus me esse esurum.* Quo sensu accepisse etiam video Fulgentium libr. De prisco sermone. *Silicernios dici voluerunt senes incurvos, quasi jam sepulchrorum suorum silices adspicientes.* Unde Cintius Alimetus Histor. de Gorgia Leont. scribit dicens: *Qui dum silicernius sui*

finem

finem temporis expectaret, etsi mori non potuit, tamen infirmitatibus insultavit.

Quartò, Alii à verbis Silere & cernere deducunt duplici sensu. Donatus in Terentii Adelphos. *Silicernium*, inquit, *Cœna est, quæ infertur DIs Manibus, vel quod eam silentes cernant umbræ, id est, possideant: vel quod qui inferunt cernant, sed non degustent. Nam de his quæ libantur inferis, quisquis ederit aut biberit, funestabatur.* Quam Etymologiam amplexus μακαρείτης Janus Gulielmius civis meus lib. 3. Verisimil. cap. 12. qui in veteri glossario pro voce λύχνυς legendum existimat λίχνυς unius literæ mutatione. Οἱ λίχνοι, Hesychio ὀψοφάγοι sunt: ij aderant quidem, sed nihil gustabant.

Deniquè à Silice & Cenâ originationem hujus vocis deducit Servius in 5. Æneid. ad hæc verba: Libavitque dapes. *Leviter*, inquit, *gustavit epulas superpositas, quæ Silicernium vocantur, quasi Silicenium, super Silicem positum.* Cesnas enim veteres dicebant & Pœsnas, pro Cenas, Pœnas, teste Festo in Scesnas. Ab eo Silicesnium & postea Silicernium. Sic Casmina, Carmina: Valesius, Valerius, & similia. Quemadmodum igitur Ergastulus dictus, qui in ergastulo maneret: ita Silicernius, qui dignus erat, ut pro eo Silicernium pararetur. Atque hoc esse legitimum ac verum hujus cascæ vocis etymon omnino existimo: quod etiam illustris Scaliger reliquis omnibus videtur anteposuisse.

CAPUT V.

Epulæ, quibus parentatum mortuis, duûm generum: Privatæ & Publicæ: Illæ iterum duplices: Mortuorum & Vivorum. DIs manib. oblata gustare nefas. Pythagoræ Symbolum illustratum. Rapere è rogo cœnam. Bu-

stirapi. *Quando hæ Epulæ celebratæ. Publicis epulis adjunctæ plerumque viscerationes.*

QUàm mirè vox Silicernii ingenia etiam acutissima exercuerit, indicio sunt quinque ejus etyma, quæ ex diversis auctoribus collecta superiori capite proposuimus. Et quanquam illa in speciem sibi pugnare videantur, si quis tamen pensiculatè hæc meditatus fuerit, totum negotium sine labore componet, me fortean non ineptè præeunte. Ita enim existimo, Privatas hasce Epulas sive Silicernia fuisse iterum duplicia : Mortuorum nempe & Vivorum.

Silicernia Mortuorum erant, quæ DIs Manibus offerebantur, quæ *cernere silentio* tantùm, ut Donatus ἐτυμολογεῖ, non etiam degustare fas erat parentantes: ab hac causa, ne funestarentur, quod fieri existimabant, si quisquid eorum, quæ Divis Manibus libabantur, furtim involare seu tuburcinari quidpiam in animum induxisset suum. Erant enim veteres in illa opinione, ut putarent animas defunctorũ ab inferis excitatas iis vesci & delectari, ut videre est apud Homerum Odyss. λ. Disertè Lucianus, ἐπισκοποῦσιν inquit: οὐκ οἶδα ὦ Πορθμεῦ, τί ταῦτα πρὸς ἐν Ἅδου. πεπιστεύκασι δὲ εἶναι τὰς ψυχὰς ἀναπεμπομένας κάτωθεν. δειπνεῖν μὲν, ὡς οἷόν τε περιπετομένας τὴν κνίσσαν καὶ καπνὸν, πίνειν δὲ αὐτὸ τοῦ βόθρου τὸ μελίκρατον. Hoc est, *Equidem ignoro, ô Porthmeu, quid hæc ad eos, qui ad inferos agunt, pertineant. Verum illis persuasum est, umbras ab inferis reduces cœnare quidem ; utcunque liceat circum nidorem volitando : bibere autem è foveis mulsum.* Tangit etiam Augustinus & reprehendit Sermone 15. De Sanctis : *Miror cur apud quosdam infideles hodie tam perniciosus error increverit, ut super tumulos defunctorum cibos & vina conferant, quasi egressæ de corporibus animæ*

carna-

carnales cibos requirant. Epula enim & refectiones caro tantum requirit: Spiritus autem & anima iis non indigent: parare aliquis suis caris dicit, quod ipse devorat, quod præstat ventri, imputat pietati. Atque hæc causa, cur piaculi loco habitum gustare ea, quæ DIs Manibus essent oblata. Ex quo ritu lucem fœneror obscuro Pythagoræ Symbolo: τὰ πεσόντα μὴ ἀναιρεῖσθαι, *quæ deciderint ne tollas*, vel potius ut alii efferunt, μηδὲ γεύεσθαι ἅτ' ἂν ἐντὸς τῆς τραπέζης καταπέσῃ, hoc est, *ne gustes, quæcunque de mensa deciderint.* Nam quicquid inter edendum sub mensam cadebat, id amicis defunctis sacrum putabatur, ut discimus ex Athenæo libr. 10. τοῖς δὲ τετελευτηκόσι τῶν φίλων ἀπένεμον τὰ πίπτοντα τῆς τροφῆς ἀπὸ τῶν τραπεζῶν. h. e. *Amicis mortuis cibos dant, qui de mensa deciderant.* Et inde opinor ortum, ut Silicernia hæc antiquitus super tumulum relinquerentur, sive etiam comburerentur vel in Culinâ: Festus: *Culina vocatur locus, in quo Epulæ in funere comburebantur*, vel in ipso rogo. Unde Virgilius lib. 6. Æneid.

—— Congesta cremantur
Thurea dona, dapes, fuso crateres olivo.

Quo pertinet illud Tertulliani de Resurrect. carnis. *At ego magis ridebo vulgus, tunc quoque cum ipsos defunctos atrocissimè comburit, quos postmodum gulosissimè nutrit, iisdem ignibus & promerens & offendens.* Ex hoc igitur fonte videtur manasse genus loquendi *Cœnam è rogo rapere*, vel simile aliquid, quo utebantur olim, aut summam mendicitatem alicui imprecaturi, aut exprobraturi diram habendi cupiditatem, sive quod extrema mendicimonia necessitate coacta solerent Silicernia in busticetis vorare: sive quod insigniter rapaces oporteret esse eos, qui à feralibus istis epulis & DIs Manibus sacris non possent sibi temperare, rapaciores nimirum ipsis

milvis, quam licet *rapacissimam & famelicam semper alitem: nihil tamen esculenti rapere unquam ex funerum ferculis* tradit Plinius lib. 10. cap. 10. Hinc Catullus:

Uxornè Meni, sæpe quam in sepulcretis
Vidistis ipso rapere de rogo cœnam
Cum devolutum ex igne prosequens panem
A semiraso tunderetur ustore.

Tibullus:

Ipsa fame stimulante furens, escasq́ sepulchris
Quærat, & à sævis ossa relicta lupis.

Huc refert Turnebus Terentii illud Eunucho:

Ex flamma te petere cibum posse arbitror.

Si qui lucri causa omnia nefanda subire non verebantur, *Bustirapi*, audiebant, ut notat Janus Guilielmius in Verisimilibus. Plautus in Pseudolo.

——*Jam ego te differam dictis meis.*
Impudice. BA. *Ita est.* PS. *Scelestæ.* BA. *Dicis vera.*
PS. *Verbero.*
BA. *Quippe mi?* PS. *Bustirape.* BA. *Certè, &c.*

Sed præter hanc *Dæmoniorum cœnam*, ut vocat Tertullian. de Spectac. erant adhuc aliæ Privatæ epulæ, quas amici & sanguine proximi ad sepulchra carorum suorum solebant inire, absumentes ne dicam abligurientes, quicquid in hisce epulis esset appositum. De his intelligendus Cicero Orat. pro L. Flacco. *Sepulchrum L. Catilinæ floribus ornatum, hominum audacissimorum & domesticorum hostium conventu epulisque celebratum est.* Tertull. de Testimonio animæ cap. 4. *Vocas porrò securos mortuos, si quando extra portam cum obsoniis & mattiis tibi potius parentans ad busta recedis, aut à bustis dilutior redis.* Cæcilius: *Credidi ejus me Silicernium esurum.* Nec aliter Nonius, nisi quod proprietate verbi paulò pressius excussa, *Silicernium* vult esse *convivium funebre, quod unis senibus exhibetur.* Cæ-

Cæterum Ferales hasce Cenas vivorum, quemadmodum etiam illas mortuorum, & in ipsis Exsequiis, & Novemdialibus & Denicalibus & Feralibus feriis aliisque diebus parentalibus celebrari solitas reperio. In ipsis Exsequiis docet Varro Meleagris: *Funus exsequiati cum lausu ad sepulchrum antiquo more Silicernium confecimus, id est, περίδειπνον: quo pransi discedentes dicimus aliis alii Vale.* Apulejus libr. 4. Floridor. *Procul igitur faces abigerent, procul ignes immolirentur: cœnam feralem à tumulo ad mensam referrent.* De Novemdialibus autem epulis Julius Obsequens: *In sacro Novemdiali cœna Deæ posita, à cane adesa, antequam delibaretur.* Quanquam Lipsius ambigit, an id ad sacrum Novemdiale referendum sit, quod solitum fieri post lapidum imbrem. Certè allusum huc à Cotta Messalino apud Tacitum lib. 6. Annal. ubi sic ait: *Ex in Cotta Messalinus arguitur pleraque. C. Cæsarem quasi incertæ virilitatis & cum die natali Augusti inter Sacerdotes epularetur Novemdialem eam cœnam appellavit.* Sensus est: cum natalis Augusti celebraretur, dies lætus vitæque autor, videri sibi Cotta ferales eas potius epulas dixit, sive quia ille natus est exitii causa multis: sive quia ante novem fortè dies multi à Tiberio animadversi interfectique, ut interpretatur clarissimus Lipsius. Nec abludit Plautus Aulularia:

Cocus ille nundinalis est, in nonum diem
Solet ire coctum.

Id est Feralis, Novemdialisque, &, qui mortuis tantum parat in cœnam, ut Scaligero, Lipsio, Duzæ, hunc locum interpretantibus præivit Festus: ac ipse Plautus explicat Pseudolo; ubi de Coquo ipsi sermo:

Quin ob eam rem Orcus recipere hunc ad se noluit.
Ut esset hic, qui mortuis cœnam coquat.

Nam hic solus illis coquere, quod placeat, potest.

De cœnis Denicalibus ut credam, moveor testimonio Festi: *Silicernium*, inquit ille, *erat genus farciminis, cujus esu familia purgabatur.* Nam Denicalibus familiam purgari solitam supra ostendimus. Feralibus etiam Silicernia ad tumulum celebrata, vide sis apud Ovid. 2. Fast.

Denique Legata interdum relicta hac conditione, ut ex eorum reditu epulum fieret, à rosis sepulchrum spargeretur, discimus ex Juvenal. Sat. 3.

Unde epulum possis dare centum Pythagoreis.

Loquuntur idipsum etiam literati lapides plurimi, inter quos unus Torcelli visitur:

LONGIUS. PATRO
CLUS. SECUTUS.
PIETATEM. COL
CENT. HORTOS
CUM. ÆDIFICIO
HUIC. SEPUL. JUNC
TO. VIVOS. DONA
VIT. UT. EX. REDI.
TU. EOR. LARGIUS
ROSÆ. ET. ESCE
PATRONO. SUO. ET
QVANDOQ. SIBI
PONERENTUR.

Atque hæc de epulis Privatis.

PUBLICÆ erant, quibus interdum ditiores in defunctorum memoriam publicè solebant populum Rom. excipere, ut in funere Africani Q. Maximus: Cicero pro Muræna: *Honestus homo & nobilis Q. Tubero cum epulum Q. Maximus Africani patris sui nomine populo daret, &c.* In funere Syllæ Faustus, F. teste Dione lib. 37. Καὶ ἐν τῷ αὐτῷ τούτῳ χρόνῳ Φαῦστος ὁ τοῦ Σύλλου παῖς ἀγῶνα

τε

τε μονομαχίας ἐπὶ τῷ πατρὶ ἐποίησε, καὶ τὸν δῆμον λαμπρῶς εἱστίασε, τά τε λουτρὰ καὶ ἔλαιον προῖκα αὐτοῖς παρέσχεν. Hoc est, *Sub idem tempus Faustus Syllæ F. ludos gladiatorios in honorem patris sui exhibuit, populumque lauto convivio excepit, iis balnea & oleum donavit.* Et in filiæ suæ memoriam C. Julius Cæsar: Suetonius cap. 26. *Munus populo epulumque pronunciavit in filiæ memoriam, quod ante eum nemo.* Hujus generis erant etiam Viscerationes, id est, largitiones illæ, quibus caro multorum animalium populo publicè distribuebatur, Nam ut Servius ait in lib. 1. & 7. Æneid. *Viscera dicimus non tantum intestina, sed quicquid sub corio est.* De his Livius lib. 8. *Et populo visceratio data à M. Flavio in funere matris.* Et lib. 41. de T. Flaminio, qui munus gladiatorium *mortis causa patris sui cum Visceratione & ludis scenicis dedit quatriduum.* Plerumque tamen epulis erant adjunctæ hæ viscerationes, ut videre est ex Livii lib. 39. non longè à fine: *P. Licinii funeris causa visceratio data & gladiatores LXX. pugnarunt, & ludi funebres per triduum facti, post ludos epulum: in quo cum toto foro strata triclinia essent, coegit plerosque tabernacula statuere in foro.* Autor de viris illustrib. cap. de Q. Fabio Rutiliano. *Mortuo huic tantum æris populi liberalitate congestum, ut inde filius visceratione & epulas publicè daret.* Vide Halicarn. lib. 5. ἀρχαιολογίας. Huc pertinet etiam Largitio Q. Terentiii Culleonis Prætoris, quem in funere Scipionis *ad portam Capenam mulsum prosequutis funus dedisse*, refert Livius lib. 38.

CAPUT VI.

De Judæorum & Græcorum funebribus cœnis. περίδειπνον, περιδειπνίζειν, τάφος. *Laudes mortui in funebri convivio*

vivio celebratæ. Nomina eorum, qui seipsos suspendissent, in parentalibus non vocata. Christianorum cœnæ funeb. luxuriosæ à S.S. Patribus vehementer perstringuntur.

NEc verò apud Romanos solùm: sed etiam alios populos funerales hujusmodi cœnæ celebrabantur.

De Judæis patet ex lib. 2. Reg. cap. 3. vers. 35. ubi David populum, qui Abneri exsequias iverat, clara adhuc luce τοῦ περιδειπνίζειν ἕνεκα ad se venire conspicatus, conceptis verbis jurasse scribitur: *Hæc faciat mihi Deus & hæc addat, si ante occasum Solis gustavero panem vel aliud quicquam.* Attingit hunc ritum & Baruch Propheta cap. 6. vers. 31. de Sacerdotibus Babyloniis loquens: *Rugiunt autem clamantes contra DEOS suos sicut in cœna mortui*, ἐν περιδείπνῳ νεκροῦ. Referunt huc etiam illud Ezechielis cap. 24. vers. 17. & 22. *Cibos lugentium non comedes.* Ad sepulchrum etiam latas epulas apud eandem gentem, non obscurè indicat Tobias in suprema oratione exhortatoria ad filium cap. 4. *Panem tuum & vinum tuum super sepulturam justi constitue, & noli ex eo manducare & bibere cum peccatoribus.* Et Ecclesiastes cap. 30. vers. 17. *Tolerabilior est mors ipsa, quam valetudo adversa & morbus perpetuus. Perinde enim est, ut ferculum splendidum quod palato ægroto proponitur, & cibi positi ad bustum sepulti.* Huic simile est illud Socratis apud Stobæum: ὁ τῶν φιλαργύρων βίος ἔοικε νεκροῦ δείπνῳ. πάντα γὰρ ἔχων, τὸν εὐφρανθησόμενον οὐκ ἔχει. Quid? quod publicè etiam populum Judaicum funebri epulo exceptum legimus. Nam Archelaum Herodis F. septem dies patris sui mortem Hierosolymis luxisse, & funebre epulum populo exhibuisse autor est Joseph. lib. 2. de bello Judaic. ubi paulò pòst sub-

subjungit: hanc epulandi consuetudinem circa luctus perquam multos Judæorum ad inopiam redegisse; quod vulgus necessariò adesse coactus sit, & qui neglexisset, habitus pro impio. Ἔθος δὲ, inquit, τοῦτο παρὰ Ἰουδαίοις πολλοῖς, πενίας αἴτιον, διὰ τὸ πλῆθος ἑστιᾷν, οὐκ ἄνευ ἀνάγκης· εἰ γὰρ παραλίποι τὶς οὐχ᾽ ὅσιος.

Similiter Græci quoque funebres epulas usurparunt, quas περίδειπνα appellabant. Autor Etymologici: περίδειπνον, ἡ ἐπὶ τοῖς ἀποθανοῦσι γινομένη ἑστίασις. Homerus vero τάφον vocat Iliad. φ. in funere Patrocli:

——αὐτὰρ ὁ τοῖσι τάφον μενοεικέα δαίνυ.

Ad quem locum videndus Eustathius. In Hectoris quoque funere, epuli sepulchralis meminit idem Poëta Iliad. ω.

Χεύαντες δὲ τὸ σῆμα πάλιν κίον: αὐτὰρ ἔπειτα
Εὖ συναγειράμενοι, δαίνυντ᾽ ἐρικυδέα δαῖτα
Δώμασιν ἐν πριάμοιο.

Hoc est:

Aggesto à tumulo redibant, atq; deinde
Bene collecti convivabantur splendidum convivium
Ædibus in Priami.

Cui non absimile est illud Hegesandri Poëtæ, qui apud Athenæum lib. 7. coquum sic loquentem introducit:

ὅταν ἐν περιδείπνῳ τυγχάνω διακονῶν.
ἐπὰν τάχις ἔλθωσιν ἐκ τῆς ἐκφορᾶς.

Hoc est:

Quando forte ministro in funebri cœna
Cum celerrimè ex funere redierint.

Sic etiam Argonautæ in memoriam Idmonis funebrem cœnam eamque magnificam tertio post ejus obitum die celebrarunt: ut ait Apollonius lib. 2. Argonaut. vers. 839.

ἤματα δὲ τρία πάντα γόων. ἑτέρῳ δὲ πρὸ ἤδη
τάρχυον μεγαλοστὶ συνεκτερέϊζε δὲ λαὸς
σὺν τῷ ὁμοῦ βασιλῆι Λύκῳ. παρὰ δ' ἄσπετα μῆλα,
ἣ θέμις οἰχομένοισι, ταφήια λαιμοτόμησαν.

Meminit harum epularum etiam Artemidorus lib. 4: ὀνειροκριτ. cap. 83. Et Lucianus in fine libri de Luctu.

Nec omittendum quod Cicero tradit, in hujusmodi funebribus conviviis, quæ à coronatis inibantur, laudes mortui fuisse celebratas. Sic enim ille lib. 2. de legib. *Sequebantur epulæ quas inirent propinqui coronati: apud quas de mortui laude, cum quid veri erat, prædicatum: nam mentiri nefas habebatur.* Verum id olim fuit apud priscos Athenienses usitatum: à qua virtute postgeniti tantopere degenerarunt, ut etiam improbos in funebri convivio laudibus ornare instituerint: ut videre est ex vulgari eorum proverbio: οὐκ ἐπαινεθείης οὐδ' ἐν περιδείπνῳ. Id est, *Ne in funebri quidem cœna laudaveris:* In hominem perdite improbum, & ne mica quidem laudis dignum. Vide Erasmum in Adag.

Præter hæc solitos etiam Græcos in parentalibus vel funebribus hisce epulis omnium clarorum jam vita functorum nomina ciere, præter eorum qui sibi ipsi laqueo mortem conscivissent, auctor Artemidorus lib. 1. ὀνειροκριτικῶν. cap. 5. Ἄτομός τε καὶ φυγὰς γενόμενος ἀναρτήσας ἑαυτὸν ἐτελεύτησε τὸν βίον, ὡς μηδὲ ἀποθανὼν ἔχειν ὄνομα. τούτους γὰρ μόνους ἐν νεκρῶν δείπνοις οὐ καλοῦσιν οἱ προσήκοντες.

Antiquissimas igitur gentes olim funebres cœnas agitasse hinc constat. Quem ritum etiam à veteribus Christianis frequentatum, atque adeo pravis moribus subinde succrescentibus eo intemperantiæ denique ventum esse, ut plerique ad sepulchra luxuriosissime & ad ebrietatem usque epularentur; Augustinus indicat ser-

sermone de Diversis 43. De Luxuria & Avaritia. cap. 6. *Tu demis & subtrahis gutturi tuo: ille fortè cum mortuus fueris calicem super te non ponet: Aut si fortè ponet calicem, ipse inebriatur, ad te nulla stilla descendet.* In hoc igitur ritu abrogando plurimum à S. Patribus fuit laboratum. Sane ab Ambrosio eum vetitum, quòd illa parentalia superstitioni gentium essent simillima, auctor est Augustinus lib. 6. Confess. cap. 2. Ipse etiam Ambrosius libr. De Helia & Jejunio cap. 17. hanc consuetudinem his verbis pestringit: *Sicut illi qui calices ad sepulchra martyrum deferunt, atque illic in vesperam bibunt, & aliter se exaudiri posse non credunt. O stultitia hominum, qui ebrietatem sacrificium putant, qui æstimant illos ebrietate placere, qui jejunio passiones sustinere didicerunt.* Augustinus de moribus Ecclesiæ Catholicæ cap. 34. *Nolite*, inquit, *consectari turbas imperitorum, qui in ipsa vera religione superstitiosi sunt. Novi multos esse sepulchrorum & picturarum adoratores, novi multos, qui cum luxuriosissimè super mortuos bibunt, & epulas cadaveribus exhibentes super sepultos seipsos sepeliunt.* Cyprianus de duplici martyrio: *Temulentia adeo communis est Africæ, ut propemodum non habeatur pro crimine. An non videmus ad martyrum memorias Christianum à Christiano cogi ad ebrietatem? An hoc levius crimen esse dicimus, quam Baccho hircum immolare?* Gaudentius Sermone 4. *Nam gulæ suæ causa, primum cœperunt homines prandia mortuis præparare, quæ ipsi comederent: post hoc etiam sacrificia ausi sunt eis sacrilega celebrare, quamvis nec ipsi mortuis suis minùs sacrificent parentalia, dum super sepulchrorum mensas tremulis ebrietate manibus vina fundentes, spiritum balbutiunt.* Videtur tamen hunc ritum Augustinus leniter excusasse lib. 9. De Civit. Dei cap. ult. *Quicunque epulas suas eò* (ad sepulchra martyrum) *deferunt, quod*

quod quidem à Christianis melioribus non fit & plerisque terrarum nulla talis est consuetudo, tamen quicunq; id faciunt, quas cum apposuerint, orant & auferunt ut vescantur vel ex eis etiam indigentibus largiantur, sanctificari ibi eas volunt per merita martyrum in nomine Domini martyrum. Cui rei etiam subtexo locum Paulini excusantis suos rusticos in Italia, quod usi vel abusi per simplicitatem veteri gentilium more ad sepulchrum ipsum D. Felicis. Sic enim loquitur in Natali Felicis 9.

——Ignoscenda tamen puto talia parvis,
Gaudia qui dicunt epulis: quia mentibus error
Incepit rudibus: nec tantæ conscia culpæ
Simplicitas pietate caret, male credula sanctos
Perfusis halante mero gaudere sepulchris.

CAPUT VII.

De cibis Feralibus, ut sunt Faba, Apium, Lactuca, Panis, Ova, Lens, Sal, Libum, Carnes. Pulticula, Obba quid? vestes albæ in funebribus cœnis.

PEne Cibos præterieram, qui feralibus hisce epulis apponebantur. Nam certos quosdam cibos mortuali huic cœnæ proprios fuisse, docet Xiphilinus in Domitiano, ubi de simulato illo sepulchrali epulo loquitur. Καὶ μετὰ τοῦτο πάνθ' ὅσαπερ ἐν τοῖς ἐναγίσμασι καθαγίζεται, καὶ ἐκείνοις μέλανα ἐν σκεύεσιν ὁμοίως προσηνέχθη. *Denique quæ in exsequiis mortuorum adhiberi solita, in vasis eodem modo iis apposita fuerunt.* Ac generatim quidem Plutarchus in Problem. monet omnis generis legumina circum περίδειπνα καὶ προκλήσεις τῶν νεκρῶν fuisse adhibita. Speciatim verò in funeralibus hisce epulis mentionem fieri Fabarum, Apii, Lactucæ, Panis, Ovorum, Lentium

tium ac Salis vel Libi, Carnium, Pulticulæ, &c. observavimus.

De Faba, Festus: *Fabam nec tangere nec nominare Diali flamini licet, quòd ea putatur ad mortuos pertinere. Nam & Lemuralibus jacitur Larvis, & parentalibus adhibetur sacrificiis & in flore ejus luctus litteræ apparere videntur.* Quæ à Varrone habet, ut patet ex hoc loco Plinii lib. 18. cap. 12. *Quin & prisco ritu fabacia suæ religionis DIs in sacro est, prævalens pulmentari cibo, & hebetare sensus existimata, insomnia quoque facere. Ob hæc Pythagorica sententia damnata: ut alii tradidere, quoniam mortuorum animæ sunt in ea. Qua de causa parentando utique assumitur. Varro & ob hæc Flaminem ea non vesci tradit, & quoniam in flore ejus literæ lugubres reperiantur.*

Apii meminit Plinius lib. 20. cap. 11. *Chrysippus & Dionysius dicunt neutrum apium ad cibos admittendum: imo omnino nefas, nam id defunctorum epulis dicatum esse.* Cui loco illustrando facit illud Arnobii lib. 5. contra Gentes: *oblivioni etiam Corybantia sacra donentur, in quibus sanctum illud mysterium traditur: frater trucidatus à fratribus, interempti ex sanguine Apium natum, prohibitum mensis olus illud apponi, ne à manibus mortui inexpiabilis contraheretur offensio.*

Lactucam etiam τῶν νεκύων βρῶμα appellat Eubulus in Astytis apud Athenæum. lib. 2. de lactuca.

Ἐν τῇ θριδακίνῃ τούτῳ γὰρ, ὡς ὁ λόγος, ποτὲ
Τὸν Ἄδωνιν ἀποθανόντα προὔθηκε Κύπρις
ὡς ἔστι νεκύων βρῶμα.

Id est:

In eo quidem olere prædicant Adonim mortuum à Venere sepultum fuisse. Itaque mortuorum edulium est.

Panem in hoc albo ponit Catullus:

Cum

Cum devolutum ex igne prosequens panem
A semiraso tunderetur ustore.

Meminit & Tertullianus lib.6.Confess.cap.2.

Sed & Ova hîc reperio: Juvenalis.

——*dimidio constrictus gammarus ovo*
Ponitur exigua feralis cœna patella.

Addo Lentem & salem, hoc est, φάκους καὶ ἅλας: ἃ νομίζουσι Ῥωμαῖοι πένθιμα, καὶ προτίθενται τοῖς νέκυσιν, ut ait Plutarchus in Crasso. A quo tamen dissentit Appianus in Parthic. ubi eadem narrans φάκους καὶ μάζαν, hoc est, *Lentem & Libum* mortuorum cœnis adsignat. Judæos quoque Lente potissimum in luctu uti solitos, innuit Hieronymus ad Paulam de Blesillæ obitu his verbis: *Flentes usque hodie Judæi nudis pedibus in cinere volutati, sacco induti, ex superstitione Pharisæorum prius cibum lentis accipiunt, signantes quasi quo edulio primogenituram perdiderunt.*

Carnem & Pulticulam invenies apud Arnobium lib.7.Adv.Gentes: *Nam pulticulæ, thura cum carnibus rapacium alimenta sunt ignium & parentalibus conjunctissima mortuorum.* Tertull.lib.6.Confess.cap.2.de Matre sua: *Cum ad memorias sanctorum, sicut in Africa solet, pultes & panem & merum attulisset.*

Atque hi potissimum cibi, quibus Silicernia non Romæ solùm, sed & alibi constitisse mihi est observatum. Invenio insuper in iisdem epulis fuisse usum poculi cujusdam, quod *Obbam* appellabant. Glossarium. *Obva*, ἄμβιξ, ἐν ᾧ τοῖς νεκροῖς σπένδουσιν. Tertullianus in Apologetico: cap.13. *Quid differt ab epulo Jovis Silicernium? à simpulo Obba? ab aruspice pollinctor? nam & aruspex mortis apparet.* Utrumque autem vocabulum & *Obba* & *Simpulum* in sacris Hetruscorum celebre, originem trahit ex Hebræo: Simpulum à Sophel,

Phel, & Obba ab Ob, vase ventricoso, ut notat Scaliger.

Restat accumbentium in feralibus hisce cœnis vestitus: qui, sicut & in aliis conviviis, erat albus: nam nefas ducebat atratum ad epulas hasce accedere. Discimus id ex gravissima Ciceronis Invectiva in Vatinium, cui tanquam scelus quoddam objicit, quod in funebri convivio pullatus cœnaverit. Verba ejus hæc sunt: *Atq; illud etiam scire cupio, quo consilio, aut qua mente feceris, ut in epulo Cn. Arii familiaris mei cum togâ pullâ accumberes: quem unquam videris, quem audiveris, quo more feceris? Dices, supplicationes te illas non putasse: Optimè. Nullæ fuerint supplicationes, &c. Quis unquam cœnavit atratus? ita enim illud epulum est funebre, ut munus sit funeris, epulæ quidem ipsæ dignitatis. Sed omitto epulum, populi Romani festum diem argento, veste, omni apparatu visendo: quis unquam in luctu domestico, quis in funere familiari cœnavit cum togâ pulla? Cui de balneis exeunti præter te, toga pulla unquam data est? cum tot hominum millia accumberent, cum ipse epuli dominus Qu. Arius albatus esset, tu in templum Castoris te cum C. Figulo atrato, cæterisque tuis furiis funestum intulisti, &c.*

CAPUT VIII.

De Ludis funebribus. Quoties illorum apud Livium mentio. In Funeribus indictivis ij potissimum usitati, Plautus explicatus.

AB epulis ad Ludos transibimus: quos in funeribus præberi solitos testes mihi sunt, ut cum Græcis dicam ψαμμακόσιοι. De causa & origine illorum Tertullianus De spectaculis cap. de munere: *Olim quoniam ani-*

animas defunctorum humano sanguine propitiari creditum erat, captivos vel malo ingenio servos mercati in exsequiis immolabant: postea placuit impietatem voluptate adumbrare. Itaque quos paraverant, armis quibus tunc & qualiter poterant eruditos, tantum ut occidi discerent, mox edicto die inferiarum apud tumulos erogabant. Hæc muneris origo. In quam sententiam & Servius lib. 10. Æneid. *Moris erat*, inquit, *in sepulchris virorum fortium captivos necari: quod postquam crudele visum est, placuit gladiatores ante sepulchra dimicare, qui à busti cineribus Bustuarii dicti.* Qui locus Ciceroni præibit ad lucem, scribenti in Pisoniana: *Neque ego cessissem & me ipsa suo complexu patria tenuisset, si mihi cum illo Bustuario gladiatore* (Clodium putat) *& tecum decertandum fuisset.*

At verò jam indicem videamus eorum ludorum, quorum à Livio potissimum factam mentionem, jam dudum accuratè annotavit pater omnis eruditionis Just. LIPSIUS: ex cujus Saturnalitio thesauro pleraque hæc, quod per bonam ejus gratiam mihi liceat, in tabulas nostras referenda existimavi. I. Ac primo quidem Gladiatores publicè dati in Foro Boario à M. & D. Brutis causa mortis patris, anno ab V. Con.ccccxv. Valer. Maximus lib. 2. cap. 4. *Gladiatorium munus primum Romæ datum est in foro Boario Ap. Claudio & M. Fulvio Coss. Dederunt M. & D. Junii Bruti, funebri memoria patris cineres horando.* Et Epitome Liviana 16. *D. Junius Brutus munus gladiatorium in defuncti patris memoriam edidit primus.* Ubi tamen malè scriptoris an exscriptoris culpa omissus Marcus. Hoc amplius verò Ausonius tria paria Gladiatorum à Juniis data asserit; Poëtice & μεγαλωύων tria bella & tres pugnas appellans:

Tres primas Thracum pugnas, tribus ordine bellis
Juniadæ patrio inferias misere sepulchro.

I. Rur-

II. Rursus post annos quinquaginta Livius duo & viginti paria data refert anno ab V.C. IↃXXXX. verba ejus è lib. 23. *M. Æmilio Lepido, qui bis consul augurque fuerat, filii tres Lucius, Marcus, Quintius ludos funebres per triduum & gladiatorum paria duo & viginti per triduum in foro dederunt.*

III. Iterum lib. 31. interjectis quatuordecim ferme annis P. Sulpitio, C. Aurelio Coss. paria viginti quinque: *Ludi*, inquit, *funebres eo anno per quatriduum in foro mortis M. Valerii Lavini causa à P. & M. Filiis ejus facti: & munus gladiatorium datum ab iis. Paria quinque & viginti pugnaverunt.*

IV. Et lib. 39. *P. Licinii funeris causa visceratio data & gladiatores 70. pugnarunt.* *Sic enim* εὐστόχως ibi legendum putat Lipsius, quod numerus 120. qui est in vulgatis editionibus, sit grandior, quàm conveniat in id ævum.

V. Denique anno urbis IↃLXXX. paria data triginta septem, quod velut primariæ magnificentiæ recensuit lib. 41. *Munera gladiatorum eo anno aliquot paria alia data; unum ante cætera insigne fuit T. Flaminii, quod mortis causa patris sui cum visceratione epuloque & ludis scenicis quatriduum dedit, magni tamen muneris ea summa fuit, ut per triduum quatuor & septuaginta homines pugnarint.*

Hi sunt ludi funebres, quorum mentio in Livio. Unum adhuc munus restat, quod non Romæ, sed in provincia præbitum à Scipione, de eo sic loquitur, lib. 28. *Scipio Carthaginem ad vota solvenda Diis, munusque gladiatorium, quod mortis causa patris patruique paraverat, edendum rediit.*

Sed non abs re fuerit, etiam aliorum auctorum testimonia, quæ quidem mihi jam in mentem veniunt, hîc

adscribere. Dio lib. 37. Κἀν τῷ αὐτῷ χρόνῳ Φαῦστος ὁ τοῦ Σύλλου παῖς ἀγῶνά τε μονομαχίας ἐπὶ τῷ πατρὶ ἐποίησε. *Sub idem tempus Faustus Sylla F. ludos gladiatorios in honorem patris exhibuit.* Et l. 39. sub initium de Clodio. ἐν αὐτῇ τῇ διαψηφίσει ὁ Κλώδιος γνοὺς τὸ πλῆθος πρὸς τοῦ Κικέρωνος ἐσόμενον, τοὺς μονομάχους, οὓς ὁ Ἀδελφὸς αὐτοῦ πρὸς ἀγῶνας ἐπιταφίους ἐπὶ τῷ Μάρκῳ τῷ συγγενεῖ προπαρεσκευάσατο, λαβὼν, ἐσεπήδησεν ἐς τὸν σύλλογον. Hoc est: *In ipsa suffragatione Clodius cognito multitudinem pro Cicerone futuram, acceptis gladiatoribus, quos frater suus paraverat ad ludos funebres quos Marco propinquo suo instituerat, in concionem insiluit.* Plinius lib. 36. cap. 15. *C. Curio, qui bello civili in Cæsarianis partibus obiit, funebri patris munere, cum opibus apparatuque non posset superare Scaurum, theatra duo juxta fecit amplissima, &c.* Suetonius in Tiberio cap. 7. *Munus gladiatorium in memoriam fratris, & alterum in avi Drusi dedit diversis temporibus ac locis. Primum in foro, secundum in Amphitheatro, rudiariis quoque quibusdam revocatis auctoramento centenûm millium.* Jul. Capitolinus in M. Antonino Philosopho. *Hadriano Baiis absumpto cum Pius ad vehendas ejus reliquias esset profectus, relictus Romæ, avo justa implevit, Et gladiatorium quasi privatus Quæstor edidit munus.* Et eodem libro de Marco & Vero Impp. *Funebre munus patri dederunt.* Ex his igitur constat funeris causa ludos gladiatorios esse datos. Non tamen in omnibus olim funeribus præberi soliti sunt, sed tantum in Indictis. Cicero suadet lib. 2. de leg. *Reliqua sunt in more funus ut indicatur, si quid ludorum.* Et Festus: *Indictiva funera sunt quib. adhibentur non modo ludi, sed etiam desultores.* In Imperatorum igitur ac principum virorum funeribus noti gladiatores: in aliorum verò minimè. Quo respectans Plautus Mostellaria Sc. *Jupiter.* Tranionem sic jocantem introducit.

Lu-

Ludos ego hodie vivo præsenti huic seni
Faciam, quod credo mortuo nunquam fore.

Cui non absimile est illud in Amphitruone, ubi Sosia sic loquitur.

Vivo fit, quod nunquam quisquam mortuo faciet mihi.

Rectissimè enim & examussim optimè ex hoc ritu loca illa interpretatus est singulare Belgii decus, I. Duza P. aliter quàm Lambinus, qui Plautinum acumen hîc non satis intellexit.

CAPUT IX.

Ludi ex testamento dati in privatorum quoque funeribus: nec Virorum modo, sed & Fœminarum. Dominus funeris utebatur prætexta, Lictoribus, Accenso, Dissignator quis? spectatores funebrium ludorum sedebant penulati. Origo horum ludorum à Græcis. Sella mortuis posita in theatro honoris causa.

QUod paulò antè in Imperatorum duntaxat & clariorum virorum funeribus Gladiatores dari solitos diximus, id de primis tantùm temporibus intelligendum est. Nam sequentibus hic mos adeo increbuit, ut vulgò etiam dari cœperint à privatis, & plerisque ea cura fuerit in testamentis: quibus post mortem suam tot & tot paria sibi edi cavebant. Seneca de Brevitate vitæ cap. 20. *Quidam disponunt etiam illa, quæ ultra vitam sunt, moles magnas sepulchrorum & operum publicorum dedicationes & ad rogum munera & ambitiosas exsequias.* Horatius lib. 2. Satyr. 3.

Nec si fecissent gladiatorum dare centum
Damnati paria.

Senex apud Persium:

——at tu meus hæres
Quisquis es è turba paullum seductior audi
Dis igitur genioq; Ducis centum paria ob res
Egregiè gestas indico.

Cicero pro Sylla: *Ita prorsus interpositi sunt gladiatores, sed quos testamento patris deberi videmus.* Tertullianus: *Privatorum memoriis legatariæ editiones parentant.* Scævola D. De Annuis leg. L. 20. §. 3. *Lucius Titius testamento patriæ suæ civitatis Sebastenorum centum legavit, uti alternis annis ex usuris ejusdem certamina sub nomine ipsius celebrarentur.* Modestinus D. De usu & usufruct. L. 16. *Legatum civitati relictum est: ut ex reditibus quotannis in ea civitate, memoriæ conservandæ defuncti gratia spectaculum celebretur.*

Imò eò usque mos evasit, ut ditiori aliquo mortuo, populus munus efflagitaret velut debitum, & ex præscripto legis. Exemplum in Suetonio insigne cum Tiberii reprimentis laude. Sic enim historicus cap. 37. *Cum Pollentina tribus funus cujusdam primipilaris non prius ex foro misisset, quam extorta pecunia per vim hæredibus ad gladiatorium munus, &c.*

Nec verò hac fini, aut in virorum saltem funeribus hic mos stetit: transiit etiam ad fœminarum. Cujus rei dux & auctor stirps illa Veneris Jul. Cæsar, *qui munus populo epulumque in filiæ memoriam pronunciavit, quod ante eum nemo,* teste Suetonio cap. 26. Quod & Dio confirmat libr. 40. ἐπὶ τῇ θυγατρὶ καὶ θηρίων σφαγὰς καὶ ἀνδρῶν ὁπλομαχίας ἐποίησεν, h. e. *Filiæ suæ & ferarum cædes & virorum pugnas exhibuit.* Nec dubium, quin Cæsaris exemplum cupidè imitatus sit vulgus: In Spartiano certè legimus: *Hadrianum præcipuos bonores socrui suæ ludis gladiatoriis impendisse.*

Hoc etiam observandum, si privati hujusmodi munera

nera mortis causa darent, non tamen dedisse quasi privatos. Nam per omnes dies muneris jus illis erat Prætextæ, Lictorum & Accensi: omninoque imaginem quandam gerebant magistratus. De prætexta Festus, vel potius ejus Abbreviator: *Prætexta pulla nulli alii licebat uti, quam ei, qui funus faciebat.* Cicero in Pisonem: *Sex. Clodium, qui nunquam antea prætextatus fuerat, ludos facere & prætextatum volitare passus es.* Ex quo ritu rectè Suetonium interpretatur magnus ille Lipsius in Claudio cap.2. *Ob valetudinem gladiatorio munere, quod simul cum fratre memoriæ patris edebat, palliolatus novo more præsedit.* Bene, *novo more.* Debuisset enim esse prætextatus. Sed palliolum vestis genus, quo in morbo utebantur: quod ex Quintiliano apparet: *Palliolum sicut fascias & focalia sola excusare potest valetudo.* Et ex Seneca lib.4. Natur quæst. cap.13. *Videbis quosdam graciles & palliolo focalique circumdatos, pallentes & ægros.* Prætextæ igitur jus, qui funebres ludos dabant, habuisse ex his clarum est. De Lictoribus & Accenso Cicero lib.2. leg. *Reliqua sunt in more, funus ut indicatur, si quid ludorum Dominusque funeris utatur Accenso & Lictoribus,* scilicet, ut in multitudine coercere possit insolentiores & ferociores. Quo fine etiam Designatores adhibitos funeribus existimo. Horatius lib.1. Epist.7.

——cum ficus prima caloróq;
Designatorem decorat Lictoribus atris.

Quintil. declam. 6. *Lacrymas ipsas novissimè perdo, inanis domi Libitina plangitur, derisus Designator redit, refertur rogus.* Tertullianus de Spectat. *A templis & aris inter tribus & tibias duobus inquinatissimis arbitris funerum & sacrorum Designatore & Auspice.* Erat autem Designator & Dissignator, qui ordinem processuris,

aut sessuris locum designabat pro conditione cujusque, & in ordinem redigebat, si qui reluctare vellent. Donatus Adelph. Act. 1, Scen. 2. *Designare est rem novam facere, in utramque partem & bonam & malam. Nam Designatores dicti, qui ludis funebribus præsunt: credo ob eam causam, quòd ipsis ludis multa fiant nova & spectanda: simul etiam turba retineatur, quæ fiunt aut in spectaculis aut litibus. Modo quid designavit? puto ego designationem, contractionem aut conductionem populi in unum intelligi, hoc enim contingit ei, qui aliquo flagitio plurium in se oculos & ora convertit, & spectaculo est vulgo. Quemadmodum Designatores, qui ludis funebribus multitudinem retinent.* Internoscebatur autem Designator in Funeribus quidem signo ficus, arboris funereæ, ut patet ex Horatii dicto loco, & altero qui est 16. Epod. ubi *pullam ficum* appellat. In Ludis verò signo virgæ, ex qua βραβευτὴς Græcis dictus, Ulpiano teste, L. 4. D. De his qui notant. infamia. Plautus in Pœnuli Prologo:

Nec lictor verbum aut virgæ muttiant
Neu Designator præteriens obambulet.

ut annotavit Fr. Junius ad Tertullian. de Spectaculis.

Atque hæc de domino funeris vel editore munerum. Spectatores verò quod attinet, & illis propria quædam vestis fuit in funebri hoc munere. Nam ut in aliis Ludis togati spectabant; sic in his penulati. Dio l. 4. Κἀν τούτῳ καὶ ἐπιτάφιοι ἐπὶ τῷ Ἀγρίππᾳ ὁπλομαχίαι, φαιὰν ἐσθῆτα τῶν τε ἄλλων, πλὴν τοῦ Αὐγούστου καὶ αὐτῶν τῶν υἱέων αὐτοῦ λαβόντων, καὶ ἑνὸς πρὸς ἕνα καὶ πλειόνων πρὸς ἴσους ἐγένοντο. h. e. *Interea & funebre munus gladiatorium editum cum singulis certantibus, tum pluribus contra pares, quod cum alii omnes spectarent in pulla veste, tum & filii Augusti, solo ipso excepto.* Lampridius in Commodo: *Contra consuetudinem penulatos jussit spectatores non togatos ad munus conveni-*

venire, quod funeribus solebat, ipse in pullis vestimentis præsidens. Quod ipsum & Xiphilinus in Commodo memorat: Μέλλων αὖθις μονομαχῆσαι, παρήγγελλεν ἡμῖν ἔντε τῇ στολῇ τῇ ἱππάδι καὶ ἐν ταῖς μανδύαις εἰς τὸ θέατρον εἰσελθεῖν. ὅπερ οὐκ ἄλλως ποιοῦμεν εἰσιόντες εἰς τὸ θέατρον, εἰ μὴ τῶν αὐτοκρατόρων τὶς μεταλλάξῃ. Hoc est, *Cum rursus esset obiturus munus gladiatorium, jussit nos equestri veste & penulâ indutos in theatrum venire: quo ornatu nunquam ante theatrum ingredi consueveramus, nisi princeps è vita decessisset.*

Hæc sunt, quæ de Funebribus Rom. Ludis dicenda habui. Plura & compertiora qui nosse cupit, eum porrò ego accedere jubeo maximum illum μουσηγέτην JUSTUM LIPSIUM, ex cujus Saturnalibus hæc pleraque αὐτολεξεὶ exscripsimus. Unum addo, hunc etiam morem, ut multi alii, Græcis ortum videri: quos clarorum virorum funera ludis & certaminibus celebrasse, satis superque ex Homero discimus, cujus verba, quod cuivis sunt in promptu, hic adscribere supersedebo. Meminit & Lucianus περὶ πένθους: Καί τι καὶ ἀγῶνας ἔνιοι διέθεσαν, &c. *Sunt verò qui ludos quoque constituant ad sepulchrum, &c.* Illorum originem Plinius ad Acastum & Thesea refert; sic enim ille lib. 7. cap. 56. *Ludos Gymnicos in Arcadia Lycaon instituit: funebres Acastus in Iolco: post eum Theseus in Isthmo.* Ad hanc consuetudinem respexisse mihi videtur Anaxagoras Philosophus, qui jamjam moriturus, cum interrogaretur à Lampsacenis, ecquid fieri mandaret, jussisse fertur, ut pueris eo mense, quo decessisset, quotannis ludendi potestas concederetur. Quem ritum suo etiamnum tempore durasse, scribit Diog. Laertius lib. 2. in Anaxagora, his verbis: τῶν ἀρχόντων τῆς πόλεως ἀξιούντων τι βούλεται αὐτῷ γενέσθαι, φάναι, τοὺς παῖδας, ἐν ᾧ ἂν ἀποθάνῃ μηνὶ κατ' ἔτος παίζειν συγχωρεῖν. Καὶ φυλάττε-

ται τὸ ἔθος ἐκεινῶ. Vide & Plutarch. in πολιτ. παραγγελμ.

Nec verò ludi solum in memoriam mortuorum exhibebantur populo, sed & ipsis mortuis, non aliter quàm vivis publicum in theatris locum assignatum legimus, posita ibi sella, quæ memoriam ejus renovaret. Qui honor tributus M. Marcello defuncto, teste Dione l.52. Μαρκέλλῳ δὲ καὶ εἰκόνα χρυσῆν καὶ στέφανον χρυσοῦν, δίφρον τε ἀρχικὸν ἔς τε τὸ θέατρον ἐν τῇ τῶν Ῥωμαίων πανηγύρει εἰσφέρεσθαι, καὶ ἐς τὸ μέσον τῶν ἀρχόντων τῶν τελούντων αὐτὰ τίθεσθαι ἐκέλευσε, h. e. *Marcelli & imaginem auream & coronam auream & sedem curulem Romanis ludis in theatrum inferri jussit, mediaque illa poni inter sellas editorum.* Sic Pertinaci mortuo non unam sellam, sed tres in theatro posuit Severus, ut est apud Xiphilinum: Καὶ χρυσῆν εἰκόνα αὐτοῦ ἐφ' ἅρματος ἐλεφάντων ἐς τὸν ἱππόδρομον ἐσάγεσθαι, καὶ ἐς τὰ ποιπὰ ἐκέλευσε θέατρα θρόνους τε τρεῖς καταχρύσους αὐτῷ ἐσκομίσθαι h. e. *Præcepit ut statua ejus aurea curru ab Elephantis veheretur in Circum, utque ei tres sellæ aureæ in reliqua theatra perferrentur.*

Caput X.

Luctu quæ gentes abstinuerint: Massiliensium, Locrorum, Coorum, Thracum consuetudo. Ejus legitimum tempus apud Judæos, Lacædemonios & Romanos. Fœminas quamdiu maritos lugere oportuit: tam veteri quàm recentiore jure. Annuo luctu quot menses intelligendi. Viri benemeriti de Rep. annum lugebantur. Causæ luctus uxorum annui investigatæ, Elugere, prolugere, quid?

AD Luctum progredimur. De quo quantò plura nobis

nobis superiùs dicta sunt, tantò hic erimus breviores. Nolo autem disputare, *Utrum luctu mortui sint prosequendi*, quod & à nostro instituto est alienum, & longum foret, quæ hac de re dici possunt, hic omnia recensere. Video enim magnos & excellentes viros omnem omnino luctum refugisse: Unde Seneca Epist. 99. *Innumerabilia sunt exempla eorum, qui liberos juvenes sine lacrymis extulerint: qui in Senatum, aut in aliquod publicum officium à rogo redierint, & statim aliud egerint.* Imò totæ gentes luctu leguntur abstinuisse, ut de Massiliensibus tradit Valer. Maximus lib. 2. cap. 6. *Sine lamentatione, sine planctu, luctus funeris die domestico sacrificio, adjectoque necessariorum convivio, finitur. Etenim quid attinet, aut humano dolori indulgere, aut divino numini invidiam fieri, quod immortalitatem suam nobiscum partiri noluerit?* Apud Locros etiam luctu mortuos prosequi interdum fuisse autor Heraclides in Ponticis: παρ' αὐτοῖς ὀδύρεσθαι οὐκ ἔστιν ἐπὶ τοῖς τελευτήσασιν, ἀλλ' ἐπειδὰν ἐκκομίζωσιν εὐωχοῦνται. *Apud hos luctu mortuos prosequi vetitum est, sed postquam elatum funus est, convivia agitant.* Sed nec Coos viri lugebant. Heraclides ibidem: ἐν ταύτῃ τῇ νήσῳ τοῖς τελευτῶσιν οὐδὲν ἔστι πένθος ἐν ἀνδράσι περὶ ἐσθῆτα ἢ κουρὰν, μητρὶ δὲ, νέου τελευτήσαντος ἐνιαυτός. *In Insula Coo viri neque vestium permutatione, neque capillorum rasura vita defunctos lugere solent: Matri verò mortuo juvene ad lugendum annus datur.* De Thracibus Val. Maxim. lib. 2. cap. 6. *Thraciæ verò illa natio merito sibi sapientiæ laudem vendicaverit, quæ natales hominum flebiliter, exsequias cum hilaritate celebrans, sine ullis doctorum præceptis verum conditionis nostræ habitum pervidit.* Vide & Herodot. lib. 5. Quintil. lib. 5. cap. de exemplis. Solin. cap. 15. Pomp. Melam. lib. 2. cap. 2.

Contrà verò alios non minori prudentia claros viros luctui interdum indulsisse legimus, nec unquam illis tanta ferri vel chalybis duricies circa pectus fuit, quin liberorum, parentum, aut amicorum mortem sibi lugendam putarint. Memorabilis est M. Antonini Pii vox, qui, cum Marcus Philosophus *mortuum educatorem suum fleret, revocareturque ab aulicis ministris ab ostentatione pietatis*, dixisse scribitur: *Permitte illi ut homo sit: neque enim Philosophia vel imperium tollit adfectus*: ut ait Capitolinus in ejus vita. Possent plura hujus generis adferri, si multis vellemus philosophari. Unum adhuc adpingam, quod est Catulli, qui impietatis & injustitiæ notam esse asserit, amicos vita functos non lugere. Sic enim inquit:

Sed postquam tellus scelere est imbuta nefando
Justitiamq; omnes cupida de mente fugarunt:
Perfudere manus fraterno sanguine fratres,
Destitit exstinctos natus lugere parentes,
Optavit genitor primævi funera nati.

Atque in hanc partem omnes Legislatores, si rem accuratè consideraverimus, videntur propendere, qui luctum non tam planè è medio sublatum voluerunt, quàm certo *modo & tempore* circumscriptum.

Modo quidem: quia existimabant Manes immoderato luctu & lesso offendi, unde & Charondas statuebat non lamentis & lacrymis colendos esse demortuos, sed pia recordatione & frugum illatione ad tumulum per singulos annos: χρὴ δὲ τῶν τελευτώντων ἕκαστον τιμᾶν μὴ δακρύοις μηδὲ οἴκτοις, ἀλλὰ μνήμῃ ἀγαθῇ καὶ τῇ τῶν κατ' ἔτος ὡραίων ἐπιφορᾷ ὡς ἀχαριστίας οὔσης πρὸς δαίμονας χθονίους λύπης ὑπὲρ τὸ μέτρον γιγνομένης. Tibull. l. 1. Eleg. 1.

Tu manes ne læde meos, sed parce solutis
Crinibus, & teneris Delia parce genis.

Narbonæ in veteri lapide incisum legitur:

...TIBI. PRÆTERITO. REDEAT. FELICIOR. ANNUS.
...CAPER. ET. FACILI. VITA. REGATUR. OPE.
...DURÆ. MORTIS. SACRATOS. LÆDERE MANES.
ECCE. MONENT. LEGES. ET. LEVIS. UMBRA. ROGI.

Statius lib. 5. Sylvar.

Parce precor lacrymis, sævo nec concute planctu
Pectora, ne crucia fugientem conjugis umbram.

Idem lib. 2. Sylvar.

Quid caram crucias tam sævis luctibus umbram?

Tempore verò etiam luctum circumscripserunt. Nam apud Judæos quidem luctus legitimum tempus mense finiebatur, ut patet ex Deuter. cap. 21. v. 13. ubi Moses sic ait de captiva: *Et deponet vestem in qua capta est: sedensque in domo tua flebit patrem & matrem suam uno mense, & postea intrabis ad eam, dormiesque cum illa & erit uxor tua.* Qui locus lucem capit à Josepho de eadem re lib. 4. ἀρχαιολογ. cap. 8. sic loquente: μὴ πρότερον ἐξέστω εὐνῆς ἅπτεσθαι τῆς κοινωνίας πρὶν ξυραμένην αὐτὴν καὶ πένθιμον σχῆμα ἀναλαβοῦσαν ἀποθρηνῆσαι συγγενεῖς καὶ φίλους, hoc est, *Non antè jus esto cubile ejus tangere, quam raso capite sumptoque lugubri habitu cognatos & amicos in bello amissos deploraverit.* Et paulo post: τριάκοντα δ' ἡμερῶν ἐπὶ τῷ πένθει διελθουσῶν, (αὐτάρκεις γὰρ ἐπὶ τοῖς δακρύοις αὗται τῶν φιλτάτων τοῖς φρονίμοις) τότε χωρεῖν ἐπὶ τὸν γάμον. h. e. *Elapsis autem luctus triginta diebus, tot enim sapienti ad deplorandos caros sufficiunt, tunc nuptiis dare operam liceat.*

Lacedæmoniis undecim tantum dies luctus præ-

scri-

ſcripſit Lycurg. teſte Plutarcho: χρόνον δὲ πένθους, inquit, ὀλίγον προσῴρισεν, ἡμέρας ἕνδεκα. τῇ δὲ δωδεκάτῃ θύσαντας, ἔδει Δήμητρι λύειν τὸ πένθος.

Apud Romanos verò Luctui tempus fuit definitum habita ratione & ætatum & cognationis, idque ex inſtituto Numæ Regis; qui pueros & minores triennio non lugendos; minores autem natu tot menſibus lugendos ſtatuit, quot quisque annos vixiſſet: ſed ea conditione ultra decimum menſem, quo longiſſimum luctus tempus fuit terminatum. Αὐτὸς δὲ, inquit Plutarchus in Numa, καὶ τὰ πένθη καθ' ἡλικίας καὶ χρόνους ἔταξεν. οἷον παῖδα μὴ πενθεῖν, νεώτερον τριετοῦς. μηδὲ πρεσβύτερον πλείονας μῆνας, ὧν ἐβίωσεν ἐνιαυτῶν μέχρι τῶν δώδεκα καὶ περαιτέρω μηδεμίαν ἡλικίαν. ἀλλὰ τοῦ μακροτάτου πένθους χρόνον εἶναι δεκαμηνιαῖον. A quo aliquantum diſſentit Paulus JCtus, cujus legem ex lib. 1. ſentent. tit. ult. his verbis recitat Juriſconſultorum noſtri temporis Coryphæus, lib. 21. Obſervat. cap. 12. *Parentes & filii majores ſex annis, anno lugeri poſſunt, minores menſe maritus decem menſibus, & cognati proximioris gradus octo: qui contrafecerit, infamium numero habetur.* Inquam ſententiam de lugendis parentibus, liberis & cognatis, Ulpianum etiam aliquid ſcripſiſſe, lubens aſſentior doctiſſimo Cujacio, ingeniosè conjectanti, cum iſta luctus definitio, quæ infamia pœnam parentibus, liberis & cognatis minabatur, Treboniano rigidior viſa eſſet, vel ejus ætate obſoleviſſet, ipſum in arbitrio & pietate cujuſque modum luctus poſuiſſe, infamiæ pœna remiſſa his, qui definitum veteri jure tempus non expleviſſent: ideoque Ulpiani legem ſuo modo & arbitratu interpolatam ſic retuliſſe: *Parentes & liberi utriuſque ſexus nec non cæteri adgnati vel cognati ſecundum pietatis rationem & animi ſui patientiam, prout quisque voluerit, lugendi ſunt: qui au-*

autem eos non eluxerit, non notatur infamia, ut est in L. 23. D. De his qui not. infam. Reperio tamen annuum luctus spatium plerumque ab hæredibus observari solitum. Unde Sidonius lib. 4. cap. 24. scribit se rogatu Turpionis ægrotantis à Maximo Palatino, cui illi pecuniam debebat, petiisse, ut *exactorum circumlatrantium barbaram instantia n indultis tantisper induciis moderaretur: & si decessisset æger, tribueret hæredibus annui luctus tempus immune.*

In marito verò lugendo tantum abest ut idem arbitrium mulieribus sit permissum, ut etiam ordinarium illud tempus, quo in luctu esse mulierem oportebat, duobus insuper mensibus auctum legamus. Nam ex Romuli constitutione decem mensium spatio legitimum luctus tempus definiebatur: unde Ovidius lib. 1. Fast.

Quod satis est, utero matris dum prodeat infans:
Hoc anno statuit temporis esse satis.
Per totidem menses à funere conjugis uxor
Sustinet in vidua tristia signa domo.

Et lib. 3. Fast. cum multa de numero denario dixisset, statim addit:

Assuetos igitur numeros servavit in anno,
Hoc luget spatio fœmina mœsta virum.

Cicero pro Cluentio: *Quæ mulier obtestatione viri decem illis mensibus ne domum quidem ullam, nisi socrus suæ nosse debuit, hæc quinto mense post viri mortem ipsi Oppianico nupsit.* Seneca Consolation. ad Helviam cap. 15. *Ideo Majores decem mensium spatium lugentibus viros dederunt, &c.*

Quia verò Romuli annus decem duntaxat constabat mensibus, ut fusè ostendit Macrob. lib. 2. cap. 12. ideo factum, ut legitimum illud luctus tempus interdum à clas-

classicis scriptoribus annum appellaretur. Seneca epist. 63. *Annum fœminis ad lugendum constituere majores, non ut tamdiu lugerent, sed ne diutius: viris nullum legitimum tempus est, quia nullum honestum.* Apulejus lib. 8. de Asino Aur. *Adhuc formosus Lepolemus in meo vivit pectore. Boni ergò & optimi consules, si luctu legitimo miserrimæ fœminæ necessarium concesseris tempus, quoad residuis mensibus spatium reliquum compleatur anni.* Cave enim existimes, de anni dimensione, quæ suis temporibus erat usitata, ut monuerunt ante me alii. Nam etsi quidem Numa duobus mensibus annum auxit, teste Livio, Plutarcho, Ovidio, aliis: in luctu tamen nihil immutavit, sed eum intra eorundem mensium limites voluit consistere, bovem fœtam immolare jussis, quæ nupsissent ante exactum legitimi luctus spatium; ut discimus ex Plutarcho in ejus vita: Ἀλλὰ τὸν μακροτάτου πένθους χρόνον εἶναι δεκαμηνιαῖον. ἐφ' ὅσον καὶ χηρεύουσιν αἱ τῶν ἀποθανόντων γυναῖκες. ἡ δὲ πρότερον γαμηθεῖσα, βοῦν ἐγκύμονα κατέθυσεν ἐκείνου νομοθετήσαντος. Hoc est, *Longissimum autem luctus tempus decem mensibus terminavit: quod spatium à morte viri quoque viduis abstinendi præfinitum est à secundis nuptiis. Quæ antè nupsisset, ea bovem fœtam illius lege immolabat.* Sed pœna hæc postea mutata, & infames habitæ, quæ non decurso luctus tempore ad secundas nuptias properarent, ut ex sequentibus patebit.

Atque eodem sensu capio Annuum Luctum, quo interdum etiam viri præclarè de Re pub. meriti à matronis publicè lugebantur. Quem honorem habitum legimus Junio Bruto primo Consuli, ut refert Livius l. 2. *Sed multò majus decus publica fuit mœstitia, eo ante omnia insignis, quia matronæ annum ut parentem eum luxerunt, quòd tam acer ultor violatæ pudicitiæ fuisset.* Et P. Valerio Poplicolæ, teste eodem Livio lib. 2. *De publico est*

ela-

elatus. Luxêre matronæ ut Brutum. Menenio Agrippæ, Dionys. Halicarnassæus lib. 9. αἱ δὲ γυναῖκες αἱ Ῥωμαίων ἐνιαύσιον ἐπένθησαν χρόνον, &c. Et Coriolano, idem Halicarn. lib. 8. Γυναῖκες Ῥωμαίων, ὁ νόμος ἐστὶν αὐταῖς ἐπὶ τοῖς ἰδίοις καὶ ἀναγκαίοις ποιεῖν κήδεσι, τὸν ἐνιαύσιον ἐπένθησαν χρόνον. Augustum etiam Imp. eodem honore affectum, & quidem ex Senatusconsulto, memoriæ prodidit Dio lib. 56. τό τε δὴ πένθος, τὸ μὲν ἐκ τοῦ νόμου, οἱ μὲν ἄνδρες οὐ πολλὰς ἡμέρας, αἱ δὲ γυναῖκες ἐνιαυτῷ ὅλῳ κατὰ ψήφισμα ἐποίησαν. Hoc est, *Viri in luctu fuerunt per paucos dies, ut erat consuetudo: matronæ verò cum decreto Senatus annum luxerunt.*

Sed ad Luctum, quo maritum prosequi uxor cogebatur, revertamur. Legitimum ejus tempus δεκαμηνιαῖον fuisse monstravimus: cæterùm Imperatores Gratianus, Valentinianus, & Theodosius duos adhuc menses adjecerunt, integrum annum lugendo marito præscribentes. Sic enim loquitur Lex 2. Cod. De secundis nuptiis. *Si qua ex fœminis perdito marito, intra anni spatium alteri festinaverit nubere, (parvum enim tempus post decem menses servandum adjicimus, tametsi idipsum exiguum putemus) probrosis inusta notis honestioris nobilisque personæ decore & jure privetur.* Ex hoc igitur tempore uxores duodecim mensibus viros suos lugere cœperunt, nisi vel Senatus consulto, vel Principis beneficio luctus ipsis remitteretur; quod fieri solitum docet Lex. X. De his qui not. infam. Et factum olim, cum Antonius uxorem duceret Octaviam, quæ adhuc mortem Marcelli mariti sui lugebat, autor Plutarchus in Antonio. Vide Cujac. Lib. 6. Observ. cap. 32.

Quid verò causæ fuisse existimandum est, cur veteres mulieribus hanc lugendi necessitatem imposuerint? Una mihi videtur esse publica honestas. Turpe enim &

quasi illegimæ cujusdam intemperantiæ signum judicarunt, fœminam, simul ac à rogo mariti reversa sit, de secundis statim nuptiis cogitare, & vix dum extincta funebri face, ad nuptialem è vestigio properare. Quæ causa etiam viros plerumque movere solet, ne lugubribus primo quoque die depositis calido adhuc & tantum non tepescenti à prioris concubitu lecto aliam confestim uxorem inducant; quanquam id legibus facere non prohibentur. Sic enim expressè Lex 9. De his qui not. infam. *uxores viri lugere non compelluntur.* Et Seneca Epist.63. *viris nullum legitimum luctus tempus est, quia nullum honestum.* Alia fuit metus religionis & superstitio: putabant enim manes offendi, nisi elugerentur. Unde Apulejus lib.8. Metam. *Quæ res cùm meum pudorem, tum etiam tuæ salutis commodum respicit, ne fortè immaturitate nuptiarum indignatione justa manes acerbos mariti ad exitium salutis tuæ suscitemus.* Quò respexit fortè Gratianus Imp. Leg. 1. Cod. De secundis Nupt. cum inquit: *Si qua mulier nequaquam luctus religionem priori viro nuptiarum festinatione præstiterit.* Atque hæ duæ causæ tum potissimum locum habebant, cum maritus nihil commisisset, quo luctus ipsi denegari possit. Erat verò & alia quæ in luctu mulierem perseverare jubebat, etiamsi maritum habuerit, quem more majorum lugere non oporteret. Eam Ulpianus lib. 8. ad Edict. vocat *Turbationem sanguinis*, hoc est: ne si fortè prægnans à defuncto marito mulier intra legitimum tempus alteri nubat, dubitari possit, cujus sit partus. Plura qui cupit, adeat Jurisconsultorum libros, nec enim nobis eos compilare est animus. Tempus igitur luctus videmus, quod qui complebat, *Elugere* dicebatur. Livius lib. 34. *Quid aliud in luctu, quàm purpuram atque aurum deponunt? qui cum eluxerunt, sumunt?* Paulus

lib. 10. ad edictum: *Quæ virum eluget, intra id tempus sponsam fuisse non nocet.* Ulpianus lib. 8. ad edictum: *Prætor enim ad id tempus se retulit, quo vir elugeretur: qui solet elugeri propter turbationem sanguinis.* Qui verò solito diutius luctum producebant, ii *Prolugere* dicebantur. Festus: *Prolugere dicuntur, qui solito diutius lugent.*

CAPUT XI.

In Luctu funebri Justitium. Consules sedebant vulgari sede in curia, Fasces præferebantur inversi. Læta omnia vitata. Abstinebant se publico. Fugiebant convivia. Focum non instruebant.

Reliqua adhuc sunt quædam Luctus signa, quæ supra nobis silentio prætervecta, in hoc caput conjicienda duxi, utut quælibet in mentem mihi venerint; non enim de ordine jam possum consilium capere.

Ac in publico quidem Luctu, si quis principum decessisset, Justitium vel sponte sumi solebat, vel à magistratu indici. Tacitus lib. 1. Annal. de morte Germanici. *Hos vulgi sermones audita mors adeo incendit, ut ante edictum Magistratuum, ante Senatus consultum sumpto justitio desererentur fora, clauderentur domus, passim silentia & gemitus: nihil compositum in ostentationem. Et quanquam neque insignibus lugentium abstinerent, altius animis mœrebant.* Lucanus lib. 2.

Ergo ubi concipiunt, quantis sit cladibus urbi
Constatura fides superum: ferale per urbem
Justitium: latuit plebeio tectus amictu
Omnis honos: nullos comitata est purpura fasces.

Pedo Albinovanus in Eleg. de morte Drusi:

Jura silent, mutæq; jacent sine vindice leges;
Aspicitur toto purpura nulla foro.

Juvenalis:

Pullati proceres: differt vadimonia prætor.

Consules non solita sede, sed humili aliqua, puta Prætorum aut Tribunorum sedisse, testatur Dio lib. 56. in funere Augusti. Ἐκαθέζοντο δὲ οἱ μὲν πολλοὶ ὥς που ἕκαστος εἰώθει, οἱ δ' ὕπατοι κάτω ἐν τοῖς βάθροις, ὁ μὲν τῷ τῶν στρατηγῶν, ὁ δὲ τῷ τῶν Δημάρχων. Tacitus lib. 4. Annal. de Tiberio: *Consulesque sede vulgari per speciem mœstitiæ sedentes honoris locique admonuit*, hoc est, sedibus Prætorum aut Tribunorum. Nam horum, ut omnium Senatorum, sedes humiles erant: altæ verò Consulum & excelsæ, ut observavit Lipsius noster in Tacitum.

Quid multa? omnia recreationi dicata vitabantur Euseb. lib. 4. de vita Constantini: πένθος ἄσχετον ἐποιοῦντο, λουτρὰ δὴ ἀπεκλείετο, καὶ ἀγοραὶ πάνδημοί τε θέαι, καὶ πάνθ' ὅσα ἐπὶ ῥᾳστώνη βίου τοῖς εὐθυμουμένοις πράττεσθαι ἔθος ἦν.

Privatim verò quilibet limine ac domo se continebat: qui mos hodieque apud multos in usu est, Tacitus lib. 4. Annal. de morte Germanici: *Tiberius atque Augusta publico abstinuere, inferius majestate sua rati si palam lamentarentur.* Idem lib. 4. de Tiberio: *Non equidem sibi ignarum posse argui, quod tam recenti dolore subierit oculos Senatus: vix propinquorum alloquia tolerari, vix diem adspici à plerisque lugentium; neque illos imbecillitatis damnandos.* Plinius lib. 9. Epist. 13. *Mitto ad Ariam, rogo ut veniat, quia me recens adhuc luctus limine contineret.* Ideo in L. Bibulo tanquam signum animi fortis nec dolori succumbentis ponit Seneca libro De Consolat. ad Martiam. c. 14. *Bibulus tamen, qui toto honoris sui anno, ob invidiam collegæ, domi latuerat, postero die quàm geminum funus renunciatum est, processit ad solita in publicum officia.*

Fu-

Fugiebant omnes lætos congressus ac festivas solemnitates, ne aliorum gaudia suo luctu macularent, uti ex uno atque altero Symmachi loco apparet. Sic enim ille lib.3.Epist.21. *Neque enim fas sinit læta officia obire lugentes, fortasse etiam hilaritatem vestram mea tristitudo contraheret.* Idem lib.5.Epist. ult. *Nunc fortunæ meæ qualitas in tantum nos à festivis excusat officiis, ut solatia insuper requirat aliena. Ergo quia in manu mea interim non est frequentare lætos conventus, tua opis est levare mœrentem.* Et lib.9.Epist.cap.3. *Ille ut sit placatus enitere, cui me tristis de fratre casus excusat. Nam mihi turpe atque impetibile est, attonito animo & fronte mœsta lætos adire conventus.*

Præcipuè autem abstinebant se à conviviis. Paulus lib.2.Sentent.cap.21. *Qui luget abstinere debet à conviviis.* Cicero ad Attic. lib.12.Epist. *Commovet, &c.* dolorem suum de Tulliæ obitu ostendens: *Quod si erit durius, veniam & ipse perpetuum morbum jurabo. Cum enim mihi carendum sit convivio, malo id lege videri facere quàm dolore.* Excusat se obtentu morbi, ne intersit auguralibus cœnis, quibus omnes Augures, ut tum erat Cicero, adesse oportebat honoris causa, uti locum hunc explicat doctissimus mihique amicissimus Radulphus Fornerius Gul.F.lib.2.Quotidian.rer.cap.27. Sic apud Senecam lib.4. Declamat.1. pater quidam tribus liberis amissis assidebat sepulchro, cum inde abductus, convivio interesse coactus esset, eo nomine injuriarum egit: *Credo*, inquit, *mirari aliquem, quod in forum amissis modò liberis veniam: At ego modo in convivio fui.* Apud eundem lib.4. declam. in prœmio: *Cum mortuo in Syria Cæsare, per Codicillos questus esset D. Augustus, quod in tam magno & recenti luctu suo homo carissimus sibi pleno convivio cœnasset, rescripsit Pollio, Eo die, cœnavi, quo Ate-*

rium filium amisi. Suetonius lib. 4. cap. 24. auctor est Caligulam defuncta sorore Drusilla, justitium indixisse, *in quo risisse, lavisse, cœnasse cum parentibus, aut conjuge liberisve, capitale fuit.* Et rursus cap. 45. scribit ab eodem Caligula, Senatum absentem ac populum gravissimo objurgatum edicto, *quod Cæsare præliante & tantis discriminibus objecto, intempestiva convivia circum & theatra & amanos secessus celebrarent.* Convivia igitur frequentare aut celebrare in luctu fas non erat, convivia autem; Imo ne focum quidem lugentes instruebant. Juvenalis Satyra 3.

Tunc gemimus casus urbis, tunc odimus ignem:

Ubi vetus interpres: *Nec focum in nostrâ domo fieri patimur, quod & lugentes observare solent.* Hinc capiendus Apulejus lib. 2. Miles. *Abi*, inquit, *fatue, qui in domo funesta cœnas & partes requiris, in qua tot jugis jam diebus ne fumus quidem ullus est visus.* Ex quo ritu *Focus noxius* dicitur Quintiliano declam. 12. *Redite in domos vestras, videbitis noxios focos, & ignes tabe cadaverum extinctos & tecta mortibus gravia.* Sic Martialis lib. 10. Epigram. 47. *focum perennem*: & Tibullus lib. 1. Eleg. 1. *Ignem assiduum* dixerunt, qui propter luctum exstinctus nunquam fuit. Quanquam & paupertatis deprecatio iisdem locis intelligi potest, præeunte nobis adhunc intellectum Artemidoro, qui lib. 2. cap. 9. ait, *ignem extinctum inopiam portendere; & si quis in domo ægrotat, mortem.* Non absimilem morem observare licet apud Ægyptios, quos ipsos quoque ignem extinxisse, tantisper dum funus esset finitum, tradit Diodorus Siculus lib. 17.

Ca-

CAPUT XII.

Causæ finiti luctus ante tempus decursum. Ob Vota, Megalensia, ludos Jovis Opt. Max. Saturnalia, Sacra Cereris luctum minutum monstratur.

SEd jam causas breviter attexemus, cur interdum luctus, tam publicus, quàm privatus minueretur. Festus plerasque enumerat, ut non opus sit aliunde eas anxiè conquirere: Sic enim ille: *Minuitur Populo luctus ædis dedicatione, cum Censores lustrum condiderunt, cum votum publicè susceptum solvitur. Privatis autem cum liberi nati sunt: cum honos in familiam venit: cum parens, aut liberi, aut vir, aut frater ab hoste captus domum redit, cum desponsa est: cum propiore quis cognatione, quàm is, qui lugetur, natus est, cum in Casto est, omnique gratulatione.* Vide hic tres causas minuti publici luctus, omnes ab uno eodemque fonte manantes, quòd nimirum nihil magis religionum adversari crederetur ceremoniis, quàm luctus. Duarum priorum testimonia ex Servio & Dione supra attulimus lib. 2. cap. 21. De votis autem illustre exemplum est apud Spartianum in Adriano: *Denique Commodus accepto largius antidoto, ingravescente valetudine, per somnum periit ipsis Calendis Januariis. Quare ab Adriano votorum causa lugeri est vetitus.* Eadem tradit in Ælio Vero, qui antea Cejonius Commodus appellabatur. *Accepta potione, qua se existimaret juvari, Calendis ipsis Ianuariis periit jussusque ab Adriano, quia vota interveniebant, non lugeri.*

Sed præter has causas reperio etiam ob Ludos publicos justitium exui solitum, ut ob Megalensia. Tacitus lib. 3. de Funere Germanici: *Et quia ludorum Mega-*

 len-

lensium spectaculum suberat, etiam voluptates resumerent. Tum exuto Justitio, reditum ad munia. Et propter ludos Jovis Opt. Max. Capitolinus de Mar. Antonino Philosopho, qui cum filius ipsi esset mortuus, *quia ludi Jovis Opt. Max. erant, interpellari eos publico luctu noluit, jussitque ut statuæ tantummodò filio mortuo decernerentur.* Sic ob Saturnalia etiam minutum luctum colligere est ex Suetonio, qui populi luctum in funere Germanici tantum fuisse ait, ut etiam per festos Saturnaliorum dies duraverit. *Et ut fato functum palam factum est*, inquit in Caligula, *non ullis solatiis, non edictis inhiberi luctus publicus potuit: duravitque etiam per festos Decembris mensis dies.* Quod non dixisset historicus, nisi in vulgaribus funeribus propter Saturnalia luctui finis fieri esset solitus. In reliquis verò causis cur privatis luctus minueretur, non opus est, ut diu immoremur: nisi si cui fortè subobscurum videatur: quod dicit Festus: *cum in casto est*: Josephus Scaliger Castum Cereris intelligit & interpretatur τὸ ἁγνεύειν Δημητρὶ. Rectè. Nam qui Castimoniis Cereris operari volebant, eos luctu carere necesse erat: à lugentibus enim sacra Cereris peragi non potuerunt. Atque hanc ob causam Sacra Cereris clade Cannensi intermissa scribit Livius lib. 22. *Adeo totam urbem explevit luctus, ut sacrum anniversarium Cereris intermissum sit: quia nec lugentibus id facere est fas, nec ulla in illa tempestate matrona expers luctus fuerat. Itaque ne ob eandem causam, alia quoq; sacra publica aut privata desererentur, Senatusconsulto diebus 30 luctus est finitus.* Quæ ipsa etiam repetuntur in Oratione L. Valerii contra legem Oppiam, apud eundem Livium lib. 44. A quo tamen dissentit Valerius Maximus lib. 1. cap. 1. luctum minutum asserens, ne sacra Cereris desererentur. *Quanto nostra civitatis Senatus venerabilior in Deos, qui post*

Cannensem cladem decrevit, ne matronæ ultra trigesimum diem luctus suos extenderent, uti ab his sacra Cereris peragi possent. Eadem omnino religione apud Græcos fuisse sacra Cereris culta discimus ex Diogene Laertio, qui lib. 9. memoriæ prodidit, Democritum Philosophum, cum jamjam in ipso Cereris festo moriturus flentem conspicaretur sororem, quòd ob luctum sacris Deæ non posset interesse, quotidie panes calidos postulasse, iisque ad nares admotis, tamdiu vitam sibi ipsi prorogasse, donec Cereris celebritas, quæ totos tres dies durabat, transiret. Verba ejus hæc sunt: τελευτῆσαι δὲ τὸν Δημόκριτον φησὶν Ἕρμιππος τοῦτον τὸν τρόπον. ἤδη ὑπεργήρων ὄντα πρὸς τὸ καταστρέφειν εἶναι. τὴν οὖν ἀδελφὴν λυπεῖσθαι, ὅτι ἐν τῇ τῶν Θεσμοφοείων ἑορτῇ μέλλοι τεθνήξεσθαι, καὶ τῇ θεῷ τὸ καθῆκον αὐτὴν οὐ ποιήσειν. τὸν δὲ θαῤῥεῖν καὶ κελεῦσαι αὐτῇ προσφέρειν ἄρτους θερμοὺς ὁσημέραι. τούτους δὴ ταῖς ῥισὶ προσφέρων, διεκράτησεν αὐτὸν τὴν ἑορτὴν ἐπεὶ δὲ παρῆλθον αἱ ἡμέραι (τρεῖς δὲ ἦσαν) ἀπολυπότατα τὸν βίον προήκατο. Cæterum hoc apud Græcos & Romanos horum sacrorum discriminis fuit; quod ob illa quidem Romæ luctus tam populo, quàm privatis minui soleret, in Græcia vero non item, uti ex Laertii testimonio apparet. Hactenus de Luctu.

CAPUT XIII.

De Consecratione & ejus origine. Ἀποθέωσις *duplex: Privata & Publica. Illa ex affectu privatorum erga defunctos fiebat, hæc decreto Senatus. Ritus publicæ consecrationis ex Herodiano. Fœminæ quoque consecratæ. Funus imaginarium, cujus reliquiæ in exsequiis Regum Galliæ. Aquilæ ministerium in Deificatione. Juratores subordinati, qui animam consecrati in cœlum ivisse visam sibi affirmarent. Ex illo* Divi *vocati Imperatores.*

Restat Consecratio sive ἀποθέωσις, de qua mihi quicquid jam in solum, quod ajunt, venerit, breviter subnectam, clausulam impositurus mortalibus hisce Ceremoniis, quæ me jam satis diu exercuerunt.

Origo Consecrationis est hujusmodi. Mos erat antiquissimis temporibus, ut conditoribus urbium aut aliis de publica re & vita communi benè meritis à morte summi honores decernerentur, qui Ηρωικαὶ τιμαὶ dicebantur: unde etiam τετυχέναι τιμῶν ἡρωικῶν vel ἰσοθέων vel ἰσολυμπέων & ἀνιεροῦσθαι ab antiquissimis Græciæ scriptoribus dici solent, qui hoc honore affecti, ut observavit eruditissimus noster Casaubonus in Animadvers. Suetonianis, & nos longa exemplorum serie demonstrare possemus, si esset tanti. Sed adulatio postea, an superstitio, θεοποιίαν invenit, & paulatim pro Diis haberi cœperunt, quibus antea heroici tantum honores fuerant decreti. Plutarchus in mulierum præclaris factis, τῇ Λαμψάκῃ πρότερον ἡρωικὰς τιμὰς ἀποδιδόντες, ὕστερον ὡς θεῷ θύειν ἐψηφίσαντο. Nam *deferre heroicos honores* est, quod una voce ἐναγίζειν dicitur & longè differt à θύειν, ut notant veteres Grammatici. Hanc esse consecrationis originem præter Lactantium, Athenagoram, Eusebium, Theodoretum & alios, disertè tradit Minucius Felix Octavio, his verbis: *Similiter verò erga Deos quoque Majores nostri improvidi, creduli, rudi simplicitate crediderunt: dum reges suos colunt religiosè, dum defunctos eos desiderant in imaginibus videre, dum gestiunt eorum memorias in statuis detinere: sacra facta sunt, quæ fuerant assumpta solatia. Denique & antequam commerciis orbis pateret, & antequam gentes ritus suos moresque miscerent, unaquæque natio conditorem suum, aut ducem inclytum aut reginam pudicam sexu suo fortiorem, aut alicujus muneris vel artis repertorem venerabatur, ut civem bonæ*

me-

memoriæ, sic & defunctis præmium & futuris dabatur exemplum. *Lege historicorum scripta, eadem mecum recognosces, ob merita virtutis aut muneris Deos habitos.* Hinc igitur phrases adulationis plenissimæ *in Deorum numerum referre, in Deos referre,* ἀποθεοῦν vel θεὸν ποιεῖν, quibus abundant omnia veterum scripta. Atque hi sunt *Dii animales*, de quibus Labeo libros scripserat: *in quibus ajebat* (Servii verba sunt) *esse quædam sacra, quibus animæ vertantur in Deos, qui appellantur animales, quod de animis fiant.* Cæterum hac adulatione reliquos mortales omnes superarunt Athenienses, ut notum iis, qui ipsorum historiam leviter tantum degustarunt.

Romani verò publicè quidem ante Impp. hanc insaniam parcius insanivére: crebrius privatim. Nam quod observatu dignum, duplicem reperio ἀποθέωσιν, *privatam* & *publicam*.

Privata erat, quando vel conjuges à conjugibus, vel liberi à parentibus, vel parentes à liberis consecrabantur & privata religione colebantur, quod fieri solitum, in veterum scriptis legimus. De conjugum consecratione illustre exemplum habemus in Charite maritum suum insolabiliter lugente apud Apulejum lib. 8. Metamorph. *Dies totos totasque noctes insumebat luctuoso desiderio: & imaginem defuncti, quam ad habitum Dei Liberi formaverat, affixo servitio divinis percolens honoribus, ipso sese solatio cruciabat.* Ἀποθέωσιν liberorum per parentes factum indicat Lanctantius lib. 1. cap. 15. ubi Ciceronem in De consolatione scripsisse affirmat, *imaginem filiæ eodem se modo consecraturum esse, quo illi à veteribus sint consecrati.* Denique parentes per liberos consecratos, & domestica religione cultos, ex Varrone docet Plutarchus in Quæstionibus Romanis.

Publica verò consecratio erat, quando publicè in Deorum numerum referebantur, publicaque religione colebantur, quibus summos honores habitum ibant, *sive ob miraculum virtutis*, ut ait Lactantius lib. 1. cap. 15. *sive in adulationem præsentis potentiæ*, *sive ob beneficia, quibus erant ad humanitatem compositi.* Tributus hic honor soli è regibus & urbis & imperii illius conditori Romulo, qui cum Nonis Quintilib. ad Capræ paludem exercitum recensens, subitò ingenti coorta tempestate ex suorum conspectu raptus, vel, ut alii scribunt, patrum manibus in minutissima fragmenta discerptus & clam per partes asportatus esset, magno sui desiderio apud populum relicto, Julius Proculus *subornatus est, ut renunciaret plebi suæ vidisse se Regem humano habitu augustiorem, eumque mandasse ad populum, ut sibi delubrum fieret, se Deum esse & Quirinum vocari. Quo facto & ipsi populo persuasit, Romulum ad Deos abisse: & Senatum suspicione cædis regiæ liberavit*, ut ait Lactantius lib. 1. cap. 15. Vide Livium lib. 1. Plut. in Romulo. Dionys. lib. 2. Minucium Octavio.

Sed post Romulum, cui quidem quamdiu Respub. in libertate fuit, iste honos delatus sit, reperio neminem: postquam verò ad Cæsares omnia deferri cœpta, tunc reditum est ad veterem illum morem, relatique inter Deos sunt plerique Imperatores, quorum Catalogum vide apud Onuphrium Panvinium lib. 2. Fastor. Primus hoc honore Julius Cæsar affectus est ab Augusto; quem propterea κοροπλάστην Juliani Silenus nominat, & rationem addit: ἢ γὰρ οὐκ ἔπλαττες ἡμῖν, ὥσπερ ἐκεῖνοι τὰς νύμφας, ὦ Σεβαστὲ, Θεοὺς ὧν ἕνα καὶ πρῶτον τουτονὶ Καίσαρα; Manilius:

Jam facit ipse Deos, mittitq; ad sidera numen
Majus & Augusto crescit sub principe cœlum.

Solebat autem consecratio decerni à Senatu, penes

quem,

quem, niſi ſi Tyranni regnarent, erat hujus rei autoritas. Athanaſius adverſ. gentes: Ῥωμαίων σύγκλητος τοὺς πώποτε αὐτῶν ἐξ ἀρχῆς ἄρξαντας βασιλέας ἢ πάντας, ἢ οὓς ἂν αὐτῇ βάλονται κρίνωσι, δογματίζουσιν ἐν Θεοῖς εἶναι καὶ θρησκεύεσθαι Θεοὺς γράφουσιν. Hinc Æl. Spartianus in vita Adriani: *Acta ejus irrita fieri Senatus volebat: nec appellatus eſt Divus niſi Antonius rogaſſet.* Et Jul. Capitolinus aliquoties hujus Senatusconſulti meminit; ut in Antonino Pio; *Cum jucunditate à Senatu Divus appellatus eſt, cunctis certatim admittentibus.* Et in M. Antonino Philoſopho: *Deinde cum gratias ageret Senatui, quod fratrem conſecraſſet.* Et in Pertinace: *Per Senatum & populum Pertinax in Deos relatus eſt.* Ritum autem conſecrationis fusè deſcripſit Herodianus lib. 4. cujus verba dabo, uti Politianus reddidit: *Mos eſt,* inquit ille, *Romanis conſecrare Imperatores, qui ſuperſtitibus filiis vel ſucceſſoribus moriuntur. Quique eo ſunt honore affecti, relati dicuntur inter Divos. Eſt autem tota urbe quaſi luctus quidam, feſtæ celebritati promiſcuus. Quippe functum vitâ corpus ritu hominum ſumptuoſo funere ſepeliunt. Sed cereum imaginem defuncto quàm ſimilimam fingunt, eamque in regiæ veſtibulo proponunt, ſupra eburneum lectum maximum atque ſublimem veſtibus inſtratis aureis. Et quidem imago illa ad ægroti ſpeciem pallida recumbit. Circa lectum verò utrimque magnam partem diei ſedent, à læva quidem Senatus omnis veſtibus atris amictus, à dextera verò matronæ, quas virorum aut parentum dignitas honeſtat, harumque nulla vel aurum geſtans vel ornata monilibus conſpicitur, ſed veſtibus albis exilibus indutæ, mœrentium ſpeciem præbent. Hæc ita per ſeptem dies continuos faciunt, medicis ad lectum quotidie accedentib. inſpectumque velut ægrum deterius ſe habere ſubinde pronunciantibus; dein ubi jam viſus obiiſſe diem, lectum humeris attollunt equeſtris Sena-*

Senatoriique ordinis nobiliss. ac lectiss. juvenes, perq; Viam Sacram in Vetus Forum deferunt, ubi Magistratus Romani deponere imperium consueverant, utrimque autem gradus quidam sunt ad scalarum similitudinem exstructi, in quibus alterâ ex parte puerorum chorus est è nobiliss. atque Patritiis: alterâ fœminarum illustrium, hymnos in defunctum pæanasque canentium verendo ac lamentabili carmine emodulatos. Quibus peractis tollunt iterum lectum, atque extra urbem perferunt in Campum Martium, ubi, qua latissimè campus patet, suggestus quidam specie quadragula, lateribus æquis assurgit, nulla præterquam lignorum ingentium materia compactus in tabernaculi formam. Id quidem interius totum est aridis fomitibus oppletum, extra autem intentis auro stragulis atque eboreis signis variisque picturis exornatum. Supra verò alterum, minusculum quidem positum est, sed forma & ornatu persimile, portis januisque patentibus. Tertiumque item & quartum semper inferiore contractius: ac deinceps alia, donec ad extremum, quod est omnium brevissimum, perveniatur. Possis ejus ædificii formam comparare turribus his, quæ portibus imminentes, noctu igne prælato, naves in tutas stationes dirigunt: Pharos vulgò appellant. Igitur lecto in secundum tabernaculum sublato, ornamenta & suffimenta omnis generis fructus herbasque succosque omnes odoratos conquirunt, atque acervatim effundunt, quippe neque gens est neque civitas, neque qui honore ullo aut dignitate præcellat, quin certatim pro se quisque suprema illa munera principis honori deferat. Ubi verò ingens aromatum acervus aggestus est, ac locus omnis expletus, tum circa ædificium illud adequitant, universis equestris ordinis certâ quadam lege ac recursu motuque Pyrrichio numeroque in orbem decurrentibus. Currus item decenti similiter ordine circumaguntur, insessi purpuratis rectoribus, qui personas ferant,

quæ

quæ habent imagines ducum Romanorum omnium, qui gloriosè vel exercitus duxerunt vel regnarunt. Quæ ubi celebrata sunt, facem capit imperii successor, eamque tabernaculo admovet. Tum cæteri omnes undiq; ignem subjiciunt: cunctaque illico, fomitibus illis aridis odoramentisque referta, igni valido corripiuntur. Mox ab extremo minimoque tabernaculo, tanquam è fastigio quodam, simul cum subjecto igni accensura in ætherem aquila dimittitur: quæ in cœlum creditur ipsam principis animam deferre.

Non melius puto hunc ritum pictor penicillo delineaverit, quàm scriptor hic illum describit verbis elegantissimis: in quibus cum nonnulla sint, quæ animadversionem merentur, non abs re fuerit ea breviter indicare: Ac primo re quidem periodo quod dicit, illos tantum Imperatores, qui superstitibus filiis aut successoribus moriuntur, in Deorum numerum referri solitos, non video quomodo possit ab ἁμαρτήματος μνημονικοῦ vel alterius παροράματος nota vindicari. Nam præterquam quod quosdam Imperatores, quantumvis dignitate sua & regno exutos, divinis tamen post mortem honoribus affectos legimus, etiam ipsas uxores Imperatorum consecrari solitas constat. Qui honor tributus Liviæ Augustæ à Claudio, effigie ejus in templo Augusti consecrata, sacrisque, quæ Vestales facerent, institutis. Dio lib. 60. τήν τε τήθην τὴν Λιβίαν οὐ μόνον ἱππικῶν ἀγώνων ἐτίμησεν, ἀλλὰ καὶ ἀπηθανάτισεν, ἄλμα τέ τι ἐν τῷ Αὐγουστείῳ ἱδρύσας καὶ τὰς θυσίας ταῖς ἀειπαρθένοις ἱεροποιεῖν προστάξας. Suetonius cap. 11. *Aviæ Liviæ divinos honores & Circensi pompa currum elephantorum Augustæo similem decernenda curavit.* Extant Nummi: DIVUS. AUGUSTUS. PATER. caput radiatum, ara ante pedes: parte aversa: S. P. Q. R. DIVÆ. JULIÆ. AUGUSTI. FIL. carpentum, cui subjuncti duo muli. Consecrata igitur Livia fuit, &

&in Dearum numerum adſcripta: quod tamen antea Tiberius vetuerat. Tacitus lib. 5. Annal. *Honores memoriæ ejus ab Senatu largè decretos, quaſi per modeſtiam imminuit, paucis admodum receptis & addito, ne cœleſtis religio decerneretur, ſic ipſam maluiſſe.* Et ut alias Imperatorum uxores omittam, eodem etiam honore affecta Fauſtina Antonini Philoſophi conjux, teſte Capitol. in ejus vita: *Divam etiam Fauſtinam à Senatu appellatam gratulatus eſt.* Quid? quod Hadrianus Imp. etiam Antinoum ſuum inter Deos retulit, ut legimus apud Xiphil. Tertull. libr. 1. in Marcion. & multos alios ſcriptores.

Redeo ad noſtrum Herodian. qui paucis interjectis verbis ſubjungit, τὸ μὲν γὰρ σῶμα, &c. Quibus verbis non obſcurè innuitur, primò quidem corpora illorum, qui conſecrabantur more reliquorum hominum ſepulturæ fuiſſe mandata: poſt ſepulturam verò demum ſubſecutam conſecrationem, cerea quadam imagine defuncti corpus repræſentante: quod *Funus imaginarium* appellat Capitol. in Pertinace: qui ipſe etiam eundem ordinem nobis videtur voluiſſe indicare, cum inquit in vita Anton. Philoſophi: *Hadriani autem ſepulchro corpus patris* [Antonini Pii] *intulerunt, magnifico exſequiarum officio: mox ſecuto juſtitio, publicè quoque funeris expeditus eſt ordo.* Reliquiæ Imaginarii hujus funeris etiam hodieque durant in Gallia, quoties quis regiæ proſapiæ moritur. Tum enim imago ipſius defuncti, vivo quàm ſimillima, regalibus induta veſtibus in lecto ſublimè ſolet collocari, ad eam quotidie manè accedunt famuli ac domeſtici nobiliores, qui circa vivum aſſueverant, quaſi & adhuc dominum ſalutaturi: medici etiam ut conſultaturi de ejus valetudine: & tempore ſolito poſita ante lectum menſa, cibi apponuntur per eos, qui vivo miniſtra-

ſtrabant, pauperibus tamen mox abſoluta ceremonia diſtribuendi. Et hoc 40. dierum ſpatio, quo toto tempore Senatus omnis atratus incedit, atque annum integrum à tripudiis & ſaltationibus abſtinetur: ut rerum Gallicarum ſcriptores memoriæ prodidêre.

Quod verò jam de Aquila dicit Hiſtoricus, quæ animum defuncti in cœlum portare exiſtimabatur, id neque Dio annotare neglexit lib. 56. in fun. Auguſti: καὶ ἡ πυρὰ μὲν ἀνηλίσκετο, αὐτὸς δέ τις ἐξ αὐτοῦ ἀφεθεὶς, ἀπίπτατο ὡς καὶ δὴ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐς τὸν οὐρανὸν ἀναφέρων. Teſtantur etiam nummi, in quorum una parte eſt effigies Divi Imperatoris: in altera verò Aquila, cum his verbis: CONSECRATIO. S. C. Itemque effigies ipſorum Imperatorum aquilæ inſidentium. Quod ex veteri ritu proculdubio ortum, quo Reges & Principes viri poſt mortem aquilæ inſidere ab eaque vehi fingebantur pingebanturque. Artemidorus monuit lib. 2. cap. 20. ὀχεῖσθαι ἀετῷ, βασιλεῦσι μὲν καὶ μεγιστᾶσι καὶ πλουσίοις ἀνδράσιν ὄλεθρον μαντεύεται. Ἔθος γὰρ παλαιὸν ἀποθνήσκοντας τούτους πλάσσειν τε καὶ γράφειν ἐπ᾽ αὐτῶν ὀχουμένους καὶ διὰ τῶν δημιουργημάτων τιμᾶν. Hoc eſt: *Aquila vehi, regibus quidem & magnatibus ac opulentis viris interitum prædicit. Vetus enim mos eſt, hos mortuos tum fingere tum pingere Aquilæ inſidentes, & per hujuſmodi opificia colere.* Fœminæ tamen interdum Pavone vehi fingebantur, ut patet ex antiquis nummis, quos Sambucus habet in fine Problemat.

Nec verò Aquilæ ſolùm officio in hac conſecratione utebantur, ſed & hominis alicujus probatæ fidei teſtimonio. Solebant enim plerumque quendam ſubornare, qui conſecratum iviſſe in cœlum affirmaret vel etiam juraret. Juſtinus Apolog. 2. Καὶ τί γὰρ τοὺς ἀποθνήσκοντας παρ᾽ ἡμῖν αὐτοκράτορας ἀεὶ ἀπαθανατίζεσθαι ἀξιοῦντες, καὶ ὀμνύντα τινὰ προάγετε ἑωρακέναι εἰς τὸν οὐρανὸν τὸν κατακαέντα

καέντα Καίσαρα; Quem locum acceptum refero eruditissimis Notis amicissimi mei Johannis à Wouuer in Minucii Octavium, Vide Senec. initio de morte Claudii. In consecratione Romuli id factum, paulò antè monstravimus. In Augusti etiam idem memorat Dio, Liviam scribens decies sestertium dono dedisse Numerio cuidam Attico, qui juraret se vidisse Augustum in cœlum ascendentem. Sic enim lib. 56. ait: Ἐκείνη δὲ δὴ Νουμερίῳ τινὶ Ἀττικῷ βουλευτῇ ἐστρατηγηκότι πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας ἐχαρίσατο, ὅτι τὸν Αὔγουστον ἐς τὸν οὐρανὸν κατὰ τὰ περί τε τοῦ Πρόκλου, καὶ περὶ τοῦ Ῥωμύλου λεγόμενα, ἀνιόντα ἑωρακέναι ὤμοσε. Idipsum narrat in consecratione Drusillæ, l. 59. Λιούϊός τε Γεμίνιος βουλευτὴς ἔς τε τὸν οὐρανὸν αὐτὴν ἀναβαίνουσαν καὶ τοῖς θεοῖς συγγιγνομένην ἑωρακέναι ὤμοσεν, ἐξώλειαν ἑαυτῷ καὶ τοῖς παισὶν, εἰ ψεύδοιτο, ἐπαρασάμενος, τῇ τε τῶν ἄλλων θεῶν ἐπιμαρτυρίᾳ καὶ τῇ αὐτῆς ἐκείνης. ἐφ᾽ ᾧ πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας ἔλαβε. *At Livius Geminius Senator, vidisse se eam in cœlum ascendentem, ac cum Diis conversantem juravit, perniciem sibi liberisque, si vanum id asseruisset, imprecatus: vocatisque ad hoc testibus cum aliis Diis, tum ipsa Drusillâ, ob id donatus est decies sestertiûm.*

Sequitur in Herodiano: Καὶ ἐξ ἐκείνου μετὰ τῶν λοιπῶν θεῶν θρησκεύεται. Non igitur antillâ; quod soli Antonino Philosopho contigit. Jul. Capitolinus: *Tantusque illius amor eo die regii funeris claruit, ut nemo illum plangendum censuerit: certis omnibus, quod ab aliis commodatus, ad Deos redisset. Denique priusquam funus conderetur, ut plerique dicunt, quod nunquam antea factum fuerat, neque postea Senatus, Populusque non divisis locis, sed in una sede propitium Deum dixit.* Huc pertinet arguta quidem, sed impia vox Bassiani Caracallæ, qui cum fratrem Getam occidisset, ac vereretur tyrannicam ex parricidio notam, audiretque posse mitigari facinus, si di-

divum fratrem appellaret, dixiſſe fertur: *Sit divus, dum non ſit vivus*, ut eſt apud Spartianum in Anton. Geta. Poſt conſecrationem igitur Divi demum propriè appellabantur, nomine ſuo retento: quod primitus quidem relatis in Deos mutari ſolebat ad tollendam ex animis hominum mortalitatis opinionem. Nam Romulum poſt ἀποθέωσιν Quirinum vocatum, vulgare eſt negotium.

Hic verò etiam obſervandum, non conſecratos tantùm & rebus humanis exemptos Imperatores eſſe Divos appellitatos, uti nonnulli docti putarunt: ſed & adhuc vivos. Quo ſenſu clariſſimus Rittershuſius Notis ad Guntheri Ligurinum, lib.6.cap.4.cepit illud Horatii: *Præſens divus habebitur Auguſtus*. Sic Symmachus lib.3.Epiſt.81. *Solemne eſt Divo noſtro Theodoſio in ſuos exercere cenſuram*. Et Guntherus lib. 6. in Epiſtola Reſponſoria Epiſcoporum ad Papam Adrianum pro Friderico Barbaroſſa:

Hæc de reſponſis Divi, Pater optime, Regis
Salva pace tua, tibi reſcribenda putamus.

CAPUT XIV.

De honoribus Conſecratorum. Templa iis erecta: Sacerdotia inſtituta, Imagines ipſorum in maxima veneratione habitæ. Juramenta per nomina conſecratorum ſanctiſſima. Saliari carmine cani, inſigne genus honoris. Similis mos Athenienſium. ἄξιος τῆς πόλεως.

CONſecrationis igitur Ceremoniæ erant hujuſmodi: ſubjungo nunc honores ipſos, qui conſecratis jam & in Deorum numerum adſcriptis ſolebant exhiberi.

Ac primò quidem Templa ac fana illis, tanquam veris numinibus ſtatuta legimus, ut C. Julio Cæſari. Dio lib. 47. Καὶ ἡρῷον οἱ ἔν τε τῇ ἀγορᾷ καὶ ἐν τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ ἐκέκαυτο, προκατεβάλλοντο. Neque mirum mortuo id accidiſſe: cum adhuc vivo ampliora etiam humano faſtigio decreta ſint, teſte Suetonio in ejus vita, cap. 76. Auguſto etiam Cæſari, ut ait Tacitus lib. 1. Annal. *Sepultura more perfecta, templum & cœleſtes religiones decernuntur.* At longum foret enumerare omnia illa templa, quæ Auguſto non Romæ ſolùm, ſed & alibi erecta fuiſſe, auctores prodiderunt. Nam & eo loci, quem primum naſcens attigerat, ſacrarium ipſi conſtitutum, aliquantò poſt, quàm exceſſit, teſtis Suetonius cap. 5. Et Nolæ, ubi mortuus erat, idem Sueton. in Tiber. cap. 40. Dio lib. 56. extremo Tacitus lib. 4. Annal. De templo Palatino Auguſti, vide Plin. lib. 12. Dionem lib. 56. Sueton. in Tiber. cap. 47. Hiſpanos etiam, ut ſibi in Colonia Tarraconenſi templum ſtruere Auguſto liceret, à Tiberio petiiſſe, auctor Tacitus lib. 1. ubi ſubjungit, exemplo Tarraconenſium monitas omnes provincias, ut idem peterent, impetrarentque. De Græcis, qui Auguſto templa ædificarunt, vide Hub. Golzium in Auguſto cap. 29. Sic Claudio Imp. extructum fuiſſe templum in Britannia tradit Tacitus lib. 14. *Ad hæc templum Divo Claudio conſtitutum, quaſi arrha æternæ dominationis, aſpiciebatur*, h. e. quaſi pignus & arrabo æternæ ſervitutis. Meminit hujus templi & Seneca in Menippæa: *Parum eſt, quod templum in Britannia habet, quod hunc barbari colunt, & ut Deum orant.* De Divi Adriani templo Æl. Spartianus: *Templum denique ei pro ſepulchro apud Puteolos conſtituit Antonius.* Druſillæ etiam, ne fœminas prætercam, inter alios honores decretum à Caligula, ut σηκός τε ἴδιος οἰκοδομηθῇ καὶ ἱεραῖς εἰκό-

ων

ὅτι οὐχ' ὅτι ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες γεγαίρονται, autor Dio lib. 59.

Deinde verò cum vana fuissent sine sacris templa, ideo etiam Flamines, Sacerdotes ac Sodales instituebantur, qui sacra in memoriam cujusque peragerent, & cœlesti religione tanquam Deum colerent. Hinc noti passim in historia & lapidibus Flamines ac Sodales. Quirinales, Augustales, Claudiales, Flavii, Trajanales, Hadrianales, Antoniniani, & aliorum Divorum, Divarumque, qua de re multa testimonia adducerem, nisi viderem fuisse hoc argumentum copiosè tractatum ab Onuphrio Panvinio libr. 2. Comment. Reipub. Rom. cap. De Sacerdotiis. Non autem viri solum ad Sacerdotalia horum cœlitum adscribebantur; sed, quod rideamus, interdum etiam fœminæ, adeo projecti in adulationem mores. Marmor:

P. POSTHUMÆ. P. F. PAULLÆ.
SACERD. D. JULI. AUGUST.

Item in Hispaniis: *LUCR. L. F. CAMPANA. FLAM. PERP. DOMUS AUG.* h. e. *Lucretia L. Filia Flaminica perpetua domus Augusti.* Exemplum hujus rei à Livia, quæ miro exemplo sacerdos sui viri & quidem ex decreto Senatus. Dio libr. L. 6. τότε δὲ ἀθανατίζοντες αὐτὸν καὶ θιασώτας οἱ καὶ ἱερὰ καὶ ἱέρειαν τὴν Λιουίαν ἀπέδειξαν, h. e. *Tunc vero consecrantes Augustum sodales ei & sacra instituerunt & sacerdotem Liviam.* Vellejus Paterc. lib. 2. *Livia Romanorum eminentissima, quam postea conjugem Augusti vidimus, quam transgressi ad Deos sacerdotem ac filiam.* Sic enim rectè emendat istum locum frustra ab aliis tentatum Justus Lipsius, qui hinc lucem dat tenebricoso Ovidii loco lib. 4. de Ponto.

Nec pietas ignota mea est, videt hospita tellus
In nostra sacrum Cæsaris esse domo.

Stant pariter natusq; pius, conjunxq; sacerdos
Numina jam facto non leviora Deo.

Natus pius Tiberius est: *conjux Sacerdos* Livia. Sic Agrippinam fuisse Claudii sacerdotem indicat Tacitus lib. 13. *Decreti & à Senatu* (Agrippinæ) *duo lictores, Flaminium Claudiale*, hoc est, ut esset Flaminica Claudii. Hujus generis fuerunt etiam puellæ istæ alimentariæ, quas in honorem Faustinæ uxoris suæ instituit Antoninus Pius, easque Faustinianas appellavit. Julius Capitolinus in M. Antonino Philosopho: *Novas puellas Faustinianas instituit in honorem uxoris mortuæ.* Et alibi: *Puellas alimentarias in honorem Faustinæ.* Item que *puellæ* istæ *Mammeanæ*, quas in honorem ac memoriam matris suæ Mammeæ instituit Alexander Severus teste Lampridio.

Quid jam de imaginibus loquar eorum, qui in Deos relati? Factas eas ad formam Deorum, iisque signa fuisse apposita, quæ Deorum, puta, Radium, Astra, Fulmen intelligimus ex Lucano, qui l. 7. inter ultiones sanguinis civilis etiam hoc posuit.

——*cladis tamen hujus habemus*
Vindictam quantum terris dare numina fas est.
Bella pares superis facient civilia Divos,
Fulminibus Manes radiisq; ornabit & astris,
Inq; Deum templis jurabit Roma per umbras.

Et extant etiam hodie nummi, in quibus Augusti radiatum caput. Quanquam & ipsæ effigies numinum tributæ consecratis: ut Jovis, Augusto; clarè Prudentius lib. 1. Contra Symmach.

Hunc morem veterum docili jam ætate secuta
Posteritas mense atq; adytis & Flamine & aris
Augustum coluit, vitulo placavit & agno,
Strata ad pulvinar jacuit, responsa poposcit.

Te-

Testantur tituli, produnt Consulta Senatus
Cæsareum Jovis ad speciem statuentia templum.

Sic Liviam habitu ac nomine Junonis, consecratam cultamque testis idem Prudentius:

Adjecêre sacrum, fieret quo Livia Juno
Non minus infamis thalami sortita cubile
Quàm cum fraterno caluit Saturnia lecto.

Quanquam eo nomine affecta à Poëtis etiam viva. Ovidius:

Cum tibi contigerit vultum Junonis adire.

Quemadmodum autem Livia habitu Junonis: Sic Drusilla à Cajo consecrata Veneris cognomento Pantheæ Dio lib. 59. Καὶ οἱ τά τε ἄλλα, ὅσα τῇ τε Λιουίᾳ ἐδέδοτο, ἐψηφίσθη, καὶ ἵνα ἀθανατισθῇ, καὶ εἰς τὸ βουλευτήριον χρυσῆ ἀνατεθῇ καὶ ἐς τὸ τῇ ἀγορᾷ Ἀφροδίσιον ἄγαλμα αὐτῆς ἰσομέτρητον τῷ τῆς θεοῦ ἐπὶ ταῖς ὁμοίαις τιμαῖς ἱερωθῇ. Et paulò pòst: τότε οὖν Πανθεά τε ὠνομάζετο καὶ τιμῶν δημοσίων ἐν πάσαις ταῖς πόλεσιν ἠξιοῦτο, h. e. *Decreta ei omnia, quæ Liviæ, insuper ut immortalis haberetur, aureaque in curia effigies ejus poneretur, ut in foro imago Veneris statuæ ejus æqualis collocaretur, iisdemq; honoribus coleretur.* Et mox: *Itaq; tunc Panthea vocata est & divinis honoribus per omnes urbes culta.* Atque huc refert Lipsius priscam inscriptionem.

VENERI. CÆLESTI
AUGUSTÆ SACR.
NUMMIA. C F. DORCAS.
S. P. F. C.

Hujusmodi igitur imagines inter Deos penates collocabant, & vitio datum, cujus domi non conspicerentur: quo cultu habitam Antonini Philosophi imaginem, tradit Capitolinus. *Et parum sanè fuit, quod illi honores divinos, omnis ætas, omnis sexus, omnis conditio ac dignitas dedit: nisi quod etiam sacrilegus judicatus est,*

qui ejus imaginem in sua domo non habuit, qui per fortunam vel potuit habere vel debuit. Denique hodieq; in multis domibus M. Antonini statuæ consistunt inter Deos penates. Sic narrat Vopiscus cavisse Tacitum, *ut Aurelianum omnes pictum haberent.* Idem in Probo. *Eant & dignitatem Probo derogent, quem Imperatores nostri prudenter vultibus consecrandum judicarunt.* Conflare autem Cæsarum imagines consecratas, hoc est, ad informem massam reducere, crimen erat læsæ majestatis: Venulejus Saturninus L.6. D. ad Leg. Juliam Majest. *Qui statuas aut imagines Imperatoris jam consecratas conflaverint, aliudve quid simile admiserint, lege Julia Majestatis tenentur.* Sed nec vendere licuit, nisi nondum consecratas, ut est in L.V.D. eodem. Ideo tanquam crimen objiciebat accusator Fannio, *quod venditis hortis statuam Augusti simul mancipasset*, teste Tacito lib. 1. Annal. Quanquam rescripsit ibi Tiberius: *Non contra religiones fieri, quod effigies ejus ut alia numinum simulachra venditionibus domuum & hortorum accedant*: ut ait idem Tacitus.

Præterea per nomina quoque & numina consecratorum solebant jurare. Nam post Julii Cæsaris cædem, Senatus decrevit τὴν αὐτοῦ τύχην ὀμνύναι, ut refert Dio lib. 44. Horatius de Augusto.

Præsenti tibi maturos largimur honores
Jurandasq; tuum per nomen ponimus aras.

Tacitus lib. 1. Annal. de eodem. *Rubrio crimini dabatur violatum perjurio nomen Augusti.* Et sapiens ille Claudius *jusjurandum neque sanctius sibi, neque crebrius instituit, quàm per Augustum.* Sic Drusillæ is honos tributus à Cajo, ut αἱ γυναῖκες αὐτὴν ὁσάκις ἂν μαρτυρῶσι τε, ὀμνύωσιν, *mulieres per illam jurarent, quoties aliquid sacramento confirmare vellent*, teste Dione lib. 59. Et libro se-

ſequenti tradit idem auctor, Claudium Imperatorem juſſiſſe fœminas per Liviæ nomen jurare. ταῖς τε γυναιξὶν, inquit, ὅρκον τὸ ὄνομα αὐτῆς (Λιουΐας) ποιεῖσθαι κελεύσας. Nec dubium eſt quin aliorum Impp. qui inter Deos relati fuerunt nomina in juramentis ſint uſurpata, exceptis Tiberio & Caligula, quorum in juramentis & votis concipiendis nullam factam mentionem notavit Dio lib. 60. Καὶ διὰ ταῦτα τὸ μὲν ὄνομα αὐτοῦ (Γαΐου) οὐκ ἔστιν ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν αὐτοκρατόρων, ὧν μνήμην ἐπί τε τοῖς ὅρκοις καὶ ἐπὶ ταῖς εὐχαῖς ποιούμεθα, ὥσπερ οὐδὲ τὸ τοῦ Τιβερίου. Hos duos enim Cæſares non modò non in Deorum album adſcriptos, ſed etiam vix ſepulturæ honorem adeptos, Suetonius & alii teſtantur. Quàm ſanctè autem habita juramenta illa, quæ per ſalutem, per genium, per fortunam principis concipiebantur, indicat Tertullianus in Apologet. cap. 28. *Majore formidine & callidiore timiditate Cæſarem obſervatis, quàm ipſum de Olympo Jovem: citius denique apud nos per omnes Deos, quàm per unum Genium Cæſaris pejeratur.* Quæ verba, ut pleraque alia, imitatus Minutius Felix Octavio: *Et eſt*, ait, *illis tutius per Jovis Genium perjerare, quàm Regis.* Nec mentiuntur duo ſanctiſſimi ſcriptores. Nam legibus Romanis, qui per Deum pejeraſſet, in eum nulla erat conſtituta pœna, niſi quod à Cenſoribus ſolebat notari, quorum *Judicium*, ut ait Cicero l. 5. de Repub. *nihil ferè damnato afferebat, præter ruborem:* infamiam certè non irrogabat. Hujus igitur juramenti violata religio ſolum Deum habebat ultorem, ut ait Lex 2. C. De rebus creditis; & *injurias Deorum Diis curæ eſſe*, dicit Tiberius apud Tacitum lib. 1. At verò qui per Principem conſultò pejeraſſet, is in legem Juliam Majeſtatis incidebat, corporeque graviter puniebatur. Ulpianus Leg. 13. D. De jurejurando: *Si quis juraverit in re pecuniaria per genium*

principis, dare non se oportere, & pejeraverit, &c. Imperator noster cum Patre rescripsit, fustibus eum castigandum dimittere, & ita ei super dici προπετῶς μὴ ὄμνυε, petulanter ne jurato. Dixi autem *consultò*: nam si quis inconsultò quodam animi motu pejeraret, eum in legem Jul. Majestatis non incurrere, rescripsit D. Alexander Leg. 2. C. De rebus creditis. Vide Cujuc. lib. 2. observ. cap. 19. Et B. Brisson. lib. 8. De Formulis.

Atque hi præcipui honores, quibus in numerum Deorum relati colebantur: reliquos, qui cum non consecratis communes erant, ut statuas, imagines Circensibus per pompam ferendas, aliaque honorum genera longum foret hic recensere. Unum hoc nequeo quin attingam, morem fuisse, ut Saliari carmine cantarentur, quos eximio aliquo honore cupiebant affectos. Germanico id contigit teste Tacito lib. 2. Annal. *Honores ut quis amore in Germanicum, aut ingenio validus, reperti, decretique, ut nomen ejus Saliari carmine caneretur.* Quo exemplo etiam M. Antoninus Philosophus mortuo filio Vero *jussit ut Saliari carmini nomen ejus insereretur*, ut refert Capitolinus in ejus vit. Sed antiquissimum Romæ hunc ritum fuisse constat ex iis, quæ de Mamurio Veturio, & Lucia Volumnia & Mania matre Larum scribunt autores. Ovidius lib. 3. Fastor.

Quis mihi nunc dicet, quare cœlestia Martis
Arma ferant Salii, Mamuriumq; canant.

Varro lib. 5. De Lingua Latina: *Itaque Salii, qui cantant Mamurium Veturium, significant veterem memoriam.* Et lib. 8. *Videmus enim Maniam matrem Larum & Luciam Volumniam Saliorum carminibus appellari.* Vide Plutarchum in Numa & Festum. Clarissimus Casaubonus, cum hic de re mihi cum ipso sermo esset, observasse se dicebat, similem ritum apud Athenienses, qui benè me-

ritos

ritos de Repub. peplo Minervæ intexere soliti: ac inde natum apud illos Proverbium, ἄξιός ἐστι τοῦ πέπλου, quod Romanè dixeris, *dignus est, cujus nomen Saliari carmine canatur*. Aristophanes in Equitibus:

Εὐλογῆσαι βουλόμεθα τοὺς πατέρας ἡμῶν, ὅτι
Ἄνδρες ἦσαν τῆσδε γῆς ἄξιοι καὶ τοῦ πέπλου.

Commodum hæc scripseram , cum ecce prodeunt eruditissimi viri in Augustæ Historiæ scriptores Notæ, quibus hoc ipsum ab eo annotatum video, & plurimum lætor. Vellem tantum ex infinitis suis sacris Observationibus hanc unam attexuisset, quomodo Vetus Ecclesia Christiana hanc consuetudinem ad suum usum traduxerit, instituto, ut nomina sanctorum Martyrum, Imperatorum, Pontificum summorum & aliorum sacris diptychis inserta, inter hymnodias recitarentur. De qua re scitu digna nec protrita se aliquando dictu- rum olim promiserat lib. 4. Animadvers. in Atheneæum cap. 14.

Finis Libri Quarti & ultimi de Funeribus Romanorum.

JOHAN. KIRCHMANNI, DE FUNERIBUS ROMANORUM,

APPENDIX.

Caput I.

Bruta esse sepulturæ studiosa, probatur exemplo Apum, Hirundinum, Formicarum, Gruum, Elephantorum, Delphinorum, Accipitrum, Leonum.

SOlemnes Funerum ritus Romanis olim frequentatos quatuor libris satis copiosè, opinor, explicavimus: Jam verò Superpondii & mantisæ instar erunt miscella hæc capita, in quæ superiùs nobis vel per incuriam, ut fieri solet, vel consulto, ne ordo turbaretur, omissa breviter conjiciemus.

Maximum fuisse Veterum in sepultura studium ex dictis liquet. Non autem id in ipsis literarum ac humanitatis inventoribus tantopere mirandum, quod & natura feras bestias, & ratio barbarissimas gentes docuit.

De BESTIIS audiamus Ælianum, qui lib. 5. de Animalib. cap. 49. Ἐπεὶ καὶ τοῦτο ἴδιον τῶν ἀλόγων, inquit, τὰ ὁμογενῆ τε καὶ ὁμοφυῆ τεθνεῶτα τῶν ὀφθαλμῶν ἀποφέρειν θᾶττον. *Nam hoc quoque brutis insevit natura, ut gentiles & cognatas animantes extinctas mox è conspectu amoveant.*

Sed

Sed quæ hic generatim loquitur politissimus scriptor, operam nihil ludam, si exemplorum appositione paulisper illustravero.

APIBUS id tribuit Plinius lib. 11. cap. 18. *Defunctas progerunt, funerantiumque more comitantur exsequias.* Virgilius lib. 4. Georg de apibus loquens:

——tum corpora luce carentum
Exportant tectis & tristia funera ducunt.

Nec verò de Apibus solùm; sed &

De HIRUNDINIBUS idem tradit Ælianus lib. 5. cap. 49. καὶ μὴν τὶ χελιδὼν ἐκβάλλει χελιδόνα νεκρὰν καὶ μέλιτται. *Hirundines & apes quoque suas gregales extinctas ejiciunt.*

FORMICAS etiam in eadem classe reperio: de quibus idem auctor eodem in loco sic loquitur: Καὶ ἐκείνοις ἐκφορᾶς νεκρῶν μέλειν, καὶ καθαίρειν τοὺς σφετέρους χηραμοὺς ἡ σοφωτάτη φύσις ἔδωκεν. *Formicis etiam naturâ tributum est, ut sui generis defunctas ex cavernis efferant, quò mundius habitent.* Plinius lib. 11. cap. 30. de formicis; *Sepeliuntur inter se viventium solæ præter hominem.* Addit verò Ælian. l. 6. de Animalib. c. 42. eam esse formicarum circa mortuas contubernales prudentiam, ut in granorum folliculis ipsas condant, non aliter quàm homines in tumulis loculisque parentes suos aut amicos condere soleant: Σοφὸν δὲ κἀκεῖνο προσακήκοα, ὅτι ἄρα τοὺς τεθνεῶτας μύρμηκας οἱ προσήκοντες ἐν τῇ τῶν πυρῶν κηδεύουσι θυλακίσιν, ὡς πατέρας ἢ πᾶν τὸ φίλον ἐν ταῖς σοροῖς οἱ ἄνθρωποι. Hoc amplius Plutarchus in lib. cui titulus: *Utrum animalia plus rationis habeant quàm aquatilia*; testatur, Formicas habere tres cavernulas, & in illarum una comitium celebrari, in alteram penum annuam recondi, tertiam verò esse mortuarum cœmiterium, εἰς δὲ τρίτην κοιλότητα ἀποτίθεσθαι τοὺς θνήσκοντας. Subjungit insuper ex observatione

Clean-

Cleanthis, qui ejusmodi spectaculo ipsemet interfuerit, egressas è cavernula formicas venisse aliis obviam ferentibus mortuam: pro qua post varios ultrò citroque commeatus verme tanquam redemptæ mortuæ pretio desuper delato ac depenso acceptam mortuam intrò abstulerint. Ὁ μὲν οὖν Κλεάνθης, inquit, ἔλεγε, καίπερ οὐ φάσκων, μετέχειν λόγου τὰ ζῶα τοιαύτῃ θεωρίᾳ παρατυχεῖν. Μύρμηκας ἐλθεῖν ἐπὶ μυρμηκιὰν, ἑτέραν μύρμηκα νεκρὸν φέροντας: ἀνιόντας οὖν ἐκ τῆς μυρμηκιᾶς ἑτέρους, οἷον ἐντυγχάνειν αὐτοῖς καὶ πάλιν κατέρχεσθαι, καὶ τοῦτο δὶς ἢ τρὶς γενέσθαι: τέλος δὲ τοὺς μὲν κάτωθεν ἀνενεγκεῖν, ὥσπερ λύτρα τοῦ νεκροῦ σκώληκα, τοὺς δὲ ἐκεῖνον ἀραμένους, ἀποδόντας δὲ τὸν νεκρὸν οἴχεσθαι. Eandem fabulam refert Ælianus lib. 6. de Animalib. cap. 50. D. Hieronymus in libro De vita Malchi captivi eadem ferè tradit his verbis: *Aspicio formicarum gregem angusto calle fervere, ferre onera majora, quàm corpora, &c. Illæ venturæ hyemis memores, ne madefacta humus in herbam horrea verteret, illata semina præcidebant: hæ luctu celebri corpora defuncta deportabant, quodque magis mirum est, in toto agmine egrediens non obstabat intranti, &c.*

Quid jam de GRUIBUS loquar, de quibus Ælianus lib. 2. Animal. cap. 1. Μελλουσῶν δὲ αὐτῶν αἴρεσθαι, καὶ τὸ πρόσω ἔρχεσθαι, ὁ παλαιότατος γέρανος περιελθὼν τὴν πᾶσαν ἀγέλην, καὶ εἰς τρὶς, εἶτα μέντοι πεσὼν, ἀφίησι τὴν ψυχήν. ἐντεῦθεν οὖν οἱ λοιποὶ θάπτουσι μὲν τὸν νεκρὸν, &c. h. e. *Cum verò proximum est, ut è Thracia migrent, & ultra progrediantur, Grus, quæ fuerit extremo tempore ætatis affecta, ter universum gregem circumeundo emensa cadit, supremumque diem vitæ claudit: quam primi sepultura reliquæ afficiunt.*

De ELEPHANTIS idem Ælianus scriptum reliquit, ipsorum hanc esse naturam, ut si quis alterum vita functum conspexerit, ab ipso non prætereatur, quin humum

mum promuſcide hauſtam, vel ramum tanquam juſtis quibuſdam myſticis pro natura communi peractis, injiciat, criminis nimirum piacularis evitandi gratia, quale à ſe committi belluæ hujuſmodi credunt, eo officio neglecto. Verba Æliani hæc ſunt: Λέγουσι δὲ Αἰθιόπων λόγοι αἱμυλίας τε καὶ κόμπου Ἑλληνικοῦ ἄγευστοι, ὅτι ἄρα ἐλέφαντα θεασάμενος ἐλέφας νεκρὸν, οὐκ ἂν παρέλθοι μὴ τῇ προβοσκίδι γῆν ἀρυσάμενος καὶ ἐπιβαλὼν, ὁσίαν τινὰ ἀπόῤῥητον ὑπὲρ τῆς κοινῆς φύσεως τελῶν, καὶ φεύγων ἄγος, εἶναι γὰρ τὸ μὴ δρᾶσαι τοῦτο ἐναγές. ἀπόχρη δὲ οἱ καὶ κλάδον ἐπιβαλεῖν καὶ ἄπεισι, τὸ κοινὸν ἁπάντων τέλος μὴ ἀτιμάσας.

Nec verò DELPHINOS præteribimus, quibus eandem virtutem tribuit idem ſcriptor lib. 12. cap. 6 ἦσαν δὲ ἄρα, inquit, Δελφῖνες καὶ νεκρῶν μνήμονες, καὶ τῶν συνήθων ἀπελθόντων τοῦ βίου οὐδαμῶς προδόται. τὸν γοῦν ἑαυτῶν τεθνεῶτα ὑποδύντες, εἶτα μέν τοι κομίζουσι φοράδην εἰς τὴν γῆν τοῖς ἀνθρώποις πιστεύοντες θάψαι. Καὶ Ἀριστοτέλης μαρτυρεῖ τοῦτο. h. e. *Delphini etiam mortuorum memoriam non abjiciunt & eos, quibus cum vivis conſuetudinem habuerant, extinctos quoqe non deſerunt. Itaque ſui generis cadavera ſubeuntes, ad ſummam aquam allevant, tum ad continentem velut funere illos efferentes, hominibus ipſos ſepeliendos tradunt, teſte Ariſtotele.* Sed illud de cura ſepulturæ: hoc de honore funeris, quod ſequitur: Ἕπεται δὲ πλῆθος ἕτερον οἱονεὶ τιμῶντες, ἢ καὶ νὴ Δία ὑπερμαχοῦντες, μήτι ἄλλο κῆτος ἐπιδράμῃ καὶ τὸν νεκρὸν ἁρπάσας καταδαίσηται. Hoc eſt: *Poſt verò ſequitur magna Delphinorum multitudo tanquam funeri operam dantium, atque in mortuos honorem conferentium, aut certè eos ab impetu aliarum belluarum, ne devorentur, defendentium.*

Mira hæc ſunt, quæ diximus: at multò majori admiratione dignum eſt, quod etiam ipſis hominibus defunctis ſepulturæ honorem à brutis animalibus præſtitum legimus.

AC-

ACCIPITRIBUS tale ingenium tribuit Ælian. l. 2. Var. hist. cap. 42. Νεκρὸν δὲ ἄνθρωπον ἱέραξ ἰδὼν, ὡς λόγος, πάντως ἐπιβάλλει γῆς τῷ ἀτάφῳ, καὶ τοῦτο μὲν οὐ κελεύει αὐτῷ ὁ Σόλων, ὡς Ἀθηναίους ἐκέλευσε δρᾶν. Hoc est: *Hominem mortuum si inhumatum Accipiter conspexerit, injecta gleba humare dicitur: etsi illum hoc Solon, sicut Athenienses, facere non jusserit.*

Delphinos etiam (*homini amicum animal* ut Plinius vocat lib. 9. cap. 8.) hujusmodi natura præditos ex Plutarchro discimus, qui in lib. *Utra animalia prudentiora &c.* memoriæ prodidit, maximam Delphinorum vim ad Cærani funus celebrandum convenisse, & ad littus, ubi cadaver pia propinquorum defuncti cura & officio cremabatur, expectasse, donec funeri finis fieret. Verba ejus hæc sunt: Ἐπεὶ δὲ ὕστερον ἀποθανόντος αὐτοῦ τὸ σῶμα πλησίον τῆς θαλάττης οἱ προσήκοντες ἔκαιον, ἐπεφαίνοντο πολλοὶ Δελφῖνες παρὰ τὸν αἰγιαλόν: ὥσπερ ἐπιδεικνύντες ἑαυτοὺς ἥκοντας ἐπὶ τὰς ταφὰς, καὶ παραμείναντες ἄχρις οὗ συνετελέσθησαν.

Porrò LEONES etiam D. Antonium adjuvisse in sepeliendo cadavere Pauli Eremitæ, narrat D. Hieronymus in libro De ejus vita. *Et illi quidem* (Leones intelligit) *directo cursu ad cadaver beati senis substiterunt, adulantibusque caudis circa ejus pedes accubuêre fremitu ingenti rugientes, prorsus ut intelligeret eos plangere, quomodo poterant: deinde haud procul cœperunt humum pedibus scalpere, arenamque certatim egerentes, unius hominis capacem locum foderunt: ac statim quasi mercedem pro opere postulantes, cum motu aurium, cervice dejecta, ad Antonium perrexerunt, manus ejus pedesque lingentes: at ille animadvertit benedictionem eos à se precari, &c. Cumque illi recessissent, sancti corporis oneri seniles curvavit humeros, & deposito eo in fossam, desuper humum congre-*

gregans, tumulum ex more composuit. Fabulosa autem & creditu difficilia f..rtean hæc, quæ narravimus, aliquibus videbuntur: *Sed quia non nova dicuntur, sed tradita repetuntur, fidem autores vindicent: nostrum sit inclutis literarum monumentis consecrata, perinde ac vana non refug.sse*, ut Val. Maximi verbis caput hos concludam lib. 1. de Miraculis.

CAPUT II.

Varii ritus funebres Barb..rarum gentium: quarum aliæ mortuos vel morti vicinos devorabant & quidem vel totos, ut Scythæ, Pontici, Padæi, Hiberni, Massagetæ. Derbices: *vel excepto capite, ut* Sidones, Essedones, Panebi. *Aliæ avibus vel canibus dilaniandos objicieb..nt, ut* Hircani, Caspii, Bactrii, Barchæi, Indi, Persæ, Parthi. *Aliæ in aquam & paludes projiciebant, ut* Pœones, Æthiopes, Hyperborei, *Aliæ ex arboribus vel patibulo suspendebant, ut* Colchi, Tibareni, Scythæ. *Aliæ lapidibus obruebant, ut* Troglodytæ.

SEd & nulla GENS tam barbara, nul'us populus tam immanis, qui non mortuos suos patrio ritu funerandos putarit. Patrio, inquam, ritu. Nam etsi quidem barbarorum sepultura à nostra adeo diversa est & aliena, ut nihil minus nobis quàm sepultura videatur: apud ipsos tamen honestissima semper atq; sancta habita fuit, & qui aliter funerabatur, infelix existimatus: quemadmodum ex aliquam multis auctorum locis, quæ mox adscribam, clarè patebit. Non enim possum committere, quin fastidientis Lectoris nauseam varietate aliqua discussurus, plerosque istos barbararum gentium fune-

funerales ritus, ut mihi in mentem venerint, capite hoc breviter recenseam: quod dum facio, nullam me reprehensionem incursurum confido. Atque ut hinc ordiar. Quibusdam populis propria ac peculiaris fuit ea consuetudo, ut *Amicorum ac familiarium, si quando diem suum obiissent, corpora non terræ mandarent aut comburerent, sed frustillatim dissecta devorarent*, honestum esse arbitrati, suis in proprio ventre conditorium struere. Petronius Arbiter in Satyr. *Apud quasdam gentes scimus adhuc legem servari, ut à propinquis suis consumantur defuncti, adeo quidem ut objurgentur ægri frequenter, quòd carnem faciant pejorem.* Atque hunc morem etiam ipse Chrysippus Philosophus probasse scribitur à Laertio in ejus vita: ἐν δὲ τῷ γ περὶ δικαίου, κατὰ τοὺς χιλίους στίχους καὶ τοὺς ἀποθανόντας κατεσθίειν κελεύων. Gentes verò, quæ hoc ritu usæ, perquam multas reperimus: Inter quas præcipui

SCYTHÆ, de quibus Lucianus περὶ πένθους, ubi cum varios plurimarum gentium circa sepulturam ritus enumerasset, sic subjungit: Ὁ δὲ Σκύθης κατεσθίει. Et in Toxamiri, ex hoc Scytharum more colligit, ipsos non esse amicitiæ studiosos: Τεκμαιρόμενος, inquit, τοῖς τε ἄλλοις, ἃ περὶ αὐτῶν ἀκούομεν, καὶ ὅτι κατεσθίουσι τοὺς πατέρας ἀποθανόντας. Tertullianus in Apologet. cap. 9. *Ajunt apud quosdam gentiles Scytharum defunctum quemque à suis comedi.*

De PONTICIS populis idipsum memorat idem auctor lib. 1. adversus Marcionem cap. 1. *Parentum cadavera cum pecudibus cæsa convivio convorant, qui non ita decesserint, ut escatiles fuerint, maledicta mors est:*

De HIBERNIÆ Insulæ habitatoribus idem tradit Strab. lib. 4. περὶ ἧς (Hiberniam intellige) οὐδὲν ἔχομεν λέγειν σαφὲς πλὴν ὅτι ἀγριώτεροι τῶν Βρετανῶν ὑπάρχουσιν οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν, ἀνθρωποφάγοι τε ὄντες καὶ πολυφάγοι, τούς τε

πατέ-

πατέρας τελευτήσαντας κατεσθίειν ἐν καλῷ τιθέμενοι. h.e. *De hac nihil certi habeo, quod dicam, nisi quod incolæ ejus Britannis sunt magis agrestes, qui & humanis vescuntur carnibus & plurimum cibi vorant, & pro honesto ducunt parentum mortuorum corpora comedere.*

Alii verò non solùm mortuos, sed & saltem *cum morbis graviusculè conflictantes cæsos comedebant.* Nam de PADEIS, gente Indicâ, refert Herodotus lib. 3. illos hunc morem habuisse, ut quoties aliquis civium aliquave ægrotarit, virum quidem sui maximè familiares interemerint: quòd dicant illum morbo tabescentem carnes ipsos corrupturum. Et licet ille neget se ægrotare, nihilominus isti non ignoscentes necant eum, epulanturque. Mulieri verò suæ maximè necessariæ idem, quod viri viro, faciunt. Qui autem ad senium pervenerit, eo itidem mactato pascuntur. Ideoque cum hac de causa, tum quia omnes, qui in morbum incidunt, necantur, non multi sanè eorum ad senectutem perveniunt. Verba Herodoti sunt: ὃς ἂν κάμῃ τῶν ἀστῶν, οὔτε ἀνήρ, οὔτε γυνὴ, τὸ μὲν ἄνδρα ἄνδρες οἱ μάλιστα οἱ μιλέοντες κτείνουσι, φάμενοι αὐτὸν, τηκόμενον τὴν νοῦσον τὰ κρέα σφίσι διαφθείρεσθαι. ὁ δὲ ἀπαρνεόμενός ἐστι μὴ μὲν νοσέειν. οἱ δὲ οὐ συγγινωσκόμενοι ἀποκτείνοντες κατευωχέονται. ἣν δὲ γυνὴ κάμῃ, ὡσαύτως αἱ ἐπιχρεώμεναι μάλιστα γυναῖκες ταυτὰ τοῖς ἀνδράσι ποιοῦσι. τὸν γὰρ δὲ ἐς γῆρας ἀπικόμενον θύσαντες, κατευωχέονται. ἐκ δὲ τούτου τοῦ λόγου οὐ πολλοί τινες αὐτέων ἀπικνέονται. πρὸ γὰρ τοῦ τὸν ἐς νοῦσον πάντα πίπτοντα κτείνουσι.

Non multum absimilis, licet paulò mitior, consuetudo fuit MASSAGETARUM & DEBRICUM: de illis Strabo lib. 11. θάνατος δὲ νομίζεται παρ' αὐτοῖς ἄριστος, ὅταν γηράσαντες κατακοπῶσι μετὰ προβατείων κρεῶν καὶ ἀναμὶξ βρωθῶσι. τοὺς δὲ νόσῳ θανόντας ῥίπτουσιν ὡς ἀσεβεῖς καὶ ἀξίους ὑπὸ θηρείων βεβρῶσθαι, h.e. *Mortis genus optimũ censent (Massagetæ) si senio confecti cum carnib. ovillis in frusta concidantur,*

tur, unaque devorentur: Qui è morbo decedunt, eos abjiciunt tanquam impios & indignos, qui à feris vorentur. D. Hieronymus in Epist. adversus Jovinianum: *Massagetæ & Derbices miserrimos putant, qui ægrotatione moriantur, & parentes, cognatos, propinquos, cum ad senectam venerint, jugulatos devorant, rectius esse ducentes, ut à se potius quàm à vermibus comedantur.* Quem locum à Porphyrio mutuatus est: sic enim ille lib. 4. Ἱστοροῦνται γοῦν Μασσαγέται καὶ Δέρβικες ἀθλιωτάτους ἡγεῖσθαι τῶν οἰκείων τοὺς αὐτομάτους τελευτήσαντας. διὸ καὶ φθάσαντες καταθύουσιν, καὶ ἑστιῶνται τῶν φιλτάτων τοὺς γεγηρακότας. Strabo hoc amplius, annum addit, quem egredi senes suos Derbices non permiserint: τοὺς δὲ ὑπὲρ ἑβδομήκοντα ἔτη γεγονότας σφάττουσι, ἀναλίσκουσι δὲ τὰς σάρκας οἱ ἔγχιστα γένους. τὰς δὲ γραίας ἀπάγχουσιν, εἶτα θάπτουσι. τοὺς δὲ ἐντὸς ἑβδομήκοντα ἐτῶν ἀποθανόντας οὐκ ἐσθίουσιν, ἀλλὰ θάπτουσι. *Qui LXX. annum excesserunt, eos jugulant: carnes genere proximi absumunt: vetulas strangulant, inde sepeliunt: qui intra LXX. annum moritur, non editur sed humatur.* Eadem Ælianus lib. 4. Variar. cap. 1. ubi vitiosè legitur Βερβίκκαι pro Δερβίκκαι. De Massagetis vide Herodot. lib. 1. postremo Theodoret. serm. De Legibus. Chrysostom. homil. 10. in Matth. Euseb. de præparat. Evangel. lib. 1. cap. 3. Tertull. contra Marcion.

Notandum etiam, fuisse quosdam, qui mortuos quidem comederint, sed *excepto capite, quod inaurabant*: quem morem SIDONIBUS tribuit Zenobius Centur. 5. Proverb. Νόμος καὶ χώρα: Οἱ Σιδῶνες, inquit, τοὺς γονεῖς ἐσθίουσι, χωρὶς τῆς κεφαλῆς· τὴν δὲ κεφαλὴν χρυσοῦσι. *Sidones parentes devorant, excepto, quod inaurare solent, capite.*

Et Essendonibus Herodotus lib. 4. Νόμοισι δὲ Ἰσσηδόνες τοιοῖσιδε λέγονται χρᾶσθαι. ἐπεὰν ἀνδρὶ ἀποθάνοι πατὴρ, οἱ

προ-

προςήκοντες πάντες προσάγουσι πρόβατα, καὶ ἔπειτα ταῦτα θύσαντες καὶ καταταμόντες τὰ κρέα, κατατάμνουσι καὶ τὸν τοῦ δεκομένου τεθνεῶτα γονέα. ἀναμίξαντες δὲ πάντα τὰ κρέα, δαῖτα προτίθενται. τὴν δὲ κεφαλὴν αὐτοῦ ψιλώσαντες καὶ ἐκκαθήραντες, καταχρυσοῦσι· καὶ ἔπειτα ἅτε ἀγάλματι χρέωνται, θυσίας μεγάλας ἐπετείους ἐπιτελέοντες. Hoc est: *Issedones porrò talibus moribus uti feruntur: Quoties pater alicui decessit, omnes ejus propinqui pecora adducunt, quæ ubi mactaverunt conciderùntque concidunt & mortuum patrem illius, à quo in convivium accipiuntur, commixtisque omnibus carnibus convivium exhibent. Caput autem defuncti pilis nudatum purgatumque inaurant, eoque pro sigillo utuntur, agentes illi quotannis majores hostias ceremoniasque.* Videntor & Pomp. Mela lib. 2. & Solinus cap. 25. Idem ferè de PANEBIS Libyæ populis commemorat Stobæus, quos ait Regum corpus sepeliisse, caput verò abscissum & inauratum in templo suspendisse ac consecrasse.

Atque hi fuerunt Populi, quorum quidem ego jam memini, qui mortuorum corpora ipsimet devorabant: Sequuntur qui *defunctos, imò adhuc semivivos, canibus, vulturibus, aliisque feris aut avibus dilaniandos projiciebant.* In eorum numero fuêre.

HYRCANI & CASPII. De Caspiis Strabo lib. 11. Κάσπιοι δὲ τοὺς ὑπὲρ ἑβδομήκοντα ἔτη λιμοκτονήσαντες, εἰς τὴν ἐρημίαν ἐκτιθέασιν· ἄποθεν δὲ σκοπεύοντες, ἐὰν μὲν ὑπ' ὀρνίθων κατασπωμένους ἀπὸ τῆς κλίνης ἴδωσιν, εὐδαιμονίζουσι. ἐὰν δὲ ὑπὸ θηρίων ἢ κυνῶν ἧττον. ἐὰν δ' ὑπὸ μηδενός, κακοδαιμονίζουσι, h. e. *Caspii eos, qui septuaginta amplius annos vixerunt, fame enectos in solitudinem ejiciunt: eminusque spectantes, si à feretro detrahi eos ab avibus videant, prædicant beatos: sin à feris aut canibus, non item: infelices, si omnino non detrahantur.* Porphyrius, περὶ τῆς ἐμψύχων ἀποχῆς. lib. 4. Ὑρκανοὶ δὲ καὶ Κάσπιοι, οἱ μὲν οἰωνοῖς καὶ κυσὶν παραβάλλουσι ζῶντας:

τας: οἱδὲ τεθνεῶτας. Quod D. Hieronymus ita interpretatur: *Hyrcani volucribus & canibus semivivos projiciunt: Caspii etiam bestiis mortuos.* Sext. Philosophus lib. 3. Pyrrhon. Hypothes. cap. 24. *Hyrcani defunctos canibus devorandos exponunt.* Hinc Diogenem dixisse ferunt, si canes cadaver suum lacerarent, Hyrcanam sepulturam fore; si vultures, Iberam, teste Stobæo serm. 122. Notatu verò dignum, quod Cicero ait in 1. Tuscul. canes ab illis in hunc usum fuisse educatos: *In Hyrcania* inquit, *plebs publicos alit canes, optimates domesticos; nobile autem genus canum illud scimus esse: sed pro sua quisque facultate parat, à quibus lanietur, eamque optimam illi esse censent sepulturam.* Idem tradit Theodoretus serm. De Legib. οὐκ ἔτι δ' οὔτε Ὑρκανοὶ οὔτε Κάσπιοι τοὺς κύνας τοῖς τῶν τεθνεώτων ἐκτρέφουσι σώμασιν. Silius Ital. lib. 2. Punicor. *probatum est Hyrcanis adhibere canes.*

De BACTRIIS etiam memoriæ proditum est, eos hunc morem usitasse. Strabo lib. 11. ex Onesicrito refert, τοὺς ἀπειρηκότας διὰ νόσον ἢ γῆρας ζῶντας παραβάλλεσθαι τρεφομένοις κυσὶν, ἐπίτηδες δὲ πρὸς τοῦτο, οὓς ἐνταφιαστὰς καλοῦσι τῇ πατρῴᾳ γλώττῃ. *Eos qui senio confecti sunt aut morbo vivos projici canibus, dedita opera ad hoc nutritis, quos sua lingua Entaphiastes, quasi vespillones vocant.* Fuerunt autem hujus ritus adeo tenaces, ut cum Nicanor barbaram istam consuetudinem abrogare vellet, parum abfuerit, quin totam illam provinciam amiserit. Porphyrius id scribit dicto libro: Καὶ Βάκτριοι μὲν τοῖς κυσὶ παραβάλλουσι ζῶντας τοὺς γεγηρακότας: καὶ τοῦτ' ἐπιχειρήσας καταλῦσαι Στασάνωρ ὁ Ἀλεξάνδρου ὕπαρχος, μικροῦ τὴν ἀρχὴν ἀπέβαλεν: D. Hieronymus: *Bactrii canibus ad hoc ipsum nutritis objiciunt senes: quod cum Alexandri præfectus Nicanor emendare voluisset, penè amisit provinciam.*

Vul-

Vulturibus autem mortuos projiciebant IBERI: de quibus Silius Italicus lib. 2. Punicor.

Tellure, ut perhibent, is mos antiquus Ibera,
Exanima obſcœnus conſumit corpora vultur,
Regia cum lucem poſuerunt membra, probatum eſt
Hyrcanis, adhibere canes.

De BARCHÆIS idem ſcribit Ælianus lib. 10. Anim. cap. 22. Βαρκαῖοι. γένος δὲ τοῦτο ἑσπέριον, τῶν ἀποθανόντων νόσῳ τοὺς νεκροὺς ὑβρίζοντες, ὡς ἀνάνδρως καὶ μαλακῶς τεθνεώτων, θάπτουσι πυρί: τοὺς δὲ ἐν πολέμῳ βίον καταστρέψαντας, ὡς καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς καὶ ἀρετῆς μετειληχότας, γυψὶ προβάλλουσιν, ἱερὸν τὸ ζῷον εἶναι πεπιστευκότες. h. e. *Barcai, gens Heſperia, ex aliquo morbo mortuos ut muliebriter & ignaviter defunctos ad notandam mortis ignominiam, igni cremant. Eos verò, qui in bello vitam amiſerunt, ut ſumma virtute ornatos, Vulturibus devorandos objiciunt, quòd eas aves ſacras exiſtiment.* Ad hanc claſſem etiam

INDI referendi ſunt, quos ipſos etiam mortuorum corpora vulturibus objeciſſe, autor eſt Sextus Philoſophus lib. 3. Pyrrhon. hypothes. cap. 14.

At verò hos ritus feris aut avibus defunctos objiciendi poſtremis temporibus quoque apud PERSAS in uſu fuiſſe teſtatur Procopius lib. 1. de bello Perſic. Theodoretus ſerm. de Legib. Agathias lib. 2. quorum loca vide apud Barn. Briſſonium libr. 2. De Perſar. regno, pag. 283. Nam alias Perſæ antiquiſſimi mortuos ſuos humabant: niſi quod Magi in Perſia illos feris priùs laniandos objecerint, de quo ritu Cicero 1. Tuſcul. *Magorum mos erat non humare corpora, niſi à feris eſſent antè laniata.* Herodotus l. 1. οὐ πρότερον θάπτεται ἀνδρὸς Πέρσεω ὁ νεκὺς, πρὶν ἂν ὑπ' ὄρνιθος ἢ κυνὸς ἑλκυσθῇ. Μάγους μὲν γὰρ ἀτρεκέως οἶδα ταῦτα ποιεῦντας· ἐμφανέως γὰρ δὴ ποιεῦσι. Strabo lib. 15. Τοὺς δὲ μάγους οὐ θάπτουσιν, ἀλλ' οἰωνοβρώτους ἐῶσι.

Quem morem postea Parthos etiam usurpasse docet Justinus lib. 41. *Sepultura vulgò aut avium aut canum laniatus est: Nuda demum ossa terra obruunt.*

Transeo jam ad eos, *qui in aquam & paludes vita functos projiciebant:* quod Poeones facere tradit Laertius in Pyrrhone. Æthiopes quoque, qui ἰχθυοφάγοι dicuntur, *mortuos in paludes conjecisse, piscibus escam futuros*, autor est Sextus Philosophus lib. 3. Denique Hyperboreos vitæ saturos semetipsos in mare præcipitasse, literis memoriæque mandavit Plinius lib. 4. cap. 12. ubi de his populis sic loquitur: *Mors non nisi sacietate vitæ epulatis delibutisque senibus luxu ex quadam rupe in mare salientibus. Hoc genus sepulturæ beatissimum.*

Reperio etiam quasdam gentes *mortuos, interdum etiam vivos ex arboribus vel patibulo suspendisse:* quem ritum Colchis tribuit Nicolaus de Morib. gent. apud Stob. serm. 120. Κολχοὶ τοὺς τελευτήσαντας οὐ θάπτουσιν, ἀλλὰ κρεμῶσιν ἐπὶ δένδρων. Et Ælianus lib. 4. Var. hist. cap. 1. Κολχοὶ δὲ τοὺς νεκροὺς ἐν βύρσαις θάπτουσι, καὶ καταῤῥάψαντες ἐκ τῶν δένδρων ἐξαρτῶσι, h. e. *Colchi mortuos suos in pellib. sepeliunt & insutos ex arboribus suspendunt.* Idipsum quoque de Tibarenis narrat Porphyrius, loco sæpe laudato: Τιβαρηνοὶ δὲ ζῶντας κατακρημνίουσι τοὺς ἐγγυτάτους γέροντας. D. Hieronymus: *Tibareni quos dilexerint senes suspendunt in patibulis.* A quibus tamen dissentit Theodoretus serm. de Legib. ubi senes ex altissimo loco fuisse præcipitatos affirmat: Καὶ τιβαρηνοὶ τοὺς πρεσβύτας κατὰ κρημνῶν βαθυτάτων εἰθισμένοι ὠθεῖν, &c. Et cum hoc convenit Eusebius lib. 1. præpar. Evangel. cap. 3. Similem autem ritum Scythis quibusdam attribuit Statius lib. 13.

At gente in Scythicâ suffixa cadavera truncis,
Lenta dies sepelit putri liquentia tabo.

Sed quis omnes omnium barbararum gentium barbaros

baros ritus enumerare valeat? Finiam igitur hoc caput oppidò ridicula consuetudine TROGLODYTARUM, *quibus morem esse ajunt, ut defunctum in aliquem collem adducant: deinde religato ejus capite ad pedes, saxis non sine risu petant: cum autem aggere jactorum lapidum operuerint, discedunt*, ut scribit Sextus Philosophus lib. 3. Pyrrhoniar. Hypotheseωn cap. 24. Sed magis signatè hunc ritum depingit Strabo lib. 16. ubi κέρας αἴγειον *capræ cornu* mortuis saxorum cumulo cooportis fuisse superimpositum memorat: θάπτουσι δέ τινες τῶν Τρωγλοδύτων ῥάβδοις παλιουρίνοις δήσαντες τὸν αὐχένα τῶν νεκρῶν πρὸς τὰ σκέλη. ἔπειτα εὐθὺς καταλεύουσιν ἱλαροί, γελῶντες ἅμα, ἕως ἂν τοῦ σώματος τὴν ὄψιν ἀποκρύψωσιν. εἶτ' ἐπιθέντες κέρας αἴγειον. h. e. *Quidam Troglodita sepeliunt suos virgis paliurinis mortui cervicem pedibus alligantes: postea subitò lapidibus obruunt, læti ac ridentes quousque corporis faciem occultent: deinde imposito capreæ cornu discedunt.* Ejusdem ritus meminit Photius in Bibliotheca pag. 738. ex lib. 5. Agatarchidis histor. περὶ τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν cap. 30. cujus hæc sunt verba: ὅτι δὲ τρωγλοδύται περὶ τοὺς μετηλλαχότας, φησὶν, οὕτω πράττουσι: τὸν ἐκ τῶν παλιούρων λύγοις τὸν αὐχένα πρὸς τὰ σκέλη συνέδησαν. εἶτα ἐπ' ὄχθον ἐπιθέντες βάλλουσι χειροπληθέσι λίθοις, τωθασμῷ χρώμενοι καὶ γέλωτι τέως ἀποκρύψωσι τοῦ τετελευθηκότος τὴν μορφήν. Κάπειτα ἄνωθεν ἐπιθέντες κρέας αἰγὸς, ἀπαθεῖς ἀπολύονται καὶ παντελῶς ἱλαροί. Hoc est: *Troglodytæ circa defunctos hæc agunt: Laqueis ex paliuro contextis colla mortuorum cruribus alligant. Tunc colli aut tumulo alicui impositos manuariis lapidibus obruunt, non absque salso joco & derisu, donec de forma ejus nihil amplius videatur. Capreæ de hinc cornu in cippum fixo, sine perturbatione omnino hilares discedunt*, ut reddidit doctissimus Andreas Schottus.

CAPUT III.

Sepulturam esse juris gentium & prope divini: cujus etiam in bellis accurata ratio habita. Imperatoribus incumbere curam sepeliendorum militum in bello cæsorum. Athenienses id neglectum in belli ducibus graviter punivisse.

VEtus verbum est, *jura inter arma silere.* Quam vocem verissimam esse de jure scripto, non autem de non scripto, hoc est, de jure gentium & naturali, norunt omnes, qui primoribus saltem labris civilem doctrinam gustarunt. Ejus rei multa exempla coacervare quid opus: en præclarissimum in ipsa Sepultura, qua hujus interpretationis veritatem stabilivit ipse Dio Chrysostomus in oratione περὶ ἔθους, ubi disertis verbis gravissimus auctor dicit, sepulturam esse juris gentium non scripti, quod ipse ἔθος vocat, & in bellis etiam ab infensissimis hostibus observari. Verba ejus hæc sunt: Καὶ τῶν μὲν ἐγγράφων οὐδὲν ἐν τοῖς πολεμίοις ἰσχύει. τὰ δὲ ἔθη φυλάττεται παρὰ πᾶσι, κἂν εἰς τὴν ἐσχάτην ἔχθραν προέλθωσι. τὸ γὰρ μὴ κωλύειν τοὺς νεκροὺς θάπτειν οὐδαμοῦ γέγραπται. περὶ γὰρ ἂν, ὑπήκουον οἱ κρατοῦντες τοῖς τῶν ἡττωμένων ἐπιτάγμασιν. Ἀλλ᾽ ἔθος ἐστὶ τὸ ποιοῦν τῆς φιλανθρωπίας ταύτης τοὺς κατεχομένους τυγχάνειν. h. e. *Tum scriptarum legum nulla in bellis valet: consuetudines autem servantur apud omnes, etiamsi ad extremas inimicitias progrediantur. Quippe ne mortui prohibeantur sepeliri, nusquam scriptum est: nam alioqui circa hoc victores succumbentium parerent mandatis: sed consuetudo est, quæ defunctos facit ea humanitate potiri.* Sed & Sophocles cadaverum sepulturam juris non scripti aut divini hoc est, ut P. Faber in Semestribus inter-

terpretatur, juris gentium esse docet, ubi Antigonen Regi Creonti de sepulto ab ipsa contra suum edictum Polynice conquerenti, his verbis respondentem introducit:

οὐ γάρ τι μοι Ζεὺς ἦν ὁ κηρύξας τάδε
οὐδ' ἡ ξύνοικος τῶν κάτω θεῶν Δίκη,
οἳ τοὺς δ' ἐν ἀνθρώποισιν ὥρισαν νόμους,
οὐδὲ σθένειν τοσοῦτον ᾠόμην τὰ σὰ
Κηρύγμαθ', ὡς ἄγραπτα κἀσφαλῆ θεῶν
Νόμιμα δύνασθαι θνητὸν, ὄνθ' ὑπερδραμεῖν.
οὐ γάρ τι νῦν γε κἀχθὲς, ἀλλ' ἀεί ποτε
Ζῇ ταῦτα, κοὐδεὶς οἶδεν ἐξ ὅτου φάνη. h.e.

Non enim mihi Jupiter hæc mandaverat
Neque socia inferorum Deorum vindicta,
Qui leges has hominibus dederant;
Neq; posse tantum putavi tua
Edicta, ut non scriptas & certas Deorum
Leges possit mortalis violare.
Non enim nunc & heri, sed semper
Valent, & nullus scit, unde editæ sint.

In hanc sententiam extat etiam elegans Isocratis testimonium in Panathenaico, ubi narrat Adrastum Argivorum Regem, cum à Thebanis ad Cadmæam bello superatus esset, suorumque cadavera projecta sepelire per hostes victores non posset, ad Theseum & Athenienses confugisse, ab ipsisque petiisse, ne tales viros inhumatos jacere, nec veterem consuetudinem patriumque jus dissolvi sinerent, quo videlicet omnes homines tanquam divino uterentur, auxilio deniq; ab Atheniensibus impetrato, Thebanis invitis, suos tandem tumulasse. Verba Isocratis hæc sunt: Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ἢ τίς οὐκ ἀκήκοε τῶν τραγῳδοδιδασκάλων ἐν Διονυσίοις τὰς Ἀδράστῳ γενομένας ἐν Θηβαίοις συμφοράς; ὅτι καταγαγεῖν βουληθεὶς τὸν Οἰδίπου μὲν υἱὸν,

αὐτοῦ δὲ κηδεστὴν, παμπληθεῖς μὲν Ἀργείων ἀπώλεσεν, ἅπαντας δὲ τοὺς λοχαγοὺς ἐπεῖδε διαφθαρέντας: αὐτὸς δ' ἐπονειδίστως σωθεὶς, ἐπειδὴ σπονδῶν οὐχ οἷός τ' ἦν τυχεῖν, οὐδ' ἀνελέσθαι τοὺς τετελευτηκότας, ἱκέτης γενόμενος τῆς πόλεως, ἔτι Θησέως αὐτὴν διοικοῦντος, ἐδεῖτο μὴ περιιδεῖν τοιούτους ἄνδρας ἀτάφους γενομένους, μηδὲ παλαιὸν ἔθος καὶ πάτριον νόμον καταλυόμενον: ᾧ πάντες ἄνθρωποι χρώμενοι διατελοῦσιν οὐχ ὡς ὑπ' ἀνθρωπίνης κειμένῳ δυνάμεως. Hoc est: *Quis enim ignorat, aut Bacchanalibus è Tragicis auctoribus non audivit, quas Adrastus clades ad Thebas acceperit? Qui Oedipi filium suum generum in regnum restituere conatus, maximas Argivorum copias amisit & omnes Centuriones vidit interemptos, ipse per dedecus servatus. Et quia nec fœdus impetrare nec cæsos afficere sepultura poterat, supplex urbi nostræ factus, Theseo adhuc eam gubernante, oravit ne tales viros insepultos jacere aut vetus institutum & patriam legem apud universos homines receptam abrogari fineret, quæ non mortali prodita ingenio, sed à divina potentia imperata videretur.* Et paulò pòst hinc planum fieri ait, quàm potēs fuerit urbs Attica, quæ Thebanorum duces eò redegerit, ὥστ' ἑλέσθαι μᾶλλον αὐτοὺς ἐμμεῖναι τοῖς λόγοις τοῖς ἀπὸ τῆς πόλεως ἐκπεμφθεῖσιν, ἢ τοῖς νόμοις τοῖς ὑπὸ τοῦ δαιμονίου κατασταθεῖσιν, h. e. *ut maluerint nostræ urbis sermonibus, quàm legibus à Deo latis obtemperare.* Porrò Sepulturas esse ex Jure quidem non scripto, sed omnibus scriptis certiore innuit Seneca lib. 2. Controvers. *Affectus nostri in nostra potestate non sunt. Quædam enim jura non scripta, sed omnibus scriptis certiora sunt. Quamvis filius familias sim, licet mihi & stipem porrigere mendico & humum cadaveri.*

Sed quorsum hæc? ut nimirum ostendamus, sepulturam, quæ juris gentium est, etiam in bellis, ubi leges silent, non fuisse ab antiquis insuper habitam. Nam cum primùm à pugna respirare licuit, hæc una statim cura

cura tam militibus quàm belli ducibus incumbebat, ut cæsi terræ mandarentur. Cujus consuetudinis Athenienses adeo observantes fuere, ut etiam capitis pœnam inflixerint ducibus, qui milites in prælio cæsos non sepelivissent. Valerius Maxim. lib. 9. cap. 8. *Jam Atheniensium civitas ad vesaniam usque temeraria, quæ decem universos imperatores suos & quidem à pulcherrima victoria venientes, capitali judicio exceptos necavit, quod militum corpora, sævitia maris interpellante, sepulturæ mandare non potuissent.* Vide Xenophontem lib. 1. Ἑλληνικῶν. Quæ etiam causa fuit, cur Chabrias Atheniensium Dux Lacedæmonios victos in fugam versos non fuerit prosecutus: Ἀπέσχετο παντελῶς τοῦ διωγμοῦ, ἀναμνησθεὶς τῆς ἐν Ἀργινούσαις ναυμαχίας, ἐν ᾗ τοὺς νικήσαντας στρατηγοὺς ὁ δῆμος ἀντὶ μεγάλης εὐεργεσίας θανάτῳ περιέβαλεν αἰτιασάμενος, ὅτι τοὺς τετελευτηκότας κατὰ τὴν ναυμαχίαν οὐκ ἔθαψαν. Εὐλαβήθη μήποτε τῆς περιστάσεως ὁμοίας γενομένης κινδυνεύσῃ παθεῖν παραπλήσιον. Διόπερ ἀποστὰς τοῦ διώκειν, ἀνελέγετο τοὺς πολιτῶν διανηχομένους, καὶ τοὺς μὲν ἔτι ζῶντας διέσωσε, τοὺς δὲ τετελευτηκότας ἔθαψεν, ut ait Diodorus Siculus lib. 15. Biblioth. Histor. hoc est. *Ab insequendo tamen abstinuit, memor pugnæ ad Arginusas olim factæ, in qua ducibus victoria potitis ingens beneficium morte populus compensaverat, hoc tantum illis improperans, quod pereuntes in prælio sepulturâ non affecissent. Veritus ne si quid ejusmodi contingeret, simile discrimen subiret, omissa persecutione, cives hic illic natantes collegit, & servatis, quos adhuc superstites invenisset, defunctos inhumavit.* Sed quàm studiosè Græci cæsorum in præliis corpora sepeliverint, notum est ex Herodoto, Thucydide, Xenophonte, Diodoro Siculo & aliis. Nec desunt exempla apud Romanos. Livius lib. 39. de pugna L. Manlii Acidini cum Celtiberis: *Incerta victoria discessum est, nisi quòd Celtiberi castra inde*

nocte

nocte proxima moverunt. *Romanis & suos sepeliendi & spolia legendi ex hostibus potestas facta est.* Cæsar de Bello Gallico lib. 1. *Cum & propter vulnera militum, & propter sepulturam occisorum nostri triduum morati, eos sequi non potuissent.* Commendatur hoc nomine Trajanus Imperator, quem Xiphilinus scribit τοῖς τελευτήσασι τῶν στρατιωτῶν ἐν τῇ μάχῃ βωμόν τε στῆσαι καὶ κατ' ἔτος ἐναγίζειν κελεῦσαι. h. e. *Cæsis in prælio statuisse aram, qua quotannis parentari jussit.* Apprime verò notatu dignum est, quod Vegetius lib. 2. de Re Militari cap. 20. memoriæ prodidit, milites dimidium donativi apud signa sequestrare consuevisse, & ei rei decem folliculos vel sacculos per singulas cohortes positos, additum dein saccum undecimum, *in quem tota Legio particulam aliquam conferebat, sepulturæ scilicet causa, ut si quis ex contubernalibus defecisset, de illo undecimo sacco ad sepulturam ipsius promeretur expensa.* Præcipuè tamen hæc cura ad belli Duces pertinebat, quibus sæpe fraudi fuit, eos qui in prælio occubuerant, sepultura non affecisse. Quare Antiochus ut Philippum Macedonibus invisum redderet, cum ad Thessaliæ locum, qui Κυνὸς κεφαλαὶ nuncupatur, pervenisset, ossa & reliquias Macedonum illic à Romanis cæsorum, qui in hunc usque diem sepulchri honore caruerant, legi & magnificè tumulari jussit, teste Appiano Alexandrino de Bellis Syriacis: ὁ δ' Ἀντίοχος ἤλαυνεν ἐπὶ Θετταλοὺς, καὶ γενόμενος ἐν Κυνὸς κεφαλαῖς (ἔνθα τὸ πταῖσμα τοῖς Μακεδόσιν ὑπὸ Ῥωμαίων γεγένητο) τὰ λείψανα τῶν τότε πεσόντων, ἄταφα ἔτι ὄντα, μεγαλοπρεπῶς ἔθαψε, δημοκοπῶν ἐς Μακεδόνας, καὶ Φίλιππον διαβάλλων, οὐ θάψαντα τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ πεσόντας. Hoc est: *Antiochus autem movit in Thessaliam, & postquam pervenit ad Cynoscephalas, ubi cladem Macedones à Romanis acceperant, reliquias cæsorum insepultos etiam tum, sepeliit magnificè, captans*

favo-

favorem Macedonum & Philippo invidiam faciens, quòd stratos sepeliri non curaverit. Tale quid legimus etiam de Cn. Pompejo, qui cum incidisset in inhumata adhuc cadavera eorum, qui duce Triario infeliciter adversus Mithridatem dimicaverant, ceciderantque, illos omnes splendidè & magnificè tumulavit, quod neglectum militum animos imprimis putatur à Lucullo abalienasse. Plutarchus in Pompejo: pag 637. Ἀναλαβὼν δὲ τῆς στρατιᾶς τὴν πλῆθυν συχνὴν προῆγε, καὶ τῶν μετὰ Τριαρίου πρὸς Μιθριδάτην ἀτυχῶς ἀγωνισαμένων καὶ πεσόντων, ἐντυχὼν ἀτάφοις ἔτι τοῖς νεκροῖς, ἔθαψε λαμπρῶς καὶ φιλοτίμως ἅπαντας. ὃ δοκεῖ παραλειφθὲν οὐχ ἥκιστα Λουκούλλῳ μίσους αἴτιον γενέσθαι.

Sed cur tanta sollicitudine mortuos sepulturæ mandandos curare debeant Imperatores, elegantissimè docet Onosander in Strategico cap. 36. προνοείσθω δὲ τῆς τῶν νεκρῶν κηδείας, μήτε καιρὸν, μήθ' ὥραν, μήτε τόπον, μήτε φόβον προφασιζόμενος, ἄντε τύχῃ νικῶν, ἄντε ἡττώμενος. Ὁσία μὲν γὰρ ἡ πρὸς τοὺς ἀποιχομένους εὐσέβεια. ἀναγκαία δὲ καὶ ἡ πρὸς τοὺς ζῶντας ἀπόδειξις. ἕκαστος γὰρ τῶν στρατιωτῶν ὡς αὐτὸς ἀμελούμενος, εἰ πεσὼν ἔτυχε, παρ' ὀφθαλμοῖς ὁρῶν τὴν τύχην καὶ ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος καταμανθανόμενος, ὡς οὐδ' αὐτὸς, οὐ τεθναίη ταφησόμενος, ἐπαχθῶς φέρει τὴν ἀτύμβευτον ὕβριν. hoc est, interprete CL. Nicolao Rigallio: *Imperator sive vicerit, sive victus fuerit, militum occisorum funeribus & exsequiis prospiciet, neque incuriam aut occasionis, aut temporis, aut loci, aut metus nomine prætexat. Sancta enim hæc & religiosa circa eos, qui sic abierunt, pietas est, ejusque necessaria inter superstites demonstratio. Etenim unusquisque militum sibi ante oculos ponit, eodem modo se, si fortè in bello ceciderit, ludibrio despectuique fore, & insepultum remansurum præsagiens, mortis honore carere, non ferendam putat contumeliam.*

CA-

Caput IV.

Induciis factis corpora cæsorum in prælio ad sepulturam postulata, & ab hostibus non iniquis data. Morem hunc ab Hercule originem ducere. Habere jus in cadavera cæsorum victoriæ signum habitum. νεκροὺς ὑποσπόνδους δοῦναι, & ἀπολαμβάνειν.

Ut igitur supremum hoc humanitatis officium militibus cæsis præstarent, si fortè illos in sua potestate non habebant, solebant magna religione corpora occisorum factis induciis per præcones ad sepulturam postulare. Quem ritum tangit Virgilius lib.11. Æneidos, cum inquit:

Jamq; oratores aderant ex urbe Latina
Velati ramis oleæ veniamq; rogantes,
Corpora per campos ferro quæ cæsa jacebant
Redderet, & tumulo sineret succedere terræ.
Nullum cum victis certamen & æthere cassis.

Memorabile est Niciæ factum, quod recitat Plutarchus in ejus vita, pag.527. editionis Francofurtanæ. Εἰς δὲ τὴν Κορινθίαν ἀποβὰς, ἐνίκησε μάχῃ καὶ διέφθειρε Κορινθίων πολλοὺς καὶ Λυκόφρονα τὸν στρατηγόν. ἔνθα δὴ αὐτῷ συνέβη τῶν οἰκείων δύο νεκροὺς ἀπολιπεῖν, ἀπολαθόντας περὶ τὴν ἀναίρεσιν. ὡς οὖν ταῦτ' ἔγνω, τάχιστα τὸν στόλον ἐπιστήσας, ἔπεμψε κήρυκα πρὸς τοὺς πολεμίους περὶ ἀναιρέσεως. Hoc est, *In fines Corinthiorum facta descensione, acie victor magnum eorum numerum cum Prætore Lycophrone occidit. Ibi ille duos fortè ex suis, dum sustollit cadavera, mortuos reliquit imprudens, quod ubi rescivit, inhibito statim cursu caduceatorem misit ad hostes recuperandorum cadaverum causa.*

Nec verò admodum difficile erat, cæsorum cadavera

vera ab hostibus non planè iniquis & crudelibus impetrare. Unde ad Cajum Gracchum Licinia uxor insepulto Tiberii fratris cadavere apud Plutarchum in Gracchis, pag. 841. Κεκράτηκεν ἤδη τὰ χείρω, βίᾳ σιδήρῳ τὰς δίκας ἤδη πράττουσιν. εἰ περὶ Νουμαντίαν ὁ σὸς ἀδελφὸς ἔπεσεν, ὑπόσπονδος ἂν ἡμῖν ἀπεδόθη νεκρός. h. e. *Viget improbitas, vis & ferrum dominantur jam in subsellius. Si apud Numantiam frater tuus occubuisset, cadaver petitis induciis reddidissent nobis.* Et Vibulenus gregarius quidam miles ad Blæsum castris Pannonicis sub Tiber. præfectum in hæc verba erumpit apud Tacit lib. 1. Annal. de patre suo per ipsius satellites jugulato: *Responde Blese, ubi cadaver abjeceris, ne hostes quidem sepulturam invident.* Sic Achilles Hectorem occisum Priamo patri ad sepulturam restituit, teste Homero Iliad. ω. De Antigono Æmilius Probus vita Eumenis: *Antigonus autem Eumenem mortuum propinquis ejus sepeliendum tradidit. Hi militari honestoque funere, comitante toto exercitu, humaverunt.* Crebra hujus ritus mentio est apud veteres scriptores. Xenophon. lib. 1. ἑλληνικῶν pag. 434. οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπολαβόντες, ἀπέπλευσαν ἐς Νότιον. κἀκεῖ θάψαντες αὐτοὺς ἔπλεων ἐπὶ Λέσβου καὶ Ἑλλησπόντου. *Athenienses mortuis per inducias receptis Notium petivêre: ubi illis sepultis, in Lesbum & Hellespontum profecti sunt.* Et lib. 4. pag. 523. Μετὰ μὲν τοῦτο οἱ μὲν Κορίνθιοι καὶ Ἀργεῖοι τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπήγοντο. *Secundum hæc Corinthii & Argivi per inducias interfectos auferunt.* Et lib. 4. pag. 586. Καὶ τότε μὲν τρόπαιόν τε ἔστησαν οἱ Κερκυραῖοι, καὶ τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπεδίδοσαν. h. e. *Ac tum quidem erecto tropæo Corcyrenses etiam mortuorum cadavera per inducias reddebant.* Et l. eodem pag. 597. Ἐπεὶ δὲ πᾶσιν ἐδόκει ὑποσπόνδους τοὺς νεκροὺς ἀναιρεῖσθαι, οὕτω δὴ ἔπεμψαν κήρυκα περὶ σπονδῶν, οἱ μὲν Θηβαῖοι μετὰ ταῦτα τὸ τρόπαιον ἐστή-

ἐστήσαντο, καὶ τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπέδοσαν. h. e. *Poſteaquam omnes cenſuiſſent, interfectorum cadavera per inducias eſſe tollenda, caduceatorem mittunt, qui de induciis ageret. Secundum hæc Thebani tropæum excitant, ac per inducias mortuos reddunt.* Idem in oratione de Ageſilao. pag. 660. οἱ δὲ Θηβαῖοι ἔπεμψαν κήρυκα ὑποσπόνδους τοὺς νεκροὺς αἰτοῦντες θάψαι. καὶ οὕτω δὴ αἵ τε σπονδαὶ γίνονται, καὶ ὁ Ἀγησίλαος οἴκαδε ἀπεχώρει. h. e. *Thebani miſſo præcone, mortuorum cadavera per inducias ad ſepulturam poſcunt. Itaque fiunt induciæ & domum Ageſilaus diſcedit.* Thucydides lib. 5. pag. 395. οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι προθέμενοι τῶν πολεμίων νεκρῶν τὰ ὅπλα, τρόπαιον εὐθὺς ἵσταντο, καὶ τοὺς νεκροὺς ἐσκύλευον, καὶ τοὺς αὑτῶν ἀνείλοντο καὶ ἀπήγαγον εἰς Τέγεαν, οὗπερ ἐτάφησαν. Καὶ τοῖς τῶν πολεμίων ὑποσπόνδους ἀπέδοσαν. h. e. *Poſt pugnam Lacedæmonii hoſtium interfectorum arma in medium conferebant, & ſtatim tropæum erigebant atque cæſorum corpora ſpoliabant: ſuorum autem ſublata avehebant in Tegeam, ubi & ſepulta ſunt: cæſorum verò ex hoſtium numero facta ad id induciis reddebant.*

Morem verò hunc hoſtibus interemptorum in prælio cadavera ad ſepulturam concedendi ab Hercule ortum eſſe, autor eſt Plutarchus in Theſeo pag. 14. ὅτι δὲ Ἡρακλῆς πρῶτος ἀπέδωκε νεκροὺς τοῖς πολεμίοις ἐν τοῖς περὶ Ἡρακλέους γέγραπται. h. e. *Verùm Herculem hoſtibus principem mortuorum cadavera conceſſiſſe, in iis, quæ de Hercule prodita ſunt, invenies.* Ælianus aliquantò clarius lib. 12. Var. Hiſtor. cap. 27. ἡμερώτατα φασὶ τὸν Ἡρακλῆν προσενεχθῆναι τοῖς ἑαυτοῦ πολεμίοις. πρῶτον γὰρ τῶν ἐξ αἰῶνος νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀποδοῦναι ταφησομένους. εἰωθότων τῶν τότε ὀλιγωρεῖν τῶν ἀνῃρημένων, καὶ ἀπολείπειν αὐτοὺς κυνῶν δεῖπνον εἶναι. h. e. *Singulari manſuetudine ferunt Herculem in ſuos hoſtes fuiſſe. Primùm enim ante hominum memoriam mortuos ſuis ſepeliendos reddidiſſe, ac liberè ſecureque cadave-*

davera permisisse, cum eo tempore parùm occisos curare solerent & canibus ad vescendum relinquere.

Erat autem antiquitus, ut hoc quoque moneamus, certissimum victoriæ signum, jus & potestatem habere in cadavera peremptorum in acie: quod Diodorus Siculus testatur lib. 19. Bibliothecæ pag. 677. ubi de Eumene sic ait: Εὐμένης μὲν οὖν ἐπεχείρει ἀναζευγνύειν ἐπὶ τῶν νεκρῶν σπεύδων κρατεῖν τῆς τούτων ἀναιρέσεως: καὶ τὴν νίκην ἀναμφισβήτητον περιποιήσασθαι. h. e. *Ibi Eumenes ad cæsos regredi proposuerat, tollere eos maturans, ut ancipitem hactenus victoriam certò sibi assereret.* Et de Antigono paulò pòst: Ἐβιάσατο μὲν τὸ πλῆθος ἐπὶ τῶν νεκρῶν στρατοπεδεῦσαι. κύριος δὲ γενόμενος τῆς τούτων ταφῆς, ἀμφισβητεῖ τῆς νίκης ἀποφαινόμενος προτιμότερον ἐν ταῖς μάχαις εἶναι τὸ τῶν πεσόντων κυριεῦσαι. h. e. *Antigonus verò vi turbam compulit, ut prope interfectos castra ponerent. Et sepultura ipsorum potitus, controversam hoc modo victoriam reddidit, potiri mortuis præstabilius in pugnis esse confirmans.* Ea propter qui cadavera occisorum in pugna abs alio petebat, is se ab eodem superatum profitebatur: quod expresse dicit Plutarchus in Nicia, ubi narrat ipsum quantumvis victorem, tamen quia duos milites insepultos reliquerat, misisse ad hostes caduceatorem, qui mortuorum cadavera ad sepulturam peteret, καίτοι κατὰ νόμον τινὰ καὶ συνήθειαν ἐδόκουν οἱ νεκρῶν ὑποσπόνδων λαβόντες ἀναίρεσιν, ἀπολέγεσθαι τὴν νίκην καὶ τρόπαιον ἱστάναι τοὺς τούτου τυχόντας, οὐκ ἔνθεσμον ἦν. Νικᾷν γὰρ τοὺς κρατοῦντας. μὴ κρατεῖν δὲ τοὺς αἰτοῦντας, ὡς λαβεῖν μὴ δυναμένους. ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνος ὑπέμεινε μᾶλλον προέσθαι τὸ νίκημα καὶ τὴν δόξαν: καὶ καταλιπεῖν ἀτάφους δύο τῶν πολιτῶν. h. e. *quamvis de more & usu, qui per inducias cæsorum corpora petiissent, renunciare viderentur victoriæ, neque legitimum erat, ut id qui fecissent, erigerent tropæum. Quippe victores esse eos, qui prævalerent, nec*

prævalere qui peterent, quod capere non possent. Maluit tamen profundere ille lauream & decus, quàm duos cives relinquere inhumatos. Justin. lib. 4. *In eo prælio Archidamus Dux Lacedæmoniorum vulneratur: qui cum cædi suos jam ut victor videret, per præconem corpora interfectorum ad sepulturam poscit. Hoc est enim signum apud Græcos victoriæ traditæ. Qua confessione contenti Thebani, signum parcendi dedêre.* Diodorus Siculus lib. 17. Bibliothecæ, ubi de Alexandri copiis ab Ariobarzane fusis agit: pag. 542. Αἰσχρὸν εἶναι νομίζας ἀτάφους ἀπολιπεῖν τοὺς τετελευτηκότας, καὶ τὴν αἴτησιν τῶν νεκρῶν οὖσαν ὁρῶν αἰσχήμονα, καὶ περιέχουσαν ἥττης ὁμολόγησιν, προσέταξεν ἀπαγαγεῖν ἅπαντας τοὺς αἰχμαλώτους. h. e. *At Rex turpe sibi ducens, si militum cadavera insepulta relinqueret, eaque ad sepulturam expetere ignominiosum sibi ac manifestam victoriæ concessionem fore, animadvertens, quotquot tum captivi adessent, ut ad se adducerentur, imperavit.* Hinc Pausaniæ vitio datum fuit, quòd ὑποσπόνδους, ἀλλ' οὐ μάχῃ ἐπεχείρησε τοὺς νεκροὺς ἀναιρεῖσθαι. h. e. *per inducias, non commissa pugna tollere mortuorum cadavera conatus fuisset*, teste Xenophonte lib. 3. Ἑλληνικῶν extremo.

Ex his verò autorum locis clarum est, νεκροὺς ὑποσπόνδους δοῦναι vel ἀποδοῦναι de victoribus dici: At verò ὑποσπόνδους ἀπολαμβάνειν seu ἀναιρεῖν τοὺς νεκροὺς de victis: quia mos erat apud Græcos pactis cum victore induciis & fide publica ab eo accepta, cæsos terræ mandare.

CAPUT V.

Cæsorum in prælio cadavera etiam ab ipsis hostibus sepulturæ mandata, probatur variis exemplis.

NOn autem ὑποσπόνδους solùm δοῦναι mortuos solebant

bant antiqui : sed & ipsimet hostibus in prælio occisis sepulturæ honorem exhibere, vel sponte sua vel precibus aut literis rogati. Ab Atheniensibus autem olim Medos sepulturæ honre affectos, tradit Pausanias in Atticis, ubi de pago Marathonio agit : Τοὺς δὲ Μήδους Ἀθηναῖοι μὲν θάψαι λέγουσιν, ὡς πάντως ὅσιον ἀνθρώπου νεκρὸν γῇ κρύψαι. Hoc est: *Ac Persæ quidem in pugna cæsi ut humarentur se curasse dicunt Athenienses, quod semper pium esse existimarint, mortuos terræ mandare.* Philippum Alexandri Magni patrem tanta humanitate & clementia usum erga superatos ad Cheronæam Athenienses, ut sine ullo redemptionis prælio captivos dimitteret, peremptorum sepulturam curaret, ossibus Antipatro commendatis, autor est Polybius lib.5. Alexandrum quoque Philippi filium post superatum Darium *sepultis cum cura militibus, quorum corpora invenerat, Persarum quoque nobilissimis eundem honorem haberi jussisse, matrique Darii permisisse, quos vellet, patrio more, sepelire*, memoriæ proditum est à Qu. Curtio lib. 3. Sic Demetrius Poliorcetes Antigoni F. fuso fugatoque navali prælio ad Salamina Ptolomæo, ipsaque urbe, navibus ac toto exercitu in suam potestatem redacto, hanc adeo claram & insignem victoriam multò magis facilitate & humanitate sua decoravit, dum hostes, qui occiderant, magnificè funerari captivosque dimitti jussit: οὕτω δὲ λαμπρὰν καὶ καλὴν γενομένην ἔτι μᾶλλον ἐπικοσμῶν ὁ Δημήτριος εὐγνωμοσύνῃ καὶ φιλανθρωπίᾳ. τοὺς νεκροὺς τῶν πολεμίων ἔθαψε μεγαλοπρεπῶς καὶ τοὺς αἰχμαλώτους ἀφῆκεν, ut ait Plutarchus in Demetrio pag.896. Celebratur ob hanc facilitatem & clementiam etiam Antigonus Demetrii F. qui cum filius Alcyoneus caput Pyrrhi hostis à Zopyro milite abscissum attulisset, atque ad pedes ejus abjecisset, confestim filium sceptro percussum abegisse, eumque barbarum &

ſcelere contaminatum appellaſſe: tum verò Demetrii patris & Antigoni avi, (quæ domeſtica habebat commutatæ fortunæ exempla) recordatus, chlamyde oculis admota, illacrumaſſe, corpusque Pyrrhi una cum capite honeſtè exornatum cremaviſſe, ſcribitur à Plutarcho in vita Pyrrhi: θεασάμενος δὲ γνοὺς ὁ Ἀντίγονος τὸν μὲν υἱὸν ἀπήλασε τῇ βακτηρίᾳ παίων καὶ καλῶν ἐναγῆ καὶ βάρβαρον. Αυτὸς δὲ τὴν χλαμύδα προσθέμενος τοῖς ὄμμασιν ἐδάκρυσεν, Ἀντιγόνου τοῦ πάππου μνησθεὶς καὶ Δημητρίου πατρὸς, οἰκείων παραδειγμάτων εἰς τύχης μεταβολὴν. Τὴν μὲν οὖν κεφαλὴν καὶ τὸ σῶμα τοῦ πύῤῥου κοσμήσας ἔκαυσεν. Nec omittendus hic Pauſanias Lacedæmoniorum Rex, qui cum victo & in prælio occiſo Mardonio Lampſon è primoribus Æginetarum ſuaderet, ut hoſtis cadaver in crucem ageret, ſicut ipſe Leonidæ feciſſet: ὦ ξεῖνε Αἰγινῆτα, inquit Pauſanias, τὸ μὲν εὐνοέειν τε καὶ προορᾷν, ἄγαμαί σευ. γνώμης μέντοι ἡμάρτηκας χρηστῆς. ἐξάρας γάρ με ὑψοῦ καὶ τὴν πάτρην καὶ τὸ ἔργον, ἐς τὸ μηδὲν κατέβαλες, παραινέων νεκρῷ λυμαίνεσθαι. καὶ ἢν ταῦτα ποιέων, φὰς ἄμεινόν με ἀκούσεσθαι, τὰ πρέπει μᾶλλον βαρβάροισι ποιέειν ἤπερ Ἕλλησι, κἀκείνοισι δὲ ἐπιφθονέομεν. Ἐγὼ δ' ὦν τούτου εἵνεκα μήτε Αἰγινήτῃσι ἅδοιμι μήτε τοῖσι ταῦτα ἀρέσκεται. ἀποχρᾷ δέ μοι, Σπαρτιήτῃσι ἀρεσκόμενον, ὅσια μὲν ποιέειν, ὅσια δὲ καὶ λέγειν. h.e. *Tuam, hoſpes Æginета, benevolentiam atque providentiam amplector: tamen ab æquitate judicandi deeras. Nam & me & patriam tuam, quos in altum extuliſti ob hæc geſta ad nihilum redigis, quum ſuades mihi ſævire in mortuum, aisque me auditurum melius, ſi iſtud fecero, quod barbaros decet potius facere, quàm Græcos, quodque in illis exprobamus. Quare ego neq; Æginetis, neq; iis, quibus iſta probantur aſſentior, contentusq; ſum Spartiatis placere, ut honeſtè agam honeſteque dicam.* Herodot. in Calliope p. 618.

Sed jam Romanorum quoque exempla advocabimus, quos ipſos etiam huic virtuti ſtuduiſſe hiſtorici memo-

moriæ prodiderunt. Ac recuperata urbe, quam Galli Senones possederant, ipsos ossa Gallorum coacervasse, & in media urbe condidisse, testatur ipse locus, qui *Busta Gallica* dictus fuit, apud Varronem lib. 4. de Lingua Latina. Hanc humanitatem L. Cornelius Consul Hannoni Carthaginensium Duci præstitit. Nam cum is pro Olbia oppido fortissimè dimicans occubuisset, *corpus ejus è tabernaculo suo amplo funere extulit, nec dubitavit hostis exsequias ipse celebrare, tum demum victoriam & apud homines minimum invidiæ habiturum credens, cum plurimum humanitatis habuisset*, ut ait Valer. Maximus lib. 5. cap. 1. Quid Cn. Pompejum referam? qui missum ad se Mithridatis cadaver à Pharnace non modò humandum, sed & regiis Sinopensium sepulchris sumptu etiam suo inferri jussit: quod Appianus his verbis memorat: Πομπήϊος δ' ἐς μὲν τὸ σῶμα Μιθριδάτου χορηγίαν ἔδωκε, καὶ θάψαι βασιλείῳ τάφῳ τοῖς θεράπουσιν αὐτοῦ προσέταξε, καὶ ἐν Σινώπῃ τοῖς βασιλείοις ἐνθεύθα τάφοις: ἀγάμενος αὐτὸν τῆς μεγαλουργίας. ὡς τῶν καθ' αὐτὸν βασιλέων ἄριστον. in Mithridaticis & Dio lib. 37. Nec Antonium præterire possum, qui hac eadem humanitate etiam in Archelai corpore ad regium modum funerando usus est. Plutarchus in ejus vita: οὐ διέλαθε δὲ τοὺς πολλοὺς οὐδὲ ἡ πρὸς Ἀρχέλαον αὐτοῦ τεθνηκότα φιλανθρωπία. γεγονὼς γὰρ αὐτῷ συνήθης καὶ ξένος ἐπολέμει μὲν ἀναγκαίως ζῶντι. τὸ δὲ σῶμα πεσόντος ἐξευρὼν καὶ κοσμήσας βασιλικῶς, ἐκήδευσεν. Hoc est: *Nec verò obscura ad vulgus humanitas ejus adversus Archelaum defunctum extitit. Nam quum familiaritas ei cum illo & jus hospitii intercessisset, bellum cum vivente gessit necessariò, corpus interfecti requisitum regio cultu funeravit.* Eodem animo idem erga Brutum hostem affectus fuit: cujus occisi *corpus liberto suo sepeliendum tradidit: quoque honestius cremaretur, injici ei suum palu-*

damentum jussit, jacentem non hostem, sed civem deposito æstimans odio. Cumque interceptum à liberto paludamentum comperisset, ira percitus protinus in eum animadvertit, hac antè præfatione usus : Quid? tu ignorasti cujus tibi viri sepulturam commiserim? ut ait Valer. Maxim. lib. 5. cap. 1. Videndus & Plutarchus in ejus vita & Appianus Alexandrinus lib. 4. extremo. De M. Antonini Imp. Philosophi mansuetudine erga Cassium imperium affectantem simile quid narrat Jul. Capitolinus in ejus vita: *Cassius statim interfectus est: caput ejus allatum ad Antonium. Marcus tamen non exultavit interfectione Cassii, caputque ejus humari jussit.* Julianus quoque Imperator post Argentoratensem pugnam *sollicitus, ne diræ volucres consumerent corpora peremptorum, sine discretione cunctos humari mandavit*, teste Ammiano Marcellino lib. 17. Extat etiam insigne pietatis hujus exemplum in Cornelii Taciti Annalib. lib. 1. ubi sermo de clade Variana, quam perpessi Romani in Germania : *Romanus exercitus*, inquit, *sextum post cladis annum trium legionum ossa, nullo noscente aliena an suorum humo tegeret, omnes ut conjunctos, ut sanguineos aucta in hostem ira mœsti simul ac offensi condebant.*

Nec verò Pœnos ab hac humanitate alienos fuisse legimus. Nam & Hasdrubal quantumvis infensissimus Romanorum hostis, nihilominus tamen Tribunos Romanos, qui in pugna occubuerant, rogatu Scipionis tumulavit, sive quod rem humanam & in bellis administrandis communem existimaret, sive Scipionis gloriam coloret, præclaramque hominum de ipso existimationem vereretur: εἴτε τὸ ἔργον ἀνθρώπειον καὶ κοινὸν ἐν τοῖς πολέμοις, εἴτε τὴν Σκιπίωνος δόξαν ἤδη δεδιώς τε καὶ θεραπεύων, ut ait Appianus in Lybicis. Eandem mansuetudinem Annibal quoque Romano nomini præstitit, de qua

qua audiamus Valer. Maximum lib. 5. cap. 2. *Annibal Æmilii Pauli apud Cannas trucidati quæsitum corpus, quantum in ipso fuit, inhumatum jacere passus non est. Annibal Tiber. Gracchum Lucanorum circumventum insidiis cum summo honore sepulturæ mandavit & ossa ejus in patriam portanda militibus nostris tradidit. Annibal M. Marcellum in agro Brutio, dum conatus Pœnorum cupidius, quam consideratius speculatur, interemptum legitimo funere extulit, Punicoque sagulo & corona donatum laurea, rogo imposuit.* Vide & Livium lib. 22. & lib. 25. & Plutarchum in Marcello.

CAPUT VI.

Sepulturæ honorem exhibitum etiam bestiis, puta Equis, Canibus, Corvis, Cornicibus, Anseribus, Gallis gallinaceis, Lusciniæ, Piscibus.

AT verò, si rem diligenter consideremus, quid causæ sit, cur hominibus, quantumvis hostibus, sepultura denegari debuerit, cùm inventi sint, qui etiam animalibus omni ratione destitutis eam præstiterint? Cujus rei testimonia passim occurrunt, quorum nonnulla, ut laborem quærendi occupatis labor noster nonnihil minueret, capiti huic illinenda duxi.

Ordiar autem ab EQUIS, quos qui sepulturâ affecerint, inter eos facilè principem invenio Alexandrum Magnum, quem exquisitissimis exequiis equum suum Bucephalum honorasse, urbe insuper ejus nomini dicata, autores sunt Plutarchus in ejus vita, Diodorus Siculus lib. 17. Curtius lib. 5. Arrianus lib. 5 Justinus lib. 12. Plinius lib. 6. cap. 20. & lib. 8. cap. 42. Agellius lib. 5. Attic. Noct. cap. 2.

Post hunc autem D. Augustum Imp. quem equo tumulum fecisse, de quo Germanici Cæsaris carmen est, memorat Plinius lib. 8. cap. 42.

Sequitur Adrianus Imp. qui Borystheni equo, quo plurimùm inter venandum usus fuerat, mortuo & monumentum ædificavit, & columnam erexit, inscripto epigrammate: sic enim Xiphilinus in ejus vitâ: Ἀποθανόντι γὰρ αὐτῷ καὶ τάφον κατεσκεύασε, καὶ στήλην ἔστησε καὶ ἐπιγράμματα ἐπέγραψεν. Et Ælius Spartianus in Adriano: *Equos sic amavit ut eis sepulturam constitueret.* Idem etiam factitavit Commodus Verus Imp. Adriani adoptivus filius, de quo Jul. Capitolinus: *Equo Prasino mortuo sepulchrum in Vaticano fecit.* Porrò Agrigentinam regionem equorum sepulchris frequentem fuisse, tradit Solinus cap. 47. Imò complurium Equorum tumulos ibi Pyramides habuisse testis est Plinius libr. 8. cap. 22. Extat etiam Ausonii Poëtæ carmen in Bosphorum equum:

Hunc titulum vani solatia sume sepulchri,
Et gradere Elysios.

Pertinent huc inscriptiones equorum, videlicet Abigei, Coryni, Galatæ, Parati: quæ extant in Thesauro Smetiano p. 47.

Apud Græcos verò etiam EQUAS, quæ ter ad Olympiam curuli certamine victoriam erant adeptæ, si non publico suffragio, privato tamen præstantissimorum Ducum studio in Ceramico Athenis terrâ fuisse conditas, narrat Ælianus lib. 12. de Animalibus cap. 40. ubi de Miltiadis & Evagoræ equabus sic scribit: Μιλτιάδης δὲ τὰς ἵππους τὰς τρὶς Ὀλύμπια ἀνελομένας ἔθαψεν ἐν Κεραμεικῷ. Καὶ Εὐαγόρας δὲ ὁ Λάκων καὶ ἐκεῖνος Ὀλυμπιονίκας ἵππους ἔθαψε μεγαλοπρεπῶς. *Miltiades tres equas Olympiæ victrices sepulturæ honore in Ceramico affecit. Evagoras La-*

Lacon itidem Olympionicas Equas magnificè sepelivit. De Cimonis equabus idem tradit Plutarchus in Catone Censorio: Τῶν δὲ Κίμωνος ἵππων, αἳς ὀλύμπια τρὶς ἐνίκησεν αἱ ταφαὶ πλησίον εἰσι τῶν ἐκείνου μνημάτων.

Referri huc debet MULA, cui à Pub. Crasso monumentum positum cum Inscriptione, quæ hodieque Romæ visitur. Ea verò talis:

DIS. PEDIBUS. SAXUM.
CHIUCHIÆ. DORSIFERÆ. ET. CLUNIFERÆ AC PESSUETÆ. ET. MANSUETÆ. CUJUS. UT INSULTURA. DESULTURÆ. COMMODETUR. PUB. CRASSUS. MULÆ. SUÆ. CRASSÆ. BENE. FERENTI. SUPPEDANEUM. HOC. CUM. RISU. POS.
VIXIT. ANN. III. MENS. XV. DI. ET. NOCT. II.

Quid jam CANES memorem? de quorum sepultura elegans locus est Pollucis lib. 5. cap. 5. περὶ κυνῶν καὶ τῶν κατ' αὐτάς; ubi inter alia de Cane Gargittio: Καὶ ἔχει μνῆμα ἐν Ἰβηρίᾳ. Xantippi canem sepultum & locum ipsum Κυνὸς σῆμα appellatum, memorat Plutarchus in Themistocle & in Catone Censorio. Affecit etiam canes hoc honore ipse Imp. Adrianus, teste Spartiano: *Equos & canes sic amavit, ut ejus sepulchra constitueret.* De Poliarcho quodam idem tradit Ælianus lib. 8. Var. histor. cap. 4. cujus verba modicò post adscribemus. Theophrastus hoc factum inter τῆς μικρολογίας notas refert: Καὶ κυναρίου δὲ τελευτήσαντος, αὐτῷ μνῆμα ποιῆσαι, καὶ στηλίδιον ποιήσας, ἐπιγράψαι: Κλάδος Μελιταῖος. *Cumque illi parvulus aliquis canis fuerit mortuus, monumentum ei faciet adscriptis etiam in columella his verbis: Soboles Melitensis.*

Ad Avium sepulturam me confero, inter quas hunc

honorem Corvis & Cornicibus tributum observavi. Statius lib. 2. Sylvar. in Epicedio Pileti:

——gemit inter bella peremptum
Parthus equum, fidosq; canes flevere Molossi:
Et volucres habuere rogos, corvusq; Maronis.

Corvum aliquando præcedente tibicine & coronis exornatum ac Æthiopum humeris esse elatum asserit Plinius lib. 10. cap. 43. De Cornicis, quæ sic edocta, ut literas quaqua versus, indicio tantum loci facto, præpete volatu deferret, sepulchro à Marrhe Ægypti Rege exstructo Ælianus libr. 6. Animal. cap. 7. in hæc verba scribit. Ἐν τῇ Αἰγύπτῳ περὶ τὴν λίμνην τὴν καλουμένην Μύειδος, ὅπου κροκοδείλων πόλις, κορώνης τάφος δείκνυται. Καὶ τὴν αἰτίαν ἐκείνην Αἰγύπτιοι φασί. Τῷ βασιλεῖ τῷ τῶν Αἰγυπτίων, Μάῤῥης δ᾽ οὗτος ἐκαλεῖτο, ἦν κορώνης θρέμμα πανήμερον: καὶ τῶν ἐπιστολῶν, ἃς ἐβούλετο οἱ κομισθῆναι ποι, θᾶττον ἐκόμισεν αὐτῇ, ἢ τῶν ἀγγέλων ὠκίστη. Καὶ ἀκούσασα, ᾔδει ἔνθα ὀθύναι δεῖ τὸ πτερὸν, καὶ τίνα χρὴ παραδραμεῖν χῶρον, καὶ ὅπου ἡσυχάσαν ἀναπαύσασθαι. Ἀνθ᾽ ὧν ἀποθανοῦσαν ὁ Μάῤῥης ἐτίμησεν αὐτὴν καὶ στήλῃ καὶ τάφῳ. Hoc est: *At nuncupatum lacum Myridis, ubi Crocodilorum oppidum est, Cornicis sepulchrum ostenditur: cujus causam Ægyptii eam afferunt; quod eorum Rex, Marrhes nomine, cornicem valdè cicurem habuerit: quæ postquam audisset, quo perferenda esset Epistola, mox quò volatus dirigendus & quænam regio transeunda & ubi terrarum requiescendum esset, cognoverit, eoque Regis literas ocyus, quàm quivis nuncius, perferre solita sit. Eam mortuam & sepulchri honore & cippi à Rege affectam ajunt.* Vide Suidam.

De ANSERE, quem Lacydes Philosophus effusis lacrymis elatum sepeliverit, Ælianus lib. 7. Annal. cap. 41. sic loquitur. Λακύδῃ τῷ περιπατητικῷ κτῆμα ἦν χηνός τι χρῆμα θαυμάσιον. ἐφίλει γοῦν τὸν τροφέα ἰσχυρῶς, καὶ βαδίζοντι

μετ' αὐτοῦ συνεβάδιζε, καθημένου δὲ ἀνεπαύετο, οὐκ ἀπελείπετο δ' αὐτοῦ ἐν βραχεῖ. Ὅπερ καὶ ἀποθανόντα ὁ Λακύδης ἔθαψε καὶ πάνυ φιλοτίμως, ὥσπερ οὖν ἢ υἱὸν ἢ ἀδελφὸν ἐκεῖνος θάπτων. *Lacidem Peripateticum altorem suum Anser tantopere amavit, ut & cum ipso simul ambularet, & cum ille sederet, hic quoque ab ambulando quiesceret, nec ipsum unquam relinqueret. Eum igitur Lacidas mortuum non minus ambitiosè quàm aut filium aut fratrem sepultura honore affecit.*

Sic GALLOS publicè extulisse Pollarchus scribitur ab Æliano lib. 8. Var. cap. 4. cujus verba superius promissa hæc sunt: Πολίαρχον, φασὶ, τὸν Ἀθηναῖον εἰς τοσοῦτον προελθεῖν τρυφῆς, ὥς τε καὶ κύνας καὶ ἀλεκτρυόνας, ἐκείνους οἷς ἔχαιρεν, ἐκκομίζειν ἀποθανόντας δημοσίᾳ. Καὶ ἐπὶ τὴν ἐκφορὰν αὐτῶν παρεκάλει τοὺς φίλους, καὶ ἔθαπτεν αὐτοὺς πολυτελῶς, καὶ ἐπιστήματα αὐτοῖς ἀναστήσας, ἐπιγράμματα κατ' αὐτῶν ἐνεκόλαπτεν. h.e. *Poliarchum ferunt ad eam mollitiem pervenisse, ut canes etiam & gallos, si quibus delectatus fuisset, mortuos efferret publicè, & amicos suos convocaret ad funus, splendideque eos sepeliret, atque erigeret in illorum monumentis columnas, quibus epitaphia eorum insculperet.*

Penè præterieram LUSCINIÆ tumulum, de quo Martialis lib. 7. Epig. 86. sic canit:

Luscinia tumulum si Telesina dedit.

Deniq́ue inter PISCES, qui sepultura sint affecti, MURENAM reperio, quam Crassus non solum atratus luxit, sed etiam terra condidit, si fides habenda vulgi sermonibus, quos refert Ælianus lib. 8. Animal. cap. 4. Ταύτην [μύραιναν] καὶ ἔκλαυσεν ὁ Κράσσος, ὡς ἀκούω, τὸν βίον καταστρέψασαν καὶ ἔθαψε. Καὶ ποτε Δομετίου πρὸς αὐτὸν εἰπόντος: ὦ μωρὲ, μύραιναν ἔκλαυσας τεθνεῶσαν: ὁ δὲ ὑπολαβών: Ἐγὼ θηρίον, ἔφατο: σὺ δὲ τρεῖς γυναῖκας θάψας οὐκ ἔκλαυσας. *Hanc ille mortuam flevit atque ut audio, honore sepul-*

tura

turæ affecit. *Et cum aliquando Domitius in hunc dixisset: Stulte Crasse, Murænam flevisse mortuam: Ad hæc respondens Crassus; Equidem,* inquit, *ob bestiæ mortem flevi tu verò ne quidem ob tres uxores, quas terræ mandasti.* Eadem tradit Plutarchus Libello De Capienda ex hostibus utilitate. pag. 89. Sed & Delphinum illum, qui pueri, quem amaverat, mortui desiderio tabuit & exanimatus fuit, ab iis, qui rem cognoverant, in sui pueri sepulchro humatum esse, ex Appione refert Agellius lib. 7. Noct. Attic. cap. 8.

De ritu Ægyptiorum, qui boves, feles, canes, ursos, lupos & alias bestias sepeliebant, Vide Herodotum lib. 2.

CAPUT IV.

Sepultura quibus denegata, ac primò de Hostibus patriæ & qui sub horum appellatione comprehendebantur. Romanorum severitas in Impp. Tyrannos, Atheniensium in Sacrilegos & Proditores. Alio crimine damnatis sepultura concessa à Magistratibus æquioribus, ab iniquioribus denegata; quod etiam Christianis olim contigit.

SEd nunc de illis etiam aliquid dicemus, quibus ipsæ Leges sepulturam denegarunt. Horum tria potissimum genera reperio: Hostes patriæ, Suspendiosos & Αὐτόχειρας; quos ipsos olim lugeri non fuisse solitos, docet nos Neratius Jurisconsultus in L. Liberorum. D. De iis qui not. infamia: *Non solent,* inquit ille, *lugeri hostes vel perduellionis damnati, nec suspendiosi, nec qui sibi manus intulerunt, non tædio vitæ, sed malâ conscientia:* Nam ut rectè Ælianus ait lib. 4. Var. Histor. cap. 7. ἔοικεν ἄρα

τοῖς

τοῖς κακοῖς οὐδὲ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος, ἐπεὶ μηδὲ τότε ἀναπαύονται: ἀλλ' ἢ παντελῶς ἀμοιροῦσι ταφῆς, ἢ καὶ ἐὰν φθάζωσι ταφέντες, ὅμως καὶ ἐκ τῆς τελευταίας τιμῆς καὶ τοῦ κοινοῦ πάντων σωμάτων ὅρμου καὶ ἐκεῖθεν ἐκπίπτωσι. h. e. *Ne in morte quidem ſceleroſis hominibus aliquid lucri propoſitum eſt, quoniam neq; tunc poſſunt quieſcere. Sed aut prorſus deſtituuntur, aut quamvis ſepeliantur, tamen ſupremum honorem & communem omnium corporum portum amittunt.*

Hoſtes patriæ appello perduellionis & læſæ majeſtatis reos, pacis publicæ perturbatores, proſcriptos & quicquid eſt hujus farinæ, quorum pœnæ ad exemplum aliorum pertinebant. Hos ſepultura olim prohibitos, clarum eſt exemplo Gracchorum, de quibus Valerius Maxim. lib. 6. cap. 3. *Viguit in noſtra civitate Tiberii & Caii Gracchorum ſumma nobilitas ac ſpes ampliſſima. Sed quia ſtatum civitatis conati erant convellere, inſepulta cadavera jacuerunt, ſupremusque humanæ conditionis honos filiis Gracchi & nepotibus Africani defuit.* Nec non militum illorum, *qui Regium injuſto bello occupaverant, mortuoque duce Jubellio M. Caſium ſcribam ejus ſua ſponte Imperatorem delegerant:* quos omnes *Senatus Romanus carceri incluſit, quinquagenos per ſingulos dies virgis cæſos, ſecuri percuti juſſit, eorumque corpora ſepulturæ mandari, mortemque lugeri vetuit*, teſte Valer. Maximo lib. 2. cap. 7. Hinc Cloantillæ tanquam crimen objectum, quòd *virum, qui inter rebellantes fuerat, ſepeliviſſet*, refert Quintilianus lib. 8. cap. 5. Et ex hoc jure T. Fl. Veſpaſianus adhuc Prætor *pœnæ conjuratorum addendum cenſuit, ut inſepulti projicerentur*, teſte Suetonio in ejus vita cap. 2. Qui tamen locus non obſcurè indicat, ſepulturam interdum conjuratis fuiſſe conceſſam: quod teſtatur exemplum Lentuli & Catilinariæ conjurationis conſciorum, quos quidem juſſu Ciceronis in car-

carcere securi percussos, at sepultura non esse prohibitos, disertè scribit Plutarchus in Antonio: οὐδεὶς, inquit, εἴρχθη ταφῆς τῶν τότε κολασθέντων ὑπὸ Κικέρονος. Nisi fortè id ideo factum; quòd de indemnatis deque inauditis, licet sontibus, extra ordinem sumptum fuit supplicium. Nam alias majestatis vel perduellionis rei post ultimum supplicium in Gemonias scalas abjici & unco in Tiberim pertrahi solebant: quod M. Clodio, circa annum Urbis ıↄxvii. accidisse, testatur Valerius Maxim. libr. 6. cap. 3. *M. Clodium Senatus Corsis, quia turpem cum his pacem fecerat, dedidit: Quem ab hostibus non acceptum, in publica custodia necari jussit. Semel læsa majestate imperii, quot modis ira pertinax vindex: factum ejus rescidit, libertatem ademit, spiritum extinxit, corpus contumelia carceris & detestanda Gemoniarum scalarum nota defœdavit.* Eadem pœna circa annum ab V.C. 648. affectus & Qu. Cœpio, qui etsi quidem præturæ splendore, triumphi claritate, consulatus decore, maximi pontificatus sacerdotio, ut Senatus patronus diceretur, assecutus erat: tamen cum ejus culpa exercitus Romanus à Cimbris & Teutonib. deletus videretur, *in publicis vinculis spiritum deposuit, corpusque ejus funesti carnificis manibus laceratum, in scalis Gemoniis jacens, magno cum horrore totius fori Romani conspectum est*, teste eodem Valerio Maxim. lib. 6. cap. 9. De Seiano ejusque familiaribus in Gemonias abjectis uncoque tractis, vide Sueton. in Tiberio cap. 61. & Dionem lib. 58.

Nec immunes fuere ab hac pœna ipsi Imperatores, si in tyrannos degenerassent: id quod non obscure indicat Antonius in oratione, quam habuit in Senatu pro actis Cæsaris, apud Appian. Alexandrinum lib. 2. de Bellis Civilibus pag. 509. Δόξαντος δ' ἐπὶ βίᾳ τυραννῆσαι, τό τε σῶμα ἄταφον τῆς πατρίδος ὑπερορίζεσθαι. h. e. *quod si ut*

tyran-

tyrannus damnabitur, cadaver insepultum extra patriam exterminabitur. Et paulò pòst in alia oratione pag. 512. τὸ δὲ σῶμα τοῦ Καίσαρος συρόμενον καὶ αἰκιζόμενον καὶ ἄταφον ῥιπτόμενον, (καὶ γὰρ ταῦτα ἐκ τῶν νόμων τοῖς τυράννοις ἐπιτέτακται) περιόψεσθε νομίζετε τοὺς ἐστρατευμένους αὐτῷ. h. e. *Putatis neglectim spectaturos lacerum Cæsaris corpus trahi unco (sic enim legibus in tyrannos animadvertitur) in Tiberim? qua.. si id nihil ad se quondam ejus milites pertineret.* Tale quid minitabatur populus Tiberio Imp. teste Suetonio in ejus vita cap. 75. Et Vitellium Imp. post varia ludibria, quibus affectus fuit, *tandem apud Gemonias minutissimis ictibus excarnificatum atque confectum, & inde unco tractum in Tiberim*, tradit Suetonius. cap. 17. Quod judicium Senatus fuerit de Commodo Imp. unco trahendo Lampridius, & de Maximino eadem pœna afficiendo Jul. Capitolinus videndus est. Heliogabalus præter hæc etiam in cloacam missus est, testibus Sex. Aurelio Victore & Lampridio, cujus hæc sunt verba : *Solus omnium Principum & tractus est & in cloacam missus & in Tyberim præcipitatus : Quod odio communi omnium contigit, à quo speciatim cavere debent Imperatores : siquidem nec sepulchra mereantur , qui amorem Senatus, Populi ac militum non merentur.* Sic Alexandri primi Pheræorum tyranni, ab uxore sua Thebe sublati , cadaver cum contumelia à Pheræis projectum conculcatumque narrat Plutarchus in Pelopida: τῷ μὲν τάχει τῆς τελευτῆς, πρότερον ἴσως ἢ προσῆκεν ἦν ἀποθανόντα· τῷ δὲ μόνῳ, πρῶτον τύραννον ὑπὸ γυναικὸς ἰδίας ἀπολέσθαι, καὶ τῇ μετὰ θάνατον αἰκίᾳ τοῦ σώματος, ῥιφέντος καὶ πατηθέντος ὑπὸ τῶν Φεραίων, ἄξια πεπονθέναι δόξαντα τῶν παρανομημάτων. h. e. *Ac mortis quidem celeritate citius fortasse, quàm oportuit, defunctus est: Uno verò hoc, quòd primus omnium tyrannorum à propria sit uxore sublatus, & post obitum cadaver*

cum

cum contumelia projectum à Pheræis conculcatumque, dignum facinoribus suis exitum visus est invenisse.

Eadem severitate Athenienses etiam in Proditores & Sacrilegos usi sunt, quos nefas fuisse in terra Attica sepeliri, discimus ex Xenoph. lib. 1. ἑλληνικῶν, ubi Euryptolemus in oratione pro Ducibus, qui in pugna ad Arginusas naufragorum rationem nō habuerant, sic loquitur: Τοῦτο δ' εἰ βούλεσθε, κατὰ τοῦτον τὸν νόμον κρίνατε, ὅς ἐστιν ἐπὶ τοῖς ἱεροσύλοις καὶ προδόταις, ἐάν τις ἢ τὴν πόλιν προδιδῷ, ἢ τὰ ἱερὰ κλέπτῃ, κριθέντα ἐν δικαστηρίῳ, ἂν καταγνωσθῇ, μὴ ταφῆναι ἐν τῇ Ἀττικῇ, τὰ δὲ χρήματα αὐτοῦ δημόσια εἶναι. Hoc est: *Si id vultis, eadem illos lege judicate, quæ contra sacrilegos & proditores lata est, qua nimirum ii, qui civitatem prodere, vel sacra clepsisse judicari solent in foro, & si convincantur, non sepeliuntur in Attica & illorum bona publicantur.* Atque hæc est causa, cur Themistoclis Magnesiæ mortui ossa clam ab amicis in terra Attica sepulta sint, quoniam legibus non concedebatur, quod proditionis esset damnatus, teste Thucydide libro 1. & Æmilio Probo in ejus vita. Idem accidisse Antiphonti & Hyperidi tradit Plutarchus in vita Decem Rhetorum. De Phocione proditionis damnato; idem narrat Plutarchus: Ἔδοξε δὲ τὸ σῶμα Φωκίωνος ἐξορίσαι, καὶ μήδὲ πῦρ ἐναῦσαι μηδένα πρὸς τὴν ταφὴν Ἀθηναίων. Διὸ φίλος μὲν οὐδεὶς ἐτόλμησεν ἅψασθαι τοῦ σώματος. Hoc est: *Visum est, ut etiam corpus Phocionis extra fines projiceretur, ac ne quis Atheniensis rogum funeri incenderet. Quamobrem nemo amicorum corpus fuit ausus attingere.* Vide Æmil. Probum. Imò si quis post mortem aut sepulturam primùm proditionis damnatus fuerat, ejus ossa erui & extra Atticam transferri solita, clarum est ex oratione Lycurgi contra Leocratem, ubi disertissimus autor de Phrynicho proditionis post exsequias damnato in hæc verba scribit:

Καὶ

Καὶ ψηφίζεσθαι ὁ δῆμος Κελὺς εἶπον τὸν μὲν νεκρὸν κεῖνειν προδοσίας, κἂν δόξῃ προδότης ὤν, ἐν τῇ χώρᾳ μὴ τεθάφθαι, τὰ τε ὀςᾶ αὐτοῦ ἀναρύξαι καὶ ἐξορίσαι ἔξω τῆς Ἀττικῆς. Causam verò, cur proditores Athenis non sepelirentur, Dio Chrysostomus in Ῥοδιακῷ hanc esse ait, ne quod scelerati & nefarii hominis indicium posteritati relinqueretur: Καθάπερ οἶμαι, inquit, τὸ μὴ θάπτεσθαι τοὺς προδότας, ὅπως μηδὲν ᾖ σημεῖον εἰσαῦθις ἀνδρὸς πονηροῦ.

Lacedæmonios quoque eandem pœnam statuisse in Pausaniam, amicitiæ cum Persis clanculum initæ atque adeo proditionis Peloponensium manifestum, memoriæ prodidit Ælianus lib.4. Var. hist cap 7. Λακεδαιμόνιοι γοῦν Παυσανίαν Μηδίσαντα οὐ μόνον λιμῷ ἀπέκτειναν, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸ νεκρὸν ἐξέβαλον αὐτοῦ ἐκτὸς τῶν ὅρων, φησὶν Ἐπιτιμήδης. h.e. *Lacedæmonii Pausaniam cum ad Medorum partes animum deflexisset non solùm fame ad mortem adegerunt: sed insuper etiam cadaver ipsius extra terminos ejecerunt, ut refert Epitimedes.* Quanquam Diodorus Siculus lib.2. Bibliothecæ ait, ipsum cognatis esse concessum, ut terra obrueretur: τὸ μὲν σῶμα, inquit ille, τοῦ τεθνηκότος συνεχωρήθη τοῖς προσήκουσι καταχῶσαι. Quod ipsum etiam, ut tunc erant mores, ignominiosum fuit habitum: nec enim terra condebant, sed igne consumebant corpora mortuorum. Arcades etiam Aristocratem proditorem lapidibus obrutum extra fines suos insepultum abjecisse, tradit Pausanias in Messenicis: Τὸν δὲ Ἀριστοκράτην οἱ Ἀρκάδες καταλιθώσαντες, τῶν μὲν τῶν ὅρων ἐκτὸν ἐκβάλλουσιν ἄταφον.

In hujusmodi igitur sceleratos tali modo fuit animadversum: Qui verò alio crimine se adstrinxerant, eorum corpora propinqui à magistratibus æquioribus ad sepulturam non difficulter impetrabant. Ulpianus D. De Cadaveribus punitorum: *Corpora eorum, qui*

capite damnantur, cognatis ipsorum neganda non sunt. Et id se observasse etiam D. Augustus lib. X. de vita sua scribit. Hodie autem eorum, in quos animadvertitur, corpora non aliter sepeliuntur, quàm si fuerit petitum & permissum. Et post tria, quatuor verba : *Eorum quoque qui exurendi damnantur, peti possunt, scilicet ut ossa & cineres collecta sepulturæ tradi possint.* Quod autem Augustum Imp. de se scripsisse ait Ulpianus, id aliter de ipso narrat Suetonius cap. 13. *Nec successum victoriæ* (Philippensis) *moderatius est, sed capite Bruti Romam misso, ut statuæ Cæsaris submitteretur, in splendissimum quemque captivum non sine verborum contumelia sæviit: ut quidem simpliciter uni sepulturam precanti respondisse dicatur, jam istam in volucrum potestatem fore.* Sed sæpe fit ut iræ vehementia nobis duriora quædam verba extorqueat, quæ tamen non statim res ipsa consequitur.

Nec verò cognatis solùm *corpora animadversorum*, sed & *quibuslibet petentibus ad sepulturam danda esse* monet Paulus lib. 1. Sentent. Quo pertinet humanissimum illud Diocletiani & Maximiani Impp. Rescriptum, quod extat in L. 11. C. De Religiosis : *Obnoxios criminum digno supplicio subjectos sepulturæ tradi non vetamus.* Ex quo ritu Postumius Junior Declamat. 6. *Dicendum est, quod hoc ipso admoneor exemplo, in honorem pietatis etiam damnati sepeliuntur.* Sed & in Concilio Moguntiensi definitum, ut Cadavera punitorum post peractam Deo confessionem telluri mandarentur : *Si de omnibus peccatis suis*, inquit Concilium, *puram confessionem agentibus & digne pœnitentibus communio in fine secundum Canonicum jussum danda est, cur non eis, qui pro peccatis suis pœnam extremam persolvunt? Scriptum est; Non vindicat Deus bis in idipsum.* Vid. Decreti caus. 13. qu. 2. c. 30.

Dixi autem superius, *à Magistratibus æquioribus*, ca-

pitis

pitis damnatos ad sepulturam facilè impetrati solitos. Nam quibus animus erat crudelior, ij sine ulla scelerum distinctione omnes animadversos sepultura arcebāt. Ob quam rem inhumanitatis accusant Locrenses Plemnium Scipionis legatum, qui tribunos militum *laceratos omnibus, quæ pati corpus ullum potest, suppliciis interfecit, nec satiatus vivorum pœna, insepultos projecit*, ut ait Livius l. 30. Et Cicero sepeliendorum liberorum potestatem pretio à parentib. redemptam Verri in Sicilia Prætori exprobrat his verbis in Verrin. 5. *Nam illorum liberi cum erunt securi percussi ac necati, corpora feris objicientur, hoc si luctuosum est parentibus, rediмant pretio sepeliendi potestatem. Onasum Segestanum hominem nobilem dicere audistis, se ob sepulturam Heraclii Navarchi pecuniam Timarchidi numerasse.* Ideo etiam quasi novum in Tiberii sævitia notat Sueton. c. 61. *Interdictum ne capite damnatos propinqui lugerent.* Et de eodem Tacit. in Annalib. *Damnati publicatis bonis sepultura prohibebantur.* Atque hanc crudelitatem Christiani antiquitus crebro experiebantur, quos corpora martyrum nullis precibus impetrare potuisse ad sepulturam legimus. Lugdunensium & Viennensium martyrum corpora sub Vero Imp. cum sex dies sub dio jacuissent, diligentissimè observata, ne à fidelibus surriperentur, neque precibus, neque magna pecuniæ vi obtineri possent, tandem *ab impiis illis & facinorosis carnificibus exusta inque cineres redacta, in Rhodanum fluvium, qui illic in proxima defluit, spargebantur, quo nullæ quidem illorum reliquiæ super terram amplius extarent*, teste Euseb. l. 5. c. 1. Quod cum ægerrimè ferrent Christiani reliqui, martyrum corpora feris avibusque objecta, si quando minùs accuratè custodirentur, etiam capitis periculo noctu solebant surripere, ut annotavit Marc. Velser. Comment. ad passion. S. Afræ & sociarum.

CAPUT IX.

Sepulturâ prohibiti Suspendiosi & Αὐτόχειρες. Suspendiosi *qui? Tædio vitæ se interficientibus sepultura concessa, non illis, qui mala conscientia.* Αὐτοχειρία *omnis damnata à Christianis.*

HActenus de primo: sequitur alterum genus eorum, qui legibus à sepulturæ honore excludebantur. Eos Neratius dicto loco *Suspendiosos* vocat, hoc est, ut Petrus Faber in Semestribus interpretatur, cruciarios vel in patibulo suspensos vel cruci affixos. Nam qui hoc supplicio afficiebantur, illos tabo diffluere & à Sole ac pluvia corrumpi sinebant, ut docuit Lipsius lib. 2. de Cruce cap. 15. Imò hoc fine custodes à magistratu additi, qui viderent, ne cadavera ad sepulturam detraherentur. Clarum id ex Petronii Satyrico, ubi lepidissimus auctor sic ait: *proxima ergò nocte cum miles, qui cruces asservabat, ne quis ad sepulturam corpora detraheret.* Et aliquantò pòst: *Ut postero die vidit unam sine cadavere crucem, veritus supplicium, mulieri quid accidisset, exponit: ne se expectaturum judicis sententiam, sed gladio jus dicturum ignaviæ suæ*: Hinc igitur videre est, ex indulgentia potiùs & clementia quadam præsidis Pilati, quàm ex veteri Romanorum more corpus Servatoris nostri in cruce suspensi Josepho Arimatheo & Nicodemo ad sepulturam esse concessum, ut est apud SS. Evangelistas. Nisi fortè præses Romanus satisfacere voluit Judæorum juri, quod extat Deuteronomii cap. 21. *Quando peccaverit homo, quod morte plectendum est, & adjudicatus morti appensus fuerit in patibulo: non permanebit cadaver ejus in ligno, sed in eadem*

die sepelietur. Nostris verò moribus etiam in exemplum relinquuntur cadavera suspensorum ac rotæ supplicio affectorum: contra quos mores Petrus Ravennas JCtus ut improbatos invehitur in fine Compendii Juris Canon. & in Dictis Notabil. Extravag. in princip. Quem duobus libris confutat Hochstraten Provincial. Monachor. Prædicator in Justificatorio Principum Aleman. ut notat Georgius Erhardus in Symbolis Annotationum ad Petron. Arbitrum.

Tertii generis sunt Αὐτόχειρες, h. e. qui ipsi sibi manus violentas intulerunt. Hos apud antiquissimos Græcos non crematos, qui tunc mos erat, sed terra obrutos, supra lib. 1. cap. 3. ostendimus. Ignominia certè affectos scribit Aristoteles lib. 5. Ethic. extremo: ὁ δὲ δι' ὀργὴν ἑαυτὸν σφάττων, ἑκὼν τοῦτο δρᾷ παρὰ τὸν ὀρθὸν νόμον, ὃ οὐκ ἐᾷ ὁ νόμος. Et mox: διὸ καὶ ἡ πόλις ζημιοῖ, καὶ τις ἀτιμία πρόσεστι τῷ ἑαυτὸν διαφθείροντι ὡς τὴν πόλιν ἀδικοῦντι, i. e. *Qui per iram seipsum jugulat, lubens contra rectam legem id agit, quod lex non permittit.* Et mox: *Unde etiam ipsum civitas mulctat, eique ignominia quadam irrogatur, qui seipsum necavit, quasi civitatem injuria affecerit.* Romani verò hujusmodi αὐτόχειρας, & potissimum eos, qui ex se literam longam, ut Plautus ait, fecissent, collum suum laqueo obstringentes, primis illius Reipub. temporibus, sepultura omnino prohibuerunt: Servius ad illud Virgil. lib. 12. Æneid. Et nodum informis lethi trabe nectit ab alta: *Sanè sciendum,* inquit, *quod cautum fuerit in Pontificalibus libris, ut qui laqueo vitam finisset, insepultus abjiceretur: unde benè ait,* Informis lethi, *quasi mortis infamissimæ.* Origo hujus ritus à Tarquinio Prisco, qui αὐτοφόνους non solùm insepultos abjici: sed & corpora eorum cruci affigi jussit. Sic enim Plinius lib. 36. cap. 15. ubi de cloacis ab ipso primùm structis: *Cum id opus Tar-*

quinius Priscus plebis manibus faceret, essetque labor incertum longior an periculosior, passim conscita nece, Quiritibus tædium fugientibus, novum & inexcogitatum antea postéaque remedium invenit ille Rex, ut omnium ita defunctorum figeret crucibus corpora spectanda civibus simul & feris volucribusque devoranda. Eadem tradit Servius, nisi quod id Tarquin. Superbo adscribit. Sic enim pergit dicto loco: *Cassius Emina ait Tarquinium Superbum cum cloacas populum facere coegisset, & ob hanc injuriam multi se suspendio necarent, jussisse corpora eorum cruci affigi. Tunc primum turpe habitum est mortem sibi consciscere.* Verè autem Plinius id remedium neque antea neq; postea usurpatum scribit. Nam eos qui suspendio se necassent, funeratos fuisse testatur exemplum D. Silani, qui cum à patre M. Manlio Torquato abdicatus esset, etsi tam tristi patris sententia perculsus lucem ulteriùs intueri non sustinuit, suspendioque se proxima nocte consumpsit, funus tamen ipsi ductum esse scribit Val. Max. lib. 5. cap. 8. Mitigata enim fuit hæc pœna & restricta ad eos, qui facinoris alicujus sibi conscii è medio se sustulissent. Nam aliàs qui mortis accersitæ justam causam habuisset, ille gloriosè & honestè obiisse putabatur. Erat autem justa causa accersendæ mortis tædium vitæ, quod tam ex secunda quàm adversa fortuna oriri potest. Utriusque meminit Strabo l. 15. ubi cum enumerasset dona à Poro Indorum Rege per Legatos Augusto Cæsari missa, subjungit: Συνῆν δὲ, ὥς φασι, καὶ ὁ Ἀθήνησι κατακαύσας ἑαυτὸν, ποιεῖν δὲ τοῦτο τοὺς μὲν ἐπὶ κακοπραγίᾳ ζητοῦντας ἀπαλλαγὴν τῶν παρόντων, τοὺς δ' ἐπ' εὐπραγίᾳ, καθάπερ τοῦτον. Ἅπαντα γὰρ κατὰ γνώμην πράξαντα μέχρι νῦν, ἀπιέναι δεῖν, μή τι τῶν ἀβουλήτων χρονίζοντι συμπέσῃ. Καὶ δὴ καὶ γελῶντα ἁλλόμενον γυμνὸν ἐπαληλιμμένον ἐν περιζώματι ἐπὶ τὴν πυράν. h. e. *Aderat etiam ille, ut ajunt, qui se Athenis concremavit, quod alii in rebus adver-*

ver-

versis facere dicuntur, ut præsentia mala effugiant; alii in reb. secundis, quemadmodum hic. Nam cum omnia ex sententia adhuc successissent, abeundum sibi è vita censuisse, ne quid adversi accideret immortanti. Adeoq; ridentem eum & nudum & unctum in rogum isse. Apud Massilienses quoque ob utramque causam sine infamia quis mortem accelerare potuit, si eam Senatui probasset. Val. Max. l. 2. 6. *Venenum cicuta temperatum in ea civitate publicè custoditur, quod datur ei, qui causas Sexcentis (id enim Senatus ejus nomen est) exhibuit, propter quas mors sit illi expetenda. Cognitione virili benevolentia temperata, quæ nec egredi vita temerè patitur, & sapienter excedere cupienti celerem fati viam præbet: ut vel adversa, vel prospera nimis usis fortuna (utraque enim finiendi spiritus, illa ne perseveret, hæc ne destituat, rationem præbet) comprobato exitu terminetur.* Quam consuetudinem etiam in Ceo Græciæ insula observari testatur idem Valerius d. l. Et Strab. lib. 10. citat versus Menandri hunc ritum prædicantes: Παρὰ τούτοις δὲ δοκεῖ τεθῆναί ποτε νόμος, οὗ μέμνηται καὶ Μένανδρος:

Καλὸν τὸ Κείων νόμιμόν ἐστι Φανία,
Ὁ μὴ δυνάμενος ζῆν καλῶς, οὐ ζῇ κακῶς.

προστέτακτο γὰρ, ὡς ἔοικεν ὁ νόμος, τοὺς ὑπὲρ ἑξήκοντα ἔτη γεγονότας κωνειάζεσθαι τοῦ διαρκεῖν τοῖς ἄλλοις τὴν τροφήν. h. e. *Apud hos videtur lex fuisse posita, cujus Menander etiam meminit:*

Cejensium hoc bonum institutum est Phania,
Qui non potest vivere bene, non moritur malè.

Mandato enim, ut apparet, legis qui sexaginta annos excessissent, cicutam bibebant, ut reliquis victus sufficeret. Meminit & Heraclides Ponticus de Politiis: οὐ περιμένουσι γηραιοὶ τελευτὴν, ἀλλὰ πρὶν ἀσθενῆσαι ἢ πηρωθῆναί τι, οἱ μὲν μήκωνι, οἱ δὲ κωνείῳ ἑαυτοὺς ἐξάγουσι. h. e. *Senio confecti mortem*

non expectant, sed antequam adversa valetudine corripiantur, alii papavere, alii cicuta sibi ipsis mortem accersunt. Cæterùm qui fortunam secundam spontanea morte finiverint, priusquam in adversam inciderent, pauciores reperiuntur. Ex hoc tamen more intelligendum est illud Plauti in Pœnulo. Act. 1. Sc. 2. v. 96.

——AG. *Abi domum, ac suspende te.*
MI. *Quamobrem?* AG. *quia nunquam audibis verba tot tam suavia.*
Quid tibi opus est vixisse? ausculta mihi modò ac suspende te.

Et illud Terentii Eunucho Act. 3. Sc. 5. ubi Chærea loquitur:

Jamnè erumpere hoc licet mihi gaudium? pro Jupiter
Nunc est profectò interfici, cum perpeti me possum.
Ne hoc gaudium contaminet vita ægritudine aliqua.

Eorum verò qui ob res adversas, hoc est, vel dolorum corporis adversæque valetudinis impatientia, vel æris alieni aut violatæ pudicitiæ aut alio aliquo pudore, vel amoris & desiderii vehementia, vel metu imminentis periculi, vel ira & furore, vel animi perturbatione vel denique aucupatione gloriæ & immortalis nominis ferro aut quovis alio lethi genere se trucidarunt, tot exempla passim in priscorum monumentis extant, ut qui ea colligere velit, videatur oleo & opera abuti. Cum his igitur mitius actum; quemadmodum & Chorus Troadum captivarum censet apud sapientissimum poëtam Euripidem in Hecuba:

Σύγγνωσθ' ὅταν τις κρεῖσσον ἢ παθεῖν κακὰ
Πάθῃ, ταλαίνης ἐξαπαλλάξαι ζωῆς. h. e.
Ignoscite huic, si quis conflictans cum malo
Majore quàm pro viribus sese enecet,
Vitaque ab ærumnosa semet extrahat.

Nam

Nam non solùm sepulturæ honore afficiebantur, lugebanturque: sed & testamenta illorum valebant, donationes conjugi factæ morte confirmabantur, & si intestati decederent, bona eorum ordinario successori relinquebantur, nec à fisco inquietabantur. At verò qui sceleris conscientia obstricti, ut supplicium de se sumendum anteverterent, ipsi de se statuerunt, & quasi αὐτοκατάκριτοι sententiam tulere, his sepulturæ honorem plerumque denegatum puto. Id enim non obscurè indicat illud Quintiliani, Declam. 4. *Qui causas voluntariæ mortis in Senatu non reddiderit, insepultus abjicitur.* Et vulgatum illud in scholis Rhetorum: *Homicida sui insepultus abjiciatur.* Et Cedreni: κἀκεῖνον ἄταφον ῥίπτουσι, κατὰ τὸν βιοθανάτων νόμον. Atque ideo tanquam novum in Tiberii sævitia notat Tacitus libr. 6. Annal. *Promptas ejusmodi mortes metus carnificis faciebat & quia damnati publicatis bonis, sepultura prohibebantur, eorum qui de se statuebant, humabantur corpora, manebant testamenta, pretium festinandi.* De his etiam capio verba Josephi apud Hegesippum libr. 3. de Bello Hierosolymitano cap. 17. *Hæc non solùm moribus hominum, sed etiam legibus interdicta accipimus. Namque alii insepultos projici jubent eos, qui se in ferrum dejecerunt. Dignum est enim, ut qui patris imperium non expectaverunt, priventur quasi quodam matris gremio, terræ sepulchro. Alii dextram manum abscindunt defunctis, ut separent à membris sui corporis, quod adversum corpus suum vesano militavit furore.* Quod autem hic de manu abscissa scribit Hegesippus, id apud Athenienses usitatum fuisse, colligere est ex oratione Æschinis contra Ctesiphontem non procul à fine: Καὶ γὰρ ἂν εἴη δεινὸν ὦ Ἀθηναῖοι, εἰ τὰ μὲν ξύλα καὶ τοὺς λίθους καὶ τὸν σίδηρον τὰ ἄφωνα καὶ ἀγνώμονα, ἐάν τῳ ἐμπεσόντα ἀποκτείνῃ, ὑπερορίζομεν· καὶ ἐάν τις αὑτὸν

διαχρήσηται τὴν χεῖρα τὴν τοῦτο πράξασαν χωρὶς τοῦ σώματος θάπτομεν. h.e. *Absurdum enim fuerit, nos ligna, lapides, & ferrum, quæ voce & mente carent, si quem delapsa occiderint, exterminare: & si quis seipsum occiderit, manum, quæ id fecit, seorsim à reliquo cadavere sepelire.*

Quod si fortè sepulturæ participes fiebant, reperta tamen alia pœna fuit, qua hujusmodi αὐτόχειρας afficerentur. Unde Seneca lib. 8. Declam. 6. *Nescio cujus criminis conscius confugit ad mortem, cujus inter scelera etiam hoc est, quod damnari non potest. Contra hos inventum est, ut aliquid post mortem timerent, qui nec mortem timent: nihil non ausurus fuit, qui se potuit occiderē.* Veteri quidem jure nullam pœnam fuisse constitutam in reos, qui ante latam sententiam se interficerent, testatur exemplum C. Licinii Macri, qui repetundarum reus, dum sententiæ diriberentur, in Mænianum conscendit, & *cum M. Ciceronem, qui id judicium cogebat, prætextam ponentem vidisset, misit ad eum qui diceret, se non damnatum, sed reum periisse: nec sua bona hastæ posse subjici. Ac protinus sudario, quod forte in manu habebat, ore ac faucibus coartatis, incluso spiritu pœnam morte præcurrit. Qua cognita re Cicero de eo nihil pronunciavit,* ut ait Valerius Maximus lib. 9. cap. 12. Sub Impp. verò horum omnis tam ex testamento, quàm ab intestato cessabat successio, & bona hæredibus erepta in fiscum redigebantur, ut videre est ex Fragmentis priscorum Jurisconsultorum, qui, quòd ferè Stoicorum doctrina imbuti essent, mitius egêre cum iis, qui ipsi se rebus humanis eximebant. Sed Christianæ religionis antistites facti hujus atrocitatem ad sacrarum literarum obrussam exigentes, omnem αὐτοχειρίαν, quæ consultò fit, damnant & eadem, quod dicitur, pertica metiuntur omnes, qui semetipsos exanimant, sive conscientia sce-

ſceleris, ſive tædio vitæ ad mortem ſibi accelerandam adducantur. Damnata igitur eſt omnis αὐτοχειρία à Concilio Braccarenſi 1. quod Canone 34. ita ſtatuit, *Item placuit, ut, qui ſibi ipſis aut per ferrum, aut per venenum, aut per præcipitium, aut ſuſpendium aut quolibet modo violentiæ inferunt mortem, nulla pro illis in oblatione commemoratio fiat, neque cum pſalmis ad ſepulturam eorum cadavera deducantur.* Quam pœnam etiam Romani Pontifices ad eos extenderunt, qui velitando vel ambitionis ergo decurrendo vulnerari in ludicro certamine caderent, ut videre eſt ex cap. 1. lib. 5. Decretal. Greg. tit. 13. De Torneamentis. & cap. 2. libri ejuſdem tit. 17. De Raptoribus.

Atque hæc ſunt, quæ libris de Funeribus Romanorum addere volui, cujus generis quidem plura habebam, ſed illa aliorum induſtriæ relinquo.

FINIS.

JOHAN-

JOHANNES KIRCHMANNUS Benevolo Lectori,

S.

ECce tibi BREVIARIUM OPERIS, in quo ſub uno oculi ictu habes, quid quoque libro & quo ordine tractetur. Ut minuta folia omnia, quæ ſub iſtis arbuſculis adhuc latent, perſequeremur, nimis quam laborioſum fuiſſet: Ideoque maluimus Coſmographos imitari, *qui terrarum orbem unius tabulæ ambitu circumſcribunt aliquanto detrimento magnitudinis, nullo diſpendio veritatis*, ut ait Auſonius. Non poterit quidem te hoc docere, à memoria tamen futurum confido.

Hoc volui neſcius ne
eſſes.

IN LIBRO PRIMO DE FUNERIbus Romanorum.

Ostenso, & quodnam Sepulturæ genus Romani potissimum usurparent. Cap.1.2.3. *& quæ fuerint Funerum discrimina.* 4. *explicantur.*

RITUS, quibus Romani usi sunt olim
- Ante funerationem *circa*
  - Morientes *& in vicinia mortis constitutos, quibus*
    - *Oscula dabant.*
    - *Annulus digitis detrahebant.* } *cap.* 5.
    - *Oculos claudebant.c.*6.
  - Mortuos, *ubi notanda*
    - *Lotio & Unctura : ad quam adhibiti Pollinctores & Libitinarii.c.*7.8.9.
    - *Vestitus.* 10.
    - *Coronæ.*11.
    - *Collocatio.*12.
    - *Conclamatio.* 13.
    - *Indicia domus funestæ.*
- In funeratione : *cujus duo capita*
  - Elatio cadaveris. *A.*
  - Sepultura. *B.*
- Post Funerationem. *C.*

ELA-

A ELATIO, *in qua observa præcipuè*

- Diem, *quo to se post mortem Funus sit elatum. c.1.*
- Tempus, *nocturnum ne id fuerit, an diurnum. Ubi de Facibus & Cereis c.2.3.*
- Personas, *quæ Funus sive spontè sive mercede conducta vel*
  - Præcesserunt.
    - *Cantores*
      - *Siticines*
        - *Tubicines c.4.*
        - *Tibicines. c.5.*
      - *Præficæ. c.6.*
    - *Ludii & Mimi. Servi manumissi, itemque Latores lectorum, imaginum, &c. c.7.*
  - Extulerunt *c.8. sive*
    - *Lectica*
    - *Scandapila*
    - *c. 9.*
  - Prosequutæ sunt, *videlicet tam Viri quam Fœmina. c.10. luctum testantes.*
    - *Lacrymis, planctu, Lacerationibus genarum & lacertorũ c.11*
    - *Convitiis & querelis in Deos, capillis passis, laceratis, pulvere sparsis, c.12.*
    - *Capillis modò promissis, modò tonsis. c.13. 14. & mortuo oblatis c.15.*
    - *Inusitato incessu. c.16.*
    - *Depositione ornamentorũ & vestiũ mutatione ac laceratione. c.17*
- Locum
  - Per quem *Funus efferebatur, qui erat Forum, ubi habitæ orationes in laudem*
    - *Virorum c.18.*
    - *Mulierum. c.19.*
  - In quem *& is quidem erat*
    - *Ordinarie extra urbem c.20. 21.*
      - *Privatus in agris vel hortis propter vias publicas. c.22.23.*
      - *Publicus*
        - *Pauperum c.24.*
        - *Illustrium & clarorum hominum. c.25.*
    - *Extra ordinariè verò & rarò intra urbem. cap.26.27.*

B. SEPVLTVRA, *in qua observo*

- *Combustionem: hic notanda*
  - *Rogi extructio. Cap.* 1.
  - *Rogi incensio. c.* 2.
  - *Decursio circa rogum. c.* 3.
  - *Animalia ad rogum mactata. c.* 4.
  - *Dona in rogum conjecta. c.* 5.
  - *Rogi extinctio & Ossilegium c* 6. 7.
- *Reliquiarum vel Corporis integri compositionem in Ossuaria & Sepulchra. c.* 8. 9
- *Monumenta, quæ duplicia*
  - *Sepulchra c.* 10. *in quorum consideratione observo*
    - Qui *Sepulchra extruxerint, videlicet*
      - *Vivi ipsi. c* 10.
      - *Heredes*
        - *Vltro. c.* 11.
        - Ex *Testamento. c.* 12.
    - Quibus *extruxerint*
      - *Sibi solis, quæ* Singularia *voco. c.* 13.
      - *Aliis etiam, quæ* Communia. *c.* 13. 14.
      - *Ædificia subterranea, c.* 15.
    - Cujusmodi *fuerint, videlicet*
      - *Modo altiora, modò humiliora. c* 16.
      - *Sepimentis circumvallata, & ex qua materia. c.* 17.
      - Or*nata.*
        - *Simulachris variis c.* 18.
        - *Inscriptionibus. c.* 19. 20.
    - Religio *Sepulchri*
      - *Quando cœperit Sepulchrum esse religiosum, & quatenus se extenderet. c.* 21.
      - *Quot modis violetur.* 22. 23 24. 25.
      - *Quæ pœna violati sepulchri. c.* 26.
  - *Cenotaphia. c.* 27.

C.
POST FUNERationem, certi quidam dies erant, quibus mortuos parentabant. cap.I.

Hic nota.

- Inferias: *quæ constabant Liquoribus & Victimis. cap. 2. harum Appendix* Coronæ & Flores, *quibus sepulchra sparsa. c. 3.*
- Epulas
  - *Privatas*
  - *Publicas*
  - c. 4. 5. 6. 7.
- Ludos *Funebres. c. 8.*
- Luctus
  - *Tempus. c. 9.*
  - *Signa. c. 10.*
  - *Causas, cur minueretur. c. 11.*
- Consecrationis
  - *Ceremonias. c. 12.*
  - *Honores. c. 13.*

IN-

INDEX AUCTORUM,

Qui in Libris de Funeribus Romanorum & Appendice laudantur, illuſtrantur, emendantur.

A.

Dio-

Diogenes Laërtius.
Diomedes.
Dionysius Halicarnassæus.
Dioscorides.
Donatus.

E.

Ecclesiastes.
Edylus.
Egesippus.
Elias Vinetus.
Ennius.
Epictetus.
Erasmus Roderodamus.
Etymologici Magni Autor.
Eunapius.
Euripides.
Euripidis Scholiastes.
Eusebius.
Eustathius.
Eutropius.
Ezechiel.

F.

Festus.
Florent. JCtus.
Florus.
B. Fulgentii vita.
Fulvius Ursinus.
Franc. Duza.
Franc. Junius.
Frider. Lindenbruchius.
Frider. Morellus.
Frontinus.
Fulgentius Placiades.

G.

Galenus.
Gaudentius.
Georg. Fabricius.
Georg. Ratall.
Glossarium vetus.
Glossæ Isidori.
Gregorius Nissenus.
Gregorius I. Pontif. Max.
Guntherus.

H.

Hadrianus Junius.
Harmenopulus.
Harpoocration.
Heraclides Ponticus.
Hermogenes.
Heliodorus.
Herodianus.
Herodotus.
Hesychius.
Hieremias Propheta.
D. Hieronymus.
Hieron. Mercurialis.
Hieron. Magius.
Homerus.

Macro

M.

N.

O.

P.

Tertul-

INDEX
RERUM ET VERBORUM
memorabilium, quæ in his quatuor libris de Funeribus Romanorum & Appendice continentur.

A.

Anti-

B.

Con-

De-

E.

Galli

G.

H.

Hoc

Pœo-

pingi

S.

Sin-

F I N I S.

FUNUS
PARASITICUM,
SIVE
L. LIBERII
CURCULIONIS
PARASITI,
MORTUALIA.

Ad ritum prisci Funeris.

AUTORE

NICOLAO RIGALTIO.

FRANCOFURTI,
Sumpt. THOMÆ HENR. HAUENSTEINII,
Bibliop. Hannov. & Zellensis.
Typis JOANNIS GÖRLINI.
M DC LXXII.

Funus
PARASITICUM,
SIVE
CURCULIONIS
PARASITI,
Mortualia.

Ad ritum prisci Funeris.

ATLANTES, ut veterum scriptorum memoriæ narrant, placida & facili fruuntur quiete, nec insomnia vident, qualia reliqui mortales. Equidem apud eos esse nimis aliquando vellem, ita me nocturnæ terrent imagines: ex earumque rerum, quas vigilans egi aut cogitavi, reliquiis inhærentibus, iisque permistis ac turbatis, mirabiles existunt species somniorum, adeoque

Levi somna mens, sonorinas imagines
Adfatur, somno non umbrantur pupulæ.

Id ex mei corporis austeriore temperatura oriri Medici putant: atque ita adfectos, ingeniosos, ac πολυφαντάςους esse gravissimi Philosophi adseverant. Itaque jam ferè discussa noctis caligine, aureus ille totius orbis oculus, singula quæque paulatim ac sine sensu colore reddito distinguens, pulcherrimam nostris oculis varietatem proponebat, ecce in ipso crepusculi momento, personæ

terribiles, ſive larvæ ſint, ſive, ut Græci dicunt, μορμολυκεῖα, naturales diurni laboris inducias violare viſæ. Item tumultum quaſi circumſtrepentium ungularum, ſonitum etiam aſperum d xiſſes ruditum, inaudivi.

——ὦ πότνια χθὼν
Μελανοπτερύγων μᾶτερ ὀνείρων
Ἀποπέμπομαι ἔννυχον ὄψιν.

Horror extemplo me pavidum invaſit, & obtulere ſe mihi Lucius Apulejus & Lucianus, numeroſa cincti monſtrorum caterva. Ludebant autem, ut mihi tum videbatur, Harpaſto, ſive ludo cœleſti. Pilam ſcilicet.

——ἕτερος ῥίπτασκε ποτὶ νέφεα σκιόεντα
Ἰδνωθεὶς ὀπίσω, ὁ δ' ἀπὸ χθονὸς ὑψὸς ἀερθεὶς,
Ῥηϊδίως μεθέλεσκε πάρος ποσὶν οὖδας ἱκέσθαι.

Atque in eo ludo is demum Rex audiebat, qui pilam veluti de cœlo alteri præripiebat, qui nec rapere poterat, Aſinus habebatur. Quæ quidem ludendi ratio huc ad nos uſque, puto, tranſiit. Res enim divinas, quæque cœlum proximè attinent, plerique quaſi pilas ſparſivas habent, & vicaria opera dant, reddunt; eaſque qui ſubtilius arripit, is admodum quam ſollers, & egregiè cordatus exiſtimatur, cæteri ignavi, ſtolidi, Aſini deniqüe cenſentur. Sed facilè & æquo animo Lucius meus Aſini appellationem inter Aſinos ferebat. Nam ut arquatis, quæ lurida non ſunt, æquè ut lurida videntur,

Et contage ſuâ palloribus omnia pingunt.

Sic illis perfectis Aſinis Lucius videbatur Aſinus, quum

tamen

tamen animo esset verè humano, ac pæne divino. Interea dum hæc mecum attentius considero, visus mihi philosophari Lucius ad hunc ferè modum.

Prô DI immortales! Etiamne stolidum Asinorum pecus per terras grassatur, & humanam naturam, quam summus ille rerum opifex mentis altæ capacem, & cognatam sideribus fecerat, ignava præcordia deformant? At enim primævæ beatitatis fructus, quasi perenni possessione, & naturali potius quam legitima successione, derivandus in posteros, si nec ipsi sese in vitium, sponte atq; exitium induissent, adeoque in post futuros innumeram monstrorum turbam trajecissent. Nam exinde corrupta natura nullis elegantioris vitæ fulta præsidiis, imò fœdæ mancipata inertiæ, tandem in Asininam indolem degeneravit. Atque ut de olivæ nucleo exsurgit oleaster, ita & parentum nostrorum ætas, cum jam veluti silvestris, à majoribus suis defecisset, tulit

Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitiosiorem.

Scio misertum humanæ miseriæ Prometheum, (& sanè is mihi magis quam Epimetheus arridet, ejusq; exemplo prudentia quadam & solertia vitam meam omnem rego) scio eum densissimam ignorantiæ caliginem artium fulgore illustrare voluisse. Nam, ut rumor est, in cœlum quondam admissus, igneum solis vigorem diligentius inspexit, eumque ob mirabiles effectus recreandis Asininis hominibus usui sibi fore putavit. Ferulam igitur quam ad hos usus secũ tulerat, admovit, ignemque ipsa concepit ac celavit. Rediit postea Prometheus ad suos Asinos, & φιλανθρώπω τρόπω ferulam illis objecit: ut quo pacto γλυκύπικρα medentium pocula summas oras melle circumlita invalidis ægrotantium sensibus imponunt, interim tamen adflictam valetudinem restituũt,

ita illi, simul ac ferulam, Asinorum delicium, adspexissent, avidè eam adpeterent, & simul igneo flore quem intus cluserat, languidos & ignavos spiritus excitaret. Sed irritus Promothei conatus, nec ulterius ad speratum eventum potuit adspirare. Nam è vestigio conspecta ferula, Asini, quasi satias eos cepisset, fastidire, & nauseare cœperunt; quomodo & ὄνος ἐν μύρῳ excandescit, & porcus margaritas rostro proterit. Ea re iratus Jupiter, & cœlestia dona tam nequiter abusa ægrè ferens; Prometheum diris exemplis, & ἀπανθρώπῳ πάγῳ, Caucaso adfigi jussit, bis pedes, bis brachia. Atque etiamnum penderet, nisi eum à maxima mala cruce Hercules exemisset.

Pausam querelæ fecerat Lucius, quum ego, licet in ipsa somni nebula, confidentior paullò interpellans, Quisnam Deorum, inquam, aut hominum es? Quam rem oratum huc venisti. Ille cum murmure; Tuus sum Lucius, inquit, & fato nescio quo, sive dolo malo, ad Asinos diverteram, adsum tandem, atque advenio Onocrene insula, vel ipsi Herculi invisa: quippe quæ est ultra Gades. Nec audiendus Pindarus qui, τὰ πόρσω ἐστὶ σοφοῖς ἄβατον καὶ σοφοῖς, putat. Cum enim terrenum hunc orbem Hercules obiret, & quicquid hominum commodis nocivum erat, conficeret, aut certè porrò abigeret, infinitam vim Asinorum, quæ tum fortè succreverat, animadvertit omnia vastantem, ac veluti filicem felicibus agris innatam. Diu multumque sudavit in subole nequam exstirpanda, sed frustra. Tentavit igitur si ejicere, atque ad inculta & inhospita loca detrudere posset, nec male id illi processit. Nam quicquid in orbe toto erat Asinorum, coegit, & in insulam, ex qua nihil aliud nisi χάος καὶ ζόφον, & immensos æquoris tractus prospicere licebat, relegavit: eamque insulam ignobilem & sine

no-

nomine esse voluerat; scilicet, ut quasi cœcis immersi tenebris, enavigare unquam posse desperarent, & vicinorum consortio commercioque carerent. Enimverò exorti tandem Curiones & mendaciorum loquacissimi Cosmographi, quibus cum in iis locis venas auri argentique apparuisse renuntiatum esset, tanta fuit audentia, ut hominibus inde novi aliquid apportaturi, in Oceanum simulatque in insulam inquisiverint, viamque Asinis in has oras monstraverint. Hinc ignorantiæ, hinc stultitiæ, hinc desidiæ, hinc asininæ colluvionis facta divortia: hinc denique insulæ nomen inditum Onocrene.

Plura narraturum oppressit Lucianus, qui & ipse Asinus aliquando fuerat, imò etiam tum Asinis quoque favebat, itaque ut animo erat vario & versipelli, sophisticam enim, struendi ac destruendi artificem, callebat, multa in humanam curiositatem, Philosophico supercilio vultuque, dicere visus est, & si rectè commemini, ejus hæc fuit oratio.

Sapienter & consideratè Jovem opt. max. fecisse arbitror, quum in Scythicam rupem Prometheum damnavit, tum audaciæ puniendæ, tum cæterorum curiosæ libidini coercendæ. Jam enim curiositas humanæ genti familiare vitium erat, & liberior inquisitio animos hominum perpruriscentes immodestè titillabat. Unde primum accuratius inspecta tellure, mirari cœperunt tantam frugum ubertatem, florum varietatem, herbarum abstrusas, & reconditas vires, universæ terræ mare superfusum & circumfluum. Hinc ubi Thaumantis singula perlustravit, indagitio nata initiorum, unde omnia sint orta, generata, concreta: Qua ratione mare terram undique allambendo, & per ejus planitiem veluti pedibus progrediendo, modò caput efficiat, inde in brachia digitosque ad communem usum diffindatur,

Quæsitum etiam qui fiat ut in iis quæ terra producit, alia nunquam honorem deperdant, semperque vernantia opes ostentent suas: alia, veluti mutuâ officii præstatione, invicem sibi succedant, alia rursus, ut homo rei suæ inimicus, postquam omnia sua semel bene præbuerint, nuda deinde & deposita prostent. Quæsitum cur ipsa tellus modo vallibus depressa subsidat, modo montibus gibbosa consurgat. Vesuvium ipsum arenas & flammarum globos eructantem, anxia cogitatione sollicitior Plinius quum incautè inspiceret, vapore sulphureo præfocatus concidit exanimis. Ventum jam ad ipsa magnæ Matris viscera, & effossa subinde metalla lucem adspexerant, quum tandem quotidianus usus contemptum peperit: & sordebat jam hominibus terra, quum altius sese erigentes, & cœlestia illa sidera considerarunt: & qua ratione Sol oriatur & occidat, multiplices illius effectus perscrutari voluerunt. Qua etiam ratione Luna, uti homo, sæpenumero immutetur, eaque sola, DI boni! quam multiformi ambage torsit ingenia contemplantium. Sed & universam cœli machinam, homulli simiæ, temerario ausu, humano artificio construxerunt. Constat Archimedem sphæram vitream confecisse, quæ Solis annuos & Lunæ menstruos labores, astrorum præterea conversiones mirè exprimeret. Neque hîc etiam humanæ cogitationi positæ metæ, imò itum ulterius, & tentata divinæ naturæ cognitio. Sic accidit, ut non nemo divina omnia humano & audaci animo metiens, supremam illam & dominatricem mentem, quia videre non est, esse neget:

——— & quam non invenit usquam,
Esse putet nusquam———.

Atque inde gliscente sciendi ardore, alius superstitiosa curiositate DIs omnia repleverat, eratque jam Deorum numerus

merus auctior quam hominum. Sed tanta copia & turba satietatem & fastidium cito attulit, & quod superstitiose colebatur, malitiosè cœpit irrideri. Quin etiam vesana illa cupiditas eò processit audaciæ, ut Deorum numen nomenque adrogare sibi voluerit. Quis enim non rideat luctuosam Empedoclis ambitionem? qui cum suorum aliquando se surripuisset oculis, ardentem Ætnam insiluit, ut nullibi terrarum inventus, in Deorum abreptus concilium crederetur.

Alia multa Lucianus cum Asinis suis ne quicquam loquebatur. Illi ridere aut rudere (nec enim qualitatem soni discriminare poteram) & risu sive ruditu horrendum nescio quid adclamare. Interea temporis Catus Lucius meus, in cætera Asinorum turba & rutuba, notabat Asino Parasitico celebres exsequias parari. Rem totam, quâ fide ille acceptam mihi tradidit, eadem publico reddam, non tamen sine mercede, nam aurea fabella est. Continuò igitur excitatus Lucius, hæsitabundum me, anxiaque cogitatione sollicitum admonuit: Heu nescis! Olim ille piscem suum, hodie verò Heliogabalus Imperator Parasitum suum luget atratus. Quis iste, malum, Parasitus? inquam. Subjecit Lucius: L. Biberius, M. F. Curculio, nova scitamenta Aurelio Antonino Heliogabalo opiparè concinnabat, ideoque summus ejus Coëpulonus audiebat. Ego adducta fronte contractoque vultu: Nempe mali seculi mala cupiditas hæc tropica fecit.

——οὐ γὰρ ἔτ' ἄνδρες ἐπ' ἔργοις, ὡς πάρος, ἐσθλοῖς
Αἰνεῖσθαι σπεύδουσι——

Scio, inquit Lucius, sed inter istos mussare tutius quam muttire. Age verò, vides indivictum istud funus? O capitulum inficetum, inquam ego, An quenquam in-

luſtrem virum tam flagranti deſiderio celebraret? Iterum mihi ridenti Lucius: Tace taceſis, adhibuit Heliogabalus μετωποσκόπους: Et circumſpiciens ne quis noſtra auribus verba cleperet. Videsne hanc laurum, inquit, (ea erat in proximo) Feſtucam decerpito, & folia ſi ſapis admordeto. Prudentis eſt, animum ſuum, ubi uſus venit, oris confuſione poſſe inumbrare. Simul ipſe, ramo ex arbore defracto, prenſum me renitentem, lenta manu in forum Cupedinis, ubi L. Biberii ædes, ducit. Quum aliquantulum proceſſiſſemus, ne eſſem neſcius quid ille nebulo teſtamento caviſſet, totum in aurem meam his ferè verbis inſuſurravit.

Ego L. Biberius Curculio, D. Aurelii Antonini Heliogabali ad ſecula, quum mihi angina vinaria reciprocam ſpiritus auram, atque adeo vocem obcluderet, Teſtamentum meum quantumpote examuſſim condidi ſcripſique. Si quid tamen inibi admiſſum omiſſumque obrepſerit, Codicilli vicem ſubire volo ſive jubeo. Poſtquam mortem aptus ero, meamque animulam agnatus meus M. Lurconius Muſca ore ſuo legerit, tu colenda mihi ſemper & culta congerronum meorum familia ex ſemiſſe hæres eſto, ea tamen lege, uti accuratè caveatur, ne quid nomini veſtro profuturum diu lateat. Ea re, uti familia noſtra tres in ordines diſpernatur, mando: quos ordines ita indigetare lubet, Gelaſimos, Laeones, Laudicenos. Ac ſinguli è quoque ordine principes legantur, fiantque tresviri, penes quos ſumma rerum veſtrarum ſit; qui diſcaveant ne quis officio ſuo deſit ſuperſitve: ipſique etiam D. Aurelio delicias perpetuò faciant dicantq;. Hoc amplius. Agnatum meum M. Lurconium Muſcam, qui ſolus omnibus propinquis meis ſuperfuit, mihi etiam ſuperfuturus, ex parte reliqua hæredem eſſe volo, ſi ſuprema

erga

rga me munera fungatur arbitratu D. Aurelii Antonini. aturioni liberto, ex fundis meis, ad mearum reliquiarum utelam, do lego agri jugera XX. Columellam meum Da-bam, item Leonidam, Libanum, Strobilum, Crucisalum, & Argyrippum, liberos esse volo. Hoc amplius. Argyrippo ropter festivitatis vernulæ elegantiam, vestes meas omnes, peculum, calamistrum, dentifricium, ac pulveris Arabici ncias decem, quis pridianas converrat reliquias, ut festi-uior appareat, dari donari jubeo. Elaphio fugitivo, hoc Te-lamenti mei kaput, in morem epigrammatis stigmate per otam faciem ducatur: L. Biberius Curculio, Elaphio cla-em in morte dimitto, restim induito, ejusque clavi ap-endix esto. *Si quid manes sentiunt, rogo vos, amici mei, ac omnia ita servetis, uti quum scriberem affuistis, favi-lis, obsignavistis.*

L. Sorbilius Venter, signavit.
Sp. Trachelius Cancer, signavit.
M. Edacius Peniculus, signavit.
M. Obsonius Mus, signavit.
C. Macrobius Labrax, signavit.
L. Volturius Capito, signavit.
M. Gnathonius Cynicus, signavit.

Ventum in forum Cupedinis erat; & jam ædes Bi-erii propius à nobis aberant, ut prospiceremus funebri igno destitutas ante januam ferales Ditis arbores. Vi-demus intrantes plusculos, pullis vestibus, sed prætextu antum absumptis, atratos; lacrymæ illis quasi in summo pectore supernatantes, in imo verò cordis penetrali gaudium gaudebant genuinum atque intimum. Ego conversus ad Lucium, dic sodes, inquam, Quinam isti, &

quò

quò? Ille locum ab arbitris obſervans, Particulones, in-quit & Volturii ad cadaver, nempe mortui fortunas habebant. Nos quoque paulò poſt acceſſimus, intravimus, vidimus è funeſta familia medicum re infecta diſcedentem. Lurconem aliuquin & κοgoτgάπεζον, nobilem virum ac primarium crederes, ita funebris pompa ſtruebatur. Nec enim Viſpillones aut Sandapilarios, ſed & Libitinarios, Pollinctores, Lecticarios locaverant. Quumque jam animam L. Biberius, quam pro ſale habuerat, fœdi & obſceno vomitu eructaſſet, putiſcebat fœtidum cadaver. Æmilium Catulli diceres è ſterquilinio effoſſum: adeo domus extremo olore & anhelitu replebatur,

Gutture ſulfureas lentè exhalante Mephites.

Accedunt Pollinctores, corpus aqua perſpergunt, quam olim, dum vivebat, non ſenſerat, adeoque inſolita elementi aſpergine exſangue cadaver non nihil commotum videbatur. Dein odoro unguentorum ſuffitu naſorum peſtem interficiunt, ſimul & honori cadaveris cinnamomum, thus, caſiamque acervatim congerunt, totumque Biberium, medicatis condimentis circumlitum, in hexaphoro purpureis veſtibus conſtrato, repoſitum, & floribus coronatum, ſolita collocatione, pedibus in publicum verſis, ad veſtibulum ædium rite admovent. Ac tandem dum cætera exequiarum parantur ſolennia, jubetur præco populum ciere; qui actutum ſuccinctus contenta voce quiritabat: EXEQUIAS L. BIBERIO M. F. CURCULIONI, QUIBUS EST COMMODUM IRE, JAM TEMPUS EST. OLLUS EX ÆDIBUS EFFERTUR. Derepente audita præconis voce convolant in Biberii domum frequentes. Adeſt Diſſignator, jubet præcedere expreſſas cera majorum purpurata ima-

imagines, & ſanè longo illæ ordine incedebant. Itaque erectior ego, ipſos cerarum apices indiceſque percurrens, animadverti nomina, M. Coquinii Trullæ, Q. Popinii Lurconis, C. Avidii Incitegæ, Q. Bibitii Profundi, L. Abdominii Dentati, T. Placentarii Carpi. Et continuò ad Lucium, Eugepæ! adeone nobilis hujus familiæ vena? & tam numeroſos proceres, ac longa decora præferentes produxit viros? Mihi Lucius ſubridens. Fuge ſuſpicari: Simios purpuratos vides, non viros. Scurras enim, homines emptos de lapide, induebat Imper. Scipionum perſona, quos ſi penitius inſpexiſſes, aliud nihil, niſi clunas in purpura, deprehendiſſes. καὶ πίθηκος ὁ πίθηκος, κἂν χρύσεα ἔχῃ σύμβολα. Rubori mihi fuit Purpuram impunè violari. Et mecum erat fortè muſteus Poëta, qui eam in deliciis habebat, ac pleniore ore non ineptiſſimis verſibus elaudabat:

Purpura Pieriæ non eſt reticenda coronæ,
Quando ſacri Pater ipſe chori, qui lampade clara
Purpureos dat purpureis de ſedibus ignes,
Pectora purpureo fulget velatus amictu.
Et quæ plena roſis venturi nuntia Phœbi
Tecta aperit, dubio diſpellens lumine noctem,
Purpureas cubat ante fores Aurora, Poetas
Inq́ue ſacros mentem & cœleſtia ſemina rorat.
Eſt etiam annorum latè revolubilis ordo
Purpureus. Nam vere novo, Zephyroq́ue ſecundo,
Purpureis variæ vernantia floribus Horæ
Et teſſellatâ diſtingunt prata nitelâ.
Sic Canis æſtivi ſidus dum rura perurit,
Florida maturos oſtendit Purpura fructus,
Pomaq́ue Purpureo fulgent variata colore;

Et

Et qui Poma legit, non quæ Venus aurea legit,
Ridet Purpureo felix Autumnus Iaccho.
Et si tristis Hiems lætos vastaverit agros,
Tum nive purpureâ fulget tamen obruta tellus.
Cœruleæ regnator aquæ, qui sæva tridente
Æquora compescit, bipedes si forte timendus
Egit equos, adversa vocans in prælia ventos,
Ebullit, glaucas & turbine Purpurat undas.
Sacra cohors Veneris, Charites, Risusq; Jocusq;
Purpureis hilares rosea sub fronte labellis.
Totaq; Purpurea est ridens Ericyna: Rosamq;
Dum fortasse legit, nec sat sibi provida, molles
Fertq; refertq; manus, eduxit spina cruorem
Vix summâ tremulum delibans cuspide corpus:
Erubuit læsisse Deam Rosa, moxq; colorem
Sumpsit Purpureum, tantæ sibi conscia culpæ,
Hinc etiam sua fata gemens Venus alma, protervum
Verbore sæva nimis roseo dum cœdit Amorem,
Purpureum rursus cepit Rosa dibapha fucum.
Purpureus nivea splendet cervice Cupido:
Purpureas gerit ille faces, & plurima torquet
Spicula, Purpureo jamdudum tincta cruore.
Et Regina Paphi curru sublimis eburno,
Ardua Purpureis vehitur super æthera cycnis.
Imò & Purpurea clauduntur lumina morte,
Et Majâ genitus, nulli qui fata recludit.
Purpureas animas virga compellit in Orcum.
Pelle ferox rigida Alcides clavaq; superbus
Errabat, scopulos & inhospita littora lustrans,
Num fera fulmineo sæviret bellua dente,
Aut mala letiferi vibrarent spicula flatus,
Forte canis Tyrio raptam de littore concham

Elis.

Elisit, tenuemq; subest cui Purpura venam,
Olli Purpureo maduerunt labra colore,
Et color Alciden tenuit, namq; igneus atro
Flore micans, dici poterat tinxisse viriles
Heroum Divûmq; animas, & mascula corda.
Hinc sibi Purpureum fecit thoraca, furente
Prælia Marte ciens, oculos ut flammeus horror
Terreret, fulgor pavidas & pelleret umbras.
Nec sine purpureâ puerorum candidus umbo
Majestate fuit, quia prætextata pudore
Facta decent pueros, ut verba innupta puellas.
Purpurei Reges, & lato Purpura clavo
Cingebat gemino Patres splendore verendos.
Inque triumphali radiabat plurimus auro
Purpureus tenui textus sub tegmine pannus.
Splendida felices exornat Purpura chartas:
Illa jocos, risusq;, sales, & carmina velat,
Verbaq; jam madidus quæ scripsit vernula vates.
Indice Purpureo libri frons læta refulget,
Auctoremq; operis tituli rubrica tuetur.

Phœbum hic toto pectore Poëta concutiebat, & justo dolori meo, simul & iræ suæ & vehementius indulgere mihi videbatur. Nam Asinos maledicere versibus asperis cogitabat. Repressi furentis impetum; Et, Poëta, inquam, parum tutus inter Asinos istos ambulas. Videne te funeri suo inferias mittant. Eumolpum te esse puta & tace. Dum hæc moneo, pergit porro pompa funebris; & Præfica muliercula quædam, demissis antiis, ac fluitantibus capronis, miserabiles querelas fæmineo ululatu iterabat. Item monumentarii ceraulæ ferali tibia mœstissima suspiria concinebant. Et jam produci-

ducitur ipse Biberius, qui lectica hexaphoro Romanorum è nupero fœtu civium subnixis cervicibus ferebatur. Ipsa denique plebes centuriatim candelis, funalibus, ac facibus undique collucentibus exsequias capitibus casantibus sequebatur. Et nos quoque turbæ adjungimur extremum fabulæ actum spectaturi. Deducitur funus in forum, eò loci video paratum nescio quem è Laconum familia, cujus in capite oculi locus apparebat, qui L. Biberium Curculionem coram Imp. pro rostris & concione laudaret. Ego frontem hominis miratus, rogavi Lucium, Quodnam oratori nomen? Parasitus est, inquit, L. Volturius Capito, veredurus capito; nam multæ olim in ejus caput quassæ aulæ, & solus oculus ereptus. Id enim est parasiticæ disciplinæ, ac

——nisi qui colaphos perpeti
Potis parasitus, frangiq; aulas in caput,
Vel extra portam ire Trigeminam ad saccum licet.

Interea dum hæc intra meipsum volvo, noster orator ad dicentium morem compositus, perparum quidem, nec id sine mendacio, in demortui laudem dixit, sed longis ridiculis Principis auribus fecit insidias. Silentium igitur orat, & Asinis aliquantisper quiescentibus, infit.

Multa mecum cogitanti, Quirites, & occuratius singula humanæ vitæ munia disquirenti, auro contra æstimandi videntur ij, qui posthabitis artibus cæteris ancillaribus, Parasiticæ scientiæ studuerunt, operamque suam Principibus utendam præbuerunt. Et quidem certè quando omnia nostra beneficio Principis retinemus, quando ille patriam, libertatem, vitam mortemque juxta in acie linguæ portat, anne iniquum videbitur ejus commodis studere, ejus ubiquenutibus obedire? Is fuit L. Biberius Curculio. Sed

eum,

eum, proh dolor! nobis invitis fati violenta series eripuit. Vixit, dum vixit, Principi abunde festivus, nobis carissimus, posteris æternum colendus ac desiderandus. Sciebat, homines, licet in artes vitasque varias dispalati sint, non sibi, sed vicinæ sideribus majestati notos esse. Vt enim supra omnia Deorum immortalium voluntati prima sunt: ita infimam istam terrarum molem imperatoris arbitratu regi & gubernari decet. DI sibi cœlorum subices substraverunt: nostro Principi terras, Principem nostrum terris reliquerunt. Imò & eundem, postquam serus in cœlum redierit, cœlesti nectare ambrosiaque, & Deorum cibo participabant, Vive tu Augustissime Princeps. Macte ter maxime Imperator. Salva Roma, si tu semper salvus. Et si qui austeri horridique Lucumones, sacratissimæ majestatis jura violare cogitent, eos de podio, ut obscœnas infestasque volucres, sagittis trans verbera: aut, si mavis, angineum istud genus, quod præpotentis tuæ virtutis vires viperino morsu vellicare & sugillare audet, clava cruribus supernatis, terræ audacter applode, tuoque & spectantis populi genio ita litabit. His gradibus viam in cœlum adfectavit Hercules. His artibus majores tui, quos factis & virtute longe superas, DI facti sunt. Et vos ite, Quirites, securi vivite, & L. Biberio, quem olim amavit imperator, suprema ferte munera, ejusque reliquias sperata in sede reponite atque condite.

Consumpta hac oratione, quumque Heliogabalum parasiticis adsentatiunculis ita duxisset Capito. Imperator parasito suo pyram ingentem construi jussit; imò ipse cum cæteris Asinis, amicissimi sui justa est exsecutus, sed enim adfectata mollicie, testudineo gradu pedetentim progrediebatur; ideoque morbo aliquo præpediri ac distringi suspicabar. Et continuò prehendens Lucium, Euge, inquam, ut valet ille? aut enim incessum

mentitur, aut lente admodum gradus ſuos metitur. Riſit Lucius curioſulam meam quæſtionem, Et, Aſinus, inquit, à ſe ipſo tardigradus, laborat eo morbo quo Claudium Cæſarem adfectum fuiſſe noſti, exhauſit hodie Onopordon, quod Aſinis ajunt crebros excutere crepitus: eoque pharmaco alvum ſuam, aut parat, aut purgat. Sanè quum ille propius ad nos acceſſiſſet, deprehendi ſtrepitu obſcœno ſimul atque odore viam implentem, & ſi minus ore eloquentem, aut certè inferiore gutture valde loquentem. Tunc itaque mirari deſii, cur omnes ſponte illi de via decederent. Nam ut Romanis mulieribus unio, ſic Heliogabalo crepitus pro lictore apparebat. Imò nec Dictatorii faſces tam placidè turbam ſubmoviſſent. Riſit iterum Lucius: at noſtrum interea *fœtida anima naſum oppugnat.* Pervenit Imperator, totumque cum eo funus, atque adeo ingens multitudo, in campum Martium. Illius juſſu Doctores & Laniſtæ paria quatuor & viginti gladiatorum lectiſſima præbuerunt. Interim alii pyram arduam, evinctam cupreſſo ædificant lectulum, ipſumque cadaver pro more ornatum, quibus id muneris incumbebat, rogo imponunt: impoſito clamaverunt omnes, VALE, VALE, VALE, NOS TE ORDINE QUO GULA AUT VENTER JUSSERIT, CUNCTI SEQUEMUR. Statim accenſa face, M. Lurconius Muſca averſus flammas ſubjiciens rogum incendit. Commodum ignem pyra conceperat, ecce ſolitâ ſequioris ſexus flendi facilitate, pectus ſuum ad luctus iritans Præfica, dum quiſque certatim in rogum dona cumulat, & partim trullas, cantharos, lances, alii ſtruices patinarias, cyathos, ciboria, coquinaria omnia flammæ committunt, ferale iſtud carmen pronuntiavit.

Abiit L. Biberius Curculio, Antonini delicium; quo cum

cum sæpissime ludendo dies integros comburebat condebatque. Abiit parasitus lepidus, elegans, facetus. Scalas conscendere, Capaneus: plagas concoquere, Imus: vesci thymo, oleribus, Eruca: cœli injurias pati, Merula: sole fervido linguâ prodigâ & infreni garriendo cantillare, Cicada: nudis pedibus matutinis horis inambulare, Grus: ne pauxillulum dormire, Vespertilio: pugnitus occallari, Massa candens: ferire. Fulmen: occœcare, Fulgetrum: inaccessa evadere, Ventus: cœnare absque vocatione, Musca. Abiit pallidulus, frigidulus, vagulus, ad Orci templa horridula, nec ultra, ut solebat, dabit jocos:

Finierat lugubrem cantionem Præfica, adfuit Threcum Myrmillonumque manus valentissima, quæ L. Biberii manibus, volente Imperatore, dedit inferias. Ac dum bustuarii gladiatores mutuis sese conficiunt vulneribus, collabenti jam cineri parentantes, extrui jussit silicernium Heliogabalus suis parasitis. Omnes illico advolant invocati: nec tergiversantur, accumbunt. Heliogabalus interior in medio, qui tamen jam erat ventre bellulè suffarcinato, super eum M. Lurconius Musca, in summo L. Volturius Capito, cæterique deinceps. Sed adposita cœna invisa prius & inaudita. Pro gustatione & promulside, inferri voluit lactucas olivasque, sed Samias, quæ tamen minimè ad gustum Agathoclis: nam præter nomen, cætera lactucis absimiles. Cœna ipsa capiebat patinam suminis, lepores, querquedulas, anates, Asinum integrum instar Apri aut Bovis, quã plurima alia quæ ab ingenioso & docto gulæ artifice curata videbantur. Verùm & patinæ, & cibi ipsi, solido ex auro, nec dentes, nec ferrũ recipiebant. Mensa deniq; pomorũ allata est, in quâ bellaria lignea affabrè sculpta, quæ provocare esuriginem posse putabantur: verùm aspera lignis omnia:

nec, etsi calceatis dentibus venisses, hilum profecisses. At quod minimè prætereundum fuit, haud quaquam illi *florem anclabant Liberi ex carchesiis*, sed è pleno ænoforo sordois herbis expressus liquor, mandragorâ medicatus, affundebatur. Et Parasiti nostri, belli homines, inter hasce lautitias, funus silicernio facere nequiverunt, ventrisque esuritoris inanias minimè repleverunt. Ridere quidem cogebantur, at crudeles in utero experiebantur verminationes. Et jam in ustrina deficiente rogo legendi cineres, vino ut matre natum erat, perspersos, urnâ aureâ tegeret. Jussit præterea in foro Cupedinis, marmoreum cum cippo usque ad H. S. centum extrui sepulchrum, inque ipsum marmor litteris aureis quadratis, sub persona Biberii, incidi monumentum istud.

DIONYSO SAC.

HOC. AGITE. SULTIS. VIATORES. QUI. VOS. HOMINES. ESSE. NOSTIS. QUÆ. HOMINI. HUMANITUS. CONTIGERUNT. HUMANITER. SPECTATE. SI. NEC. VULTIS. FACESSITE. LAUDIS. RUMOREM. SEMPER. PARVIFECI. QUOD. RUMEN. IMPLERET. VOLUI. VAH. SOLENS. MORE. MEO. FECI. DIXI. MENDACIUM. NAM. NUNQUAM. UT. VOLUI. RUMEN. IMPLEVI. ET. NUNC. QUOQUE. SI. ME. VOCAS. I. PRÆ. INANIS UMBRA. SUM. SEQUAR. RIDETIS ? SUMMA. INGENIA. IN. OCCULTO. LATENT. EA. VOS. FLORE. VINI. EDENTULI. FORAS. PROLICITE. PLUSCULA.

CULA. JAM. AUDIVISTIS. NON. TAMEN. QUOD. CAPUT. EST. QUODQUE. MAXIME. SCIRI. OPORTUIT. PROINDE. AUDITE. VEL. SI. MAVULTIS. SEPULCRUM. HOC. ADITE. HEM. QUID. EXCIDIT. MENTIUNTUR. QUI. VERITATEM. IN. VINO. ESSE. ADSEVERANT. NAM. QUI. FIERI. POTEST. UT. ME. ELINGUEM. LOCA. SOLA. ET. NUDA. GIGNENTIUM. INCOLENTEM. AUDIATIS? NEGANT. MEDICI. SINE. LINGUA. ORE. DENTIBUS. ALIQUEM. LOQUI. POSSE. LEGITE. IGITUR. QUI. LITERAS. SCITIS. H. C. S. CINERES. L. BIBERII. CURCULIONIS. PARASITI. FESTIVISSIMI. QUI. AURELIUM. ANTONIUM. HELIOGABALUM. AMOENITATE. AMOENA. ONERAVIT. SINGULIS. SUPPARASITATUS. EST. ET. DUM. QUEMQUE. TANGIT. URBANATIM. EUM. NIGRA. DIVA. TETIGIT. RUSTICATIM. ATQUE. HOC. TANDEM. NE. ERRETIS. VERISSINE. SUM. VOBIS. ELOQVUTUS. B. F. VERBA. HÆC. MEA. UT. SERVETIS. POSTUMA. QUI. CUPEDIARUM. ALIQUID. EX. FORO. PRÆSTINATURUS. VENERIS. DOMUM. NE. REPETITO. QUIN. PRIUS. FALERNO. INFERIO. MANIBUS. MEIS. FECERIS. FAXO. EGO. UT. TE. SEMPER. AMBIAT. RISUS. LUDUS. JOCUSQUE. ET. OMNIA. HUMANA. SUSQUE. DEQUE. HABEAS. SIREMPSE. LEGEM. MULIERIBUS. ESSE. VOLO. QUÆ. SUNT. MULTILOQUÆ. MULTIBIBÆ. MEROBIBÆ. SIN. SECUS. VENEREM. FACIAM. EAS. UT. FACIAT. ITA. DARE.

DARE. UT. NIHIL. SUPRA. HAVE. VIATOR. NEC. MORARE. NON. MORABOR. ULTRA. H. M. H. N. S.

Collectis conditisque cineribus, & cunctis solenni more peractis, pronunciavit Præfica, ILICET. Paravit quisque domnitionem. Hærebat autem Lucius, & Asinos Suos abeuntes, oculis sequebatur. Tandemque ad me conversus, DI boni, inquit, quales hîc Asinos reperi! & memini me esse aliquando Asinum: sed quamvis essem Asinus, sensum tamen retinebam humanum: at verò isti corpore humano, asinum vehunt animum. Atque hîc Lucio monendi, mihi notandi finis.

N. R. P. Scribebam Augustoriti Pictonum Liberalibus A. S. cIↃ IↃ XCVI.

200,-

23.